శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితః-

శ్రీవేదాన్తసారసహితదీపః;

అర్థజ్ఞానధారణాదిసౌకర్యాపాదినీభిః

ప్రమాణాకరవిషయసూచికాదిభిర్ యోజితః;

శ్రీమద్భిః

శ్రీయమగిరి జీయర్ సన్నిధి-తిరుమలాచార్యైః,

అరశాణిపాలై కన్దాడై-విజయరాఘవాచార్యైశ్చ,

యథామాతృకమ్, యథాశక్తి, పరిష్కృతః;-

శ్రీకైరవిణీతీరస్థశ్రీపార్థసారథిస్వామి సన్నిధౌ

శ్రీమచ్చెన్నపురీ-

శ్రీసరస్వతీభణ్డారసమితైః,

శ్రీకృష్ణ పరాఙ్కుశ-యతివర-వరవరాదిక్రమాగత-

గురుపరమ్పరాబ్దేషు - ౪౯౮౭ తమే-

పార్థివనామసంవత్సరే,

ముద్రాపితః;- విజయతేతరామ్.

ముతల్ పదిప్పు కాపి-౫౦౦

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమద్వేదాన్తసారసహితదీపః

శ్రీమద్వేదాన్తసారమఙ్గళశ్లోకః

సమస్తచిదచిద్వస్తుశరీరాయాఖిలాత్మనే।
శ్రీమతేనిర్మలానన్దోదన్వతే విష్ణవేనమః॥

శ్రీమద్వేదాన్తదీపమఙ్గళశ్లోకః

శ్రియఃకాన్తోఽనన్తోవరగుణగణైకాస్పదవపుః।
హతాశేషావద్యఃపరమఖపదోవాఙ్మనసయోః।
అభూమిర్భూమిర్యోనతజనదృశామాదిపురుషో।
మనస్తత్పాదాబ్జేపరిచరణసక్తంభవతుమే॥ ౧.

ప్రణమ్యశిరసాఽచార్యాంస్తదాదిష్టేనవర్త్మనా।
బ్రహ్మసూత్రపదాన్తస్థవేదాన్తార్థఃప్రకాశ్యతే॥ ౨.

వే-సా. పరమపురుషప్రసాదాత్ వేదాన్తసార ఉద్ధ్రియతే.

వే-దీ. అత్రేయమేవహి వేదవిదాంప్రక్రియా-అచిద్వస్తునస్స్వరూపతస్స్వభావతశ్చాత్యన్తవిలక్షణస్తదాత్మభూతశ్చేతనఃప్రత్యగాత్మా. తస్మాద్బద్ధాన్ముక్తా[1]న్నిత్యాచ్చనిఖిలహేయప్రత్యనీకతయా,కల్యాణగుణైకతానతయాచ, సర్వావస్థచిదచిద్వ్యాపకతయా, ధారకతయా, నియన్తృతయా, శేషితయా, చాత్యన్తవిలక్షణఃపరమాత్మా. యథోక్తంభగవతా “ద్వావిమౌపురుషౌలోకే క్షరశ్చాక్షరఏవచ। క్షరస్సర్వాణిభూతాని కూటస్థోఽక్షరఉచ్యతే। ఉత్తమఃపురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః। యోలోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ

పాఠాన్తరమ్,—౧ - నిత్యాల్ - ౧-౨-న.

ఈశ్వరః । యస్మాత్క్షరమతీతోఽహమక్షరాదపిచోత్తమః । అతోస్మి లోకే వేదేచ ప్రథితఃపురుషోత్తమః”[1] ఇతి; శ్రుతిశ్చ “ ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః”[2] “పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరమ్”[3] “ అన్తర్బహిశ్చతత్సర్వం వ్యాప్యనారాయణస్స్థితః”[4] ఇత్యాదికా. కూటస్థః-ముక్తస్వరూపమ్; - “ యేత్వక్షరమనిర్దేశ్య మవ్యక్తంపర్యుపాసతే । సర్వత్రగమచిన్త్యఞ్చ కూటస్థమచలంధ్రువమ్”[5] ఇత్యాదివ్యపదేశాత్. సూత్రకారశ్చైవమేవవదతి “ నేతరోఽనుపపత్తేః”[6] “ భేదవ్యపదేశాత్”[7] “అనుపపత్తేస్తునశారీరః, కర్మకర్తృవ్యపదేశాచ్చ, శబ్దవిశేషాత్”[8] “సమ్భోగప్రాప్తిరితిచేన్నవైశేష్యాత్”[9] “ నచస్మార్తమతద్ధర్మాభిలాపాచ్ఛారీరశ్చ, ఉభయేపిహిభేదేనైనమధీయతే”[10] “ విశేషణ భేదవ్యపదేశాభ్యాఞ్చ నేతరౌ”[11] “ ముక్తోపసృప్యవ్యపదేశాచ్చ”[12] “ స్థిత్యదనాభ్యాంచ”[13] “ ఇతరపరామర్శాత్స ఇతిచేన్నాసమ్భవాత్, ఉత్తరాచ్చేదావిర్భూతస్వరూపస్తు”[14] “ సుషుప్త్యుత్క్రాన్త్యోర్భేదేన, పత్యాదిశబ్దేభ్యః”[15] “ అధికంతుభేదనిర్దేశాత్”[16] “ అధికోపదేశాత్తు బాదరాయణస్యైవంతద్దర్శనాత్”[17] “జగద్వ్యాపారవర్జంప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ”[18] “భోగమాత్రసామ్యలిఙ్గాచ్చ”[19] ఇత్యాదిభిః. నచావిద్యాకృత ముపాధికృతంవా భేదమాశ్రిత్యైతేనిర్దేశాః, “ఇదంజ్ఞానముపాశ్రిత్య మమసాధర్మ్యమాగతాః । సర్గేపినో

౧॥ గీ-౧౫-౧౬. ౨॥ శ్వే-ఉ-౬-౩౩. ౩॥ తై-నా-౬-౧౧. ౪॥ తై-నా-౬-౧౧. ౫॥ గీ-౧౨-౩. ౬॥ ౧-౧-౧౭. ౭॥ ౧-౩-౪. ౮॥ ౧-౨-౩. ౯॥ ౧-౨-౮. ౧౦॥ ౧-౨-౨౦. ౧౧॥ ౧-౨-౨౩. ౧౨॥ ౧-౩-౨. ౧౩॥ ౧-౩-౬. ౧౪॥ ౧-౩-౧౭. ౧౫॥ ౧-౩-౪౩. ౧౬॥ ౨-౧-౨౨. ౧౭॥ ౩-౪-౮. ౧౮॥ ౪-౪-౧౭. ౧౯॥ ౪-౪-౨౧.

పజాయన్తే ప్రళయే న వ్యథన్తి చ"౧ "తదావిద్వాన్ పుణ్యపాపేవిధూయ
నిరఞ్జనః పరమంసామ్యముపైతి"౨ "ముక్తోపసృప్యవ్యపదేశాచ్చ"౩
"ఉత్తరాచ్చేదావిర్భూతస్వరూపస్తు" ౪ "సమ్పద్యావిర్భావస్స్వ
నశబ్దాత్"౫ "జగద్వ్యాపారవర్జంప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ"౬
"భోగమాత్రసామ్యలిఙ్గాచ్చ"౭ ఇతి సర్వాఽవిద్యోపాధివినిర్ముక్తము
ధికృత్యైవ భేదోపపాదనాత్. శ్రుతిస్మృతిసూత్రేషు సర్వత్ర భేదే నిర్దిష్టే
చిదచిదీశ్వరస్వరూపభేద స్స్వాభావికో వివక్షిత ఇతినిశ్చీయతే. "స
ర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ తజ్జలానితిశాన్తఉపాసీత"౮ "వాచారమ్భణంవి
కారోనామ ధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యమ్"౯ "సదేవసోమ్యేదమగ్ర
ఆసీదేకమేవాద్వితీయమ్"౧౦"తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతితత్తే
జోసృజత"౧౧"సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాఃప్రజాస్సదాయతనాస్స
త్ప్రతిష్ఠాః"౧౨"ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వం తత్సత్యంసఆత్మాతత్త్వమసి
శ్వేతకేతో"౧౩"క్షేత్రజ్ఞంచాపిమాంవిద్ధి"౧౪ "తదనన్యత్వమారమ్భ
ణశబ్దాదిభ్యః"౧౫ ఇతిపరస్యబ్రహ్మణఃకారణత్వమ్, కృత్స్నస్యచిదచి
దాత్మక ప్రపఞ్చస్యకార్యత్వమ్, కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వం, చో
ద్యమానమేవమేవోపపద్యతే. సర్వావస్థస్య చిదచిద్వస్తునః పరమా
త్మశరీరత్వం, పరమాత్మనశ్చాత్మత్వమ్, "యఃపృథివ్యాంతిష్ఠన్...య
స్యపృథివీశరీరమ్"౧౬"యఆత్మనితిష్ఠన్...యస్యాత్మాశరీరంయఆత్మా
నమన్తరోయమయతి"౧౭"యస్యావ్యక్తంశరీరం...యస్యాక్షరంశరీరం

౧॥ గీ-౧౪-౨. ౨॥ ముణ్డ-ఉ-౩-౧-౩. ౩॥ ౧-౩-౨. ౪॥ ౧-౩-౧౮. ౫॥ ౪-౪-౧. ౬॥ ౪-౪-౧౭. ౭॥ ౪-౪-౨౧. ౮॥ ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧. ౯॥ ఛా-ఉ-౬-౧-౫. ౧౦॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧. ౧౧॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౩. ౧౨॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౫. ౧౩॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౬. ౧౪॥ గీ-౧౩-౨. ౧౫॥ ౨-౧-౧౫. ౧౬॥ బృ-ఉ-౫-౭-౩. ౧౭॥ మాధ్యన్దినపాఠే.

...యస్యమృత్యుశ్శరీరం ఏషసర్వభూతాన్తరాత్మాపహతపాప్మాదివ్యో దేవఏకో నారాయణః"౧ "అన్తఃప్రవిష్టశ్శాస్తాజనానాంసర్వాత్మా"౨ ఇత్యాదిశ్రుత్యైవోపదిష్టమ్ ఇతి సూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరః పరమాత్మా కారణమ్, సఏవపరమాత్మా స్థూలచిదచిద్వస్తుశరీరః కార్యమ్, ఇతికారణావస్థాయాం కార్యావస్థాయాంచ చిదచిద్వస్తుశరీరకతయా తత్ప్రకారః పరమాత్మైవ సర్వశబ్దవాచ్య ఇతి పరమాత్మశబ్దేన సర్వశబ్దసామానాధికరణ్యం ముఖ్యమేవోపపన్నతరమ్. "అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపేవ్యాకరవాణి"౩ "తత్సృష్ట్వా-తదేవానుప్రావిశత్-తదనుప్రవిశ్య - సచ్చత్యచ్చాభవత్"౪ ఇత్యాది శ్రుతిరేవేమమర్థముపపాదయతి. సర్వమాత్మతయాఽనుప్రవిశ్యతత్తచ్ఛరీరత్వేనసర్వప్రకారతయా సఏవసర్వశబ్దవాచ్యోభవతీత్యర్థః. "బహుస్యామ్"౫ ఇతి బహుభవనసఙ్కల్పోఽపి నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిద్వస్తు శరీరకతయైకధావస్థితస్య విభక్తనామరూప చిదచిద్వస్తు శరీరకతయా బహుప్రకారతావిషయఇతిహి వేదవిత్ప్రక్రియా.

యేపునర్నిర్విశేషకూటస్థస్వప్రకాశనిత్యచైతన్యమాత్రంబ్రహ్మజ్ఞాతవ్యతయోక్తమితివదన్తి - తేషాం "జన్మాద్యస్యయతః, శాస్త్రయోనిత్వాత్, తత్తు సమన్వయాత్, ఈక్షతే ర్నాశబ్దమ్"౬ ఇత్యాదేః, "జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ"౭ "భోగమాత్రసామ్యలిఙ్గాచ్చ, అనావృత్తిశ్శబ్దాదనావృత్తిశ్శబ్దాత్"౮ ఇత్యన్తస్య సూత్రగణస్య బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వ బహుభవనసఙ్కల్పరూపేక్షణాద్యనన్తవిశేషప్రతిపాదన పరత్వాత్సర్వంసూత్రజాతమ్, సూత్రకారోదాహృతాః "యతోవాఇమానిభూతానిజాయన్తే"౯ "తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయ"౧౦ ఇత్యాద్యాస్సర్వశ్శ్రు

౧॥ సుబాలోప-౭-ఖణ్డే. ౨॥ ఆర-౩-ప్ర-౨౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౩-౨. ౪॥ తై-ఆన-౬. ౫॥ తై-ఆన-౬. ౬॥ ౧-౧-౨...౫. ౭॥ ౪-౪-౧౭. ౮॥ ౪-౪-౨౧. ౯॥ తై-భృగు-౧. ౧౦॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౩.

తయశ్చనసఙ్గచ్ఛన్తే. అథోచ్యేత - "యేనాశ్రుతంశ్రుతమ్"౧ ఇతి ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానంప్రతిజ్ఞాయ "యథాసోమ్యైకేనమృత్పిణ్డేన"౨ ఇత్యేకమృత్పిణ్డారబ్ధ ఘటశరావాదీనాం తన్మృత్పిణ్డాదనన్యద్రవ్యతయా తజ్జ్ఞానేన తేషాంజ్ఞాతతేవ, బ్రహ్మజ్ఞానేన, తదారబ్ధస్యకృత్స్నస్య చిదచిదాత్మకస్యజగతస్తస్మాదనతిరిక్తవస్తుతయాజ్ఞాతతాసమ్భవతీత్యుపపాద్య, "సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీదేకమేవాద్వితీయమ్"౩ ఇతి ఇదంశబ్దవాచ్యస్య చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చస్యసృష్టేః ప్రాఙ్నిఖిలభేదప్రహాణేన సచ్ఛబ్దవాచ్యైకతాపత్తిం ఘటశరావాద్యుత్పత్తేః ప్రాగుత్పాదకమృత్పిణ్డైకతాపత్తివదభిధాయ, "తదైక్షతబహుస్యామ్"౪ ఇతితదేవసచ్ఛబ్దవాచ్యం పరంబ్రహ్మచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చరూపేణాత్మనో బహుభవనమ్, ఏకమృత్పిణ్డస్యఘటశరావాదిరూపేణ బహుభవనవత్సఙ్కల్ప్యాత్మానమేవ తేజఃప్రభృతిజగదాకారేణా సృజతేతి చాభిధాయ, "ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వం తత్సత్యం సఆత్మాతత్త్వమసి"౫ ఇత్యభిధానాద్బ్రహ్మైకమేవా విద్యాకృతేన పారమార్థికేనవా ఉపాధినాసమ్బద్ధం దేవాదిరూపేణ బహుభూతమితి వేదవిద్భిరభ్యుపగన్తవ్యమితి. తదయుక్తమ్ - "జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశనీశౌ"౬ "నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామేకోబహూనాంయో విదధాతికామాన్"౭ ఇత్యాదిశ్రుతిభిఃజీవానామజత్వనిత్యత్వబహుత్వవచనాత్. యదిఘటశరావాదేః ఉత్పత్తేః ప్రాగేకీభూతస్యమృద్ద్రవ్యస్యోత్పత్త్యుత్తరకాలభావిబహుత్వవత్, సృష్టేఃప్రాగేకీభూతస్యైవ బ్రహ్మణస్సృష్ట్యుత్తరకాలీనం నానావిధజీవరూపేణ బహుత్వముచ్యేత; తదాజీవానామజత్వ నిత్యత్వబహుత్వాదివిరుధ్యేత. సూత్రవిరోధశ్చ - "ఇతరవ్యపదేశాద్ధితాకరణాదిదోషప్రసక్తిః"౮ ఇతిబ్రహ్మైవదేవమనుష్యాదిజీవస్వరూపేణబహు భూతంచేదాత్మనోహితాకరణాదిదోష

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౧-౩. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౧-౪. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧.
౪॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౩. ౫॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౬. ౬॥ శ్వే-ఉ-౧-౧౭. ౭॥ కఠోప-౫-౧౩.

ప్రసక్తిరిత్యుక్త్వా, “అధికంతు భేదనిర్దేశాత్”౧ ఇతిజీవాద్బ్రహ్మణో ఽర్థాన్తరత్వముక్తమ్. తథాచ “వైషమ్యనైర్ఘృణ్యే, నసాపేక్షత్వాత్”౨ ఇతిదేవాదివిషమసృష్టిప్రయుక్తపక్షపాతనైర్ఘృణ్యే,జీవానాం పూర్వపూర్వకర్మాపేక్షత్వాద్విషమసృష్టేరితిపరిహృతే. తథా “నకర్మావిభాగాదితి చేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతేచాప్యుపలభ్యతేచ”౩ ఇతి “సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమ్”౪ ఇతిసృష్టేఃప్రాగ్విభాగవచనాత్ సృష్టేః ప్రాగ్జీవానామభావాత్తత్కర్మన సమ్భవతీతిపరిచోద్య జీవానాంతత్కర్మప్రవాహాణాంచానాదిత్వాదితిపరిహృతమ్. “నాత్మాశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చతాభ్యః”౫ ఇత్యాత్మనఉత్పత్త్యభావ, శ్చోక్తోనిత్యత్వం, చ. స్వాభ్యుపగమవిరోధశ్చ - ఆమోక్షాజ్జీవభేదస్యానాదిత్వంసర్వైరేవహి వేదాన్తిభిరభ్యుపగమ్యతే. అతశ్శ్రుతివిరోధాత్సూత్ర విరోధాత్స్వాభ్యుపగమ విరోధాచ్చసృష్టేః ప్రాగేకత్వావధారణం, నామ రూపవిభాగాభావాభిప్రాయమ్; నామరూపవిభాగానర్హ సూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశక్తిభేదసహం, చేతి సర్వైరభ్యుపగమ్యతే. ఇయాంస్తువిశేషః - అవిద్యాపరికల్పనేప్యుపాధిపరికల్పనేపి బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్యా విద్యాసమ్బన్ధినశ్చోపాధిసమ్బన్ధినశ్చచేతనస్యాభావాదవిద్యోపాధిసమ్బన్ధౌ, తత్కృతాశ్చ దోషాః బ్రహ్మణఏవభవేయురితి.—సన్మాత్రబ్రహ్మవాదేపి ప్రాక్సృష్టేస్సన్మాత్రం బ్రహ్మైకమేవసృష్ట్యుత్తరకాలం భోక్తృభోగ్యనియన్తృరూపేణ త్రిధాభూతంచేత్ - ఘటశరావమణికవజ్జీవేశ్వరయోరుత్పత్తి మత్త్వమనిత్యత్వంచస్యాత్. అథైకత్వాపత్తివేళాయామపి భోక్తృభోగ్యనియన్తృశక్తి త్రయమవస్థితమితిచేత్ - కిమిదంశక్తిత్రయ శబ్దవాచ్యమితివివేచనీయమ్. యదిసన్మాత్రస్యైకస్యైవభోక్తృభోగ్యనియన్తృరూపేణపరిణామసామర్థ్యంశక్తిత్రయశబ్దవాచ్య

౧॥ ౨-౧-౨౨. ౨॥ ౨-౧-౩౪. ౩॥ ౨-౧-౩౫. ౪॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧. ౫॥ ౨-౩-౧౭.

మ్, ఏవంతర్హి మృత్పిణ్డస్య ఘటశరావాదిపరిణామసమర్థస్యతదుత్పాదకత్వమివబ్రహ్మణ ఈశ్వరాదీనా ముత్పాదకత్వమితి తేషామనిత్యత్వమేవ· అథేశ్వరాదీనాంసూక్ష్మరూపేణాఽవస్థితిరేవశక్తిరిత్యుచ్యేత, తర్హి తదతిరిక్తస్య సన్మాత్రస్యబ్రహ్మణః ప్రమాణాభావాత్ తదభ్యుపగమేచ తదుత్పాద్యతయేశ్వరాదీనా మనిత్యత్వప్రసఙ్గా, చ్చ త్రయాణాంనామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మదశాపత్తిరేవ ప్రాక్సృష్టేరేకత్వావధారణాఽవసేయేతివక్తవ్యమ్. * నతదా తేషాంబ్రహ్మాత్మకత్వా దేకత్వావధారణంవిరుధ్యేత. అతస్సర్వావస్థావస్థితస్య చిదచిద్వస్తునః బ్రహ్మశరీరత్వశ్రుతేః సర్వదాసర్వశబ్దైర్బ్రహ్మైవ తత్తచ్ఛరీరకతయాతత్తద్విశిష్ట మేవాభిధీయతఇతి స్థూలచిదచిద్వస్తువిశిష్టం బ్రహ్మైవకార్యభూతంజగత్ - నామరూపవిభాగానర్హ సూక్ష్మచిదచిద్వస్తువిశిష్టం బ్రహ్మకారణమితితదేవమృత్పిణ్డస్థానీయమ్ "సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీదేకమేవాద్వితీయమ్"[౧] ఇత్యుచ్యతే-తదేవవిభక్తనామరూపచిదచిద్వస్తువిశిష్టంబ్రహ్మకార్యమితి సర్వం సమఞ్జసమ్· శ్రుతిన్యాయవిరోధస్తు తేషాం భాష్యేప్రపఞ్చితఇతి నేహప్రతన్యతే· భాష్యోదితోఽధికరణార్థః † ససూత్రవివరణః సుఖగ్రహణాయ సఙ్క్షేపేణోపన్యస్యతే·

తత్రప్రథమేపాదే ప్రధానపురుషావేవ జగత్కారణతయావేదాన్తాః ప్రతిపాదయన్తీత్యాశఙ్క్య, సర్వజ్ఞంసత్యసఙ్కల్పం నిరవద్యంసమస్తకల్యాణగుణాకరం బ్రహ్మైవ జగత్కారణతయాప్రతిపాదయన్తీత్యుక్తమ్. ద్వితీయతృతీయచతుర్థపాదేషు కానిచిద్వేదాన్తవాక్యాని ప్రధానాదిప్రతిపాదనపరాణీతి తన్ముఖేనసర్వాక్షేపమాశఙ్క్య తాన్యపిబ్రహ్మపరాణీత్యుక్తమ్· తత్రాస్పష్ట జీవాదిలిఙ్గకాని వాక్యానిద్వితీయేనిరూపితాని ; స్పష్టలిఙ్గకానితృతీయే ; చతుర్థేతుప్రధానాది ప్రతిపాదనచ్ఛాయానుసారీణీతివిశేషః.అతః ప్రథమేధ్యాయే సర్వం వేదాన్తవాక్యజాతం సార్వజ్ఞ్యసత్యసఙ్కల్పత్వాది యు

౧|| ఛా-ఉ ౬-౨-౧.

* తదా తేషాం బహుత్వాదేకత్వా-౧-౨.   † సూత్రార్థవివరణ-పా.

క్తం బ్రహ్మైవ జగత్కారణతయా ప్రతిపాదయతీతి స్థాపితమ్. ద్వితీయే
ఽధ్యాయే తస్యార్థస్య దుర్ధర్షణత్వ ప్రతిపాదనేన ద్రఢిమోచ్యతే. తత్ర
ప్రథమే పాదే సాఙ్ఖ్యాది స్మృతివిరోధాన్న్యాయవిరోధాచ్చ ప్రసక్తో
దోషః పరిహృతః· ద్వితీయే తు సాఙ్ఖ్యాది వేదబాహ్యపక్షప్రతిక్షేపము
ఖేన తస్యైవాదరణీయతా స్థిరీకృతా· తృతీయచతుర్థయోర్వేదాన్త
వాక్యానామన్యోన్యవిప్రతిషేధాదిదోషగన్ధాభావఖ్యాపనాయ వి
యదాదీనాం బ్రహ్మకార్యతాప్రకారో విశోధ్యతే. తత్ర తృతీయే పా
దే చ చిదచిత్ప్రపఞ్చస్య బ్రహ్మకార్యత్వే సత్యప్యచిదంశస్య స్వ
రూపాన్యథాభావేన కార్యత్వమ్, చిదంశస్య స్వభావాన్యథాభావేన
జ్ఞానసఙ్కోచ వికాసరూపేణ కార్యతోదితా· చతుర్థే తు జీవోపక
రణానామిన్ద్రియాదీనాముత్పత్తిప్రకార ఇతి ప్రథమేనాధ్యాయద్వ
యేన ముముక్షుభిరుపాస్యం నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధమనవధికాతిశయాస
ఙ్ఖ్యేయ కల్యాణగుణగణం నిఖిలజగదేకకారణం బ్రహ్మేతి ప్రతిపాది
తమ్. ఉత్తరేణ ద్వయేన బ్రహ్మోపాసనప్రకార స్తత్ఫలభూత మో
క్షస్వరూపం చ చిన్త్యతే· తత్ర తృతీయస్య ప్రథమే పాదే బ్రహ్మో
పాసిసిషోత్పత్తయే జీవస్య సంసరతో దోషాః కీర్తితాః. ద్వితేయే చో
పాసిసిషోత్పత్తయ ఏవ బ్రహ్మణో నిరస్తనిఖిలదోషతా, - కల్యాణ
గుణాకరతా, రూపోభయలిఙ్గతా ప్రతిపాద్యతే. తృతీయే తు బ్రహ్మో
పాసనైకత్వ నానాత్వవిచారపూర్వక ముపాసనేషూపసంహా
ర్యాఽనుపసంహార్యగుణవిశేషాః ప్రపఞ్చితాః. చతుర్థే తూపాసన
స్య వర్ణాశ్రమధర్మేతికర్తవ్యతాకత్వముక్తమ్. చతుర్థేఽధ్యాయే
బ్రహ్మోపాసనఫల చిన్తా క్రియతే· తత్ర ప్రథమే పాదే బ్రహ్మో
పాసనఫలం వక్తుం ఉపాసనస్వరూపవిచార పూర్వకో పాసనానుష్ఠాన
ప్రకారో విద్యామాహాత్మ్యం చోచ్యతే. ద్వితీయే తు బ్రహ్మోపాసీ
నానాం బ్రహ్మప్రాప్తి గత్యుపక్రమప్రకారశ్చిన్తితః· తృతీయే త్వర్చి
రాదిగతిస్వరూపమ్, అర్చిరాదినైవ బ్రహ్మప్రాప్తిరితి, చ ప్రతిపాద్యతే·

చతుర్థేతుముక్తస్య బ్రహ్మానుభవప్రకారశ్చిన్త్యతే. అతోముముక్షుభిఃజ్ఞాతవ్యం నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధ మనవధికాతిశయాసఙ్ఖ్యేయ కల్యాణగుణగణాకరం నిఖిలజగదేకకారణం పరంబ్రహ్మ. తజ్జ్ఞానంచమోక్షసాధన మసకృదావృత్తస్మృతి సన్తానరూప ముపాసనాత్మకమ్. ఉపాసనఫలంచాఽర్చిరాదినాపరంబ్రహ్మోపసమ్పద్య స్వస్వరూపభూతజ్ఞానాది గుణాఽవిర్భావపూర్వకాఽనన్తమహావిభూత్యనవధికాతిశయానన్ద బ్రహ్మానుభవోఽపునరావృత్తిరూప ఇతిశారీరకశాస్త్రేణోక్తంభవతి. ... ... *

హరిః ఓమ్·

—అధికరణమ్-౧-సూత్రమ్-౧—॥అథాతోబ్రహ్మజిజ్ఞాసా॥—

వే-సా. [1]అత్రాయమథశబ్దః,ఆనన్తర్యేవర్తతే, అతశ్శబ్దశిరస్కత్వాత్. అతశ్శబ్ద[2]శ్చపూర్వవృత్తస్యహేతుభావే. పూర్వవృత్తఞ్చ కర్మజ్ఞానమితివిజ్ఞాయతే. ఆరిప్సితస్య బ్రహ్మజ్ఞానస్యవేదార్థవిచారైకదేశత్వాత్, అధీతవేదస్యహిపురుషస్య కర్మప్రతిపాదనోపక్రమత్వాత్, వేదానాంకర్మవిచారః ప్రథమంకార్యఇతి "అథాతోధర్మజిజ్ఞాసా"[౧] ఇత్యుక్తమ్. కర్మణాఞ్చప్రకృతివికృతిరూపాణాంధర్మార్థకామరూపపురుషార్థసాధనతానిశ్చయః,"ప్రభుత్వాదార్త్విజ్యమ్"[౨]ఇత్యన్తేనసూత్రకలాపేనసఙ్కర్షణేనకృతః. ఏవంవేదస్యార్థపరత్వేకర్మణాఞ్చతదర్థత్వే తేషాఞ్చ కేవలానాంత్రివర్గఫలత్వేనిశ్చితేసతి, వేదైకదేశభూతవేదాన్తభాగే[3] కేవలకర్మణామల్పాస్థిరఫలత్వంబ్రహ్మజ్ఞానస్యాచానన్త స్థిరఫలత్వమాపాతతోదృష్ట్వా, అనన్తరంముముక్షోరవధారితపరినిష్పన్నవస్తుబోధజననశబ్దశక్తేః పురుషస్యబ్రహ్మబుభుత్సాజాయతే ఇతి (అథాతోబ్రహ్మజిజ్ఞాసా) ఇతి కర్మవిచారానన్తరం తతఏవహేతోః బ్రహ్మవిచారః కర్తవ్యఇత్యుక్త[4]మ్భవతి. తదిదమాహశ్రుతిః "పరీక్ష్యలోకాన్ కర్మచితాన్ బ్రాహ్మణోనిర్వేదమాయాత్ నాస్త్యకృతఃకృతేన, తద్విజ్ఞానార్థంసగురుమేవాభిగచ్ఛేత్, సమిత్పాణిశ్శ్రోత్రియంబ్రహ్మనిష్ఠమ్, తస్మైసవిద్వానుపసన్నాయ సమ్యక్ప్రశాన్తచిత్తాయ శమాన్వితాయ, యేనాక్షరంపురుషంవేదసత్యమ్ ప్రోవాచతాంతత్త్వతో బ్రహ్మవిద్యామ్"[3] ఇతి. "బ్రాహ్మణః"- వేదాభ్యాసరతః. "కర్మచితాన్" - కర్మణాసమ్పాదితాన్, "లో

౧॥ పూర్వమీ-౧-౧-౧. ౨॥ 3॥ ముణ్డకోప-౧-౨-౧౧.

పా.—౧-అత్రాయం-౨-న. ౨-చ-౨-న. 3-కేవల-౨-న. ౪-భవతి-౨-న.

కాన్"- ఆరాధ్య క్షయిష్ణుత్వేనక్షయస్వభావాన్, కర్మమీమాంసయా "పరీక్ష్య", "అకృతః"- నిత్యఃపరమపురుషః, "కృతేన" - కర్మణా,నసమ్పాద్యఇతి, తదా "నిర్వేదమాయాత్", సః- " తద్విజ్ఞానార్థం, గురుమేవాభిగచ్ఛేత్, సమిత్పాణిః- శ్రోత్రియమ్" వేదాన్తవేదినమ్, "బ్రహ్మనిష్ఠమ్" సాక్షాత్కృత పరమపురుషస్వరూపమ్. సః-గురుః, "సమ్యగుపసన్నాయ-తస్మై" "యేన"-విద్యావిశేషేణ "అక్షరమ్-సత్యమ్" పరమపురుషమ్, విద్యాత్, " తామ్ - బ్రహ్మవిద్యామ్ - ప్రోవాచ" ప్రబ్రూయాత్ ఇత్యర్థః, " సగురుమేవాభిగచ్ఛేత్, తస్మైసవిద్వాన్, ప్రోవాచ" ఇత్యన్వయాత్ అప్రాప్తత్వాచ్చ. విధావపిలిటోవిధానాత్ " ఛన్దసిలుఙ్ లఙ్ లిటః" ౧ ఇతి. ....

వే-దీ. బ్రహ్మమీమాంసా విషయః,సాకిమారమ్భణీయా? ఉతానారమ్భణీయా ఇతి సంశయః. తదర్థంపరీక్ష్యతే- వేదాన్తాఃకింబ్రహ్మణిప్రమాణమ్ ? ఉతన ? ఇతి. తదర్థం'పరినిష్పన్నేఽర్థేశబ్దస్యబోధనసామర్థ్యావధారణంసమ్భవతి - నేతి. నసమ్భవతీతిపూర్వపక్షః. సమ్భవతీతిరాద్ధాన్తః. యదానసమ్భవతి - తదాపరినిష్పన్నేఽర్థేశబ్దస్యబోధన సామర్థ్యాభావాత్సిద్ధరూపేబ్రహ్మణి నవేదాన్తాః ప్రమాణమితి తద్విచారాకారాబ్రహ్మమీమాంసానారమ్భణీయా. యదాసమ్భవతి- తదాసిద్ధేప్యర్థే శబ్దస్యబోధనసామర్థ్యసమ్భవాద్వేదాన్తాః బ్రహ్మణిప్రమాణమితి సాచారమ్భణీయాస్యాత్. అత్రపూర్వపక్షవాదిమన్యతే. - వృద్ధవ్యవహారాదన్యత్ర వ్యుత్పత్త్యసమ్భవాత్, వ్యవహారస్యచ కార్యబుద్ధిపూర్వకత్వేన కార్యపరార్థే శబ్దశక్త్యవధారణాత్, పరినిష్పన్నేఽర్థేబ్రహ్మణి నవేదాన్తాః ప్రమాణమితితద్విచారరూపాబ్రహ్మమీమాంసా నారమ్భణీయేతి. సిద్ధాన్తస్తు - బాలానాం మాతాపితృప్రభృతిభి రమ్బాతాతమాతుల శశిపశుపక్షిమృగాదిషు అఙ్గుల్యానిర్దిశ్య తత్తదభిధాయినశ్శబ్దాన్ప్రయుఞ్జానైః క్రమేణబహుశశ్శిక్షితానాం తత్తచ్ఛబ్దశ్రవణసమనన్తరం స్వాత్మనామేవ తదర్థబుద్ధ్యుత్పత్తిదర్శనాత్, శబ్దార్థయోస్సమ్బన్ధాన్తరాదర్శనాత్, సఙ్కేతయితృ పురుషాఽజ్ఞానాచ్చ, బోధ్యబోధకభావఏవ శబ్దా

౧॥ అష్టా-౩-౪-౬.   పా.—౧-పరీక్ష్యేతేపరి-౨.

ర్థయోస్సమ్బన్ధ ఇతి నిశ్చితానాం పరినిష్పన్నేఽర్థే శబ్దస్య బోధకత్వావధారణం సమ్భవతీతి బ్రహ్మణి వేదాన్తవాక్యానాం ప్రామాణ్యాత్తదర్థవిచారాఽకారా బ్రహ్మమీమాంసా ఆరమ్భణీయేతి· సూత్రార్థస్తు (అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా)-(అథ) ఇత్యానన్తర్యే· (అతః) ఇతి చ వృత్తస్య హేతుభావే. బ్రహ్మణో జిజ్ఞాసా (బ్రహ్మజిజ్ఞాసా) - జ్ఞాతుమిచ్ఛా-జిజ్ఞాసా. ఇచ్ఛాయాః ఇష్యమాణప్రధానత్వాదిష్యమాణం జ్ఞానమిహాభిప్రేతమ్· పూర్వవృత్తాదల్పాస్థిర ఫల కేవలకర్మాధిగమాదనన్తరం తత ఏవ హేతోరనన్తస్థిరఫల బ్రహ్మాఽధిగమః కర్తవ్య ఇతి· ౧

—అ-౨-సూ-౨— ॥జన్మాద్యస్య యతః॥—

వే-సా. (అస్య)-[1]విచిత్రచిదచిన్మిశ్రస్య వ్యవస్థిత సుఖదుఃఖోపభోగస్య జగతః. జన్మస్థితిలయాః (యతః) తద్బ్రహ్మేతి ప్రతిపాదయతి శ్రుతిరిత్యర్థః; "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే...తద్బ్రహ్మ"౧ ఇతి. సూత్రే (యత) ఇతి హేతౌ పఞ్చమీ, జనిస్థితిలయానాం సాధారణత్వాత్. జనిహేతుత్వఞ్చ నిమిత్తోఽపాదానరూపం వివక్షితమ్, "యతః"౧ ఇతి హి శ్రుతిః. [2]ఇహోభయవిషయా కథమితి చేత్. "యతో వా ఇమాని"౧ ఇతి ప్రసిద్ధవన్నిర్దేశాత్, ప్రసిద్ధేశ్చ ఉభయ విషయత్వాత్ "సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్, ఏకమేవాద్వితీయమ్...తదైక్షత బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽసృజత"౨ ఇత్యత్ర, "సదేవ - ఇదమ్ - అగ్రే-ఏకమేవ-ఆసీత్ -" ఇతి ఉపాదానతాం ప్రతిపాద్య, "అద్వితీయమ్" ఇతి అధిష్ఠాత్రన్తర నివారణాత్ సచ్ఛబ్దవాచ్యం బ్రహ్మైవ నిమిత్తముపాదానఞ్చేతి విజ్ఞాయతే. "తదైక్షత, బహు స్యాం ప్రజాయేయ"౨ ఇత్యాత్మన ఏవ విచిత్రస్థిరత్రసరూపేణ బహుభవనం సఙ్కల్ప్య తథైవ సృష్టివచనాచ్చ. అతశ్శ్రుతావపి "యతః" ఇతి హేతౌ పఞ్చమీ. అత్రైవ బ్రహ్మణో జగన్నిమిత్తత్వముపాదానత్వఞ్చ ప్రతిపాదితమ్, అర్థ[3]విరోధాత్, "అస్మాన్మాయీ సృజతే విశ్వమేతత్" ౩ ఇత్యాది విశేషశ్రుత్యా చాక్షిప్య, "ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞాదృష్టాన్తానుపరోధాత్, అభిధ్యోపదేశాచ్చ, సాక్షాచ్చోభయామ్నానాత్, ఆత్మకృతేః" ౪ ఇత్యాదిభిస్సూత్రైః

౧॥ తై-భృ-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧. ౩॥ శ్వే-ఉ-౪-౧౯.
౪॥ ౧-౪-౨౩.

పా.—౧-విచిత్ర-౧-న. ౨-ఇహ-౨-న. ౩-విరోధో హి-౨.

పరిహరిష్యతే. ననుచ సర్వజ్ఞం సర్వశక్తి సత్యసఙ్కల్పమ్ నిరవద్యతయా నిరస్తసమస్తాపురుషార్థగన్ధమ్ బ్రహ్మైవాఽఽత్మానం విచిత్రచిదచిన్మిశ్రం జగద్రూపమిదం సర్వమసృజతేతి కథముపపద్యతే? తదేతత్ సూత్రకారః స్వయమేవ పరిచోద్య పరిహరిష్యతి. "అపీతౌ తద్వత్ ప్రసఙ్గాదసమఞ్జసమ్" ౧ "ఇతరవ్యపదేశాద్ధితాకరణాదిదోషప్రసక్తిః" ౨ ఇతి చోద్యమ్. పరిహారస్తు "నతుదృష్టాన్తభావాత్" ౩ "అధికన్తుభేదనిర్దేశాత్" ౪ ఇతి చ; "క్షరన్త్వవిద్యాహ్యమృతన్తువిద్యా, విద్యావిద్యే ఈశతే యస్తుసోన్యః" ౫ "సకారణం కరణాఽధిపాధిపో నచాస్య కశ్చిజ్జనితా నచాధిపః" ౬ "క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః" ౭ అచిద్వర్గం స్వాత్మనో భోగ్యత్వేన హరతీతి భోక్తా హర ఇత్యుచ్యతే.- "ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే క్షరశ్చాక్షర ఏవచ| క్షరస్సర్వాణి భూతాని కూటస్థోక్షర ఉచ్యతే|| ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః| యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః|| యస్మాత్ క్షరమతీతోహమక్షరాదపిచోత్తమః| అతోస్మి లోకే వేదేచ ప్రథితః పురుషోత్తమః" ౮ ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిగణైః ప్రత్యగాత్మనో[1] బ్రహ్మణః భేదేన నిర్దేశాత్. [2]పరమపురుషార్థభాగినః ప్రత్యగాత్మనో అధికమర్థాన్తరభూతం బ్రహ్మ, తచ్చ ప్రత్యగాత్మశరీరతయా తదాత్మభూతమ్. ప్రత్యగాత్మనస్తచ్ఛరీరత్వమ్ బ్రహ్మణస్తదాత్మత్వఞ్చ "య ఆత్మని తిష్ఠన్... యస్యాత్మా శరీరమ్" ౯ "ఏష సర్వభూతాన్తరాత్మా అపహతపాప్మా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణః" ౧౦ ఇత్యాది శ్రుతిశతసమధిగతమ్. [3]సశరీరస్యాత్మనః కార్యావస్థాప్రాప్తావపి గుణదోషవ్యవస్థితేర్దృష్టాన్తభావాత్ బ్రహ్మణి న దోషప్రసక్తిః ఇతి నాసామఞ్జస్యం వేదాన్తవాక్యస్య ఇతి "నతుదృష్టాన్తభావాత్" ౩ ఇత్యుక్తమ్. దృష్టాన్తశ్చ దేవమనుష్యాదిశబ్దవాచ్యస్య సశరీరస్యాత్మనః "మనుష్యో బాలో యువా స్థవిరః" ఇతి నానావస్థాప్రాప్తావపి బాలత్వ యువత్వ స్థవిరత్వాదయః శరీరగతా దోషాః నాత్మానం స్పృశన్తి, ఆత్మగతాశ్చ జ్ఞానసుఖాదయః న శరీరమితి. అతః కార్యావస్థం కారణావస్థంచ బ్రహ్మ ప్రత్యగాత్మశరీరతయా తదాత్మభూతమితి ప్రత్యగాత్మవాచినా శబ్దేన బ్రహ్మాభిధానే

౧॥ ౨-౧-౮. ౨॥ ౧-౩-౧౭. ౩॥ ౨-౧-౯. ౪॥ ౨-౧-౨౨.
౫॥ ౬॥ శ్వే-ఉ-౬. ౭॥ శ్వే-ఉ-౧. ౮॥ గీ-౧౫-౧౬.
౯॥ మాధ్యన్దినపాఠే. ౧౦॥ సుబాలోప-౭-ఖణ్డే-

పా.— ౧-బ్రహ్మణః-౧-న. భేద-౧. ౨-పరం-౧-న. ౩-ఏకస్యైవాత్మ-౨.

తచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యేచ హేతుంవక్తుమ్, నిరసనీయమ్మతద్వయమ్ “ప్రతిజ్ఞాసిద్ధేర్లిఙ్గమాశ్మరథ్యః, ఉత్క్రమిష్యతఏవం భావాదిత్యౌడులోమిః” ౧ ఇత్యుపన్యస్య “అవస్థితేరితికాశకృత్స్నః” ౨ ఇతి హేతురుక్తః. “తత్సృష్ట్వా-తదేవానుప్రావిశత్-తదనుప్రవిశ్య-సచ్చత్యచ్చాభవత్” ౩ ఇత్యాదినా ప్రత్యగాత్మనఆత్మతయావస్థానాత్ బ్రహ్మణస్తచ్ఛబ్దేనాభిధానమ్, తత్సామానాధికరణ్యే నవ్యపదేశశ్చేత్యుక్తమ్; తథా “వైషమ్యనైర్ఘృణ్యేన సాపేక్షత్వాత్..., నకర్మావిభాగాదితి చేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతే చాప్యుపలభ్యతేచ” ౪ ఇతిదేవమనుష్యాది విషమసృష్టేర్జీవకర్మనిమిత్తత్వమ్, జీవానాం తత్తత్కర్మప్రవాహాణాఞ్చా నాదిత్వంప్రతిపాద్య, తదనాదిత్వంచ “నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామ్” ౫ “జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వౌ” ౬ ఇత్యాది శ్రుతిషూపలభ్యత ఇత్యుక్త్వా, తదనాదిత్వేపి ప్రళయకాలే చిదచిద్వస్తునోర్భోక్తృభోగ్యయోర్నామరూప విభాగాభావాత్, “ఆత్మావాఇదమేకఏవాగ్రఆసీత్ - నాన్యత్కించనమిషత్” ౭ ఇత్యాదావేకత్వావధారణ ముపపద్యతఇతిసూత్రకారేణస్వయమేవోక్తమ్; తథాచ “నాత్మాశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చతాభ్యః” ౮ ఇతి ప్రత్యగాత్మనో నిత్యత్వాదనుత్పత్తిముక్త్వా, “జ్ఞోతఏవ” ౯ ఇతితస్యజ్ఞాతృత్వమేవ స్వరూపమిత్యుక్తమ్; “ఉత్క్రాన్తిగత్యాగతీనామ్” ౧౦ ఇత్యాదినాఽణుత్వఞ్చోక్తమ్; “తద్గుణసారత్వాత్తు తద్వ్యపదేశః ప్రాజ్ఞవత్, యావదాత్మభావిత్వాచ్చ నదోషస్తద్దర్శనాత్” ౧౧ ఇతిజ్ఞాతురేవాత్మనో జ్ఞానశబ్దేనవ్యపదేశో జ్ఞానగుణసారత్వాత్ జ్ఞానైకనిరూపణీయ స్వభావత్వాచ్చేత్యుక్తమ్; “నిత్యోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధిప్రసఙ్గోఽన్యతరనియమో వాన్యథా” ౧౨ ఇతిజ్ఞానమాత్రస్వరూపాత్మవాదే, హేత్వన్తరాయత్తజ్ఞానవాదే, సర్వగతాత్మవాదేచదోషఉక్తః. “కర్తాశాస్త్రార్థవత్త్వాత్, ఉపాదానాద్విహారోప దేశాచ్చ, వ్యపదేశాచ్చక్రియాయాంనచేన్నిర్దే శవిపర్యయః, ఉపలబ్ధివదనియమః, శక్తివిపర్యయాత్, సమాధ్యభావాచ్చ, యథాచతక్షోభయథా” ౧౩ ఇత్యాత్మనఏవశుభాశుభేషుకర్మసుకర్తృత్వమ్, ప్రకృతేరకర్తృత్వమ్, ప్రకృతేశ్చకర్తృత్వే తస్యాస్సాధారణత్వేనసర్వేషాంఫలానుభవప్రసఙ్గాత్ ఇతిప్రతిపాదితమ్.

౧॥ ౧-౪-౨౦. ౨॥ ౧-౪-౨౨. ౩॥ తై-ఆ-౬. ౪॥ ౨-౧-౩౪. ౫॥ శ్వే-ఉ. ౬॥ శ్వే-ఉ-౧-౧౭. ౭॥ ఐతరేయే-౧-౧-౧. ౮॥ ౨-౩-౧౮. ౯॥ ౨-౩-౧౯. ౧౦॥ ౨-౩-౨౦. ౧౧॥ ౨-౩-౨౯. ౧౨॥ ౨-౩-౩౨. ౧౩॥ ౨-౩-౩౩.

"పరాత్తు తచ్ఛ్రుతేః, కృతప్రయత్నాపేక్షస్తు విహితప్రతిషిద్ధావైయర్థ్యాదిభ్యః"౧ ఇత్యాత్మన ఏవ కర్తృత్వం పరమపురుషానుమతిసహకృతమిత్యుక్తమ్; "అంశో నానావ్యపదేశాత్ అన్యథా చాపి దాశకితవాదిత్వమధీయత ఏకే, మన్త్రవర్ణాత్, అపి స్మర్యతే, ప్రకాశాదివత్తు నైవం పరః, స్మరన్తి చ"౨ ఇతి. "అనీశయా శోచతి ముహ్యమానః- జుష్టం యదా పశ్యత్యన్యమీశమస్య మహిమానమితి వీతశోకః"౩ "క్షరం త్వవిద్యా హ్యమృతం తు విద్యా విద్యావిద్యే ఈశతే యస్తు సోఽన్యః"౪ "ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్వక్తో న బాహ్యం కిఞ్చన వేద నాన్తరమ్"౫ "తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్తి అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి"౬ "జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశౌ, పృథగాత్మానం ప్రేరితారఞ్చ మత్వా జుష్టస్తతస్తేనామృతత్వమేతి"౭ "యదా పశ్యః పశ్యతే రుక్మవర్ణం కర్తారమీశం పురుషం బ్రహ్మయోనిమ్। తదా విద్వాన్పుణ్యపాపే విధూయ నిరఞ్జనః పరమం సామ్యముపైతి"౮ "స కారణం కరణాధిపాధిపో న చాస్య కశ్చిజ్జనితా న చాధిపః"౯ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్"౧౦ "పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ"౧౧ "నిష్కలం నిష్క్రియం శాన్తం నిరవద్యం నిరఞ్జనమ్"౧౨ "నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానాం ఏకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్"౧౩ నిత్యానాం బహూనాం చేతనానాం, యః ఏకః నిత్యశ్చేతనః కామాన్విదధాతీత్యర్థః. "పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరమ్"౧౪ ఇత్యాదిషు ప్రత్యగాత్మనః పరమాత్మనశ్చ కర్మవశ్యత్వేన శోచ్యత్వే [1]నాసర్వజ్ఞత్వేన ఉపాసనాయత్తముక్తిత్వేన నిరవద్యత్వేన సర్వజ్ఞత్వేన సత్యసంకల్పత్వేన సర్వేశ్వరత్వేన సమస్తకల్యాణగుణాకరత్వాదినా చ స్వరూపస్య స్వభావస్య నానాత్వవ్యపదేశాత్. తయోరేవ "తత్త్వమసి"౧౫ "అయమాత్మా బ్రహ్మ"౧౬ "యోసౌ సోహం యోహం సోసౌ"౧౭ "అథ యోన్యాం దేవతాముపాస్తే అన్యోసావన్యోహమస్మీతి"౧౮ "న స వేద అకృత్స్నో హ్యేషః...ఆత్మేత్యేవోపాసీత"౧౯ "బ్రహ్మ దాశా బ్రహ్మ దాసా బ్రహ్మేమే కితవాః"౨౦ ఇతి చ సర్వజీవాత్మవ్యాపిత్వేనాభేదవ్యపదేశాచ్చ; ఉభయవ్యపదేశావిరోధేన పరమాత్మాంశో జీవాత్మేత్యభ్యుపగన్తవ్యమ్. న కేవలం న్యాయసిద్ధమిదం శ్రుతిస్మృతిభ్యాఞ్చాంశత్వముక్తం జీవాత్మనః, "పాదోస్య విశ్వా భూతాని"౨౧ "మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః"౨౨ ఇతి. అంశత్వన్నామ ఏక

౧॥ ౨-౩-౪౦. ౨॥ ౨-౩-౪౨. ౩॥ ముణ్డకోప-౩-౧-౨. ౪॥
౫॥ బృ-ఉ-౬-౩-౨౧. ౬॥ ముణ్డకోప-౩-౧-౧. ౭॥ శ్వే-ఉ-౧-౧౭.
౮॥ ముణ్డకోప-౩-౧-౩. ౯॥ శ్వే-ఉ-౬-౧౯. ౧౦॥ ముణ్డకోప-౧-౧-౧౦.
౧౧॥ శ్వే-ఉ-౬- ౧౨॥ శ్వే-ఉ- ౧౩॥ శ్వే-ఉ- ౧౪॥ తై-నా-౬-౧౧.
౧౫॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౭. ౧౬॥ బృ-ఉ-౬-౪-౫. ౧౭॥ ౧౮॥ బృ-ఉ-౩-౪-౧౦.
౧౯॥ బృ-ఉ-౩-౪-౭. ౨౦॥ ౨౧॥ పురుషసూక్తే-౩. ౨౨॥ గీ-

పా.—౧-అజ్ఞత్వేన-౧.

వస్త్వేకదేశత్వమ్,' తథా సత్యుభయోరేకవస్తుత్వేన విరోధో న స్యాదిత్యాశఙ్క్య, "ప్రకాశాదివత్తు నైవం పరః"౧ ఇతి పరిహరతి; అన్యవిశేషణతైకస్వభావప్రకాశజాతిగుణ శరీరవిశిష్టానగ్నివ్యక్తిగుణ్యాత్మనః ప్రతి ప్రకాశజాతిగుణ శరీరాణాం యథా అంశత్వమ్; ఏవం పరమాత్మానం [1]ప్రత్యగాత్మశరీరకం ప్రతి ప్రత్యగాత్మనోంశత్వమ్ ఏవం అంశత్వేయత్స్వభావోంశభూతో జీవః, నైవమంశీ పరమాత్మా, సర్వత్ర విశేషణవిశేష్యయోః స్వరూపస్వభావభేదాత్; ఏవఞ్చ "కర్తా శాస్త్రార్థవత్త్వాత్"౨ "పరాత్తు తచ్ఛ్రుతేః"౩ ఇత్యనన్తరోక్తఞ్చ న విరుధ్యతే; ఏవం ప్రకాశశరీరవజ్జీవాత్మనాం అంశత్వం పరాశరాదయస్స్మరన్తి చ; "ఏకదేశస్థితస్యాగ్నేః జ్యోత్స్నా విస్తారిణీ యథా। పరస్య బ్రహ్మణశ్శక్తిస్తథేదమఖిలం జగత్"౪ "యత్కిఞ్చిత్ సృజ్యతే యేన సత్త్వజాతేన వై ద్విజ। తస్య సృజ్యస్య సమ్భూతౌ తత్సర్వం వై హరేస్తనుః"౫ "తే సర్వే సర్వభూతస్య విష్ణోరంశసముద్భవాః"౬ ఇతి. అన్యథా, పారమార్థికాఽపారమార్థికోపాధిసమాశ్రయణే ప్రత్యగాత్మనోంశత్వే బ్రహ్మణ [2] ఏవ వేదాన్తనివర్త్యాస్సర్వే దోషా భవేయుః ఇతి "ఆభాస ఏవ చ"౭ ఇత్యాది [3]సూత్రైరుక్తమ్. అతస్సర్వదా చిదచిద్వస్తుశరీరతయా తదాత్మభూతమేవ బ్రహ్మ, కదాచిదవిభక్తనామరూప చిదచిద్వస్తుశరీరం తత్కారణావస్థమ్, కదాచిచ్చ విభక్తనామరూపచిదచిద్వస్తుశరీరం తత్కార్యావస్థం బ్రహ్మ సర్వదా చిదచిద్వస్తుశరీరతయా తద్విశిష్టత్వేపి బ్రహ్మణః పరిణామిత్వాపురుషార్థాశ్రయత్వే శరీరభూతచేతనాఽచేతనవస్తుగతే. ఆత్మభూతం బ్రహ్మ సర్వదా నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధాఽనవధికాతిశయాసఙ్ఖ్యేయ జ్ఞానానన్దాద్యపరిమితోదారగుణసాగరమవతిష్ఠత ఇతి బ్రహ్మైవ జగన్నిమిత్తముపాదానఞ్చేతి "యతో వా ఇమాని"౮ ఇత్యాదివాక్యం ప్రతిపాదయత్యేవేతి (జన్మాద్యస్య యతః) తత్ బ్రహ్మేతి సూత్రోక్తమ్. "సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ - ఏకమేవాద్వితీయమ్... తదైక్షత - బహు స్యాం ప్రజాయేయ"౯ ఇతి; అస్య చాయమర్థః "యస్యాత్మా శరీరం యస్యాక్షరం శరీరమ్ యస్య పృథివీ శరీరం యస్యావ్యక్తం శరీరమ్ ఏష సర్వభూతాన్తరాత్మా అపహతపాప్మా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణః"౧౦ ఇత్యాది శ్రుతేః బ్రహ్మణః సర్వదా చిదచిద్వస్తుశరీరకత్వాత్ సదేవేదమిదానీం స్థూలచిదచిద్వస్తుశరీ

౧॥ ౨-౩-౪౫. ౨॥ ౨-౩-౩౩. ౩॥ ౨-౩-౪౦. ౪॥ వి-పు-
౫॥ వి-పు-౧-౨౨-౩౮. ౬॥ ౭॥ ౨-౩-౪౯.
౮॥ తై-భృ-౧. ౯॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧. ౧౦॥ సుబాలోప.

పా.—౧-ప్రత్యగాత్మశరీరకం-౨-న. ౨-ఏవ-౧-న. ౩-నోక్తం-౧.

రకత్వేన విభక్తనామరూపమ్, అగ్రే - ప్రళయకాలే, సూక్ష్మదశాఽపన్న చిదచిద్వస్తుశరీరతయా నామరూపవిభాగాఽనర్హమేకమేవాసీత్, - స్వయమేవబ్రహ్మసర్వజ్ఞం సర్వశక్తినిమిత్తాన్తరాఽనపేక్షమద్వితీయఞ్చాతిష్ఠత్. "తదైక్షతబహుస్యాం ప్రజాయేయ"౧ ఇతితన్నామరూప విభాగానర్హ సూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరతకయా ఏకమేవావస్థితం నామరూపవిభాగార్హస్థూలదశాపత్త్య బహుప్రకారంస్యామితి। ఐక్షత స్యాంప్రజాయేయఇతివ్యష్టిసమష్టివ్యపదేశః. చిదచితోః పరస్యచప్రళయకాలేపి వ్యవహారానర్హ సూక్ష్మభేదః సర్వైర్వేదాన్తిభిరభ్యుపగతః, అవిద్యాకృతభేదస్య ఉపాధికృతభేదస్యచ అనాదిత్వాభ్యుపగమాత్. ఇయాంస్తు విశేషః- బ్రహ్మైవాజ్ఞం ఉపాధిసంబద్ధఞ్చేతిసర్వశ్రుతి౨ స్మృతిన్యాయ విరోధోఽన్యేషామ్; తదభావాదవిరోధశ్చాస్మాకమ్ ఇతి. ౧

వే-దీ. తైత్తిరీయకే "యతోవాఇమానిభూతానిజాయన్తే-యేన జాతానిజీవన్తి-యత్ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తి-తద్విజిజ్ఞాసస్వతద్బ్రహ్మ"౨ ఇత్యేతద్వాక్యంవిషయః. కిమేతజ్జిజ్ఞాస్యత యాప్రతిజ్ఞాతం బ్రహ్మ జగజ్జన్మాది కారణతయాలక్షణతః ప్రతిపాదయితుం శక్నోతినవేతి సంశయః· నశక్నోతీతిపూర్వపక్షః. కుతః?. జగజ్జన్మాదీనాముపలక్షణతయా విశేషణతయావా బ్రహ్మలక్షణత్వాసమ్భవాత్· ఉపలక్షణత్వేహ్యుపలక్ష్యస్యాకారాన్తర యోగోఽపేక్షితః?· నచేహతదస్తి. అతఃఉపలక్షణత్వంనసమ్భవతి. విశేషణత్వేప్యనేకవిశేషణవిశిష్టతయాఅపూర్వస్యైకస్య ప్రతిపాదకత్వంనసమ్భవతి-విశేషణానాంవ్యావర్తకత్వేన విశేషణబహుత్వే బ్రహ్మబహుత్వప్రసక్తేః· రాద్ధాన్తస్తు - ఏకస్మిన్నవిరుద్ధానాం విశేషణానాం అనేకత్వేఽపి శ్యామత్వయువత్వాదివిశిష్టదేవదత్తవజ్జగజ్జన్మాదివిశిష్టం.బ్రహ్మైకమేవవిశేష్యంభవతి. ఉపలక్షణత్వే జన్మాదిభిరుపలక్ష్యస్య బ్రహ్మశబ్దావగతబృహత్త్వాద్యాకారాశ్చసన్తీతిజగజ్జన్మాదికారణం బ్రహ్మేతిలక్షణతః ప్రతిపాదయితుంశక్నోతీతి· సూత్రార్థః - (అస్య) - వివిధవిచిత్రభోక్తృ భోగ్యపూర్ణస్యజగతః, (యతః)· (జన్మాది)- తద్బ్రహ్మేతిప్రతిపాదయితుం శక్నోత్యేతద్వాక్యమితి ... ౧

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౩. ౨॥ తై-భృ-౧.

పా.—౧-ఐక్షతఇతిచిదచితోః-౧. ౨-స్మృతి-౨-న.

—అ-౩-సూ-౩—॥శాస్త్రయోనిత్వాత్॥—

వే-సా. ఏవంచిదచిద్వస్తుశరీరతయా తద్విశిష్టస్య బ్రహ్మణ ఏవ జగదుపాదానత్వం నిమిత్తత్వఞ్చ నానుమానగమ్యమితి శాస్త్రైకప్రమాణకత్వాత్తస్య. "యతో వా ఇమాని భూతాని"౧ ఇత్యాదివాక్యమ్, నిఖిలజగదేకకారణం బ్రహ్మైవ బోధయత్యేవేతి సిద్ధమ్. ౧

వే-దీ· "యతో వా ఇమాని" ౧ ఇత్యాదివాక్యమేవ విషయః. తత్కిం జగత్కారణే బ్రహ్మణి ప్రమాణం? - ఉత నేతి సంశయః· నైతత్ప్రమాణమితి పూర్వపక్షః - అనుమానసిద్ధ బ్రహ్మవిషయత్వాత్. ప్రమాణాన్తరావిషయే హి శాస్త్రం ప్రమాణమ్?. జగతస్సావయవత్వేన కార్యత్వాత్, కార్యస్య సోపాదానోపకరణసమ్ప్రదానప్రయోజనాద్యభిజ్ఞకర్తృకత్వాత్, జగన్నిర్మాణకార్యచతురః కర్మపరవశపరిమితశక్త్యాదిక్షేత్రజ్ఞవిలక్షణ స్సర్వజ్ఞ స్సర్వశక్త స్సర్వేశ్వరోఽనుమానసిద్ధ ఇతి న తస్మిన్ "యతో వా ఇమాని భూతాని"౧ ఇత్యాదివాక్యం ప్రమాణమితి. రాద్ధాన్తస్తు - జగతః కార్యత్వేపి ఏకదైవైకేనైవ కృత్స్నం జగన్నిర్మితమిత్యత్ర ప్రమాణాభావాత్, క్షేత్రజ్ఞానామేవ విలక్షణపుణ్యానాం జ్ఞానశక్తివైచిత్ర్యసమ్భావనయా కదాచిత్ కస్యచి జ్జగదేకదేశనిర్మాణసామర్థ్యసమ్భవాత్, తదతిరిక్తపురుషానుమానం న సమ్భవతీతి శాస్త్రైకప్రమాణకత్వా ద్బ్రహ్మణ స్తత్ప్రతిపాదకత్వేన తస్మిన్ "యతో వా ఇమాని భూతాని"౧ ఇత్యాదివాక్యం ప్రమాణమితి. శాస్త్రం యోనిః - యస్య కారణం ప్రమాణం తద్బ్రహ్మ, శాస్త్రయోని. ప్రమాణాన్తరావిషయత్వేన శాస్త్రైకప్రమాణకత్వాద్బ్రహ్మణః, తస్మిన్ "యతో వా ఇమాని"౧ ఇత్యాదివాక్యం ప్రమాణమితి సూత్రార్థః. ౧

—అ-౪-సూ-౪—॥తత్తుసమన్వయాత్॥—

వే-సా. పురుషార్థతయాఽన్వయః సమన్వయః, శాస్త్రాఖ్యప్రమాణస్య పురుషార్థపర్యవసాయిత్వేపి, బ్రహ్మ - స్వస్య పరస్య చానుభవితుః అవిశేషేణ స్వరూపేణ గుణైశ్చ విభూత్యా చ అనుభూయమానం అనవధికాతిశయానన్దరూపమితి పురుషార్థత్వేనాభిధేయతయాఽన్వయాత్ బ్రహ్మణశ్శాస్త్రప్రమాణకత్వ ముప

౧॥ తై-భృ-౧.

పన్నతరమ్ఇతి నిరవద్యం నిఖిలజగదేకకారణం బ్రహ్మ వేదాన్తాః ప్రతిపాదయ న్తీత్యుక్తమ్. తస్యైకస్యైకదైవ కృత్స్నజగన్నిమిత్తత్వం తస్యైవోపాదానతయా జగదాత్మకత్వఞ్చ నానుమానాదిగమ్యమితి శాస్త్రైకప్రమాణకత్వాత్, తస్యచానవధికాతిశయానన్దరూపతయా పరమపురుషార్థత్వాద్వేదాన్తాః ప్రతిపాదయన్త్యేవేతి స్థిరీకృతమ్. అతఃపరంపాదశేషేణ జగత్కారణతయా ప్రధానపురుషప్రతిపాదనానర్హతయా సర్వజ్ఞం సత్యసఙ్కల్పం నిరస్తావిద్యాదిసమస్తదోషగన్ధం అపరిమితోదారగుణసాగరం బ్రహ్మైవ వేదాన్తాః ప్రతిపాదయన్తీత్యుచ్యతే. ... ౧

వే-దీ· బ్రహ్మణశ్శాస్త్రప్రమాణకత్వం సమ్భవతి - నేతివిచార్యతే. నసమ్భవతీతిపూర్వపక్షః. కుతః?. ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయ విరహిణో బ్రహ్మణః స్వరూపేణాపురుషార్థత్వాత్, పురుషార్థావబోధకత్వేనచ శాస్త్రస్యప్రామాణ్యాత్, మోక్షసాధన బ్రహ్మధ్యానవిధిపరత్వేప్య సత్యపిబ్రహ్మణి తద్ధ్యాన విధానసమ్భవాత్ నబ్రహ్మసద్భావేతాత్పర్యమితి బ్రహ్మణశ్శాస్త్ర ప్రమాణకత్వం నసమ్భవతీతి. రాద్ధాన్తస్తు -అతిశయితగుణపితృపుత్రాదిజీవనజ్ఞానవత్ అనవధికాతిశయానన్ద స్వరూపబ్రహ్మజ్ఞానస్య నిరతిశయపురుషార్థత్వాత్తస్య శాస్త్రప్రమాణకత్వం సమ్భవతి, "ఆనన్దో బ్రహ్మ"[1] "యదేషఆకాశ ఆనన్దోనస్యాత్"[2] "యతోవాచోనివర్తన్తే- అప్రాప్యమనసాసహ। ఆనన్దంబ్రహ్మణోవిద్వాన్"[3] ఇత్యాదిభిరనవధికాతిశయానన్ద స్వరూపం బ్రహ్మేతిహి ప్రతిపాద్యతే?· అతోబ్రహ్మ స్వేనపరేణవా ప్యనుభూయమానం నిరతిశయానన్ద స్వరూపమేవేతి తత్ప్రతి పాదనపరస్యైవ సాక్షాత్పురుషార్థాన్వయః· ప్రవృత్తినివృత్తి పరస్యతుతత్సాధ్యఫలసమ్బన్ధాత్పురుషార్థాన్వయఇతి.

సూత్రార్థః-తుశబ్దః ప్రసక్తాశఙ్కానివృత్త్యర్థః,(తత్)-పూర్వసూత్రోదితం బ్రహ్మణశ్శాస్త్రయోనిత్వమ్, (సమన్వయాత్)సిధ్యతి- సమ్యక్ - పురుషార్థతయాఽన్వయః - సమన్వయః. వేదితుర్నిరతిశయానన్దస్వరూపత్వేనపరమపురుషార్థరూపేపరేబ్రహ్మణి వేదకతయా శాస్త్రస్యాన్వయాద్బ్రహ్మణశ్శాస్త్రప్రమాణకత్వంసిధ్యత్యేవేతి· ౧

౧॥ తై-భృ-౬. ౨॥ తై-ఆ-౭. ౩॥ తై-ఆ-౪.

పా.—౧-పురుషార్థతయా వేద్యతయాన్వయత్వేనాన్వయాత్ బ్రహ్మణశ్శాస్త్ర-౧.

—అ-౫-సూ ౫—॥ఈక్షతేర్నాశబ్దమ్॥—

వే-సా. తత్ర తావత్ప్రధానం వేదాన్తప్రతిపాదనానర్హమిత్యాహ.

(అశబ్దమ్) ఆనుమానికం ప్రధానం, (న) తత్ వేదాన్తవేద్యమ్. కుతః? (ఈక్షతేః) "సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమ్" ౧ ఇతి ప్రస్తుతజగత్కారణవ్యాపారవాచినః ఈక్షతేర్ధాతోః శ్రవణాత్, "తదైక్షత బహుస్యామ్" ౨ ఇతి. ౧

వే-దీ. "యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవతి" ౩ ఇత్యాదిజగత్కారణవాది వేదాన్తవేద్యం విషయః. తత్కిం సాఙ్ఖ్యోక్తం ప్రధానమ్? ఉతానవధికాతిశయానన్దం బ్రహ్మేతి సంశయః. ప్రధానమితి పూర్వపక్షః. కుతః?. ప్రతిజ్ఞాదృష్టాన్తాన్వయే నానుమానాకారవాక్య వేద్యత్వాత్. "యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవతి" ౩ ఇత్యాదినా ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానం ప్రతిజ్ఞాయ, "యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన" ౪ ఇతి దృష్టాన్తేన హ్యుపపాద్యతే; ఏవమానుమానికమేవైతద్వాక్య వేద్యమితి ౧ నిశ్చీయతే. "సదేవసోమ్యేదమ్" ౧ ఇతి సచ్ఛబ్దః ప్రధానవిషయః. "తదైక్షత బహుస్యామ్" ౨ ఇతి చ గౌణమీక్షణం భవితుమర్హతి- "తత్తేజ ఐక్షత" ౨ ఇత్యాదిగౌణేక్షణ సాహచర్యాచ్చ. రాద్ధాన్తస్తు "తదైక్షత బహుస్యామ్" ౨ ఇతి బహుభవనసఙ్కల్పరూపేక్షణాన్వయాత్, "సదేవసోమ్య" ౧ ఇతి కారణవాచిసచ్ఛబ్ద విషయో నాచేతనం ప్రధానమ్, అపితు సార్వజ్ఞ్యసత్యసఙ్కల్పత్వాదియుక్తం పరం బ్రహ్మైవేతి నిశ్చీయతే. నచానుమానాకారమేతద్వాక్యమ్ - హేత్వనుపాదానాత్. అన్యజ్ఞానేనాన్యజ్ఞానాసమ్భవపరిజిహీర్షయా తు దృష్టాన్తోపాదానమ్. నచ ముఖ్యేక్షణ సమ్భవే గౌణపరిగ్రహసమ్భవః; తేజః ప్రభృతిష్వపి న గౌణమీక్షణమ్, తేజఆదిశబ్దానాం తేజఃప్రభృతిశరీరకస్యాన్తర్యామిణో వాచకత్వాదితి పరమేవ బ్రహ్మ జగత్కారణవాది వేదాన్తవేద్యమితి.

సూత్రార్థః- (ఈక్షతేః) ఇతి - ఈక్షతిధాత్వర్థః, ఈక్షణమ్. శబ్దః ప్రమాణం యస్య న భవతి తదశబ్దం, పరోక్తమానుమానికం ప్రధానమ్. "సదేవసోమ్యేదమ్" ౧ ఇతి జగత్కారణతయా ప్రతిపాదితాన్వయినః ఈక్షణవ్యాపారాన్నాచేతనమశబ్దం తత్, - అపితు సర్వజ్ఞం ౨ సత్యసఙ్కల్పం బ్రహ్మైవ జగత్కారణమితి నిశ్చీయత ఇతి. ౧

౧॥ ఛా-౬-౨-౧. ౨॥ ఛా-౬-౨-౩. ౩॥ ఛా-౬-౧-౩.
౪॥ ఛా-౬-౧-౪.

పా.—౧-నిశ్చితే సతి-పా. ౨-సత్యసఙ్కల్పం-౧-౩-స.

—సూ-౬—॥గౌణశ్చేన్నాత్మశబ్దాత్॥—

వే-సా. "తత్తేజఐక్షత"[1] ఇత్యాద్యచేతనేపివస్తుని ఈక్షతిశ్శ్రూయతే, తత్రగౌణః ఏవమత్రాపిప్రధాన ఏవేక్షతిర్గౌణ ఇతిచేత్; నైతదుపపద్యతే, ప్రస్తుతే సచ్ఛబ్దవాచ్యే శ్రూయమాణాచ్చేతనవాచినః ఆత్మశబ్దాత్; "సఆత్మాతత్త్వమసి శ్వేతకేతో"[2]ఇతిహ్యుత్తరత్రశ్రూయతే?. తేజః ప్రభృతిష్వపినగౌణమీక్షణమ్. తేజః ప్రభృతిశబ్దైరపి తత్తచ్ఛరీరకంబ్రహ్మైవాఽభిధీయతే, "అనేనజీవేనాత్మ నానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణి"[3] ఇతిబ్రహ్మాత్మకజీవానుప్రవేశాదేవసర్వస్య వస్తునో నామరూపభాక్త్వాత్. "తత్సృష్ట్వా - తదేవానుప్రావిశత్ - తదనుప్రవిశ్య - సచ్చ త్యచ్చాభవత్ - నిరుక్తఞ్చానిరుక్తఞ్చ - నిలయనఞ్చానిలయనఞ్చ - విజ్ఞానఞ్చా విజ్ఞానఞ్చ - సత్యఞ్చానృతఞ్చసత్యమభవత్"[4] ఇతిచేతనమచేతనఞ్చ పృథఙ్ నిర్దిశ్య తదుభయమ్ అనుప్రవిశ్య, [2]సత్త్యచ్ఛబ్దవాచ్యోఽభవత్ ఇతిహిసమాన ప్రకరణే స్పష్టమభిహితమ్?. ౨

వే-దీ. "తత్తేజఐక్షత" ఇత్యచేతనగతగౌణేక్షణసాహచర్యాత్, "తదైక్షత"[1]ఇత్యత్రఈక్షతిర్గౌణఇతిచేన్న;ఆత్మశబ్దాత్, సచ్ఛబ్దాభిహితేఈక్షితరి "ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్సత్యంసఆత్మా"ఇతి శ్రూయమాణాచ్చేతనవాచినః ఆత్మశబ్దాదయమీక్షతిర్ముఖ్య ఏవేతిప్రతీయతే."ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వమ్"[3]ఇతి తేజఃప్రభృతీనామపితదాత్మకత్వావగమాత్ తేజః ప్రభృతీక్షణమపిముఖ్యమేవేత్యభిప్రాయః.౨

—సూ-౭—॥తన్నిష్ఠస్య మోక్షోపదేశాత్॥—

వే-సా. ఇతశ్చప్రధానాదర్థాన్తరభూతం సచ్ఛబ్దాభిహితం జగత్కారణమ్. సచ్ఛబ్దాభిహితతత్త్వనిష్ఠస్య మోక్షోపదేశాత్ "తస్యతావదేవచిరం యావన్నవిమోక్ష్యే అథసంపత్స్యే"[5]ఇతిహితన్నిష్ఠస్యమోక్షఉపదిశ్యతే?. ప్రధానకారణవాదినామపిహి ప్రధాననిష్ఠస్య మోక్షోనాభిమతః?. ౩

వే-దీ. ఇతశ్చసచ్ఛబ్దాభిహితం నప్రధానమ్ - అపితుపరమేవ బ్రహ్మ. "తత్త్వమసి" ఇతిసదాత్మకతయా ప్రత్యగాత్మాను సన్ధాననిష్ఠస్య, "తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యేఅథసమ్పత్స్యే"[5] ఇతి మోక్షోపదేశాత్తత్కారణం పరమేవబ్రహ్మ. ... ౩

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౩. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౭. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౩-౨.
౪॥ తై-ఆ-౬. ౫॥ ఛా-ఉ-౬-౧౪-౨.

పా.—౧-సహిగౌణః - ౧. ౨-తిత్తదభవత్ తత్తచ్ఛబ్ద-౧.

—సూ-౮—॥హేయత్వావచనాచ్చ॥—

వే-సా. యదిప్రధానమత్రవివక్షితమ్; తదాతస్యహేయత్వాత్ అధ్యేయత్వముచ్యేత; నతదుచ్యతే. మోక్షసాధనతయా ధ్యేయత్వమేవాత్రోచ్యతే, "తత్త్వమసిశ్వేతకేతో" ౧ ఇత్యాదినా. ౮

వే-దీ. యదిప్రధానమిహ కారణతయావివక్షితమ్,-తదాతస్య మోక్షవిరోధిత్వాద్ధేయత్వముచ్యేత.నచోచ్యతే,-అతశ్చనప్రధానమ్.౮

—సూ-౯—॥ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్॥—

వే-సా. ఇతశ్చనప్రధానమ్, ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్. సచ్ఛబ్దవాచ్యతత్త్వజ్ఞానేన తత్కార్యతయాచేతనా చేతనసర్వవస్తుజ్ఞానమ్ "యేనాశ్రుతంశ్రుతంభవతి"౨ ఇత్యాదినాప్రతిజ్ఞాతమ్; తద్ధిప్రధానకారణవాదే విరుధ్యతే చేతనస్యప్రధానకార్యత్వా భావాత్. ప్రధానాదర్థాన్తరభూత బ్రహ్మకారణవాదే చిదచిద్వస్తుశరీరం బ్రహ్మైవ నామరూపవిభాగా [1] విభాగాభ్యాం కార్యం కారణఞ్చేతి బ్రహ్మజ్ఞానేన కృత్స్నస్యజ్ఞాతతోపపద్యతే. ... ౯

వే-దీ. ప్రధానవాదేప్రతిజ్ఞాచ విరుధ్యతే, "యేనాశ్రుతంశ్రుతమ్"౨ ఇతివక్ష్యమాణ కారణవిజ్ఞానేన చేతనాచేతన మిశ్రకృత్స్న ప్రపఞ్చజ్ఞానంహి ప్రతిజ్ఞాతమ్? చేతనాంశం ప్రతిప్రధానస్యా కారణత్వాత్, తజ్జ్ఞానేనచేతనాంశోనజ్ఞాయతఇతి నప్రధానం కారణమ్. ౯

—సూ-౧౦—॥స్వాప్యయాత్॥—

వే-సా. ఇతశ్చనప్రధానమ్. "స్వప్నాన్తమ్మేసోమ్య విజానీహీతియత్రైతత్పురుషస్స్వపితినామ సతాసోమ్య తదాసంపన్నోభవతి - స్వమపీతోభవతి - తస్మాదేనంస్వపితీత్యాచక్షతే - స్వంహ్యపీతోభవతి"౩ ఇతి జీవస్యచేతనస్య సుషుప్తస్యసతాసంపన్నస్య స్వాప్యయవచనాత్ ప్రధానాదర్థాన్తరభూతం సచ్ఛబ్దవాచ్యమితి విజ్ఞాయతే. "స్వమపీతోభవతి"౩ ఆత్మానమేవజీవోఽపీతోభవతీత్యర్థః. [2] చిద్వస్తుశరీరకం తదాత్మభూతంబ్రహ్మైవ జీవశబ్దేనాభిధీయత ఇతి నామరూప వ్యాకరణశ్రుత్యుక్తమ్. తజ్జీవశబ్దాభిధేయంపరంబ్రహ్మైవ సుషుప్తికాలేపి ప్రళయకాల ఇవ నామరూపపరిష్వఙ్గాభావాత్ కేవలసచ్ఛబ్దాభిధేయమితి "సతాసోమ్యతదాసంపన్నోభవతి స్వమపీతోభవతి"౩ ఇత్యుచ్యతే. తథాసమానప్రకరణే నామరూప

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౭. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౧-౩. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౧.

పా.—౧-భావాభావాభ్యాం-౧. ౨-చిదచిద్వస్తు-౧.

పరిష్వఙ్గాభావేన ప్రాజ్ఞేనైవ పరిష్వఙ్గాత్ "ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్వక్తో న బాహ్యం కిఞ్చన వేద నాన్తరమ్"౧ ఇత్యుచ్యతే. అమోక్షాజ్జీవస్య నామరూపపరిష్వఙ్గాదేవ హి స్వవ్యతిరిక్త విషయజ్ఞానోదయః, సుషుప్తికాలే హి నామరూపే విహాయ సతా సంపరిష్వక్తః. పునరపి జాగరదశాయాం నామరూపే పరిష్వజ్య తత్తన్నామరూపో భవతీతి శ్రుత్యన్తరే స్పష్టమభిధీయతే; యథా "సుషుప్తః... స్వప్నం న కథఞ్చన పశ్యతి"౨ "అథాస్మిన్ప్రాణ ఏవైకధా భవతి ఏతస్మాద్వా ఆత్మనః ప్రాణా యథాయతనం విప్రతిష్ఠన్తే"౩ తథా "త ఇహ వ్యాఘ్రో వా సింహో వా వృకో వా వరాహో వా... యద్యద్భవన్తి తథా భవన్తి"౪ ఇతి ౬

వే-దీ. "స్వమపీతో భవతి"౫ "సతా సోమ్య తదా సమ్పన్నో భవతి"౫ ఇతి జీవస్య సుషుప్తస్య స్వాప్యయశ్రుతేః. స్వకారణే హ్యప్యయః- స్వాప్యయః!. జీవం ప్రతి ప్రధానస్యాకారణత్వాత్ స్వాప్యయశ్రుతిర్విరుధ్యతే; అతశ్చ న ప్రధానమ్, - అపితు బ్రహ్మైవ. ... ౬

—సూ ౧౧— ॥గతిసామాన్యాత్॥—

వే-సా సకలోపనిషద్గతిసామాన్యాదస్యామప్యుపనిషది న ప్రధానం కారణమితి జ్ఞాయతే "ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్ - నాన్యత్కిఞ్చన మిషత్ - స ఈక్షత లోకాన్ను సృజా ఇతి - స ఇమాఁల్లోకానసృజత"౬ "తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూతః"౭ "స కారణం కరణాధిపాధిపో న చాస్య కశ్చిజ్జనితా న చాధిపః"౮ ఇత్యాదిసకలోపనిషత్సు సర్వేశ్వర ఏవ హి జగత్కారణమితి ప్రతిపాద్యతే ! ౭

వే దీ. ఇతరోపనిషద్గతిసామాన్యాదస్యామప్యుపనిషది న ప్రధానం కారణం వివక్షితమ్. ఇతరాసు చోపనిషత్సు, "యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ ...తస్మాదేతద్బ్రహ్మ నామ రూపమన్నం చ జాయతే"౯ "పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ"౧౦ "స కారణం కరణాధిపాధిపః"౧౧ "ఆత్మని ఖల్వరే విదితే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతి"౧౨ "తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేదః"౧౩ "పురుష ఏవేదం సర్వం యద్భూతం యచ్చ భవ్యమ్"౧౪ "తస్మాద్విరాడజాయత"౧౫ "ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్ ...స ఇమాఁల్లోకానసృజత" ౬ "తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సమ్భూతః"౭ "ఏకో

౧॥ బృ-ఉ-౬-౩-౨౧. ౨॥ బృ-ఉ-౬-౩-౧౯. ౩॥
౪॥ ఛా-ఉ-౬-౯-౩. ౫॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౧. ౬॥ ఐతరేయే-౧-౧-౧. ౭॥ తై-ఆ-౧.
౮॥ శ్వే-ఉ. ౯॥ ముణ్డకోప-౧-౧-౧౦. ౧౦॥ శ్వే-ఉ. ౧౧॥ శ్వే-ఉ. ౧౨॥
౧౩॥ బృ-ఉ-౪-౪-౧౦. ౧౪॥ పురు-౨. ౧౫॥ పురుషసూక్తే.

హ వై నారాయణఆసీత్”౧ “సఏకాకీనరమేత”౨ ఇతిసర్వజ్ఞః పురుషోత్తమఏవ కారణతయా ప్రతిపాద్యతే. అస్యాశ్చతద్గతి సామాన్యాదతోఽపి సఏవకారణతయా ప్రతిపాదనమర్హతీతిచనప్రధానమ్. ౭

—సూ-౧౨—॥శ్రుతత్వాచ్చ॥—

వే-సా. శ్రుతమేవహ్యస్యాముపనిషది; “ఆత్మతఃప్రాణః...ఆత్మతఆకాశః”౩ ఇత్యాదౌ ఆత్మన ఏవసర్వోత్పత్తిః. అతఃప్రధానాదచేతనాదర్థాన్తరభూతస్సర్వజ్ఞఃపురుషోత్తమఏవ జగత్కారణం బ్రహ్మేతిస్థితమ్. ౮

వే-దీ. శ్రుతమేవాస్యాముపనిషది, “ఆత్మతఏవేదంసర్వమ్”౩ ఇతి;అతశ్చ “సదేవసోమ్య” ౪ ఇత్యాదిజగత్కారణవాది వేదాన్తవేద్యం నప్రధానమ్, సర్వజ్ఞంసత్యసఙ్కల్పంపరమేవబ్రహ్మేతిస్థితమ్.

—అ-౬—సూ-౧౩—॥ఆనన్దమయోఽభ్యాసాత్॥—

వే-సా. యద్యపిప్రధానాదర్థాన్తర భూతస్య ప్రత్యగాత్మనశ్చేతనస్య ఈక్షణగుణయోగస్సంభవతి. తథాపిప్రత్యగాత్మా బద్ధోముక్తశ్చ నజగత్కారణమ్ “తస్మాద్వాఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూతః”౫ఇత్యారభ్య “తస్మాద్వాఏతస్మాద్విజ్ఞానమయాదన్యోన్తర ఆత్మానన్దమయః”౬ఇత్యస్య ఆనన్దమయత్వ ప్రతిపాదనాత్ కారణతయా వ్యపదిష్టోయ మానన్దమయః ప్రత్యగాత్మనోఽర్థాన్తరభూతః సర్వజ్ఞః పరమాత్మైవ. కుతః? (అభ్యాసాత్) ఆనన్దమయస్య నిరతిశయదశా శిరస్కానన్దమయత్వేనాభ్యాసాత్. “తేయేశతంప్రజాపతేరానన్దాః...సఏకోబ్రహ్మణఆనన్దః”౭ “యతోవాచోనివర్తన్తే - అప్రాప్యమనసాసహ - ఆనన్దంబ్రహ్మణోవిద్వాన్ - నబిభేతి కుతశ్చన”౮ఇతిహి వేద్యత్వేనాయమానన్ద మయోఽనవధికాతిశయోఽభ్యస్యతే?. ౧

వే-దీ. తైత్తిరీయకే “తస్మాద్వాఏతస్మా దాత్మనఆకాశస్సమ్భూతః”౫ ఇతిప్రకృత్య, “తస్మాద్వాఏతస్మాద్విజ్ఞానమయాదన్యోన్తరఆత్మానన్దమయః”౬ ఇత్యత్ర, జగత్కారణతయాఽవగతఆనన్దమయః కింప్రత్యగాత్మా ? ఉతపరమాత్మేతిసంశయః ప్రత్యగాత్మేతి పూర్వపక్షః. కుతః ? “తస్యైషఏవశారీర ఆత్మా”౯ ఇతి

౧॥ మహోపనిషది. ౨॥ బృ-ఉ-౩-౪-౩. ౩॥ ఛా-ఉ-౭-౧౬. ౪॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧. ౫॥ తై-ఆ-౧. ౬॥ తై-ఆ-౫. ౭॥ తై-ఆ-౮. ౮॥ తైఆ-౯. ౯॥ తై-ఆ-౩.

ఆనన్దమయస్య శారీరత్వ శ్రవణాత్. శారీరోహి-శరీరసమ్బన్ధీ! సచ ప్రత్యగాత్మైవ. తస్యచేతనత్వేనేఽక్షాపూర్వికాసృష్టి రుపపద్యత ఇతి. రాద్ధాన్తస్తు “ సైషాఽనన్దస్య మీమాంసాభవతి”౧ ఇత్యారభ్య, “ యతోవాచోనివర్తన్తే - అప్రాప్యమనసాసహ। ఆనన్దంబ్రహ్మణోవిద్వాన్” ౨ ఇతినిరతిశయదశాశిరస్కోఽభ్యస్యమానఆనన్దః ప్రత్యగాత్మనోఽర్థాన్తర భూతస్యపరస్యైవ బ్రహ్మణఇతినిశ్చీయతే. శారీరాత్మత్వంచపరమాత్మనఏవ, - “ తస్మాద్వాఏతస్మా దాత్మన ఆకాశస్సమ్భూతః” ౩ ఇత్యాకాశాది జగత్కారణతయాఽవగతఏ వాన్నమయస్య శారీరఆత్మేతి ప్రతీయతే, ఆత్మాన్తరానిర్దేశాత్. శ్రుత్యన్తరేషు పృథివ్యక్షరాదీనాంశరీరత్వం, పరమాత్మనఆత్మత్వఞ్చ శ్రూయతే, “ యస్యపృథివీశరీరమ్” ౪ ఇత్యారభ్య, “ ఏషసర్వభూతాన్త రాత్మాఽపహతపాప్మాదివ్యో దేవఏకో నారాయణః”౫ ఇతి. అన్నమయస్యాత్మైవ ప్రాణమయాదిషు “ తస్యైషఏవశారీరఆత్మా యఃపూర్వస్య”౫ఇత్యనుకృష్యతఇతి ప్రత్యగాత్మనోవిజ్ఞానమయస్యచ సఏవశారీరఆత్మా. ఆనన్దమయేతు, “తస్యైషఏవశారీర ఆత్మా యఃపూర్వస్య”౫ ఇతినిర్దేశః ఆనన్దమయస్యానన్యాత్మప్రదర్శనార్థః. అతోజగత్కారణతయా నిర్దిష్టఆనన్దమయః పరమాత్మైవేతి.

సూత్రార్థస్తు - ఆనన్దమయశబ్దనిర్దిష్టః ఆకాశాదిజగత్కారణభూతః ప్రత్యగాత్మనోఽర్థాన్తరభూతః పరమాత్మా. కుతః?. తస్యానన్దస్య నిరతిశయత్వప్రతీతిబలాత్. “ సఏకోమానుషఆనన్దః ... తేయేశతమ్”౬ఇత్యాద్యభ్యాసాత్, తస్యచప్రత్యగాత్మన్యసమ్భావితస్య తదతిరిక్తే పరమాత్మన్యేవసమ్భవాత్. ... ౧

౧॥ తై-ఆ-౮-౧. ౨॥ తై-ఆ-౯. ౩॥ తై - ఆ - ౧.
౪॥ సుబాలోప-౭-ఖణ్డె. ౫॥ తై-ఆ-౩. ౬॥ తై-ఆ-౮.

పా.—౧-యాదిశారీర-పా. ౨-ప్రతీతేః-పా.

—సూ-౧౪—॥వికారశబ్దాన్నేతిచేన్న ప్రాచుర్యాత్ ॥—

వే-సా. "స వా ఏష పురుషోఽన్నరసమయః"౧ ఇతి వికారార్థమయట్ప్రకరణాత్ "ఆనన్దమయః" ఇత్యస్యాపి వికారార్థత్వం ప్రతీయతే. అతోఽయమానన్దమయః నావికారరూపః పరమాత్మా, ఇతి చేన్న - అర్థవిరోధాత్. ప్రాచుర్యార్థ ఏవాయం మయడితి విజ్ఞాయతే, "తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూతః"౨ ఇతి హ్యవికార ఆత్మా ప్రకృతః. ప్రకరణే చ వికారార్థత్వం ప్రాణమయ ఏవ పరిత్యక్తమ్. ఉక్తేన న్యాయేన ఆనన్దప్రాచుర్యాత్ పరమపురుష ఏవాయమానన్దమయః. ... ౨

వే-దీ. "ఆనన్దమయః" ఇతి వికారార్థాన్మయట్ఛబ్దాన్నాయమవికృతః పరమాత్మా. అస్య చ వికారార్థత్వమేవ యుక్తమ్, "అన్నమయః" ఇతి వికారోపక్రమాదితి చేన్న; ప్రత్యగాత్మన్యపి "న జాయతే మ్రియతే వా"౩ ఇత్యాది వికారప్రతిషేధాత్ప్రాచుర్యార్థ ఏవాయం మయడితి నిశ్చయాత్. అస్మింశ్చానన్దే, "యతో వాచో నివర్తన్తే"౪ ఇత్యాది వక్ష్యమాణాత్ప్రాచుర్యాదయమానన్దప్రచురః పరమాత్మైవ. న హ్యనవధికాతిశయరూపః ప్రభూతానన్దః ప్రత్యగాత్మని సమ్భవతి. ౨

—సూ-౧౫—॥తద్ధేతువ్యపదేశాచ్చ॥—

వే-సా. "ఏష హ్యేవానన్దయాతి"౫ ఇతి జీవాన్ప్రత్యానన్దహేతురయమానన్దమయో వ్యపదిశ్యతే ; - అతశ్చాయం న ప్రత్యగాత్మా ౩

వే-దీ. "ఏష హ్యేవానన్దయాతి"౫ ఇతి జీవాన్ప్రత్యానన్దయితృత్వవ్యపదేశాచ్చాయం పరమాత్మైవ. ౩

—సూ-౧౬—॥మాన్త్రవర్ణికమేవ చ గీయతే॥—

వే-సా. "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ"౬ ఇతి మన్త్రవర్ణోదితమేవ "తస్మాద్వా ఏతస్మాత్"౨ ఇత్యాదినా ఆనన్దమయ ఇతి గీయతే. - అతశ్చ న ప్రత్యగాత్మా. ౪

వే-దీ. "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ"౬ ఇతి మన్త్రవర్ణోదితం బ్రహ్మైవ, "తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మనః"౨ ఇత్యారభ్య, "ఆనన్దమయః"౨ ఇతి చ (గీయతే), - తతశ్చానన్దమయో బ్రహ్మ. ... ౪

౧॥ తై-ఆ-౧. ౨॥ తై-ఆ-౧. ౩॥ కఠోప-౨-౧౮. ౪॥ తై-ఆ-౯. ౫॥ తై-ఆ-౭. ౬॥ తై-ఆ-౧.

పా.—౧-వికారార్థ-౧-న. ౨-ఆది-౨-న.

—సూ-౧౭—॥ నేతరోఽనుపపత్తేః॥—

వే-సా. (ఇతరః) ప్రత్యగాత్మా మన్త్రవర్ణోదిత ఇతి నాశఙ్కనీయమ్, "సోఽశ్నుతే సర్వాన్ కామాన్ సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితా"౧ ఇతి ప్రత్యగాత్మనో బద్ధస్య ముక్తస్య చ ఈదృశవిపశ్చిత్త్వానుపపత్తేః. "సోఽకామయత - బహుస్యాం ప్రజాయేయ"౨ ఇతి విచిత్రస్థిరత్రసరూప బహుభవనసఙ్కల్పరూపమిదం విపశ్చిత్త్వమితి హ్యుక్తం తత్రవ్యజ్యతే?. ముక్తస్యసర్వజ్ఞస్యాఽపి జగద్వ్యాపారాభావా దీదృశవిపశ్చిత్త్వాసమ్భవః. ౫

వే-దీ. ప్రత్యగాత్మనః పరిశుద్ధంస్వరూపం మన్త్రవర్ణోదితమిత్యాశఙ్క్యాహ. పరస్మాద్బ్రహ్మణః (ఇతరః) - ప్రత్యగాత్మా నమన్త్రవర్ణోదితః - తస్య "విపశ్చితా బ్రహ్మణా"౧ ఇతి విపశ్చిత్త్వానుపపత్తేః. వివిధంపశ్యచ్చిత్త్వంహి - విపశ్చిత్త్వమ్ ? తచ్చ - "సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయ"౨ ఇత్యాదివాక్యోదిత నిరుపాధికబహుభవనసఙ్కల్పరూపం సర్వజ్ఞత్వమ్. తత్తు ప్రత్యగాత్మనః పరిశుద్ధ*స్వరూపస్యాపి నసమ్భవతి - "జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ"౩ ఇతి వక్ష్యమాణత్వాత్. అతః, పరంబ్రహ్మైవమాన్త్రవర్ణికమ్. ౫

—సూ-౧౮—॥ భేదవ్యపదేశాచ్చ॥—

వే-సా. ఇతశ్చ. "తస్మాద్వా ఏతస్మాద్విజ్ఞానమయాదన్యోఽన్తర ఆత్మాఽఽనన్దమయః"౪ ఇతి హి విజ్ఞానమయాత్ ప్రత్యగాత్మనో భేదేనాఽయ మానన్దమయో వ్యపదిశ్యతే. నచ విజ్ఞానమయవిషయతయా ఉదాహృతశ్లోకే "విజ్ఞానం యజ్ఞం తనుతే"౫ ఇతి వ్యపదేశాత్ విజ్ఞానమయో బుద్ధిమాత్రమిత్యాశఙ్కనీయమ్. యత స్సూత్రకార ఏవ ఇమామాశఙ్కాం పరిహరిష్యతి "వ్యపదేశాచ్చ క్రియాయాం నచేన్నిర్దేశవిపర్యయః"౬ ఇతి. "విజ్ఞానం యజ్ఞం తనుతే"౫ ఇతి యజ్ఞాదిక్రియాయాం జీవస్యకర్తృత్వవ్యపదేశాచ్చ జీవః కర్తా. విజ్ఞానశబ్దేన జీవస్యావ్యపదేశే, బుద్ధిమాత్రవ్యపదేశేచ విజ్ఞానేనేతి నిర్దేశవిపర్యయస్స్యాత్, బుద్ధేఃకరణత్వాదితి. ... ౬

౧॥ తై-ఆ-౧. ౨॥ తై-ఆ-౬. ౩॥ ౪-౪-౧౭. ౪॥ తై-ఆ-౫. ౫॥ తై-ఆ-౫. ౬॥ ౨-౩-౩౫. * స్యాపిన-౨.

వే-దీ. “ భీషాస్మాద్వాతః పవతే”౧ ఇత్యాదినా అగ్నివాయు సూర్యాది జీవవర్గస్య ఆనన్దమయాత్ప్రశాసితుః ప్రశాసితవ్యత్వేన భేదోవ్యపదిశ్యతే; అతశ్చానన్దమయః పరమాత్మేతి. యోజనాన్తరమ్, “తస్మాద్వా ఏతస్మా ద్విజ్ఞానమయా దన్యో౽న్తర ఆత్మానన్దమయః”౨ ఇతి విజ్ఞానమయాజ్జీవా దానన్దమయస్య భేదోవ్యపదిశ్యతే. విజ్ఞానమయోహిజీవ ఏవ? నబుద్ధిమాత్రమ్, మయట్ప్రుతేః ;అతశ్చానన్దమయః పరమాత్మా. ౬

సూ-౧౯—॥ కామాచ్చ నా౽నుమానాపేక్షా॥—

వే-సా. ఇతశ్చ. “ సో౽కామయత - బహుస్యామ్” ౩ ఇతిస్వకామాదేవాస్య జగత్సర్గశ్శ్రూయతే. ప్రత్యగాత్మనోహి యస్యకస్యచిత్సర్గే (అనుమానాపేక్షా) దృశ్యతే?. అనుమానగమ్యం ప్రధానమ్ (అనుమానమ్). ౭

వే-దీ. “సో౽కామయత” ఇత్యారభ్య, “ఇదం సర్వమసృజత” ౩ ఇతి కామాదేవజగత్సర్గశ్రవణాత్ అస్యానన్దమయస్య జగత్సర్గేనానుమానగమ్య ప్రకృత్యపేక్షాపిప్రతీయతే. ప్రత్యగాత్మనోయస్యకస్యచిదపిసర్గే ప్రకృత్యపేక్షాస్తి, - అతశ్చాయం ప్రత్యగాత్మనో౽న్యః పరమాత్మా. ౭

—సూ-౨౦—॥ అస్మిన్నస్య చ తద్యోగం శాస్తి॥—

వే-సా. ఇతశ్చ. (అస్మిన్) - ఆనన్దమయే, (అస్య) - ప్రత్యగాత్మనః. ఆనన్దయోగం (శాస్తి) “ రసోవైసః రసం హ్యేవాయం లబ్ధ్వానన్దీభవతి”౪ ఇతి. అతః ప్రత్యగాత్మనో౽ర్థాన్తరభూతః సర్వజ్ఞః పురుషోత్తమః జగత్కారణభూతః ఆనన్దమయః.

వే-దీ. “రసోవైసః-రసం హ్యేవాయంలబ్ధ్వానన్దీభవతి” ౪ ఇతి (అస్మిన్)-ఆనన్దమయే రసశబ్దనిర్దిష్టే,(అస్య) -అయంశబ్దనిర్దిష్టస్య జీవస్యతల్లాభాదానన్దయోగం(శాస్తి)శాస్త్రమ్. ప్రత్యగాత్మనోయల్లాభాదానన్దయోగః సతస్మాదన్యః పరమాత్మైవేత్యానన్దమయః పరంబ్రహ్మ. ౮

—అ-౭-సూ-౨౧—॥ అన్తస్తద్ధర్మోపదేశాత్ ॥—

వే-సా. అయంజగత్కారణభూతః విపశ్చిదానన్దమయః, కశ్చిదుపచితపుణ్యా

౧॥ తై-ఆ-౮. ౨॥ తై-ఆ-౫. ౩॥ తై-ఆ-౬. ౪॥ తై-ఆ-౭.

విశేషా1జీవవిశేషః దేహయోగాద్విజ్ఞాయతే, నాయంపరమాత్మేతి నాశఙ్కనీయమ్; "య ఏషోన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషః"౧ ఇత్యాదౌ శ్రూయమాణః పురుషాకారః పరమాత్మైవ. కుతః?. (తద్ధర్మోపదేశాత్), "స ఏష సర్వేషాంలోకానామీశః సర్వేషాంకామానామ్"౨ "తస్యోదితినామ స ఏష సర్వేభ్యః పాప్మభ్య ఉదితః"౩ ఇతి నిరుపాధికసర్వలోక సర్వకామేశత్వం స్వతఏవాకర్మవశ్యత్వం చ ప్రత్యగాత్మనోర్థాన్తరభూతస్య2హిపరమపురుషస్యైవధర్మః, "వేదాహమేతంపురుషంమహాన్తం ఆదిత్యవర్ణంతమసః పరస్తాత్"౪ ఇత్యాదిషు త్రిగుణాత్మక ప్రకృత్యనన్తర్గతాఽప్రాకృతస్వాసాధారణ రూపవత్త్వఞ్చ జ్ఞానాది3గుణవత్తస్యైవ శ్రూయతే; జ్ఞానాదయోపి "సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ"౫ "యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్"౬ "పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే - స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ"౭ ఇత్యాదిషు శ్రుతత్వాత్ తస్యగుణా విజ్ఞాయన్తే; తథా "ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్"౪ ఇత్యాదిషు అప్రాకృతస్వాసాధారణ రూపశ్రవణాత్ తద్వత్తా చ విజ్ఞాయతే. తదేతద్వాక్యకారశ్చాహ "'హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే' ఇతి ప్రాజ్ఞస్సర్వాన్తరస్స్యాత్ - లోకకామేశోపదేశాత్ తథోదయాత్పాప్మనామ్" ఇత్యుక్త్వా, "తద్రూపస్య కార్యత్వం మాయామయత్వం వా ఇతి, 'స్యాద్రూపంకృతకమనుగ్రహార్థం తచ్చేతసామైశ్వర్యాత్" ఇతి నిరసనీయమ్మతముపన్యస్య, "రూపంవాతీన్ద్రియమ్ అన్తఃకరణప్రత్యక్షనిర్దేశాత్"౮ ఇత్యాహ. వ్యాఖ్యాతఞ్చ ద్రమిడాచార్యైః, "న వా మాయామాత్రమ్ అఞ్జసైవ విశ్వసృజో రూపమ్, తత్తు న చక్షుషా గ్రాహ్యమ్, మనసా త్వకలుషేణ సాధనాన్తరవతా గృహ్యతే, 'న చక్షుషా గృహ్యతే నాపి వాచా' 'మనసాతు విశుద్ధేన' ఇతి శ్రుతేః; నహ్యరూపాయా దేవతాయాః రూపముపదిశ్యతే? యథాభూతవాదిహిశాస్త్రమ్!. యథా 'మహారజతంవాసః' 'వేదాహమేతంపురుషం మహాన్తం ఆదిత్యవర్ణమ్'౪ ఇతి ప్రకరణాన్తరనిర్దేశాత్. - "సాక్షిణ ఇతి హిరణ్మయ ఇతి రూపసామాన్యాచ్చన్ద్రముఖవత్"౯ ఇతి చ వాక్యమ్, తచ్చ వ్యాఖ్యాతం తైరేవ "న మయడత్ర వికారమాదాయ ప్రయుజ్యతే, అనారభ్యత్వాదాత్మనః"౧౦ ఇత్యాదినా. అతః ప్రధానాత్ ప్రత్యగాత్మనశ్చార్థాన్తర భూతో నిరుపాధికవిపశ్చిదనవధికాతిశయానన్దో ఽప్రాకృతస్వాసాధారణదివ్యరూపః పురుషోత్తమః పరంబ్రహ్మ జగత్కారణమితి వేదాన్తైః ప్రతిపాద్యత ఇతి నిరవద్యమ్. ౧

౧॥ ఛా-ఉ-౧-౬-౬. ౨॥ ౩॥ ఛా-ఉ-౧-౬-౭. ౪॥ పురుషసూక్తే. ౫॥ తై-ఆ-౧. ౬॥ ముణ్డకోప-౧-౧-౧౦. ౭॥ శ్వే-ఉ. ౮॥
౯॥ ౧౦॥

పా.—౧-జీవవిశేషః-౨-౩-న. ౨-హి-౧-న. పరమాత్మన ఏవధర్మస్సంభవతి-౨. ౩-గుణవత్త్వవత్తస్యైవ-౩.

వే-దీ. ఛాన్దోగ్యే “ యఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషోదృశ్యతే”౧ “యఏషోన్తరక్షిణిపురుషోదృశ్యతే”౨ ఇత్యక్ష్యాదిత్యాధారతయా శ్రూయమాణః పురుషః కింజీవవిశేషః? ఉతపరమపురుషఇతి సంశయః. జీవవిశేషఇతి పూర్వపక్షః. కుతః? సశరీరత్వాత్. శరీరసంయోగోహికర్మవశ్యస్యజీవస్యస్వకర్మఫలభోగాయేతి. రాద్ధాన్తస్తు, “ సఏషసర్వేభ్యః పాప్మభ్యఉదితః”౩ ఇత్యాదినా అపహతపాప్మత్వపూర్వక సర్వలోక కామేశత్వోపదేశాత్, తేషాంచజీవేష్వసమ్భవాత్, అయమక్ష్యాదిత్యాధారః పురుషోత్తమఏవ. స్వాసాధారణవిలక్షణ రూపవత్త్వంచ జ్ఞానబలైశ్వర్యాది కల్యాణగుణవత్తస్యసమ్భవతి. శ్రూయతేచ తద్రూపస్యాప్రాకృతత్వం “ ఆదిత్యవర్ణంతమసస్తుపారే”౪ ఇత్యాదౌ.

సూత్రార్థస్తు - ఆదిత్యాద్యన్తశ్శ్రూయమాణః పురుషః పరంబ్రహ్మ - ౧తదసాధారణాదపహత పాప్మత్వాదిధర్మోపదేశాత్. ౧

——సూ-౨౨——॥ భేదవ్యపదేశాచ్చాన్యః॥——

వే-సా. “ యఆదిత్యేతిష్ఠన్ ఆదిత్యాదన్తరోయమ్ ఆదిత్యోనవేదయస్యాదిత్యశ్శరీరమ్ యఆదిత్యమన్తరోయమయతి సత ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతఇత్యధిదైవతమ్ - యశ్చక్షుషితిష్ఠన్ యఆత్మనితిష్ఠన్ ఇత్యధ్యాత్మమ్ - యస్సర్వేషులోకేషు తిష్ఠన్నిత్యధిలోకమ్ - యస్సర్వేషుభూతేషు తిష్ఠన్నిత్యధిభూతమ్ - యస్సర్వేషువేదేషు తిష్ఠన్నిత్యధివేదమ్-యస్సర్వేషుయజ్ఞేషుతిష్ఠన్నిత్యధియజ్ఞమ్” ౫ఇత్యన్తర్యామిబ్రాహ్మణే;-సుబాలోపనిషదిచ “యఃపృథివీమన్తరేసఞ్చరన్” ఇత్యారభ్య, “యోఽవ్యక్తమన్తరేసఞ్చరన్-యోఽక్షరమన్తరేసఞ్చరన్-యోమృత్యుమన్తరేసఞ్చరన్-యస్యమృత్యుశ్శరీరమ్ - యమ్మృత్యుర్నవేద-ఏషసర్వభూతాన్తరాత్మాఅపహతపాప్మాదివ్యో దేవఏకోనారాయణః” ౬ఇతిసర్వదేవసర్వలోకసర్వభూతసర్వవేదసర్వయజ్ఞసర్వాత్మోపరివర్తమానతయాతత్తచ్ఛరీరతయాతత్తదన్తరాత్మతయాతత్తదవేద్యతయాతత్తన్నియన్తృతయాచైభ్యస్సర్వేభ్యః భేదవ్యపదేశాచ్చ), అయమపహతపాప్మానారాయణః ప్రధానాత్ ప్రత్యగాత్మనశ్చఅర్థాన్తరభూతో నిఖిలజగదేకకారణమితిసిద్ధమ్.

౧॥ ఛా-ఉ-౧-౬-౬. ౨॥ ఛా-ఉ-౪-౧౫-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౧-౬-౭. ౪॥ పురుష-౧౬.
౫॥ బృ-ఉ-౫-౭. మాధ్యన్దినపాఠేపి. ౬॥ సుబాలోప-౭-ఖణ్డే.

పా. —౧-తదసాధారణసర్వేశ్వరత్వాపాస్తోదయాదిధర్మో-౨-౩.

వే-దీ॰ “యఆదిత్యేతిష్ఠన్నాదిత్యాదన్తరః”౧ “యఆత్మనితిష్ఠన్నాత్మనోన్తరః”౨ఇత్యాదిభిః జీవాద్భేదవ్యపదేశాచ్చాయం జీవాదన్యః పరమాత్మైవ. ౨

—అ-౧-సూ-౨౩॥—ఆకాశస్తల్లిఙ్గాత్॥—

వే-దీ. ఛాన్దోగ్యే “అస్యలోకస్యకాగతి రిత్యాకాశఇతిహోవాచ సర్వాణిహవా ఇమానిభూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్యన్తే ఆకాశంప్రత్యస్తంయన్తి”౩ ఇత్యత్ర ఆకాశశబ్దనిర్దిష్టం జగత్కారణం కింప్రసిద్ధాకాశః? ఉత సమస్తచిదచిద్వస్తువిలక్షణం బ్రహ్మేతిసంశయః. ప్రసిద్ధాకాశఇతి పూర్వపక్షః. కుతః? ఆకాశశబ్దస్యలోకేతత్రైవవ్యుత్పత్తేః, “యతోవాఇమానిభూతాని”౪ ఇత్యాదిసామాన్యలక్షణస్య సదాదిశబ్దానామపిసాధారణత్వేన “ఆకాశాదేవ సముత్పద్యన్తే”౩ ఇతివిశేషే పర్యవసానాత్, ఈక్షణాదయోపి, ఆకాశ ఏవ జగత్కారణమితి నిశ్చితేసతి గౌణావర్ణనీయాఇతి. రాద్ధాన్తస్తు, “సర్వాణిహవా ఇమానిభూతాని”౩ ఇతిప్రసిద్ధవన్నిర్దేశాత్, ప్రసిద్ధేశ్చేక్షాపూర్వకత్వాత్, చిదచిద్వస్తు విలక్షణం సర్వజ్ఞం బ్రహ్మాకాశశబ్దనిర్దిష్టమితి. సూత్రార్థస్తు - ఆకాశశబ్దనిర్దిష్టం పరమేవబ్రహ్మ - ప్రసిద్ధవన్నిర్దిశ్యమానా జ్జగత్కారణత్వాది లిఙ్గాత్. ౧

—అ-౧-సూ-౨౪—॥అతఏవప్రాణః॥—

వే-సా. “సర్వాణిహవాఇమాని భూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్యన్తే ఆకాశంప్రత్యస్తంయన్తి”౩ “సర్వాణిహవాఇమాని భూతానిప్రాణమేవాభిసంవిశన్తిప్రాణమేవాభ్యుజ్జిహతే”౫ఇత్యాదౌ, “సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్”౬ఇత్యాదినాసామాన్యేన నిర్దిష్టస్యజగత్కారణస్య భూతాకాశ ప్రాణసహచారిజీవవాచిశబ్దాభ్యాం విశేషనిర్ణయశఙ్కాయామ్, “సర్వాణిహవాఇమానిభూతాని”౫ఇతిప్రసిద్ధవన్నిర్దిశ్యమానాత్ జగత్కారణత్వాదిలిఙ్గాత్ భూతాకాశజీవాభ్యాంఅర్థాన్తరభూతఃపరమపురుషఏవాత్ర ఆకాశప్రాణశబ్దనిర్దిష్ట ఇతి నిశ్చీయతే. తత్ప్రసిద్ధిస్తు -బహుభవనరూపేక్షణాన వధికాతిశయానన్ద జీవానన్దహేతుత్వ విజ్ఞానమయవిలక్షణత్వ నిఖిలభువనభయాభయహేతుత్వ సర్వలోకసర్వకామేశత్వ సర్వపాప్మోదయా ప్రాకృతస్వాసాధారణరూపవిశిష్టస్యరవికరవికసితపుణ్డరీకనయనస్య సర్వజ్ఞస్యసత్యసఙ్కల్పస్యకరణాధిపాధిపస్య పరమపురుషస్యైవ నిఖిలజగదేక కారణత్వాదితిసఏవఆకాశప్రాణశబ్దాభ్యాం జగత్కారణత్వేనాభిధీయతఇతి నిర్ణయోయుక్తఏవ. ౧

౧॥ బృ-ఉ-౫-౭-౯. ౨॥ మాధ్యన్దినపాఠే. ౩॥ ఛా-ఉ-౧-౯-౧.
౪॥ తై-భృ-౧. ౫॥ ఛా-ఉ-౧-౧౧-౫. ౬॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧.

వే-దీ. ఛాన్దోగ్యే “ప్రస్తోతర్యా దేవతా ప్రస్తావమన్వాయత్తా”౧ ఇతి ప్రస్తుత్య, “కతమా సా దేవతేతి ప్రాణ ఇతి హోవాచ సర్వాణి హవా ఇమాని భూతాని ప్రాణమేవాభిసంవిశన్తి ప్రాణమభ్యుజ్జిహతే సైషా దేవతా ప్రస్తావమన్వాయత్తా”౨ ఇత్యత్ర నిఖిలజగత్కారణతయా ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టః కిం ప్రసిద్ధః ప్రాణః? - ఉతోక్తలక్షణం బ్రహ్మేతి సంశయః. ప్రసిద్ధప్రాణ ఇతి పూర్వః పక్షః. కుతః?. సర్వస్య జగతః ప్రాణాయత్తస్థితిదర్శనాత్ స ఏవ నిఖిలజగదేక కారణతయా నిర్దేశమర్హతీతి. రాద్ధాన్తస్తు - శిలాకాష్ఠాదిష్వచేతనేషు చేతనస్వరూపేషు చ ప్రాణాయత్తస్థిత్యభావాత్, “సర్వాణి హవా ఇమాని భూతాని” ఇతి ప్రసిద్ధవన్నిర్దేశాదేవ హేతోః ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టం పరమేవ బ్రహ్మ. సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతమ్.... ... ౧

—అ-౧౦-సూ-౨౪—॥జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్॥—

వే-సా. “అథ యదతః పరో దివో జ్యోతిర్దీప్యతే విశ్వతః పృష్ఠేషు సర్వతః పృష్ఠేషు అనుత్తమేషూత్తమేషు లోకేషు ఇదం వావ తద్యదిదమస్మిన్నన్తః పురుషే జ్యోతిః”౩ ఇత్యత్ర సర్వస్మాత్పరత్వేన నిర్దిశ్యమానతయా సకలకారణభూత జ్యోతిషః కౌక్షేయజ్యోతిషైక్యాభిధానాత్, స్వవాక్యే విరోధిలిఙ్గాదర్శనాచ్చ, ప్రసిద్ధమేవ జ్యోతిర్జగత్కారణత్వేన ప్రతిపాద్యత ఇతి శఙ్కాయామ్, యద్యపి స్వవాక్యే విరోధిలిఙ్గం న దృశ్యతే; తథాపి పూర్వస్మిన్ వాక్యే “పాదోఽస్య విశ్వా భూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివి” ౪ ఇతి ప్రతిపాదితస్య సర్వభూతచరణస్య పరమపురుషస్యైవ ద్యుసమ్బన్ధితయా ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ స ఏవ జ్యోతిశ్శబ్దేన సర్వస్మాత్ పరత్వేన సకలకారణతయాఽభిధీయతే. అస్య చ కౌక్షేయజ్యోతిషైక్యాభిధానం ఫలాయోపదిశ్యత ఇతి న కశ్చిద్విరోధః. అఖిలజగదేకకారణభూతః పరమపురుషోఽప్రాకృతస్వాసాధారణదివ్యవర్ణో దివ్యరూపస్తమసః పరస్తాద్వర్తత ఇతి తస్యైవ నిరతిశయదీప్తియోగాత్ జ్యోతిశ్శబ్దాభిధేయత్వమ్ “విశ్వతః పృష్ఠేషు సర్వతః పృష్ఠేషు అనుత్తమేషూత్తమేషు లోకేషు” 1 వాసశ్చ యుజ్యత ఏవ. ౧

౧|| ఛా-ఉ-౧-౧౧-౪. ౨|| ఛా-ఉ-౧-౧౧-౪. ౩|| ఛా-ఉ-౩-౧౩-౭.
౪|| ఛా-ఉ-౩-౧౨-౬.

పా.—౧-అప్రాకృతేషు వాసశ్చ-౧-౩.

వే-దీ· ఛాన్దోగ్యే "అథయదతఃపరోదివోజ్యోతిర్దీప్యతే విశ్వతఃపృష్ఠేషు సర్వతఃపృష్ఠేష్వనుత్తమేషూత్తమేషులోకేషు ఇదంవావతద్యదిదమస్మిన్నన్తః పురుషేజ్యోతిః"౧ ఇత్యత్రజగత్కారణత్వవ్యాప్తనిరతిశయదీప్తియుక్తతయా జ్యోతిశ్శబ్దనిర్దిష్టం కింప్రసిద్ధాదిత్యాదిజ్యోతిః ? ఉతపరమేవ బ్రహ్మేతిసంశయః. ప్రసిద్ధజ్యోతిరితి పూర్వఃపక్షః. కుతః?. "ఇదంవావతద్యదిదమస్మిన్నన్తః పురుషే జ్యోతిః" ౧ ఇతి కౌక్షేయజ్యోతిషాప్రసిద్ధ ఐక్యావగమాత్, స్వవాక్యే తదతిరిక్తపరబ్రహ్మాసాధారణ లిఙ్గాదర్శనాచ్చ. రాద్ధాన్తస్తు-ప్రసిద్ధజ్యోతిషోఽన్యదేవపరంబ్రహ్మ ఇహ నిరతిశయదీప్తియుక్తం జ్యోతిశ్శబ్దనిర్దిష్టమ్. కుతః?. "పాదోఽస్యసర్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతన్దివి"౨ఇతి పూర్వవాక్యే ద్యుసమ్బన్ధితయానిర్దిష్ట స్యైవచతుష్పదోబ్రహ్మణః "అథయదతఃపరోదివోజ్యోతిః"౧ఇత్యత్రప్రత్యభిజ్ఞానాత్. తచ్చపరమేవబ్రహ్మేతివిజ్ఞాతమ్- సర్వేషాంభూతానాంతస్య పాదత్వేనవ్యపదేశాత్. ఏవంపరబ్రహ్మత్వేనిశ్చితే కౌక్షేయజ్యోతిషః తదాత్మకత్వానుసన్ధానం ఫలాయోపదిశ్యతఇతి జ్ఞాయతే. సూత్రార్థస్తు - జ్యోతిశ్శబ్దనిర్దిష్టంపరంబ్రహ్మ, - అస్యజ్యోతిషః పూర్వవాక్యేసర్వభూతచరణత్వాభిధానాత్. సర్వభూతపాదత్వఞ్చ పరస్యైవబ్రహ్మణఉపపద్యతే. ౧

—సూ-౨౬—॥ఛన్దోభిధానాన్నేతిచేన్నతథాచేతోఽర్పణనిగమాత్తథాహిదర్శనమ్॥—

వే-సా. పూర్వత్ర "గాయత్రీవాఇదంసర్వమ్"౩ ఇతిగాయత్ర్యాఖ్యఛన్దః ప్రస్తుతమితి నాత్ర పరమపురుషాభిధానమితిచేత్. నైతత్, పరమపురుషస్యైవగాయత్రీసాదృశ్యస్య అనుసన్ధానోపదేశత్వాత్, తస్యఛన్దోమాత్రస్య సర్వభూతాత్మకత్వానుపపత్తేః రేవేతినిగమ్యతే. అన్యత్రాపిహ్యన్యస్య ఛన్దస్సాదృశ్యాత్ ఛన్దోనిర్దేశోదృశ్యతే "తేవాఏతేపఞ్చాన్యే" ఇత్యారభ్య "సైషావిరాట్"౪ ఇత్యాదౌ. ౨

౧॥ ఛా-ఉ-౩-౧౩-౭. ౨॥ ఛా-ఉ-౩-౧౨-౬. ౩॥ ఛా-ఉ-౩-౧౨-౧.
౪॥ ఛా-ఉ-౪-౩-౮.

వే-దీ· “గాయత్రీవాఇదంసర్వమ్” ౧ఇతిగాయత్ర్యాఖ్యచ్ఛన్దసః ప్రకృతత్వాత్, సర్వభూతపాదత్వేన గాయత్ర్యాఏవాభిధానాన్నబ్రహ్మేతిచేత్. నైతత్· (తథాచేతోఽర్పణనిగమాత్); గాయత్రీయథాభవతి - తథాబ్రహ్మణిచేతోఽర్పణోపదేశాత్. గాయత్రీసాదృశ్యం చతుష్పాత్త్వం బ్రహ్మణ్యనుసన్ధేయ మిత్యుపదిశ్యతే - గాయత్ర్యాస్సర్వాత్మకత్వానుపపత్తేరిత్యర్థః. (తథాహిదర్శనమ్) - తథాహ్యన్యత్రాఽపి చ్ఛన్దసఏవసాదృశ్యాచ్ఛన్దశ్శబ్దేనాభిధానందృశ్యతే! “తేవాఏతేపఞ్చాఽన్యే పఞ్చాఽన్యేదశసన్తస్తే” ఇత్యారభ్య, “సైషావిరాడన్నాదీ”౨ఇతి. ... ౨

—సూ-౨౭—॥భూతాదిపాదవ్యపదేశోపపత్తేశ్చైవమ్॥—

వే-సా. భూతపృథివీ శరీరహృదయా శ్చతుష్పదేతివ్యపదేశశ్చ పరమపురుషేగాయత్రీ*శబ్దనిర్దిష్టే హ్యుపపద్యత! ఇతి పూర్వోక్తప్రకారఏవ సమఞ్జసః. ౩

వే-దీ. భూతపృథివీశరీర హృదయానినిర్దిశ్య “సైషాచతుష్పదా”౩ఇతిభూతాదీనాం పాదత్వవ్యపదేశశ్చ బ్రహ్మణ్యేవోపపద్యత ఇతి బ్రహ్మైవగాయత్రీశబ్దనిర్దిష్ట మితిగమ్యతే. ... ౩

సూ-౨౮— ॥ ఉపదేశభేదాన్నేతిచేన్నోభయస్మిన్నప్యవిరోధాత్.

వే-సా. పూర్వత్ర “త్రిపాదస్యామృతన్దివి” ౪ఇతిపరమపురుషోవ్యపదిశ్యతే. అత్ర “అథయదతఃపరోదివః”౫ఇతిపఞ్చమ్యానిర్దిష్టద్యుసమ్బన్ధిజ్యోతిరితినప్రత్యభిజ్ఞేతిచేత్. నైతత్, ఉభయస్మిన్నపి వ్యపదేశేవిరోధాభావాత్; యథావృక్షాగ్రేశ్యేనః వృక్షాగ్రాత్పరతశ్శ్యేనఃఇతివ్యపదేశః. అత్రదివఃపరత్వమేవ ఉభయత్ర వివక్షిత మిత్యర్థః.

వే-దీ· “పాదోఽస్యసర్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతన్దివి”౪ ఇతిపూర్వవాక్యోదితం పరంబ్రహ్మైవాస్తు, - తథాపి “అథయదతః పరోదివోజ్యోతిః”౫ఇతిద్యుసమ్బన్ధమాత్రేణ నేహతత్ప్రత్యభిజ్ఞాయతే, - తత్రచాత్రచ ఉపదేశప్రకారభేదాత్. తత్రహి “దివి” ఇతి ద్యౌస్సప్తమ్యానిర్దిశ్యతే. ఇహచ “దివఃపరోజ్యోతిః”౫ ఇతిపఞ్చమ్యా· తతోనప్రతిసన్ధానమితిచేన్న; - ఉభయస్మిన్నపి వ్యపదేశేఉ

౧॥ ఛా-ఉ-౩-౧౨-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౪-౩-౮. ౩॥ ఛా-ఉ-౩-౧౨-౧౫. ౪॥ ఛా-ఉ-౩-౧౨-౬. ౫॥ ఛా-ఉ-౩-౧౩-౭. * శబ్దేననిర్దిష్టే-౧.

పరిస్థితిరూపాఽర్థైక్యేన ప్రతిసన్ధానావిరోధాత్. యథా - వృక్షాగ్రే శ్యేనః వృక్షాగ్రాత్పరతశ్శ్యేన ఇతి ౪

—అ ౧౧-సూ-౨౯—॥ప్రాణస్తథాఽనుగమాత్॥—

వే-సా. ఆత్మనాంహితతమరూపమోక్షసాధనోపాసనకర్మతయా ప్రజ్ఞాతజీవభావస్య ఇన్ద్రస్య ‘‘ప్రాణోఽస్మి ప్రజ్ఞాత్మా తం మామాయురమృతమిత్యుపాస్స్వ’’౧ ఇతి విధానాత్ స ఏవ జగత్కారణమ్. కారణోపాసనం హి మోక్షసాధనమ్? ‘‘తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యే అథ సంపత్స్యే’’౨ ఇతి శ్రుతేరితి నాశఙ్కనీయమ్. ప్రాణశబ్దసమానాధికరణేన్ద్రశబ్దనిర్దిష్టో జీవాదర్థాన్తరభూత ఉక్తలక్షణః పరమాత్మైవ. కుతః?. (తథానుగమాత్); పరమాత్మాసాధారణానన్దాజరామృతత్వాదిష్వస్యేన్ద్ర*ప్రాణనిర్దిష్టస్యానుగమో హి దృశ్యతే? ‘‘స ఏష ప్రాణ ఏవ ప్రజ్ఞాత్మాఽనన్దోఽజరోఽమృతః’’౩ ఇతి. ౧

వే.దీ. కౌషీతకిబ్రాహ్మణే ప్రతర్దనవిద్యాయాం ‘‘త్వమేవ మే వరం వృణీష్వ యం త్వం మనుష్యాయ హితతమం మన్యసే’’౪ ఇతి ప్రతర్దనేనోక్త ఇన్ద్రః, ‘‘ప్రాణోఽస్మి ప్రజ్ఞాత్మా తం మామాయురమృతమిత్యుపాస్స్వ’’౧ ఇత్యాహ. అత్ర హితతమోపాసనకర్మతయా నిర్దిష్ట ఇన్ద్రప్రాణశబ్దాభిధేయః, కిం జీవః? ఉత పరమాత్మేతి సంశయః? జీవ ఇతి పూర్వపక్షః?. కుతః? ఇన్ద్రశబ్దస్య జీవవిశేషే ప్రసిద్ధేః, ప్రాణశబ్దస్యాపి తత్సమానాధికరణస్య స ఏవార్థ ఇతి ‘‘తమ్మామాయురమృతమిత్యుపాస్స్వ’’౧ ఇతి తస్యైవోపాస్యత్వోపదేశాత్. రాద్ధాన్తస్తు - ఇన్ద్రప్రాణశబ్దనిర్దిష్టం జీవాదర్థాన్తరభూతం పరం బ్రహ్మ, - ‘‘స ఏష ప్రాణ ఏవ ప్రజ్ఞాఽఽత్మాఽనన్దోఽజరోఽమృతః’’౩ ఇతీన్ద్రప్రాణశబ్దనిర్దిష్టస్యైవ జీవేష్వసమ్భావితానన్దత్వాఽజరత్వాఽమృతత్వాదిశ్రవణాత్. సూత్రార్థస్తు ఉపాస్యతయోపదిష్టం ఇన్ద్రప్రాణశబ్దాభిధేయం పరం బ్రహ్మ. తథేతి-ప్రకారవచనః. పరబ్రహ్మప్రకారభూతేష్వానన్దాదిష్వస్యానుగమాత్. ౧

౧॥ కౌషీతక్యుపనిషది-౩-అ-౧. ౨॥ ఛాం-ఉ-౬-౧౪-౨. ౩॥ కౌషీతక్యుపనిషది-౩-అ-౧. ౪॥ కౌషీతక్యుపనిషది-౩-అ-౧. *ప్రాణశబ్దస్యానుగమో-౧.

—సూ-౩౦—॥నవక్తురాత్మోపదేశాదితి చేదధ్యాత్మ సమ్బన్ధభూమాహ్యస్మిన్॥—

వే-సా. ఉపక్రమేహి “మామేవవిజానీహి” ౧ ఇతిత్వాష్ట్రవధాదినా ప్రజ్ఞాతజీవభావస్య ఇన్ద్రస్యోపదేశాత్, ఉపసంహారస్తదనుగుణో వర్ణనీయ ఇతి చేత్. నైతత్. (అధ్యాత్మసంబన్ధభూమాహ్యస్మిన్), - అధ్యాత్మమ్ - పరమాత్మధర్మః. పరమాత్మసమ్బన్ధ బహుత్వమస్మిన్నిన్ద్ర శబ్దాభిధేయే, వాక్యోపక్రమప్రభృత్యుపసంహారాద్దృశ్యతే. “యంత్వంమనుష్యా యహితతమంమన్యసే”౨ ఇతి హితతమోపాసనంప్రారబ్ధమ్. తచ్చపరమాత్మధర్మః, “తమేవంవిద్వానమృత ఇహభవతి-నాన్యఃపన్థాః”౩ ఇత్యాదిశ్రుతేః. తథా “ఏషఏవ సాధుకర్మకారయతి”౪ ఇత్యాదినా సర్వస్యకారయితృత్వమ్, “ఏవమేవైతాభూతమాత్రాః” ఇత్యారభ్య “ప్రజ్ఞామాత్రాఃప్రాణేష్వర్పితాః”౫ ఇతిసర్వాధారత్వమ్, తథానన్దాదయశ్చ. “ఏష లోకాధిపతిః”౬ ఇత్యాదినా సర్వేశ్వరత్వఞ్చ. ౨

వే-దీ. నాయముపాస్యః పరమాత్మా-“మామేవవిజానీహి”౧ “తంమామాయురమృత మిత్యుపాస్స్వ”౨ ఇతి ప్రజ్ఞాతజీవభావస్యేన్ద్రస్య వక్తుస్స్వాత్మనఉపాస్యత్వోపదేశాత్, ఉపక్రమే జీవభావనిశ్చయేసతి, ఉపసంహారస్య తదనుగుణతయానేయత్వా దితి చేన్న. (అధ్యాత్మసమ్బన్ధభూమాహ్యస్మిన్); ఆత్మనిసమ్బన్ధః - అధ్యాత్మసమ్బన్ధః. తస్యభూమా - బహుత్వమ్. జీవాదర్థాన్తరభూతాత్మాఽసాధారణధర్మసమ్బన్ధ బహుత్వ మస్మిన్ప్రకరణే ఉపక్రమప్రభృత్యుప సంహారాదుపలభ్యతే. ఉపక్రమేతావత్, “యంత్వం మనుష్యాయ హితతమంమన్యసే”౨ *ఇతిహ్యనేనోచ్యమాన ముపాసనం పరమాత్మోపాసనమేవ - తస్యైవహితతమత్వాత్. తథా “ఏషఏవసాధుకర్మకారయతి”౪ ఇత్యాది సాధ్వసాధుకర్మణోః కారయితృత్వం పరమాత్మనఏవధర్మః. తథా “తద్యథారథస్యారేషు నేమిరర్పితా, నాభావరా అర్పితాః, ఏవమేవైతాభూతమాత్రాః

౧॥ కౌషీతక్యుపనిషది-౩-అ-౧. ౨॥ కౌషీతక్యుపనిషది-౩-అ-౧. ౩॥ పురుషసూక్తే-౨౦. ౪॥ కౌషీ-ఉ-౩-అ-౯. ౫॥ కౌషీ-ఉ-౩-అ-౯. ౬॥ కౌషీ-ఉ-౩-అ-౯.

* ఇత్యుక్తేనోచ్యమానం-ఖ.

ప్రజ్ఞామాత్రాస్స్వర్పితాః, ప్రజ్ఞామాత్రాః ప్రాణేఽర్పితాః" ౧ ఇతిస ర్వాఽధారత్వఞ్చ తస్యైవధర్మః· ఆనన్దాదయశ్చ· "ఏషలోకా ధిపతి రేషసర్వేశః" ౨ ఇతిచ. హీతి - హేతౌ· అతః పరంబ్రహ్మై వాఽయమిత్యర్థః. ౨

—సూ-౩౧—॥శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశో వామదేవవత్ ॥—

వే-సా. నామరూపవ్యాకరణాదిశాస్త్రాత్ సర్వశబ్దైః పరమాత్మైవాభిధీయ త ఇతి (దృష్ట్యా)తజ్జ్ఞాపనాయాయమిన్ద్రశబ్దేనపరమాత్మోపదేశః - శాస్త్రస్థాహి వామదేవాదయః తథైవవదన్తి?. "తద్ధైతత్పశ్యన్ ఋషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహంమనురభవంసూర్యశ్చ" ౩ ఇతి. ౩

వే-దీ· పరమాత్మైవోపాస్యశ్చేత్, - కథమితీన్ద్రః "మాము పాస్స్వ" ఇత్యుపదిదేశ ఇత్యతఆహ·

ఇన్ద్రస్యజీవస్యైవసతః స్వాత్మత్వేనోఽపాస్యభూతపర మాత్మోపదేశోఽయం(శాస్త్రదృష్ట్యా). "అన్తఃప్రవిష్టశ్శాస్తాజనానాం సర్వాత్మా" ౪ "తత్త్వమసి" ౫ "య ఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మనోఽన్తరో యమాత్మానవేద యస్యాత్మాశరీరం య ఆత్మానమన్తరోయమయతి సతఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః" ౬ "ఏషసర్వభూతాన్తరాత్మాఽపహ తపాప్మాదివ్యోదేవఏకోనారాయణః" ౭ ఇత్యాదీనిహిశాస్త్రాణి పరమాత్మానంజీవాత్మన ఆత్మతయోపదిదిశుః ; - అతోజీవాత్మవాచి నశ్శబ్దాః జీవాత్మశరీరం పరమాత్మానమేవవదన్తీతి [1]శాస్త్రదృష్టార్థ స్యతస్య "మామేవవిజానీహి" ౮ "మాం...ఉపాస్స్వ" ౯ ఇతిస్వాత్మశబ్దేన పరమాత్మోపదేశోనవిరుధ్యతే. యథావామదేవశ్శాస్త్రదృష్ట్యాస్వా త్మశరీరకంపరమాత్మానంపశ్యన్, * అహమితి పరమాత్మానమవో చత్, "తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహంమనుర భవం సూర్యశ్చాహం కక్షీవానృషిరస్మివిప్రః" ౩ ఇతి. ... ౩

౧॥ కౌషీ-ఉ-౩-అ-౯. ౨॥ కౌషీ-ఉ-౩-అ-౯. ౩॥ బృ-ఉ-౩-౪-౧౦. ౪॥ ఆర-ప్ర-౩-అ-౨౧. ౫॥ ఛాం-ఉ-౬-౮-౭. ౬॥ మాధ్యన్దినపాఠే. ౭॥ సుబాలోప-౭-ఖణ్డే. ౮॥ కౌషీ-ఉ-౩-అ-౧. ౯॥ కౌషీ-ఉ-౩-అ-౧.

పా.—౧·శాస్త్రస్థస్యమామేవ-౨.

—సూ-౩౨—॥జీవముఖ్యప్రాణలిఙ్గాన్నేతిచేన్నోపాసాత్రైవిధ్యాదాశ్రితత్వాదిహతద్యోగాత్॥—

వే-సా. "త్రిశీర్షాణం త్వాష్ట్రమహనమ్, యావద్ధ్యస్మిన్ శరీరే ప్రాణో వసతి తావదాయుః"౧ ఇత్యాదిజీవలిఙ్గమ్, ముఖ్యప్రాణలిఙ్గం చాస్మిన్ దృశ్యతే ఇతి నైవమితి చేన్న. (ఉపాసాత్రైవిధ్యాత్) హేతోః, జీవశబ్దేన ప్రాణశబ్దేన చ పరమాత్మనోఽభిధానమ్ అన్యత్రాపి పరమాత్మనః స్వరూపేణోపాసనమ్ భోక్తృశరీరకత్వేన భోగ్యభోగోపకరణశరీరకత్వేన ఇతి త్రివిధం పరమాత్మోపాసనమాశ్రితమ్. యథా "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ"౨ ఇతి స్వరూపేణ, "తదనుప్రవిశ్య సచ్చ త్యచ్చాభవత్"౩ ఇత్యాది "సత్యం చానృతం చ సత్యమభవత్"౪ ఇతి భోక్తృశరీరకత్వేన భోగ్యభోగోపకరణశరీరకత్వేన చ; ఇహాపి తత్సంభవాదేవముపదేశః. "జన్మాద్యస్య యతః"౫ ఇత్యాదిషు సద్బ్రహ్మాత్మేతి సామాన్యశబ్దైర్జగత్కారణం ప్రకృతిపురుషాఖ్యమర్థాన్తరభూతమితి సాధితమ్. "జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్"౬ ఇత్యస్మిన్ సూత్రే పురుషసూక్తోదితో మహాపురుషో జగత్కారణమితి విశేషతో నిర్ణీతమ్. సఏవప్రజ్ఞాత జీవవాచిభిరిన్ద్రాదిశబ్దైరపి క్వచిత్ క్వచిచ్ఛాస్త్రదృష్ట్యా తచ్ఛరీరకతయోపాస్యత్వాయోపదిశ్యత ఇతి "శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవత్"౭
ఇతి (ఉపాసాత్రైవిధ్యాత్) ఇతి సాధితమ్. ౪

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే వేదాన్తసారే
ప్రథమస్యాధ్యాయస్య ప్రథమః పాదః.

వే-దీ. "త్రిశీర్షాణం త్వాష్ట్రమహనమరున్ముఖాన్యతీన్ సాలావృకేభ్యః ప్రాయచ్ఛమ్"౧ "యావదస్మిఞ్ఛరీరే ప్రాణో వసతి తావదాయుః"౮ ఇతి జీవముఖ్యప్రాణలిఙ్గాత్ నాధ్యాత్మసమ్బన్ధభూమ్నా పరమాత్మత్వనిశ్చయ ఇతి చేన్న; - పరమాత్మన ఏవ స్వాకారేణ, జీవశరీరకత్వేన, ప్రాణశరీరకత్వేన, చోపాసాత్రైవిధ్యాద్ధేతోః తత్తచ్ఛబ్దేనాభిధానమితి నిశ్చీయతే. అన్యత్రాపి బ్రహ్మోపాసనాత్రైవిధ్యస్యాశ్రితత్వాత్. "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ"౨ "ఆనన్దో బ్ర

౧॥ కౌషీ-ఉ-౩-అ-౧. ౨॥ తై-ఆ-౧. ౩॥ తై-ఆ-౬. ౪॥ తై-ఆ-౬.
౫॥ ౧-౧-౧. ౬॥ ౧-౧-౨౫. ౭॥ ౧-౧-౩౧. ౮॥ కౌషీ-ఉ-౩-అ-౧.

హ్మ"౧ ఇతిస్వాకారేణోపాస్యత్వమ్, "సచ్చత్యచ్చాభవత్"౨ ఇత్యాదినా భోక్తృశరీరకత్వేన, భోగ్యశరీరకత్వేనచ. ఇహ-ప్రతర్దనవిద్యాయామపితస్య, -త్రైవిధ్యస్యసమ్భవాత్. అతః ఇన్ద్రప్రాణశబ్దనిర్దిష్టః పరమాత్మా. ౪

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే వేదాన్తదీపే
ప్రథమస్యాధ్యాయస్యప్రథమఃపాదః.

—※—

—అ-౧-౨-సూ-౩౩.—॥సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్॥—

వే-సా. "సర్వంఖల్విదమ్"౩ ఇతినిర్దిష్టేన సామానాధికరణ్యేననిర్దిష్టం బ్రహ్మపరమాత్మా. కుతః?. (ప్రసిద్ధోపదేశాత్), "తజ్జలాన్"౩ ఇతిహేతుభిః సర్వాత్మకత్వోపదేశాదిత్యర్థః ప్రసిద్ధంహిహేతుతయావ్యపదిశ్యతే? సకలోపనిషత్సుబ్రహ్మైవ హిజగజ్జన్మలయజీవనహేతుతయాప్రసిద్ధమ్ 'యతోవాఇమాని"౪ ఇత్యాదిషు ౧

వేదిచ్ఛాన్దోగ్యేశ్రూయతే, "సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితి శాన్తఉపాసీత, అథఖలు క్రతుమయోఽయంపురుషః యథాక్రతురస్మిల్లోకే పురుషోభవతి, తథేతః ప్రేత్యభవతి, సక్రతుంకుర్వీత మనోమయః ప్రాణశరీరః"౩ ఇతి. అత్ర, "సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ"౩ ఇతి సర్వాత్మకత్వేననిర్దిష్టంబ్రహ్మ, కింప్రత్యగాత్మా? ఉతపరమాత్మేతిసంశయః, ప్రత్యగాత్మేతిపూర్వపక్షః - సర్వత్రతాదాత్మ్యోపదేశోహి తస్యైవోపపద్యతే?. పరస్యతుబ్రహ్మణః సకలహేయప్రత్యనీకకల్యాణైకతానస్యసమస్తహేయాకారంసర్వతాదాత్మ్యం విరోధాదేవనసమ్భవతి. ప్రత్యగాత్మనోహికర్మనిమిత్తో బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్త సర్వభావఉపపద్యతే?. సృష్ట్యాదిహేతుత్వఞ్చ *తత్తత్కర్మనిమిత్తత్వేన సృష్ట్యాదేరుపపద్యతే. బ్రహ్మశబ్దోపిబృహత్త్వగుణయోగేన "తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామ రూపమన్నఞ్చజాయతే"౫ ఇతివత్తత్రైవవర్తతే. రాద్ధాన్తస్తు- "తజ్జలాన్"౩ ఇతి "సర్వంఖల్విదం

౧॥ తై-భృ-౬. ౨॥ తై-ఆ-౬. ౩॥ ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧. ౪॥ తై-భృ-౧. ౫॥ ముణ్డకో-౧-౧-౧౦. * తస్యైవకర్మనిమిత్త-౨.

బ్రహ్మ"[౭] ఇతి తజ్జన్మస్థితిలయహేతుకం తదాత్మకత్వం ప్రసిద్ధవన్నిర్దిశ్యమానం పరస్యైవ బ్రహ్మణ ఉపపద్యతే. పరస్మాద్ధి బ్రహ్మణ ఏవ హి జగజ్జన్మస్థితిలయాః ప్రసిద్ధాః "సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి"[౧] "ఇదం సర్వమసృజత"[౨] ఇత్యాదిషు. తథా సర్వాత్మకత్వఞ్చ జన్మాదిహేతుకం పరస్యైవ బ్రహ్మణః ప్రసిద్ధమ్ "సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాః"[౩] "ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమ్"[౪] ఇతి. హేయప్రత్యనీక కల్యాణైకతానాత్మనశ్చ పరస్య హేయాకరసర్వభూతాత్మత్వమవిరుద్ధమ్ - "యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్... యస్య పృథివీ శరీరమ్"[౫] "య ఆత్మని తిష్ఠన్... యస్యాత్మా శరీరం స త ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః"[౬] ఇత్యాదినా శరీరాత్మభావేన సర్వాత్మత్వోపపాదనాత్, శరీరాత్మనోశ్చ స్వభావవ్యవస్థానాత్, సర్వం బ్రహ్మేతి సామానాధికరణ్యనిర్దేశశ్చ, సర్వశబ్దస్య సర్వశరీరకే బ్రహ్మణ్యేవ ప్రవృత్తేరుపపద్యతే, శరీరవాచీ హి శబ్దః శరీరిణ్యాత్మన్యేవ పర్యవస్యతి?-దేవమనుష్యాదిశబ్దవత్. సూత్రార్థస్తు (సర్వత్ర)- "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ"[౭] ఇతి[౧]నిర్దిష్టే వస్తుని సర్వశబ్దవాచ్యే సామానాధికరణ్యేన తదాత్మతయా నిర్దిష్టం పరం బ్రహ్మైవ. కుతః? (ప్రసిద్ధోపదేశాత్); * తజ్జలానితి సర్వమిదం బ్రహ్మ ఖల్వితి ప్రసిద్ధవత్తస్యోపదేశాత్, [౨]సర్వాత్మకత్వస్యోపదేశాచ్చ ; తదేవ హి జగజ్జన్మస్థితిలయహేతుత్వేన వేదాన్తేషు ప్రసిద్ధమ్?. ౧

—సూ-౩౪—॥ వివక్షితగుణోపపత్తేశ్చ ॥—

వే-సా. మనోమయత్వ సత్యసఙ్కల్పత్వాదయో వివక్షితగుణాః బ్రహ్మణ్యేవోపపద్యన్తే ౨

వే-దీ. మనోమయత్వాదికాస్సత్యసఙ్కల్పత్వమిశ్రా వివక్షితా గుణాః పరస్మిన్నేవోపపద్యన్తే. ౨

౧॥ తై-ఆ-౬. ౨॥ తై-ఆ-౬. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౪. ౪॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౬. ౫॥ బృ-ఉ-౫-౭-౩. ౬॥ మాధ్యన్దినపాఠే. ౭॥ ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧.

పా.—౧-నిర్దిష్టే సర్వత్ర జగతి సర్వశబ్దసామానాధి-౨. ౨-సర్వాత్మకత్వస్యోపదేశాచ్చ-౨-న.

—సూ-३५—॥ అనుపపత్తేస్తునశారీరః॥—

వే-సా. దుఃఖమిశ్ర పరిమితసుఖలవభాగినిశారీరే త్వేషాంగుణానాంఅను పపత్తేర్నశారీరో౽యమ్. ३

వే-దీ. ఏతేషాంగుణానాంఅనన్తదుఃఖమిశ్ర పరిమితసుఖలవ భాగినిఅజ్ఞైకర్మపరవశేశారీరే ప్రత్యగాత్మన్య నుపపత్తేశ్చాయంనశా రీరః-అపితుపరమేవబ్రహ్మ. ३

—సూ-३८—॥ కర్మకర్తృవ్యపదేశాచ్చ॥ —

వే-సా. “ ఏతమితః ప్రేత్యాభిసంభవితాస్మి”१ ఇతి అభిసంభావ్యాభిసంభవి తృత్వేనప్రస్తుతబ్రహ్మజీవయోర్వ్యపదేశాత్ అభిసంభావ్యంబ్రహ్మజీవాదర్థాన్తరమ్. ४

వే-దీ. “ ఏతమితఃప్రేత్యాభిసమ్భవితాస్మి”१ఇతి ప్రాప్యత యోపాస్యో నిర్దిశ్యతే, ప్రాప్తృతయాచజీవః ;- అతశ్చజీవాదన్య దేవేదంపరంబ్రహ్మ. ४

—సూ-३६—॥ శబ్దవిశేషాత్ ॥—

వే-సా. “ఏషమ ఆత్మాన్తర్హృదయే”२ఇతిషష్ట్యాప్రథమయాచజీవో బ్రహ్మ చవ్యపదిశ్యతే తతశ్చార్థాన్తరమ్. ५

వే దీ· “ ఏషమఆత్మా౽న్తర్హృదయే” २ఇతిశారీరషష్ట్యానిర్ది ష్టః, ఉపాస్యఃప్రథమయా; - అతశ్చజీవాదన్యః ५

— సూ-३७—॥ స్మృతేశ్చ ॥ —

వే-సా. అత్రాపిప్రథమయానిర్దిష్టః పురుషోత్తమఇతినిశ్చీయతే. “ సర్వ స్యచాహంహృదిసన్నివిష్టః”३ ఇతిహిస్మృతిః. ६

వే-దీ. “ సర్వస్యచాహంహృదిసన్నివిష్టోమత్తః స్మృతిర్జ్ఞానమ పోహనఞ్చ”३ఇతిస్మృతేశ్చ.అతశ్చజీవాదన్యఉపాస్యఃపరమాత్మా. ६

—సూ-३८—॥ అర్భకౌకస్త్వాత్తద్వ్యపదేశాచ్చనేతిచేన్న నిచాయ్యత్వాదేవంవ్యోమవచ్చ॥—

వే-సా ‘ ఏషమ ఆత్మాన్తర్హృదయేఅణీయాన్ వ్రీహేః”२ఇత్యాదినాల్పా యతనత్వాత్, స్వరూపాల్పత్వస్య వ్యపదేశాచ్చ, నాయం పరఇతిచేన్న.

१॥ ఛా-ఉ-३-१४-४. २॥ ఛా-ఉ-३-१४-३. ३॥గీ-१५-१५.

18-2-84.

ఉపాస్యత్వార్థతోఽతథావ్యపదేశః. నతుస్వరూపాల్పత్వేన (వ్యోమవత్), స్వరూపమహత్త్వం చాత్రైవవ్యపదిశ్యతే" జ్యాయాన్ పృథివ్యాః జ్యాయానన్తరిక్షాత్"౧ ఇత్యాదినా. ౨

వే-దీ. "ఏషమ ఆత్మాన్తర్హృదయే" ౧ఇతిఅల్పస్థానత్వాత్, "అణీయాన్వ్రీహేర్వాయవాద్వా" ౧ఇత్యల్పత్వవ్యపదేశాచ్చ,నపరంబ్రహ్మేతిచేన్న. (నిచాయ్యత్వాదేవం), ఏవముపాస్యత్వార్థతోరల్పాయతనత్వాల్పత్వవ్యపదేశః నస్వరూపాల్పత్వేన-"జ్యాయాన్పృథివ్యాః"౧ఇత్యాదినా సర్వస్మాజ్జ్యాయస్త్వోపదేశాత్. జ్యాయసోప్యస్యహృదయాయతనావచ్ఛేదేనాల్పత్వానుసన్ధాన ముపపద్యతే; (వ్యోమవత్), యథామహతోపి వ్యోమ్నస్సూచీపథాదిష్వల్పత్వానుసన్ధానమ్. చశబ్దోఽవధారణే. తద్వదేవేత్యర్థః 1 స్వాభావికంచాస్యమహత్త్వమత్రాభిధీయతఇత్యర్థః. "జ్యాయాన్పృథివ్యాఃజ్యాయానన్తరిక్షాజ్జ్యాయాన్దివోజ్యాయానేభ్యోలోకేభ్యః"౧ 2 ఇతిహ్యనన్తరమేవోపదిశ్యతే ?. ౨

—సూ-౪౦—॥ సమ్భోగప్రాప్తిరితిచేన్నవైశేష్యాత్ ॥—

వే-సా. పరోప్యన్తశ్శరీరేవసతిచేత్ ; జీవవత్ సుఖదుఃఖోపభోగ ప్రాప్తిస్స్యాదితిచెన్న,హేతువైశేష్యాత్-పరస్యహిఛన్దతో జీవరతస్తుశరీరాన్తర్వాసః?.౩

వే దీ. యద్యుపాసకశరీరే హృదయేఽయ మపివర్తతే - తత్తస్యదేవాస్యాపి శరీరప్రయుక్త సుఖదుఃఖసమ్భోగ ప్రాప్తిరితిచేన్న;-హేతువైశేష్యాత్. నహిశరీరాన్తర్వర్తిత్వమాత్రమేవసుఖదుఃఖోపభోగహేతుః - అపితుకర్మపరవశత్వమ్, తత్త్వపహతపాప్మనః పరమాత్మనో నసమ్భవతి. ౩

—అ-౧౩-సూ-౪౧—॥ అత్తాచరాచరగ్రహణాత్ ॥—

వే- సా. " యస్యబ్రహ్మచక్షత్రఞ్చోభేభవతఓదనః మృత్యుర్యస్యోపసేచనమ్ కఇత్థావేదయత్రసః"౨ఇత్యత్రఓదనోపసేచన సూచితోత్తా, పరమపురుషః, బ్రహ్మక్షత్రోపలక్షితస్య చరాచరస్య కృత్స్నస్య మృత్యూపసేచనత్వేన అదనీయతయాగ్రహణాత్. ౧

౧॥ ఛా-ఉ-౩-౧౪-౩. ౨॥ కఠోప-౨-౨౫.

పా.—౧-వ్యోమవచ్చాయంవ్యపదిశ్యతే స్వాభావికం-౨-౩. ౨-ఇతిహ్యుక్తం పరమేవ్యపదిశ్యతే-౨.

వే-దీ. కఠవల్లీష్వామ్నాయతే “యస్య బ్రహ్మ చ క్షత్రం చోభే భవత ఓదనః। మృత్యుర్యస్యోపసేచనం క ఇత్థా వేద యత్ర సః” ౧ ఇతి, అత్రౌదనోపసేచనసూచితోఽత్తా కిం జీవః? ఉత పరమాత్మేతి సంశయః. జీవ ఇతి పూర్వపక్షః. కుతః? భోక్తృత్వస్య కర్మనిమిత్తత్వాత్, జీవస్యైవ తత్సంభవాత్. రాద్ధాన్తస్తు - సర్వోపసంహారే మృత్యూపసేచనమదనీయం చరాచరాత్మకం కృత్స్నం జగదితి తస్యైతస్యాత్తా పరమాత్మైవ. న చేదం కర్మనిమిత్తం భోక్తృత్వమ్, అపితు జగత్సృష్టిస్థితిలయలీలస్య పరమాత్మనో జగదుపసంహారిత్వరూపం భోక్తృత్వమ్. సూత్రార్థః - బ్రహ్మక్షత్రౌదనస్యాత్తా పరమాత్మా - బ్రహ్మక్షత్రశబ్దేన చరాచరస్య కృత్స్నస్య జగతో గ్రహణాత్. మృత్యూపసేచనో హ్యోదనో న బ్రహ్మక్షత్రమాత్రమ్, అపితు తదుపలక్షితం చరాచరాత్మకం కృత్స్నం జగదేవ. ౧

— సూ-౪౨ — ॥ ప్రకరణాచ్చ ॥ —

వే-సా. “మహాన్తం విభుమాత్మానం మత్వా ధీరో న శోచతి । నాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యః” ౨ ఇత్యాదినా పరస్యైవ ప్రకృతత్వాత్, స ఏవాయమ్. ౨

....

వే-దీ. “మహాన్తం విభుమాత్మానం మత్వా ధీరో న శోచతి । నాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో న మేధయా” ౨ ఇతి పరస్యైవ హీదం ప్రకరణమ్; - అతశ్చాయం పరమాత్మా. ౨

— సూ-౪౩ — ॥ గుహాం ప్రవిష్టావాత్మానౌ హి తద్దర్శనాత్ ॥ —

వే-సా. అనన్తరమ్, “ఋతం పిబన్తౌ సుకృతస్య లోకే గుహాం ప్రవిష్టౌ పరమే పరార్ధ్యే” ౩ ఇత్యాదినా జీవపరమాత్మానావేవ ప్రయోజ్యప్రయోజకభావేన కర్మఫలాశనేఽన్వయాదుపదిష్టౌ, తయోరేవాస్మిన్ ప్రకరణే గుహాప్రవేశదర్శనాత్. “తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం గుహాహితమ్” ౪ ఇతి పరస్య, “యా ప్రాణేన సంభవత్యదితిర్దేవతామయీ గుహాం ప్రవిశ్య తిష్ఠన్తీ” ౫ ఇతి జీవస్య. కర్మఫలాదనాదదితిర్జీవః. ౩

....

వే దీ. నన్వనన్తరం “ఋతం పిబన్తౌ సుకృతస్య లోకే గుహాం ప్రవిష్టౌ పరమే పరార్ధ్యే” ౩ ఇతి ద్వయోః కర్మఫలాదనశ్రవణాత్, పరమాత్మనశ్చ కర్మఫలాదనానన్వయాత్, అన్తఃకరణద్వితీయో జీవ ఏవత

౧॥ కఠోప-౨-౨౫. ౨॥ కఠోప-౨-౨౨. ౩॥ కఠోప-౩-౧. ౪॥ కఠోప-౨-౨-౧౨. ౫॥ కఠోప-౨-౪-౭.

త్రాత్రేతి ప్రతీయతే; - అతోఽత్రాఽపి సఏవ జీవోఽత్తా భవితుమర్హతీత్యా శఙ్కాయామాహ.

గుహాం ప్రవిష్టౌ జీవాత్మ పరమాత్మానౌ. జీవద్వితీయః పరమాత్మైవ తత్ర ప్రతీయత ఇత్యర్థః. స్వయమనశ్నతోఽపి పరమాత్మనః ప్రయోజకతయా పానేఽన్వయో విద్యతే. జీవద్వితీయః పరమాత్మేతి కథమవగమ్యతే? (తద్దర్శనాత్), తయోరేవహ్యస్మిన్ప్రకరణే గుహా ప్రవేశ వ్యపదేశో దృశ్యతే. "తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం గుహాహితం గహ్వరేష్ఠం పురాణమ్। అధ్యాత్మయోగాధిగమేన దేవం మత్వా ధీరో హర్ష శోకౌజహాతి"[౧] ఇతి పరమాత్మనః; "యా ప్రాణేన సమ్భవత్యదితిర్దేవతామయీ। గుహాం ప్రవిశ్య తిష్ఠన్తీ యా భూతేభిర్వ్యజాయత"[౨] ఇతి జీవస్య; కర్మఫలాన్యత్తీత్యదితిః - జీవః ౩

— సూ-౪౪ —॥విశేషణాచ్చ॥—

వే-సా. జీవపరావేవహి సర్వత్రాస్మిన్ప్రకరణే విశేష్యేతే, "నజాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిత్"[౩] ఇత్యాదౌ జీవః; "అణోరణీయాన్ మహతో మహీయాన్"[౪] "మహాన్తం విభుమాత్మానమ్ ... నాయమాత్మా ప్రవచనేన"[౫] "విజ్ఞానసారథిర్యస్తు మనఃప్రగ్రహవాన్నరః। సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్"[౬] ఇత్యాదిషు పరః; "త్రిపాదస్యామృతం దివి"[౭] "అథ యదతః పరో దివో జ్యోతిర్దీప్యతే విశ్వతః పృష్ఠేషు సర్వతః పృష్ఠేషు అనుత్తమేషు ఉత్తమేషు లోకేషు"[౮] ఇతి, [విశ్వతః] ప్రాకృతాత్ స్థానాత్. [పరమ్] [విష్ణోః] పరస్థానమేవహి సంసారాధ్వనః పారభూతమ్ ముముక్షుభిః ప్రాప్యమ్. "పరమం పదం సదా పశ్యన్తి సూరయః"[౯] "తదక్షరే పరమే వ్యోమన్"[౧౦] "క్షయన్తమస్య రజసః పరాకే"[౧౧] "విశ్వం పురాణం తమసః పరస్తాత్"[౧౨] "తేహ నాకం మహిమానస్సచన్తే - యత్ర పూర్వే సాధ్యాస్సన్తి దేవాః"[౧౩] ఇత్యాది సకలోపనిషత్ప్రసిద్ధమ్. ౪

వే-దీ. అస్మిన్ప్రకరణే హ్యుపక్రమప్రభృత్యుపసంహారాజ్జీవ పరమాత్మానావేవోపాస్యత్వోపాసకత్వప్రాప్యత్వ ప్రాప్తృ

౧॥ కఠోప-౧-౨-౧౨. ౨॥ కఠోప-౨-౪-౭. ౩॥ కఠోప-౧-౨-౧౮. ౪॥ కఠోప-౧-౨-౨౦ ౫॥ కఠోప-౧-౨-౨౨. ౬॥ కఠోప-౧-౩-౯. ౭॥ పురుషసూక్తే-౩. ౮॥ ఛా-ఉ-౩-౧౩-౭. ౯॥ పురుషసూక్తే. ౧౦॥ తై-నా-౬-౨. ౧౧॥ ౨-కా-౨-ప్ర- ౧౨॥ తై-నా-౬-౫. ౧౩॥ పు-సూ-౧౮.

త్వాదిభిర్విశేష్యతే "మహాన్తం విభుమాత్మానం మత్వా ధీరో న శోచతి"[1] "విజ్ఞానసారథిర్యస్తు మనః ప్రగ్రహవాన్నరః । సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్"[2] ఇత్యాదిషు ; - అతశ్చాత్తా పరమాత్మా. ౪

— అ-౧౪-సూ-౪౫.—॥అన్తర ఉపపత్తేః॥—

వే-సా. "య ఏషోఽన్తరక్షిణి పురుషో దృశ్యతే ఏష ఆత్మేతి హోవాచ - ఏతదమృతమభయమేతద్బ్రహ్మ"[3] ఇత్యత్ర అక్ష్యాధారః పరమపురుషః నిరుపాధికామృతత్వాఽభయత్వ సంయద్వామత్వాదీనాం అస్మిన్నేవోపపత్తేః. ౧

వే-దీ. ఛాన్దోగ్యే "య ఏషోఽక్షిణి పురుషో దృశ్యత ఏష ఆత్మేతి హోవాచైతదమృతమభయమేతద్బ్రహ్మ"[3] ఇత్యత్రాక్ష్యాధారః పురుషః కిం ప్రతిబిమ్బాత్మజీవ దేవతావిశేషాన్యతమః? ఉత పరమాత్మేతి సంశయః. ఏష్వన్యతమ ఇతి పూర్వః పక్షః కుతః?. "య ఏష... దృశ్యతే" ఇతి ప్రసిద్ధవత్సాక్షాత్కార నిర్దేశాత్. రాద్ధాన్తస్తు - పరమాత్మైవాయమక్ష్యాధారః పురుషః - అక్షిపురుష సమ్బన్ధితయా శ్రూయమాణా హి నిరుపాధికాత్మత్వామృతత్వాభయత్వబ్రహ్మత్వ సంయద్వామత్వాదయః పరమాత్మన్యేవోపపద్యన్తే. ప్రసిద్ధవన్నిర్దేశశ్చ, "యశ్చక్షుషి తిష్ఠన్"[4] ఇత్యాదిశ్రుత్యన్తరప్రసిద్ధేరుపపద్యతే. సాక్షాత్కారశ్చ, తదుపాసన నిష్ఠానాం యోగినామ్.

సూత్రార్థస్తు - అక్ష్యన్తరః పరమాత్మా - సంయద్వామత్వాదీనాం గుణానామత్రైవోపపత్తేః. ౧

—సూ-౪౬—॥ స్థానాదివ్యపదేశాచ్చ॥—

వే-సా. "యశ్చక్షుషి తిష్ఠన్"[4] ఇత్యాదినా స్థితినియమనాదివ్యపదేశాచ్చాయం పరః. ౨

వే-దీ. స్థానం - స్థితిః. పరమాత్మన ఏవ "యశ్చక్షుషి తిష్ఠన్"[4] ఇత్యాదౌ చక్షుషి స్థితినియమనాదీనాం వ్యపదేశాచ్చాయం పరమాత్మా. ౨

౧|| కఠోప-౨-౨-౨౨. ౨|| కఠోప-౨-౩-౯. ౩|| ఛా-ఉ-౪-౧౫-౧.
౪|| బృ-ఉ-౫-౭-౧౮.

—సూ-౧౭—॥ సుఖవిశిష్టాభిధానాదేవచ॥—

వే-సా. "కంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మ"౧ఇతి పూర్వత్రోక్తస్యైవ సుఖవిశిష్టతయా అభిధానాచ్చాయంపరః. ౩

వే-దీ."ప్రాణోబ్రహ్మకంబ్రహ్మ ఖంబ్రహ్మ"౧ఇతిసుఖవిశిష్టతయాప్రకృతస్య పరస్యైవ బ్రహ్మణోఽక్ష్యాధారతయా ఉపాస్యత్వాభిధానాచ్చాయం పరమాత్మా.ఏవకారోఽస్యైవహేతోర్నైరపేక్ష్యావగమాయ. ౩

—సూ-౧౮—॥ అతఏవచసబ్రహ్మ॥—

వే-సా. యతస్తత్ర భవభీతాయఉపకోసలాయ బ్రహ్మజిజ్ఞాసవే "కంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మ"౧ఇత్యుపదిష్టః "యద్వావకంతదేవఖమ్"౧ఇతి సుఖరూపః. అతస్సుఖశబ్దాభిధేయఆకాశః పరమేవబ్రహ్మ. ౪

వే-దీ. "ప్రాణోబ్రహ్మకంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మ"౧ఇత్యత్రసుఖవిశిష్టంపరమేవ బ్రహ్మాభిహితమితి కథమిదమవగమ్యతే? యావతా - నామాదివత్ప్రతీకోపాసనమేవేత్యాశఙ్కాయామాహ.

యతస్తత్రభవభయభీతాయోపకోసలాయ బ్రహ్మస్వరూపజిజ్ఞాసవే "కంచతు ఖంచనవిజానామి"౧ఇతిపృచ్ఛతే."యద్వావకంతదేవఖం యదేవఖంతదేవకమ్" ౧ ఇత్యన్యోన్యవ్యవచ్ఛేదకతయాఽపరిచ్ఛిన్న సుఖస్వరూపం బ్రహ్మేత్యభిధాయ, "ప్రాణంచహాస్మైతదాకాశంచోచుః"౧ఇత్యుక్తమ్. అతఏవ ఖశబ్దాభిధేయస్స ఆకాశోఽపరిచ్ఛిన్న సుఖవిశిష్టం పరంబ్రహ్మైవ. ౪

—సూ-౧౯—॥శ్రుతోపనిషత్కగత్యభిధానాచ్చ ॥—

వే-సా. శ్రుతబ్రహ్మస్వరూపాణామధిగన్తవ్యతయాఽర్చిరాదిగతేరక్షిపురుషంశ్రుతవతే."తేఽర్చిషమేవాభిసంభవన్తి"౨ఇత్యాదినాఽభిధానాచ్చాయంపరమపురుషః. ౫

వే-దీ.శ్రుతోపనిషత్కైః అధిగతపరబ్రహ్మయాథాత్మ్యైః,బ్రహ్మప్రాప్తయేయాగతిరర్చిరాదికాఽధిగన్తవ్యతయాఽవగతాశ్రుత్యన్తరే - తస్యాశ్చేహాక్షిపురుషం శ్రుతవతోఽధిగన్తవ్యతయా" తేఽర్చిషమేవాఽభిసంభవన్తి" ౨ ఇత్యాదినాఽభిధానాదక్షిపురుషఃపరమాత్మా .౫

౧॥ ఛా-ఉ-౪-౧౦-౫. ౨॥ ఛా-ఉ-౪-౧౫-౫.

—సూ-౨౦—॥అనవస్థితేరసమ్భవాచ్చ నేతరః॥—

వే-సా. పరస్మాదితరో జీవాదిర్నాక్ష్యాధారః, చక్షుషినియమేన (అనవస్థితేః) అమృతత్వాద్యసంభవాచ్చ. ౬

వే-దీ. పరమాత్మనఇతరః - జీవాదికః తస్యాక్షిణి నియమేనానవస్థితేః, అమృతత్వ సంయద్వామత్వాదీనాం చాసమ్భవాత్, నసో ఽక్ష్యాధారః. ౬

—అ-౧౫-సూ-౨౧— ॥ అన్తర్యామ్యధిదైవాఽధిలోకాదిషు తద్ధర్మవ్యపదేశాత్ ॥—

వే-సా. "యఃపృథివ్యాంతిష్ఠన్"౧ఇత్యాదిషు అధిదైవాధిలోకాదిపదచిహ్నితేషు వాక్యేషు శ్రూయమాణోన్తర్యామీ పరమపురుషః, సర్వాన్తరత్వసర్వావిదితత్వసర్వశరీరకత్వ సర్వనియన్తృత్వాది పరమాత్మధర్మవ్యపదేశాత్. ౧

వే దీ. బృహదారణ్యకే"యఃపృథివ్యాంతిష్ఠన్పృథివ్యాఅన్తరో యంపృథివీనవేద యస్యపృథివీశరీరం యఃపృథివీమన్తరోయమయత్యేషత ఆత్మాఽన్తర్యామ్యమృతః"౧ఇత్యాదిషు సర్వేషు పర్యాయేషు శ్రూయమాణోఽన్తర్యామీకిం ప్రత్యగాత్మా?- ఉతపరమాత్మేతి సంశయః. ప్రత్యగాత్మేతిపూర్వఃపక్షః- వాక్యశేషే "ద్రష్టా...శ్రోతా ...మన్తా"౨ఇతి ద్రష్టృత్వాదిశ్రుతేః, "నాన్యోతోస్తిద్రష్టా"౨ఇతి ద్రష్ట్రన్తరనిషేధాచ్చ. రాద్ధాన్తస్తు-పృథివ్యాద్యాత్మపర్యన్తసర్వతత్త్వానాంసర్వైస్తై రదృష్టేనైకేననియమనం నిరుపాధికామృతత్వాదికఞ్చ పరమాత్మనఏవధర్మఇత్యన్తర్యామీ పరమాత్మా. ద్రష్టృత్వాదిశ్చ - రూపాదిసాక్షాత్కారః. సచ "పశ్యత్యచక్షుః"౩ ఇత్యాదనా పరమాత్మనోప్యస్తి. "నాన్యోతోస్తిద్రష్టా"౨ఇతిచ జీవేనాఽదృష్టాన్తర్యామిద్రష్టృవత్, అన్తర్యామిణా ఽప్యదృష్టద్రష్ట్రన్తరనిషేధపరః. సూత్రార్థః-అధిదైవాధిలోకాది పదచిహ్నితేషువాక్యేషు శ్రూయమాణోఽన్తర్యామీ పరమాత్మా - సర్వాన్తరత్వసర్వాఽవిదితత్వసర్వశరీరకత్వ సర్వనియమన సర్వాత్మకత్వామృతత్వాది పరమాత్మధర్మాణాం వ్యపదేశాత్. ౧

౧॥ బృ-ఉ-౫-౭-౩. ౨॥బృ-ఉ-౫-౭-౨౩. ౩॥శ్వే-ఉ-౩.

— సూ-౨౨—॥నచస్మార్తమతద్ధర్మాభిలాపాచ్ఛారీరశ్చ॥—

వే-సా. నాయం ప్రధానమ్-జీవశ్చ, తయోరసంభావిత సర్వావిదితత్వాది ధర్మాభిలాపాత్. అసంభావనయా యథానస్మార్తమ్, తథాజీవోఽపీత్యర్థః. ౨

వే దీ· స్మార్తం-ప్రధానం. శారీరః - ప్రత్యగాత్మా· స్మార్తం చశారీరశ్చ నాన్తర్యామీ - తయోరసమ్భావితోక్త ధర్మాభిలాపాత్. యథాస్మార్తస్యాచేతనస్యాసమ్భావనయా నాన్తర్యామిత్వప్రసక్తిః, -తథాప్రత్యగాత్మనోఽపీత్యర్థః. ౨

— సూ-౨౩—॥ఉభయేపిహిభేదేనైనమధీయతే॥ —

వే-సా (ఉభయే)- కాణ్వమాధ్యన్దినాశ్చ. "యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్"౧" యఆత్మనితిష్ఠన్నాత్మ నోన్తరోయమాత్మానవేద యస్యాత్మాశరీరం యఆత్మానమన్తరోయమయతి"౨ఇతిప్రత్యగాత్మనో(భేదేన),(ఏనమ్) అన్తర్యామిణమ్,(అధీయతే); అతః పరఏవాయమ్. ౩

వే దీ. (ఉభయే) - కాణ్వమాధ్యన్దినాఅపి, "యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్"౧ "యఆత్మనితిష్ఠన్"౨ ఇతియతఃప్రత్యగాత్మనో (భేదేనైనం) - అన్తర్యామిణ (మధీయతె) ;-అతోఽయంతదతిరిక్తః పరమాత్మా. ౩

— అ-౧౬—సూ- ౨౪—॥అదృశ్యత్వాదిగుణకోధర్మోక్తేః॥—

వే-సా. "అథపరాయయా తదక్షరమధిగమ్యతే యత్తదద్రేశ్యమ్" ౩ ఇత్యారభ్య- "యద్భూతయోనిం పరిపశ్యన్తిధీరాః"౪" అక్షరాత్ పరతఃపరః"౫ ఇత్యాదౌప్రధానా త్ప్రత్యగాత్మనశ్చ అర్థాన్తరభూతః పరమాత్మాప్రతిపాద్యతే, "యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్" ౬ ఇత్యాదిధర్మోక్తేః. ౧

వే దీ·ఆథర్వణే "అథపరా యయాతదక్షరమధిగమ్యతెయత్తదద్రేశ్యమ్"౩ఇత్యారభ్య, "యద్భూతయోనిం పరిపశ్యన్తిధీరాః"౪"అక్షరాత్పరతఃపరః"౫ఇత్యాదౌకిం ప్రధానపురుషౌ ప్రతిపాద్యేతే? ఉత పరమాత్మేతి·సంశయః· ప్రధానపురుషావితి పూర్వఃపక్షః· పృథివ్యాద్యచేతన గతదృశ్యత్వాదీనాం ప్రతిషేధాత్త జ్జాతీయాచేతనం ప్రధానమేవ భూతయోన్యక్షరమితి ప్రతీయతే· తథా "అక్షరా

౧॥ బృ-ఉ-౫-౭-౨౨. ౨॥ మాధ్యన్దినపాఠే. ౩॥ ముణ్డకోప-౧-౧-౫.
౪॥ ముణ్డకోప-౧-౧-౬. ౫॥ ముణ్డ-ఉ-౨-౧-౨. ౬॥ ముణ్డకోప-౧-౧-౧౦.

త్పరతఃపరః" ౧ఇతిచైతస్యాధిష్ఠాతా పురుషఏవేతి· రాద్ధాన్తస్తు -ఉత్త రత్ర "యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్" ౨ఇతిప్రధాన పురుషయోగసమ్భావితం సార్వజ్ఞ్యమభిధాయ, "తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామ రూపమన్నఞ్చజాయతే" ౩ఇతిసర్వజ్ఞాత్పత్యసజ్కల్పాజ్జగదుత్పత్తి శ్రవణాత్పూర్వోక్త మదృశ్యత్వాదిగుణకం భూతయోన్యక్షరం, "అక్షరాత్పరతఃపరః" ౧ ఇతిచనిర్దిష్టంతదక్షరం, పరంబ్రహ్మైవేతివిజ్ఞాయతే.

సూత్రార్థః - (అదృశ్యత్వాదిగుణకః) పరమాత్మా - సర్వజ్ఞత్వాది తద్ధర్మోక్తేః· ౧

—సూ-౨౨—॥విశేషణభేదవ్యపదేశాభ్యాఞ్చ నేతరౌ॥—

వే - సా. ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానరూపవిశేషణవ్యపదేశాన్నప్రధానమ్. "అక్షరాత్ పరతఃపరః" ౧ఇతి ప్రధానాత్పరతః ప్రత్యగాత్మనోపిపరఇతి భేదవ్యపదేశాత్, నప్రత్యగాత్మాచ. అథవా, సామానాధికరణ్యేన పరతోక్షరాత్ పఞ్చవింశకాత్ పరఇతిభేదవ్యపదేశః. ౨

వే-దీ. విశినష్టిహిప్రకరణం ప్రధానాద్భూతయోన్యక్షరం ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానాదినా ?. తథా "అక్షరాత్పరతఃపరః" ౧ఇతి - అక్షరాత్ - అవ్యాకృతాత్ పరతోఽవస్థితాత్పురుషాత్, -పరఇతి పురుషాచ్చాస్యభూతయోన్యక్షరస్య భేదోవ్యపదిశ్యతే· అతశ్చనప్రధానపురుషౌ, - అపితుపరమాత్మైవాత్రనిర్దిష్టః· ౨

—సూ-౨౩—॥రూపోపన్యాసాచ్చ॥—

వే-సా. "అగ్నిర్మూర్ధా" ౪ ఇత్యాదినాత్రైలోక్యశరీరోపన్యాసాచ్చపరమాత్మా. ౩

వే-దీ. "అగ్నిర్మూర్ధా" ౪ ఇత్యాదినా సమస్తస్యచిదచిద్ధాత్మకస్య ప్రపఞ్చస్య భూతయోన్యక్షరరూపత్వేనోఽపన్యాసాచ్చాయమదృశ్యత్వాదిగుణకః పరమాత్మా· ౩

—అ-౧౭—సూ-౨౪—॥వైశ్వానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్॥—

వే-సా. "ఆత్మానమేవేమంవైశ్వానరమ్" ౫ఇత్యాదౌ వైశ్వానరః పరమాత్మా, జాఠరాగ్న్యాదిషు సాధారణస్యాపి వైశ్వానరశబ్దస్య అస్మిన్ప్రకరణే పరమాత్మాఽసాధారణైః సర్వాత్మకత్వ బ్రహ్మశబ్దాదిభి ర్విశేషణాత్. ౧

౧॥ముణ్డ-ఉ-౨-౧-౨. ౨॥ముణ్డకోప-౧-౧-౧౦. ౩॥ ముణ్డకోప-౧-౧-౧౯. ౪॥ ముణ్డకోప-౨-౧-౪. ౫॥ ఛా-ఉ-౫-౧౧-౬.

25-2-84.

ఛాన్దోగ్యే "ఆత్మానమేవేమం వైశ్వానరం సమ్ప్రత్యధ్యేషితమేవనోబ్రూహి"౧ఇత్యారభ్య, "యస్త్వేతమేవం ప్రాదేశమాత్ర మభివిమానమాత్మానం వైశ్వానరముపాస్తే"౨ ఇత్యత్రకిమయం వైశ్వానరః పరమాత్మేతిశక్యనిర్ణయః! - ఉత నేతిసంశయః. అశక్యనిర్ణయఇతిపూర్వఃపక్షః- వైశ్వానరశబ్దస్యజాఠరాగ్నౌ,మహాభూతతృతీయే, దేవతావిశేషేపరమాత్మనిచ వైదికప్రయోగదర్శనాత్,అస్మిన్ ప్రకరణేసర్వేషాంలిఙ్గోపలబ్ధేశ్చ. రాద్ధాన్తస్తు - "కోనఆత్మాకింబ్రహ్మ"౩ఇతి సర్వేషాంజీవానామాత్మభూతం బ్రహ్మకిమితిప్రక్రమాత్, ఉత్తరత్రచ, "ఆత్మానంవైశ్వానరమ్"౪ఇతిబ్రహ్మశబ్దస్థానేసర్వత్ర వైశ్వానర శబ్దప్రయోగాచ్చ, వైశ్వానరాత్మాసర్వేషాం జీవానామాత్మభూతం పరంబ్రహ్మేతివిజ్ఞాయతే. సూత్రార్థః-వైశ్వానరశబ్దనిర్దిష్టః పరమాత్మా- వైశ్వానరశబ్దస్యాఽనేకార్థసాధారణస్యాప్యస్మిన్ప్రకరణే పరమాత్మాసాధారణవిశేషణైస్సర్వాత్మత్వాదిభిః విశేష్యమాణత్వాత్· విశేష్యతఇతి(విశేషః). ౧

—సూ-౨౫—॥స్మర్యమాణమనుమానంస్యాదితి॥—

వే-సా. ద్యులోకప్రభృతి పృథివ్యన్తంరూపమ్ "అగ్నిర్మూర్ధా"౫ఇత్యాదిషూక్తమ్, అత్ర ప్రత్యభిజ్ఞాయమానమస్యపరమాత్మత్వే (అనుమానం) లిఙ్గమిత్యర్థః. ౨

వే-దీ. (స్మర్యమాణం)-ప్రత్యభిజ్ఞాయమానం. అనుమీయతేఽనేనేతి(అనుమానం). ఇతిశబ్దః ప్రకారవచనః. ఇత్థంరూపంస్మర్యమాణం వైశ్వానరస్య పరమాత్మత్వేఽనుమానంస్యాత్. ద్యుప్రభృతిపృథివ్యన్తమవయవ విభాగేన వైశ్వానరస్యరూప మిహోపదిష్టమ్."అగ్నిర్మూర్ధాచక్షుషీ చన్ద్రసూర్యౌ"౫"ద్యాంమూర్ధానం యస్యవిప్రావదన్తి"౬ఇతిశ్రుతిస్మృతి ప్రసిద్ధం పరమపురుషరూపమిహప్రత్యభిజ్ఞాయమానం వైశ్వానరస్య పరమాత్మత్వేలిఙ్గం స్యాదిత్యర్థః. ౨

—సూ-౨౬— ॥ శబ్దాదిభ్యోఽన్తఃప్రతిష్ఠానాచ్చ నేతిచేన్న తథాదృష్ట్యుపదేశాదసమ్భవాత్పురుషమపిచైనమధీయతే॥—

వే-సా. "సఏషోఽగ్నిర్వైశ్వానరః"౭ ఇతి అగ్నిశబ్దసామానాధికరణ్యాత్ ప్రా

౧॥ ఛా-ఉ-౫-౧౧-౬. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౧౮-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౫-౧౧-౧.
౪॥ ఛా-ఉ-౫-౧౧-౨. ౫॥ ముణ్డకోప-౨-౧-౪. ౬॥ ౭॥

ణాహుత్యాధారత్వాదిభిః, "పురుషేఽన్తః ప్రతిష్ఠితమ్"౧ ఇత్యాదేశ్చ నాయంపరమాత్మేతి చేత్. నైతత్, జాఠరాగ్నిశరీరకత్వేనోపాస్యత్వోపదేశాత్, కేవలజాఠరాగ్నేః త్రైలోక్యశరీరకత్వాద్యసంభవాచ్చ. "సఏషోఽగ్నిర్వైశ్వానరో యత్పురుషః"౨ ఇత్యేనం వైశ్వానరం పురుషమప్యధీయతే వాజినః నిరుపాధికపురుషశబ్దశ్చ పరమాత్మని నారాయణ ఏవ, "సహస్రశీర్షమ్" ఇత్యారభ్య, "విశ్వమేవేదం పురుషః"౩ ఇత్యాదిషు ప్రసిద్ధః. ౩

వే-దీ. అనిర్ణయమాశఙ్క్య పరిహరతి.

(శబ్దాదిభ్యోఽన్తః ప్రతిష్ఠానాచ్చ) ఇతి, శబ్దస్తావత్ - వాజినాం వైశ్వానర విద్యాప్రకరణే "సఏషోఽగ్నిర్వైశ్వానరః"౨ ఇతి వైశ్వానర సమానాధికరణోఽగ్నిశబ్దః. అస్మిన్ ప్రకరణేచ "హృదయం గార్హపత్యః"౪ ఇత్యారభ్య, వైశ్వానరస్య హృదయాది స్థానస్యాగ్నిత్రయపరికల్పనం ప్రాణాహుత్యాధారత్వఞ్చేత్యాది ప్రతీయతే. వాజినామపి "సయోహావైతమేవమగ్నిం వైశ్వానరం పురుషవిధం పురుషేఽన్తః ప్రతిష్ఠితం వేద"౧ ఇతి వైశ్వానరస్య శరీరాన్తః ప్రతిష్ఠితత్వం ప్రతీయతే. అతః ఏతైర్లిఙ్గైః వైశ్వానరస్య జాఠరాగ్నిత్వ ప్రతీతేః నాయంపరమాత్మేతి శక్యనిర్ణయ ఇతిచేత్. తన్న; (తథాదృష్ట్యుపదేశాత్), దృష్టిః - ఉపాసనం. తథోపాసనోపదేశాదిత్యర్థః. జాఠరాగ్ని శరీరతయా వైశ్వానరస్య పరమాత్మనః ఉపాసనం హ్యత్రోపదిశ్యతే; "అయమగ్నిర్వైశ్వానరః పురుషేఽన్తః ప్రతిష్ఠితః"౫ ఇత్యాదౌ. కథమవగమ్యత ఇతిచేత్? (అసమ్భవాత్)-కేవలజాఠరాగ్నేస్త్రైలోక్య శరీరత్వాద్యసమ్భవాత్. (పురుషమపిచైనమధీయతే) చశబ్దః ప్రసిద్ధౌ. వాజినస్తత్రైవ "సఏషోఽగ్నిర్వైశ్వానరో యత్పురుషః"౨ ఇతి(ఏనం) -వైశ్వానరం పురుషమప్యధీయతే. పురుషశ్చ పరమాత్మైవ - "పురుషఏవేదం సర్వమ్"౬ "పురుషాన్న పరం కిఞ్చిత్"౭ ఇత్యాదిషు ప్రసిద్ధేః. ౩

—సూ-౬౦—॥ అత ఏవ న దేవతా భూతఞ్చ॥—

వే-సా. యతోఽయం వైశ్వానరః త్రైలోక్యశరీరః, పురుషశబ్దనిర్దిష్టశ్చ. తతోఽయం నాగ్న్యాఖ్యదేవతా, తృతీయమహాభూతఞ్చ. ౪

౧॥ ౨॥ ౩॥ తై-నా-౬-౧౧.
౪॥ ఛా-ఉ-౫-౧౮-౨. ౫॥ ౬॥ పు-సూ-౨. ౭॥ కఠోప-౩-౧౧.

పా.—౧-చ-౧-న. ౨-ఇత్యుపక్రమ్యాలిఖ్య-౧. ౩॥ స్థానస్య-పా.

వే-దీ. యతస్త్రైలోక్య శరీరోసౌవైశ్వానరః,యతశ్చనిరుపాధిక పురుషశబ్దనిర్దిష్టః; -అతఏవనాగ్న్యాఖ్యాదేవతా, మహాభూతతృతీయశ్చ వైశ్వానరశ్శబ్దనీయః. ४

—సూ-౬౧—॥సాక్షాదప్యవిరోధంజైమినిః॥—

వే-సా. నావశ్యమగ్నిశరీరకత్వేన ఉపాస్యత్వాయేదమగ్నిశబ్ద సామానాధికరణ్యమ్. అగ్రనయనాదియోగేన పరమాత్మన్యేవాగ్నిశబ్దస్య సాక్షాద్వృత్తేస్సామానాధి*కరణ్యావిరోధం జైమినిరాచార్యోమన్యతే. ౫

వే-దీ· అగ్నిశరీరతయా వైశ్వానరస్యోపాసనార్థమగ్నిశబ్ద సామానాధికరణ్య నిర్దేశఇత్యుక్తమ్. విశ్వేషాంనరాణాం నేతృత్వాదినాసమ్బన్ధేన యథా వైశ్వానరశబ్దః పరమాత్మనివర్తతె, -తథైవాగ్నిశబ్దస్యాపి అగ్రనయనాదినాయోగేన సాక్షాత్పరమాత్మనివృత్తౌ నకశ్చిద్విరోధ ఇతి జైమినిరాచార్యోమన్యతే. ౫

—సూ-౬౨—॥అభివ్యక్తేరిత్యాశ్మరథ్యః॥—

వే-సా. "యస్త్వేతమేవంప్రాదేశమాత్రమ్"౧ఇత్యనవచ్ఛిన్నస్య ద్యుప్రభృతిపరిచ్ఛిన్నత్వం ఉపాసకాభివ్యక్త్యర్థమితి (ఆశ్మరథ్యః. ౬

వే-దీ. " యస్త్వేతమేవంప్రాదేశమాత్రమభివిమానమాత్మానంవైశ్వానరమ్"౧ ఇతి ద్యుప్రభృతిపృథివ్యన్తప్రదేశ సమ్బన్ధినాఽమాత్రయా పరిచ్ఛిన్నత్వ మనవచ్ఛిన్నస్యపరమాత్మనోవైశ్వానరస్య కథముపపద్యతఇత్యతాహ?.

అనవచ్ఛిన్నస్యైవ పరమాత్మనః ఉపాసనాభివ్యక్త్యర్థం ద్యుప్రభృతి పృథివ్యన్తప్రదేశపరిచ్ఛిన్నత్వమితి(ఆశ్మరథ్య)ఆచార్యోమన్యతే. ౬

—సూ-౬౩—॥అనుస్మృతేర్బాదరిః॥—

వే-సా. ద్యుప్రభృతిపృథివ్యన్తానాం మూర్ధాదిపాదాన్తా౽వయవత్వకల్పనమ్ తథానుస్మృత్యర్థం బ్రహ్మప్రతిపత్తయఇతి (బాదరిః). ౭

వే-దీ· ద్యుప్రభృతిప్రదేశావచ్ఛేదేనాభివ్యక్త్య పరమాత్మనోద్యుభ్వాదిత్యాదీనాంమూర్ధాద్యవయవకల్పనంకిమర్థమితిచేత్?.తత్రాహ.

౧॥ ఛా-ఉ-౫-౧౮-౧. * కరణ్యంజైమిని-౧.

అనుస్మృతిః- ఉపాసనమ్ బ్రహ్మప్రాప్తయే తథోఽపాసనార్థం మూర్ధప్రభృతి పాదాన్తదేహపరికల్పనమితి (బాదరి)రాచార్యో మన్యతే. ౭

—సూ ౩౪—॥సమ్పత్తేరితి జైమినిస్తథాహిదర్శయతి॥—

వే-సా. “ ఉరఏవవేది ర్లోమానిబర్హిర్హృదయంగార్హపత్యః”౧ ఇత్యాదినాఉపాసకహృదయాదీనాం వేద్యాదిత్వకల్పనమ్, విద్యాఙ్గభూతాయాః ప్రాణాహుతేః అగ్నిహోత్రత్వసంపాదనార్థమ్ ఇతి (జైమినిః). (దర్శయతి)చ శ్రుతిః “ యఏవంవిద్వానగ్నిహోత్రంజుహోతి”౨ ఇతిఏతేపక్షాస్స్వీకృతాః. పూజార్థమ్ (ఆచార్య) గ్రహణమ్. ౮

వే-దీ. * అయంవైశ్వానరః పరమాత్మా త్రైలోక్యశరీర ఉపాస్య ఉపదిశ్యతే చేత్,- “ ఉరఏవ వేది ర్లోమానిబర్హి ర్హృదయంగార్హపత్యః”౧ ఇత్యాదినా ఉపాసకశరీరావయవానాం గార్హపత్యాది పరికల్పనంకిమర్థమిత్యత్రాహ।.

వైశ్వానరవిద్యాఙ్గభూతాయాః ఉపాసకైరహరహః క్రియమాణాయాః ప్రాణాహుతే రగ్నిహోత్రత్వ సమ్పాదనాయగార్హపత్యాది పరికల్పనమితి (జైమిని)రాచార్యో మన్యతే. తథాహ్యగ్నిహోత్ర సమ్పత్తిమేవ దర్శయతీయం శ్రుతిః ప్రాణాహుతింవిధాయ, “ అథయఏవంవిద్వానగ్నిహోత్రంజుహోతి”౨ ఇతి. ఉక్తానామర్థానాం పూజితత్వఖ్యాపనాయాఽచార్యగ్రహణమ్. ౮

—సూ-౩౫—॥ఆమనన్తిచైనమస్మిన్॥—

వే-సా. (ఏనమ్) పరమాత్మానమ్. (అస్మిన్) - ఉపాసితృశరీరే - ప్రాణాహుతివేళాయామ్, అనుసన్ధానార్థం“ తస్యహవాఏతస్య...మూర్ధైవసుతేజాః”౩ ఇత్యాది (ఆమనన్తిచ); ఉపాసకస్యమూర్ధాదిరేవాఽస్య పరమాత్మనో మూర్ధాదిరిత్యర్థః. ౯

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజ విరచితే వేదాన్తసారే

ప్రథమస్యాధ్యాయస్యద్వితీయఃపాదః.

———*———

౧॥ ఛా-ఉ-౫-౧౮-౨. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౨౪-౨. 3॥ ఛా-ఉ-౫-౧౮-౨.

*కథంవైశ్వానరః-౨.

వే. దీ. (ఏనం)- పరమపురుషం వైశ్వానరం ద్యుభ్వాదిదేహమ్, (అస్మిన్) -ఉపాసకదేహేపాణిగ్నిహోత్రేణారాధ్యత్వేన చ, (ఆమనన్తి)హి "తస్యహవాఏతస్య వైశ్వానరస్య మూర్ధైవసుతేజాః"౧ ఇత్యాదినా. ఉపాసకమూర్ధాది పాదాన్తాః ఏవద్యుప్రభృతయః పరమపురుషస్య మూర్ధాదయఇతి పాణిగ్ని హోత్రవేళాయాం మనుసన్ధేయాఇత్యర్థః. ౯

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే వేదాన్తదీపే
ప్రథమస్యాఽధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః

———※———

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

——అ-౧౮-సూ-౬౬——॥ద్యుభ్వాద్యాయతనంస్వశబ్దాత్॥——

వే-సా. "యస్మిన్ద్యౌఃపృథివీచాన్తరిక్షమ్"౨ ఇత్యాదౌ*ద్యుపృథివ్యాదీనామాయతనమాధారః పరమపురుషః. "తమేవైకంజానథాఽత్మానమ్"౨ఇత్యాత్మశబ్దాత్, నిరుపాధికాత్మత్వం హిపరమపురుషస్యైవ?. "అమృతస్యైషసేతుః"౨ఇతితదేవదృఢయతి. "బహుధాజాయమానః"౩ ఇతిపరత్వంననివారయతి. "అజాయమానో బహుధావిజాయతే"౪ ఇతికర్మభిరజాయమానస్యైవ ఆశ్రితవాత్సల్యాత్ భక్తతోజననం తస్యహిశ్రూయతే?. ౧

వే-దీ. ఆథర్వణే " యస్మిన్ ద్యౌఃపృథివీచాన్తరిక్షమోతం మనస్సహప్రాణైశ్చసర్వై స్తమేవైకంజానథాఽత్మాన మన్యావాచోవిముఞ్చథ అమృతస్యైషసేతుః"౨ఇత్యత్ర ద్యుపృథివ్యాదీనామాయతనం కింజీవః ? ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. జీవఇతిపూర్వఃపక్షః - మనఃప్రభృతీన్ద్రియాణాంఽధారత్వశ్రుతేః,ఉత్తరత్ర నాడీసమ్బన్ధాత్,జాయమానత్వశ్రుతేశ్చ. రాద్ధాన్తస్తు - నిరుపాధికాత్మత్వామృతసేతుత్వయోః పరమాత్మధర్మయోశ్శ్రవణాత్ పరమాత్మైవాయమ్. సర్వంనియన్తృతయా ఆప్నోతీతిహ్యాత్మా ? అమృతస్యప్రాపకతయా సేతుశ్చ సఏవ. నాడీసమ్బన్ధః, బహుధాజాయమానత్వఞ్చ, "సన్తతంసిరాభిస్తులమ్బత్యాకోశసన్నిభమ్"౫ "అజాయమానో బహుధా

౧॥ ఛా-ఉ-౫-౧౮-౨. ౨॥ ముణ్డ-౨-౨-౫. ౩॥ ముణ్డ-౨-౨-౬. ౪॥ పు-క్తే-౨౧. ౫॥ తై-నా-౬-౧౧. * ద్యుపృథివీప్రభృతీనాం-పా.

విజ్ఞాయతే"౧ ఇత్యాదిషు సర్వసమాశ్రయణీయత్వాయాజహత్స్వభావస్యైవ పరమాత్మనోఽపిదృశ్యతఇతి.

సూత్రార్థస్తు - ద్యుపృథివ్యాదీనామాయతనం పరమాత్మా, (స్వశబ్దాత్)- స్వాసాధారణాత్మాదిశబ్దాత్. ౧

—సూ-౬౭—॥ముక్తోపసృప్యవ్యపదేశాచ్చ॥—

వే-సా. "తదావిద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూయ నిరఞ్జనః పరమంసామ్యముపైతి"౨ "తథావిద్వాన్ నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరంపురుషముపైతి దివ్యమ్"౩ ఇతిచపుణ్యపాపవినిర్ముక్తానాంప్రాప్యతయావ్యపదేశాచ్చాయంపరః. ౨

వే-దీ. "తదావిద్వాన్పుణ్యపాపేవిధూయ నిరఞ్జనః పరమంసామ్యముపైతి"౨ "తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతిదివ్యమ్"౩ పుణ్యపాపేవిధూయ, నామరూపాద్విముక్తః ఇతిచబన్ధాన్ముక్తస్య ప్రాప్యతయా వ్యపదేశాచ్చాయం పరమాత్మా. ౨

—సూ-౬౮—॥నానుమానమతచ్ఛబ్దాత్ప్రాణభృచ్చ॥—

వే-సా యథానప్రధానమతచ్ఛబ్దాత్, తథానప్రాణభృదపీత్యర్థః. ౩

వే-దీ. (అనుమానం) - అనుమానగమ్యంప్రధానమ్. యథాతద్వాచిశబ్దాభావాత్తదిహనగృహ్యతే, - తథాప్రాణభృదపీత్యర్థః అతశ్చాయంపరమాత్మా. ౩

—సూ-౬౯—॥భేదవ్యపదేశాత్॥—

వే-సా "అనీశయాశోచతిముహ్యమానః జుష్టంయదాపశ్యత్యన్యమీశమ్"౪ ఇత్యాదినాప్రత్యగాత్మనో భేదేనవ్యపదేశాచ్చాయంపరః. ౪

వే-దీ. "అనీశయాశోచతిముహ్యమానః జుష్టంయదాపశ్యత్యన్యమీశమ్"౪ ఇత్యాదినాజీవాద్భేదేన వ్యపదేశాచ్చాయంపరమాత్మా. ౪

—సూ-౭౦—॥ప్రకరణాత్॥—

వే-సా. "అథపరాయయాతదక్షరమధిగమ్యతే"౫ ఇత్యాదిపరస్యహీదంప్రకరణమ్. ౫

వే-దీ. "అథపరా యయాతదక్షరమధిగమ్యతే"౫ ఇత్యాదినాపరమాత్మనఏవ ప్రకృతత్వాత్. ౫

౧॥ ఛా-క్షే-౨౧. ౨॥ ముణ్డ-౩-౧-౩. ౩॥ ముణ్డ-౩-౨-౮. ౪॥ ముణ్డ-౩-౧-౨. ౫॥ ముణ్డ-౧-౧-౫

—సూ-౭౧—॥స్థిత్యదనాభ్యాఞ్చ॥—

వే-సా. "తయోరన్యఃపిప్పలంస్వాద్వత్తిఅనశ్నన్నన్యోఅభిచాకశీతి"౧ఇతిజీవస్యకర్మఫలాఽదనమభిధాయ,అనశ్నతోదీప్యమానస్యస్థిత్యభిధానాచ్చాయంపరమాత్మా. ౬

వే-దీ. "తయోరన్యః పిప్పలంస్వాద్వత్త్య నశ్నన్నన్యోఅభిచాకశీతి" ౧ ఇతి కర్మఫలమనశ్నతఃపరమాత్మనో దీప్యమానతయా స్థితేః, జీవస్యకర్మపరవశతయా తత్ఫలాఽదనాచ్చ, పరమాత్మనో జీవాద్భేదావగమాత్ అమృతసేతు ర్ద్యుభ్వాద్యాయతనంనజీవః "అదృశ్యత్వాదిగుణకః"౨ ఇత్యనేనపరమాత్మత్వేస్థాపితేఽపి, నాడీసమ్బన్ధ బహుధాజాయమానత్వలిఙ్గాత్,యాఽవాన్తరప్రకరణవిచ్ఛేదశఙ్కా - సానిరాకృతా "ద్యుభ్వాద్యాయతనమ్"౩ఇతి. వైశ్వానరస్య త్రైలోక్యశరీరత్వాదినా పరమాత్మత్వనిర్ణయఇతి మధ్యే వైశ్వానరవిద్యానిరూపితా. ౬

—అ ౧౯-సూ ౭౨—॥భూమాసమ్ప్రసాదా దధ్యుపదేశాత్॥—

వే-సా. "సుఖంత్వేవవిజిజ్ఞాసితవ్యమ్"౪ "భూమైవసుఖమ్"౫ ఇత్యుక్త్వా భూమ్నస్స్వరూపమాహ "యత్రనాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతి నాన్యద్విజానాతిసభూమా"౬ ఇతి. యస్మిన్ సుఖే ఽనుభూయమానే, తద్వ్యతిరిక్తంకిమపి సుఖత్వేననపశ్యతి నశృణోతి నవిజానాతి సభూమేత్యుచ్యతే, "అథయత్రాన్యత్పశ్యతి అన్యచ్ఛృణోతి అన్యద్విజానాతితదల్పమ్"౬ ఇతివచనాత్. తథాచమహాభారతే "దివ్యానికామచారాణి విమానానిసభాస్తథా। ఆక్రీడావివిధా రాజన్ పద్మిన్యశ్చామలోదకాః॥ ఏతేవైనిరయాస్తాతస్థానస్య పరమాత్మనః" ౭ ఇతి. "ఏషతువాఅతివదతియస్సత్యేనాతివదతి"౮ ఇతిప్రస్తుతస్యాతివాదిత్వం ఏవమేవసమఞ్జసమ్ అతివాదిత్వంహి స్వోపాస్యపురుషార్థాఽధిక్యవాదిత్వమ్. "తదల్పమ్" ఇత్యల్పప్రతియోగిత్వేన, "భూమా" ఇత్యుక్తప్రకారవైపుల్యాశ్రయసుఖరూపవాచీ. అయం భూమశబ్దవ్యపదిష్టః పరమాత్మా, - (సంప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్) సంప్రసాదఃప్రత్యగాత్మా, "అథయఏషసంప్రసాదః" ౯ ఇత్యాదిశ్రుతేః. "ఏషతువా అతివదతియస్సత్యేన"౮ ఇత్యాదినా ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టాత్ ప్రత్యగాత్మనః ఊర్ధ్వమర్థాన్తరత్వేన అస్యోఽపదేశాత్. ౧

౧॥ ముణ్డ-౩-౧-౧ ౨॥ ౧-౨-౨౨. ౩॥ ౧-౩-౧. ౪॥ ఛా-ఉ-౭-౨౨. ౫॥ ఛా-ఉ-౭-౨౩. ౬॥ ఛా-ఉ-౭-౨౪-౧. ౭॥ భార- ౮॥ ఛా-ఉ-౭-౧౬. ౯॥ ఛా-ఉ-౮-౩-౪.

వే-దీ. ఛాన్దోగ్యే " యత్రనాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతి నాన్యద్విజానాతి సభూమా"౧ ఇత్యత్రభూమశబ్దనిర్దిష్టో నిరతిశయ వైపుల్యవిశిష్టసుఖస్వరూపః కింప్రత్యగాత్మా ? ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. ప్రత్యగాత్మేతిపూర్వపక్షః, - " తరతిశోకమాత్మవిత్ "౨ ఇతి ప్రక్రమ్య, నామాది పరమ్పరయోత్తరోత్తర భూయస్త్వేన ప్రశ్న ప్రతివచనాభ్యాం ప్రవృత్తస్యాత్మోపదేశస్య ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టే ప్రత్యగాత్మని సమాప్తిదర్శనాత్, ప్రత్యగాత్మనఏవ భూమ*సంశబ్దనమితి నిశ్చీయతే. రాద్ధాన్తస్తు - యద్యపి ప్రశ్నప్రతివచనాభ్యా ముత్తరోత్తరభూయస్త్వవచనం ప్రాణేపర్యవసితమ్ ; తథాపి ప్రాణవేదినోఽతివాదిత్వముక్త్వా, " ఏషతువాఅతివదతి యస్సత్యేనాఽతివదతి"౩ ఇతి తుశబ్దేనోపాసకభేదం ప్రతిపాద్య, తస్యసత్యోపాసకస్య పూర్వస్మాదాధిక్యోపదేశాత్, సత్యశబ్దాభిధేయం పరంబ్రహ్మైవభూమవిశిష్టమితి. సూత్రార్థస్తు - భూమగుణవిశిష్టం పరంబ్రహ్మైవ (సమ్ప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్), సమ్ప్రసాదః - ప్రత్యగాత్మా. " సఏషసమ్ప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ, పరంజ్యోతిరుపసమ్పద్య"౪ ఇత్యాద్యుపనిషత్ప్రసిద్ధేః. " ఏషతువా అతివదతి"౩ ఇతి ప్రత్యగాత్మనోఽధికతయోపదేశాత్. అతివాదిత్వంహి - స్వోపాస్యాధిక్యవాదిత్వమ్౫. ౧

—సూ-౭౩—॥ధర్మోపపత్తేశ్చ॥—

వే-సా. " సభగవఃకస్మిన్ ప్రతిష్ఠితః స్వేమహిమ్ని"౫ ఇత్యాదావుపదిష్టానాం స్వమహిమప్రతిష్ఠితత్వ సర్వకారణత్వ సర్వాత్మకత్వాదిధర్మాణాం పరస్మిన్నేవోపపత్తేశ్చ (భూమా)- పరః. ౨

వే-దీ. స్వాభావికామృతత్వ స్వమహిమప్రతిష్ఠితత్వ సర్వాత్మత్వ సర్వోత్పత్తిహేతుత్వాదీనాం భూమ్నిశ్రూయమాణానాం ధర్మాణాం పరస్మిన్నేవ బ్రహ్మణ్యుపపత్తేశ్చ భూమాపరంబ్రహ్మైవ. ౨

౧॥ ఛా-ఉ-౭-౨౪-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౭-౧-౩. ౩॥ ఛా-ఉ-౭-౧౬. ౪॥ ఛా-ఉ-౮-౩-౪. ౫॥ ఛా-ఉ-౭-౨౪-౧. *శబ్దసంశబ్దనం-పా.

అ-౨౦—సూ-౭౪—॥అక్షరమమ్బరాన్తధృతేః॥—

వే-సా. "ఏతద్వైతదక్షరంగార్గి బ్రాహ్మణాఅభివదన్తి అస్థూలమనణు"౧ ఇత్యాదినా అభిహితమక్షరంపరంబ్రహ్మ, (అమ్బరాన్తధృతేః); "యదూర్ధ్వం గార్గిదివః"౨ఇత్యారభ్య, సర్వవికారాధారతయానిర్దిష్టఆకాశః "కస్మిన్నోతశ్చ ప్రోతశ్చ"౨ ఇతిపృష్టే, "ఏతద్వైతదక్షరమ్" ౧ ఇతినిర్దిష్టస్యాక్షరస్య వాయుమదమ్బరాన్తధృతేః సర్వవికారాధారోఽవ్యాకృతాకాశః వాయుమదమ్బరాన్తకారణం ప్రధానమ్, తద్ధారకం పరంబ్రహ్మ. ౧

వే-దీ. వాజినాంగార్గిప్రశ్నే "సహోవాచైతద్వైతదక్షరం గార్గి బ్రాహ్మణాఅభివదన్త్యస్థూలమనణ్వహ్రస్వమదీర్ఘమలోహితమస్నేహమచ్ఛాయమ్"౧ఇత్యత్రాక్షరశబ్దనిర్దిష్టమ్,ప్రధానం - జీవోవా ? ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. ప్రధానమ్ - జీవోవా - నపరమాత్మేతిపూర్వఃపక్షః. "కస్మిన్నుఖల్వాకాశ ఓతశ్చప్రోతశ్చ"౨ ఇత్యుక్తే,ఆకాశాధారతయోచ్యమానమక్షరంప్రధానమ్-, జీవోవా - ప్రధానస్యవికారాధారత్వాత్, జీవస్యాచిద్వస్త్వాధారత్వాత్, నపరమాత్మేతి. రాద్ధాన్తస్తు - "యదూర్ధ్వంగార్గిదివః"౨ ఇత్యారభ్య, కాలత్రయవర్తినః కృత్స్నస్యాధారతయా నిర్దిష్టఆకాశోఽవ్యాకృతమేవ, - నవాయుమానాకాశః. తతఃపశ్చాత్ "కస్మిన్నుఖల్వాకాశ ఓతశ్చప్రోతశ్చ"౨ఇతిపృష్టే, తదాధారతయోచ్యమానమేతదక్షరం నప్రధానం భవితుమర్హతి. నాపిజీవః - "ఏతస్యవాఅక్షరస్య ప్రశాసనేగార్గి సూర్యాచన్ద్రమసౌవిధృతౌతిష్ఠతః"౩ఇత్యారభ్య ప్రశాసనాత్సర్వాధారత్వశ్రుతేః.

సూత్రార్థస్తు - "ఏతద్వైతదక్షరంగార్గి"౧ఇతినిర్దిష్టమక్షరం పరమాత్మా; (అమ్బరాన్తధృతేః) అమ్బరం - వాయుమానాకాశః,అమ్బరాన్తః - అమ్బరపారభూతం, అమ్బరకారణ మితియావత్; - కారణాపత్తిరేవహి కార్యస్యాన్తః ? సచామ్బరాన్తః - అవ్యాకృతం ప్రధానం, తస్యధృతేః - ధారణాత్. అవ్యాకృతస్యాపి ధృతేరక్షరంపరమాత్మేత్యర్థః. ౧

౧॥ బృ-ఉ-౫-౮-౮. ౨॥ బృ-ఉ-౫-౮-౭. ౩॥ బృ-ఉ-౫-౮-౯.

——సూ-౭౫——॥సాచప్రశాసనాత్॥——

వే-సా. (సాచ)-ధృతిః, "ఏతస్యవాఽక్షరస్యప్రశాసనే గార్గి"౧ఇత్యాదినాప్రకృష్టాజ్ఞయా క్రియమాణాశ్రూయతే. అతఏవఅక్షరం ప్రత్యగాత్మాచనభవతీత్యర్థః. ౨

వే-దీ. ఏవంతర్హి జీవో భవితుమర్హతి - తస్యప్రధానధృత్యుపపత్తేరిత్యాశఙ్క్యాహ.

(సాచ) అమ్బరాన్తధృతిః, " ఏతస్యవాఅక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి సూర్యాచన్ద్రమసౌ"౧ఇతి(ప్రశాసనాత్)శ్రూయతే. ప్రశాసనం-ప్రకృష్టంశాసనం, అప్రతిహతాజ్ఞా. నచాప్రతిహతాజ్ఞయాకృత్స్నస్యచిదచిదాత్మకస్య జగతోధృతిర్జీవేఉపపద్యతే ; - అతోనజీవః ౨

——సూ-౭౬——॥అన్యభావవ్యావృత్తేశ్చ॥——

వే-సా. (అన్యభావః)-అన్యత్వమ్. "అదృష్టంద్రష్టృ"౨ఇత్యాదినా పరమాత్మనోఽన్యత్వం హ్యస్యాక్షరస్య వ్యావర్తయతి వాక్యశేషః ; అతశ్చపరఏవ. ౩

వే-దీ. (అన్యభావః) - అన్యత్వమ్ అస్యాక్షరస్యపరమపురుషాదన్యత్వం వ్యావర్తయతివాక్యశేషః, - *అదృష్టంద్రష్టృత్యాదినాసర్వైరదృష్టమేతదక్షరం సర్వస్యద్రష్టృత్యాది ప్రధానజీవాసమ్భావనీయార్థ ప్రతిపాదనాత్. ౩

అ-౧౧——సూ-౭౭——॥ఈక్షతికర్మవ్యపదేశాత్సః॥——

వే-సా. " యఃపునరేతంత్రిమాత్రేణౌమిత్యనేనైవాక్షరేణ పరమపురుషమభిధ్యాయీత"౩ఇత్యారభ్య, " సఏతస్మాజ్జీవఘనాత్పరాత్పరం పురిశయంపురుషమీక్షతే" ౩ ఇత్యత్ర ధ్యాయతిపూర్వకేక్షతికర్మ, (సః) ప్రశాసితాపరమాత్మా ఇత్యర్థః ఉత్తరత్ర "తమోఙ్కారేణైవాయనేనాన్వేతివిద్వాన్ యత్తచ్ఛాన్తమజరమభయ మమృతంపరఞ్చ" ౪ఇతి పరమపురుషాసాధారణధర్మవ్యపదేశాత్, " యత్తత్కవయోవేదయన్తే"౪ఇతితదీయస్థానస్యసూరిభిర్దృశ్యత్వవ్యపదేశాచ్చ. ౧

దీ. ఆథర్వణికానాం సత్యకామప్రశ్నే " యఃపునరేతం త్రిమాత్రేణౌమిత్యనేనైవాక్షరేణ పరమపురుషమభిధ్యాయీత" ౩ ఇత్యారభ్య, " ససామభిరున్నీయతే బ్రహ్మలోకంసఏతస్మాజ్జీవఘనాత్పరాత్పరం పురిశయం పురుషమీక్షతే"౩ ఇత్యత్ర, ధ్యాయతీక్షతి కర్మతయావ్యపదిష్టః పరమపురుషః - కింహిరణ్యగర్భః ? ఉతపరబ్రహ్మ

౧॥ బృ-ఉ-౫-౮-౯. ౨॥బృ-ఉ-౫-౮-౧౧. ౩॥ప్రశ్న-౫-౫.
౪॥ ప్రశ్న-౫-౭. *ఇదమక్షరం-పా.

భూతఃపురుషోత్తమ ఇతిసంశయః. హిరణ్యగర్భ ఇతిపూర్వపక్షః· పూర్వత్రైకమాత్రంప్రణవ ముపాసీనస్య మనుష్యలోకప్రాప్తింఫలమ్, ద్విమాత్రముపాసీనస్యాన్తరిక్షలోకప్రాప్తిఞ్చఫల మభిధాయ, అనన్తరం “ యఃపునరేతంత్రిమాత్రేణ” ౧ ఇతి త్రిమాత్రంప్రణవముపాసీనస్యఫలత్వేనోచ్యమానబ్రహ్మలోకస్థ* పురుషేక్షణకర్మ భూతశ్చతుర్ముఖ ఏవేతివిజ్ఞాయతే, - మనుష్యలోకాన్తరిక్ష లోకసాహచర్యాద్బ్రహ్మలోకోపి క్షేత్రజ్ఞలోక ఇతినిశ్చయాత్· రాద్ధాన్తస్తు - “ పరాత్పరంపురిశయం పురుషమీక్షతే”౧ఇతీక్షతికర్మతయానిర్దిష్టపురుషవిషయేశ్లోకే “తమోఙ్కారేణైవాయనే నాన్వేతివిద్వాన్యత్తచ్ఛాన్తమజరమమృతమభయంపరఞ్చ”౨ఇతినిరుపాధికశాన్తత్వామృతత్వాదివ్యపదేశాత్పరమాత్మైవాయమితినిశ్చీయతే. ఏవంపరమాత్మత్వేనిశ్చితే, బ్రహ్మలోకశబ్దశ్చ తత్స్థానమేవాభి దధాతీత్యవగమ్యతే. తద్విషయతయోదాహృతేచశ్లోకే “ యత్తత్కవయోవేదయన్తే”౨ “ తద్విష్ణోఃపరమంపదం సదాపశ్యన్తిసూరయః”౩ఇత్యేవమాదిభిః సూరిభిర్ద్రశ్యత్వవచనం తదేవదృఢయతి.

సూత్రార్థస్తు - (ఈక్షతికర్మ) (సః) పరమాత్మా· ధ్యాయతీక్షుత్యో రేకవిషయత్వేన ధ్యాయతికర్మాపి సఏవేత్యర్థః. (వ్యపదేశాత్) తద్విషయతయా “ శాన్తమజరమమృత మభయంపరఞ్చ”౨ఇతి పరమాత్మధర్మాణాం వ్యపదేశాత్. ౧

అ-౨-౨—సూ-౭౪—॥దహరఉత్తరేభ్యః॥ —

వే-సా. “ అథయదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురేదహరం పుణ్డరీకంవేశ్మ దహరోఽస్మిన్నన్తర ఆకాశః తస్మిన్యదన్తస్తదన్వేష్టవ్యమ్ తద్వావవిజిజ్ఞాసితవ్యమ్’ ౪ ఇత్యత్ర దహరాకాశనిర్దిష్టః,పరమాత్మా. (ఉత్తరేభ్యః) వాక్యగతేభ్యఃతదసాధారణధర్మేభ్యః. ఉత్తరత్రదహరాకాశస్య సర్వాధారతయాఽతిమహత్త్వమభిధాయ, ఏతత్ సత్యం బ్రహ్మఖ్యంపురమితినిర్దిశ్య.[తస్మిన్]బ్రహ్మణ్యేదహరాకాశే,[కామాస్సమాహితాః] ఇత్యుక్తేకోఽయందహరాకాశః? కేచకామాః? ఇత్యపేక్షాయామ్,“ఏషఆత్మాఽపహతపాప్మా”ఇత్యారభ్య“సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్పః”౫ఇత్యన్తేనదహరాకాశః-ఆత్మా,

౧॥ ప్రశ్నోప-౫-౫. ౨॥ ప్రశ్నోప౫-౭. ౩॥ సుబాలోప-౬.
౪॥ ఛా-ఉ-౮-౧-౧. ౫॥ ఛా-ఉ-౮-౧-౫. * పురుషః ఈక్షణ-పా.

కామాశ్చ అపహతపాప్మత్వాదయః తద్విశేషణభూతగుణా ఇతిహిజ్ఞాపయతి?. 'దహరోఽస్మిన్నన్తర ఆకాశస్తస్మిన్యదన్తస్తదన్వేష్టవ్యమ్'' ౧ ఇత్యత్రదహరాకాశస్తదన్తర్వర్తిచయత్, తదుభయమన్వేష్టవ్యమిత్యుక్తమితివిజ్ఞాయతే. “ అథయఇహాత్మానమనువిద్య వ్రజన్త్యేతాంశ్చసత్యాన్ కామాన్''౨ఇతిహివ్యజ్యతే.? ౧

దీ. ఛాన్దోగ్యే “ అథయదిదమస్మిన్బ్రహ్మపురే దహరంపుణ్డరీకంవేశ్మదహరోఽస్మిన్నన్తర ఆకాశ స్తస్మిన్య దన్తస్తదన్వేష్టవ్యం తద్వావవిజిజ్ఞాసితవ్యమ్''౧ ఇత్యత్ర హృదయపుణ్డరీకమధ్యవర్తీదహరాకాశశ్శ్రూయమాణః - కింభూతాకాశః ? ఉతజీవః ? అథపరమాత్మేతిసంశయః. ప్రథమంతావద్భూతాకాశ ఇతియుక్తమాశ్రయితుమితిపూర్వపక్షః - ఆకాశశబ్దస్య భూతాకాశే ప్రసిద్ధిప్రాచుర్యాత్, ఆకాశాన్తర్వర్తినోఽన్యస్యాన్వేష్టవ్యతాప్రతీతేశ్చ. రాద్ధాన్తస్తు - “ కింతదత్రవిద్యతే యదన్వేష్టవ్యమ్''౩ఇతిచోదితే, “ యావాన్వా అయమాకాశః''౪ఇత్యారభ్య, “ ఏతత్సత్యంబ్రహ్మపురమ్''౫ ఇత్యన్తేనదహరాకాశస్యాఽతిమహత్త్వసర్వాశ్రయత్వాజరత్వసత్యత్వాద్యభిధాయ, “ అస్మిన్కామాస్సమాహితాః''౫ఇత్యాకాశాన్తర్వర్తినోఽన్వేష్టవ్యాః కామాఇతిప్రతిపాద్య, కోయందహరాకాశ శబ్దనిర్దిష్టః? కేతదాశ్రయాఃకామాః?ఇత్యపేక్షాయామ్, “ఏషఆత్మాఽపహతపాప్మా'' ఇత్యారభ్య, “ సత్యసఙ్కల్పః''౫ఇత్యన్తేనఆకాశశబ్దనిర్దిష్టః ఆత్మా, కామాశ్చాపహత పాప్మత్వాదయ స్తద్విశేషణభూతా ఇతిప్రతిపాదయద్వాక్యమపహతపాప్మత్వాది విశిష్టపరమాత్మానమాహ. ఉపక్రమేచాన్వేష్టవ్యతయాప్రతిజ్ఞాతఆకాశఃఆత్మా,ఏతద్విశేషణభూతాఃఅపహతపాప్మత్వాదయఃకామా, ఇతిచవాక్యంజ్ఞాపయత్ “ అథయఇహాత్మానమను విద్యవ్రజన్త్యేతాంశ్చ సత్యాన్కామాన్ తేషాంసర్వేషులోకేషుకామచారోభవతి''౨ ఇత్యుపసంహరతి. అతోఽయందహరాకాశో ఽపహతపాప్మత్వాదివిశిష్టః పరమాత్మేతినిశ్చీయతే,-నభూతాకాశాదిరితి. ఏవంతర్హ్యస్మిన్వాక్యే “ అథయఏషసమ్ప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ'' ౬ ఇతిప్రత్యగాత్మప్రతీతేః, తస్యచోత్తరత్ర

౧|| ఛా-ఉ-౮-౧-౧. ౨|| ఛా-ఉ-౮-౧-౬. ౩|| ఛా-ఉ-౮-౧-౨.
౪|| ఛా-ఉ-౮-౧-౩. ౫|| ఛా-ఉ-౮-౧-౫. ౬|| ఛా-ఉ-౮-౩-౪.

పా.—౧-పరం-౨-న. ౨-వాక్యం-౨-న.

ప్రజాపతివాక్యే ఽపహతపాప్మత్వాది గుణకత్వావగమాత్, ప్రత్యగా
త్మైవదహరాకాశ ఇతిపూర్వపక్షీమన్యతే. రాద్ధాన్తీతు - ప్రత్యగా
త్మా, కర్మపరవశతయా జాగరితస్వప్న సుషుప్త్యాద్యవస్థాభిః తిరోహి
తాప హతపాప్మత్వాదికః పరమాత్మానముపసమ్పన్నః తత్ప్రసాదా
దా విర్భూతగుణకః ప్రజాపతివాక్యే ప్రతిపాదితః. దహరాకాశ స్త్వ
తిరోహితనిరుపాధికాప హతపాప్మత్వాదికః, ప్రత్యగాత్మన్యసమ్భా
వనీయ జగద్విధరణ సమస్తచిదచిద్వస్తు నియమనాద్యనన్తగుణకః
ప్రతిపన్నఇతి నాయంప్రత్యగాత్మా దహరాకాశః,- అపితుపరమాత్మై
వేతిమన్యతే. సూత్రార్థస్తు - దహరాకాశః పరంబ్రహ్మ; (ఉత్తరే
భ్యః) ఉత్తరవాక్యగతేభ్యోఽప హతపాప్మత్వాది పరమాత్మాసాధా
రణధర్మేభ్యో హేతుభ్యః. ౧

— సూ-౧౫ —॥గతిశబ్దాభ్యాం తథాహిదృష్టం లిఙ్గఞ్చ?॥—

వే-సా. " ఏవమేవేమాస్సర్వాః ప్రజాః అహరహర్గచ్ఛన్త్యః ఏతం బ్ర
హ్మలోకంనవిన్దన్తి"[౧] ఇత్యహరహస్సర్వాసాంప్రజానామస్తమజానతీనాందహరాకా
శే పరి(గతిః)-వర్తనమ్, దహరాకాశస మానాధికరణో బ్రహ్మలోకశబ్దశ్చ దహ
రాకాశః పరంబ్రహ్మేతిజ్ఞాపయతి;- తథాహ్యన్యత్ర సర్వాసాంపరమాత్మని పరివ
ర్తమానత్వందృష్టమ్, "తస్మిన్ లోకాశ్రితాస్సర్వే"[౨] "సదతఃపరమేప్రజాః"[౩] ఇ
త్యాదౌ. బ్రహ్మలోకశబ్దశ్చ "ఏషబ్రహ్మలోకః"[౪] ఇత్యాదౌ. అన్యత్రదర్శనాభావే
పి ఇదమేవపర్యాప్తమ్ అస్యపరమాత్మత్వే (లిఙ్గమ్)- యద్దహరాకాశే ఽపరిసర్వస్య
వర్తమానత్వమ్, బ్రహ్మలోకశబ్దశ్చ. ౨

దీ· అస్మిన్దహరాకాశేసర్వాసాం ప్రజానామజానతీనామహర
హర్యాగతిశ్శ్రూయతే, యశ్చదహరాకాశో ఽవమర్శరూపైతచ్ఛబ్ద
సమానాధికరణతయా ప్రయుక్తో బ్రహ్మలోకశబ్దః, - తాభ్యాంద
హరాకాశః పరంబ్రహ్మేత్యవగమ్యతే, "తద్యథాహిరణ్యనిధిం నిహి
తమక్షేత్రజ్ఞా ఉపర్యుపరిసఞ్చరన్తో నవిన్దేయు రేవమేవేమాస్సర్వాః
ప్రజా అహరహర్గచ్ఛన్త్య ఏతంబ్రహ్మలోకంనవిన్దన్త్య నృతేనహి
ప్రత్యూఢాః"[౧] ఇతి· (తథాహిదృష్టం) తథాహ్యన్యత్ర పరస్మిన్బ్రహ్మ

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౩-౨. ౨॥ కఠోప-౨-౬-౧. ౩॥ తై-నా-౬-౧-౩.
౪॥ బృ-ఉ-౬-౩-౩౩.

ణ్యేవంరూపం గమనం దృష్టమ్. “ఏవమేవ ఖలు సోమ్యేమాః సర్వాః ప్రజాః సతి సమ్పద్య న విదుః సతి సమ్పద్యామహే”౧ ఇతి; “సత ఆగమ్య న విదుః సత ఆగచ్ఛామహే”౨ ఇతి. తథా బ్రహ్మలోకశబ్దశ్చ పరస్మిన్ బ్రహ్మణ్యేవ దృష్టః-“ఏష బ్రహ్మలోకస్సమ్రాడితి హోవాచ”౩ ఇతి. (లిఙ్గఞ్చ) మా భూదన్యత్ర దర్శనమ్ - అస్మిన్ ప్రకరణే సర్వాసాం ప్రజానాం శ్రూయమాణమహరహర్గమనమ్, బ్రహ్మలోకశబ్దశ్చ, దహరాకాశస్య పరమాత్మత్వే పర్యాప్తం (లిఙ్గమ్). చశబ్దోఽవధారణే. ఏతదేవ పర్యాప్తమిత్యర్థః. ౨

—సూ-౮౦—॥ ధృతేశ్చ మహిమ్నోఽస్యాస్మిన్నుపలబ్ధేః॥—

వే-సా. “అథ య ఆత్మా స సేతుర్విధృతిః”౪ ఇతి జగద్ధృతేః పరమాత్మనో* మహిమ్నోఽస్మిన్ దహరాకాశే ఉపలబ్ధేశ్చాఽయం పరః. సో హి పరమాత్మమహిమా, “ఏష సేతుర్విధరణః”౫ ఇత్యాదిశ్రుతేః. ౩

వే-దీ. (అస్య)- ధృత్యాఖ్యస్య, పరమాత్మనో (మహిమ్నః) (అస్మిన్-) దహరాకాశే, (ఉపలబ్ధే)రయం పరమాత్మా. ధృతిః-జగద్విధరణం పరమాత్మనో మహిమేత్యన్యత్రావగమ్యతే-“ఏష సర్వేశ్వర ఏష భూతాధిపతిరేష భూతపాల ఏష సేతుర్విధరణ ఏషాం లోకానామసమ్భేదాయ”౫ ఇతి. సా చాస్మిన్ దహరాకాశే ఉపలభ్యతే “అథ య ఆత్మా స సేతుర్విధృతిరేషాం లోకానామసమ్భేదాయ”౪ ఇతి. ౩

—సూ-౮౧—॥ ప్రసిద్ధేశ్చ॥—

వే-సా. ఆకాశశబ్దస్య “య ఏష ఆకాశ ఆనన్దః”౬ ఇతి పరమాత్మన్యపి ప్రసిద్ధేశ్చాయం పరః- సత్యసఙ్కల్పత్వాదిగుణబృన్దోపబృంహితా ప్రసిద్ధిః, భూతాకాశప్రసిద్ధేర్బలీయసీ ఇత్యర్థః. ౪

దీ. “కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్”౬ “సర్వాణి హ వా ఇమాని భూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్యన్తే”౭ ఇత్యాదిష్వాకాశశబ్దస్య పరస్మిన్ బ్రహ్మణి ప్రసిద్ధేః- ఆకాశశబ్ద ఏవ పరమాత్మధర్మవిశేషితో భూతాకాశశఙ్కాం నివర్తయతీత్యర్థః. ౪

౧|| ఛా-ఉ-౬-౯-౨. ౨|| ఛా-ఉ-౬-౧౦-౨. ౩|| బృ-ఉ-౬-౩-౩౩.
౪|| ఛా-ఉ-౮-౪-౧. ౫|| బృ-ఉ-౬-౪-౨౨. ౬|| తై-ఆ-౭. ౭|| ఛా-ఉ-౧-౯-౧.

* సర్వస్య మహిమ్నా-పా.

—సూ ౪౨—॥ఇతర పరామర్శాత్స ఇతిచేన్నాసమ్భవాత్॥—

వే-సా. "అథయ ఏషసంప్రసాదః" ౧*ఇతీతరస్యజీవస్యపరామర్శాత్ ప్రకృతాకాశస్స ఇతిచేత్. నైతత్. ఉక్తగుణానాం తత్రాసమ్భవాత్. ౫

దీ· పరమాత్మనఇతరః-జీవః· "అథయఏషసమ్ప్రసాదోస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ"౧ఇతిజీవస్య పరామర్శాత్సఏవదహరాకాశఇతిచేత్· తన్న - పూర్వోక్తానాం గుణానాం తస్మిన్నసమ్భవాత్. ౫

—సూ-౪౩—॥ఉత్తరాచ్చేదావిర్భూతస్వరూపస్తు॥—

వే-సా. ఉత్తరత్ర 'యఆత్మా అపహతపాప్మా" ౨ఇతిజీవస్య అపహతపాప్మత్వాదిశ్రవణాన్నాసమ్భవః. జాగరితస్వప్న సుషుప్త్యాద్యవస్థాసు వర్తమానత్వాత్ సహిజీవ ఇతిచేత్. నైతత్ (ఆవిర్భూత స్వరూపస్తు)-కర్మార్ధ శరీరసంబన్ధిత్వేనతిరోహితాపహతపాప్మత్వాదికః, పశ్చాత్ పరంజ్యోతి రుపసంపద్యా విర్భూతస్వరూపః. తత్రఅపహత పాప్మత్వాది గుణకోజీవః ప్రతిపాదితః. దహరాకాశస్తు అతిరోహితకల్యాణగుణసాగర ఇతినాయంజీవః. ౬

దీ. (ఉత్తరాత్) -ప్రజాపతివాక్యాత్, అపహతపాప్మత్వాదిగుణకో జీవోఽవగమ్యతఇతిచేత్. తన్న - జాగరితాద్యవస్థాభిరనాదికాల ప్రవృత్తాభిః పుణ్యపాప రూపకర్మమాలాభిః తిరోహితగుణకః పరబ్రహ్మోపాసన జనితతదుపసమ్పత్త్యా విర్భూతస్వరూపోఽసౌ జీవః, తత్ర ప్రజాపతివాక్యేఽపహతపాప్మత్వాదిగుణకఃకీర్తితః· దహరాకాశస్త్వతిరోహితస్వరూపోఽపహతపాప్మత్వాదిగుణక ఇత్యస్మిన్దహరాకాశే నజీవశఙ్కా· ౬

—సూ ౪౪—॥అన్యార్థశ్చపరామర్శః॥—

వే-సా. "అస్మాచ్ఛరీరాత్ సముత్థాయపరంజ్యోతి రుపసంపద్య స్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే" ౧ ఇతిజీవాత్మనోదహరాకాశోపసంపత్త్యా స్వరూపావిర్భావాపాదనరూప మాహాత్మ్యప్రతిపాదనార్థోఽత్ర జీవపరామర్శః. ౭

దీ. దహరవాక్యేజీవపరామర్శః కిమర్థఇతిచేత్· తత్రాహ·

"అస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతి రుపసమ్పద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే"౧ఇతిపరంజ్యోతిస్స్వరూప దహరాకాశోప స

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౩-౪. ౨॥ ఛా-ఉ-౮-౭-౧. * ప్రకృతస్యజీవస్య-పా.

ష్పత్త్యాఽస్యజీవస్యా నృతతిరోహితస్వరూపస్య స్వరూపావిర్భావో భవతీతి దహరాకాశస్య జగద్విధరణాదివ జీవస్వరూపావిర్భావాపాదనరూపసమ్బద్విశేష ప్రతిపాదనార్థో జీవపరామర్శః ౭

— సూ ౮౫ — ॥అల్పశ్రుతేరితిచేత్తదుక్తమ్॥—

వే-సా. అల్పస్థానత్వ స్వరూపాల్పత్వశ్రుతేర్నాయం పరమాత్మేతిచేత్. తత్రోత్తరముక్తమ్ "నిచాయ్యత్వాదేవం వ్యోమవచ్చ"౧ఇతి. ౮

దీ. "దహరోఽస్మిన్"౨ఇత్యల్పపరిమాణశ్రుతి రారాగ్రోపమితస్య జీవస్యైవోపపద్యతే - నతుసర్వస్మాజ్జ్యాయసో బ్రహ్మణఇతిచేత్· తత్రయముత్తరంవక్తవ్యం - తత్పూర్వమేవోక్తం "నిచాయ్యత్వాత్"౧ఇత్యనేన· ౮

—సూ ౮౬ — ॥అనుకృతేస్తస్యచ॥—

వే-సా.- (తస్య.) దహరాకాశస్య పరజ్యోతిషః, అనుకరణశ్రవణాచ్చజీవస్య, నజీవోదహరాకాశః. "సతత్రపర్యేతి జక్షన్ క్రీడన్ రమమాణః"౩ఇత్యాదిః తదుపసంపత్త్యా స్వచ్ఛన్దవృత్తిరూపః తదనుకారశ్శ్రూయతే. ౯

దీ. అనుకృతిః-అనుకారః· (తస్య) - పరమాత్మనోఽనుకారాద్ధి జీవస్యా విర్భూతస్వరూపస్యాప హతపాప్మత్వాదిగుణకత్వమ్,అతోఽనుకర్తుః జీవాదనుకార్యః పరబ్రహ్మభూతో దహరాకాశోఽర్థాన్తరభూతఏవ· తదనుకారశ్చ- తత్సామ్యాపత్తిః,శ్రూయతే "యదాపశ్యః పశ్యతేరుక్మవర్ణం కర్తారమీశంపురుషం బ్రహ్మయోనిమ్।తదా విద్వాన్పుణ్యపాపే విధూయనిరఞ్జనః పరమంసామ్యముపైతి"౪ఇతి· ౯

— సూ-౮౭ — ॥అపిస్మర్యతే॥—

వే-సా. "ఇదంజ్ఞాన ముపాశ్రిత్యమమసాధర్మ్యమాగతాః। సర్గేపినోపజాయన్తే ప్రళయేనవ్యథన్తిచ"౫ ఇతి. ౧౦

దీ. స్మర్యతేచతదుపాసనాత్తత్సామ్యాపత్తి రూపానుకృతిర్జీవస్య, "ఇదంజ్ఞానముపాశ్రిత్య మమసాధర్మ్యమాగతాః। సర్గేపినోపజాయన్తే ప్రళయేనవ్యథన్తిచ"౫ఇతి· ౧౦

౧॥ ౧-౨-౭. ౨॥ ఛా-ఉ-౮-౧-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౮-౧౨-౩. ౪॥ ముణ్డకోప-౩-౧-౩. ౫॥ గీ-౧౪-౨.

13-3-84.

అ-౨౩—సూ ౨౪—॥శబ్దాదేవప్రమితః॥—

వే-సా. "అఙ్గుష్ఠమాత్రః పురుషో మధ్యఆత్మని తిష్ఠతి- ఈశానోభూతభవ్యస్య"౧ ఇత్యాదౌ అఙ్గుష్ఠప్రమితః పరమాత్మా. "ఈశానోభూతభవ్యస్య"౧ ఇతిసర్వేశ్వరత్వ వాచిశబ్దాదేవ. ౧

దీ. కఠవల్లీష్వామ్నాయతే "అఙ్గుష్ఠమాత్రః, పురుషోమధ్యఆత్మని తిష్ఠతి। ఈశానోభూతభవ్యస్య నతతోవిజుగుప్సతే ఏతద్వైతత్"౧. ఉత్తరత్రచ "అఙ్గుష్ఠమాత్రః పురుషోజ్యోతి రివాధూమకః"౨. తథోపరిష్టాత్ "అఙ్గుష్ఠమాత్రః పురుషోఽన్తరాత్మా సదాజనానాంహృదయేసన్నివిష్టః"౩ ఇతి. అత్రాఽఙ్గుష్ఠప్రమితోజీవాత్మా - ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. జీవాత్మేతిపూర్వఃపక్షః - అన్యత్ర*స్వీకృత స్పష్టజీవభావే పురుషేఅఙ్గుష్ఠ ప్రమితత్వశ్రుతేః "ప్రాణాధిపస్సఞ్చరతి స్వకర్మభిరఙ్గుష్ఠ మాత్రోఽరవితుల్యరూపః"౪ ఇతి. రాద్ధాన్తస్తు -తత్ర "స్వకర్మభిః" ఇతి జీవభావనిశ్చయవదత్రాఽపి, "ఈశానోభూతభవ్యస్య"౧ ఇతిభూతభవ్యేశితృత్వ దర్శనాత్ పరమాత్మైవేతి. సూత్రార్థస్తు (శబ్దాదేవ ప్రమితః) అఙ్గుష్ఠప్రమితః పరమాత్మైవ - "ఈశానోభూతభవ్యస్య"౧ ఇతిపరమాత్మవాచిశబ్దాత్. ౧

—సూ-౨౫—॥హృద్యపేక్షయాతు మనుష్యాధికారత్వాత్॥—

వే-సా. అనవచ్ఛిన్నస్యాపి ఉపాసకహృదివర్తమానత్వాపేక్షమఙ్గుష్ఠప్రమితత్వమ్. మనుష్యాణామేవోపాసన సంభావనయా తద్విషయత్వాచ్చ†శాస్త్రస్యమనుష్యహృదయాఽపేక్షయేదముక్తమ్ స్థితంతావదుత్తరత్ర సమాపయిష్యతే. ... ౨

దీ. కథమనవచ్ఛిన్నస్య పరమాత్మనో ఽఙ్గుష్ఠప్రమితత్వమిత్యాశఙ్క్యాహ.

ఉపాసనార్థ ముపాసకహృదయే వర్తమానత్వాత్, ఉపాసకహృదయ స్యాఙ్గుష్ఠమాత్రత్వాత్, తదపేక్షయేద మఙ్గుష్ఠప్రమితత్వమ్. మనుష్యాణా మేవోపాసకత్వ సమ్భావనయా మనుష్యానధికృత్య ప్రవృత్తత్వాచ్ఛాస్త్రస్యమనుష్యహృదయాపేక్షయేదముక్తమ్. స్థితంతావదుత్తరత్ర సమాపయిష్యతే. ... ౨

౧॥ కఠోప-౨-౪-౧౨. ౨॥ కఠోప-౨-౪-౧౩. ౩॥ కఠోప-౨-౬-౭.

౪॥ *స్వీకృత-౧-౨-న. †శాస్త్రస్యహి స్థితన్తావత్-పా.

అ-౮ర—సూ-౯౦—॥తదుపర్యపిబాదరాయణస్సమ్భవాత్॥—

వే-సా. (తత్) బ్రహ్మోపాసనమ్. (ఉపరి) దేవాదిష్వప్యస్తి, అర్థిత్వసామర్థ్యసంభవాత్ ఇతిభగవాన్ (బాదరాయణః మేనే. సంభవశ్చపూర్వోపార్జిత జ్ఞానావిస్మరణాత్, మన్త్రార్థవాదేషు విగ్రహాదిమత్తయా స్తుతిదర్శనాత్, తదుపపత్తయేత[1]త్సంభవే తేషామేవప్రామాణ్యేన విగ్రహాదిమత్త్వాచ్చ. ౧

దీ. మనుష్యాధికారం బ్రహ్మోపాసనశాస్త్రమిత్యుక్తే తత్ప్రసఙ్గేన దేవాదీనామపి బ్రహ్మవిద్యాయామధికారోస్తి - నవేతిచిన్త్యతే. నదేవాదీనామధికారోఽస్తీతిపూర్వపక్షః - సతిపప్యన్నే బ్రహ్మణి శబ్దస్యప్రామాణ్యసమ్భవేపి దేవాదీనాం విగ్రహాదిమత్త్వే ప్రమాణాభావాత్, మన్త్రార్థవాదానామపి విధిశేషతయా విగ్రహాదిసద్భావ పరత్వాభావాత్, విగ్రహవన్నిర్వర్త్యాఽహరహరనుష్ఠీయమాన*౧వివేకాదిసాధన సప్తకసంస్కృత మనోనిష్పాద్యోపాసన నిర్వృత్తౌ తేషాం సామర్థ్యాభావాత్. రాద్ధాన్తస్తు - జగత్సృష్టిప్రకరణేషు నామరూపవ్యాకరణశ్రుత్యైవదేవాదీనాం విగ్రహాదిమత్త్వంసిధ్యతి - దేవాదీనాం దేహేన్ద్రియాదికరణమేవహి నామరూపవ్యాకరణమ్!. మన్త్రార్థవాదయోశ్చ తదుపలబ్ధేః. తయోరనుష్ఠేయప్రకాశనస్తుతిపరత్వేపి తదుపపత్తయే తత్సద్భావేప్రమాణత్వాద్దేవాదీనాం విగ్రహాదిమత్త్వసిద్ధిః. నహివిగ్రహాదిమత్తయాస్తుతిః ప్రకాశనంచ తదభావేసమ్భవతి. అతస్సామర్థ్యసమ్భవాదస్త్యేవాధికారః. సూత్రార్థస్తు, (తదుపర్యపి) తేభ్యః - మనుష్యేభ్యః ఉపరివర్తమానానాం దేవాదీనామప్యధికా[2]రోస్తి.యద్వా,(తత్) బ్రహ్మోపాసనమ్, (ఉపరి) -దేవాదిష్వపి,సమ్భవతి, తేషామపిబ్రహ్మస్వరూపతదుపాసన ప్రకార[3]జ్ఞానతదర్థిత్వ తదుపా[4]దానసామర్థ్యసమ్భవాత్. పూర్వోపార్జిత జ్ఞానావిస్మరణాత్ జ్ఞానసమ్భవః, తాపత్రయాభిహతిపూర్వక బ్రహ్మగుణజ్ఞానాచ్చార్థిత్వసమ్భవః, సృష్టివాక్యమన్త్రార్థ వాదేషు విగ్రహవత్త్వాదిదర్శనాత్ సామర్థ్యసమ్భవ, శ్చేతిభగవాన్(బాదరాయణః)మన్యతే. ౧

౧॥

పా.—౧-సంభవాత్తేషాం-౧. ౨-రోస్తి తేషామపి-పా. ౩-తద్జ్ఞాన-పా. ౪-సన-పా.

—సూ-౯౧ —॥విరోధఃకర్మణీతిచేన్నానేకప్రతిపత్తేర్దర్శనాత్॥—

వే-సా. విగ్రహాదిమత్త్వేఏకస్యానేకత్రయుగపత్సాన్నిధ్యాయోగాత్,(కర్మణి-విరోధః-ఇతిచేన్న);శక్తిమత్సుసౌభరిప్రభృతిషుయుగపదనేకశరీరప్రతిపత్తిదర్శనాత్. ౨

దీ. (కర్మణి)-యాగాదౌ,విగ్రహవత్త్వే సతి ఏకస్యయుగపదనేకయాగేషు సన్నిధానానుపపత్తేః (విరోధః)ప్రసజ్యతఇతిచేత్· తన్న- శక్తిమతాంసౌభరి ప్రభృతీనాం యుగపదనేకశరీర ప్రతిపత్తిదర్శనాత్. ౨

సూ-౯౨—॥శబ్దఇతిచేన్నాతఃప్రభవాత్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యామ్॥

వే-సా. వైదికేతుశబ్దే విరోధప్రసక్తిః దేహస్యసావయవత్వేనోత్పత్తిమత్త్వాత్ ఇన్ద్రాది। దేవోత్పత్తేః ప్రాక్ వినాశాదూర్ధ్వఞ్చవైదికేన్ద్రాది శబ్దానా మర్థశూన్యత్వమనిత్యత్వం నాస్యాత్ ఇతిచేన్న. (అతః)-వైదికాదేవేన్ద్రాది శబ్దాదిన్ద్రాద్యర్థస్యసృష్టేః· నహీన్ద్రాదిశబ్దాః వ్యక్తివాచకాః, అపితుగవాదిశబ్దవదాకృతివాచినః. పూర్వస్మిన్నిన్ద్రాదౌ వినష్టే వైదికేన్ద్రాది శబ్దాదేవబ్రహ్మా, పూర్వేన్ద్రాద్యాకృతి విశేషం స్మృత్వా,తదాకారమపరం ఇన్ద్రాదికం కులాలాదిరివ ఘటాదికంసృజతీతి నకశ్చిద్విరోధః. కుతఇదమవగమ్యతే?. శ్రుతిస్మృతిభ్యామ్. శ్రుతిః, "వేదేనరూపేవ్యకరోత్-సతాసతీప్రజాపతిః" ౧ "సభూరితివ్యాహరత్ - సభూమిమసృజత" ౨ఇత్యాదిః. స్మృతిరపి," సర్వేషాంతుసనామాని కర్మాణిచపృథక్ పృథక్। వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌపృథక్సంస్థాశ్చనిర్మమే" 3 ఇత్యాదిః. 3

దీ· విరోధఇతివర్తతే· మాభూత్కర్మణివిరోధః - శబ్దేతువైదికేవిరోధః ప్రసజ్యతే - విగ్రహవత్త్వేహి తేషాం సావయవత్వేనోత్పత్తివినాశయోగాదుత్పత్తేఃప్రాక్ వినాశాదూర్ధ్వం చ, వైదికానామిన్ద్రాదిశబ్దానా మర్థశూన్యత్వ మనిత్యత్వం వాస్యాదితిచేత్. తన్న (అతఃప్రభవాత్) (అతః) - వైదికాదేవశబ్దాత్ ఇన్ద్రాదేఃప్రభవాత్. పూర్వపూర్వేన్ద్రాదౌవినష్టే, వైదికా దిన్ద్రాద్యాకృతివిశేషవాచినశ్శబ్దా దిన్ద్రాద్యాకృతివిశేషంస్మృత్వా, తదాకారమపరమిన్ద్రాదికం సృజతిప్రజాపతిరితి వైదికస్యశబ్దస్య నకశ్చిద్విరోధః· నహిదేవదత్తాది శబ్దవ దిన్ద్రాదిశబ్దాఃవ్యక్తివిశేషే సఙ్కేతపూర్వకాఃప్రవృ

౧॥ అష్ట-౨-ప్ర-౬-అ-౨. ౨॥ అష్ట-౨-ప్ర-౨. 3॥ మనుస్మృ-౧-౨౧.

పా.—౧-దేహూ-౧.

త్రాః - అపితుగవాదిశబ్దవదాకృతివిశేషవాచిన ఇతి తేషామపినిత్య ఏవవాచ్యవాచకభావః వైదికాదిన్ద్రాదిశబ్దాత్తదర్థవిశేషం స్మృత్వా, కులాలాదిరివఘటాదికం ప్రజాపతిస్సృజతీతి కుతోఽవగమ్యతే ? (ప్రత్యక్షాఽనుమానాభ్యాం) శ్రుతిస్మృతిభ్యామిత్యర్థః శ్రుతిస్తావత్ "వేదేనరూపే వ్యకరోత్సతాసతీ ప్రజాపతిః"౧; తథా "సభూరితి వ్యాహరత్ సభూమిమసృజత" ౨ ఇత్యాదికా. స్మృతిరపి "సర్వేషాఞ్చసనామాని కర్మాణిచపృథక్ పృథక్ । వేదశబ్దేభ్యఏవాదౌ పృథక్ సంస్థాశ్చనిర్మమే"౩ "నామరూపఞ్చభూతానాంకృత్యానాఞ్చ ప్రపఞ్చనం । వేదశబ్దేభ్యఏవాదౌ దేవాదీనాఞ్చకారసః" ౪ ఇత్యాదికా. ౩

—సూ-౯౩.—॥ అతఏవచనిత్యత్వమ్॥—

వే-సా. యతో బ్రహ్మ వైదికాచ్ఛబ్దాదర్థాన్ స్మృత్వా సృజతి, (అతఏవ) ; "మన్త్రకృతోవృణీతే"౫ "విశ్వామిత్రస్యసూక్తంభవతి"౬ ఇతివిశ్వామిత్రాదీనామ్మన్త్రాదికృత్త్వేపి మన్త్రాదిమయవేదస్యనిత్యత్వం తిష్ఠతి. అనధీతమన్త్రాదిదర్శనశక్తాన్ *పూర్వవిశ్వామిత్రాదీన్ తత్తద్వైదిక శబ్దైస్స్మృత్వా, తదాకారానపరాన్ తత్తచ్ఛక్తియుక్తాన్ సృజతిహి బ్రహ్మనైమిత్తిక ప్రళయానన్తరమ్? తేచానధీత్య ఏతానేవమన్త్రాదీన్ అస్ఖలితాన్ పఠన్తి. అతస్తేషాం మన్త్రాదికృత్త్వం వేదనిత్యత్వంచస్థితమ్. ౪

దీ. యతః ప్రజాపతిః వైదికాచ్ఛబ్దాదర్థాకారంస్మృత్వా, తదాకారంసర్వంసృజతి, - అతశ్చ వసిష్ఠవిశ్వామిత్రాదీనాం మన్త్రసూక్తాదికృత్త్వేపి మన్త్రాదిమయస్యవేదస్య నిత్యత్వంతిష్ఠత్యేవ. ప్రజాపతిర్హినైమిత్తిక ప్రళయానన్తరమ్ "మన్త్రకృతోవృణీతే"౫ "విశ్వామిత్రస్యసూక్తంభవతి" ౬ ఇత్యాదివేదశబ్దేభ్యోఽనధీతమన్త్రాదిదర్శనశక్త వసిష్ఠాద్యాకృతివిశేషం స్మృత్వా, వసిష్ఠత్వాదిపదప్రాప్తయేఽనుష్ఠితకర్మవిశేషాంశ్చానుస్మృత్య, తదాకారవిశేషాంస్తాన్వసిష్ఠాదీన్ సృజతి· తేచానధీత్యైవ వేదైకదేశభూతమన్త్రాదీన్ స్వరతోవర్ణతశ్చాస్ఖలితాన్పఠన్తి. తదేషాం మన్త్రాదికృత్త్వేపి వేదనిత్యత్వముపపద్యతే. ౪

౧॥ అష్ట-౨-ప్ర-౬-౨-౮. ౨॥ అష్ట-౨-ప్ర-౨. ౩॥ మనుస్మృ-౧-౨౧. ౪॥ వి-పు-౧-౫-౬౩. ౫॥ ౬॥ ౫-కాణ్డ-౨-ప్ర-౪-౮. * పూర్వ-౨-న.

సా. ప్రాకృతప్రళయేతు చతుర్ముఖే వేదాఖ్యే శబ్దేచ వినష్టే కథం వేదస్యనిత్యత్వ మిత్యత ఆహ.

—సూ-౯౪·—॥సమాననామరూపత్వాచ్చావృత్తావప్యవిరోధో దర్శనాత్ స్మృతేశ్చ॥—

అత ఏవ సృజ్యానాం (*సమాననామరూపత్వాత్) ప్రాకృతప్రళయాఽవృత్తావపినవిరోధః ఆదికర్తా పరమపురుషోహి పూర్వరూపసంస్థానంజగత్ స్మృత్వా తదాకారమేవజగత్ సృజతి. వేదాంశ్చపూర్వానుపూర్వీవిశిష్టానావిష్కృత్య చతుర్ముఖాయదదాతీతి. శ్రుతిస్మృతిభ్యామాదికర్తా పూర్వవత్సృజతీత్యవగమ్యతే. శ్రుతిస్తావత్ "సూర్యాచన్ద్రమసౌ ధాతా యథా పూర్వమకల్పయత్"౧ ఇత్యాదికా. "యో బ్రహ్మాణం విదధాతిపూర్వమ్ - యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై"౨ ఇతిచ. స్మృతిరపి - "యథర్తుష్వృతు లిఙ్గానినానారూపాణి పర్యయే। దృశ్యన్తే తానితాన్యేవ తథాభావాయుగాదిషు"౩ ఇతి. వేదస్యనిత్యత్వంచ, పూర్వపూర్వోచ్చారణక్రమ విశిష్టస్యైవ సర్వదోచ్చార్యమాణత్వమ్. ౫

దీ. ప్రజాపతిప్రభృతిషుసర్వేషు తత్త్వేష్వవ్యాకృతపర్యన్తేషు అవ్యాకృతపరిణామ రూపేషుశబ్దమయేషు వేదేషుచ వినష్టేష్వవ్యాకృత సృష్ట్యావృత్తౌ కథం వేదస్యనిత్యత్వమిత్యత ఆహ.

అవ్యాకృతసృష్ట్యావృత్తావపిసృజ్యానాం (సమాననామరూపత్వా)దేవ నకశ్చిద్విరోధః· ఆదిసర్గేపిహిపరమపురుషః పూర్వసంస్థానంజగత్స్మరన్ తథైవసృజతి, వేదాంశ్చపూర్వానుపూర్వీవిశిష్టానావిష్కృత్య హిరణ్యగర్భాయదదాతీతి· పూర్వసంస్థానమేవ జగత్సృజతీతికథమవగమ్యతే? (దర్శనాత్ స్మృతేశ్చ) దర్శనం - శ్రుతిః, "అహోరాత్రాణి విదధద్విశ్వస్యమిషతోవశీ। సూర్యాచన్ద్రమసౌధాతాయథా పూర్వమకల్పయత్ । దివంచపృథివీం చాన్తరిక్షమథోసువః"౧ ఇతి; "యోబ్రహ్మాణం విదధాతిపూర్వం యోవై వేదాంశ్చప్రహిణోతితస్మై"౨ ఇతి చ. స్మృతిరపి "యథర్తుష్వృతులిఙ్గాని నానారూపాణిపర్యయే। దృశ్యన్తేతానితాన్యేవ తథాభావాయుగాదిషు"౩·ఏతదేవవేదస్యనిత్యత్వం - యత్పూర్వపూర్వోచ్చారణక్రమవిశేషంస్మృత్వాతేనైవ క్రమేణోచ్చార్యత్వమ్. పరమపురుషోపి స్వ

౧॥ తై-నా-౬-౧-౩౮. ౨॥ శ్వేతాశ్వతర. ౩॥

స్వరూపస్వారాధన తత్ఫలయాథాత్మ్య వబోధి వేదం స్వస్వరూపవన్నిత్యమేవపూర్వానుపూర్వీవిశిష్టం స్మృత్వాఽవిష్కరోతి ; - అతో దేవాదీనాం బ్రహ్మవిద్యాధికారేనకశ్చిద్విరోధః ... ౫

అ-౨౫-సూ-౯౫——॥ మధ్వాదిష్వసమ్భవాదనధికారం జైమినిః॥——

వే-సా. మధువిద్యాదిషు వస్వాదిదేవానామేవ ఉపాస్యత్వాత్, ప్రాప్యత్వాచ్చ, తత్ర వస్వాదీనాం కర్మకర్తృభావ విరోధేన ఉపాస్యత్వాసంభవాత్, వసూనాంసతాంవసుత్వం ప్రాప్తమితి ప్రాప్యత్వాసంభవాచ్చ తత్రవస్వాదీనా (మనధికారంజైమిని)ర్మనే. ౧

దీ. ఛాన్దోగ్యే“అసౌవాఆదిత్యోదేవమధు”౧ఇత్యుపక్రమ్య,“తద్యత్ప్రథమమమృతం తద్వసవఉపజీవన్తి” ౨ ఇత్యుక్త్వా, “సయఏతదేవమమృతం వేదవసూనామేవైకోభూత్వాఽగ్నినైవముఖేనైతదేవామృతందృష్ట్వాతృప్యతి”3 ఇత్యాదినాఋగ్యజుస్సామాదివేదోదితకర్మసమ్పాద్య రసాధారతయా మధుమయస్యాదిత్యస్య పూర్వదక్షిణపశ్చిమోత్తరోర్ధ్వాం శాన్వసురుద్రాఽదిత్యమరుత్సాధ్య నామ్నాం దేవగణానాం భోగ్యత్వేనాభిధాయ, తైర్భుజ్యమానా కారేణాదిత్యం శానుపాస్యానుపదిశ్య, తానేవాఽదిత్యాంశాం స్తథాభూతాన్ప్రాప్యానుపదిశతి. ఏవమాదిషూపాసనేషు వస్వాదిత్యాదీనామధికారోఽస్తి - నేతిసంశయః. నాస్త్యధికార ఇతిపూర్వఃపక్షః-వస్వాదీనాముపాస్యాన్తర్గతత్వేన కర్మకర్తృభావవిరోధాత్, ప్రాప్యస్యవసుత్వాదేఃప్రాప్తత్వాచ్చ. రాద్ధాన్తస్తు - బ్రహ్మణఏవ తదవస్థస్యోపాస్యత్వా ద్వస్వాదీనాంసతాం స్వావస్థ బ్రహ్మానుసన్ధానావిరోధాత్, కల్పాన్తరేవసుత్వాదేః ప్రాప్యత్వావిరోధా చ్చ, వస్వాదీనామధికారస్సమ్భవతీతి. సూత్రార్థస్తు,మధువిద్యాదిషు వస్వాదీనామనధికారం (జైమిని) ర్మన్యతే. (అసమ్భవాత్) వస్వాదీనామేవోపాస్యానా ముపాసకత్వాసమ్భవాత్, వసుత్వాదేః ప్రాప్తత్వాదేవ ప్రాప్యత్వాసమ్భవా చ్చ. ౧

౨॥ ఛా-ఉ-3-౧-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-3-౬-౧. 3॥ ఛా-ఉ-3-౬-3.

—సూ-౯౬—॥జ్యోతిషి భావాచ్చ॥—

వే-సా. "తందేవా జ్యోతిషాం జ్యోతిరాయుర్హోపాసతేఽమృతమ్"౧ఇతి(జ్యోతిషి)పరస్మిన్ బ్రహ్మణి. దేవానాంసాధారణ్యేనప్రాప్తత్వేపి అధికారభావవచనాత్ అన్యత్రవస్వాద్యుపాసనే అనధికారోన్యాయసిద్ధోగమ్యతే ౨

దీ. "తందేవా జ్యోతిషాంజ్యోతిరాయుర్హోపాసతేఽమృతమ్"౧ ఇతి(జ్యోతిషి) - పరస్మిన్బ్రహ్మణిదేవ మనుష్యయోరధికార సాధారణ్యేసత్యపి, [జ్యోతిషాంజ్యోతిః]-పరంబ్రహ్మ,*దేవాఉపాసత ఇతి విశేషవచనం వస్వాదీనాం కర్మకర్తృభావవిరోధాత్తేషు తేషామనధికారం ద్యోతయతి. * దేవాఇతిసామాన్యవచనఞ్చ వస్వాదివిశేషవిషయమిత్యవగమ్యతే, అన్యేషామవిరోధాత్. ౨

— సూ-౯౭—॥భావన్తుబాదరాయణోఽస్తిహి॥ —

వే-సా. మధువిద్యాదిష్వపి వస్వాదీనామధికారాభావం భగవాన్ (బాదరాయణో)మన్యతే (అస్తిహి వస్వాదీనాం సతాంస్వావస్థబ్రహ్మణ ఉపాస్యత్వసంభవః, కల్పాన్తరేవసుత్వాదేః ప్రాప్యత్వసమ్భవశ్చ. "ఏకలఏవమధ్యేస్థాతా"౨ ఇత్యాదినాఆదిత్యస్యకారణావస్థాం ప్రతిపాద్య, "యఏతామేవంబ్రహ్మోపనిషదంవేద"౩ ఇతిమధువిద్యాయాః బ్రహ్మవిద్యాత్వమాహ. అతః కార్యకారణోభయావస్థంతత్రోపాస్యమ్. కల్పాన్తరేవస్వాదిత్వమనుభూయ అధికారావసానే బ్రహ్మప్రాప్తిశ్చావిరుద్ధా. ౩

దీ. తుశబ్దఃపక్షంవ్యావర్తయతి. వస్వాదీనాం మధువిద్యాదిష్వధికారసద్భావం భగవాన్ (బాదరాయణో)మన్యతే.(అస్తిహి)వస్వాదీనామేవోపాస్యత్వంప్రాప్యత్వఞ్చ ? ఇదానీంవసూనామేవసతాం కల్పాన్తరేవసుత్వస్య ప్రాప్యత్వసమ్భవాత్ప్రాప్యత్వంసమ్భవతి. స్వాత్మనాంబ్రహ్మభావానుసన్ధానసమ్భవాదుపాస్యత్వఞ్చసమ్భవతి. "యఏతామేవంబ్రహ్మోపనిషదంవేద"౩ ఇతిహికృతార్థ్యాన్యాయామధువిద్యాయాః బ్రహ్మవిద్యాత్వమవగమ్యతే ? ... ౩

అ-౨౬—సూ-౯౮—॥శుగస్యతదనాదరశ్రవణాత్తదాద్రవణాత్సూచ్యతేహి?॥ —

సా. "ఆజహారేమాశ్శూద్ర"౪ ఇత్యాదౌ†బ్రహ్మోపదేశేశిష్యంప్రతిశూద్రేత్యా

౧॥ ౨॥ ఛా-ఉ-౩-౧౧-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౩-౧౧-౩.
౪॥ ఛా-ఉ-౪-౨-౫. †బ్రహ్మవిద్యోపదేశే-పా.

మన్త్రిణేనశిష్యస్య బ్రహ్మజ్ఞానాప్రాప్త్యా శుక్సఞ్జాతేతిసూచ్యతే. శోచనాచ్ఛూద్రః, నజాతియోగేన. కుతః? (తదనాదరశ్రవణాత్) బ్రహ్మవిద్యావైకల్యేన స్వాత్మానం ప్రతి హంసాదినోక్తానాదరవాక్యశ్రవణాత్. తదైవాచార్యం ప్రతి(ఆద్రవణాత్). హిశబ్దో హేతౌ. * యతశ్శూద్రేత్యామన్త్రిణంనజాతియోగేన; అతశ్శూద్రస్యబ్రహ్మోపాసనాధికారోన(సూచ్యతే). ౧

దీ· బ్రహ్మవిద్యాయాంశూద్రస్యాప్యధికారోఽస్తి·నేతి·సంశయః. అస్తీతిపూర్వపక్షః-అర్థిత్వసామర్థ్యసమ్భవాత్. శూద్రస్యానగ్నివిద్యత్వేపి మనోవృత్తిమాత్రత్వాదుపాసనస్య సమ్భవతిహిసామర్థ్యమ్? బ్రహ్మస్వరూప తదుపాసనప్రకారజ్ఞానఞ్చ ఇతిహాసపురాణ శ్రవణాదేవనిష్పద్యతే. అస్తిహిశూద్రస్యాపీతిహాసపురాణశ్రవణాఽనుజ్ఞా ! " శ్రావయేచ్చతురోవర్ణాన్కృత్వాబ్రాహ్మణమగ్రతః"౧ ఇతి. తథాతత్రైవవిదురాదీనాం బ్రహ్మనిష్ఠత్వందృశ్యతే· ఉపనిషత్స్వపి "ఆజహారేమాశ్శూద్రాఽనేనైవముఖేనాలాపయిష్యథాః" ౨ ఇతిశూద్రశబ్దేనామన్త్ర్య, బ్రహ్మవిద్యోపదేశదర్శనాచ్ఛూద్రస్యాపిహ్యధికార (స్సూచ్యతే). రాద్ధాన్తస్తు ఉపాసనస్య మనోవృత్తిమాత్రత్వేప్యనధీతవేదస్య శూద్రస్యఉపాసనోపాయభూతజ్ఞానాసమ్భవాత్ నసామర్థ్యసమ్భవః. కర్మవిధివదుపాసనావిధయోపిత్రైవర్ణిక విషయాధ్యయన గృహీతస్వాధ్యాయోత్పన్న జ్ఞానమేవోపాసనోపాయతయాస్వీకుర్వతే. ఇతిహాసాదయోపి స్వాధ్యాయసిద్ధమేవ జ్ఞానముపబృంహయన్తీతి తతోపినాస్యజ్ఞానలాభః· శ్రవణానుజ్ఞాతుపాపక్షయాదిఫలా. విదురాదీనాంతుభవాన్తరవాసనయా జ్ఞానలాభాద్బ్రహ్మనిష్ఠత్వమ్. శూద్రేత్యామన్త్రణమపినచతుర్థవర్ణత్వేన-అపితు బ్రహ్మవిద్యావైకల్యాచ్ఛుగస్యసంజాతేతి· అతోనశూద్రస్యాధికారః· సూత్రార్థస్తు - బ్రహ్మవిద్యావైకల్యేన హంసోక్తానాదరవాక్యశ్రవణాత్, తదైవాచార్యంప్రత్యాద్రవణాచ్చాచార్యేణ తస్యశుశ్రూషోర్విద్యాఽలాభకృతాశుక్సూచ్యతే. హిశబ్దోహేతౌ. యస్మాదస్య

౧॥ మను-స్మృ- ౨॥ ఛా-ఉ-౪-౨-౫. * అతః-పా.

శుహ్యాచ్యతే - అతశ్చైవనాచ్ఛూద్ర ఇతికృత్వా ఆచార్యోరైక్వః జానశ్రుతింశూద్రేత్యామన్త్రయతే నజాతియోగేనేత్యర్థః. ౧

—సూ ౯౯—॥క్షత్రియత్వగతేశ్చ॥—

వే-సా. శుశ్రూషోః (క్షత్రియత్వగతేశ్చ) నజాతియోగేన శూద్రేత్యామన్త్రిణమ్. ఉపక్రమే "బహుదాయీ"౧ఇత్యాదినా దానపతిత్వ బహుపక్వాన్న దాయిత్వ-బహుగ్రామప్రదానైరస్య హిక్షత్రియత్వం గమ్యతే?. ౨

దీ. అస్యశుశ్రూషోః క్షత్రియత్వావగతేశ్చనజాతియోగేనశూద్రేత్యామన్త్రిణమ్. ప్రకరణప్రక్రమేహి "బహుదాయీ" ౧ఇత్యాదినా దానపతిత్వబహుతరపక్వాన్నదాయిత్వ క్షత్తృప్రేషణబహుగ్రామాదిప్రదానైరస్యజానశ్రుతేశ్శుశ్రూషోః క్షత్రియత్వంప్రతీతమ్. ౨

—సూ-౧౦౦—॥ఉత్తరత్రచైత్రరథేనలిఙ్గాత్॥—

వే-సా. ఉపరిష్టాచ్చాస్యాం1 విద్యాయామ్ బ్రాహ్మణక్షత్రియయోరేవాన్వయోదృశ్యతే "అథహశౌనకఞ్చ కాపేయమభిప్రతారిణఞ్చ"౨ఇత్యాదౌ. అభిప్రతారీహి2చైత్రరథః క్షత్రియః? అభిప్రతారిణః చైత్రరథత్వమ్ క్షత్రియత్వంచ కాపేయ సాహచర్యాల్లిఙ్గాదవగమ్యతే. ప్రకరణాన్తరేహి కాపేయసహచారిణశ్చైత్రరథత్వమ్ క్షత్రియత్వంచావగతమ్, "ఏతేనచైత్రరథంకాపేయాఅయాజయన్"౩ఇతి. "తస్మాచ్చైత్రరథోనామైకఃక్షత్రపతిరజాయత"౪ఇతిచ. అతశ్చఅయఃంశిష్యః నచతుర్థః ౩

దీ. ఉపరిష్టాచ్చాస్యాం విద్యాయాంబ్రాహ్మణక్షత్రియయోరేవాన్వయోదృశ్యతే"అథహశౌనకంచ కాపేయమభిప్రతారిణఞ్చ"౨ ఇత్యాదినా. అభిప్రతారీహిచైత్రరథః క్షత్రియః! అభిప్రతారిణశ్చైత్రరథత్వం క్షత్రియత్వంచకాపెయ సాహచర్యాల్లిఙ్గాదవగమ్యతే,- ప్రకరణాన్తరేహి కాపేయసహచారిణః చైత్రరథత్వంక్షత్రియత్వఞ్చావగతమ్ "ఏతేనవైచైత్రరథం కాపేయా అయాజయన్" ౩ ఇతి, "తస్మాచ్చైత్రరథోనామైకః క్షత్రపతిరజాయత"౪ఇతి చ. అతోఽస్యాం విద్యాయామన్వితాద్బ్రాహ్మణాదితరోజానశ్రుతిరపి క్షత్రియో భవితుమర్హతి. ౩

౧॥ ఛా-ఉ-౪-౧-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౪-౩-౫. ౩॥
౪॥ ౭౧-పత్రే-౩-పఙ్క్తౌ-౧॥ బృ-ఉ-౬-౪-౧౬.

పా.—౧-సంవర్గవిద్యాయాం-పా. ౨-చైత్రరథః-౧-న.

—సూ-౧౦౧.—॥ సంస్కారపరామర్శాత్తద భావాభిలాపాచ్చ॥

వే-సా. విద్యోపక్రమే "ఉపత్వానేష్యే"౧ఇత్యు పనయన (పరామర్శాత్), శూద్రస్య(తదభావాభిలాపాచ్చ) నశూద్రస్య బ్రహ్మవిద్యాధికారః. "నశూద్రేపాతకంకించిత్ నచసంస్కారమర్హతి"౨ఇతిసంస్కారో హినిషిద్ధః ?. ౪

వే-దీ. విద్యోపదేశే "ఉపత్వానేష్యే"౧ఇత్యుపనయన (సంస్కారపరామర్శాత్), శూద్రస్యతదభావవచనాచ్చానధికారః "నశూద్రే పాతకంకిఞ్చిన్నచ సంస్కారమర్హతి" ౨ఇతిహినిషిధ్యతే. ౪

—సూ-౧౦౨.—॥ తదభావనిర్ధారణేచప్రవృత్తేః॥—

వే-సా. "నైతదబ్రాహ్మణోవివక్తుమర్హతి సమిధంసోమ్యాహర"౧ఇతిశూద్రత్వాభావనిశ్చయఏవ ఉపదేశప్రవృత్తేశ్చ నాధికారః. ౫

వే-దీ. "నైతదబ్రాహ్మణో వివక్తుమర్హతి సమిధంసోమ్యాహర"౧ ఇతి శుశ్రూషోర్జాబాలే శూద్రత్వాభావనిశ్చయ ఏవోపదేశేప్రవృత్తేః నాధికారః. ౫

—సూ-౧౦౩.—॥ శ్రవణాధ్యయనార్థప్రతిషేధాత్ ॥—

వే-సా. శూద్రస్యహి శ్రవణాధ్యయనాదీని నిషిధ్యన్తే, "తస్మాచ్ఛూద్రసమీపే నాధ్యేతవ్యమ్"౩ ఇతి. అనుపశృణ్వతోఽధ్యయనాదిచనసంభవతి. ౬

వే-దీ. శూద్రస్య శ్రవణాధ్యయనాదీనిహి ప్రతిషిధ్యన్తే "తస్మాచ్ఛూద్రసమీపే నాధ్యేతవ్యమ్"౩ఇతి. అనుపశృణ్వతోఽధ్యయనాదిర్నసమ్భవతి. ౬

—సూ-౧౦౪.—॥ స్మృతేశ్చ॥—

వే-సా. స్మర్యతేహిశూద్రస్య వేదశ్రవణాదౌ దణ్డః "అథహాస్య వేదముపశృణ్వతః త్రపుజతుభ్యాం శ్రోత్రప్రతిపూరణమ్, ఉదాహరణేజిహ్వాచ్ఛేదః - ధారణేశరీరభేదః"౪ ఇతి. ౭

దీ. స్మర్యతేచశూద్రస్య వేదశ్రవణాదౌదణ్డః "అథహాస్య వేదముపశృణ్వతః త్రపుజతుభ్యాం శ్రోత్రప్రతిపూరణ ముదాహరణే జిహ్వాచ్ఛేదోధారణే శరీరభేదః"౪ఇతి. ౭

౧॥ ఛా-ఉ-౪-౪-౫. ౨॥ ౩॥
౪॥ గౌతమధర్మే-౧౨-ఖణ్డే-౧.

వే-సా. 1 ప్రాసఙ్గికంపరిసమాప్య ప్రకృతమనుసరతి.

—సూ-౧౦౫.—॥కమ్పనాత్॥—

అఙ్గుష్ఠప్రమిత ప్రకరణమధ్యే "యదిదంకిఞ్చ జగత్సర్వంప్రాణఏజతినిస్సృతమ్" ౧ఇత్యాదినా అభిహితా ఙ్గుష్ఠప్రమిత ప్రాణశబ్ద నిర్దిష్టజనితభయాత్ వజ్రాదివోద్యతాత్ అగ్నివాయుసూర్యేన్ద్ర ప్రభృతికృత్స్న జగత్(కమ్పనాత్) అఙ్గుష్ఠప్రమితః పరమపురుష ఇతినిశ్చీయతే. 3

దీ. ప్రాసఙ్గికంపరిసమాప్యప్రకృతంపరిసమాపయతి·

అఙ్గుష్ఠప్రమిత ప్రకరణమధ్యే "యదిదంకిఞ్చ జగత్సర్వం ప్రాణఏజతినిస్సృతమ్। మహద్భయం వజ్రముద్యతమ్ ... భయాదస్యాగ్నిస్తపతి" ౧ఇత్యాదౌ ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టాఙ్గుష్ఠ ప్రమితజనితభయనిమిత్తాదగ్నివాయు సూర్యప్రభృతి కృత్స్నజగ(త్కమ్పనా) చ్ఛ్రూయమాణా దఙ్గుష్ఠప్రమితః పరమాత్మైవేతి నిశ్చీయతే. 3

—సూ-౧౦౬.—॥ జ్యోతిర్దర్శనాత్ ॥—

వే-సా. తత్ప్రకరణే "నతత్రసూర్యోభాతి" ౨ ఇత్యారభ్య "తస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతి" ౨ఇతిభాశ్శబ్దాభిహితస్య అనవధికాతిశయ జ్యోతిషోదర్శనాచ్చ అఙ్గుష్ఠప్రమితః పరమపురుషః. ౪

దీ· అస్మిన్నేవ ప్రకరణేతత్సమ్బన్ధితయా "నతత్రసూర్యోభాతి" ౨ఇత్యారభ్య "తస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతి" ౨ఇతిసర్వేషాంభాదకస్యాఽనవధికాతిశయస్య భాశ్శబ్దాభిహితస్య బ్రహ్మభూతస్య పరస్యజ్యోతిషో (దర్శనాచ్చ) అఙ్గుష్ఠప్రమితః పరమాత్మా. ౪

—అ-౨౬-సూ-౧౦౭ — ॥ఆకాశోఽర్థాన్తరత్వాదివ్యపదేశాత్ ॥—

వే-సా. "ఆకాశోహవైనామ రూపయోర్నిర్వహితా తేయదన్తరాతద్బ్రహ్మ" 3 ఇత్యాదినానిర్దిష్టఆకాశః, "ధూత్వాశరీరమకృతం కృతాత్మా" ౪ ఇతిప్రకృతాత్ప్రత్యగాత్మనః పరిశుద్ధాదర్థాన్తరభూతః పరమపురుషః - నామరూపయోఃనిర్వోఢృత్వ తదస్పర్శరూపాద్యర్థాన్తరత్వా మృతత్వాది వ్యపదేశాత్. ౧

దీ. ఛాన్దోగ్యే "ఆకాశోహవైనామరూపయో ర్నిర్వహితా

౧॥ కఠోప-౨-౬-౨. ౨॥కఠోప-౨-౫-౧౫. 3॥ ఛా-ఉ-౮-౧౪-౧. ౪॥ఛా-ఉ-౮-౧3-౧.

పా.—౧- స్థితన్తావదుత్తరత్ర. అఙ్గుష్ఠ-౧. *౬౫ - పత్రే - ౨3 - అధికరణశేష సూత్రం-3.

తేయదన్తరా తద్బ్రహ్మతదమృతం సఆత్మా"౧ఇత్యత్రాకాశశబ్దని
ర్దిష్టఃకింముక్తాత్మా! - ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. ముక్తఇతిపూర్వఃప
క్షః - "ధూత్వాశరీరమకృతంకృతాత్మా బ్రహ్మలోకమభిసమ్భవా
మి"౨ఇతి ముక్తస్యానన్తర ప్రకృతత్వాత్. రాద్ధాన్తస్తు - "నామరూ
పయోర్నిర్వహితాతేయదన్తరా"౧ఇతిస్వయమస్పృష్ట నామరూ
పతయా నామరూపయోర్నిర్వోఢృత్వేన శ్రూయమాణోఽయమాకా
శో బద్ధముక్తోభయావస్థాత్ప్రత్యగాత్మనోఽర్థాన్తరత్వా త్పరమా
త్మైవ. సూత్రార్థస్తు - (ఆకాశః) పరమాత్మా - తస్యనామరూపయో
ర్నిర్వోఢృత్వ తదస్పర్శలక్షణార్థాన్తరత్వవ్యపదేశాత్. ప్రత్యగా
త్మనోహ్యర్థాన్తర భూతఏవనామ రూపయోర్నిర్వోఢా - బద్ధావస్థ
స్తావన్నామరూపాభ్యాం స్పృష్టస్తత్పర వశశ్చేతిననిర్వోఢా, ముక్త
స్యాపి జగద్వ్యాపారరహితత్వాన్ననిర్వోఢృత్వమ్. ఆదిశబ్దేననిరు
పాధిక బ్రహ్మత్వామృతత్వాత్మత్వాదీని గృహ్యన్తే. తానినిరుపాధి
కానిముక్తస్యాపి నసమ్భవన్తి. ౧

వే-సా.* ౩ తత్త్వమస్యాదినైక్యోపదేశాత్ ప్రత్యగాత్మనో నార్థాన్తరభూ
తః పరమపురుష ఇత్యాశఙ్క్యాహ.

—సూ-౧౦౮.—॥సుషుప్త్యుత్క్రాన్త్యోర్భేదేన॥—

" ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్వక్తో నబాహ్యంకిఞ్చనవేదనాన్తరమ్"౪ "ప్రాజ్ఞేనా
త్మనాఽన్వారూఢః"౫ఇతి(సుషుప్త్యుత్క్రాన్త్యోః)బాహ్యాన్తరవిషయానభిజ్ఞాత్ప్ర
త్యగాత్మనఃతదానీమేవప్రాజ్ఞతయా(భేదేన)వ్యపదేశాదర్థాన్తరభూతఏవ. ౨

దీ. నను*౩ తత్త్వమస్యాది నైక్యవ్యపదేశాత్, " నేహనా
నాస్తి"౬ ఇతిభేదప్రతిషేధాచ్చ,నప్రత్యగాత్మనోఽర్థాన్తరభూతః పర
మాత్మేత్యాశఙ్క్యాహ.

(వ్యపదేశాత్) ఇతివర్తతే. "ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసమ్పరిష్వక్తః" ౪
"ప్రాజ్ఞేనాత్మనాఽన్వారూఢః"౫ ఇతి(సుషుప్త్యుత్క్రాన్త్యోః) లుప్త
సకల విశేషవిజ్ఞానాత్ప్రత్య గాత్మనస్తదానీమేవ సర్వజ్ఞతయాభేద
వ్యపదేశాత్ప్రత్య గాత్మనోఽర్థాన్తర భూతఏవపరమాత్మా. ౨

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౧౪-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౮-౧౩-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౭.
౪॥ బృ-ఉ-౬-౩-౨౧. ౫॥ బృ-ఉ-౬-౩-౩౫. ౬॥ బృ-ఉ-౬-౪-౧౯.

—సూ. ౧౦౯.—॥పత్యాదిశబ్దేభ్యః॥—

వే-సా. పరిష్వఙ్గే ప్రాజ్ఞే శ్రూయమాణేభ్యః(పత్యాదిశబ్దేభ్య)శ్చాయమర్థాన్తరభూతః. "సర్వస్యాధిపతిః-సర్వస్యవశీ-సర్వస్యేశానః"౧ ఇతిహ్యుత్తరత్ర శ్రూయతే; ఐక్యోపదేశోపి "అవస్థితేరితికాశకృత్స్నః"౨ ఇత్యనేనజీవస్య శరీరభూతస్యాత్మతయా అవస్థితేరితి స్వయమేవ పరిహరిష్యతి. ౩

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజ విరచితే వేదాన్తసారే

ప్రథమస్యాధ్యాయస్యతృతీయఃపాదః.

—*—

దీ. పరిష్వఙ్గే ప్రాజ్ఞే శ్రూయమాణేభ్యః (పత్యాదిశబ్దేభ్య) శ్చాయం ప్రత్యగాత్మనోఽర్థాన్తరభూతః పరమాత్మా "సర్వస్యాధిపతిః-సర్వస్యవశీ-సర్వస్యేశానః"౧ ఇత్యాదౌ. ఐక్యోపదేశభేద ప్రతిషేధౌతు బ్రహ్మకార్యత్వ నిబన్ధనావితి "తజ్జలానితి - సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మ"౩ ఇత్యాదిశ్రుతిభిరేవవ్యక్తౌ. ౩

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే

ప్రథమస్యాధ్యాయస్యతృతీయఃపాదః.

—*—

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

—అ-౪-సూ-౧౧౦.—॥ఆనుమానికమప్యేకేషామితిచేన్న శరీరరూపకవిన్యస్తగృహీతేర్దర్శయతిచ॥—

వే-సా. (ఏకేషాం) కఠానాంశాఖాయామ్, (ఆనుమానికం) -ప్రధానమపి,జగత్కారణత్వేన "మహతఃపరమవ్యక్తమ్"౪ ఇత్యుచ్యతే(ఇతిచేత్. న,) పూర్వత్ర "ఆత్మానంరథినంవిద్ధి"౫ ఇత్యాదిషూపాసనోపాయేషు వశీకార్యత్వాయ, రథిరథాదిరూపకవిన్యస్తేషుశరీరాఖ్యరూపకవిన్యస్తస్యాత్రావ్యక్తశబ్దేన గృహీతేః.) "ఇన్ద్రియేభ్యఃపరాహ్యర్థాః"౬ ఇత్యాదినాహివశీకార్యత్వేనహిపరాఉచ్యన్తే; తథాచోత్తరత్ర శ్రుతిరేవదర్శయతి "యచ్ఛేద్వాఙ్మనసీప్రాజ్ఞః"౭ ఇత్యాదినా. ౧

౧॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౨. ౨॥ ౧-౪-౨౨. ౩॥ ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧. ౪॥ కఠోప-౩-౧౧. ౫॥ కఠోప-౩-౩. ౬॥ కఠోప-౩-౧౦. ౭॥ కఠోప-౩-౧౩.

యా౧. నహ్యవ్యక్తమిహ జ్ఞేయత్వేనోక్తమ్, - అతశ్చాత్రనతన్త్రప్రక్రియాగన్ధః. ౪

—సూ-౧౧౪—॥వదతీతిచేన్న ప్రాజ్ఞోహిప్రకరణాత్॥—

సా. "అశబ్దమస్పర్శమ్" ఇత్యారభ్య, "నిచాయ్యతమ్"౧ఇతి (వదతీతిచేన్న), "తద్విష్ణోఃపరమంపదమ్"౨"ఏషసర్వేషుభూతేషు గూఢోత్మానప్రకాశతే' ౩ ఇత్యాదినాప్రకృతఃప్రాజ్ఞోహి *౧నిచాయ్యత మితిజ్ఞేయఉచ్యతే౧. ౫

దీ. "అశబ్దమస్పర్శమ్" ఇత్యుపక్రమ్య, "మహతః పరంధ్రువంనిచాయ్యతం మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యతే"౧ ఇతిప్రధానస్యజ్ఞేయత్వమనన్తరమేవ వదతీయం శ్రుతిరితిచేత్. తన్న - "అశబ్దమస్పర్శమ్"౧ ఇత్యాదినా(ప్రాజ్ఞః)పరమపురుషపవహ్యత్రోచ్యతే,"సోధ్వనఃపారమాప్నోతితద్విష్ణోః పరమంపదమ్"౨ "ఏషసర్వేషుభూతేషుగూఢోత్మానప్రకాశతే"౪ ఇతిప్రాజ్ఞస్యైవ ప్రకృతత్వాత్. ౫

—సూ-౧౧౫—॥ త్రయాణామేవచైవముపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ॥—

వే-సా. ఉపాస్యోపాసనోపాసకానాన్త్రయాణామేవాస్మిన్ప్రకరణేజ్ఞేయత్వేన (ఉపన్యాసఃప్రశ్నశ్చ) - నప్రధానాదేః. "అధ్యాత్మయోగాధిగమేనదేవమ్మత్వా"౪ఇత్యాదిః (ఉపన్యాసః). "యేయంప్రేతేవిచికిత్సా మనుష్యేఅస్తీత్యేకే"౫ఇత్యాదికశ్చ (ప్రశ్నః). ౬

దీ. అస్మిన్ప్రకరణే "యేయంప్రేతేవిచికిత్సా మనుష్యే" ౫ ఇత్యారభ్యాసమాప్తేః [1]పరమపురుషతదుపాసనోపాసకానాం (త్రయాణామేవైవం) - జ్ఞేయత్వేన (ఉపన్యాసఃప్రశ్నశ్చ) దృశ్యతే, - నప్రధానాదేస్తాన్త్రికస్యాపి; అతశ్చనప్రధానమిహ జ్ఞేయత్వేనోక్తమ్. ౬

—సూ-౧౧౬—॥మహద్వచ్చ॥—

వే-సా. "బుద్ధేరాత్మామహాన్పరః" ౬ఇత్యాత్మశబ్దాద్యథానతాన్త్రికోమహాన్ తథాఽవ్యక్తమపీతి. ౭

దీ. యథా "బుద్ధేరాత్మామహాన్పరః"౬ఇత్యాత్మశబ్దసామానాధికరణ్యాన్మహచ్ఛబ్దేన నతాన్త్రికంమహత్తత్త్వంగృహ్యతే - ఏవమవ్యక్తశబ్దేనాపి నతాన్త్రికం ప్రధానమ్. ౭

౧॥ కఠోప-౧-౩-౧౫. ౨॥ కఠోప-౩-౯. ౩॥ కఠోప-౩-౧౨. ౪॥ కఠోప-౨-౧౨. ౫॥ కఠోప-౧-౨౦. ౬॥ కఠోప-౩-౧౧. [1]ఉపాస్యోపాసన-పా.

—అ-౨-సూ-౧౧౭.—॥చమసవదవిశేషాత్॥—

వే-సా. “ అజామేకాం...బహ్వీః ప్రజాస్సృజమానామ్”౧ఇత్యత్ర నతన్త్రసిద్ధా ప్రకృతిః కారణత్వేనోక్తా. జన్మాభావయోగమాత్రేణ నతస్యా1ఏవప్రతీతిః ‘ అర్వాగ్బిలశ్చమసః’ ౨ఇతివత్ ప్రకరణేవిశేషకాభావాత్. “ యథేదన్తచ్ఛిరః” ౨ఇతి హిచమసోవిశేష్యతే. యౌగికశబ్దాద్విశేష ప్రతీతర్హి విశేషకాపేక్షా !. ౧

దీ· శ్వేతాశ్వతరే “ అజా మే కాంలోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీః ప్రజాస్సృజమానాం సరూపాః।అజో హ్యేకో జుషమాణోఽనుశేతే జహాత్యేనాంభుక్తభోగామజోన్యః”౧ఇత్యత్ర కిమజాశబ్దేన తన్త్రసిద్ధా ప్రకృతిరభిధీయతే? - ఉతబ్రహ్మాత్మికేతిసంశయః. తన్త్రసిద్ధేతిపూర్వపక్షః “ అజామేకామ్”౧ఇత్యస్యా అకార్యత్వప్రతీతేః, బహ్వీనాంప్రజానాం స్వాతన్త్ర్యేణ కారణత్వశ్రవణాచ్చ· రాద్ధాన్తస్తు - నతన్త్రసిద్ధాయాంప్రకృతే రత్రగ్రహణమ్, జననవిరహశ్రవణమాత్రేణ తన్త్రసిద్ధాయాఃప్రకృతేః ప్రతీతినియమాభావాత్. నహి యౌగికానాంశబ్దానామర్థప్రకరణాదిభిర్విశేష్యవ్యవస్థాపకైర్వినావిశేషేవృత్తినియమసమ్భవః. నచాస్యాస్స్వాతన్త్ర్యేణసృష్టిహేతుత్వమిహప్రతీతమ్, అపితుసృష్టిహేతుత్వమాత్రమ్· తద్బ్రహ్మాత్మికాయాశ్చనవిరుద్ధమ్· అత్రతుబ్రహ్మాత్మికాయాఏవ శాఖాన్తరసిద్ధాయాః ఏతత్స్వరూపమన్త్రోదితాయాః ప్రత్యభిజ్ఞానాత్సైవేతినిశ్చీయతే.

సూత్రార్థస్తు - నాయమజాశబ్దస్తన్త్రసిద్ధ ప్రధానవిషయః. కుతః(చమసవదవిశేషాత్); యథా “ అర్వాగ్బిలశ్చమసః”౨ఇతి మన్త్రేచమనసాధనత్వయోగేన ప్రవృత్తస్య చమసశబ్దస్య శిరసిప్రవృత్తౌ “యథేదంతచ్ఛిరఏషహ్యర్వాగ్బిలశ్చమసః”౨ఇతివాక్యశేషే విశేషో దృశ్యతే,-తథా “అజామేకామ్”౧ఇత్యజాశబ్దస్యతన్త్రసిద్ధ ప్రధానేవృత్తౌ విశేషాభావాన్నతద్గ్రహణంన్యాయ్యమ్· ౧

—సూ-౧౧౮.—॥ జ్యోతిరుపక్రమాతు తథాహ్యధీయతఏకే॥—

వే-సా.(జ్యోతిః)-బ్రహ్మ. బ్రహ్మకారణికా ఇయమజా. తథాహిబ్రహ్మకా

౧॥ శ్వేతాశ్వ-ఉ-౪-౫. ౨॥ బృ-ఉ-౪-౨-౩.

పా.—౧-ఏవ-౨-న. ౨-ప్రకృతేః-౨-న,

రణికాయా ఏవ ప్రతిపాదక మేతత్స్వరూప మన్త్రిశ్చ తైత్తిరీయాః (అధీయతే) “అణోరణీయాన్మహతో మహీయాన్” ౧ ఇత్యారభ్య, “అతస్సముద్రా గిరయశ్చ” ౨ ఇత్యాదినా. సర్వస్య బ్రహ్మణ ఉత్పత్త్యా తదాత్మకత్వ ప్రతిపాదనసమయే “ అజామే కామ్” ౩ ఇతి పఠన్తి. అత స్తత్ప్రత్యభిజ్ఞానా దియం బ్రహ్మకారణికేతి నిశ్చీయతే. ౨

దీ. అస్తి తు బ్రహ్మాత్మికాయా ఏవ గ్రహణే విశేష ఇత్యాహ.

(జ్యోతిః) - బ్రహ్మ, యస్యాః ఉపక్రమః కారణమ్; సా (జ్యోతిరుపక్రమా). (తు) శబ్దోఽవధారణే. బ్రహ్మకారణి కైవైషాఽజా (తథాహ్యధీయత ఏకే) యథారూపోఽయ మజాయాః ప్రతిపాదకో మన్త్రః, - తథారూపమేవ మన్త్రం బ్రహ్మాత్మికాయాః తస్యాః ప్రతిపాదక (మధీయత ఏకే) శాఖినః, “ అణోరణీయాన్మహతో మహీయాన్” ౧ ఇత్యాదినా బ్రహ్మ ప్రతిపాద్య, “సప్త ప్రాణాః ప్రభవన్తి తస్మాత్సప్తార్చిష స్సమిధ స్సప్త జిహ్వాః । సప్త ఇమే లోకా యేషు చరన్తి ప్రాణా గుహాశయా న్నిహితా స్సప్త సప్త। అత స్సముద్రా గిరయశ్చ సర్వే” ౨ ఇత్యాదినా బ్రహ్మణ ఉత్పన్నత్వేన బ్రహ్మాత్మకతయా సర్వాను సన్ధాన విధానసమయే “అజామేకాం లోహిత శుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయన్తీం సరూపామ్” ౩ ఇతి ప్రతిపాద్యమానా బ్రహ్మాత్మికైవేతి తత్ప్రత్యభిజ్ఞానా దుపాస్యజా బ్రహ్మాత్మికైవేతి నిశ్చీయతే. ౨

—సూ-౧౧౯—॥ కల్పనోపదేశాచ్చ మధ్వాదివదవిరోధః॥—

వే-సా. (కల్పనా) - సృష్టిః, యథా “ సూర్యాచన్ద్రమసౌ ధాతా యథాపూర్వమకల్పయత్” ౪ “అస్మాన్మాయీ సృజతే విశ్వమేతత్” ౫ ఇత్యాదినా సృష్ట్యుపదేశాత్. అజాత్వబ్రహ్మకార్యత్వ యోరవిరోధశ్చ ప్రళయకాలే * నామరూపే విహాయాచిద్వస్త్వపి సూక్ష్మరూపేణ బ్రహ్మశరీరతయా తిష్ఠతీత్యజాత్వమ్; సృష్టికాలే నామరూపే భజమానా ప్రకృతిః బ్రహ్మకారణికా; యథా ఆదిత్యస్య సృష్టికాలే వస్వాది భోగ్యరసాధారతయా మధుత్వం కార్యత్వఞ్చ; తస్యైవ ప్రళయకాలే మధ్వాది వ్యపదేశానర్హ సూక్ష్మరూపేణావస్థాన మకార్యత్వఞ్చ మధువిద్యాయాం ప్రతీయతే “అసౌ వా ఆదిత్యో దేవమధు” ౬ “నైవోదేతా నాస్తమేతా ఏకల ఏవ మధ్యే స్థాతా” ౭ ఇతి. తద్వత్. ౩

౧॥ తై-నా-౬-౧౦-౧. ౨॥ తై-నా-౬-౧౦-౩. ౩॥ తై-నా-౬-౧౦-౫. ౪॥ తై-నా-౬-౧-౩౮. ౫॥ శ్వే-ఉ-౪-౯. ౬॥ ఛా-ఉ-౩-౧-౧. ౭॥ ఛా-ఉ-౩-౧౧-౧.

దీ.అజాత్వం జ్యోతిరుపక్రమాత్వంచ కథముపపద్యతే ఇత్యతఆహ.

(కల్పనా) - సృష్టిః, "సూర్యాచన్ద్రమసౌ ధాతా యథాపూర్వమకల్పయత్"౧ ఇత్యాదిదర్శనాత్. "అస్మాన్మాయీ సృజతే విశ్వమేతత్"౨ ఇతిహి సృష్టిరిహోపదిశ్యతే. ప్రళయవేళాయామేషా ప్రకృతిః పరమపురుషాశ్రయా కారణావస్థా అతిసూక్ష్మావయవా శక్తిరూపేణావతిష్ఠతే-తదవస్థాభిప్రాయేణాస్యా అజాత్వమ్. సృష్టివేళాయాంపునస్తచ్ఛరీరాద్బ్రహ్మణః స్థూలావస్థా జాయతే తదవస్థా జ్యోతిరుపక్రమేతి నకశ్చిద్విరోధః. (మధ్వాదివత్) యథా ఆదిత్యస్యైకస్యైవ కార్యావస్థాయామ్ "అసౌ వా ఆదిత్యో దేవమధు"౩ ఇతి వస్వాదిభోగ్యరససాధారణతయా మధుత్వమ్, తస్యైవ "అథ తత ఊర్ధ్వ ఉదేత్య నైవోదేతా నాస్తమేతైకల ఏవ మధ్యే స్థాతా"౪ ఇత్యాదినా నామరూపప్రహాణేన కారణావస్థాయాం సూక్ష్మస్యైకస్యైవావస్థానం న విరుధ్యతే, తద్వత్. ... ౩

అ-౩౦—సూ-౧౨౦— ॥ న సంఖ్యోపసంగ్రహాదపి నానాభావాదతిరేకాచ్చ ॥—

వే-సా. "యస్మిన్ పఞ్చ పఞ్చజనాః"౫ ఇత్యత్ర పఞ్చవింశతి(సంఖ్యోపసంగ్రహాదపి) న తాని సాంఖ్యాభిమతాని. *౧ యస్మిన్నితి యచ్ఛబ్దనిర్దిష్టబ్రహ్మాధారతయా తేభ్యస్తస్య పృథగ్భావాత్, ఏతేషు తత్త్వాతిరేకాచ్చ, యచ్ఛబ్దనిర్దిష్టమాకాశశ్చేతి ద్వయమతిరిక్తమ్. (సంఖ్యోపసంగ్రహాదపి) ఇత్యపిశబ్దాన్నాత్ర పఞ్చవింశతిసంఖ్యాసఙ్గ్రహః, "దిక్సంఖ్యే సంజ్ఞాయామ్"౬ ఇతి సంజ్ఞావిషయోఽయం పఞ్చజనా ఇతి. పఞ్చజనా నామ కేచిత్, తే పఞ్చ పఞ్చజనా ఇత్యుచ్యన్తే. "సప్త సప్తర్షయః" ఇతివత్. ౧

దీ. వాజసనేయకే "యస్మిన్ పఞ్చ పఞ్చజనా ఆకాశశ్చ ప్రతిష్ఠితః। తమేవ మన్య ఆత్మానం విద్వాన్ బ్రహ్మామృతోఽమృతమ్"౫ ఇత్యత్ర కిం సాంఖ్యోక్తాని పఞ్చవింశతితత్త్వాని ప్రతిపాద్యన్తే; - ఉత నేతి సంశయః. తాన్యేవేతి పూర్వపక్షః - "పఞ్చ పఞ్చజనాః" ఇతిహి పఞ్చసంఖ్యావిశిష్టాః పఞ్చజనాః పఞ్చవింశతిస్సమ్పద్యన్తే. కథమ్? పఞ్చజనా ఇతిస

౧॥ తై-నా-౬-౧-౩౮. ౨॥ శ్వే-ఉ-౪-౯. ౩॥ ఛా-ఉ-౩-౧-౧.
౪॥ ఛా-ఉ-౩-౧౧-౧. ౫॥ బృ-ఉ-౬-౪-౧౭. ౬॥ అష్టా-౨-౧-౫౦.

మాహారవిషయోఽయం సమాసః- “ పఞ్చపూల్యః” ఇతివత్. పఞ్చభిర్జనైరారబ్ధస్సమూహః పఞ్చజనః - పఞ్చజనీత్యర్థః. లిఙ్గవ్యత్యయశ్ఛాన్దసః. [పఞ్చజనాః] ఇతిబహువచనాత్సమూహబహుత్వంచావగమ్యతే. తేచకతీత్యపేక్షాయామ్! “పఞ్చపఞ్చజనాః” ౧ఇతిపఞ్చశబ్దవిశేషితాః పఞ్చజనసమూహా ఇతి పఞ్చవింశతి స్తత్త్వాని భవన్తి. మోక్షాధికారాత్తాన్త్రికాణ్యేవేతినిశ్చీయన్తే. ఏవంనిశ్చితేసతి “ తమేవంమన్యఆత్మానం విద్వాన్బ్రహ్మామృతోఽమృతమ్” ౧ఇతి పఞ్చవింశకమాత్మానం బ్రహ్మభూతం విద్వానమృతోభవతీతి. రాద్ధాన్తస్తు - “ యస్మిన్పఞ్చపఞ్చజనా ఆకాశశ్చప్రతిష్ఠితః” ౧ఇతియచ్ఛబ్దనిర్దిష్ట బ్రహ్మాధారత్వాత్తదాధేయానాంతత్త్వానాం బ్రహ్మాత్మకత్వమవగమ్యతే.యచ్ఛబ్దనిర్దిష్టంచ “ తమేవంమన్యఆత్మానమ్” ౧ఇతితచ్ఛబ్దేనపరామృశ్య, “ బ్రహ్మామృతోఽమృతమ్” ౧ఇతినిర్దేశాద్బ్రహ్మేతినిశ్చీయతే; - అతోనతాన్త్రికప్రసఙ్గః.

సూత్రార్థస్తు - “ పఞ్చపఞ్చజనాః” ౧ఇత్యత్రపఞ్చవింశతి (సఙ్ఖ్యోపసఙ్గ్రహాదపి)నతాన్త్రికాణీమానితత్త్వాని - యస్మిన్నితి యచ్ఛబ్దనిర్దిష్ట బ్రహ్మాధారతయా తాన్త్రికేభ్యో(నానాభావాత్)- ఏషాంతత్త్వానాం పృథగ్భావాదిత్యర్థః. (అతిరేకాచ్చ) తాన్త్రికేభ్యస్తత్త్వాతిరేకప్రతీతేశ్చ. యస్మిన్నితినిర్దిష్టాఽతిరిక్తమాకాశశ్చ. (న సఙ్ఖ్యోపసఙ్గ్రహాదపి) ఇత్యపిశబ్దేన సఙ్ఖ్యోపసఙ్గ్రహోఽపి నసమ్భవతీత్యాహ, ఆకాశస్యపృథఙ్నిర్దేశాత్. అతఃపఞ్చజనాఃఇతి నసమాహారవిషయః-అపితు“దిక్సఙ్ఖ్యేసంజ్ఞాయామ్”౨ఇతిసంజ్ఞావిషయః.పఞ్చజనసంజ్ఞితాఃకేచిత్-తేచపఞ్చైవ. “ సప్తసప్తర్షయః” ఇతివత్. ౧

—సూ-౧౨౧—॥ప్రాణాదయోవాక్యశేషాత్.॥—

వే-సా. పఞ్చజనసంజ్ఞితాః (ప్రాణాదయః)పఞ్చేన్ద్రియాణీతి“ప్రాణస్యప్రాణముతచక్షుషశ్చక్షుః”౩ ఇత్యాదివాక్యశేషా దవగమ్యతే. చక్షుశ్శ్రోత్ర సాహచర్యాత్, ప్రాణాన్నశబ్దావపి స్పర్శనాదీన్ద్రియ విషయా. ౨

౧॥ బృ-ఉ-౬-౪-౧౭. ౨॥ అష్టా- ౨-౧-౫౦. ౩॥ మాధ్యన్దినశాఖాయాం.

దీ. పఞ్చజనసంజ్ఞితాః పఞ్చపదార్థాః (ప్రాణాదయః) ఇతి(వాక్యశేషా)దవగమ్యతే "ప్రాణస్యప్రాణముత చక్షుషశ్చక్షుః శ్రోత్రస్యశ్రోత్రమన్నస్యాన్నం మనసోయేమనోవిదుః" ౧ ఇతి. బ్రహ్మాత్మకానీన్ద్రియాణి పఞ్చపఞ్చజనా ఇతినిర్దిష్టాని. జననాచ్ఛజనాః. ౨

—సూ-౧౨౨—॥జ్యోతిషైకేషామసత్యన్నే॥—

వే-సా. (ఏకేషాం) - శాఖినాం కాణ్వానాం॥ అన్నస్యాన్నమ్''౧ఇత్యసతి, ''తన్దేవా జ్యోతిషాంజ్యోతిః''౨ఇత్యుపక్రమగతేన జ్యోతిశ్శబ్దేనపఞ్చపఞ్చజనాః ఇన్ద్రియాణీతిజ్ఞాయన్తే. [జ్యోతిషాంజ్యోతిః] ప్రకాశకానాం ప్రకాశకం బ్రహ్మేత్యుక్త్వా,అనన్తరం''పఞ్చపఞ్చజనాః''౩ఇత్యుక్తేః ప్రకాశకాని పఞ్చేన్ద్రియాణీతిగమ్యతే. ౩

దీ. కాణ్వపాఠేఽన్నవర్జితానాం చతుర్ణాంనిర్దేశాత్ పఞ్చజనసంజ్ఞితానీన్ద్రియాణీతికథంజ్ఞాయతఇత్యత్రాహ.

(ఏకేషాం) కాణ్వానాంవాక్యశేషే అసత్యన్నశబ్దే వాక్యోపక్రమగతేన "తందేవాజ్యోతిషాంజ్యోతిః"౨ఇతిజ్యోతిశ్శబ్దేనపఞ్చజనా ఇన్ద్రియాణీతివిజ్ఞాయన్తే. కథమ్?. జ్యోతిషాంజ్యోతిషి బ్రహ్మణినిర్దిష్టే ప్రకాశకానాం ప్రకాశకం బ్రహ్మేతిప్రతీయతే. కేతేప్రకాశకా ఇత్యపేక్షాయామ్?"పఞ్చపఞ్చజనాః"౩ ఇత్యనిర్జ్ఞాతవిశేషాఃపఞ్చసఙ్ఖ్యాసఙ్ఖ్యాతాః ప్రకాశకాని పఞ్చేన్ద్రియాణీత్యవగమ్యతే. అతః "యస్మిన్పఞ్చపఞ్చజనా ఆకాశశ్చప్రతిష్ఠితః"౩ఇతీన్ద్రియాణి భూతానిచ బ్రహ్మణిప్రతిష్ఠితానీతి నతాన్త్రికతత్త్వగన్ధః. ... ౩

అ-౩౧-సూ-౧౨౩— ॥ కారణత్వేనచాకాశాదిషు యథావ్యపదిష్టోక్తేః॥—

వే-సా. (ఆకాశాదిషు)- కార్యవర్గేషు కారణత్వేనసర్వత్ర వేదాన్తవాక్యేషు ''అసద్వాఇదమగ్రఆసీత్''౪''తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్''౫ఇత్యాదిష్వనిర్జ్ఞాతవిశేషేషు''ఆత్మావాఇదమేకఏవాగ్రఆసీత్...సఈక్షతలోకాన్నుసృజా''౬ఇతి విశేషవాచివాక్యనిర్దిష్టస్యైవోక్తేః,నతాన్త్రికావ్యాకృతాదికారణవాదప్రసఙ్గః. ౧

దీ. జగత్కారణవాదీని వేదాన్తవాక్యాని కింప్రధానకారణ

౧॥ మాధ్యన్దినపాఠే. ౨॥ బృ-ఉ-౬-౪-౧౬. ౩॥ బృ-ఉ-౬-౪-౧౭.

౪॥ తై-ఆ-౭-౧. ౫॥ బృ-ఉ-౩-౪-౭. ౬॥ ఐతరేయోప-౧-౧.

తావాదైకాన్త్యాని? - ఉత బ్రహ్మకారణతావాదైకాన్త్యానీతిసంశయః. ప్రధానకారణతావాదైకాన్త్యానీతిపూర్వపక్షః - "సదేవసోమ్యేద మగ్రఆసీత్"౧ ఇతిక్వచిత్సత్పూర్వికా సృష్టిరామ్నాయతే; అన్యత్ర "అసదేవేదమగ్రఆసీత్" "౧"అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్"౨;తథా" తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యాం వ్యాక్రియత"౩ ఇతి. అవ్యాకృతంహి - ప్రధానమ్. అతః ప్రధానకారణతావాదనిశ్చయా త్తదేకాన్త్యాన్యేవ. రాద్ధాన్తస్తు - "సత్యంజ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ" ఇత్యుపక్రమస్య "తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సమ్భూతః"౪ "తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽసృజత"౫ ఇత్యాదిషు సర్వజ్ఞస్య పరస్యబ్రహ్మణః కారణత్వ ప్రతిపాదనాత్తస్యైవబ్రహ్మణః కారణావస్థాయాం నామరూపవిభాగ సమ్బన్ధితయా సద్భావా భావాత్ అసదవ్యాకృతాదిశబ్దేనవ్యపదేశ ఇతి బ్రహ్మకారణతావాదైకాన్త్యాన్యేవ.

సూత్రార్థస్తు- ఆకాశాదిపదచిహ్నితేషు "తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మనఆకాశస్సమ్భూతః"౪ ఇత్యాదిషు సర్వజ్ఞస్య పరస్యబ్రహ్మణః కారణత్వప్రతిపాదనాత్, సర్వేషుసృష్టివాక్యేషుయథావ్యపదిష్టస్యైవ కారణత్వేనోక్తేః బ్రహ్మకారణతావాదైకాన్త్యాని. (యథావ్యపదిష్టం-) సార్వజ్ఞ్యాది యుక్తతయాఽస్మాభిర్వ్యపదిష్టమ్. ౧

సూ-౧౨౪.—॥ సమాకర్షాత్ ॥—

వే-సా. "సోఽకామయతబహుస్యాం ప్రజాయేయ"౬ ఇతిపూర్వనిర్దిష్టస్యైవ సర్వజ్ఞస్య "అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్"౨ ఇత్యత్ర (సమాకర్షాచ్చ) సఏవేఽగమ్యతే. "తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్"౩ ఇతి నిర్దిష్టస్యైవ "సఏష ఇహప్రవిష్టః ఆనఖాగ్రేభ్యః"౩ "పశ్యత్యచక్షుః"౭ ఇత్యత్ర (సమాకర్షాత్) ఏషఏవావ్యాకృతఇతినిశ్చీయతే. అసదవ్యాకృతశబ్దాహి తదానీన్నామరూప విభాగాభావా దుపపద్యేతే. ౨

దీ. తథాసతి "అసద్వా ఇదమగ్రఆసీత్"౨ ఇతికింబ్రవీతీత్యత ఆహ.

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧. ౨॥ తై-ఆ-౭-౧ ౩॥ బృ-ఉ-౩-౪-౭. ౪॥ తై-ఆ-౧-౨. ౫॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౩. ౬॥ తై-ఆ-౬-౨. ౭॥ శ్వే-ఉ-౩-౧౯.

“సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి”౧ ఇతి బహుభవనసఙ్కల్ప పూర్వకం జగత్సృజతో బ్రహ్మణస్సర్వజ్ఞస్య “అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్”౨ఇత్యత్ర(సమాకర్షాత్)కారణావస్థాయాం నామరూపసమ్బన్ధిత్వాభావేన అసదితిబ్రవీతి. ఏవమ్ “తద్ధేదం తర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్” ౩ ఇత్యాదిషు, “సఏషఇహాను ప్రవిష్టఆనఖాగ్రేభ్యః”౩ “పశ్యత్యచక్షుః”౪ ఇత్యాది పూర్వాపరపర్యాలోచనయా తత్రతత్ర సర్వజ్ఞస్య సమాకర్షోద్రష్టవ్యః ... ౨

అ-౩ ౨-సూ-౧౭—॥జగద్వాచిత్వాత్॥—

వే-సా. “బ్రహ్మతేబ్రువాణి” ఇత్యుపక్రమ్య, “యోవై బాలాక ఏతేషాంపురుషాణాం కర్తాయస్యవైతత్కర్మ సవై వేదితవ్యః”౫ఇత్యత్ర కర్మశబ్దస్యైతచ్ఛబ్ద సామానాధికరణ్యేన క్రియతఇతివ్యుత్పత్త్యా (జగద్వాచిత్వాత్), పరమేవబ్రహ్మ వేదితవ్యతయోపదిష్టమ్.

దీ. కౌషీతకినాం “బ్రహ్మతేబ్రువాణి” ఇత్యుపక్రమ్య “యోవై బాలాకఏతేషాం పురుషాణాంకర్తా యస్యవైతత్కర్మ సవై వేదితవ్యః”౫ ఇత్యత్ర వేదితవ్యతయోపదిష్టః సాఙ్ఖ్యతన్త్రసిద్ధః పురుషః ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. పురుషఏవప్రకృతివియుక్త ఇతిపూర్వఃపక్షః - “యస్యవైతత్కర్మ”౫ఇతిపుణ్యపాపరూపకర్మసమ్బన్ధితయోపలక్షితత్వాత్. రాద్ధాన్తస్తు-“యస్యవైతత్కర్మ”౫ఇతికర్మశబ్దస్యక్రియతఇతివ్యుత్పత్త్యా(జగద్వాచిత్వాత్)కృత్స్నంజగద్యస్యకార్యం సపరమపురుషఏవ వేదితవ్యతయోపదిష్టోభవతీతి.సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్. ౧

—సూ-౧౮—॥జీవముఖ్యప్రాణలిఙ్గాన్నేతిచేత్తద్వ్యాఖ్యాతమ్॥—

సా. “ఏతైరాత్మభిర్భుఙ్క్తే”౬“అథాస్మిన్ప్రాణ ఏవైకధాభవతి”౭ ఇతిచ జీవాదిలిఙ్గాన్నపరఇతిచేత్, ఏతత్ ప్రతర్దనవిద్యాయామేవపరిహృతమ్. పూర్వాపరపర్యాలోచనయాబ్రహ్మపరత్వేనిశ్చితే తదనుగుణతయానేయమన్యల్లిఙ్గమితి. ౨

దీ. “ఏవమేవైషప్రజ్ఞాత్మై తైరాత్మభిర్భుఙ్క్తే”౬ఇత్యాదిభోక్తృత్వరూపజీవలిఙ్గాత్, “అథాస్మిన్ప్రాణ ఏవైకధాభవతి”౭ ఇ

౧॥ తై-ఆ-౬-౨. ౨॥ తై-ఆ-౭-౧. ౩॥ బృ-ఉ-౩-౪-౭. ౪॥ శ్వే-ఉ-౩-౧౯.
౫॥ కౌషీతక్యుప-౪-౧౮. ౬॥కౌషీ-ఉ-౪-౨౦. ౭॥ కౌషీ-ఉ-౪-౧౯.

తి(ముఖ్యప్రాణలిఙ్గా)చ్చ నాయంపరమాత్మేతి చేత్. తస్యపరిహారః ప్రతర్దన విద్యాయామేవ వ్యాఖ్యాతః. పూర్వాపరప్రకరణ పర్యాలోచనయా పరమాత్మపర మిదంవాక్యమితినిశ్చితే సతి,అన్యలిఙ్గాని తదనుగుణతయా నేతవ్యానీత్యర్థః. ౨

—సూ·౧౨౭— ॥ అన్యార్థన్తు జైమినిః ప్రశ్నవ్యాఖ్యానాభ్యామపి చైవమేకే॥—

సా. "తౌహసుప్తంపురుషమాజగ్మతుః"౧ఇత్యాదినా దేహాతిరిక్తజీవసద్భావప్రతిపాదనమ్, తదతిరిక్తపరమాత్మ సద్భావజ్ఞాపనార్థమితి, "క్వైషఏతద్బాలాకే పురుషోఽశయిష్ట"౧ఇతిప్రశ్నాత్, "అథాస్మిన్ప్రాణ ఏవైకధాభవతి"౨"సతాసోమ్య తదాసంపన్నో భవతి"౩ఇతివాక్యసమానార్థకాత్ ప్రతివచనాచ్చావగమ్యతే. (ఏకే)-వాజసనేయినోఽపి, ఏతత్ప్రతివచనసరూపంవాక్యంస్పష్టమధీయతేచ, "క్వైషఏతత్"౪ఇత్యాది. "యఏషోన్తర్హృదయఆకాశస్తస్మిఞ్ఛేతే"౫ఇత్యన్తమ్. ౩

దీ. నను "తౌహసుప్తం పురుషమాజగ్మతుః"౧ఇతి ప్రాణనామభిరామన్త్రణాఽశ్రవణయష్టిఘాతోత్థాపనాదినా శరీరేన్ద్రియ ప్రాణాద్యతిరిక్త జీవాత్మసద్భావప్రతిపాదనపర మిదంవాక్యమిత్యవగమ్యత ఇత్యతఉత్తరంపఠతి.

(తు)శబ్దశ్శఙ్కానివృత్త్యర్థః.జీవసఙ్కీర్తనమ్(అన్యార్థమ్)-జీవాతిరిక్తబ్రహ్మసద్భావ ప్రతిబోధనార్థమితి ప్రశ్నప్రతివచనాభ్యామవగమ్యతే. ప్రశ్నస్తావజ్జీవ ప్రతిపాదనానన్తరమ్ "క్వైషఏతద్బాలాకేపురుషోఽశయిష్ట"౧ఇత్యాదికః సుషుప్తజీవాశ్రయవిషయతయా పరమాత్మపరఇతినిశ్చితః. ప్రతివచనమపి "అథాస్మిన్ప్రాణ ఏవైకధా భవతి"౨ఇత్యాదికం పరమాత్మవిషయమేవ. సుప్తపురుషాశ్రయతయా హి ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టః పరమాత్మైవ - "సతాసోమ్యతదా సమ్పన్నో భవతి"౩ఇత్యాదిభ్యః. జైమినిగ్రహణముక్తస్యార్థస్య పూజ్యత్వాయ. (అపిచైవమేకే) (ఏకే)-వాజసనేయినః ఇదమేవబాలాక్యజాతశత్రుసంవాదగతం ప్రశ్నప్రతివచన రూపంవాక్యం పరమాత్మవిషయంస్పష్టమధీయతే."క్వైషఏతత్"౪ ఇత్యాది "యఏషోన్తర్హృదయ ఆకాశస్తస్మిఞ్ఛేతే"౫ ఇత్యేతదన్తమ్ ౩

౧॥ కౌషీ-ఉ-౪-౧౮. ౨॥ కౌషీ-ఉ-౪-౧౯. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౧.
౪॥ బృ-ఉ-౪-౧-౧౬. ౫॥ బృ-ఉ-౪-౧-౧౭.

అ-౩౩ — సూ ౧౨౮ — ॥వాక్యాన్వయాత్॥ —

సా. "నవాఅరే పత్యుఃకామాయపతిఃప్రియోభవతి ఆత్మనస్తుకామాయ"౧ ఇత్యారభ్య, "ఆత్మావాఅరేద్రష్టవ్యః"౧ఇత్యాదినోపదిష్టః పరమాత్మా. "అమృతత్వస్యతు నాశాస్తివిత్తేన"౨ఇత్యారభ్య, "ఆత్మనిఖల్వరే దృష్టేశ్రుతే మతేవిజ్ఞాతే ఇదంసర్వంవిదితమ్"౧ఇత్యాది,"యేనేదంసర్వంవిజానాతి"౩ ఇత్యన్తస్యకృత్స్నస్య వాక్యస్య పరమాత్మన్యేవాన్వయాత్. ౧

దీ.బృహదారణ్యకే మైత్రేయీబ్రాహ్మణే "నవాఅరేపత్యుః కామాయపతిఃప్రియోభవతి ఆత్మనస్తుకామాయ" ౧ ఇత్యారభ్య, "ఆత్మావాఅరేద్రష్టవ్యశ్శ్రోతవ్యో మన్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్యః"౧ఇత్యాదౌ ద్రష్టవ్యతయానిర్దిష్టఃపురుషః తన్త్రసిద్ధః-ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. తన్త్రసిద్ధః పఞ్చవింశకఏవేతిపూర్వఃపక్షః. పతిజాయాపుత్రవిత్తమిత్రపశ్వాదిప్రియసమ్బన్ధ్యాత్మా నపరమాత్మాభవితుమర్హతి. సఏవహి "ఆత్మావాఅరేద్రష్టవ్యః"౧ ఇతిప్రతిపాద్యతే. రాద్ధాన్తస్తు - నపత్యాదీనాంకామాయ పత్యాదయః ప్రియాభవన్తి- "ఆత్మనస్తుకామాయ"౧ ఇత్యుక్త్వా, "ఆత్మావాఅరేద్రష్టవ్యః" ౧ ఇతినిర్దిష్టఆత్మా, జీవాతిరిక్తస్సత్యసఙ్కల్పస్సర్వజ్ఞఃపరమాత్మైవ. యత్సఙ్కల్పాయత్తంపత్యాదీనాంస్వసమ్బన్ధినఃప్రతి ప్రియత్వమ్-సహిసత్యసఙ్కల్పఃపరమాత్మా. ఆత్మజ్ఞానేన సర్వజ్ఞానాదయోపివక్ష్యమాణాః పరమాత్మన్యేవసమ్భవన్తి.

సూత్రార్థస్తు - వాక్యస్యకృత్స్నస్య పరమాత్మన్యేవాన్వయాద్ద్రష్టవ్యతయానిర్దిష్టఆత్మాపరమాత్మైవ. "అమృతత్వస్యతునాశాస్తివిత్తేన"౨ "ఆత్మనిఖల్వరేదృష్టే శ్రుతేమతేవిజ్ఞాతే ఇదంసర్వం విదితమ్"౧ "ఇదంసర్వంయదయమాత్మా"౪ "తస్యహవాఏతస్యమహతోభూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేదః"౫ "యేనేదం సర్వంవిజానాతితంకేన విజానీయాత్"౩ ఇతిహికృత్స్నస్య వాక్యస్యపరమాత్మన్యన్వయోదృశ్యతే. ౧

౧॥ బృ-ఉ-౬-౫-౬. ౨॥ బృ-౪-౪-౨. ౩॥ బృ-ఉ-౪-౪-౧౪.
౪॥ బృ-ఉ-౬-౫-౭. ౫॥ బృ-ఉ-౪-౪-౧౦.

సూ-౧౩౩.—॥ అభిధ్యోపదేశాచ్చ॥—

సా. “తదైక్షతబహుస్యాం ప్రజాయేయ”౧ఇతినిమిత్తభూతస్యేక్షితుః విచిత్రచిదచిద్రూపేణ జగదాకారేణాత్మనో బహుభవనసఙ్కల్పోపదేశాచ్చ ఉపాదానమపీతివిజ్ఞాయతే. ౨

దీ॰“సోకామయతబహుస్యామ్”౨॰‘తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయ” ౧ ఇతిస్రష్టుర్బ్రహ్మణస్స్వస్యైవ జగదాకారేణబహుభవనచిన్తనోపదేశాచ్చజగదుపాదానంనిమిత్తంచ బ్రహ్మైవేతినిశ్చీయతే.

సూ-౧౩౪॰—॥సాక్షాచ్చోభయామ్నానాత్॥—

సా. “బ్రహ్మవనం బ్రహ్మసవృక్షఆసీత్... బ్రహ్మాధ్యతిష్ఠద్భువనాని ధారయన్”౩ ఇతి ఉపాదానంనిమిత్తఞ్చ బ్రహ్మైవేతిస్వశబ్దేన (ఉభయామ్నానా) చ్చ.

దీ॰ “కింస్విద్వనం కఉసవృక్షఆసీత్” ౩ఇత్యాదినాజగదుపాదాననిమిత్తాదౌ పృష్టే “బ్రహ్మవనంబ్రహ్మసవృక్షఆసీత్ ...బ్రహ్మాధ్యతిష్ఠత్”౩ ఇత్యుపాదానంనిమిత్తం చోభయంబ్రహ్మైవేతిహి సాక్షాదామ్నాయతే; అతశ్చోభయంబ్రహ్మ॰ ౩

సూ-౧౩౫॰—॥ ఆత్మకృతేః॥—

సా. “ సోకామయత”౨ఇతినిమిత్తభూతస్యస్వస్యైవ జగదాకారేణకృతేః “తదాత్మానం స్వయమకురుత”౪ఇత్యుపదిశ్యమానాయాః, పరమపురుషో జగన్నిమిత్తముపాదానఞ్చేతి విజ్ఞాయతే. ౪

దీ. “తదాత్మానంస్వయమకురుత” ౪ ఇతిస్రష్టురాత్మన ఏవ జగదాకారేణ కృతిరుపదిశ్యతే;- అతశ్చోభయంబ్రహ్మైవ. నామరూపభావాభావాభ్యాం ఏకస్యకర్మకర్తృభావోన విరుద్ధః. ౪

సా. పరస్యబ్రహ్మణోనిరవద్యత్వ సత్యసఙ్కల్పత్వాదేః తద్విపరీతానన్తాపురుషార్థాశ్రయ జగదాకారేణ(ఆత్మకృతే) † శ్చావిరోధఃకథమిత్యాశఙ్క్యాహ.

సూ-౧౩౬.—॥ పరిణామాత్ ॥—

అత్రోపదిశ్యమానాత్ (పరిణామాత్) తదవిరోధఏవ. అవిభక్తనామరూపాతిసూక్ష్మచిదచిద్వస్తు శరీరకః కారణావస్థః పరమపురుషస్స్వయమేవ “సోకామ

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౩. ౨॥ తై-ఆ-౬-౨. ౩॥ అష్ట-౨-ప్ర-౮-అను-౭-౮.
౪॥ తై-ఆ-౭-౧. † ఆత్మాన ంస్వయమకురుతేశ్చా-పా.

యతబహుస్యాంప్రజాయేయ" ౧ ఇతి విభక్తనామరూప చిదచిద్వస్తుశరీరకో భవేయమితి సఙ్కల్ప్య, "ఇదంసర్వమసృజత యదిదంకిఞ్చ" ౧ఇతిస్వశరీరభూత మతి సూక్ష్మఞ్చిదచిద్వస్తు స్వస్మాద్విభజ్య, "తత్సృష్ట్వాతదేవాఽను ప్రావిశత్"౧ ఇతి స్వస్మాద్విభక్తే చిదచిద్వస్తుని స్వయమేవాఽత్మతయాఽ నుప్రవిశ్య, " సచ్చ త్యచ్చాభవత్ - నిరుక్తఞ్చా నిరుక్తఞ్చ - నిలయనఞ్చానిలయనఞ్చ - విజ్ఞానఞ్చావి జ్ఞానఞ్చ - సత్యఞ్చానృతఞ్చ సత్యమభవత్"౧ఇతిహిస్వస్య బహుభవనరూపపరిణామ ఉపదిశ్యతే; అతోనకశ్చిద్విరోధః. అవిభాగావస్థాయామపి జీవస్తత్కర్మచసూక్ష్మరూపేణ తిష్ఠతీతివక్ష్యతి " నకర్మావిభాగాదితి చేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతే చాప్యుపలభ్యతేచ"౨ఇతి. ౨౮

దీ. యద్వ్యాఖ్యానమేవ బ్రహ్మ జగదాకారంకరోతి-తర్హిబ్రహ్మణోఽపహత పాప్మత్వాదిక మనవధికాతిశయానన్ద స్వరూపత్వంసర్వజ్ఞత్వమిత్యాది సర్వంవిరుధ్యతే - అజ్ఞత్వాసుఖిత్వ కర్మవశ్యత్వాది విపరీతరూపత్వాజ్జగత ఇత్యతఉత్తరంపఠతి.

అజ్ఞబ్రహ్మవివర్త వాదేహితద్భవత్యేవ- అజ్ఞానస్యతత్కార్యరూపాఽనన్తాపురుషార్థస్యచ వేదాన్తజన్య జ్ఞాననివర్త్యస్యబ్రహ్మణ్యేవాన్వయాత్, తదాశాస్త్రస్య భ్రాన్తజల్పితత్వాపాతాచ్చ.అవిభక్తనామరూప సూక్ష్మ చిదచిద్వస్తుశరీరకస్యబ్రహ్మణః విభక్తనామరూపస్థూలచిదచిద్వస్తుశరీరత్వేన పరిణామోహివేదాన్తేషూపదిశ్యతే, " తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృత మాసీత్తన్నామ రూపాభ్యాంవ్యాక్రియత"3 ఇత్యేవమాదిభిః. అపురుషార్థాశ్చ వికారాశ్శరీరభూత చిదచిద్వస్తుగతాః కారణావస్థాయాం కార్యావస్థాయాం చాత్మభూతం బ్రహ్మఅపహతపాప్మత్వాదిగుణకమేవ. స్థూలసూక్ష్మావస్థస్యకృత్స్నస్యచిదచిద్వస్తునోబ్రహ్మశరీరత్వమ్, బ్రహ్మణశ్చతదాత్మత్వమ్, "యఃపృథివ్యాంతిష్ఠన్" ౪ " యస్యపృథివీశరీరమ్" ఇత్యారభ్య" యస్యావ్యక్తంశరీరమ్... యస్యాక్షరంశరీరమ్... యస్యమృత్యుశ్శరీరమ్ ... ఏషసర్వభూతాన్తరాత్మా అపహతపాప్మాదివ్యోదేవః"౫ఇత్యేవమాదిశ్రుతిశతసమధిగతమ్. అతస్సర్వమనవద్యమ్. ౫

౧|| తై-ఆ-౬. ౨|| ౨-౧-3౫. 3|| బృ-ఉ-3-౪-౭. ౪|| బృ-ఉ-౫-౭-3. ౫|| సుబాలోపనిషది-౭-ఖణ్డే.

సూ-౧౩౭—॥ యోనిశ్చహిగీయతే॥—

సా. "యద్భూతయోనిమ్"౧ఇత్యాదిషు (యోనిశ్చగీయతే); అతశ్చోపాదానమపి.

దీ. "యద్భూతయోనిం పరిపశ్యన్తిధీరాః"౧ "కర్తారమీశం పురుషం బ్రహ్మయోనిమ్"౨ ఇత్యాదిషుసర్వస్య భూతజాతస్య పరమపురుషః యోనిత్వేనగీయతే. (హి) శబ్దోహేతౌ. యస్మాద్యోనిరితిగీయతే - తస్మాచ్చోపాదానమపిబ్రహ్మ· యోనిశబ్దశ్చోపాదానకారణపర్యాయః ౬

అ-౩౫-సూ-౧౩౮·—॥ ఏతేనసర్వేవ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాః॥—

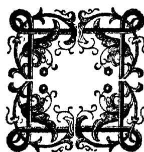
సా. "జన్మాద్యస్యయతః"౩ ఇత్యాదినా ఏతదన్తేనన్యాయేన, (సర్వే) - వేదాన్తాః, బ్రహ్మపరా (వ్యాఖ్యాతాః). ద్విరుక్తిరధ్యాయ పరిసమాప్తి ద్యోతనాయ.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజ విరచితేవేదాన్తసారే
ప్రథమస్యాధ్యాయస్య చతుర్థపాదః.

—※—

దీ· "యతోవాఇమాని" ౪ ఇత్యాదిషూదాహృతేషువాక్యేషు "జన్మాద్యస్యయతః"౩ ఇత్యాదినోక్తన్యాయకలాపేన, (సర్వే) - వేదాన్తాః, బ్రహ్మపరా (వ్యాఖ్యాతాః)· పదాభ్యాసోఽధ్యాయ పరిసమాప్తిద్యోతనార్థః. ౬

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశ్రీవేదాన్తదీపే
ప్రథమస్యాధ్యాయస్య చతుర్థపాదః.
సమాప్తశ్చాధ్యాయః.

౧॥ ముణ్డకోప-౧-౧-౬. ౨॥ ముణ్డకోప-౩-౧-౩. ౩॥ ౧-౧-౨.
౪॥ తై-భృ-౧.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

ద్వితీయాధ్యాయస్య—ప్రథమఃపాదః.

అ-౩౬.—సూ-౧౩౯— ॥ స్మృత్యనవకాశదోషప్రసఙ్గఇతి చేన్నాన్యస్మృత్యనవకాశదోష ప్రసఙ్గాత్ ॥—

సా. ఉపబృంహణాపేక్షేవేదాన్తార్థనిర్ణయేసతి, కపిలస్మృత్యుప బృంహణేన వేదాన్తార్థః ప్రధానకారణవాద ఇత్యనభ్యుపగమే, కపిలస్మృతే రుపబృంహణా నన్వయేనానవకాశదోష ప్రసక్తిరితిచేత్. న, అన్యాసాంవేదావిరోధినీనాం బహ్వీనామ్మన్వాదిస్మృతీనా మనవకాశప్రసక్తేః. వేదస్యోపబృం హణాపేక్షత్వేపి అనన్యపరావిరుద్ధానేకస్మృతిషుసతీషు, విరుద్ధార్థాయాః వేదోదితార్థవిశదీకరణత్వాభావేన తస్యా ఉపబృంహణత్వ మన్యాయ్యమిత్యర్థః. ౧

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

దీ. వేదాన్తానాంసకలేతర చిదచిద్వస్తు విలక్షణాస్పృష్టహేయగన్ధ సర్వజ్ఞతాద్యనన్తకల్యాణ గుణాకరబ్రహ్మైకపరత్వం ప్రతిపాదితం కాపిలస్మృతివిరోధేన చాలయితుంశక్యమ్ - ఉతనేతిసంశయః. శక్య మితిపూర్వపక్షః. శ్రుతివిరుద్ధాయాః స్మృతేరనాదరణీయత్వే స్థితే పివేదాన్తవేద్యార్థస్య దుర్గ్రహత్వేనఅల్పశ్రుతైర్మన్దమతిభిరాప్త ప్రణీతస్మృత్యుపబృంహణేనవినాతేషాంనిశ్చయోనోపపద్యతే. కపిలస్మృతిః కేవలతత్త్వపరేతి తయైవహ్యుపబృంహణంన్యాయ్యమ్. అన్యథాఆప్తప్రణీతాయాః కేవలతత్త్వపరాయాః అస్యాఅనవకాశప్రసఙ్గఇతి వేదాన్తవేద్యం జగత్కారణంప్రధానమ్. రాద్ధాన్తస్తు - వేదాన్తస్యోపబృంహణాపేక్షత్వే ప్యాప్తతమమన్వాదిస్మృతిభి ర్వేదాన్తావిరోధినీభిరేవోపబృంహణంన్యాయ్యమ్, అన్యథాతాసాంబహ్వీనామనవకాశ ప్రసఙ్గోమహానయందోషస్స్యాత్. నచతాసాంధర్మప్రతిపాదనాంశోపబృంహణత్వేనసావకాశత్వమ్, - యతోధర్మాణామపి స్వరూపంపర బ్రహ్మభూతపరమపురుషారాధనత్వమ్, - " ఇష్టాపూర్తంబహుధా

జాతం జాయమానంవిశ్వం బిభర్తిభువనస్యనాభిః"౧" తదేవాగ్ని స్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదుచన్ద్రమాః"౨" యజ్ఞైస్త్వమిజ్యసేనిత్యం సర్వదేవమయాచ్యుత"౩ ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిభిః.

సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్. ౧

సా. యోగీన్ద్రకపిలస్య తథాఽనుపలబ్ధేః కథంస్మృత్యన్తరమేతన్న్యాయ్యమితిచేత్ ; తత్రాహ.

—సూ-౧౪౦—॥ఇతరేషాఞ్చానుపలబ్ధేః॥—

వేదార్థసాక్షాత్కారచతురమన్వాదియోగీన్ద్రాణాం కపిలదృష్టార్థానుపలబ్ధేః కపిలోపలబ్ధిర్భ్రమఏవ. ౨

దీ· అతీన్ద్రియార్థసాక్షాత్కారసమర్థస్యకపిలస్య వేదాన్తానాంబ్రహ్మపరత్వానుపలబ్ధేః ప్రధానపరత్వమేవాశ్రయణీయమిత్యతఉత్తరంపఠతి.

(ఇతరేషాం)-మన్వాదీనాం వేదవిదగ్రేసరాణాం సర్వాతీన్ద్రియార్థసాక్షాత్కారసమర్థానాంప్రధానపరత్వానుపలబ్ధేఃబ్రహ్మపరత్వోపలబ్ధేశ్చ బ్రహ్మపరత్వమేవాశ్రయణీయమ్· వేదాన్తప్రతిపన్నార్థ విరుద్ధాయాస్తుకపిలోపలబ్ధేర్భ్రాన్తిమూలత్వంకల్పయితవ్యమ్. ౨

అ-౩ ౭—సూ-౧౪౧—॥ఏతేనయోగఃప్రత్యుక్తః॥—

సా. యోగస్యహైరణ్యగర్భస్యాపి కాపిలస్మృతివద్వేదవిరుద్ధత్వావిశేషాత్ తద్వన్నిరాసః. ౧

దీ. కింవేదాన్తానాంయోగస్మృత్యోప బృంహణంన్యాయ్యమ్? - ఉతనేతిసంశయః· న్యాయ్యమితిపూర్వపక్షః - కృత్స్నవేదప్రవర్తనాధికృత హిరణ్యగర్భప్రణీతత్వాద్యోగస్య,ఈశ్వరసద్భావాభ్యుపగమాచ్చ.అతోయోగస్మృత్యోపబృంహితత్వేనవేదాన్తానామబ్రహ్మాత్మకప్రధానోపాదానప్రతిపాదనపరత్వమ్.రాద్ధాన్తస్తు-కపిలస్మృతివద్వేదవిరుద్ధత్వావిశేషా†దనాదరణీయైవయోగస్మృతిః. హిరణ్యగర్భస్యాపి క్షేత్రజ్ఞత్వేనభ్రమసమ్భవాత్ యోగస్మృతేరపి భ్రాన్తిమూలకత్వమ్· సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతమ్. ... ౧

౧॥ తై-నా-౬-౧-౬. ౨॥ తై-నా-౬-౧-౭. ౩॥ వి-పు-౫-౨౦-౯౭.

†దనాదరః హిరణ్యగర్భ-పా.

అ-౩౮—సూ-౧౮౨—॥నవిలక్షణత్వాదస్యతథాత్వంచశబ్దాత్॥

సా. వికారాస్పదత్వేనాజ్ఞత్వేనా పురుషార్థాశ్రయత్వేనచ జగతోబ్రహ్మ (విలక్షణత్వా) త్తత్కార్యత్వ న్నసమ్భవతి. విలక్షణత్వఞ్చ శబ్దాచ్చావగమ్యతే, "విజ్ఞానఞ్చావిజ్ఞానఞ్చ"౧ఇత్యాదేః, ౧

దీ. కింవేదాన్తానాం జగత్కారణతయా ప్రధానపరత్వమ్? - ఉతబ్రహ్మపరత్వమితిసంశయః. ప్రధానపరత్వమితి పూర్వపక్షః-అజ్ఞత్వాదినా జగతోబ్రహ్మవిలక్షణత్వేన బ్రహ్మకార్యత్వ ప్రతిపాదనాసమ్భవాత్, సాలక్షణ్యేనప్రధాన†కార్యత్వప్రతి పాదనపరత్వస్యచసమ్భవాత్·రాద్ధాన్తస్తు-మాక్షికాదిభ్యః క్రిమ్యాదీనాంవిలక్షణానాముత్పత్తిదర్శనాత్ బ్రహ్మవిలక్షణస్యజగతః తత్కార్యత్వంసమ్భవత్యేవేతి.

సూతార్థస్తుఅజ్ఞత్వేనాసుఖత్వేనచోపలబ్ధస్యచాస్యచిదచిన్మిశ్రస్య జగతఃసర్వజ్ఞాద్ధేయప్రత్యనీకాన్నిరతిశయానన్దాద్బ్రహ్మణో విలక్షణత్వేనజగతో బ్రహ్మకార్యత్వ ప్రతిపాదనం వేదాన్తానాంనసమ్భవతి.(తథాత్వం) - విలక్షణత్వంచ శబ్దాదవగమ్యతే -నకేవలం ప్రత్యక్షాద్యుపలబ్ధ్యా, -" విజ్ఞానఞ్చావిజ్ఞానఞ్చ"౧" అనీశయాశోచతిముహ్యమానః"౨" అనీశశ్చాత్మాబధ్యతే భోక్తృభావాత్"౩ ఇత్యాదేః ౧

సూ-౧౮౩·—॥అభిమానివ్యపదేశస్తువిశేషానుగతిభ్యామ్॥—

సా. "తంపృథివ్యబ్రవీత్"౪ "ఆపోవాఅకామయన్త"౫ఇత్యాదావజ్ఞానకార్యవ్యపదేశః తత్తదభిమానిదేవతా విషయఇతి, "హన్తాహమిమాస్తిస్రోదేవతాః"౬ ఇతిదేవతాశబ్దేన విశేషితత్వాత్, "అగ్నిర్వాగ్భూత్వాముఖంప్రావిశత్"౭ ఇత్యాదినా తత్తదచిద్వస్త్వభి మానిత్వేనదేవతానుగతేశ్చావగమ్యతే. ౨

దీ. " ఆపోవాఅకామయన్త"౫ "తంపృథివ్యబ్రవీత్"౪ఇత్యాదౌ పృథివ్యాదేరపిజ్ఞానకార్యంవ్యపదిశ్యతే-తస్మాత్, "అవిజ్ఞానఞ్చ" ౧ఇత్యేతదన్యపరమిత్యత ఉత్తరంపఠతి.

(తు) శబ్దశ్శఙ్కాం వ్యావర్తయతి. పృథివ్యాద్యభిమాని దేవతానామయం వ్యపదేశః. కుతోవగమ్యతే?. (విశేషానుగతిభ్యాం) (విశేషః) - విశేషణమ్. " హన్తాహమిమాస్తిస్రోదేవతాః"౬ఇతిపృథి

౧॥ తై-ఆ-౬. ౨॥ ముణ్డకోప-౩-౧-౨. ౩॥ ౪॥ శ-కా-౫-ప్ర౨-అ. ౫॥ ౩-అష్ట-౧-ప్ర-౫-అ. ౬॥ ఛా-ఉ-౬-౩-౨. ౭॥ ఐతరేయోప-౨-౪. †కార్యత్వ-౨-౩-స.

వ్యాదే ర్దేవతాశబ్దేన విశేషణందృశ్యతే· "సర్వాహవై దేవతా అహంశ్రేయసేవివదమానాః"౧ ఇతిచ వాగాదిప్రాణపర్యన్తస్య చ. తథా (అనుగతిః) - అనుప్రవేశః. అగ్న్యాదీనాం వాగాద్యను ప్రవేశోదృశ్యతే, "అగ్నిర్వాగ్భూత్వా ముఖంప్రావిశత్, ఆదిత్యశ్చక్షుర్భూత్వాఽక్షిణీ ప్రావిశత్, వాయుః ప్రాణోభూత్వా నాసికేప్రావిశత్"౨ఇత్యాదౌ· ౨

సూ-౧౮౪—॥దృశ్యతేతు॥—

సా. విలక్షణయోరపి కార్యకారణ భావస్సమ్భవతి, మాక్షికాదిభ్యః క్రిమ్యాద్యుత్పత్తిదర్శనాత్. ౩

దీ· (తు) శబ్దః పక్షంవ్యావర్తయతి. మాక్షికాదిభ్యో విలక్షణానాంక్రిమ్యాదీనా ముత్పత్తిర్దృశ్యతే - అతోబ్రహ్మవిలక్షణస్యాపిజగతస్తత్కార్యత్వం సమ్భవతి. ౩

సూ-౧౮౫—॥అసదితిచేన్నప్రతిషేధమాత్రత్వాత్॥—

సా. ఏవన్తర్హి కార్యంకారణే అసదితిచేత్; న, సాలక్షణ్యా౧నియమ ప్రతిషేధమాత్రత్వాత్, ౨పూర్వోక్తం కార్యకారణయోర్వస్త్వైక్య స్నత్యక్తమ్. ౪

దీ. యది కార్యస్య కారణాద్విలక్షణ ద్రవ్యత్వమభ్యుపగమ్యతే - తర్హి కారణేకార్యం నసద్భవతీత్య సత్కార్య వాదోభ్యుపగతస్స్యాత్; తథాసతి "సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ"౩ ఇతిసామానాధికరణ్య వ్యపదేశోనఘటతఇతిచేత్ .తన్న-కార్యకారణయోస్సాలక్షణ్యానియమ ప్రతిషేధమాత్రత్వా దస్మాభిఃపూర్వమభిహితస్య. కార్యకారణయోరేకద్రవ్యత్వం స్వీకృతమేవ· ఏకమేవకారణావస్థంద్రవ్యంకార్యావస్థాంభజమానంసలక్షణావస్థామపిభజతే, విలక్షణావస్థామపీత్యర్థః·౪

సూ-౧౮౬—॥అపీతౌతద్వత్ప్రసఙ్గాదసమఞ్జసమ్॥—

సా. జగతో౪బ్రహ్మకారణత్వేనవస్త్వైక్యేన తస్మిన్నపీత్యాదౌ జగతఇవబ్రహ్మణోపి వికారిత్వాద్యనిష్ట ప్రసఙ్గాత్ వేదాన్తవాక్యం సర్వమసమఞ్జసంస్యాత్. ౫

౧॥ బృ-ఉ-౮-౧-౬.?? ౨॥ ఐతరేయోప-౨-౪. ౩॥ ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧.

పా.—౧-సాలక్షణ్యస్యనియమ-౨. ౨-మాత్రంపూర్వో-౨. ౩-హిటిం-కార్య-౨-౩. ౪-బ్రహ్మణాకారణేన-౨.

దీ. యది బ్రహ్మైవ సర్వజ్ఞం సత్యసఙ్కల్పం నిరతిశయానన్దమపహతపాప్మత్వాది స్వరూపం తద్విపరీతజగదవస్థాం భజతే · తర్హి పిణ్డత్వఘటత్వావస్థ మృద్ద్రవ్యవత్సర్వజ్ఞత్వ మపహత పాప్మత్వమ్, అజ్ఞత్వం కర్మవశ్యత్వం చ, బ్రహ్మణః ప్రసజ్యత ఇతి విరుద్ధార్థాభిధానాద్వేదాన్తవాక్య (మసమఞ్జసం) స్యాత్. అపీతావితి-ప్రదర్శనార్థమ్· జగతో బ్రహ్మణి (అపీతౌ)- బ్రహ్మణ ఉత్పత్తావపీత్యర్థః. అపీతిః-అప్యయః·౪

సూ-౧౪౭—॥నతుదృష్టాన్తభావాత్॥—

సా. నైతత్; "యస్యాత్మాశరీరమ్" ౧"యస్యావ్యక్తంశరీరమ్" ౨ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధచిదచిద్వస్తు శరీరకస్య బ్రహ్మణః కార్యకారణభావేనావస్థానే గుణదోషవ్యవస్థితేః దృష్టాన్తసద్భావాత్. యథా, జీవస్య సశరీరస్య మనుష్యాద్యాత్మనో బాలత్వయువత్వస్థవిరత్వాదిభావేపి బాలత్వాదయ శ్శరీరే తిష్ఠన్తి, జ్ఞానసుఖాదయ శ్చాత్మన్యేవ; తద్వదత్రాపి శరీరభూతచిదచిద్వస్తుగతాన్యజ్ఞానవికారాదీని దోషాః. ఆత్మభూతే తు బ్రహ్మణి నిరవద్యత్వావికారిత్వసార్వజ్ఞ్యసత్యసఙ్కల్పత్వాదయః ౫

దీ· న బ్రహ్మణ్యజ్ఞత్వాదయః ప్రసజ్యేరన్; అత ఏవ న వేదాన్తానామసామఞ్జస్యమ్· (తు) శబ్దః ప్రసక్తస్యాఽసమ్భావనీయతాం ద్యోతయతి· ఏకస్యైవావస్థాద్వయాన్వయేపి గుణదోషవ్యవస్థాయాం దృష్టాన్తసద్భావాత్. యథా మనుష్యో జాతో బాలో యువా స్థవిరో భవతీత్యత్ర మనుష్యశరీరకస్య చేతనస్యైవ సర్వావస్థాన్వయేపి జన్మబాలత్వయువత్వస్థవిరత్వాదీని నాత్మని సజ్జన్తే; - తథా జ్ఞానసుఖదుఃఖాదయశ్చ న శరీరే;- ఏవం చిదచిద్వస్తు శరీరకస్య పరస్య బ్రహ్మణః కార్యకారణోభయావస్థాన్వయేపి కర్మవశ్యత్వాజ్ఞత్వాదయః శరీరభూత చిదచిద్వస్తుగతాః, అపహతపాప్మత్వ సర్వజ్ఞత్వాదయః పరమాత్మన్యాత్మభూతేఽవతిష్ఠన్తే. సర్వావస్థస్య చిదచిద్వస్తునో బ్రహ్మశరీరత్వమ్, బ్రహ్మణశ్చ తదాత్మత్వమ్, "యస్య పృథివీ శరీరమ్" ౨ఇత్యాద్యన్తర్యామి బ్రాహ్మణాదిష్వవగతమితి న కశ్చిద్విరోధః. ౬

సూ-౧౪౮—॥స్వపక్షదోషాచ్చ॥—

సా. ప్రధానకారణదోషాచ్చాయమేవ గ్రాహ్యః. ప్రధానకారణ వాదే

౧॥ మాధ్యన్దినశాఖాయామ్. ౨॥ సుబాలోప-౭-ఖణ్డే.

టానిర్వికారపురుష సన్నిధానాత్ ప్రకృతిప్రవృత్తౌ వితరేతరధర్మాధ్యాసాదయో౽ నుపపాదాః. అన్యత్రాన్యధర్మానుసన్ధాన రూపో౽ధ్యాసః నిర్వికారపురుషస్య న సమ్భవతి; అచేతనాయాశ్చ ప్రకృతేరనుసన్ధాన రూపో౽ధ్యాసస్సుతరాన్న సమ్భవతి. ౭

దీ. న కేవలం బ్రహ్మకారణవాదస్య నిర్దోషతయా తత్సమాశ్రియణమ్ - ప్రధానకారణవాదే దోషాచ్చ తత్పరిత్యజ్య స ఏవ సమాశ్రయణీయః. ప్రధానకారణవాదే హి నిర్వికారస్య చిన్మాత్రస్య పురుషస్య ప్రకృతిసన్నిధాన కృతతద్ధర్మాధ్యాసమూలా జగత్ప్రవృత్తిరభ్యుపగమ్యతే. తత్ర ప్రకృతిసద్భావమాత్రే సన్నిధానే సతి ముక్తస్యాపి తద్ధర్మాధ్యాసప్రసఙ్గః. వికారవిశేషే సతి సన్నిధానే కృత్స్నస్య వికారస్యాధ్యాసపూర్వకత్వాన్నాధ్యాసస్యపి కారో హేతురితి విరుద్ధార్థాభిధానాద సామఞ్జస్యదోష ఇతి న తత్పక్షస్సమ్భవగన్ధః. ౭

సా. ప్రధానకారణవాదస్య కుతర్కమూలత్వాత్ తస్యాప్రతిష్ఠితత్వాదపి త్యాజ్యం ప్రధానమ్. ౮

దీ. కాపిలతన్త్రస్య తర్కమూలత్వేన శాక్యాదితర్క ప్రతిహత తయా౽స్య తర్కస్యాప్రతిష్ఠితత్వాచ్చ న తత్పక్షస్సమ్భవః. ౮

——సూ-౧౫౦——॥అన్యథా౽నుమేయమితి చేదేవమప్యనిర్మోక్షప్రసఙ్గః॥——

సా. క్లృప్తప్రకారాత్ ప్రకారాన్తరేణ ప్రధాన (మనుమేయమితిచేత్); (ఏవమపి) తతో౽ధికకుతర్క కుశలసమ్భావనయా అప్రతిష్ఠితత్వాత్ (అనిర్మోక్షప్రసఙ్గః) దుర్వారస్స్యాత్. ౯

దీ. ఇతః పూర్వం విద్యమానైస్తార్కికైరప్రతిహతత్వం యథా సమ్భవతి - తథా ప్రధానకారణవాద[2] మనుమన్యామహే ఇతి చేత్. తథాపి తర్క ప్రతిష్ఠానదోషాత్ (అనిర్మోక్షప్రసఙ్గో) దుర్వారః - త్వదధికకుతర్క కుశల[3]సద్భావ సమ్భవాత్. ౯

పా.— ౧-పూర్వకత్వాభావాత్ నాధ్యాసస్య-౨-౩. పూర్వకత్వాభావాన్న సన్నిధానం వికారహేతురితి కృత్స్నస్య వికారస్యాధ్యాస పూర్వకత్వాన్నాధ్యా-పా. ౨- అనుమన్యామహే-పా. ౩-దూష్యత్వ-పా.

అ-౩౯ — సూ-౧౫౧ — ॥ ఏతేనశిష్టాపరిగ్రహా అపివ్యాఖ్యాతాః ॥ —

సా. (ఏతేన) - సాఙ్ఖ్యస్మృతి నిరాకరణహేతునా తర్కాప్రతిష్ఠితత్వాదినా, పరిశిష్టాశ్చ కణభక్షాక్షపాదక్షపణకాది స్మృతయో నిరాకృతాః. ... ౧

దీ. నపరిగృహ్యన్తే వైదికైరిత్యపరిగ్రహాః.† శిష్టాశ్చ తేఽపరిగ్రహాశ్చ (శిష్టాపరిగ్రహాః). (ఏతేన)-తర్కాప్రతిష్ఠాన లక్షణకాపిలస్మృతి నిరసనహేతునా పరిశిష్టాః కణభక్షాది స్మృతయోఽపినిరస్తా (వ్యాఖ్యాతాః). పరమాణుకారణవాద స్సర్వసమ్మతఇతి నతేషాంతర్కస్యాప్రతిష్ఠితత్వ మిత్యధికాశఙ్కా తర్కమూలత్వావిశేషాత్, పరమాణూనాం శూన్యత్వాద్రవ్యత్వాదివివాదాచ్చ, తర్కస్యాప్రతిష్ఠితత్వ మేవేతిపరిహారః ౧

అ-౪౦-సూ-౧౫౨ — ॥ భోక్త్రాపత్తేరవిభాగశ్చేత్స్యాల్లోకవత్ ॥ —

సా. యదిచిదచిద్వస్తు శరీరకత్వేనబ్రహ్మణోఽపి సశరీరత్వమిష్యతే; తర్హి జీవవత్ సశరీరత్వేనబ్రహ్మణోఽపి శరీరసంబన్ధ ప్రయుక్తసుఖదుఃఖ భోక్తృత్వాపత్తేః జీవాదవిభాగ ప్రసక్తిరితిచేత్; న, స్యాదేవజీవాద్విభాగః, నిరవద్యత్వ కల్యాణగుణాకరత్వేన బ్రహ్మణః. నహిసశరీరత్వప్రయుక్త మనిష్టభోక్తృత్వమ్, అపిత్వవశ్యత్వకృతమ్. యథాలోకే రాజ్ఞః స్వశరీరత్వేపి అనన్యవశ్యస్య స్వాజ్ఞాతివృత్తికృతానిష్ట భోక్తృత్వస్యేతర సమానమ్. ౧

దీ. సర్వాత్మభూతస్య పరస్యబ్రహ్మణః స్వశరీరభూతాజ్జీవాన్నిరతిశయానన్ద స్వభావతయాఽయో (విభాగ) ఉక్తః - సకింవిభాగస్సంభవతి? ఉతనేతిసంశయః నసమ్భవతీతిపూర్వపక్షః - సర్వ చిదచిద్వస్తుశరీరతయా శరీరిత్వాద్బ్రహ్మణః, సశరీరస్యచసుఖదుఃఖయోః (భోక్తృత్వాపత్తేః). తదాపత్తిశ్చ “నహవైసశరీరస్య సతఃప్రియాప్రియయోరపహతిరస్తి అశరీరంవావసన్తం నప్రియాప్రియేస్పృశతః”౧ఇతిశ్రుతేః రాద్ధాన్తస్తు - స్యాదేవవిభాగో జీవాత్పరస్య కర్మవశ్యతయా. నశరీరిత్వ ప్రయుక్తస్సుఖదుఃఖయోగః అపితుశాస్త్రావశ్యతయా తదతివృత్తికృతః - “సఏకధాభవతి త్రిధాభవతి”౨ఇత్యాదినాఽపగత శరీరస్యముక్తస్య సశరీరస్యాప్యశాస్త్రావ

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౧౨-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౭-౨౬-౨.

†శిష్టాశ్చతేఅపరిగ్రహాశ్చ శిష్టాపరిగ్రహాః - తాళపత్రశ్రీకోశేషు-న.

శ్యతయానిరస్త నిఖిలదుఃఖత్వదర్శనాత్. యథాలోకే రాజ శాసన వశ్యానాం శరీరిణాం తచ్ఛాసనాతివృత్తినిమిత్త దుఃఖాన్వయేపి రాజ్ఞస్సరీరస్యాపి ప్రకారాన్తరేణసాధర్మ్యేపిస్వశాసనావశ్యతయా న తదతివృత్తికృత దుఃఖాన్వయః. (విభాగః)- వైలక్షణ్యమ్. సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతమ్. ౧

—అ-౨-౧-సూ-౧౫౩—॥తదనన్యత్వమారమ్భణ శబ్దాదిభ్యః॥—

సా. కారణభూతా ద్బ్రహ్మణోఽనన్యత్వం కార్యభూతజగతః వాచారమ్భణ శబ్దాదిభ్యోవాక్యేభ్యో ఽవగమ్యతే, "వాచారమ్భణం వికారోనామధేయం మృత్తికేత్యేవసత్యమ్"౧"సదేవసోమ్యేద మగ్రఆసీదేక మేవాద్వితీయం తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి"౨"ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వం...తత్త్వమసి"౩ ఇత్యాదిభ్యః.

దీ. కింబ్రహ్మకార్యంజగత్ బ్రహ్మణోన్యత్; ఉతానన్యదితి సంశయః. అన్యదితిపూర్వపక్షః - తథోపలబ్ధేః. నహిబుద్ధిశబ్దాన్తరాదయః కారణాత్కార్య స్యానన్యత్వేకథంచిదుపపద్యన్తే. కారక వ్యాపారవైయర్థ్యం చానన్యత్వే. అతోవస్తు విరోధాదనన్యత్వశ్రుతయః లక్షణయా నేయాః. రాద్ధాన్తస్తు - "వాచారమ్భణం వికారోనామధేయం మృత్తికేత్యేవసత్యమ్"౧"సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం తదైక్షతబహుస్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽసృజత"౨"ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వం తత్సత్యం సఆత్మాతత్త్వమసి శ్వేతకేతో"౩"సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మతజ్జలానితి"౪"తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియత"౫ఇతిశ్రుతిశతసిద్ధం కార్యస్యజగతః కారణాద్బ్రహ్మణో నన్యత్వమ్. నచాత్రవస్తు విరోధగన్ధః - కారణీభూతమృదాది ద్రవ్యస్యైవ పృథుబుధ్నోదరాద్య వస్థాన్తరాపత్త్యా బుద్ధిశబ్దాన్తరాద యోప్యుపపద్యన్తే. తతఏవ కారక వ్యాపారాదర్థవత్త్వంచ. కారణస్యైవ కార్యావస్థాయామపి ప్రత్యభిజ్ఞాయ మానస్యావస్థా న్తరాపత్త్యైవసర్వోపపన్నేషు అనుపలబ్ధద్రవ్యాన్తరకల్పనా నసమ్భవతి. తస్మాద్బ్రహ్మకార్యం జగద్బ్రహ్మణోఽనన్యదేవ.

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౧-౫. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౭.
౪॥ ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧. ౫॥ బృ-ఉ-౩-౪-౭.

సూత్రార్థస్తు (తదనన్యత్వ మారమ్భణశబ్దాదిభ్యః) తస్మాత్ - బ్రహ్మణః అనన్యత్వం కార్యస్యజగతః ఆరమ్భణశబ్దాదిభ్యో వాక్యేభ్యస్తదుపపాదయద్భ్యోఽవగమ్యతే. ఆరమ్భణమితిశబ్ద ఆదిర్యేషాం పూర్వోక్తానాంవాక్యానామ్- తాన్యారమ్భణశబ్దాదీని. తాన్యనన్యత్వముపపాదయన్తి. ౧

—సూ-౧౫౪—॥భావేచోపలబ్ధేః॥—

సా. ఘటాదికార్య (భావేచ) తదేవేదమ్మృద్ద్రవ్యమిత్యుపలబ్ధేశ్చ కారణాదనన్యత్వాత్కార్యమ్. ౨

దీ· ఘటాదికార్య (భావేచ) తదేవేదంమృద్ద్రవ్యమిత్థమవస్థితమితికారణస్య (ఉపలబ్ధేశ్చ) కారణాదనన్యత్వంకార్యస్య - యథా, దేవదత్తస్య బాలత్వయువత్వాద్యవస్థావిశిష్టస్య†నాన్యత్వమ్. ౨

—సూ·౧౫౫—॥సత్త్వాచ్చావరస్య॥—

సా. కార్యస్యకారణే (సత్త్వాచ్చ) తస్మాదనన్యత్వాత్కార్యమ్. ఘటశరావాదికం పూర్వమ్మృత్తికైవాసీదతి హిఘటాదిః మృదాత్మనోపలభ్యతే. ౩

దీ· (అపరస్య) - కార్యస్య, కారణే (సత్త్వాచ్చ) కారణాదనన్యత్కార్యమ్· సర్వమిదంఘటశరావాదికార్యం పూర్వాహ్ణేమృదేవాసీదితిహి కారణే కార్యముపలభ్యతే. ఘటశరావాదిసంస్థానసంస్థితమేవ మృద్ద్రవ్యం పూర్వకాలేపిణ్డాకారముపలబ్ధమిత్యర్థః· ౩

—సూ-౧౫౬ — ॥ అసద్వ్యపదేశాన్నేతిచేన్నధర్మాన్తరేణ వాక్యశేషాద్యుక్తేశ్శబ్దాన్తరాచ్చ॥—

సా. "ఇదంవా అగ్రేనైవకిఞ్చనాసీత్" ౧ ఇతికార్యస్యతదానీమసత్త్వవ్యపదేశాత్ కారణేకార్య మసదితిచేత్; న. స్థూలత్వ విరోధిసూక్ష్మత్వ రూపధర్మాన్తరయోగా దసత్త్వవ్యపదేశః. కుతః? "తదసదేవసన్మనో కురుతస్యామ్" ౧ఇతివాక్యశేషాదవగమ్యతే. మనస్కారోహి విద్యమానస్యైవ. యుక్తేశ్చాసద్వ్యపదేశోధర్మాన్తరయోగనిమిత్తఇతి గమయతి. పిణ్డత్వఘటత్వ కపాలత్వాది పరస్పరవిరోధిభిః భావరూపైర్ధర్మైః ఘటః ప్రాగ్జాసీదిదానీమస్తి భవిష్యతిచేతి సదావిద్యమానస్యైవ

౧॥ ౨-అష్ట-౨-ప్ర-౮-అ. †కార్యస్య-పా.

వృద్ధ్రివ్యస్యహి అసదాదివ్యపదేశః. తథాశబ్దాన్తరఞ్చ- "తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్"౧ఇత్యాది. ౪

దీ. "అసదేవేదమగ్రఆసీత్"౨ "ఇదంవాఅగ్రేనైవకిఞ్చనాసీత్"౩ఇత్యాదిషు కారణావస్థాయాంకార్యస్యాసత్త్వ(వ్యపదేశాత్) కారణేకార్యం సదిత్యేతన్నోపపద్యతఇతిచేన్న - సదితివ్యపదేశహేతుభూతనామ రూపావస్థావిరోధి సూక్ష్మావస్థాఖ్య(ధర్మాన్తరేణ) యోగాదసదితివ్యపదిశ్యతే.కథమిదమవగమ్యతే?(వాక్యశేషాద్యుక్తేశ్శబ్దాన్తరాచ్చ),వాక్యశేషస్తావత్ "తదసదేవసన్మనోఽకురుతస్యామ్"౩ఇతి.అసదితివ్యపదిష్టస్యైవ మనస్కారప్రతిపాదనేన అసద్వ్యపదేశో ధర్మాన్తరయోగాదిత్యవగమ్యతే. యుక్తిశ్చధర్మాన్తరయోగమేవాసద్వ్యపదేశహేతుమవగమయతి - ఘటోఽస్తిఘటోనాస్తీతిసదసద్వ్యపదేశయోః ఘటత్వకపాలత్వయోఃపరస్పరవిరోధిధర్మయోరేవ హేతుత్వేసిద్ధేతదతిరిక్తానుపలబ్ధతుచ్ఛత్వస్యహేతుత్వకల్పనానుపపత్తేః.తథాశబ్దాన్తరంచ "సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్"౨ఇతి సమానప్రకరణ[1]స్థమసచ్ఛబ్దంధర్మాన్తరయోగనిమిత్తమవగమయతి.౪

సూ ౧౫౭ —॥పటవచ్చ॥—

సా. తన్తవఏవసంయోగవిశేషభాజఃపటఇతినామాన్తరాదికంభజన్తే, తద్వత్ బ్రహ్మాపి.

దీ. యథాతన్తవఏవ వ్యతిషఙ్గవిశేషభాజః పటఇతినామ రూపాభ్యాంకార్యాన్తరాదికం భజన్తే - తద్వద్బ్రహ్మాపి. ౫

సూ-౧౫౮ —॥యథాచప్రాణాదిః॥—

సా. యథాచ వాయురేకఏవ వృత్తివిశేషైః ప్రాణాపానాది నామానిభజతే, [2]తథా బ్రహ్మాపీతి తదనన్యత్వంజగతః ౬

దీ. యథాచవాయురేకఏవ శరీరే వృత్తివిశేషంభజమానః, ప్రాణాపానాదినామ రూపకార్యాన్తరాణిభజతే, -తద్వద్బ్రహ్మాపీతి తదనన్యత్వం జగతస్సిద్ధమ్. ౬

౧॥ బృ-ఉ-౩-౪-౭. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧. ౩॥ ౨-అష్ట-౨-ప్ర-౮-అ.

పా.—౧-స్థంసచ్ఛబ్దం-౧-౩. ౨-తథాపితదనన్య-౨.

14-4-84.

అ-౨-౧-సూ-౧౫౯—॥ఇతరవ్యపదేశాద్ధితాకరణాదిదోషప్రసక్తిః॥—

సా. "తత్త్వమసి"౧ "అయమాత్మాబ్రహ్మ"౨ఇతి కార్యభూతస్య జీవస్య బ్రహ్మభావ వ్యపదేశాద్ధి అనన్యత్వముక్తమ్. ఏవన్తర్హి సర్వజ్ఞస్య సత్యసఙ్కల్పస్య బ్రహ్మణః ఆత్మనోహిత రూపకార్య జగదకరణమ్, అహితరూపకార్య కరణఞ్చేత్యాది దోషప్రసక్తిః. ౧

దీ- బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వం సమ్భవతి - నేతి సంశయః. న సమ్భవతీతి పూర్వపక్షః- "అయమాత్మాబ్రహ్మ"౨ "తత్త్వమసి"౧ ఇతి సామానాధికరణ్యేన జీవో బ్రహ్మేత్యవగమాత్, జగత్సర్గస్య చ జీవదుఃఖహేతుత్వాత్, ఆత్మహితాకరణాది దోషప్రసక్తేః సర్వజ్ఞస్య సత్యసఙ్కల్పస్య బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వానుపపత్తేః. జీవపరయోర్భేద వాదిన్యశ్శ్రుతయః, జగద్బ్రహ్మణోరనన్యత్వం వదతాత్వమైవపరిత్యక్తాః - భేదేసత్యనన్యత్వాసిద్ధేః. ఔపాధిక భేదవిషయాః భేదశ్రుతయః, స్వాభావికాభేదవిషయాః అభేదశ్రుతయః ఇతిచేత్. తత్రేదంవక్తవ్యమ్,-స్వభావతః స్వస్మాదభిన్నంజీవం కిమనుపహితం జగత్కారణం బ్రహ్మజానాతి -నవా.నజానాతిచేత్ - సర్వజ్ఞత్వహానిః. జానాతిచేత్ - స్వస్మాదభిన్నస్యజీవస్య దుఃఖం స్వదుఃఖమితిజానతో బ్రహ్మణః హితాకరణాఽహితకరణాది దోషప్రసక్తిరనివార్యా. జీవబ్రహ్మణోరజ్ఞాన కృతో భేదః - తద్విషయా భేదశ్రుతిరితిచేత్. తత్రాపి జీవాజ్ఞానపక్షేపూర్వోక్తో దోషస్తత్ఫలం చ తదవస్థమేవ. బ్రహ్మాజ్ఞానపక్షే స్వప్రకాశస్వరూపస్య బ్రహ్మణః జ్ఞానసాక్షిత్వం తత్కృతజగత్సృష్టిశ్చనసంభవతి.అజ్ఞానేనప్రకాశస్తిరోహితశ్చేత్ ; తిరోధానస్య ప్రకాశనివృత్తి కరత్వేన ప్రకాశస్యైవ స్వరూపత్వా త్స్వరూపనివృత్తిరేవేతి స్వరూపనాశాదిదోషాః భాష్యేప్రపఞ్చితాః. రాద్ధాన్తస్తు - "అస్మాన్మాయీసృజతే విశ్వమేతత్తస్మిం శ్చాన్యోమాయయాసన్నిరుద్ధః"౩ "తయోరన్యః పిప్పలంస్వాద్వత్త్య నశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి"౪ "ప్రధానక్షేత్రజ్ఞ

౧|| ఛా-ఉ-౬-౮-౭. ౨|| బృ-ఉ-౬-౪-౫. ౩|| శ్వే-ఉ-౪-౯. ౪|| ముణ్డకోప-౩-౧-౧.

పా.—౧-హితాకరణాదిదోష-౧-౪. ౨-విశల్య-పా.

[illegible]నిర్దేశః" ౧"పృథగాత్మానం ప్రేరితారం చమత్వా" ఇత్యాదిభిః ప్రత్యగాత్మనోఽర్థాన్తరభూతం బ్రహ్మేత్యవగమాత్, జీవకర్మానుగుణతయా జగత్సర్గస్యచ బ్రహ్మణోలీలాప్రయోజనత్వాత్, జగత్కారణత్వం సమ్భవత్యేవ. * తత్త్వమస్యాది సామానాధికరణ్యనిర్దేశః "యస్యాత్మాశరీరమ్"౩ ఇత్యాదిశ్రుతే ర్జీవస్యబ్రహ్మశరీరత్వాత్తచ్ఛరీరతయాజీవప్రకారక బ్రహ్మప్రతిపాదనపరః సూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరంబ్రహ్మ కారణావస్థమ్, స్థూలచిదచిద్వస్తుశరీరం బ్రహ్మైవకార్యావస్థ, మితికార్యకారణయో రనన్యత్వమ్. ఏవమపిశరీరభూతయోశ్చిదచిద్వస్తునోః శరీరిణోబ్రహ్మణశ్చ, దుఃఖిత్వపరిణామిత్వహేయప్రత్యనీకత్వ కల్యాణగుణాకరత్వ స్వభావాః స్వరూపవివేకవిషయ శ్రుతిసిద్ధాః తథైవవ్యవస్థితాఇతి బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వం సమ్భవత్యేవ.

సూత్రార్థస్తు (ఇతరవ్యపదేశాద్ధితాకరణాదిదోషప్రసక్తిః) బ్రహ్మణఇతరః - జీవః. బ్రహ్మణోజీవతయా వ్యపదేశాత్, జీవస్యచదుఃఖిత్వాత్, హితరూపజగదకరణ మహితరూపజగత్కారణమిత్యాదిదోష ప్రసక్తిర్బ్రహ్మణః అతోబ్రహ్మణో జగత్కారణత్వం నసమ్భవతీతి. ౧

సా. నైతత్.

——సూ. ౧౬౦——॥అధికంతు భేదనిర్దేశాత్॥——

కార్యకారణయో రనన్యత్వేపి జీవస్వరూపాత్ బ్రహ్మస్వరూప మర్థాన్తరమ్. "కరణాధిపాధిపః"౪ "విద్యావిద్యేఈశతే యస్తుసోన్యః"౫ఇత్యాది (భేదనిర్దేశాత్), చిదచిద్వస్తుశరీరంబ్రహ్మైవ కారణావస్థం కార్యావస్థఞ్చేతి గుణదోషవ్యవస్థితిరితి "నతుదృష్టాన్తభావాత్"౬ ఇతిహ్యుక్తమ్. "యస్యపృథివీశరీరమ్"౭ "యస్యాత్మాశరీరమ్"౩ ఇత్యాదిశ్రుతి శతసమధిగతం చిదచిద్వస్తు శరీరకత్వమ్. ౨

దీ. *అతఉత్తరంపఠతి.

(తు) శబ్దఃపక్షవ్యావృత్త్యర్థః ప్రత్యగాత్మనః (అధికం) -

౧॥ శ్వే-ఉ-౬-౧౬. ౨॥ శ్వే-ఉ-౧-౬. ౩॥ మాధ్యన్దినపాఠే. ౪॥ శ్వే-ఉ-౬-౧౯. ౫॥ శ్వే-ఉ-౫-౧.౬॥ ౨-౧-౯. ౭॥ సుబాలోప-౭-ఖణ్డే.

పా.—౧-తయా-౧-౨-౩-న. ౨-అతఉత్తరంపఠతి-౧-౨-న.

అర్థాన్తరభూతంబ్రహ్మ. కుతః?. (భేదనిర్దేశాత్) "సకారణంకరణాధిపాధిపః"౧ "ప్రధానక్షేత్రజ్ఞ పతిర్గుణేశః"౨ "పృథగాత్మానంప్రేరితారంచమత్వా"౩ ఇత్యాదిభిః ప్రత్యగాత్మనోజీవా ద్బ్రహ్మణో హి భేదోనిర్దిశ్యతే?. ౨

—సూ-౧౬౧—॥అశ్మాదివచ్చతదనుపపత్తిః॥—

సా. అశ్మకాష్ఠలోష్ఠ తృణాదేరచేతనస్యేవ జీవస్య "అనీశయాశోచతి ముహ్యమానః" ౪ ఇత్యాదినా అత్యన్తవిసజాతీయతయాఽభిహితస్యసర్వజ్ఞ సత్యసఙ్కల్ప బ్రహ్మస్వరూప తానుపపత్తి స్సిద్ధ్యత్యేవేత్యర్థః. ౩

దీ. అశ్మకాష్ఠలోష్ఠతృణాదేరచేతనస్యేవాఽనన్తదుఃఖాకరజీవస్య నిరతిశయానన్ద సత్యసఙ్కల్పబ్రహ్మభావానుపపత్తిశ్చ. న కేవలమ్ భేదశ్రుత్యాఽర్థాన్తరతాఽవగమ్యతే -౧ వస్త్వనుపపత్త్యాచేత్యర్థః. జీవసామానాధికరణ్యనిర్దేశః "యస్యాత్మాశరీరమ్"౫ ఇత్యాదిశ్రుతిశతసిద్ధజీవప్రకారబ్రహ్మ ప్రతిపాదనపర ఇతి "అవస్థితేరితికాశకృత్స్నః"౬ ఇత్యత్రైవప్రతిపాదితః. ... ౩

అ-౪౩ — సూ-౧౬౨—॥ఉపసంహారదర్శనాన్నేతిచేన్నక్షీరవద్ధి॥

సా. కార్యనిర్వృత్త్యావనేకకారకో పసంహారదర్శనాత్ బ్రహ్మైకమేవ౩జగదాకారకార్యన్నభవే(దితిచేత్. న), క్షీరస్యైకస్యైవదధిభావవత్, బ్రహ్మణోఽపిసమ్భవతి.

దీ. బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వం సమ్భవతి - న వేతిసంశయః నసమ్భవతీతిపూర్వపక్షః - లోకే కార్యజననసమర్థస్యాపివస్తునః తత్తత్కార్యజననే అనేకకార(కోపసంహారదర్శనా) ద్విచిత్రజగజ్జన్మసమర్థస్యాపి బ్రహ్మణోఽసహాయస్య జనయితృత్వానుపపత్తేః. రాద్ధాన్తస్తు - క్షీరస్యదధిభావేఽనన్యాపేక్షత్వదర్శనా న్నానేకకారకోపసంహార నియమోదృశ్యతఇతి బ్రహ్మణోఽనన్యాపేక్షస్యైవ కారణత్వం సమ్భవత్యేవ. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్. (క్షీరవద్ధి) ఇతి ప్రసిద్ధవన్నిర్దేశః చోద్యమాన్ద్యపరః ౧

౧॥ శ్వే-ఉ-౬-౧౯. ౨॥ శ్వే-ఉ-౬-౧౬. ౩॥ శ్వే-ఉ-౧-౬. ౪॥ ముణ్డకోప-౩-౧-౨. ౫॥ మాధ్యన్దినశాఖాయామ్. ౬॥ ౧-౪-౨౨.

పా.—౧-వస్తుతోఽభేదానుప - పా. ౨-చేతిచకారార్థః-౧. ౩-జగత్కారణన్న-౨.

సూ-౧-౬-౩---॥ దేవాదివదపిలోకే॥---

సా. యథా దేవాదేశ్శాస్త్రావగతశక్తేః స్వసఙ్కల్పాదేవ స్వే స్వే (లోకే) స్వాపేక్షిత నానారూపభావః; ఏవం బ్రహ్మణోఽపి శాస్త్రావగతశక్తే స్సర్వముప పన్నమ్. ౨

దీ. యథాదేవాదయః స్వే స్వేలోకే స్వాపేక్షితానిస్వ స ఙ్కల్పాదేవసృజన్తి, - తథాబ్రహ్మాపి. దేవాదేశ్శాస్త్రావ సేయశ క్తితయా బ్రహ్మతుల్యత్వేపి 1 దేవాదిగ్రహణం బ్రహ్మణోవిచిత్రశ క్తిత్వస్య సుగ్రహణాయేతి మన్తవ్యమ్. ౨

అ-౪౪-—సూ-౧-౭-౪—॥కృత్స్నప్రసక్తిర్నిరవయవత్వశబ్దకోపోవా॥

సా. చిదచిద్వస్తు శరీరకంబ్రహ్మైవ కార్యకారణావస్థమిత్యుక్తమ్; తత్రబ్రహ్మణశ్శరీరిణో నిరవయవత్వేన కృత్స్నస్య బ్రహ్మణః కార్యత్వేనోపయోగ (ప్రసక్తిః); కార్యావస్థాయామపి అంశాన్తరేణావస్థితమితిచపక్షే (నిరవయవత్వశబ్దకోపోవా) స్యాత్; అతోబ్రహ్మ నకారణమ్. ౧

దీ. బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వం సమ్భవతి - నేతిసంశయః. నసమ్భవతీతి పూర్వపక్షః - నిరవయవస్య బ్రహ్మణోజగదుపాదానత్వే కృత్స్నస్యబ్రహ్మణో జగదాకారేణో ఉపయోగప్రసఙ్గాత్. తత్పరిజిహీర్షయా సావయవత్వాభ్యుపగమే "సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీదేక మేవాద్వితీయమ్"౧ ఇత్యాదిః కారణావస్థాయాం నిరవయవత్వ వాచిశబ్దోబాధ్యేత. యద్యపి సూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరం బ్రహ్మ కారణమ్,స్థూలచిదచిద్వస్తు శరీరంబ్రహ్మకార్య, మిత్యభ్యుపగమ్యతే, తథాపి శరీర్యంశస్యాపి కార్యత్వాభ్యుపగమాత్ (కృత్స్నప్రసక్తిర్నిరవయవత్వశబ్ద) బాధోవా. రాద్ధాన్తస్తు - సకలేతరవిసజాతీయం శ్రుత్యేకసమధిగమ్యం సర్వశక్తియుక్తం బ్రహ్మనిరవయవమపి ౨కార్యంచభవతిఅన్యచ్చభవతీతి పరిమితశక్తివస్తుచోద్యంనతత్రప్రసజ్యతే.యథాజాతివాదినోజాతిరేకైవామూర్తాఖణ్డముణ్డాదిష్వత్యన్త విలక్షణేషుఅనన్తేష్వపి పరిసమాప్యైవవర్తతే - నతత్రేతరవస్తుచోద్యమితి. అతో బ్రహ్మణఃజగత్కారణత్వం సంభవత్యేవ.

౧॥ ఛా-౬-౭-౨-౧.

పా.—౧-తిస్యసుఖగ్రహణాయేతిమన్తవ్యమ్-౧-౩-౪. దేవాదేఃదృష్టాన్తతయోపాదానంతస్య-౨. ౨-కారణంకార్యఞ్చభవతీతిపరి-పా.

సూత్రార్థస్తు (కృత్స్నప్రసక్తి ర్నిరవయవత్వశబ్దకోపోవా) బ్రహ్మకారణత్వే కృత్స్నస్యబ్రహ్మణః కార్యత్వేనోపయోగప్రసఙ్గః- నిరవయవత్వాత్. సావయవత్వే(నిరవయవత్వశబ్దకోపోవా) నిరవయ వత్వవాది శబ్దబాధప్రసఙ్గఇత్యర్థః. ౧

సా. పరిహరతి.

—సూ-౧౬౫—॥శ్రుతేస్తుశబ్దమూలత్వాత్॥—

శ్రుతిప్రామాణ్యా న్నైవంప్రసజ్యతే. శబ్దైకప్రమాణకత్వా ద్బ్రహ్మ స్వరూపస్య సకలేతర ప్రమాణావగతవస్తు విసజాతీయత్వేన తత్రతత్రాదృష్టశక్తి యోగః బ్రహ్మణోనవిరుద్ధః; అతః కార్యత్వేన కారణత్వేన పరిపూర్ణస్యావస్థానం స మ్భవతి. యథా జాతివాదినాం జాతేఃఖణ్డముణ్డాదిషు. ౨

దీ. (తు)శబ్దఃపక్షవ్యావృత్త్యర్థః (శ్రుతేః) శ్రుతిప్రామాణ్యా న్నైవంప్రసజ్యతే. (శబ్దమూలత్వాత్) శబ్దైకమూలత్వేన సకలేతర విజాతీయత్వాదిత్యర్థః ౨

— సూ-౧౬౬—॥ఆత్మని చైవంవిచిత్రాశ్చహి॥—

సా. జీవాత్మనిచాచిద్ధర్మవిరోధిధర్మయోగో విసజాతీయశక్తిత్వా దేవ. అగ్ని జలాదయోప్య చిద్విశేషాః అన్యోన్యవిలక్షణాః నియతశక్తయో విచిత్రాదృశ్యన్తే. ౩

దీ. (ఆత్మనిచైవం)జీవాత్మన్యచేతన ధర్మాప్రసక్తిశ్చైవం - అచేతన విజాతీయత్వా దేవేత్యర్థః. (విచిత్రాశ్చహి) అచేతనేషుచ విసజాతీయేష్వగ్నిజలాదిషు(విచిత్రాహి)శక్తయోదృశ్యన్తే. [1] ఏవం పరమాత్మన శ్చేతనాఽచేతనవిసజాతీయస్య విచిత్రాశ్శక్తయఉపప ద్యన్తే. ౩

—సూ-౧౬౭—॥ స్వపక్షదోషాచ్చ॥—

సా. కృత్స్నప్రసక్త్యాదిదోషః [2]నిరవయవేఽచిత్సజాతీయే ప్రధానేపివేతి బ్రహ్మైవకారణమ్. ౪

దీ. ప్రధానాదికారణపక్షే దోషాచ్చ బ్రహ్మైవజగత్కారణమ్ తత్రహి లౌకికవస్తుసజాతీయత్వేన ప్రధానాదేరుక్త దోషోఽన్యేచ ప్రసజ్యేరన్. ౪

పా. —౧-ఏవమపి- ఉపపద్యన్తేఇత్యస్తం-౧-క-స. ౨-నిరవయవత్వేచిత్స-౨.

సూ-౧౬౮—॥ సర్వోపేతా చ తద్దర్శనాత్ ॥—

సా. “పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే”౧ ఇతి శ్రుతేః సర్వశక్తియోగశ్చ దేవతాయా అవగమ్యతే. ౪

దీ॰ న కేవలం సకలేతర విసజాతీయత్వేన సర్వశక్త్యుపేతా పరా దేవతేత్యుచ్యతే (తద్దర్శనాచ్చ) సర్వశక్తియోగ శ్రుతేరిత్యర్థః. దర్శయతీతి (దర్శనం)-శ్రుతిః, “పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే”౧ ఇత్యాదికా. ౫

సూ-౧౬౯—॥ వికరణత్వాన్నేతి చేత్తదుక్తమ్॥—

సా. “న తస్య కార్యం కరణఞ్చ విద్యతే”౨ ఇతి బ్రహ్మణో (వికరణత్వాత్) కారణత్వం (నేతి చేత్). తస్యోత్తరమ్, శబ్దైకమూలత్వేన విసజాతీయత్వాదితి పూర్వసూత్రోక్తమేవ. ౬

దీ॰ ఉక్తస్యార్థస్య ద్రఢిమ్నే చోద్యపూర్వకం పూర్వోక్తం స్మారయతి. (వికరణత్వాత్) - కరణవిరహితత్వాద్బ్రహ్మ నకారణమితి చేత్ - “న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే”౨ ఇతి హి శ్రూయతే. (తదుక్తం) తత్ర యద్వక్తవ్యమ్ - తత్పూర్వమేవోక్తమ్ “శబ్దమూలత్వాత్... విచిత్రాశ్చ హి”౩ ఇతి. అయమేవ పరిహారః - శబ్దైకమూలత్వేన సకలేతరవిసజాతీయత్వాద్బ్రహ్మణః, విసజాతీయానాం చ శక్తివైచిత్ర్యస్య లోకదృష్టత్వాత్సర్వముపపన్నమిత్యర్థః ౬

అ-౪౫-సూ-౧౭౦—॥ న ప్రయోజనవత్త్వాత్ ॥—

సా. బ్రహ్మణః అవాప్తసమస్తకామత్వేన సృష్టౌ ప్రయోజనాభావాత్ బ్రహ్మ న కారణమ్. ౧

దీ॰ బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వం సమ్భవతి - నేతి సంశయః. న సమ్భవతీతి పూర్వపక్షః - బుద్ధిపూర్వారమ్భాణాం సప్రయోజనత్వాత్, ఈశ్వరస్య చ స్వత ఏవావాప్తసమస్తకామస్య జగత్సృష్ట్యారమ్భే ప్రయోజనాభావాత్. గర్భవాసాదిదుఃఖరూపత్వాత్సృష్టేః పరానుగ్రహేణాపి న సప్రయోజనత్వమితి. రాద్ధాన్తస్తు - పరి

౧॥ శ్వే-౬-౮. ౨॥ శ్వే-౬-౧౯. ౩॥ ౨-౧-౨౭.

పా.—౧-దర్శయతి చ శ్రుతిస్సర్వశక్తియోగం పరా-పా.

పూర్ణస్యాపీశ్వరస్య కేవలలీలాప్రయోజనాయజగత్సృష్ట్యాద్యారమ్భ సమ్భవతి - యథాలోకే సప్తద్వీపవతీం మేదినీ మధితిష్ఠతో మహారాజస్య పరిపూర్ణస్యాపి కేవలలీలైకఫలాః కన్దుకాద్యారమ్భా దృశ్యన్తే, - తద్వదీశ్వరస్యాపి జగత్కారణత్వం సమ్భవతి· సూత్రార్థస్తు (నప్రయోజనవత్త్వాత్) ప్రయోజనవత్త్వాత్సృష్టేః, ఈశ్వరస్యస్వతః పరిపూర్ణస్య ప్రయోజనాభావా, న్నస్రష్టృత్వమ్. ౧

సూ-౧౭౧—॥లోకవత్తులీలాకైవల్యమ్॥—

సా. అవాప్తసమస్తకామస్యాపి లీలాప్రయోజనత్వే నైరపేక్ష్యంసమ్భవతి, లోకే కేవలలీలామైక[1]కన్దుకాద్యారమ్భదర్శనాత్. అస్యాత్మతృప్తస్యావాప్తసమస్తకామత్వం హిసదాభిమత సకలభోగో పకరణసద్భావః. ఆత్మతృప్తేర్భోగతృప్తి ర్విసజాతీయా. లీలారసస్యాపి తద్విలక్షణస్య త్రిగుణపురుషార్థ్య పకరణస్నిత్యామేవ. ౨

దీ· (లీలాకైవల్యం) లీలాయాః ప్రయోజనత్వే కైవల్యంసమ్భవతి. కేవలాయాలీలాయాస్సృష్ట్యారమ్భ ప్రయోజనత్వంసమ్భవతీత్యర్థః. (లోకవత్) యథాలోకేరాజ్ఞః కన్దుకాద్యారమ్భః. ౨

సూ-౧౭౨—॥ వైషమ్యనైర్ఘృణ్యేన సాపేక్షత్వాత్తథాహిదర్శయతి॥—

సా. దేవాదివిషమసృష్ట్యా పక్షపాతోనైర్ఘృణ్యాఖ్య నసమ్భవతి, పరస్యక్షేత్రజ్ఞ కర్మసాపేక్షత్వా ద్విషమసృష్టేః. తథా "సాధుకారీసాధుర్భవతి - పాపకారీపాపోభవతి"౧ఇతిశ్రుతిరేవ (దర్శయతి). ౩

దీ· [2]దేవమనుష్యాదివిషమసృష్ట్యాపక్షపాతప్రసఙ్గాత్, దుర్విషహదుఃఖగర్భత్వేననైర్ఘృణ్యప్రసఙ్గాచ్చ,పరమకారుణికస్య పరమపురుషస్యపరిపూర్ణస్యలీలార్థమపి జగత్సర్గో నసమ్భవతీ త్యాశఙ్క్యాహ.

ఈశ్వరస్య విచిత్రజగత్సృష్టౌ దేవాదివైషమ్య ప్రయుక్త పక్షపాతః, దుఃఖప్రదజగత్సర్గే నైర్ఘృణ్యంచ నసమ్భవతః - వైషమ్యాదావీశ్వరస్య క్షేత్రజ్ఞకర్మ సాపేక్షత్వాత్. క్షేత్రజ్ఞానాం పూర్వపూర్వకర్మ పర్యాలోచ్య, తత్తత్కర్మానుగుణం విషమంజగ

౧॥ బృ-ఉ-౬-౪-౫.

పా.-౧-లీలామైకన్దుకా-పా. లీలమైవకన్దుకా-పా. ౨-నను ఈశ్వరస్యలీలైకఫలా జగత్సృష్టిర్నసంభవతిదేవ-పా.

త్సృజతీతి తత్కర్మైవ వైషమ్యాదిహేతురిత్యర్థః. తథా దేవాదియో

గంక్షేత్రజ్ఞానాంత త్తత్కర్మసాపేక్షం దర్శయతిహి శ్రుతిః! “సాధు కారీసాధుర్భవతి పాపకారీపాపోభవతి”౧ ఇతి. ౩

—సూ-౧౭౩—॥నకర్మావిభాగాదితిచేన్నానాదిత్వాదుపప ద్యతేచాప్యుపలభ్యతేచ॥—

సా. “సదేవసోమ్యేద మగ్రఆసీత్ - ఏకమేవ”౨ఇత్యేకత్వావధారణాత్, త దానీంక్షేత్రజ్ఞాభావాత్ (కర్మన సంభవతి. (ఇతిచేత్. న), (అనాదిత్వాత్) క్షే త్రజ్ఞానాం తత్తత్కర్మప్రవాహస్యాప్యేవ. (ఉపపద్యతేచ) తదనాదిత్వేప్య విభాగ శ్రుతిః నామరూపవిభాగాభావాత్,“తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్ తన్నామరూపా భ్యాంవ్యాక్రియత”౩ ఇత్యనయైకార్థ్యాత్. (ఉపలభ్యతేచ) శ్రుతిషు క్షేత్రజ్ఞానాదిత్వమ్ ‘జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశౌ’’౪ “నిత్యోనిత్యానామ్”౫ ఇతి. ౪

దీ. సృష్టేఃప్రాక్కర్మనవిద్యతే-క్షేత్రజ్ఞాభావాత్. తదభావ శ్చ “సదేవసోమ్యేదమ్”౨ఇత్యవధారణావగతా (దవిభాగాదితిచే త్)·తన్న-(అనాదిత్వాత్)క్షేత్రజ్ఞానాం తత్తత్కర్మప్రవాహాణాంచ. (ఉపపద్యతే౧చ) క్షేత్రజ్ఞస్వరూపానాదిత్వేపి నామరూప విభాగా భావాదవిభాగశ్రుతిః; - అన్యథా అకృతాభ్యాగమకృతవిప్రణాశప్ర సఙ్గాత్·(ఉపలభ్యతేచ)శ్రుతిస్మృత్యోః క్షేత్రజ్ఞానామనాదిత్వమ్ “త ద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియత” ౩ఇతి నామరూపవ్యాకరణ మాత్రశ్రవణా క్షేత్రజ్ఞానాం స్వరూపానా దిత్వంసిద్ధమ్· “జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశౌ” ౪“ నిత్యోనిత్యానామ్”౫ “ప్రకృతింపురుషంచైవవిద్ధ్యనాదీ౨ఉభావపి” ౬ఇతి. అవిభాగశ్రుతిరపి నామరూపవిభాగాభావాదేవోపపద్యతఇత్యభిప్రాయః. ౪

—సూ-౧౭౩—॥సర్వధర్మోపపత్తేశ్చ॥—

సా. ప్రధానపరమాణ్వాదిష్వనుపపన్నానాంసర్వధర్మాణాంబ్రహ్మణి సకలేతర

౧॥ బృ-ఉ-౬-౪-౫. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧. ౩॥ బృ-ఉ-౩-౪-౭.
౪॥ శ్వే-ఉ-౧-౯. ౫॥ శ్వే-ఉ-౬-౧౩. ౬॥ గీ-౧౩-౧౯.

పా. ౧-చానాదిత్వంక్షేత్ర-పా. చానాదికర్మసహకృతక్షేత్ర-పా. ౨-ఉభావపి నజాయతేజన్యాదిభిః-పా. ౩-త్యభిహితమ్-పా.

9-5-84.

విలక్షణత్వేన సర్వశక్తిశ్రుత్యాచోపపత్తేః బ్రహ్మైవకారణమితి సిద్ధమ్. ... ౫

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే వేదాన్తసారే
ద్వితీయస్యాధ్యాయస్యప్రథమఃపాదః.

దీ. ప్రధానపరమాణ్వాదిష్వనుపపన్నానామ్ “స్వపక్షదోషాత్”౧ఇత్యాది సూక్తానాం సర్వేషాంధర్మాణాం కారణత్వోపపాదకానాం బ్రహ్మణ్యుపపత్తేశ్చబ్రహ్మైవకారణమ్. ప్రధానపరమాణ్వాదీనాం పరిమితశక్తికత్వాల్లోకదృష్టవస్తుసజాతీయత్వాచ్చ అనుపపత్తయస్సహస్రశస్సన్తి· 1 బ్రహ్మణ శ్శాస్త్రైకసమధిగమ్యతయాసకలేతర విసజాతీయత్వే నాచిన్త్యశక్తిత్వాత్సర్వశక్తిత్వ శ్రుతేశ్చసర్వముపపన్నమిత్యర్థః. ౫

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే
ద్వితీయస్యాధ్యాయస్యప్రథమఃపాదః·

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

ద్వితీయాధ్యాయస్య—ద్వితీయఃపాదః.

అ-౪౬-సూ-౧౭౫—॥ రచనానుపపత్తేశ్చ నానుమానంప్రవృత్తేశ్చ॥

సా. దార్వాదేరచేతనస్య రథప్రాసాదాది నిర్మాణేఽతదభిజ్ఞానధిష్ఠితస్య (రచనానుపపత్తేశ్చ) తజ్జ్ఞాధిష్ఠితస్యరచనా ప్రవృత్తేశ్చ, అనుమానగమ్యంప్రధానమచేతనం ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితం నజగత్కారణమ్. ౧

౧॥ బ్ర-సూ-౧౬౭.

పా.—౧-బ్రహ్మకారణత్వేశాస్త్రైకసమధిగమ్యస్యబ్రహ్మణస్సకలే-పా.౨-తజ్జ్ఞానధిష్ఠితస్య-౨.

దీ. సాఙ్ఖ్యతన్త్రప్రసిద్ధః ప్రధానకారణవాదః కింసమీచీనయుక్తిమూలః? - ఉత నేతి సంశయః. సమీచీనయుక్తిమూల ఇతి పూర్వః పక్షః. ఘటాదివద్విచిత్రసన్నివేశం జగత్కార్యమ్, తద్వదేవ స్వసరూపకారణ విశేషారబ్ధమ్. సుఖదుఃఖమో¶హాద్యాత్మకతయా సత్త్వాద్యాత్మకం జగత్ సత్త్వరజస్తమోమూలకమ్. తత్రమహదాదిపృథివ్యన్తానాం ఘటాది వత్పరిణామిత్వేన కారణాపేక్షితత్వావిశేషాత్ తేజగదుత్పత్తౌ కారణకాష్ఠానభవన్తి, తేషాంపరిమితత్వేన అపరిమిత జగదుత్పాదనాశక్తేః. అన్యూనానతిరిక్తాని సామ్యావస్థాన్యపరిమితాని సత్త్వరజస్తమాంసి అవ్యక్తప్రధానాదిశబ్దాభిధేయాని జగత్కారణమ్. రాద్ధాన్తస్తు - రథప్రాసాదాది హేతుభూతదార్వాదివత్ అచేతనంప్రధానం స్వస్వభావాద్యభిజ్ఞ చేతనానధిష్ఠితం విచిత్రజగద్రచనాఽసమర్థమితి న కేవలం ప్రధానంకారణమ్.

సూత్రార్థస్తు(రచనానుపపత్తేశ్చ నానుమానం)అనుమీయత ఇతి (అనుమానం)-ప్రధానమ్. తస్యాచేతనస్య ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితస్య విచిత్రసన్నివేశజగద్రచనానుపపత్తేః తన్నకారణమ్. (చ)కారాత్పృత్త్వాదీనాం ద్రవ్యగుణత్వేన శౌక్ల్యాదేరివోపాదాన కారణత్వాసమ్భవం సముచ్చినోతి. సత్త్వాదయో హి కార్యగతలాఘువ ప్రకాశాది హేతుభూతాః కారణభూత పృథివ్యాదిగతా స్తత్స్వభావవిశేషాః (ప్రవృత్తేశ్చ) అనుపపత్తేరితివర్తతే. ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితస్య ప్రధానస్యవిచిత్రజగద్రచనానుగుణాద్యపరిస్పన్దరూపప్రవృత్త్యనుపపత్తేశ్చ నప్రధానంకారణమ్. ౧

—సూ-౧౭—॥ పయోఽమ్బువచ్చేత్తత్రాపి॥—

సా. యథాపయః,అమ్బుచ దధ్యాదిభావేఽనపేక్షమ్; తద్వత్ప్రధానమపీతిచేత్. (తత్రాపి) ఉక్తఏవహేతుః, తస్యాపి పక్షీకృతత్వాత్. ౨

దీ. పయసఃఅమ్బునశ్చ యథాప్రాజ్ఞానధిష్ఠితస్యైవ దధిభావేన నారికేళచూతాది విచిత్రరససరూపేణచ పరిణామోదృశ్యతే-

¶ మోహరూపతయా

తద్వత్ప్రధాన స్యాపి కేవలస్యైవ జగదాకారేణ పరిణామ ఉపప ద్యతఇతిచేత్· పరిహరతి (తథాఽపి) ఇతి; తదపిపక్షీకృత మిత్యర్థః· యత్ర రథాదిష్వచేతనస్య ప్రాజ్ఞాధిష్ఠితత్వం దృష్టమ్ - తద్వ్యతిరి క్తంశేషం సర్వం పక్షీకృతమేవ· "యోఽప్సుతిష్ఠన్"౧ ఇత్యాదిశ్రుతేః త దపిప్రాజ్ఞాధిష్ఠితమ్· ౨

—సూ-౧౭౭—॥వ్యతిరేకానవస్థితేశ్చానపేక్షత్వాత్॥—

సా. ప్రాజ్ఞాధిష్ఠితత్వానపేక్షత్వేనసర్వదాసృష్టిప్రసఙ్గాచ్చనప్రధానంకారణమ్.

దీ· సర్గవ్యతిరేకేణప్రతిసర్గావస్థాయామనవస్థితిప్రసఙ్గాచ్చ కేవలంప్రధానం నకారణమ్. అన్యానపేక్షత్వాత్ప్రధానస్యసర్వ దైవహిసృష్టిఃప్రసజ్యతే?· ౩

—సూ-౧౭౮—॥అన్యత్రాభావాచ్చనతృణాదివత్॥—

సా. క్షీరభావర్థేనూపయుక్త (తృణాదివత్) ప్రధానమపీతిన యుక్తంవక్తుమ్, అనడుహాదిష్వదర్శనాత్. తద్ధిప్రాజ్ఞాధిష్ఠితమ్. ౪

దీ. ధేన్వాదినోపయుక్తం హితృణోదకాది స్వయమేవక్షీ రాకారేణ పరిణమతే - తద్వత్ప్రధానమపీతిచ వక్తుంనశక్యతే - ధేన్వాదినోపయుక్త స్యాపితృణాదేః క్షీరాకారేణ పరిణామః ప్రా జ్ఞాధిష్ఠితత్వాదేవ భవతీ త్యభ్యుపేతవ్యమ్. కుతః? (అన్యత్రాభా వాత్) అనడుహాద్యుపయుక్తస్య ప్రహీణస్యవాతృణాదేః క్షీరాకా రేణపరిణామా భావాత్. ౪

—సూ-౧౭౯—॥పురుషాశ్మవదితిచేత్తథాపి॥—

సా. పురుషః స్వసన్నిధానాత్ప్రధానం ప్రవర్తయతి అన్ధపఙ్గు- (పురుష) వత్, (అశ్మవత్-) అయస్కాన్తాశ్మవత్ ఇతి నప్రాజ్ఞాపేక్షేతిచేత్. న,తథాపిన ప్ర ధానప్రవృత్తి సమ్భవః, అవికృతత్వాత్పురుషస్య. పఙ్గ్వన్ధాదేః మార్గోపదేశ దేశా న్తర గమనాదిః కాదాచిత్కో- వికారోఽస్త్యస్తి. ౫

దీ· ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితమపిప్రధానమ్, చైతన్యమాత్రవపుర్నిష్క్రియః

౧॥ బృ-ఉ-౫-౭-౪. ‡క్షీరభావేనోపయుక్త-౧. క్షీరభావేధేనూ-పా.

పురుష స్స్వసన్నిధిమాత్రేణ సర్గాదౌ ప్రవర్తయతి - యథా దృ
క్ఛక్తియుక్తః గమనశక్తివికలః పఙ్గుః పురుషః, అన్ధం దృక్ఛక్తివికలం ప్ర
వృత్తిశక్తియుక్తం పురుషం స్వసన్నిధానాత్ప్రవర్తయతి, యథా చా
యస్కాన్తాశ్మా స్వసన్నిధానాదయః ప్రవర్తయతి, - తద్వదితి చేత్.
పరిహరతి (తథాపి) ఇతి; తద్వదపి ప్రధానస్య ప్రవృత్తిర్నోపపద్యతే-
తత్ర హి పఙ్గోః పురుషస్య గమనశక్తివికలస్యాపి మార్గోపదేశాది
వ్యాపారః కాదాచిత్కో దృశ్యతే, అన్ధస్య చాక్షుషవ్యాపారవిర
హేఽపి పఙ్గూపదేశగ్రహణాది శ్చేతనధర్మోఽస్తి. అయస్కాన్తమ
ణేరప్యయః ప్రవృత్తౌ కాదాచిత్కమయస్సన్నిధానం విద్యతే. ఇహ
తు సన్నిధిమాత్రాతిరేకీ తాదృశః కశ్చిద్విశేషః ఉభయత్రాపి న వి
ద్యతే. పురుషసన్నిధానస్య నిత్యత్వేన నిత్యసర్గప్రసక్తిః. తథా సతి
ప్రతిసర్గాభావో ఽపవర్గాభావ ప్రసఙ్గశ్చ. ౫

—సూ-౧౮౦—॥అఙ్గిత్వానుపపత్తేశ్చ॥—

సా. గుణానాముత్కర్షాపకర్ష రూపాఙ్గాఙ్గిభావాద్ధి జగత్ప్రవృత్తిః. ప్రతిస
ర్గావస్థాయాం సామ్యావస్థానాం వైషమ్యకృతాఙ్గాఙ్గిత్వా నుపపత్తేశ్చ న జగదా
రమ్భః. ౬

దీ. ఇతశ్చ. గుణానాముత్కర్షాపకర్ష రూపాఙ్గాఙ్గిభావేన జ
గత్ప్రవృత్తిః ప్రతిసర్గావస్థాయాం సామ్యావస్థానా మేకస్యోత్క
ర్షరూపాఙ్గిత్వా నుపపత్తేశ్చ న సమ్భవతి. తత్రాప్యుత్కర్షోఽస్తి చేత్ -
సర్వదా సర్గప్రసఙ్గః. ౬

—సూ-౧౮౧—॥అన్యథాఽనుమితౌ చ జ్ఞశక్తివియోగాత్॥—

సా. జ్ఞస్య యా శక్తిః, తద్వియోగాత్ - జ్ఞాతృత్వశక్తి వియోగాదిత్యర్థః. ఉ
క్త[1]ప్రకారవ్యతిరిక్త ప్రకారేణ ప్రధానానుమితౌ చ ప్రధానస్య జ్ఞాతృత్వశక్తివియో
గాత్ రచనానుపపత్త్యాదయో దోషా స్తదవస్థాః. ౭

దీ. ఉక్తప్రకారాద్వ్యతిరిక్త ప్రకారేణ ప్రధానానుమితౌ చ
ప్రధానస్య జ్ఞాతృత్వశక్తి వియోగాద్రచనా నుపపత్త్యాదయో
దోషాః తదవస్థాః. ౭

పా.—౧-ప్రకారాత్ప్రకారాన్తరేణ ప్రధానా-ఽ.

—సూ-౧౮౨—॥అభ్యుపగమేప్యర్థాభావాత్॥—

సా. ప్రధానాభ్యుపగమేపి ప్రయోజనాభావాన్న తదనుమేయమ్. పురుషస్య నిర్వికారస్య ప్రధానదర్శన రూపవికారాసమ్భవాత్, ప్రకృతిధర్మాధ్యాస నిమిత్త భోగః,తద్వివేకానుసన్ధాన కృత[1]కైవల్యఞ్చ నసమ్భవతి. ౮

దీ. ప్రధానానుమానాభ్యుపగమేపి ప్రధానేన ప్రయోజనాభావాన్నతదనుమేయమ్. పురుషస్యభోగాపవర్గార్థతయాహి ప్రధానప్రవృత్తేస్స ప్రయోజనత్వమ్ - చైతన్యమాత్రవపుషోనిష్క్రి-యస్య నిత్యనిర్వికారస్య పురుషస్య ఇతరేతరాధ్యాసకృత ప్రకృతిదర్శన రూపభోగః, తద్వివేచన రూపాపవర్గశ్చనసమ్భవతి. నిర్వికారస్యైవ ప్రకృతిసన్నిధానేన భోగస్సమ్భవతిచేత్, ఉభయోర్నిత్యత్వేన సర్వగతత్వేనచ సన్నిధానస్య నిత్యత్వాదపవర్గాసిద్ధిః. తథావిధసన్నిధేరేవాపవర్గహేతుత్వే భోగాసిద్ధిశ్చ. ౮

—సూ-౧౮౩—॥విప్రతిషేధాచ్చాసమఞ్జసమ్॥—

సా. పురుషస్య ద్రష్టృత్వభోక్తృత్వ నిర్వికారత్వాది విరుద్ధసహస్రాభ్యుపగమాచ్చ (అసమఞ్జసం) కాపిలమతమ్. ౯

దీ. విప్రతిషిద్ధంచేదం సాఙ్ఖ్యదర్శనమ్ - “ప్రకృతేః పరార్థతయా పురుషోద్రష్టా భోక్తాఅధిష్ఠాతా” ఇత్యాహుః - “ప్రకృతేశ్చ పురుషస్యభోగాపవర్గార్థతయాస ప్రయోజనత్వంచ, ప్రకృత్యైవ సాధనభూతయా పురుషో భోగమపవర్గంచాశ్నుతే” ఇతిచోక్తేః. “సచపురుషశ్చైతన్యమాత్రవపుర్నిత్యోనిర్వికారోనద్రష్టానభోక్తానకర్తా” ఇతిచ. అతఏవ “పురుషోనబధ్యతే, నచ మోక్షసాధనమనుతిష్ఠతి, నచముచ్యతే” ఇతిచవదన్తి. “ప్రకృతిరచేతనభూతైవ పురుషసన్నిధానాత్పురుషధర్మం చైతన్యంస్వస్మిన్, స్వధర్మం కర్తృత్వం పురుషే, చానుసన్ధాయబధ్యతే - మోక్షసాధనమనుతిష్ఠతి - ముచ్యతే” ఇతిచాహుః. అధ్యాసనరూపమనుసన్ధానంహి చేతనధర్మః. తథా “ప్రకృతిరనుపకారిణః పురుషస్యభోగాపవర్గస్వరూపం ప్రయో

పా.—౧-నైకల్యఞ్చ-పా.

జనం సాధయతీత్యుపకారిణీ" ఇతిచాహుః. అధ్యాసరూప బన్ధా
దయః పురుషస్యనస న్తీతిచేత్· కస్తస్యోపకారః?. ఏవమన్యోన్యవిరు
ద్ధభాషణాద సమఞ్జసమ్· ౯

అ-౪౭-సూ-౧౮౪——॥మహద్దీర్ఘవద్వాహ్రస్వపరిమణ్డలాభ్యామ్॥

సా. (అసమఞ్జసం) ఇతివర్తతే. (వా) శబ్దశ్చార్థే. (హ్రస్వపరిమణ్డలాభ్యాం) (మహద్దీర్ఘవత్) - ద్వ్యణుకత్ర్యణుకోత్పత్తివ దన్యచ్చతన్మతంసర్వమ సమఞ్జసమ్. అవయవాస్స్వకీయై ష్షడ్భిగపార్శ్వై స్సంయుజ్యమానాహి పృథుతరమవయ వినమారభన్తే; పరమాణూనాన్నిరవయవత్వేన పార్శ్వానభ్యుపగమాత్, పార్శ్వానన పేక్ష్యసంయుజ్యమానానాం నపృథుతరద్రవ్యారమ్భకత్వసమ్భవః ౧

దీ. కింకాణాదాభ్యుపగతః పరమాణుకారణవాదః సమీచీనయుక్తిమూలః? - ఉతనేతిసంశయః· సమీచీనయుక్తిమూల ఇతిపూర్వపక్షః. అవయవ సంయోగా దవయవ్యుత్పత్తే ర్దర్శనాత్, అవయవాల్పత్వ పారిచుర్యాభ్యాం సర్షపమహీధర వైషమ్యదర్శనాచ్చ అవయవాల్పత్వకాష్ఠా ఽవశ్యాభ్యుపగమనీయేతి పరమాణుసిద్ధిః· తే చతుర్విధాః పరమాణవో విపాకదశాపన్నా క్షేత్రజ్ఞాదృష్టసచివాః పరమేశ్వరాధిష్ఠితాః ద్వ్యణుకాదిక్రమేణ [1]జగదారమ్భకాఇతి. రాద్ధాన్తస్తు-అవయవాస్స్వకీయైష్షడ్భిః పార్శ్వైస్సంయుజ్యమానాస్స్వస్మా న్మహాన్తమవయవినముత్పాదయన్తీతి పరమాణుష్వపితథైవోత్పాద కత్వమభ్యుపేతవ్యమ్. తథాసతిపరమాణవోపి సాంశాస్స్వకీయైరవయవైః, తేచస్వకీయై, రితినక్వచితాత్కారణస్య వ్యవస్థితిః.

సూత్రార్థస్తు (మహద్దీర్ఘవద్వాహ్రస్వపరిమణ్డలాభ్యామ్) (అసమఞ్జస)మితివర్తతే. (వా)శబ్దశ్చార్థే.(హ్రస్వపరిమణ్డలాభ్యామ్) ద్వ్యణుకపరమాణుభ్యామ్, (మహద్దీర్ఘవత్) - త్ర్యణుకద్వ్యణుకోత్పత్తివ దన్యచ్చతదభ్యుపగతం సర్వమసమఞ్జసమ్· ౧

సూ-౧౮౫——॥ఉభయథాపినకర్మాతస్తదభావః॥——

సా. అణుగతాద్యకర్మా సంభవాత్తత్కృతాణు సంయోగాభా[2]వాత్ క్షేత్ర

పా.—౧-జగదారభన్తేఇతి - పా. ౨- వః - పా.

జ్ఞాదృష్టానాం విపాకాపేక్షత్వేపినతత్కృతకాదాచిత్కాణుగతకర్మసమ్భవః. అన పేక్షత్వే ప్రాగప్యుత్పాదకంస్యాత్. విపాకోనామ కశ్చిదదృష్టగతః ధర్మోనజ్ఞాయ తే. కర్మవిధివేళాయామేవ కాలవిశేషనియత ఫలదాయిత్వం యస్యకర్మణ శ్చోది తమ్, తస్యతత్తత్కాలాగమ ఏవవిపాకః. అనియత కాలవిశేషాణాం కర్మణాంప్రబ లకర్మాన్తరాప్రతిబన్ధఏవవిపాకః. అదృష్టానిచతత్తత్కర్మానుగుణఫలదానస్వభావా ని;అతోఽనన్తైరాత్మభిః వివిధకాల ఫలదాయిత్వేనానుష్ఠితానామేకదైకరూప విపా కో నసమ్భవతి. అనుమేయేశ్వరాసిద్ధే స్తదధిష్ఠానాచ్చ నసమ్భవతి. ౨

దీ. ద్వ్యణుకాది క్రమేణారమ్భకత్వం కారణానవస్థితే రస మఞ్జసమ్, - కిమతోఽన్యదసమఞ్జస మిత్యతోఽహ.

పరమాణూనామాద్యం కర్మ అదృష్టకారిత మిత్యభ్యుపగ మ్యతే. తదదృష్టంకిమణుగతమ్?- ఉతక్షేత్రజ్ఞగతమ్?. ఉభయథాప్య దృష్టస్య అకాదాచిత్కత్వేన సదోత్పాదకత్వ ప్రసఙ్గాత్కాదాచి త్కం కర్మనసమ్భవతి. అతఃకర్మణాపరమాణు సంయోగాభావః. వి పాకాపేక్షత్వేపినానా విధానన్తాదృష్టానా మేకదైవైకరూప విపాక శ్చనసమ్భవతి. అనుమానికేశ్వరాసిద్ధే రీశ్వరేచ్ఛయా పినియమో నసమ్భవతి. ౨

సూ-౧౩౬—॥ సమవాయాభ్యుపగమాచ్చ సామ్యాదనవస్థితేః॥—

సా. (సమవాయాభ్యుపగమాచ్చ) అసమఞ్జసమ్. సమవాయస్యాపి జాతి గుణాదేరివ అపృథక్సిద్ధి హేత్వపేక్షా (సామ్యాదనవస్థితేః), సమవాయస్య తత్స్వభా వకల్పనాయాం జాత్యాదే రేవతన్న్యాయ్యమ్. ౩

దీ. (సమవాయాభ్యుపగమాచ్చ) అసమఞ్జసమ్. సమవా యోహి జాతిగుణాదీనాంద్రవ్య విశేషాపృథక్సిద్ధి హేతుతయాభ్యుప గమ్యతే. సమవాయస్యాపి తథాభావే హేత్వపేక్షా (సామ్యాదన వస్థితేః). సమవాయస్య తథాభావస్స్వాభావికఇతిచేత్ - జాతి గుణాదీనా మేవైషస్వభావ ఇతియుక్తమ్. ౩

—సూ-౧౩౭—॥నిత్యమేవచభావాత్ ॥—

సా: సమవాయస్య నిత్యత్వాభ్యుపగమే సమ్బన్ధినిత్యత్వ మన్తరేణ తదను

పా,—౧-అన్తరప్రతిబన్ధఏవావిపాకః-౧-౩.

పపత్తేః అవయవావయవినోరు భయోర్నిత్యత్వప్రసఙ్గా దసదేవేదమ్. ౪

దీ. ఇతశ్చ. సమవాయసమ్బన్ధస్య నిత్యత్వా భ్యుపగమాత్, సమ్బన్ధినిత్యత్వ మన్తరేణ తదనుపపత్తేః. అవయవావయ వినోరుభయోరపి (నిత్యమేవభావాత్) కార్యకారణభావ ఏవనసిధ్యతి. ౪

—సూ-౧౮౪—॥రూపాదిమత్త్వాచ్చవిపర్యయోదర్శనాత్॥—

సా. పరమాణూనాం (రూపాదిమత్త్వా) న్నిత్యత్వాది విపర్యయశ్చ. ఘటాది ష్వతథాదర్శనాత్. ౫

దీ. పరమాణూనాంనిత్యత్వ నిరవయవత్వాది విపర్యయశ్చ స్యాత్-(రూపాదిమత్త్వా)త్తేషామ్. ఘటాదిషురూపాది మత్సుతథా దర్శనాత్. దర్శనాదేవహిత్వదభిమతం పరికల్ప్యతే. ౫

—సూ-౧౮౫—॥ఉభయథాచదోషాత్॥—

సా. అనిత్యత్వాది భయాద్రూపాదిశూన్యత్వే కారణ గుణపూర్వకత్వాసిద్ధిః; తద్భయాద్రూపాది మత్త్వేచ అనిత్య[1] త్వాదిరితి (ఉభయథాచదోషాత్)అసమఞ్జసమేవ. ౬

దీ. అనిత్యత్వాది భయాత్పరమాణూనాం రూపాదిశూన్యత్వే కార్యగుణస్య కారణగుణ పూర్వకత్వాసిద్ధిః; తత్పిద్ధయే రూపాదిమత్త్వేచానిత్యత్వాది దోషప్రసక్తిరితి (ఉభయథాచదోషా) దసమఞ్జసమేవ. ౬

—సూ-౧౮౬—॥అపరిగ్రహాచ్చాత్యన్తమనపేక్షా॥—

సా కాణాదపక్షే కస్యాప్యంశస్యవైదికైరపరిగ్రహా దనుపపన్నత్వాచ్చ (అత్యన్తమనపేక్షా). ౭

దీ. కాపిలపక్షేహిశ్రుతి న్యాయవిరుద్ధేపి సత్కార్య వాదాదికేశ్చిద్వైదికైః పరిగృహ్యతే. కాణాదేతుకస్య చిదంశస్యవైదికైః పరిగ్రహాభావా దనుపపన్నత్వాచ్చ నిశ్శ్రేయసార్థిభిర (త్యన్తమనపేక్షా) కార్యా. ౭

౧-పా ఇతి.

15-6-84.

అ-౨పా-సూ-౧౮౧—॥ సముదాయఉభయహేతుకేపితదప్రాప్తిః ॥

సా. అణుహేతుకేపృథివ్యాది సముదాయే, పృథివ్యాదిహేతుకే శరీరేన్ద్రియ సముదాయేచ సుగతాభ్యుపగతే తదభ్యుపగమప్రకారేణైవ సముదాయాసిద్ధిః. క్షణికత్వంహితైరభ్యుపగమ్యతే; సంహతౌవ్యాప్రియమాణాః పరమాణవః పృథివ్యాదయశ్చ తదానీమేవ నష్టాచేత్. ౧

దీ. సౌగతాశ్చతుర్విధాః - ప్రత్యక్షసిద్ధ స్థూలద్రవ్యవాదినః కేచిద్వైభాషికాః, అన్యేపృథివ్యాది విజ్ఞానానుమేయ స్థూలద్రవ్యవాదినః - తేచసౌత్రాన్తికాః, అపరేనిరాలమ్బన విజ్ఞానమాత్ర సద్భావంవదన్తి యోగాచారాః, త్రయోప్యేతే స్వాభ్యుపగతవస్తునః క్షణికత్వంవదన్తి. అన్యేతుసర్వశూన్య వాదినోమాధ్యమికాః తత్రాద్యయోర్బాహ్య సద్భావమభ్యుపగచ్ఛతోః జగదుత్పత్తిప్రకారః లోకవ్యవహారశ్చ సూపపాదః - ఉత దురుపపాదఇతిసంశయః సూపపాద ఇతిపూర్వపక్షః తథాహి - పార్థివాప్యతైజస వాయవీయాః గన్ధాదియుక్తాః పరమాణవోహిపృథివ్యాది రూపేణ సంహతాభవన్తి. భూతేభ్యశ్చ శరీరేన్ద్రియ విషయలక్షణ స్కన్ధాః. తత్రఅన్తరః విజ్ఞానసన్తానోగ్రాహకాభిమానారూఢః ఆత్మత్వేనావతిష్ఠతే. ఏషుక్షణికేష్వపి స్థిరత్వాది గోచరబుద్ధ్యాఖ్యావిద్యయా సర్వముపపద్యత ఇతిజగదుత్పత్తిర్లోక వ్యవహారశ్చయుజ్యతే. రాద్ధాన్తస్తు - క్షణధ్వంసినః పరమాణవఃకదా సంహతౌవ్యాప్రియన్తే - కదాసంహన్యన్తే. సంహతౌవ్యాపృతాః తస్మిన్నేవక్షణేవినష్టాశ్చేత్, - కేపునఃసంహన్యన్తే. కశ్చవిజ్ఞానాత్మాకదాకం విషయం స్పృశతి, కశ్చకదాకంజానాతి, కశ్చకదాకమర్థ ముపాదత్తే,. స్ప్రష్టానష్టః, స్పృష్టంచనష్టమ్, వేదితానష్టః, వేద్యంచనష్టమ్,. కథమన్యేనస్పృష్టమన్యో విజానాతి, కథంవాఽన్యేన విదితమన్య ఉపాదత్తే, సన్తానైకత్వేసిద్ధేపి సన్తానిభ్యస్సన్తానస్య పరమార్థతః

వస్త్వన్తరత్వానభ్యుపగమాత్ సన్తానైక్యమపారమార్థికమకిఞ్చిత్కరమ్. స్థిరత్వాద్యవిద్యయాపి సఙ్ఘాతోత్పత్తిర్న సమ్భవతి - నహిశుక్తికాదిషు రజతావిద్యయా † శుక్తికాద్యుత్పత్తి సంభవః. విముషశ్చ పూర్వస్యనష్టత్వేన ఉత్తరేణావిముషా పూర్వవినష్టేన విముషాను సంహితార్థోపాదానం నసంభవతి· సంస్కారాశ్రయత్వేన చైకోర్థః స్థిరోనాభ్యుపగమ్యతే· అతోజగదుత్పత్తిర్లోకవ్యవహారశ్చ దురుపపాదఏవ.

సూత్రార్థస్తు(సముదాయ ఉభయహేతు కేపితదప్రాప్తిః) - (ఉభయహేతుకేపి (సముదాయే) సముదాయిత్వాప్రాప్తిః. పరమాణుహేతుకః పృథివ్యాది సముదాయః, పృథివ్యాదిహేతుకః శరీరేన్ద్రియసముదాయః, ఇత్యుభయహేతుకోపి సముదాయః, క్షణికత్వాభ్యుపగమాదుక్తేనన్యాయేననసిధ్యతీత్యర్థః. ... ౧

—సూ - ౧౯౨—॥ ఇతరేతర ప్రత్యయత్వాదుపపన్నమితి చేన్నసఙ్ఘాతభావా నిమిత్తత్వాత్ ॥ —

సా. కేసముదాయరూపేణ సంహన్యన్తే;.

సా. అస్థిరేషుస్థిరత్వబుద్ధిరూపావిద్యాయా రాగద్వేషాది పరమ్పరాయామన్యోన్యస్య కారణత్వాత్సర్వ కారణత్వ (ముపపన్నమితిచేత్. న,)అవిద్యాయాస్సఙ్ఘాతభావానిమిత్తత్వాత్. నహిశుక్తికాదిషు రజతాదిబుద్ధిరూపావిద్యయా శుక్తికాదిర్వస్తుతోరజతాది కార్యఙ్కరోతి. అత్రవిముషస్తదానీమేవనష్టత్వాత్ అవిద్యానిమిత్తరాగాదయోపినసమ్భవన్తి. ౨

దీ. యద్యపిక్షణికాస్సర్వేభావాః-తథాప్యవిద్యాదీనామితరేతరహేతుకత్వాదుపపన్నంలోకవ్యవహారాదికమ్. అస్థిరేషుస్థిరత్వబుద్ధిరూపయా అవిద్యయాతత్రతత్రరాగద్వేషాదయోజాయన్తే-ఇత్యేవమాదిపరమ్పరయాపునరప్యవిద్యేతి చక్రవత్పరివర్తత ఇతిచేత్. నైతదుపపద్యతే - సఙ్ఘాతభావానిమిత్తత్వాదవిద్యాయాః· యద్యప్యవిద్యాఖ్యావిపరీతబుద్ధిః క్షణికంస్థిరత్వేన విషయీకరోతి - తథాపి

---

† రజతాద్యు

తన్నవస్తుతః స్థిరంభవతీతివస్తు తత్స్థిరకార్యంనకరోతి. అతస్సఙ్ఘాత భావోన సిధ్యతీత్యర్థః. అస్థిరేస్థిరబుద్ధియుక్తస్య విజ్ఞానాత్మనస్తదైవ నష్టత్వాత్తస్య రాగద్వేషా దయోజాయన్త ఇతి రాగద్వేషాది పరమ్పరాచనసిధ్యతీత్యభిప్రాయః.

—సూ-౧౯౩—॥ ఉత్తరోత్పాదేచ పూర్వనిరోధాత్ ॥—

సా. ఉత్తరఘటక్షణోత్పత్తౌ పూర్వఘటక్షణస్యాపి నష్టత్వేనా భావస్యైవో త్పాదకత్వా విశేషేణ సర్వదోత్పత్తిశ్చస్యాత్. ౩

దీ. ఇతశ్చ· ఉత్తరఘటక్షణోత్పత్తి వేళాయాంపూర్వస్యవినష్టత్వాద భావస్యైవ హేతుత్వేనావిశేషాత్సర్వేషాంసర్వదోత్పత్తిః ప్రసజ్యతే. పూర్వక్షణవర్తినో హేతుత్వోపగమేపి దేశాదేర్విశేషకస్య స్థిరస్యైకస్యానభ్యుపగమాత్ అవిశేషేణోత్తరక్షణవర్తిన స్సర్వస్య హేతుస్స్యాత్. ౩

—సూ- ౧౯౪—॥ అసతి ప్రతిజ్ఞోపరోధో యౌగపద్యమన్యథా—

సా. అసతిఉత్పత్తావధిపతి సహకార్యాదీనాం జ్ఞానహేతుత్వ (ప్రతిజ్ఞావిరోధ) శ్చ. తస్యాపిస్థిత్యభ్యుపగమే యుగపత్ ఘటద్వయో పలబ్ధిప్రసక్తిః, అస్థితౌచ సంప్రయోగజ్ఞానాపత్తేః (యౌగపద్యమ్.) ౪

దీ. అసతఉత్పత్తౌ ప్రతిజ్ఞావిరోధశ్చ భవతామ్- అధిపతి సహకార్యాదీనాం విజ్ఞానోత్పత్తిహేతుత్వప్రతిజ్ఞానాత్. అథైతత్పరి జిహీర్షయాపూర్వో ఘటక్షణస్తిష్ఠతీత్యుచ్యేత-తదాయుగపద్ఘటక్షణ ద్వయోపలబ్ధి ప్రసఙ్గః· నచోపలభ్యతే· ఉపరోధః- విరోధః. ౪

సతోనిరన్వయ వినాశోపినసమ్భవతీత్యాహ.

—సూ - ౧౯౫—॥ ప్రతిసఙ్ఖ్యా ప్రతిసఙ్ఖ్యానిరోధాప్రాప్తి రవిచ్ఛేదాత్ ॥—

సా. (నిరోధః - నిరన్వయవినాశః. సస్థూలఃసూక్ష్మశ్చన సంభవతి, క పాలాది భావరూపావస్థా ప్రాప్తేరేవవినాశ శబ్దాభిధేయత్వాత్ సతో ద్రవ్యస్య (అ విచ్ఛేదాత్.) ౫

దీ. (ప్రతిసఙ్ఖ్యా ప్రతిసఙ్ఖ్యా నిరోధాప్రాప్తిః) - స్థూల సూక్ష్మవినాశయోర ప్రాప్తిరిత్యర్థః. స్థూలవినాశః - ముద్గరాభిఘాతాద్యనన్తరభావ్యుపలబ్ధియోగ్యః. సూక్ష్మస్తు - ప్రతిక్షణభావ్యుపలబ్ధ్యనర్హః. తౌ సిరన్వయానభవతః - ఉత్పత్తివినాశధర్మభాగినో ద్రవ్యస్యావిచ్ఛేదాత్. * తదనన్యత్వమితిసత్కార్య వాదస్యోపపాదితత్వా దిత్యభిప్రాయః. ఘటాదౌకపాలాది రూపావస్థయాని రన్వయవినాశాదర్శనాత్ ప్రదీపనిర్వాణేపి సూక్ష్మావస్థా ప్రాప్తిరిత్యవిరోధః. ౫

—సూ - ౧౯౬ ॥— ఉభయథాచదోషాత్ ॥—

సా. ఉత్పన్నస్య తుచ్ఛతాపత్తేస్తుచ్ఛాదుత్పత్తౌ చాభావాదుత్పత్త్యసమ్భవాత్ అభావాత్మకకార్యా పత్తిరూపదోషాత్తు చ్ఛత్వాసిద్ధిః. ౬

దీ. ఉత్పన్నస్యతుచ్ఛత్వాపత్తౌ, తుచ్ఛాదుత్పత్తౌచ, ఇత్యుభయ ప్రకారేచదోషాపత్తేః తేనసమ్భవతః. ఉత్పన్నస్యతుచ్ఛతాపత్తౌ హ్యవశ్యంతుచ్ఛాదుత్పద్యమానంజగత్తు చ్ఛాత్మకమేవస్యాత్. మృత్సువర్ణాదేరుత్పద్యమానమృత్సువర్ణాద్యాత్మక ఘటముకుటాదివత్. అతస్తుచ్ఛాదుత్పత్తిస్తుచ్ఛతాపత్తిశ్చనసమ్భవతః.

—సూ - ౧౯౭ ॥— ఆకాశేచావిశేషాత్ ॥—

సా. ఆకాశేచనతుచ్ఛత్వం అబాధిత ప్రతీత్యవిశేష్యాత్, ప్రతీయ్యతేహ్యాకాశః శ్యేనాది పతనహేతుత్వేన. ౭

దీ. ఆకాశేతుచ్ఛస్వరూపతాన సమ్భవతి - అబాధితప్రతీతిసిద్ధపృథివ్యాదివత్ ఆకాశేప్యబాధిత ప్రతీతేరవిశేషాత్. ప్రతీయతేహ్యాకాశః, "అత్రశ్యేనఃపతత్యత్రగృధ్రః" ఇతి శ్యేనాదేఃపతనదేశత్వేన.

—సూ - ౧౯౮ ॥— అనుస్మృతేశ్చ ॥—

సా. ప్రత్యభిజ్ఞానాచ్చనక్ష ణికత్వసిద్ధిః. "తదేవేదమ్" ఇతిహి సాధూనాధికరణ్యానాతీతవర్తమాన దేశకాలవిశిష్టం వస్తుఏకమితి ప్రతీయ్యతే. అస్యాశ్చసామగ్రీ పూర్వాను భవజనితసంస్కారవతః పురుషస్యేన్ద్రియ సంప్రయోగః. ౮

* దీ-౨-౧-౬

దీ. ప్రత్యభిజ్ఞానాచ్చనఘటాదేఃక్షణికత్వమ్. "తదేవఇదమ్" ఇతిహిప్రత్యభిజ్ఞాయతే. ప్రత్యభిజ్ఞానంహినామ-అతీతవర్తమానకాలవర్త్యేకవస్తువిషయమేకంప్రత్యక్షజ్ఞానమ్. తస్యకాలద్వయసమ్బన్ధవిశిష్టమేవవస్తువిషయః. నచతదిత్యంశస్స్మరణమ్-ఇదమిత్యంశశ్చగ్రహణమ్- అతీతకాలసమ్బన్ధి నీన్ద్రియసమ్ప్రయోగాభావాదితివాచ్యమ్, తదిదమితిసామానాధికరణ్యేనగ్రహణస్యైకత్వస్ఫురణాత్. పూర్వకాలానుభవజనిత సంస్కార సహకృతేన్ద్రియ సమ్ప్రయోగయుక్తస్య పురుషస్య తథాగ్రహణముప పద్యతఏవ. అన్వయవ్యతిరేకాధీనంహిసర్వత్రసామగ్రీపరికల్పనమ్, నచజ్వాలాదివత్సాదృశ్యనిబన్ధనా ప్రత్యభిజ్ఞేతిత్వయావక్తుంశక్యమ్ -కాలద్వయవర్తినోర్ద్వయోస్సాదృశ్యస్యాను సన్ధాతుఃజ్ఞాతురేకస్యానభ్యుపగమాత్.

పృథివ్యాదివిజ్ఞానాను మేయార్థవాదినంప్రత్యాహ సహిజ్ఞానే నీలపీతాదివిచిత్రాకారం-దృష్ట్వాజ్ఞానాత్పూర్వక్షణవర్తినంజ్ఞానేస్వాకారంసమర్ప్యవినష్టమర్థమనుమినోతి. తత్రోత్తరమ్.

—సూ - ౧౯౯॥— నాసతోఽదృష్టత్వాత్ ॥—

సా. "జ్ఞానాకారవైచిత్ర్యేణ జ్ఞానేస్వాకారం సమర్ప్యవినష్టమప్యర్థమనుమినోతి" ఇతివాదశ్చనసంభవతి, అసతోవినష్టస్య ధర్మిణో ధర్మసఙ్క్రమణస్యాదృష్టత్వాత్ జ్ఞానేనీలాద్యాకార ఉపలభ్యతేసవినష్టః అసతోర్థస్యాకారో భవితుమ్నార్హతి. కుతః? (అదృష్టత్వాత్.) నఖలు ధర్మిణివినష్టే తద్ధర్మస్యార్థాన్తరే సఙ్క్రమణన్దృష్టమ్. ౯

దీ. అసతోధర్మిణోధర్మస్యాన్యత్రసఙ్క్రమణంనసమ్భవతి-కుతః. అదృష్టత్వాత్. నహిధర్మిణివినష్టేతద్ధర్మస్యాన్యత్రసఙ్క్రమణంక్వచిద్దృష్టమ్.

—సూ - ౨౦౦ ॥— ఉదాసీనానామపిచైవంసిద్ధిః ॥—

సా. క్షణికత్వాభ్యుపగమే అనుష్ఠాతురన్యత్వాత్ ఫలినాన్నిష్క్రియాణామపి సర్వార్థసిద్ధిస్స్యాత్. ౧౦

దీ. వైభాషికసౌత్రాన్తికయోర్ద్వయోరపిసాధారణమిదందూషణమ్,

ఏవం - సర్వభావానాం క్షణికత్వాభ్యుపగమే సతి, ఉదాసీనానాం నిష్ప్రయత్నానామపి ఐహికాముష్మిక సర్వార్థసిద్ధిస్స్యాత్ · ప్రయత్నాద్యనుతిష్ఠత స్తదానీమేవవినష్టత్వాత్, తత్తత్సంస్కారాదేరపికస్యచిత్ స్థిరస్యానువర్తమానస్యానభ్యుపగమాచ్చ, పశ్చాదాగతాసిద్ధిరహేతుకీఇతినిష్ప్రయత్నానామప్యైహికాముష్మిక సర్వార్థసిద్ధిస్స్యాత్.

అ- ౨౮ —సూ- ౨౦౧॥— నాభావఉపలబ్ధేః॥—

సా. జ్ఞానవ్యతిరిక్తార్థాభావవాదశ్చనసమ్భవతి. "ఘటమహంజానామి" ఇతికర్తృజ్ఞానకర్మతయార్థస్య (ఉపలబ్ధేః) నతదభావ శ్శక్యతేవక్తుమ్, పురుషస్యార్థ విశేషవ్యవహారానుగుణ్యాపాదకత్వమేవ జ్ఞానస్యాకారః. ౧

దీ. యోగాచారాభిమతఃజ్ఞానమాత్రసద్భావవాదఃకింసమీచీనయుక్తిమూలః-ఉతనేతిసంశయః· సమీచీనయుక్తిమూలఇతిపూర్వఃపక్షః- బాహ్యార్థ సద్భావవాదినాపితత్తదర్థాకారజ్ఞానస్య ప్రకాశమానత్వమవశ్యాశ్రయణీయమ్. సర్వస్యవస్తునః ప్రకాశమానస్యస్వా సాధారణేనాకారేణ ప్రకాశఇష్యతే, తత్ర ఘటపటాదిజ్ఞానస్య ఘటపటాద్యాకారఏవాకారః - అన్యథాఘటాద్యసాధారణ్యంచతత్తజ్జ్ఞానస్య నసమ్భవతి· ఏకశ్చాయమాకారఉపలభ్యతే. సతుజ్ఞానస్యైవేతితద్వ్యతిరిక్తార్థసద్భావవాదోఽనుపన్నః. తావతైవ "ఘటోఽయంజ్ఞాతః" ఇతివ్యవహారశ్చోపపద్యతే· తస్యబహిర్వదవభాసో నిర్మూలత్వాద్విభ్రమకృతః. రాద్ధాన్తస్తు-"ఘటం,అహం,జానామి" ఇతిసకర్మకస్యసకర్తృకస్యజ్ఞాధాత్వర్థస్యచ్ఛేదనాదివత్సర్వలోకసాక్షికముపలభ్యమానస్యకర్తృకర్మవ్యతిరేకేణ కేవలస్యైవసద్భావమనున్మత్తః కోబ్రవీతి· స్వాకారణాకారశ్చ ఛేదనాదివత్తత్తదర్థ వ్యవహార యోగ్యతాపాదనాకారేణోపలభ్యతే. ఏవంఛేదనాదేర ప్యాకారోద్విధాభావనాదిహేతుతయైవకర్తృగతస్యోపలభ్యతే. నహ్యమూర్తానాంక్రియా

దీనాం కర్తృకర్మనిరూపణీ యస్త్వాకారాణాం కర్మా కారత్వమా శ్రీయతే. సూత్రార్థస్తు (నాభావ ఉపలబ్ధేః) జ్ఞానవ్యతిరిక్తార్థాభావో నశక్యతేవక్తుమ్ - (ఉపలబ్ధేః) "ఘటమహం జానామి" ఇతి జ్ఞానాతేః కర్మతయా కర్తృతయాచోపలబ్ధేః.

—సూ - ౨౦౨ ॥— వైధర్మ్యాచ్చనస్వప్నాదివత్ ॥—

సా. కరణదోషజబాధక ప్రత్యయరాహిత్య రూపవైషమ్యాచ్చ నస్వప్నాదివజ్జాగరితజ్ఞానస్య మిథ్యాత్వమ్. ౨

దీ. స్వప్నజ్ఞానాదివచ్చజాగరితజ్ఞానానాంనమిథ్యార్థత్వమ్-తద్వైధర్మ్యాత్ - నిద్రాదికరణదోషబాధక ప్రత్యయరహితత్వాదిత్యర్థః. చకారాత్తాన్యపియథార్థానీత్యభిప్రాయః.

—సూ - ౨౦౩ ॥ — నభావోనుపలబ్ధేః ॥—

సా. అర్థశూన్యస్య జ్ఞానస్యసద్భావోన సమ్భవతి. అనుపలబ్ధేః) స్వప్నజ్ఞానస్యాప్యర్థవత్త్వోపపాదయిష్యతే. ౩

దీ. నకేవలస్యార్థశూన్యస్యజ్ఞానస్యభావస్సమ్భవతి - క్వచిదప్యనుపలబ్ధేః అబాధితప్రతీతిసిద్ధస్యార్థ సద్భావేసతిజ్ఞానమాత్ర స్యాప్యసద్భావో నశక్యతేవారయితుమిత్యభిప్రాయః. *

అ-౫౦ - సూ - ౨౦౪॥— సర్వథానుపపత్తేశ్చ ॥—

సా. సర్వశూన్యవాదస్సన సమ్భవతి. సదితిప్రతిజ్ఞాయా మసదితి ప్రతిజ్ఞాయాశ్చ తుచ్ఛతాన సమ్భవతి, (అనుపపత్తేః.) సదసద్బుద్ధితుచ్ఛత్వాదీనాం వస్తుగతాన్యోన్యవిరుద్ధ భావరూపావస్థా విశేషవిషయత్వాత్. ౧

దీ. మాధ్యమికోక్తసర్వశూన్యవాదస్సమ్భవతి - నేతిసంశయః. సమ్భవతీతిపూర్వఃపక్షః- విజ్ఞానంఘటాదయశ్చ సర్వేభావానసన్తి. కుతః. ఉత్పత్త్యనిరూపణాత్. ఘటాదిభావానాం భావాత్తదుత్పత్తిర్నసమ్భవతి- నహి ఘటాదిరుత్పద్యమానః అసమ్మృదితేనమృత్పిణ్డాదినోత్పద్యతే. నాప్యభావాత్ - పశ్చాదభావాదుత్పద్యమానో ఘటాదిరభావాత్మక ఏవస్యాదితిసర్వ శూన్యత్వమేవ యుక్తిమత్

రాద్ధాన్తస్తు - లోకే భావాభావశబ్దయోస్త ద్బుద్ధ్యోశ్చ ప్రమాణేనో పలభ్యమానస్యైవవస్తునః అవస్థావిశేష ఏవభా వరూపోవిషయః. వర్తమానతయోపలభ్యమా† నావస్థావిశేషోభావబుద్ధివిషయః. †తద్విరోధ్యవస్థావిశేషః అభావబుద్ధివిషయః. అతోనకుతశ్చిత్త్వదభిప్రేతం తుచ్ఛత్వంసిధ్యతి. సూత్రార్థస్తు (సర్వథానుపపత్తేశ్చ) సర్వ శూన్యవాదీసర్వం సదితి ప్రతిజ్ఞాయస్వాభిప్రేతంసాధయతి? - ఉతా సదితిప్రతిజ్ఞాయ- అథప్రకారాన్తరేణ ప్రతిజ్ఞాయ? సర్వథాపి సర్వశూన్యత్వానుపపత్తేస్స్వభిమతాసిద్ధిః - సదసద్భావయోర్విద్య మాన వస్తుధర్మత్వోపపాదనాత్. ... ... *

అ - ౫౧—సూ - ౨౦౫॥— నైకస్మిన్నసమ్భవాత్ ॥—

సా. అర్హతోమతన్న యుక్తిమత్, (ఏకస్మిన్) వస్తునియుగపత్ సత్త్వాసత్త్వ,నిత్యత్వా నిత్యత్వ,భేదాభేదానాం (అసంభవాత్.) పర్యాయరూపాశ్చ ద్రవ్యస్యాస్తిత్వాది శబ్దబుద్ధివిషయాః పరస్పరవిరుద్ధ పిణ్డత్వఘటత్వ కపాలత్వాద్యవస్థాః యుగపన్నసమ్భవన్తి; తథా, ఘటత్వశరావత్వావస్థాశ్చ పృథివ్యాదేక ప్రదేశభేదేన. తథాచద్రవ్యస్యా నిత్యత్వముత్పత్తి వినాశయోగిత్వమ్. తద్విపరీతన్నిత్యత్వమ్. (నైకస్మిన్) సమనైతి. ౧

దీ, జైనమతంయుక్తిమత్ - ఉత నేతిసంశయః. యుక్తిమదితిపూర్వఃపక్షః - జీవాజీవశబ్దాభిలపనీయ భోక్తృభోగ్యాత్మకస్యజగతస్సత్త్వాసత్త్వనిత్యత్వానిత్యత్వ భిన్నత్వాభిన్నత్వైరనైకాన్త్యమ్- షడ్ద్రవ్యతత్పర్యా యాత్మనావస్థితత్వాత్ కృత్స్నస్యజగతః ద్రవ్యాత్మనాసత్త్వైకత్వనిత్యత్వానిఉపపన్నాని - పర్యాయాత్మనాచవిపరీతాని. పర్యాయాశ్చ - ఘటత్వ పటత్వాద్యవస్థావిశేషాః ద్రవ్యస్వరూపస్యైకత్వాత్ స్థిరత్వాత్ సద్బుద్ధిబోధ్యత్వాత్ తేనరూపేణైకత్వాదియుక్తమ్, పర్యాయశబ్దాభిధేయావస్థావిశేషాణామనేకత్వాదస్థిరత్వాదసద్బుద్ధిబోధ్యత్వాత్తేనరూపేణాఽసత్త్వాఽనిత్యత్వనానాత్వానియుక్తాని. ప్రతీతివ్యవస్థాప్యత్వాత్ సర్వస్యవస్తున ఉభయాకారప్రతీతేరుభయముపపన్నమ్. రాద్ధాన్తస్తు - ఏకస్యాస్తిత్వనాస్తి

---

† పా. మానపృథుబుధ్నోదరావస్థావిశేషః భావబుద్ధివిషయః.

† పా. పిణ్డాకారకపాలాకారావస్థావిశేషః ప్రాగభావధ్వంసాభావబుద్ధివిషయః.

త్వాదిభిరనైకాన్తికత్వమయుక్తమ్ - ఏకస్మిన్వస్తున్యస్తిత్వనాస్తిత్వా దేఃవిరుద్ధస్యఛాయాతపవద్యుగపదసమ్భవాత్. తథాహి- ద్రవ్యస్య, తద్విశేషణ భూతపర్యాయస్యఇత్థంశబ్దాభిధేయావస్థావిశేషస్యచ "ఇదమిత్థమ్"ఇతి ప్రతీతేః ప్రకారప్రకారితయా పృథక్పదార్థత్వాన్నై ఒకస్మిన్విరుద్ధప్రకారభూత సత్త్వాసత్త్వరూప ధర్మసమావేశోయుగపత్సమ్భవతి. ఉత్పత్తివినాశాఖ్య పరిణామవిశేషాస్పదత్వం చద్రవ్యస్యానిత్యత్వమ్, తద్విపరీతంచనిత్యత్వమ్, తస్మిన్కథం సమ్భవేతి· విరోధిధర్మాశ్రయత్వంచభిన్నత్వమ్,తద్విపరీతంచాభిన్నత్వమ్, కథం వాతస్మిన్సమ్భవేతి· యథాఅశ్వత్వమహిషత్వయోః యుగపదేకస్మిన్నసమ్భవః; ఏకస్యపృథివీద్రవ్యస్యఘటత్వం శరావత్వంచ ప్రదేశభేదేన- నత్వేకేనప్రదేశేనోభయాశ్రయిత్వమ్; యథైకస్యదేవదత్తస్యోత్పత్తివినాశయోగిత్వంకాలభేదేన. నహ్యేతావతావస్తునోద్వ్యాత్మకత్వమ్· అపితుపరిణామశక్తియోగమాత్రమ్·అతఃనయుక్తిమత్ జైనమతమ్. సూత్రార్థస్తు (నైకస్మిన్నసమ్భవాత్) న జైనమతం యుక్తమ్ -యతః. ఏకస్మిన్వస్తున్యుక్తరీత్యా యుగపద్విరుద్ధ ధర్మసమావేశాసమ్భవాత్. ‡ అతఃసూత్రవిరుద్ధం వేదాన్తవాదిభిరపి భేదాభేదసమాశ్రయణమ్.

—సూ - ౨౦౮ ॥— ఏవంచాత్మాకార్త్స్న్యమ్॥—

సా. ఆత్మనశ్శరీర పరిమాణత్వే బృహతశ్శరీరాత్ అల్పీయసి ప్రవిశతః కార్త్స్న్యవికల్పత్వం ప్రసజ్యేత.　　౨

దీ. ఏవమాత్మాకా(ర్త్స్న్య)ఞ్చానుపపన్నమ్. శరీరపరిమాణత్వేహ్యాత్మనో బృహతశ్శరీరాదల్పీయసి శరీరేవిశతః అకార్త్స్న్యం- అపరిపూర్ణత్వంప్రసజ్యతే - తదానీమల్పపరిమాణత్వాత్·

—సూ -౨౦౯॥— నచపర్యాయాదప్యవిరోధో వికారాదిభ్యః॥—

సా. తథా పర్యాయేచ వికారావస్థా యోగాదపి నవిరోధః, ఘటాదివద్వికారాది యోగప్రసక్తేః.　　3

పా. ‡అతఃసూత్రవిరుద్ధంవేదాన్తవాదిభిఃభేదాభేదసమాశ్రయణమ్. ౧-న.

దీ. తథావిధాల్పత్వావస్థాయోగేనాప్యవిరోధేన సమ్భవతి ఘటపటాదేరివవికారతత్ప్రయుక్తదోషా స్పదత్వప్రసఙ్గాత్.

—సూ - ౨౦౮॥—అన్త్యావస్థితేశ్చోభయనిత్యత్వాదవిశేషః॥—

సా. అన్త్యస్య -మోక్షావస్థాపరిమాణస్య, ఏకరూపావస్థితేః, తస్యస్వాభావిత్వేనాత్మ తత్పరిమాణయో రుభయోర్నిత్యత్వేన పూర్వత్రాపి (అవిశేషః.) వివిధాపరిమాణత్వేవైకల్యం స్యాదేవ. ౬

దీ. జీవస్యయదన్త్యమ్ పరిమాణం మోక్షావస్థమ్ - తస్యాశ్చాదేకరూపేణావస్థితే స్తదేవస్వాభావికంపరిమాణమితి, ఆత్మనశ్చ తత్పరిమాణస్యచోభయోర్నిత్యత్వాత్పూర్వమపినశరీర పరిమాణత్వసిద్ధిరితిపూర్వావస్థాయాంనవిశేషః అతఃఅసఙ్గతమేవేదంజైనమతమ్

అ - ౨ ౨—సూ - ౨౦౯॥— పత్యురసామఞ్జస్యాత్॥—

సా. నేతివర్తతే. పశుపతేర్మత మనాదరణీయమ్, వేదవిరుద్ధనిమిత్తోపాదాన భేదతద్విరుద్ధాచారపరత్వేన (అసామఞ్జస్యాత్). ౧

దీ. పశుపతిమతం నిఃశ్రేయసార్థిభిరాదరణీయమ్-ఉతనేతిసంశయః. ఆదరణీయమితి పూర్వఃపక్షః - పరమపురుషార్థ సాధనావబోధిత్వేననిఖిలవస్తుసాక్షాత్కారసమర్థపశుపతి ప్రణీతత్వాత్. రాద్ధాన్తస్తు - అనాదినిధనావిచ్ఛిన్న పాఠసమ్ప్రదాయ నిరస్తప్రమాదాదిసకలదోషగన్ధవేద సిద్ధపరావరతత్త్వ వ్యత్యయప్రతిపాదనాత్, నిమిత్తోపాదాన భేదాభిధానాత్, సురాకుమ్భస్థాపన తత్స్థదేవతార్చన ముద్రికాషట్క విజ్ఞాన తద్ధారణాది వేదవిరుద్ధాచారప్రతిపాదనపరత్వాచ్చ, (అసామఞ్జస్యాత్)అనాదరణీయమితి. సూత్రార్థస్తు (పత్యురసామఞ్జస్యాత్) *(నైకస్మిన్నసమ్భవాత్) (న) ఇత్యతోనువర్తతే. (పత్యుః)-పశుపతేః, (మతమ్)అనాదరణీయమ్. కుతః- వేదవిరుద్ధతత్త్వాచారావబోధిత్వేన(అసామఞ్జస్యాత్).

—సూ-౨౧౦॥—అధిష్ఠానానుపపత్తేశ్చ॥—

సా. అనుమేయేశ్వరాభ్యుపగమేనహి కేవలాధిష్ఠాతృత్వముచ్యతే; తథాసతి

అశరీరస్యప్రధా (నాధిష్ఠానానుపపత్తేః), సశరీరత్వేతు శరీరోత్పత్త్యనిరూపణాత్ సావయవస్యతస్యనిత్యత్వే మహీమహీధరాదీనామపి నిత్యత్వావిరోధాచ్చ. ౨

దీ. అనుమేయేశ్వరాభ్యుపగమేనహి ప్రధానస్యాధిష్ఠాన మీశ్వరస్యోచ్యతే - సశరీరస్యైవకులాలాదే రధిష్ఠానదర్శనాత్ అశరీరస్యేశ్వరస్య ప్రధానాధిష్ఠానానుపపత్తేశ్చా సామఞ్జస్యమ్. సశరీరత్వాభ్యుపగమేపి తచ్ఛరీరస్యసావయవస్య నిత్యత్వే అనిత్యత్వేచదోషః పూర్వోక్త ఇత్యభిప్రాయః.

— సూ-౨౧౧॥— కరణవచ్చేన్నభోగాదిభ్యః ॥—

సా. కరణకళే బరాద్యధిష్ఠానవ దశరీరస్యైవ అధిష్ఠానమితిచేత్. న, పుణ్యపాపనిమిత్తత్వాత్తస్య తత్ఫలభోగాదిప్రసక్తేః. ౩

దీ. క్షేత్రజ్ఞస్య స్వకరణకళేబరాద్యధిష్ఠానవదుపపద్యతఇతిచేత్,న - పుణ్యాపుణ్యరూప కర్మనిమిత్తత్వాత్ క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠానస్య ఈశ్వరస్యాపితద్వత్తయా తత్ఫలభోగాది నిఖిలతత్స్వభావప్రసక్తేః.

—సూ-౨౧౨॥ — అన్తవత్త్వమసర్వజ్ఞతావా॥—

సా. తథాసతిక్షేత్రజ్ఞవత్ (అన్తవత్త్వమసర్వజ్ఞతాచ.) ౪

దీ. వాశబ్దశ్చార్థే. తథాపుణ్యాపుణ్యవత్త్వేత్వన్తవత్త్వమ్-సృష్టిసంహారాస్పదత్వమ్ అసర్వజ్ఞతాచప్రసజ్యతఇత్యసమఞ్జసమేవేదమ్.

అ-౫౩ — సూ-౨౧౩॥—ఉత్పత్త్యసమ్భవాత్ః—

సా. సాఙ్ఖ్యాదివత్పాఞ్చరాత్రమపి జీవోత్పత్త్యభిధానాత్, శ్రుతివిరుద్ధత్వేన తదసమ్భవాద ప్రమాణమ్. ౧

దీ. సాఙ్ఖ్యాదితన్త్రవత్పాఞ్చరాత్రతన్త్రమప్యప్రమాణమ్ ఉతనేతిసంశయః. అప్రమాణమితి పూర్వపక్షః - "వాసుదేవాత్సఙ్కర్షణో నామజీవోజాయతే"[1] ఇతిశ్రుతి విరుద్ధజీవోత్పత్త్యాది ప్రతిపాదనాత్, "చతుర్షు వేదేషుపురుషార్థమలభమానః"[2] ఇతి వేదగణానాదరవచనాచ్చ. రాద్ధాన్తస్తు-సఙ్కర్షణప్రద్యుమ్నానిరుద్ధానాంపరబ్రహ్మభావానాం "అజాయమానోబహుధావిజాయతే"[3] ఇతిశ్రుతిప్రసిద్ధ

౧॥ పాఞ్చరాత్రే. ౨॥ పాఞ్చరాత్రే. ౩॥ పు-సూ

స్వేచ్ఛావతార ప్రతిపాదనాన్న క్వచిచ్ఛ్రుతివిరోధః.జీవాహఙ్కార మనశ్శబ్దాశ్చతత్తచ్ఛరీరకాణాం సఙ్కర్షణాదీనామేవాభిధాయకాః. "తత్తేజఐక్షత"౧ఇతి తేజఃప్రభృతిశబ్దవత్. "చతుర్షు వేదేషుపురుషార్థమలభమానః"౨ఇతిచ*అనుదితహోమనిన్దావత్. యథా "ఋగ్వేదంభగవోఽధ్యేమి" ఇత్యారభ్య "ఇతిహాసపురాణంపఞ్చమమ్"౩ ఇత్యాదినాసర్వేష్వవిద్యాస్థానేషుచాత్మనో వేదనాభావవచనమ్వక్ష్యమాణప్రశంసార్థమ్. తన్త్రే ఽస్మిన్వేదాన్తోదితబ్రహ్మోపాసనవిధానాద్వేదా విరుద్ధతదర్పనాది విధానాచ్చావగమ్యతే ఇతి ప్రమాణమేవ. సూత్రార్థస్తు (ఉత్పత్త్యసమ్భవాత్) "నజాయతే మ్రియతేవా"౪ఇత్యాదిశ్రుతేః జీవస్యోత్పత్త్యసమ్భవాజ్జీవోత్పత్తి వచనాచ్చన ప్రమాణమ్.

— సూ - ౨౧౪ ॥— నచకర్తుఃకరణమ్॥—

సా. (కర్తుః) - జీవాత్, (కరణం) - మనశ్చ,శ్రుతావుత్పద్యతే ఇతినోచ్యతే. "ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణో మనస్సర్వేన్ద్రియాణిచ" ఇత్యాదిశ్రుతేః. ౨

దీ. "సఙ్కర్షణాత్ప్రద్యుమ్న సంజ్ఞంమనఉత్పద్యతే"౫ఇతిమనసః కరణస్యకర్తుర్జీవాదుత్పత్తిశ్చ శ్రుతివిరుద్ధత్వాన్న సమ్భవతి- "ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణోమనస్సర్వేన్ద్రియాణిచ"౬ఇతిమనసో బ్రహ్మణ ఉత్పత్తిశ్రూయతే.

—సూ-౨౧౫॥— విజ్ఞానాదిభావేవాతదప్రతిషేధః॥—

సా. "వాసుదేవాత్సఙ్కర్షణో నామజీవః"౭ఇత్యాదౌ సఙ్కర్షణాదీనాం విజ్ఞానాది రూపవాసుదేవత్వేసతి తదభిధాయినః ప్రామాణ్యానిషేధః. పరబ్రహ్మ వాసుదేవస్యశ్రుతావపి "అజాయమానో బహుధావిజాయతే"౮ఇతిచావతారశ్శ్రూయతే. జీవాదిశబ్దాశ్చతత్తచ్ఛరీరకసఙ్కర్షణాదీనాం వాచకాః. ౩

దీ. వాశబ్దాత్పక్షోవిపరివర్తతే. †విజ్ఞానంచాదిచ(విజ్ఞానాది)-బ్రహ్మ. సఙ్కర్షణాదీనాంబ్రహ్మభావేసతి "అజాయమానోబహుధా విజాయతే"౮ ఇతి శ్రుతిసిద్ధస్వేచ్ఛావతారస్యైవాత్రాభిధానాత్.

౧॥ఛా-ఉ-౬-౨-౩. ౨॥పాఞ్చరాత్రే- ౩॥ఛా-ఉ-౭-౧-౨. ౪॥కఠ-ఉ-౨-౧౮. ౫॥పాఞ్చరాత్రే- ౬॥కఠ-ఉ-౨-౧౮. ౭॥పాఞ్చరాత్రే- ౮॥పు-సూ

† విజ్ఞానం-విశిష్టజ్ఞానమ్-ఇత్యాగమప్రామాణ్యే-౫౩-౨.

(తదప్రతిషేధః)-ప్రామాణ్యాప్రతిషేధః సఙ్కర్షణాదీనాం జీవాది సమానాధికరణతయానిర్దేశస్తేషామధిష్ఠాతృతయోపపద్యతే.

—సూ-౨౧౬॥—విప్రతిషేధాచ్చ॥—

సా. తస్మిన్నపితన్త్రే "వ్యాప్తిరూపేణసమ్బన్ధః తస్యాశ్చపురుషస్యచ। సహ్యనాదిరనన్తశ్చ పరమార్థేననిశ్చితః" ఇతిజీవోత్పత్తిప్రతిషేధాచ్చావిరోధశ్శ్రుతః.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేవేదాన్తసారే
ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః.

దీ. అస్మిన్నపితన్త్రేజీవోత్పత్తి(విప్రతిషేధాచ్చ)అవిరుద్ధమిదం తన్త్రమ్-"వ్యాప్తిరూపేణసమ్బన్ధః తస్యాశ్చపురుషస్యచ। సహ్యనాదిరనన్తశ్చ పరమార్థేననిశ్చితః" ఇతిహిపురుషస్యోత్పత్తిఃప్రతిషిధ్యతే.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజ విరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే
ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః,

ద్వితీయాధ్యాయె.—తృతీయఃపాదః.

అ-౫౮-సూ-౨౧౭॥—న వియదశ్రుతేః॥—

సా. (వియన్నో) త్పద్యతే (అశ్రుతేః) శ్రుతిః- శ్రవణమ్. నిరవయవస్య,అస్య నభసోత్పత్తి శ్రవణాసంభవాత్.

దీ. ఇతశ్చ. "సదేవసౌమ్యేదమగ్ర ఆసీత్"౧ "ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమ్ "౨ ఇత్యాదిభ్యో బ్రహ్మణః ప్రాక్సృష్టేరేకత్వావధారణ సర్వాత్మకత్వాదివాదిభ్యశ్శబ్దేభ్యశ్చవియదుత్పత్తిః ప్రతీయతే. "తత్తేజోఽసృజత"౨ఇత్యేతస్మిన్వాక్యే ఆకాశోత్పత్త్యవచనాత్ ప్రతీయమానం తేజఃప్రాథమ్యం సమానప్రకరణస్థైఃప్రకరణాన్తరస్థైశ్చ శబ్దైః ప్రతీయమానాం వియదుత్పత్తింననివారయతీత్యభిప్రాయః.

—సూ-౨౩॥ — యావద్వికారంతువిభాగోలోకవవత్ ॥—

సా "ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వమ్"౧ఇత్యాదినాఆకాశాదేరపివికారత్వావగమాత్, తేజఃప్రభృతి విభాగవదనంసర్వస్య ప్రదర్శనార్థమితి నిశ్చీయతే, యథాచలోకే "దశేమేదే వదత్తపుత్రాః" ఇత్యుక్త్వాతేషుకేషాఞ్చి దుత్పత్తివచనమ్.

దీ· యద్యపిఛాన్దోగ్యే "తత్తేజోఽసృజత"౨ఇతి వదాకాశోత్పత్తిః స్వరూపేణనాభి ధీయతే - తథాపితస్మిన్నేవ "ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమ్"౨ఇత్యాదినాకాశాదేస్సర్వస్యవస్తునో బ్రహ్మ వికారత్వవచనాత్ (యావద్వికారంవిభాగః)-ఉత్పత్తిరుక్తైవేతిగమ్యతే. (లోకవత్) యథాలోకే "సర్వఏతేదేవదత్తపుత్రాః"ఇత్యభిధాయతేషాంకేషాఞ్చిద్దేవదత్తాదుత్పత్తివచనమ్,సర్వేషాంతత ఉత్పత్తిప్రతిపాదనార్థమితిగమ్యతే. ఆకాశస్యామృతత్వవచనమ్, సురాదివచ్చిరకాలస్థాయిత్వవిషయమిత్యభిప్రాయః·

—సూ-౨౪॥—ఏతేనమాతరిశ్వావ్యాఖ్యాతః॥—

సా. "తేజోఽతః" ఇత్యాదివక్తుంవాయోః పృథగుపాదానమ్.

దీ. అనేనైవన్యాయేనమాతరిశ్వ నోఽప్యుత్పత్తిరుక్తా. వాయంన్యాయాతిదేశః - అధికాశఙ్కాఽభావాత్. (తేజోఽతస్తథాహ్యాహ)ఇతివాయోస్తేజస ఉత్పత్తింవక్తుమ్ పృథగుపాదానమ్.

—సూ-౨౫॥ — అసమ్భవస్తుసతోఽనుపపత్తేః॥—

సా. (అసంభవస్తు) పరస్యబ్రహ్మణఏవ, ఇతరస్య "సదేవ" ఇత్యవధారణాద్యనుపపత్తేరుత్పత్తిరేవ.

౧॥ ఛా-౬-౬-౨-౧. ౨॥ ఛా-౬-౬-౮-౬.

22-7-84.

దీ. ఇతశ్చ. "సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్" ౧ "ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమ్" ౨ ఇత్యాదిభ్యో బ్రహ్మణః ప్రాక్సృష్టేరేకత్వావధారణ సర్వాత్మకత్వాదివాదిభ్యశ్శబ్దేభ్యశ్చ వియదుత్పత్తిః ప్రతీయతే. "తత్తేజోఽసృజత" ఇత్యేతస్మిన్వాక్యే ఆకాశోత్పత్త్యవచనాత్ ప్రతీయమానం తేజఃప్రాథమ్యం సమానప్రకరణస్థైః ప్రకరణాన్తరస్థైశ్చ శబ్దైః ప్రతీయమానాం వియదుత్పత్తింననివారయతీత్యభిప్రాయః.

—సూ- ౨౨౩॥ — యావద్వికారంతువిభాగోలోకవత్ ॥—

సా "ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వమ్" ౧ ఇత్యాదినాఆకాశాదేరపివికారత్వావగమాత్, తేజఃప్రభృతి విభాగవదనంసర్వస్య ప్రదర్శనార్థమితి నిశ్చీయతే, యథాచలోకే "దశేమేదేవదత్తపుత్రాః" ఇత్యుక్త్వాతేషుకేషాఞ్చిదుత్పత్తివచనమ్.

దీ॰ యద్యపిఛాన్దోగ్యే "తత్తేజోఽసృజత" ఇతి వదాకాశోత్పత్తిః స్వరూపేణనాభిధీయతే - తథాపితస్మిన్నేవ "ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమ్" ఇత్యాదినాకాశాదేస్సర్వస్యవస్తునో బ్రహ్మవికారత్వవచనాత్ (యావద్వికారంవిభాగః)-ఉత్పత్తిరుక్తైవేతిగమ్యతే. (లోకవత్) యథాలోకే "సర్వఏతేదేవదత్తపుత్రాః" ఇత్యభిధాయతేషాంకేషాఞ్చిద్దేవదత్తాదుత్పత్తివచనమ్, సర్వేషాంతత ఉత్పత్తిప్రతిపాదనార్థమితిగమ్యతే. ఆకాశస్యామృతత్వవచనమ్, సురాదివచ్చిరకాలస్థాయిత్వవిషయమిత్యభిప్రాయః.

—సూ-౨౨౮॥—ఏతేనమాతరిశ్వావ్యాఖ్యాతః॥—

సా. "తేజోఽతః" ఇత్యాదివక్తుంవాయోః పృథగుపాదానమ్.

దీ. అనేనైవన్యాయేనమాతరిశ్వనోఽప్యుత్పత్తిరుక్తా. నాయంన్యాయాతిదేశః - అధికాశఙ్కాఽభావాత్. (తేజోఽతస్తథాహ్యాహ)ఇతివాయోస్తేజస ఉత్పత్తింవక్తుమ్ పృథగుపాదానమ్.

—సూ-౨౨౯॥ — అసమ్భవస్తుసతోఽనుపపత్తేః॥—

సా. (అసంభవస్తు) పరస్యబ్రహ్మణఏవ, ఇతరస్య "సదేవ" ఇత్యవధారణాద్యనుపపత్తేరుత్పత్తిరేవ.

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౬.

22-7-84.

దీ॰ (అతస్తథాహ్యాహ) ఇత్యనువర్తతే, (అతః)-తేజస ఏవ కేవలాత్ (ఆపః) ఉత్పద్యన్తే - "అగ్నేరాపః"[౧] "తదపోఽసృజత"[౨] ఇతిహ్యాహ.

—సూ - ౨౨౮ ॥— పృథివీ ॥—

సా॰ (పృథివీ)అద్భ్యః, "అద్భ్యః పృథివీ" ఇతిశ్రుతేః.

దీ॰ ఏవంపృథివ్యద్భ్య ఉత్పద్యతే- "అద్భ్యః పృథివీ"[౧] "తా అన్నమసృజన్త"[౩] ఇతి (హ్యాహ).

దీ. అన్నశబ్దేనకథంపృథివ్యభిధీయత ఇత్యవగమ్యతే. తత్రాహ.

—సూ-౨౨౯ ॥— అధికారరూపశబ్దాన్తరేభ్యః ॥—

సా. "తా అన్నమసృజన్త"[౩] ఇత్యన్నశబ్దేన పృథివ్యేవాభిధీయతే, మహాభూతసృష్ట్య(ధికారా)త్. "యత్కృష్ణం తదన్నస్య"[౪] ఇతిపృథివీ (రూప) విధానాత్, "అద్భ్యః పృథివీ"[౧] ఇతిపృథివీ(శబ్దా)భిధానాచ్చ.

దీ॰ అన్నశబ్దేనపృథివ్యుచ్యతే - మహాభూతసృష్ట్య(ధికారా)త్, పశ్చాదపి మహాభూత(రూప)సఙ్కీర్తనే "యత్కృష్ణంతదన్నస్య"[౪] ఇతిరూపకీర్తనాత్, సమానప్రకరణే "అద్భ్యః పృథివీ"[౧] ఇతి పృథివీ(శబ్ద)శ్రవణాచ్చ.

సా. రాద్ధాన్తమాహ.

సూ-౨౩౦ ॥— తదభిధ్యానాదేవతుతల్లిఙ్గాత్సః ॥—

సా. "తత్తేజఐక్షత" "తా ఆపఐక్షన్త"[౫] ఇతి(తదభిధ్యాన)రూపాత్, "తదైక్షత బహుస్యామ్"[౬] ఇత్యేతత్స్వరూపాత్ పరమాత్మకారణత్వ(లిఙ్గాత్) (స)ఏవపరమాత్మా, తేజఃప్రభృతి శరీరకస్తత్తచ్ఛబ్దైస్సాక్షాత్కారణత్వే నాభిధీయతే.

దీ. తుశబ్దః పక్షవ్యావృత్త్యర్థః. న తేజః ప్రభృతయః కేవలాః స్వానన్తరాణాంకారణాని - అపితుతత్తచ్ఛరీరః(సః)- పరమాత్మైవ తేషాం కారణమ్. కుతః పరమాత్మసృష్టి(లిఙ్గాత్)తథా విధా(భిధ్యా

౧॥ తై-ఉ-ఆ-౨-౧-౨. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౩. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౪-౧. ౪॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౩.

నాత్). యథైవహి "తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽసృజత"[౧] ఇతి - తథైవ "తత్తేజ ఐక్షతబహుస్యాం ప్రజాయేయ"[౧] ఇతి బహుభవన సఙ్కల్పరూపాభిధ్యానం దృశ్యతే. ఈదృశమభిధ్యానం పరమాత్మనఏవహి సమ్భవతి.

సూ-౨౩౧ ॥—విపర్యయేణతు క్రమోఽత ఉపపద్యతేచ॥—

సా. పారంపర్యక్రమాత్ (విపర్యయేణ) "ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణః... ఖంవాయుర్జ్యోతిరాపః"[౨] ఇత్యాది వాక్యాత్ య స్సాక్షాద్బ్రహ్మణ స్సృష్టిరుప(క్రమః,) సోఽపి(అతః) తేజఃప్రభృతిశరీరకబ్రహ్మణ ఏవస్సృష్టేః (ఉపపద్యతే.)

దీ. "ఆకాశాద్వాయుః-వాయోరగ్నిః"[౩] ఇతిపారమ్పర్యక్రమాత్ (విపర్యయేణ) "ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణోమనస్సర్వేన్ద్రియాణి చ। ఖంవాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీ"[౨] ఇతి సర్వేషాం బ్రహ్మన స్తర్యరూపోయః (క్రమః) - సచాతఏవ - తత్తచ్ఛరీరా ద్బ్రహ్మణస్సృష్టేః (ఉపపద్యతే.)

సూ-౨౩౨ ॥— అన్తరావిజ్ఞానమనసీ క్రమేణతల్లిఙ్గాదితి చేన్నావిశేషాత్ ॥—

సా. భూతప్రాణయోరన్తరాళే ఇన్ద్రియగ్రామ (మనసీ) (క్రమేణ) ఉత్పద్యేతే ఇత్యేతత్పరమిదం వాక్యమ్. "ఖంవాయుర్జ్యోతిరాపః"[౨] ఇత్యాదిశ్రుతి ప్రత్యభిజ్ఞానరూపా (ల్లిఙ్గాత్.) అతఇదమపిపారంపర్యక్రమపరమితిచేన్న. "ఏతస్మాజ్జాయతే"[౨] ఇత్యస్యప్రాణాది పృథివ్యన్తేషు సర్వేషు ప్రత్యేకమన్వయా(విశేషాత్.) అతస్తేజఃప్రభృతీనామపి సాక్షాత్పరమాత్మైవకారణమ్.

దీ. విజ్ఞాన సాధనత్వాదిన్ద్రియాణి ప్రాణశ్చవిజ్ఞాన మిత్యుచ్యన్తే. "ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణః"[౨] ఇత్యేతద్వాక్యమ్, ఆకాశతన్మాత్రపఞ్చకయోరన్తరాళే విజ్ఞానమనసీ (క్రమేణ) ఉత్పద్యేతే ఇత్యేతత్పరమ్, - (విజ్ఞానమనసీ) ఇతిప్రాణస్యాపి ప్రదర్శనార్థమ్. "పృథివ్యప్సుప్రలీయతే" ఇత్యారభ్య " వాయురాకాశేలీయతే

౧॥ఛా-ఉ-౬-౨-౩. ౨॥కఠ-ఉ-౨-౧-౩. ౩॥తై-ఉ-౧-౧-౨.

ఆకాశమిన్ద్రియేషు ఇన్ద్రియాణితన్మాత్రేషు తన్మాత్రాణిభూతాదౌలీయన్తే"[1]ఇతిప్రళయక్రమప్రత్యభిజ్ఞానాత్ (తలిఙ్గాత్) అతోనశ్రుత్యన్తర విరుద్ధత్వా త్సాక్షాద్బ్రహ్మణ స్సర్వేషాం సృష్టిపరమిదంవాక్యమ్. అపితుశ్రుత్యన్తర సిద్ధపారమ్పర్య క్రమపరమితిచేత్.

పరిహరతి,(నావిశేషాత్)భూతతన్మాత్రాన్తరాళేవిజ్ఞానమనసోరుత్పత్తావపితత్తచ్ఛరీరక బ్రహ్మాభిధాయిత్వా ద్భూతేన్ద్రియమనఃప్రాణశబ్దానాం సర్వేషాం సాక్షాదుత్పత్త్య (విశేషాత్) తత్పరమేవేదంవాక్యమ్.

సా. "తత్తేజఐక్షత"[2]ఇతితేజః ప్రభృతిశబ్దాః లోకేతత్తద్వస్తువాచినఃబ్రహ్మణిభాక్తా ఇత్యత్రాహ.

లోకేతత్తద్వస్తు వాచితయాసిద్ధస్య శబ్దజాతస్య బ్రహ్మణి వృత్తిరముఖ్యేత్యాశఙ్క్యాహ.

సూ- ౨౩౩॥— చరాచరవ్యపాశ్రయస్తుస్యాత్తద్వ్యపదేశో ౽భాక్తస్తద్భావభావిత్వాత్ ॥—

సా. (చరాచర)వస్తుసమ్బన్ధితత్తద్వాచకశబ్దః(బ్రహ్మణి అభాక్తః)ముఖ్యఏవ, "అనేనజీవేనాత్మనాను ప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణి"[3] ఇతితుసర్వస్యవస్తునోనామరూప భాక్త్వస్యాత్మతయా బ్రహ్మానుప్రవేశః (భావభావిత్వాల్.)లౌకికాస్తేష్వపజానన్తోవాచైకదేశే ప్రయుఞ్జతే.

దీ॰ తుశబ్దశ్శఙ్కానివృత్త్యర్థః. స్థావరజఙ్గమవస్తువ్యపాశ్రయః(తద్వ్యపదేశః-)తద్వాచిశబ్దో బ్రహ్మణి(అభాక్తః-)ముఖ్యఏవ. కుతః. (తద్భావభావిత్వాత్) తేజఃప్రభృతిషుఆత్మతయాబ్రహ్మభావభావిత్వేనసర్వస్యవస్తునస్తచ్ఛరీరతయా తత్ప్రకారత్వాత్ తత్తద్వాచినాం శబ్దానాం తత్రైవపర్యవసానాత్. ప్రకారవాచినాం శబ్దానాం ప్రకారిపర్యవసాయిత్వేనాభాక్తత్వంగవాదిశబ్దేషుసిద్ధమ్.

---

[1] సు-౩-౬-౨. [2] ఛా-౬-౬-౨-౩-౨. [3] ఛా-౬-౬-౩-౨.

అ - ౫౬—సూ - ౨౩౪ ॥—నాత్మాశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చ తాభ్యః ॥—

సా. (నాత్మా)ఉత్పద్యతే, "నజాయతేమ్రియతే" ఇతి(శ్రుతేః); "నిత్యో నిత్యానామ్" ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యో (నిత్యత్వా) వగతేశ్చ.

దీ. కిమాత్మోత్పద్యతే - నవేతిసంశయః. ఉత్పద్యత ఇతి పూర్వః పక్షః - ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞాదేః, "తోయేనజీవాన్వ్యససర్జభూమ్యామ్"[1] "ప్రజాపతిఃప్రజాఅసృజత"[2] ఇత్యాదిసృష్టి వచనాచ్చ. నిత్యతాదిశ్రుతిరాకాశాద్యమృతత్వవచనవన్నేయా॰ రాద్ధాన్తస్తు-నాత్మోత్పద్యతే-అనుత్పత్తిశ్రుతేః "నజాయతేమ్రియతే వావిపశ్చిత్"[3] ఇతి,జీవోత్పత్తిర్నిషిధ్యతే,"అజోనిత్యః"[3] "నిత్యోనిత్యానామ్"[4] ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యోనిత్యత్వావగమాత్ ॰జీవోత్పత్తిపక్షేఅకృతాభ్యాగమకృత విప్రణాశాది ప్రసఙ్గాత్, వైషమ్యనైర్ఘృణ్య ప్రసఙ్గాచ్చ, జీవస్యసృష్టివచనమ్, భోక్తృత్వానుగుణజ్ఞానవికాసాభిప్రాయమ్. ప్రాక్సృష్టేరేకత్వావధారణాదవిభాగవచనమ్,నామ రూప విభాగాభావాభిప్రాయమ్. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్॰

అ-౫౭-సూ-౨౩౫॥—జ్ఞోతఏవ ॥—

సా. "అథయోవేదేదంజిఘ్రాణీతి స ఆత్మా మనసైతాన్ కామాన్ పశ్యన్రమతే"[5] "యఏతేబ్రహ్మలోకే"[6] ఇత్యాదిశ్రుతేః బద్ధోముక్తశ్చాత్మా జ్ఞాతైవ॰ "మనోఽస్యదైవఞ్చక్షుః"[7] ఇతి శ్రుతేః స్వధర్మభూతంజ్ఞానమస్మనః.

దీ. కింజీవఃచైతన్యమాత్రవపుః - ఉతజడస్వరూప ఏవాగన్తుకచైతన్యగుణః - అథజ్ఞాతృత్వైకస్వరూపః?ఇతిసంశయః. చైతన్యమాత్రవపురితిప్రథమఃపక్షః - "విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే"[8] "యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్"[9] "జ్ఞానస్వరూపమత్యన్తనిర్మలమ్"[10] ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిభ్యః.

౧॥ ౨-తై-ఉ-౧-౭. ౨॥యజు-౨-అ. ౩॥కఠ-ఉ-౧-౨-౧౮. ౪॥శ్వే-ఉ-౬-౫-౧౩-౪. ౫॥ఛా-ఉ-౮-౪-౧౨. ౬॥ ఛా-౮-౪-౧. ౭॥ ౮॥తై-ఉ-౫-౧। ౯॥బృ-ఉ-౫-౭-౨౨. ౧౦॥ వి-పు-

ద్వితీయస్తు - సుషుప్తిమూర్ఛాదిషు సతోప్యాత్మనశ్చైతన్యానుప లబ్ధేః, జాగ్రతోపీన్ద్రియవ్యాపారాన్వయవ్యతిరేకాను విధాయిత్వా చ్చైతన్యస్య, "న ప్రేత్యసంజ్ఞాస్తి"[1] ఇతిముక్తస్య చైతన్య ప్రతిషేధా చ్చ, పాషాణకల్పవాగన్తుకచైతన్యగుణః సర్వత్ర కార్యోపలబ్ధేః సర్వ త్రసన్నిధానాత్, శరీరగమనేనైవ కార్యసమ్భవేగతి కల్పనాయోగాత్, సర్వగతశ్చేతి-రాద్ధాన్తస్తు - "అథయో వేదేదం జిఘ్రాణీతిస ఆత్మామనసైతాన్కామాన్పశ్యన్రమతే"[2] "నపశ్యోమృత్యుంపశ్యతి -సర్వంహపశ్యః పశ్యతి"[3] "ద్రష్టాశ్రోతాఽఘ్రాతారసయితా"[4] ఇత్యాది శ్రుతిభ్యోబద్ధముక్తోభయావస్థోజ్ఞాతైవాత్మా. జ్ఞానమాత్రవ్య పదేశస్తుజ్ఞానస్య ప్రధానగుణత్వాత్ - స్వరూపానుబన్ధిత్వేనస్వరూప నిరూపకగుణత్వాత్, ఆత్మస్వరూపస్య జ్ఞానవత్స్వప్రకాశత్వా, ద్వోపపద్యతే. సుషుప్తి మూర్ఛాదౌ సదేవజ్ఞానమ్, కర్మణాసఙ్కుచితమనభివ్యక్త మపి జాగరాదావికసిత మభివ్యజ్యత ఇతినవిరోధః. "న ప్రేత్యసంజ్ఞాస్తి"[1] ఇతి, సాంసారిక †దేహాద్యస్మరణవిషయమ్ "నోప జనంస్మరన్నిదం శరీరమ్"[5] ఇత్యాది నైకార్థ్యాత్. సర్వగతత్వన్తు అణుత్వగత్యాది శ్రుతివిరుద్ధమ్. సూత్రార్థస్తు (జ్ఞోతఏవ) (అతః)- శ్రుతేఃజ్ఞాతైవ.

సూ - ౨౦౬॥— ఉత్క్రాన్తిగత్యాగతీనామ్ ॥—

సా. (ఉత్క్రాన్తిగత్యాగతీనాం) శ్రుతేరణుర్జీవః.

దీ. (శ్రుతేః)ఇతివర్తతే. "తేనప్రద్యోతేనైషఆత్మానిష్క్రామతి"[6] "యేవైకేచాస్మాల్లోకాత్ప్రయన్తి చన్ద్రమసమేవతే సర్వేగచ్ఛన్తి"[7] "తస్మాల్లోకాత్పునరేత్యస్మై లోకాయకర్మణే"[8] ఇత్యా(దుత్క్రాన్తిగత్యాగతీనామ్) శ్రవణాదణుర్జీవః".

౧॥ బృ-ఉ-౬-౬-౧౩. ౨॥ఛా-ఉ-౮-౪-౧౨. ౩॥బృ- ఉ- ౬- ౫- ౧౫. ౪॥ ప్ర-ఉ-౬, ౫॥ఛా-ఉ-౮-౧౨, . ౬॥బృ-ఉ-౬-౪-౨. ౭॥కౌషీ-ఉ- ౮॥బృ-ఉ-౬-౪-౬.   † హేయాది శ్లోదాది - పా.

సూ - ౨౩౭॥— స్వాత్మనాచోత్తరయోః ॥—

సా. గత్యాగత్యోః స్వాత్మనైవ సంపాద్యత్వాదప్యణుత్వంనిశ్చితమ్.

దీ. చశబ్దోఽవధారణార్థః. యద్యప్యుత్క్రాన్తేస్స్థితస్య శరీర విశ్లేషేణ కథంచిత్సమ్పాద్యత్వమస్తి - (ఉత్తరయోః) - గమనాగమనయోస్తు(స్వాత్మనైవ) సమ్పాద్యత్వ మవశ్యాభ్యుపేయమ్.

సూ - ౩౩౮॥— నాణురతచ్ఛ్రుతేరితిచేన్నేతరాధికారాత్ ॥—

సా. "సవాఏషమహానజ ఆత్మా"[1] ఇతిశ్రుతేః(నాణుః) ఇతిచేత్ న."యస్యానువిత్తః ప్రతిబుద్ధ ఆత్మా"[2] ఇతి పరమాత్మాధికారాత్).

దీ. "యోఽయంవిజ్ఞానమయః"ఇతిజీవంప్రస్తుత్య "సవాఏషమహానజఆత్మా"[1] ఇతిమహత్త్వశ్రుతేః(నాణుః)జీ(ఇతిచేన్న)-(ఇతరాధికారాత్) - జీవేతరపరమాత్మాధికారాత్. "యస్యానువిత్తః ప్రతిబుద్ధఆత్మా"[2] ఇతిహిమధ్యే పరమాత్మా ప్రస్తుతః.

సూ - ౨౩౯॥— స్వశబ్దోన్మానాభ్యాఞ్చ ॥—

సా. "ఏషోఽణురాత్మా"[3] ఇత్యణుశబ్దాత్, "ఆరాగ్రమాత్రోహ్యవరః"[4] ఇత్యుద్ధృత్య (ఉన్మానశబ్దా) చ్చాణుః.

దీ. "ఏషోఽణురాత్మా చేతసా వేదితవ్యోయస్మిన్ప్రాణః పఞ్చధాసంవివేశ"[3] ఇతిసాక్షాదణుశబ్దాదణురేవాయమ్, (ఉన్మానా)చ్చాణురేవ. (ఉన్మానమ్)-ఉద్ధృత్యమానమ్. "ఆరాగ్రమాత్రోహ్యవరోపిదృష్టః"[4] ఇత్యారాగ్రముద్ధృత్యతన్మానత్వంహి జీవస్యశ్రూయతే.

సా. అణోరపి సకలదేహవ్యాపివేదనానుభవే అన్యమతేన హేతుమాహ.

దీ. ఆత్మనోఽణుపరిమాణత్వే సకలదేహవ్యాపిసుఖాద్యనుభవఃకథమిత్యత్రమతాన్తరేణపరిహారమాహ.

సూ-౨౪౦॥— అవిరోధశ్చనవత్ ॥—

సా. యథాచన్దనబిన్దురేకదేశస్థోపి సకలదేహవ్యాపి సుఖఞ్జనయతి, తద్వదవిరోధః

౧॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౪. ౩॥ ము-ఉ-౩-౧-౯.
౨॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౫. ౪॥

దీ॰ యథాహరిచన్దన బిన్దుః దేహైకదేశవర్త్యపి సకలదేహవర్తినమాహ్లాదం జనయతి - తద్వదవిరోధః.

సూ-౨౪౧॥— అవస్థితివైశేష్యాదితిచేన్నాభ్యుపగమాద్ధృదిహి॥—

సా. దేహవిశేషస్థితేశ్చన్దనస్యేతిచేత్. న, ఆత్మనోపితదభ్యుపగమాత్.

"హృదిహ్యయమాత్మా"[౧] "యోయంవిజ్ఞానమయః ప్రాణేషుహృద్యన్తర్జ్యోతిః"[౧]ఇతిశ్రుతేః.

దీ. చన్దనబిన్దోర్దేహ దేశవిశేషస్థిత్య పేక్షస్తథాభావః - ఆత్మనోనతథేతిచేన్న- ఆత్మనోపితథాభావాభ్యుపగమాత్. "హృదిహ్యయమాత్మా"[౧]స్థితఇతిశూ్రయతే "యోయంవిజ్ఞానమయఃప్రాణేషుహృద్యన్తర్జ్యోతిః"[౨]ఇత్యాదౌ.

సా. స్వమతేనాహ.

దీ. స్వమతేనాహ,

సూ-౨౪౨॥— గుణాద్వాలోకవత్॥—

సా. ఆత్మాస్వగుణేనజ్ఞానేనసకలదేహంవ్యాప్యానుభవతి; యథామణిప్రభృతయస్స్వకీయేనాలోకేనసకలదేశంవ్యాప్యప్రకాశయతి, "ప్రజ్ఞామాత్రాస్వర్పితాః"[౩]ఇతిశ్రుతేః.

దీ॰ వాశబ్దోమతాన్తరవ్యావృత్త్యర్థః॰ ఆత్మాస్వగుణేన జ్ఞానేన సకలదేహంవ్యాప్యావస్థితః - యథాద్యుమణిమణిప్రభృతీనామేకదేశవర్తినామాలోకః తద్గుణః అనేకదేశవ్యాపీ దృశ్యతే.

సా. నజ్ఞానాత్మనోః వ్యతిరేక ఇత్యత్రాహ.

"విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే"[౪]ఇత్యాదౌ విజ్ఞానమేవాత్మేతివ్యవదిశ్యత ఇతిచేత్. తత్రాహ".

సూ-౨౪౩॥— వ్యతిరేకోగన్ధవత్తథాచదర్శయతి॥—

సా. "గన్ధవతీపృథివీ" ఇతివత్ "అహంజానామి" ఇతి గుణవత్త్వేనోపలబ్ధేః వ్యతిరేకోస్తి. (దర్శయతి) చ శ్రుతిర్వ్యతిరేకమ్. "జానాత్యేవాయంపురుషః"[౪]ఇతి.

౧॥ ౨॥బృ-ఉ-౬-౩-౭. ౩॥కౌషి-౩-౩-౮. ౪॥ తై-ఉ-౫-౧. ౫॥

30-7-84.

దీ. జానామీత్యాత్మగుణత్వేన ప్రతీతేః వ్యతిరేకోభ్యుపగమ నీయః - యథా "గన్ధవతీపృథివీ" ఇత్యుపలబ్ధౌ గన్ధస్తద్గుణస్తద్వ్యతిరిక్తః దర్శయతిచశ్రుతిః "జానాత్యేవాయంపురుషః"౧ఇతి.

సూ-౨౪౪॥— పృథగుపదేశాత్ ॥—

సా. ఆత్మనఃపృథక్త్వేనచోపదిశ్యతే"నహివిజ్ఞాతుర్విజ్ఞాతేర్విపరిలోపోవిద్యతే"౨ఇతి.

దీ. న కేవలమ్ జానామీతి పృథగుపలబ్ధిమాత్రమ్ - ఆత్మనః పృథక్త్వేనోపదిశ్యతేచ జ్ఞానమ్, "నహివిజ్ఞాతుర్విజ్ఞాతేర్విపరిలోపోవిద్యతే"౨ఇతి.

దీ. విజ్ఞానమాత్మేతివ్యపదేశః కథముపపద్యత ఇత్యతాహ.

సా. "యోఽయంవిజ్ఞానమయః"౩ఇతిజ్ఞానమాత్రవ్యపదేశః కథమిత్యత్రాహ.

సూ-౨౪౫॥— తద్గుణసారత్వాత్తు తద్వ్యపదేశః ప్రాజ్ఞవత్ ॥—

సా. జ్ఞానగుణసారత్వాదాత్మనో జ్ఞానమితివ్యపదేశః, యథాప్రాజ్ఞస్యవిపశ్చితోపి "సత్యంజ్ఞానమ్"౪ఇతి.

దీ. జ్ఞానగుణసారత్వాదాత్మనోజ్ఞాన మితివ్యపదేశః- యథా ప్రాజ్ఞేన "బ్రహ్మణావిపశ్చితా"౫"యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్"౬ఇతిసర్వజ్ఞ ఏవసర్వజ్ఞానగుణసారత్వాత్ "సత్యంజ్ఞానమ్"౪ఇతివ్యపదిశ్యతే.

సూ-౨౪౬॥— యావదాత్మభావిత్వాచ్చ నదోషస్తద్దర్శనాత్ ॥—

సా. ఆత్మస్వరూపానుబన్ధిత్వాత్ జ్ఞానస్యతేనవ్యపదేశే నదోషః. స్వరూపానుబన్ధిధర్మత్వేన గోత్వాదీనాం ఖణ్డాదేః గౌరిత్యాదివ్యపదేశోహిదృశ్యతే.

దీ. జ్ఞానస్యయావదాత్మ స్వరూపభావిత్వాచ్చ తేనతద్వ్యపదేశోనదోషః - ఖణ్డాదిషుతథాదర్శనాత్. ఖణ్డాదిషుహియావత్స్వరూపభావి ధర్మత్వేనగోత్వస్యగౌరితివ్యపదేశోదృశ్యతే. చకారాదాత్మనోస్వప్రకాశత్వేన జ్ఞానమితివ్యపదేశః నదోష ఇత్యుచ్యతే.

సా. సుషుప్త్యాదిష్వసతోజ్ఞానస్యయావదాత్మభావిత్వమ్ కథమిత్యత్రాహ.

౧॥ ౨॥ బృ-౬-౬-౩౦. ౩॥ బృ-౬-౬-౩-౪. ౪॥ తై-ఉ-ఆ-౨-౧-౧. ౫॥ తై-ఉ- ౬॥ ము-౧-౧-౧.

సుషుప్త్యాదిషుజ్ఞానస్యానుపలబ్ధేః నయావదాత్మ భావిత్వమి

త్యాశఙ్క్యాహ.

సూ - ౨౪౭॥—— పుంస్త్వాదివత్త్వస్యసతోఽభివ్యక్తియోగాత్.——

సా. సుషుప్త్యాదిషుసతోజ్ఞానస్యానభివ్యక్తస్యాపి జాగరాదావభివ్యక్తిసమ్భవాత్, స్వరూపానుబన్ధ్యేవజ్ఞానమ్. యథాపుంస్త్వాసాధారణ సప్తమధాతోర్బాల్యేపిసతోయువత్వేఽభివ్యక్తిః, జీవాత్మనోజ్ఞాతృత్వ మణుత్వఞ్చోక్తమ్.

దీ. తుశబ్దశ్శఙ్కానివృత్త్యర్థః సుషుప్త్యాదిష్వపిసతో జ్ఞానస్యానభివ్యక్తస్య జాగర్యాదిష్వభివ్యక్తిసమ్భవాత్ యావదాత్మభావ్యేవజ్ఞానమ్. (పుంస్త్వాదివత్) పుంస్త్వమితి - పురుషాసాధారణధాతురుచ్యతే. యథాసప్తధాతుమయత్వేనశరీరస్య పుంస్త్వస్యబాల్యేపిసతోనభివ్యక్తస్య సప్తమధాతోః యువత్వేభివ్యక్తిః.

దీ. ఏవమాత్మనోజ్ఞాతృత్వమణుత్వం చోక్త్వాపక్షాన్తరేదోషమాహ.

సూ - ౨౪౮ ॥—— నిత్యోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధిప్రసఙ్గోన్యతరనియమోవాన్యథా॥——

సా. జ్ఞప్తిమాత్రసర్వగతాత్మవాదేతావన్నిత్యత్వవత్ సర్వదోపలబ్ధిస్స్యాత్, సంకోచకాభావాద్విద్యమానాయా అనుపలబ్ధేరపి సైవహేతురితి సాపినిత్యవత్స్యాత్. జ్ఞానేవిద్యమానేపి హేత్వన్తరేణ నివారణాసంభవాత్, ఆగన్తుకజ్ఞాన సర్వగతాత్మవాదేపి స ఏవదోషః, సర్వాత్మనాంసర్వగతత్వేన జ్ఞానహేతూనాం మనస్సంయోగాదీనాం సర్వసాధారణత్వాత్ అదృష్టహేతూనామపి సర్వసాధారణత్వాత్, తేనాపిననియమః. అథోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధ్యోర్విరోధానుపలబ్ధేర్వైతేహేతవః స్యుః; అనుపలబ్ధేర్వా;- తథాసత్యన్యతరనియమస్స్యాత్.

దీ. (అన్యథా) - జ్ఞానాత్మవాదే సర్వగతాత్మవాదేచ ఉపలబ్ధ్యనుపలబ్ధీనిత్యవత్ ప్రసజ్యేయాతామ్, ఉపలబ్ధ్యనుపలబ్ధ్యోరన్యతరనియమోవా. జ్ఞానాత్మవక్షే తావత్ జ్ఞానస్య

ప్రకాశస్వభావత్వాత్ప్రకాశ పర్యాయో పలబ్ధేర్నిత్య వత్ప్రసక్తి రనివార్యా, జ్ఞానేవిద్యమానే సతిహేత్వన్తరేణానుపలబ్ధిజననాయోగాత్ జ్ఞానమేవానుపలబ్ధేరపి హేతురిత్యాస్థేయమ్. జ్ఞానస్యసర్వదావర్తమాన త్వాత్సర్వదోభయ ప్రసక్తిః అథయుగపద్విరుద్ధకార్య జననాయోగాత్ జ్ఞానముపలబ్ధ్యనుపలబ్ధ్యోరన్య తరహేతురాస్థీయతే - తదాఽన్యతరనియమస్స్యాత్· సర్వగతత్వపక్షే యథా జ్ఞానాత్మవాదినామ్ - తథైవహేతుజన్య జ్ఞానవాదినోఽపిసర్వేషామాత్మనాం సర్వగతత్వే సర్వస్యాత్మమనస్సం యోగాదేః హేతోస్సర్వేషాం సాధారణత్వాత్ ఉక్తరీత్యాతథైవప్రసక్తిః. అదృష్టోత్పత్తి హేతోరపిసర్వస్య సాధారణత్వాదదృష్టే నాపినవ్యవస్థా.

సా. జ్ఞాతాసన్నయమాత్మాకర్మసుకర్తాచ - ఆత్మనః అకర్తృత్వే "కుర్యాత్నకుర్యాత్" ఇతిశాస్త్రానర్థక్యంస్యాత్,

అ-౨౪-సూ-౨౪౯॥— కర్తాశాస్త్రార్థవత్త్వాత్ ॥—

దీ· ఆత్మనోఽజ్ఞాతృత్వ వత్కర్తృత్వమప్యస్తి - నేతిసంశయః. ప్రధానస్యైవ కర్తృత్వాదాత్మనోఽనకర్తృత్వమస్తి ఇతిపూర్వఃపక్షః. "అహఙ్కారవిమూఢాత్మా కర్తాహమితి మన్యతే"[1] "నాన్యంగుణేభ్యఃకర్తారమ్"[2] ఇత్యాదిషు గుణానామేవకర్తృత్వవచనాత్. రాద్ధాన్తస్తు- స్వర్గాపవర్గ సాధనానుష్ఠాన విధానశాస్త్రాణా మర్థవత్త్వాయకర్తైవాత్మాబోద్ధురేవహిశాసనమ్ -నాచేతనస్యప్రధానస్య. "యజేత" "ఉపాసీత" ఇతికర్తరిలకారః. అతః కర్తారమేవబోధయతిశాస్త్రమ్. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్·

సూ-౨౫౦॥— ఉపాదానాద్విహారోపదేశాచ్చ॥ —

సా. "ప్రాణాన్గృహీత్వాస్వే శరీరేయథా కామంపరివర్తతే"[3] ఇత్యుపాదానవిహారోపదేశాచ్చకర్తా.

౧॥గీ-౩-౨౭. ౨॥గీ॥౧౪-౧౯- ౩॥

దీ. (ఉపాదానాత్) ఉద్దిశ్యమానాత్ (విహారోపదేశాచ్చ) ఉపదిశ్యతేహ్యుపాసనం విహారశ్చ " ఏవమేవైష ఏతాన్ప్రాణాన్గృహీత్వా స్వేశరీరేయథాకామంపరివర్తతే"[౧] ఇతి ఉపాదాన విహారయోః కర్తృత్వోపదేశాచ్చకర్తా.

సూ-౨౫౧॥—వ్యపదేశాచ్చక్రియాయాంనచేన్నిర్దేశవిపర్యయః॥—

సా. " విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే" [౨] ఇత్యాదినాయజ్ఞాదా కర్తృత్వ (వ్యపదేశాచ్చ) కర్తా. " విజ్ఞానశబ్దోబుద్ధేః, నాత్మనః " ఇతిచేత్, న. తదావిజ్ఞానేన ఇతి (నిర్దేశవిపర్యయః) - స్యాత్, బుద్ధేఃకరణత్వాత్.

దీ. "విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతేకర్మాణితనుతేపిచ" [౨] ఇతియజ్ఞాదికర్మస్వాత్మనః కర్తృత్వోపదేశాచ్చకర్తా. విజ్ఞానశబ్దేనాత్మనోవ్యపదేశః - అపిత్వన్తఃకరణ రూపబుద్ధేరేవేతిచేత్. తథాసతివిజ్ఞానేనేతి కరణవిభక్తినిర్దేశస్స్యాత్.

సూ - ౨౫౨ ॥— ఉపలబ్ధివదనియమః ॥—

సా. ప్రకృతేరేవకర్తృత్వే తస్యాస్సర్వ సాధారణత్వేన పూర్వోపలబ్ధ్యనియమవత్ ఫలానియమస్స్యాత్.

దీ. ప్రధానస్యకర్తృత్వేన ఆత్మనోభోక్తృత్వమితిపక్షే పూర్వోక్తోపలబ్ధ్యనియమ వత్ప్రధానస్యసర్వ సాధారణత్వాత్ భోక్తృత్వానియమః అన్తఃకరణభేదేపి సర్వేషామాత్మనామ్ సర్వగతత్వేన సాధారణ్యమనివార్యమ్.

సూ- ౨౫౩॥— శక్తివిపర్యయాత్ ॥—

సా. ప్రకృతేరేవకర్తృత్వే కర్తురేవ భోక్తృత్వమితిసైవభోక్త్రీస్యాదిత్యర్థః.

దీ. బుద్ధేఃకర్తృత్వేకర్తురన్యస్య భోక్తృత్వాయోగాత్ భోక్తృత్వశక్తిరపిబుద్ధేరేవేతి ఆత్మనోభోక్తృత్వ (శక్తివిపర్యయః-) హానిరిత్యర్థః.

౧॥ ౨॥తై-ఉ-అ-౫-౧-

సూ - ౨౩౪ ॥— సమాధ్యభావాచ్చ॥—

సా. ప్రకృతేరేవకర్తృత్వే “ప్రకృతేరన్యోస్మి” ఇతి సమాధ్యభావప్రసఙ్గాచ్చ.

దీ, ప్రకృతేఃకర్తృత్వే మోక్షసాధనభూత సమాధ్యభావశ్చ స్యాత్ - ప్రకృతేరన్యోఽస్మీతి సమాధానే ప్రకృతేః కర్తృత్వాయోగాత్.

సూ-౨౩౫॥— యథాచతక్షోభయథా॥—

సా. ఆత్మనః కర్తృత్వే “ఇచ్ఛాయాంకరోతి, అన్యథానకరోతి” ఇతి వ్యవస్థాచసిద్ధ్యతి. యథాతక్షాస్వకార్యేషు బుద్ధేరిచ్ఛాభావాత్ నవ్యవస్థా, చేతనధర్మత్వాదిచ్ఛాయాః.

దీ. ఆత్మనః కర్తృత్వేపిభోగవాఞ్ఛాయాం కరోతి- అన్యదా నకరోతీత్యుభయప్రకారవ్యవస్థోపపద్యతే. యథాతక్షాస్వకార్యే ఇచ్ఛయావ్యవస్థితః బుద్ధేః కర్తృత్వే అచేతనత్వే నస్వేచ్ఛాయా అభావాద్వ్యవస్థానసిద్ధ్యతీత్యభిప్రాయః.

అ-౨౯-సూ-౨౩౬॥ — పరాత్తుతచ్ఛ్రుతేః॥—

సా. “య ఆత్మానమన్తరోయమయతి”[1] ఇత్యాదిశ్రుతేరాత్మనఃకర్తృత్వం పరాయత్తమ్, “సర్వస్యచాహం హృదిసన్నివిష్టో మత్తస్స్మృతి ర్జ్ఞానమపోహనఞ్చ”[2] ఇత్యాదిస్మృతేశ్చ.

సూ-౨౩౭॥— కృతప్రయత్నాపేక్షస్తు విహిత ప్రతిషిద్ధావైయర్థ్యాదిభ్యః॥—

సా. జీవఃస్వేచ్ఛయా ప్రవృత్తినివృత్తిహేతుభూతం ప్రయత్నంకరోతి, జీవేన కృతంప్రయత్నం ప్రథమప్రవృత్తిహేతుమపేక్ష్య తదనుమతిదానేనపరః ప్రవర్తయతి; ఇతితద్విధినిషేధావైయర్థ్యనిగ్రహానుగ్రహోభ్యోవగమ్యతే. యథాగురుతరదార్వాదిధరణమబలః ప్రబలసహకృతః కుర్వన్నపిస్వీయ ప్రయత్నేన విధినిషేధయో ర్యోగ్యోభవతి. ఏవమేవజీవః పరమపురుషానుమతిసహకృతః ప్రవర్తమానోఽపి విధినిషేధయోగ్య ఇతినకశ్చిద్విరోధః.

౧॥బృ-ఉ-౫-౭-౩. ౨॥గీ-౧౫-౧౫.

దీ. ఇదానీంజీవస్యకర్తృత్వంకింపరమాత్మాయత్తం - ఉతస్వాయత్తమితిసంశయః. స్వాయత్తమితిపూర్వః పక్షః. విధినిషేధశాస్త్రానర్థక్యాపత్తేః. యస్స్వబుద్ధ్యైవ ప్రవృత్తినివృత్తిశక్తః- స ఏవ హినియోజ్యో నిగ్రహానుగ్రహాస్పదంచభవతీతి, రాద్ధాన్తస్తు - "అన్తఃప్రవిష్టశ్శాస్తాజనానాం సర్వాత్మా"[౧] "యఆత్మానమన్తరో యమయతి"[౨] ఇత్యాదిశ్రుతేః పరమాత్మాయత్తమేవ కర్తృత్వమ్. తచ్చజీవేనస్వబుద్ధ్యాకృతమ్ ప్రయత్నమపేక్ష్య తదనుమతిదానేనేతి విధినిషేధావైయర్థ్యమ్. అతఏవనిగ్రహానుగ్రహాస్పదంచ - సూత్రద్వయమపి వ్యాఖ్యాతమ్.

అ-౬౦.— { అంశో నానావ్యపదేశాదన్యథాచా
సూ-౨౫౮॥ — పిదాశకితవాదిత్వమధీయతఏకే॥ }

సా. జీవాత్మా,పరమపురుషాంశః. "పృథగాత్మానం ప్రేరితారంచమత్వా"[౩] "సకారణం కరణాధిపాధిపః"[౪] ఇత్యాది (నానావ్యపదేశాత్.) (అన్యథా) "తత్త్వమసి"[౫] "అయమాత్మాబ్రహ్మ"[౬] ఇతిఐక్యోపదేశాచ్చ "బ్రహ్మదాశాః"[౭] ఇత్యాదిసర్వజీవవ్యాప్త్యైక్య(మధీయతఏకే)- అంశత్వాభ్యుపగమేహ్యుభయంముఖ్యంభవతి.

దీ. కింజీవః పరమాత్మనోఽత్యన్తభిన్నః - ఉతపరమాత్మైవాజ్ఞః - అథపరమాత్మైవోపాధి సమ్బద్ధః? - పరమాత్మాంశో వేతి సంశయః. అత్యన్తభిన్న ఇతిప్రథమఃపక్షః - "పృథగాత్మానం ప్రేరితారఞ్చమత్వా"[౩] "తయోరన్యః పిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి"[౮] "అనీశశ్చాత్మాబధ్యతే భోక్తృభావాత్"[౯] "సర్వస్యవశీసర్వస్యేశానః"[౧౦] ఇత్యాదిభేదశ్రుతేఃజీవపరమాత్మనోఃకర్మపరతన్త్రతాతద్విపరీతత్వశ్రుతేశ్చ. అభేదశ్రుతయః "నరపతిరేవసర్వలోకః" ఇతివదౌపచారిక్య ఇతి. భేదశ్రుతీనామ విద్వద్విషయతయా వా ఉపాధిసమ్బన్ధ విషయతయా వా ఽముఖ్యవృత్తి సమ్భవాదభేదశ్రుతిముఖ్యత్వా ద్వాఽజ్ఞః పరమాత్మా - ఉపాధిసమ్బద్ధో వా జీవ

౧॥ య-ఆ-౩-౨౧. ౨॥ బృ-ఉ-౫-౩. ౩॥ శ్వే-ఉ-౬-౧౯. ౪॥ శ్వే-ఉ-౧-౬.
౫॥ ఛా-ఉ-౬-౧౦-౩. ౬॥ బృ-ఉ-౬-౪-౫. ౭॥ అథ- ౮॥ ము-౩-౧-
౯ ॥ ౧౦ ॥

ఇతియుక్తమ్. రాద్ధాన్తస్తు- నానాత్వైకత్వవ్యపదేశాత్ పరమాత్మన స్సత్యసఙ్కల్పత్వసర్వజ్ఞత్వనిరవద్యత్వశ్రుతేరజ్ఞత్వోపాధి సమ్బద్ధాద్యనుపపత్తేః, జీవశబ్దస్య జీవశరీరకపరమాత్మవాచిత్వేన "తత్త్వమసి"[౧] అయమాత్మాబ్రహ్మ"[౨] ఇతిసామానాధికరణ్యస్యముఖ్యత్వాచ్ఛరీరశరీరిణోర్విశేషణవిశేష్యభూతయోః స్వరూపస్వభావభేదేనచ భేదశ్రుతేశ్చముఖ్యత్వాద్విశిష్టవస్త్వేకదేశతయాచ విశేషణస్య పరమాత్మాంశోజీవః. జీవశరీరత్వఞ్చ పరమాత్మనః "యస్యాత్మాశరీరమ్"[౩] ఇత్యాదిషుసిద్ధమ్. సూత్రార్థస్తు - (అంశః) పరమాత్మాంశోజీవః. (నానావ్యపదేశాత్) భేదవ్యపదేశాత్, (అన్యథాచ) అభేదవ్యపదేశాచ్చ. ఉక్తనీత్యా ఉభయముఖ్యత్వాయేత్యభిప్రాయః. (దాశకితవాదిత్వమధీయతఏకే) "బ్రహ్మదాశాబ్రహ్మదాసాః"[౪] ఇత్యాదినా (దాశకితవాదిత్వమప్యధీయత ఏకే) శాఖినః సర్వజీవవ్యాపిత్వాదభేదోపదేశస్య తథాత్వాదరః ప్రతీయతఇత్యర్థః.

సూ - ౨౫౯ ॥— మన్త్రవర్ణాత్ ॥—

సా. "పాదోస్యవిశ్వాభూతాని"[౫] ఇతిమన్త్రవర్ణాచ్చ.

దీ. మన్త్రవర్ణాచ్చాంశ ఏవజీవః, "పాదోఽస్యవిశ్వాభూతాని"[౫] ఇతి. పాదశబ్దోంఽశవాచీ.

సూ - ౨౬౦ ॥— అపిస్మర్యతే ॥—

సా. "మమైవాంశోజీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః"[౬] ఇత్యాదినా.

దీ. "మమైవాంశోజీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః"[౬] ఇతిజీవస్య పరమాత్మాంశత్వంస్మర్యతేచ.

ఏకద్రవ్యైకదేశత్వం హ్యంశత్వమ్ । అతోజీవస్య బ్రహ్మైకదేశత్వేనజీవదోషాబ్రహ్మణోదోషా ఏవేత్యాశఙ్కాయాహ.

౧॥ఛా-ఉ-౬-౧౦.౩ ౨॥బృ-ఉ-౬-౪-౫. ౩॥బృ-ఉ-౫-౭-౩, ౪॥ఆథ-
౫॥పు-సూ- ౬॥గీ-౧౫-౭-

దీ· పారమార్థికోపాధి సమ్బన్ధి బ్రహ్మజీవవాదే అనాద్య దృష్ట ప్రవాహేణోపాధి ప్రవాహానాదిత్వాత్తత్సమ్బన్ధినియేదోషాః- నతే బ్రహ్మణి ప్రసజ్యన్త ఇత్యత్రాహ.

సూ - ౫౬౬ ॥— అదృష్టానియమాత్ ॥—

సా. '' సత్యమిథ్యోపాధికృతత్వేపి ఆత్మనాం బ్రహ్మణ ఏవ అజ్ఞానముపాధిశ్చ '' ఇతితత్తత్కృతేనాదృష్టాదినాపిననియమః.

దీ. అదృష్టైస్తత్కృతోపాధిభిశ్చ బ్రహ్మణశ్ఛేదా సమ్భవాత్ తత్కృతాదోషా బ్రహ్మణ్యేవసమ్భవేయుః.

సూ - ౫౬౭ ॥ — అభిసన్ధ్యాదిష్వపిచైవమ్ ॥—

సా, అదృష్టహేతుభూతాऽ (భిసన్ధ్యాదిష్వపిచైవమ్)ఏవ.

దీ. అదృష్టహేతు భూతాభిసన్ధ్యాదిష్వప్యుపాధి బ్రహ్మవ్యతిరిక్తవస్త్వన్తరాభావాత్ పూర్వపూర్వోపాధియుక్తం బ్రహ్మైవేతి నకశ్చిద్విశేషః.

సూ - ౫౬౮ ॥— ప్రదేశ భేదాదితిచేన్నాన్తర్భావాత్ ॥—

సా. '' ఉపాధిసంబన్ధిబ్రహ్మప్రదేశభేదాత్ వ్యవస్థా'' ఇతిచేత్, ఉపాధిషుగచ్ఛత్సు సర్వప్రదేశానాం తదన్తర్భావాత్.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే వేదాన్తసారే

ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య తృతీయః పాదః.

దీ· ఉపాధిసమ్బన్ధి బ్రహ్మప్రదేశాదనుపహిత బ్రహ్మప్రదేశోభిద్యతే - అతోవ్యవస్థేతిచేన్న - ఉపాధిషుగచ్ఛత్సు పూర్వమనుపహిత బ్రహ్మప్రదేశస్యాప్యన్తర్భావాత్. ... *

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజ విరచితే శ్రీ వేదాన్తదీపే

ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

ద్వితీయాధ్యాయె. — చతుర్థః పాదః.

అ - ౬౧ - సూ - ౨౬౯ ॥— తథా ప్రాణాః ॥—

సా. యథా జీవోత్పత్తిః, నిత్యత్వశ్రుతేర్నోపపద్యతే. తథేన్ద్రియాణ్యపి. "అసద్వా ఇదమగ్రఆసీత్ ... ఋషయో వావ తే౽గ్రేసదాసీత్ ... ప్రాణావా ఋషయః"౧ ఇతి ప్రళయకాలే ప్రాణానాంస్థిత్యుపదేశాత్

దీ. కింజీవవదిన్ద్రియాణ్యపి నోత్పద్యన్తే - ఉతవియదాదివదుత్పద్యన్త ఇతిసంశయః. నోత్పద్యన్త ఇతిపూర్వఃపక్షః - ప్రళయకాలే అవస్థానశ్రుతేః. ఉత్పత్తివాదాః జీవోత్పత్తి వాదవన్నేయాః. "అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ ... ఋషయో వావ తే౽గ్రేసదాసీత్ కేతేఋషయఇతి ప్రాణావాఋషయః" ౧ ఇతీన్ద్రియాణాం తదానీంస్థితిశ్శ్రూయతే. రాద్ధాన్తస్తు - ప్రాక్సృష్టేరేకత్వావధారణాత్ ఇన్ద్రియాణాం "ఏతస్మాజ్జాయతే"౨ ఇత్యుత్పత్తివాదాత్, ఉత్పత్తినిషేధనిత్యత్వ వచనాభావా, చ్చవియదాదివ దుత్పద్యన్తే. "ప్రాణావాఋషయః"౧ ఇతిప్రాణశబ్దనిర్దిష్టః పరమాత్మాభిధీయతే. సూత్రార్థస్తు (తథాప్రాణాః) యథాజీవానోత్పద్యన్తేతథాప్రాణాఅపి.

సా. నైవమ్.

దీ. బహుత్వాసమ్భవాద్బహువచన శ్రుతిర్గౌణీత్యాహ.

సూ - ౨౭౦ ॥— గౌణ్యసమ్భవాత్తత్ప్రాక్ఛ్రుతేశ్చ ॥—

సా. తస్యపరమాత్మన ఏవస్సృష్టేః ప్రాగవస్థానశ్రుతేః, ఋషిశబ్దః ప్రాణశబ్దశ్చ పరమాత్మన్యేవ. బహుత్వాసంభవాత్ బహువచనశ్రుతిర్గౌణీ.

దీ. †"ప్రాణావా" ఇతి బహువచనశ్రుతిర్గౌణీ- తదానీంబహుత్వాసమ్భవాత్. తస్య - పరమాత్మన ఏవప్రాగవస్థానశ్రుతేశ్చ.

ప్రా. †చ స్త్వర్థః, తుశబ్దాత్ పక్షోవ్యావృత్తః. ఇన్ద్రియాణ్యుత్పద్యన్తఏవ, కుతః (తత్ప్రాక్ శ్రుతేః.) తస్యపరమాత్మన ఏవప్రాగవస్థాన శ్రుతేః, "సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్"౩ "ఆత్మావా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్"౪ "ఏకోహవై నారాయణ ఆసీత్"౫ ఇతిప్రాణశబ్దస్య "ప్రాణమభిసంవిశన్తి"౬ ఇతిపరమాత్మన్యపి ప్రసిద్ధేః "ప్రాణావా ఋషయః"౧ ఇతితస్యైవద్రష్టృత్వ సమ్భవాత్.

౧॥ శతపథబ్రాహ్మణే. ౬-౧-౧- ౨॥ ము- ౨-౧-౩.
౩॥ ఐ-ఉ-౧-౧. ౪॥ ఛా-౬-౨-౧- ౫॥ మహోప-౧. ౬॥ ఛా-ఉ-౧-౧౧-౫.

సూ - ౨౮౧॥— తత్పూర్వకత్వాద్వాచః ॥—

సా. పరమాత్మనఃసృష్టిపూర్వకత్వాత్, ఇతరేషాంనామయోగస్య. తదానీం ప్రాణశబ్దోనేన్ద్రియవిషయః.

దీ. ఇతశ్చ. (వాచః),పరమాత్మవ్యతిరిక్తనామధేయస్య (తత్పూర్వకత్వాత్) - వియదాదిసృష్టిపూర్వకత్వాత్ ఇత్యర్థః.- ‘‘తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియతే’’[1]ఇత్యాదిశ్రుతేః. అతఃపరమాత్మైవ ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టః.

అ-౬-౨-సూ-౨౮౨॥— సప్తగతేర్విశేషితత్వాచ్చ॥—

సా. సప్తైవేన్ద్రియాణి, ‘‘సప్తప్రాణాః’’[2] ‘‘యదాపఞ్చావతిష్ఠన్తేజ్ఞానాని మనసాసహ,బుద్ధిశ్చ’’[3]ఇతిసప్తానామేవ సహగతేస్తేషామేవయోగేవిశేషితత్వాచ్చ.

దీ. కిమిన్ద్రియాణిసప్తైవ - ఉతైకాదశేతిసంశయః. సప్తైవేతిపూర్వఃపక్షః- ‘‘సప్తప్రాణాః ప్రభవన్తి’’[2]ఇత్యాదిషుసప్తానామేవజీవేనసహసఞ్చారశ్రవణాత్, ‘‘యదాపఞ్చావతిష్ఠన్తే జ్ఞానాని మనసాసహబుద్ధిశ్చ’’[3]ఇతిసప్తానామేవ యోగకాలేజ్ఞానానిఇతివిశేషితత్వాచ్చ, శ్రోత్రాదీనిజ్ఞానేన్ద్రియాణిమనో బుద్ధిశ్చేతి సప్తైవ. రాద్ధాన్తస్తు - శ్రోత్రాదీనిజ్ఞానేన్ద్రియాణి, వాగాదీనిచ కర్మేన్ద్రియాణి, మన ఇత్యేకాదశకథమ్ † వాగ్ఘస్తాదీనామపి శ్రోత్రాదివత్కార్యభేదేనజీవోపకరణత్వావిశేషాత్, ‘‘దశేమేపురుషేప్రాణా ఆత్మైకాదశః’’[4]‘‘ఇన్ద్రియాణిదశైకంచ’’[5]ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిభ్యః,- వాగాదీనాం జీవేనసహగమనాభావాత్ సప్తానామేవప్రయాణకాలేగతిశ్రవణమ్, యోగకాలేవిశేషితత్వంచ జ్ఞానేన్ద్రియాణాం మనసస్తద్వృత్తిరూపబుద్ధేశ్చప్రాధాన్యాత్. సూత్రార్థస్తు (సప్తగతేర్విశేషితత్వాచ్చ) సప్తానామేవగతిశ్రవణాత్, జ్ఞానానిపఞ్చమనో బుద్ధిశ్చేతి (విశేషితత్వా,) చ్చప్రాణాఃసప్తైవ.

౧॥ బృ-ఉ-౩-౪-౫. ౨॥ ము-ఉ-౨-౧-౮. ౩॥కఠ-ఉ-౨-౬-౯. ౪॥బృ-ఉ-౫-౯-౬. ౫॥ గీ-౧౩-౫.

సూ -౨౭౩॥— హస్తాదయస్తుస్థితేఽతోనైవమ్॥—

సా. (హస్తాదయో) పి, ఇన్ద్రియాణి. జీవే దేహాన్తర (స్థితే) ఉపకారక త్వా విశేషాత్. (అతోన) సప్తైవ. అపిత్వేకాదశ. "దశేమే పురుషే ప్రాణా ఆత్మైకాదశః"[౧] "ఇన్ద్రియాణిదశైకఞ్చ"[౨] ఇతిశ్రుతిస్మృతిభ్యామ్. బుద్ధ్యాదయః, మనోవృత్తిభేదాః. సప్తానాంగతిశ్రవణం విశేషణంచ తేషాంప్రాధాన్యాత్-

దీ. నైవం- నసప్తైవేన్ద్రియాణీత్యర్థః. శ్రోత్రాదీని జ్ఞానేన్ద్రియాణిపఞ్చ, వా†గ్ఘస్తాదీనిచ కర్మేన్ద్రియాణిపఞ్చ, మన, శ్చేత్యేకాదశ. తత్రశ్రోత్రాదీని, జీవేన సహశరీరాన్తరగమనేపి గచ్ఛన్తి. వాగ్ఘస్తాదీనికర్మేన్ద్రియాణితు (స్థితే) శరీరే తేనైవసహోత్పత్తి వినాశయోగీన్యుపకారకాణి (అతోనైవమ్)ఇత్యన్వయః- ఏషాంజీవోపకారకత్వావిశేషాత్, "దశేమేపురుషేప్రాణా ఆత్మైకాదశః"[౧] ఇత్యాదివచనా,చ్చేత్యభిప్రాయః

ఆ-౬-౩-సూ - ౨౭౪॥— అణవశ్చ ॥—

సా. తానిచాణూని.- "ప్రాణముత్క్రామన్తం సర్వేప్రాణా అనూత్క్రామన్తి"[౩] ఇతిగతిశ్రవణాత్.

దీ. ఇన్ద్రియాణికింసర్వగతాని - ఉతాణుపరిమాణానీతిసంశయః. సర్వగతానీతి పూర్వపక్షః- "త ఏతే సర్వ ఏవ సమాస్సర్వేనన్తాః"[౪] ఇతిప్రాణానామానన్త్యశ్రవణాత్. రాద్ధాన్తస్తు "ప్రాణమనూత్క్రామన్తం సర్వేప్రాణా అనూత్క్రామన్తి"[౩] ఇతిశ్రవణాత్. పరిమితత్వేసత్య ప్రత్యక్షత్వాత్ (అణవః) ఆనన్త్యశ్రుతిస్తు "అథయోహైతాననన్తానుపాస్తే"[౫] ఇత్యుపాసనవిధానాత్. ఉపాసనఫలబాహుళ్యవిషయా

సూ-౨౭౫॥— శ్రేష్ఠశ్చ॥—

సా. (శ్రేష్ఠః)- పఞ్చవృత్తిప్రాణోప్యుత్పద్యతే †. ఉత్తరచిన్తార్థోయమనువాదః.

౧॥బృ-ఉ-౫-౯-౪. ౨॥గీ-౧౩-౫. ౩॥బృ-ఉ-౬-౪-౨. ౪॥బృ-ఉ - ౩-౫-౧౩.

పా.- వాగుపస్థాదీని-

దీ. శ్రేష్ఠః ప్రాణశ్చోత్పద్యతే. నాత్రన్యాయాతిదేశః - అధికాశఙ్కాభావాత్. పృథగ్యోగకరణముత్తరచిన్తార్థమ్. (శ్రేష్ఠః-) పఞ్చవృత్తిః ప్రాణః. ప్రాణశ్రైష్ఠ్యంతు† ప్రాణసంవాదే తస్య శ్రైష్ఠ్యాభిధానాత్.

అ-౬-ర-సూ-౨౭ ॥— నవాయుక్రియే పృథగుపదేశాత్ ॥—

సా. పఞ్చవృత్తిప్రాణః, న వాయుమాత్రమ్, తత్క్రియా వా- "ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణః ... ఖం వాయుః "[1] ఇతి పృథగుపదేశాత్.

దీ, కిమయం శ్రేష్ఠ ప్రాణో వాయుమాత్రమ్ - ఉత తత్క్రియా - అథ వాయురేవ కంచన విశేషమాపన్నః? ఇతి సంశయః. వాయుమాత్రమితి ప్రథమః పక్షః- "యః ప్రాణస్స వాయుః "[2] ఇతి వ్యపదేశాత్. వాయుమాత్రే ప్రాణప్రసిద్ధ్యభావాత్, ఉచ్ఛ్వాసనిశ్శ్వాసరూపవాయుక్రియాయాం ప్రాణప్రసిద్ధేః, వాయోః క్రియావిశేష ఏవ ప్రాణ ఇతి ద్వితీయః పక్షః. రాద్ధాన్తస్తు నవాయుమాత్రమ్- తత్క్రియా వా ప్రాణః - అపితు దేహధారణయోగ్యతాదిరూపవిశేషమాపన్నో వాయుః - "ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేన్ద్రియాణి చ । ఖం వాయుః"[1] ఇతి వాయుప్రాణయోః పృథగుత్పత్తివ్యపదేశాత్. క్రియాయాశ్చ పృథగుపదేశో న సమ్భవతి - తేజఃప్రభృతిష్వదర్శనాత్, చక్షురాదికరణైస్సహ జీవోపకరణతయోపదేశాత్, దేహేన్ద్రియధారణరూపోపకారాధిక్యాచ్చక్షురాదిభ్యః ప్రాధాన్యవచనాచ్చ న క్రియామాత్రమ్. సూత్రార్థస్తు (నవాయుక్రియే పృథగుపదేశాత్) వాయుమాత్రం తత్క్రియా వా న ప్రాణః- (పృథగుపదేశాత్,) ప్రాణః జాయతే, ఖం వాయుః ఇతి హి పృథగుత్పత్తిరుపదిశ్యతే.

దీ. వాయోః పృథగుపదిష్టతయా తస్మాదన్యోయం ప్రాణః - కిమగ్న్యాదివద్భూతాన్తరమిత్యాశఙ్క్యాహ.

౧॥ ము-ఉ-౧.౩. ౨॥

---

† * ఛా-ఉ-౫-౧- * బృ-ఉ-౬-౧- * ప్ర-ఉ-౩-౧.

సూ-౨౭౭॥— చక్షురాదివత్తుతత్సహశిష్ట్యాదిభ్యః ॥—

సా. వాయోః పృథక్ భూతోఽయమ్, నాగ్న్యాదివత్. భూతాన్తరం వాయురేవ దేహధారణయోగ్యాకారమాపన్నః చక్షురాదివత్ జీవోపకరణమ్- చక్షురాదిభిస్సహోపదేశతత్తుల్యోపకార తిన్ముఖ్యత్వేభ్యః

దీ. తుశబ్దశ్శఙ్కానివృత్త్యర్థః. ప్రాణోనాకాశాది వద్భూతాన్తరమ్-అపితువాయురేవావస్థాన్తరమాపన్నః. (చక్షురాదివత్) జీవోపకరణమ్. (తచ్చ) ఉపకరణత్వముపకరణభూతైరిన్ద్రియైస్సహశిష్ట్యాదిభ్యోఽవగమ్యతే. శిష్టిః - శాసనమ్. ఉపదేశః. ఉపదిశ్యతేహ్యయం ప్రాణశ్చక్షురాదిభిస్సహప్రాణసంవాదాదిషు తత్సజాతీయత్వేహ్యేతదుపపద్యతే. ప్రాణశబ్దగృహీతేష్వకరణేష్వస్య "అథయోఽయంముఖ్య ప్రాణః" ౧ఇతి విశిష్ట్యాభిధానమాదిశబ్దేనోక్తమ్. తదపితత్సజాతీయత్వేహిసంభవతి.

సూ-౨౭౮॥— అకరణత్వాచ్చ నదోషస్తథాహిదర్శయతి ॥—

సా. కరణమ్, క్రియా, న జీవోపకారరూపక్రియారహితత్వేదోషః-యతఃశ్రుతిరేవదేహేన్ద్రియాద్యశైథిల్య కరణందర్శయతి. ప్రాణోత్క్రమణేదేహేన్ద్రియాదిశైథిల్యాభిధానాత్,

దీ. (అకరణత్వాత్) కరణమ్ - క్రియా, అకరణత్వమ్ - క్రియారహితత్వమ్, †అక్రియత్వాదస్య - ప్రాణస్యజీవంప్రత్యుపకారవిశేషణరూపక్రియారహితత్వాచ్చయోదోషఉద్భావ్యతే- సనాస్తి-యత ఉపకారవిశేషరూపాం శరీరేన్ద్రియధారణాత్మకక్రియాం దర్శయతిశ్రుతిః, "యస్మిన్నుత్క్రాన్త ఇదంశరీరం పాపిష్ఠతరమివదృశ్యతేసవశ్శ్రేష్ఠః" ౨ ఇతి, వాగాదిముఖ్యప్రాణపర్యన్తానికరణానిప్రత్యేకమభిధాయ ప్రాణోత్క్రమణే శరీరేన్ద్రియశైథిల్యాభిధానాత్.

౧॥ ఛా-ఉ-౧-౫-౩. ౨॥ బృ-ఉ-౮-౧-౭.

† జీవోపకరణభూతస్యప్రాణస్యజీవోపకారకక్రియారహితత్వేనాపినదోషః ఉత్పాదయితుంశక్యః ఇతిశ్రుతిరేవ (తథాహిదర్శయతి.) ఉపకార ప్రకారం దర్శయతి.

దీ. ప్రాణాపానాదినామభేదేన పఞ్చధావస్థిత ఏక ఏవ ప్రాణ ఇత్యాహ.

సూ-౨౭౯॥— పఞ్చవృత్తిర్మనోవద్వ్యపదిశ్యతే॥—

సా. ప్రాణ ఏక ఏవస్వవృత్తిభిః పఞ్చభిః ప్రాణాపానాదినామభాగ్భవతి. కామాదిభిర్వృత్తైకమేవమనః "కామః సంకల్పః" ఇత్యారభ్య "ఏతత్సర్వం మన ఏవ"[౧] ఇతి.

దీ. ప్రాణాపానాది వృత్తిభేదాత్ప్రాణ ఏవ పఞ్చధా వ్యపదిశ్యతే. (మనోవత్) యథైకమేవ మనః కామాది వృత్తిభేదేన తైస్తైరభిధీయత ఇతి శ్రుతిరాహ, "కామస్సఙ్కల్పః" ఇత్యారభ్య "హ్రీర్ధీర్భీరిత్యేతత్సర్వం మన ఏవ"[౧] ఇతి.- అపానాది సమానపర్యన్తం వ్యపదిశ్య "ఏతత్సర్వం ప్రాణ ఏవ"[†] ఇతి వ్యపదేశాత్ప్రాణ ఏవ పఞ్చవృత్తిరిత్యవగమ్యతే.

అ-౬౫-సూ-౨౮౦॥ —అణుశ్చ॥—

సా. "ప్రాణోఽనూత్క్రామతి"[౪] ఇత్యుత్క్రాన్తేః (అణుః).

దీ. కిమయం ప్రాణస్సర్వగతః - ఉతాణురితి సంశయః. సర్వగత ఇతి పూర్వః పక్షః- "సమ ఏభి(స్త్రి)భిర్లోకైస్సమః"[౩] ఇత్యాదినా ప్రాణస్యానన్త్యవ్యపదేశాత్. రాద్ధాన్తస్తు - "తముత్క్రామన్తం ప్రాణోఽనూత్క్రామతి"[౪] ఇత్యుత్క్రాన్తి వచనాదిన్ద్రియ వత్ప్రాణశ్చాణుః, ఏవమణుత్వే నిశ్చితే సతి సర్వస్య ప్రాణాయత్తస్థితిత్వేన వైభవవాదః. సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతమ్.

అ-౬౬-సూ-౨౮౧॥— జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానం తు తదామననాత్ప్రాణవతా శబ్దాత్ ॥—

సా. జీవేన సహ అగ్న్యాదేః ఇన్ద్రియాద్యధిష్ఠానమ్, పరమాత్మసఙ్కల్పాదేవ భవతి.-"యోఽగ్నౌ తిష్ఠన్ యోఽగ్నిమన్తరో యమయతి"[౫] ఇత్యాదిశబ్దాత్.

దీ. అగ్న్యాదీనాం జీవస్య చేన్ద్రియాధిష్ఠానం పరమాత్మాయత్తమితి "పరాత్తు తచ్ఛ్రుతేః"[౬] ఇత్యుక్తమేవస్మారయతి విషయ

౧॥ బృ-ఉ-౩-౫-౩. ౨॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨. ౩॥ బృ-ఉ-౩-౩-౨౨. ౪॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨. ౬॥ బృ-ఉ.

† పా.- ప్రాణాది-ఇతి.

వ్యాప్తిజ్ఞాపనాయ. (ప్రాణవతా) - జీవేనసహ, జ్యోతిరాదేః - అగ్న్యాదేః, వాగాద్యధిష్ఠానమ్, (తదామననాత్) - పరమాత్మామననాద్భవతి. ఆమననమ్ - ఆభిముఖ్యేనమననమ్; తత్సఙ్కల్పాదేవభవతీత్యర్థః "యోఽగ్నౌతిష్ఠన్...యోఽగ్నిమన్తరోయమ [౫ యతి"౧ ఇత్యాది (శబ్దాత్)

౨౮౨ - సూ॥ తస్యచనిత్యత్వాత్॥- ౨. ౪. ౧౪.

సా. సర్వస్య తన్నియామ్యత్వనియమాత్.

దీ. సర్వేషామాత్మతయాఽనుప్రవిశ్య సర్వనియమనస్య, (నిత్యత్వాత్) పరమాత్మనః అవర్జనీయత్వాదిత్యర్థః. "తత్సృ[౧౦ ష్ట్వాతదేవానుప్రావిశత్"౨, ఇతిశ్రుతేః

అ-౬౭-౨౮౩ - సూ॥- తఇన్ద్రియాణి తద్వ్యపదేశాదన్యత్ర శ్రేష్ఠాత్॥- ౨. ౪. ౧౫.

సా. శ్రేష్ఠాదన్యత్ర, యేప్రాణాః, తఇన్ద్రియాణి, తేష్వేవేన్ద్రియవ్యపదేశాత్- "ఇన్ద్రియాణిదశైకఞ్చ"౩ ఇత్యాది. [౧౫

దీ. కింప్రాణశబ్దనిర్దిష్టాః సర్వఏవేన్ద్రియాణి - ఉతశ్రేష్ఠవ్యతిరిక్తాః ప్రాణా ఇతిసంశయః సర్వఏవేతిపూర్వపక్షః - సర్వేషామవిశేషేణప్రాణశబ్దనిర్దేశాత్, కరణత్వాచ్చ. రాద్ధాన్తస్తు- శ్రేష్ఠవ్యతిరిక్తాఃప్రాణా ఇన్ద్రియాణి- తేష్వేవేన్ద్రియశబ్దనిర్దేశాత్ "ఇన్ద్రియాణిదశైకఞ్చ"౩ "ఏకాదశంమనశ్చాత్ర"౪ ఇతి. ఏషామపి[౨౦ ప్రాణశబ్దనిర్దేశః ప్రాణాధీనవృత్తిత్వేన. తథాచశ్రుతిః "తఏతస్యైవసర్వేరూపమభవన్ తస్మాదేత ఏతేనాఖ్యాయన్తే"౫ ఇతి. రూపమభవన్ - శరీరమభవన్. తదధీనవృత్తయోఽభవన్నిత్యర్థః సూత్రార్థస్తు - (శ్రేష్ఠాదన్యత్ర) యేప్రాణాః, (తఇన్ద్రియాణి), తేష్వేవ (తద్వ్యపదేశాత్) - ఇన్ద్రియవ్యపదేశాత్ [౨౫

౧॥ బృ-ఉ-౫-౭-౫. ౨॥ తై-ఆ-౨-౬-౨. ౩॥ గీ-౧౩-౫.
౪॥ ౫॥

పా.—౧-ఇతిహిశ్రుతిః-౧. ౨-దశైకఞ్చేత్యాదౌ. ఏషామపి-౧-౨-౩.

౨౮౪-సూ॥- భేదశ్రుతేర్వైలక్షణ్యాచ్చ॥-౨.౪.౧౮.

సా. "ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణోమనస్సర్వేన్ద్రియాణిచ"౧ ఇతిభేదేనోత్పత్తి (శ్రుతేః), ఇన్ద్రియవృత్త్యుపరమేపి ప్రాణవృత్త్యనుపరమ (వైలక్షణ్యాచ్చ).

దీ. "ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేన్ద్రియాణిచ"౧ ఇతిసమనస్కేన్ద్రియేభ్యో భేదేన ప్రాణ[1]స్యోత్పత్తిశ్రుతేః, ఇన్ద్రియేషూపరతేష్వపి ప్రాణవృత్తేర్వృత్తివైలక్షణ్యాచ్చ.

అ-౬౫-౨౮౫ - సూ॥- సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్తిస్తుత్రివృత్కుర్వత ఉపదేశాత్॥- ౨.౪.౧౭.

సా. దేవాదినామరూప వ్యష్టిసృష్టిఃచతుర్ముఖశరీరకాత్ పరమాత్మన ఏవ, [౧౦ న కేవలచతుర్ముఖాత్; "నామరూపేవ్యాకరవాణితాసాంత్రివృతంత్రివృతమేకైకాంకరవాణి"౨ ఇతి త్రివృత్కరణంకుర్వతో నామరూపవ్యాకరణోపదేశాత్. త్రివృత్కరణస్తు కేవల చతుర్ముఖస్యనసంభవతి, త్రివృత్కృతైస్తేజోఽబన్నైరణ్డముత్పాద్య పశ్చాచ్చతుర్ముఖసృష్టిః. "తదణ్డమభవద్ధైమమ్ ... తస్మిఞ్జజ్ఞేస్వయంబ్రహ్మా"౩ ఇత్యాదిస్మృతేః. [౧౫

దీ. కింప్రపఞ్చవ్యష్టి సృష్టిః జీవభూతచతుర్ముఖాత్ - ఉతతచ్ఛరీరకాత్పరమాత్మన ఏవేతి సంశయః. కేవలాచ్చతుర్ముఖాదితి పూర్వఃపక్షః - "అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి"౨ ఇతివ్యతిరేకశ్రుతేః. జీవస్యపరమాత్మాంశత్వేనవ్యాకరవాణీ త్యుత్తమపురుషనిర్దేశోపికథఞ్చిదుపపద్యతే. రాద్ధాన్తస్తు-[౨౦ "నామరూపేవ్యాకరవాణి తాసాంత్రివృతం త్రివృతమేకైకాం కరవాణి"౨ ఇతి త్రివృత్కరణం కుర్వతఏవ నామరూపవ్యాక్రియోపదేశాత్. పరమాత్మనఏవ నామరూపవ్యాకరణ[2]రూప వ్యష్టిసృష్టిః. త్రివృత్కరణంతు నచతుర్ముఖేన కర్తుంశక్యమ్ - అణ్డసృష్ట్యుత్తరకాలభావిత్వాచ్చతుర్ముఖోత్పత్తేః, త్రివృత్కృతైరేవతేజోఽబన్నైః

౧॥ ముణ్డకోప-౨-౧-౩. ౨॥ ఛాం-ఉ-౬-౩-౨. ౩॥ మనుస్మృ-౧-౯.

పా.—౧-ఉత్పత్తిశ్రూయతే-౧. ౨.రూప-౧-౨.న.

రణ్డసృష్టిసమ్భవాచ్చ. “ తదణ్డమభవద్ధైమం సహస్రాంశుసమప్రభమ్ । తస్మిఞ్జజ్ఞే స్వయంబ్రహ్మా సర్వలోకపితామహః”౧ ఇతిహి స్మర్యతే! “ నానావీర్యాః పృథగ్భూతాస్తతస్తేసంహతింవినా । నాశక్నువన్ప్రజాస్స్రష్టుమసమాగమ్య కృత్స్నశః । సమేత్యాన్యోన్య సంయోగం పరస్పరసమాశ్రయాః... మహదాది విశేషాన్తాహ్యణ్డముత్పాదయన్తితే”౨ ఇతిచ. అత శ్చతుర్ముఖశరీరకాత్పరమాత్మనఏవ వ్యష్టిసృష్టిః. ఏవంసతి * వ్యాకరవాణీత్యుత్తమ పురుష నిర్దేశస్సమఞ్జసః. * అనేనజీవేనేతివ్యతిరేకనిర్దేశోపి జీవశరీరకేణాత్మనేత్యన్వయాత్సమఞ్జసః. జీవశబ్ద స్తేజఃప్రభృతిశబ్దవ జ్జీవశరీరకబ్రహ్మవాచీతి హ్యుక్తమ్ ? అనేనజీవేనాత్మనేతి సామానాధికరణ్యఞ్చముఖ్యమ్, “అనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి”౩ ఇతిసమానకర్తృకత్వనిర్దేశశ్చ· సూత్రార్థస్తు (సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్తిస్తు) - తుశబ్దశ్శఙ్కావ్యావృత్త్యర్థః. నామరూపక్లృప్తిః పరమాత్మనఏవ. కుతః? (త్రివృత్కుర్వత ఉపదేశాత్) - త్రివృత్కరణం కుర్వతఏవ నామరూపవ్యాకరణో ఉపదేశాత్. త్రివృత్కరణన్తు పరమాత్మనఏవకర్మేత్యుక్తమ్·

౨౮౬॥ - మాంసాదిభౌమం యథాశబ్దమితరయోశ్చ॥ - ౨.౪.౧౮.

సా. “అన్నమశితంత్రేధావిధీయతే”౪ ఇత్యత్ర, ప్రాగుక్తత్రివృత్కరణాదర్థాన్తరభూతః అణ్డాన్తర్వర్తిపురుష భుక్తాన్నాదీనాం పరిణామప్రకారఉచ్యతే. అన్యథా మాంసమనసోః పురీషాదణీయస్త్వేనాప్యత్వతైజసత్వ[1]ప్రసక్తిః. తథాసతి “అన్నమశితంత్రేధా”౪ ఇతిభూమేరేవ[2]త్రిధాత్వోపక్రమః, “అన్నమయం హిసోమ్యమనః”౫ ఇతి మనసోభౌమత్వఞ్చవిరుధ్యతే. తథేతరయోరప్తేజసోః త్రైవిధ్యంవిరుధ్యతే. తదిదమాహ (మాంసాదిభౌమం యథాశబ్దమితరయోశ్చ) ఇతి. పురీషవన్మాంసమనసీ అపిభౌమే ఇతీహోచ్యతే. తథామూత్రవల్లోహిత ప్రాణావప్యాప్యౌ. తథా అస్థివన్మజ్జావాచౌతైజసే.

౧॥ మనుస్మృ-౧-౯. ౨॥ వి-పు-౧-౨-౫౨. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౩-౨.
౪॥ ఛా-ఉ-౬-౫-౧. ౫॥ ఛా-ఉ-౬-౫-౪.

పా.—౧-ప్రసఙ్గాత్-౨. ౨-త్రేధాత్వేనోపక్రమాదన్న-౨.

దీ. “అన్నమశితం త్రేధా విధీయతే” ౧ ఇత్యాదినా చతుర్ముఖసృష్టవస్తుషు త్రివృత్కరణప్రకారో హ్యుపదిశ్యతే - అతశ్చతుర్ముఖేన కేవలేన తచ్ఛక్యమిత్యాశఙ్క్యాహ.

“తాసాం త్రివృతం త్రివృతమేకైకాం కరవాణి” ౨ ఇతి నిర్దిష్టం త్రివృత్కరణం “అన్నమశితం త్రేధా విధీయతే” ౧ ఇత్యాదినా నోపదిశ్యతే - “తస్య యస్స్థవిష్ఠో ధాతుస్తత్పురీషం యో మధ్యమస్తన్మాంసం యోఽణిష్ఠస్తన్మనః” ౧ ఇతి మాంసాద్యపి హి భౌమమేవోపదిశ్యతే- *అన్నమశితం త్రేధేతి ప్రక్రమాత్, “అన్నమయం హి సోమ్య మనః” ౩ ఇతి వాక్యశేషాచ్చ. తేజోఽబన్నానాం త్రివృత్కరణప్రకారే హ్యుపదిశ్యమానే మాంసమనసోః పురీషాద్భూమాఽదణీయస్త్వేనాప్యత్వం తైజసత్వం చ ప్రసజ్యతే. తథేతరయోరప్యప్తేజఃపర్యాయయోః “ఆపః పీతాః” ౪ “తేజోఽశితమ్” ౫ ఇతి త్రయాణాం త్రయాణాం భాగానాం యథాశబ్దమాప్యత్వం తైజసత్వమేవోపదిశ్యతే - తత్రాపి హి “ఆపః పీతాః” ౪ “తేజోఽశితమ్” ౫ ఇత్యుపక్రమః, వాక్యశేషశ్చ “ఆపోమయః ప్రాణః తేజోమయీ వాక్” ౩ ఇతి. ప్రాగుక్తత్రివృత్కరణప్రకారే హి మూత్రప్రాణయోస్స్థవిష్ఠత్వాఽణీయస్త్వాభ్యాం భౌమత్వతైజసత్వప్రసక్తిః. *తేజోఽశితమిత్యత్రాపి పూర్వయోర్భౌమత్వాప్యత్వప్రసక్తిః. అతోఽత్ర ప్రాగేవ త్రివృత్కృతస్యాన్నాదేః [4]స్వస్యైవ త్రేధా పరిణామ ఉపదిశ్యతే.

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౫-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౩-౨. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౫-౪. ౪॥ ఛా-ఉ-౬-౫-౨. ౫॥ ఛా-ఉ-౬-౫-౩.

పా.—౧-ప్రకారః ప్రదర్శ్యతే. ౨-దణుత్వేనాణీయస్త్వేన. ౩-అపి పర్యాయయోః ఆపః పీతాః తేజోఽశితమితి ప్రక్రమః వాక్య-౧-౨-౩. ౪-స్వైకైకస్య త్రేధా.

౨౦ ౭-సూ॥- వై శేష్యాత్తుతద్వాదస్తద్వాదః॥- ౨. ౪. ౧౯.

సా. పూర్వమేవత్రివృత్కృతంచేత్, త్ర్యాత్మకంవస్తుకథమన్న మాపస్తేజఇత్యుచ్యతే ఇత్యత్రాహ.

అన్నాదిభూయస్త్వేన వై శేష్యాదన్నాదివాదః.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తసారే,

ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

దీ. ప్రాగేవత్రివృత్కృతంచేత్ - కథం కేవలాన్నాది శబ్దైరుచ్యత ఇత్యత్రాహ.

వైశేష్యమ్ - విశేషభావః. త్రివృత్కృతేష్వేకైకస్మింస్తత్ర తత్రాన్నాద్యాధిక్యరూప విశేషభావాదన్నాదివాదః ద్విరుక్తిరధ్యాయపరిసమాప్తిద్యోతనార్థా.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే,

ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః

సమాప్తశ్చాధ్యాయః.

పా.—౧-సమాప్తింద్యోతయతి.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

౬౫. ౧-తదన్తరప్రతిపత్త్యధి. ౧-సూ-తదన్తర...॥౨౮౬॥ 3. ౧. ౧.

అ-౬౫. ౨౮౬ - సూ॥- తదన్తరప్రతిపత్తౌ రంహతి సమ్పరిష్వక్తః ప్రశ్ననిరూపణాభ్యామ్ ॥- 3. ౧. ౧.

సా. జీవో దేహాద్దేహాన్తరప్రాప్తౌ భూతసూక్ష్మైస్సంపరిష్వక్తో యాతీతి పఞ్చాగ్నివిద్యాయాం ప్రశ్నప్రతివచనాభ్యా మవగమ్యతే, "వేత్థ యథా పఞ్చమ్యా మాహుతావాపః పురుషవచసో భవన్తి"౧ ఇతి ప్రశ్నః; "ఇతి తు పఞ్చమ్యా మాహుతావాపః పురుషవచసో భవన్తి"౨ ఇతి ప్రతివచనమ్; ఉత్తరైస్సూత్రై రర్థోఽభివ్యజ్యతే; స చాయమర్థః- జీవో బ్రాహ్మణాదిదేహస్థః ౧స్వాహాదానాదికర్మ కృత్ తత్ఫల భోగాయాస్మాద్దేహాదుత్థాయ గచ్ఛన్, ఏతద్దేహస్థాభిః భూతాన్తరసంసృష్టాభిః సూక్ష్మాకారాభిరద్భిః సంపరిష్వక్తోఽగ్నిత్వేన నిరూపితం ద్యులోకం ప్రాప్య, తాభిరేవామృతమయ దేహాకారపరిణతాభిరద్భిః పరిష్వక్తో దేవానాం శేషత్వముపగమ్య, తైస్సహ తత్ర భోగమనుభూయ, కర్మావసానే భుక్తశిష్ట బ్రాహ్మణాదియోని ప్రాపకకర్మణా సహ పునరపీమం కర్మలోకమాగమ్య, కర్మకర్తుం తాభిః పరిష్వక్తోఽగ్నిత్వరూపితం పర్జన్యం ప్రాప్య, వర్షధారాభిస్సహాగ్నిత్వనిరూపితాం పృథివీముపగమ్య, వ్రీహ్యాదిసస్యేన సంయుజ్య, అన్నాకారపరిణతేన తేన సహాగ్నిత్వనిరూపితం పురుషం ప్రాప్య, తత్ర శుక్లాకారపరిణతాభిస్తాభిరద్భిః పరిష్వక్తోఽగ్నిత్వనిరూపితాం యోషితం ప్రాప్య, తత్ర గర్భాకారపరిణతాభిస్తాభిరద్భిః పురుషశబ్దాభిలపనీయాభిః పరిష్వక్తః కర్మానురూపం బ్రాహ్మణాదిరూపేణ జాయత ఇతి.

దీ. దేహీ దేహాన్తరగమనే దేహకారణభూతైర్భూతసూక్ష్మైస్సంయుక్తో గచ్ఛతి - నేతి సంశయః· నసంయుక్తో గచ్ఛతీతి పూర్వపక్షః - దేహారమ్భాయ తత్రతత్ర భూతసూక్ష్మాణాం సులభత్వాత్. రాద్ధాన్తస్తు - పఞ్చాగ్నివిద్యాయాం "వేత్థ యథా పఞ్చమ్యామాహుతావాపః పురుషవచసో భవన్తి"౧ "ఇతి తు పఞ్చమ్యామాహుతావాపః పురుషవచసో భవన్తి"౨ ఇతి ప్రశ్నప్రతివచనే ఆమ్నాయేతే. [౨౫

౧॥ ఛా-ఉ-౫-3-3. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౯-౧.

పా.—౧-యాగదానాది-౨. ౨-సంపరిష్వక్తో.

దేహారమ్భకా అపస్త్రివృత్కరణేన భూతాన్తర సంసృష్టాః ద్యులోక పర్జన్యపృథివీ పురుషరూపాగ్నిషు జీవేనసహప్రవిష్టాః పఞ్చమ్యామాహుతౌ యోషిదగ్నిప్రవేశవేలాయాం పురుష శబ్దాభిలపనీయా భవన్తీతిప్రతీయతే, పురుషాకారతాం భజన్త ఇత్యర్థః. [1]అతో భూతసూక్ష్మైస్సమ్పరిష్వక్త ఏవగచ్ఛతీతి. సూత్రార్థస్తు - (తదన్తరప్రతిపత్తౌ) సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్తిరిత్యత్రమూర్తిశబ్దేనదేహః ప్రస్తుత స్తచ్ఛబ్దేన దేహః పరామృశ్యతే. దేహాన్తర [2] ప్రతిపత్తౌ. (రంహతిసమ్పరిష్వక్తః) జీవో భూతసూక్ష్మైః సమ్పరిష్వక్తోగచ్ఛతి. కుతః? (ప్రశ్ననిరూపణాభ్యాం) - పఞ్చాగ్ని [3] విద్యాన్తర్గత ప్రశ్నప్రతివచనాభ్యాం తథాఽవగమ్యత ఇత్యర్థః.

౨౮౯ - సూ॥- త్ర్యాత్మకత్వాత్తు భూయస్త్వాత్ ॥౩. ౧. ౨.

సా. సర్వస్యత్రివృత్కరణేన త్ర్యాత్మకత్వాత్ భూతాన్తరసంసృష్టా ఏవాపో భూయస్త్వే నాప్ఛబ్దేనోచ్యన్తే.

దీ. కథ[4]మపి శేషేణాప్ఛబ్దేన సర్వేషామభిధానమిత్యాశఙ్క్యాహ. (తు) శబ్దశ్శఙ్కానివృత్త్యర్థః అపాంత్రివృత్కరణేన (త్ర్యాత్మకత్వా) దాపఇతిభూతాన్తర సంసృష్టా ఆపోఽభిధీయన్తే. అపాం (భూయస్త్వాత్) - ఆధిక్యాదప్ఛబ్దేనాభిధానమ్.

౨౯౦. సూ॥- ప్రాణగతేశ్చ ॥- ౩. ౧. ౩.

సా. "ప్రాణమనూత్క్రామన్తం సర్వే ప్రాణా అనూత్క్రామన్తి" ౧ ఇతి జీవేనసహేన్ద్రియగతే స్తదాశ్రయత్వేన దేహగమనం ప్రతీయతే.

దీ. ఇతశ్చభూతసూక్ష్మైస్సంయుక్తోయాతి. "తముత్క్రామన్తం ప్రాణోఽనూత్క్రామతి ప్రాణమనూత్క్రామన్తం సర్వే ప్రాణా అనూత్క్రామన్తి" ౧ఇతి ప్రాణానాం-ఇన్ద్రియాణాం జీవేనసహగమన శ్రుతేః ఇన్ద్రియాణాం దేహాశ్రయత్వేనదేహా

౧॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨.

పా.—౧-అతో జీవేనసహగచ్ఛతీతి-౧-౩. ౨-గమనే-౨. ౩-విద్యాగత-౧-౩. ౪-అవిశేషేణ-౧-౨-౩-న.

పిఃభూతసూక్ష్మరూపేణ గచ్ఛతీతిగమ్యతే. స్మర్యతేచ “మనష్షష్ఠానీన్ద్రియాణి ప్రకృతిస్థానికర్షతి”౧ ఇత్యాదినా.

౭౯౧ - సూ||- అగ్న్యాదిగతిశ్రుతేరితిచేన్నభాక్తత్వాత్ ||3. ౧. ౪.

సా. “అగ్నింవాగప్యేతి”౨ ఇతీన్ద్రియాణామగ్న్యాది గతిశ్రుతేర్నజీవేనగమనమితిచేత్. న, వాగాద్యభిమానిదేవతాసు భాక్తత్వాత్ వాగాదిశబ్దానామ్, “ఓషధీర్లోమాని”౨ ఇత్యనపియద్భిర్లోమాదిభి స్సహపాఠాత్.

దీ· “యత్రాస్యపురుషస్య మృతస్యాగ్నింవాగప్యేతివాతం ప్రాణశ్చక్షురాదిత్యమ్”౨ఇతి మరణవేళాయాం వాగాదీనా [౧౦ మగ్న్యాదిష్వప్యయశ్రుతేర్జీవేనసహగమనశ్రుతిరన్యథానేయేతిచేత్· తన్న, (భాక్తత్వాత్) తత్రహి వాగాదిశబ్దానామ్. వాగాద్యభిమానిదేవతాసుహి తత్రవాగాదయశ్శబ్దాః. “ఓషధీర్లోమాని వనస్పతీన్కేశాః”౨ ఇత్యనపియద్భిర్లోమాదిభి స్సహపాఠాత్.

౭౯౨-సూ||- ప్రథమేఽశ్రవణాదితిచేన్నతాఏవహ్యుపపత్తేః||3.౧.౫.

సా. ప్రథమే-ద్యులోకేఽపామశ్రవణాత్ నాపోగచ్ఛన్తి; “ఏతస్మిన్నగ్నౌదేవాశ్శ్రద్ధాంజుహ్వతి”3 ఇతిశ్రద్ధైవ శ్రుతేతిచేత్. న, ఆపఏవశ్రద్ధా శబ్దేనోచ్యన్తే ఇత్యుపపృష్టాసు తదుత్తరత్వోపపత్తేర్గమ్యతే; “శ్రద్ధావాఆపః”౪ ఇతిశ్రూయతే.

దీ· (ప్రథమే) - ద్యులోకాగ్నిహోమే అపామశ్రవణాత్ ఆపోభూతాన్తర సంసృష్టాగచ్ఛన్తీతి వక్తుంనశక్యతే. తత్రహి “తస్మిన్నేతస్మిన్నగ్నౌదేవాశ్శ్రద్ధాం జుహ్వతి”3 ఇతిశ్రద్ధైవ హోమ్యత్వేనశ్రూయతఇతిచేత్. న- (తాః) - ఆపఏవహి శ్రద్ధాశబ్దేనోచ్యన్తే ప్రతివచనస్య ప్రశ్నానుగుణ్యోపపత్తేః. “వేత్థయథాపఞ్చమ్యా మాహుతావాపః పురుషవచసోభవన్తి”౫ ఇత్యపాంపురుషవచస్త్వ

౧|| గీ-౧౫-౭. ౨|| బృ-ఉ-౫-౨-౧3. 3|| ఛా-ఉ-౫-౪-౨.
౪|| ౫|| ఛా-ఉ-౫-3-3.

పా.—౧-భూత-౧-౨-3-న. ౨-ఇత్యాదినా నచనిరాశ్రయాణాం గతిరుపపద్యత ఇతి తదాశ్రయాణాం భూతసూక్ష్మాణాంగతిరుపగన్తవ్యా-౧. 3-వాచిత్వాత్. తత్రవాగాదీనాం ఓషధీర్లోమాని.

ప్రకారేపృష్టే, 'సఏవహిప్రతివక్తవ్యః' అతశ్శ్రద్ధాశబ్దేన తాఆపఏవో
చ్యన్తే - "శ్రద్ధావాఆపః"౧ ఇతిహిశ్రూయతే?

౨౯౩ - సూ॥- అశ్రుతత్వాదితిచేన్నేష్టాదికారిణాంప్రతీతేః॥౩.౧.౬.

సా. అత్రప్రశ్నప్రతివచనయోరాపఏవప్రతీయన్తే, నతత్పరిష్వక్తోజీవఇతిచేత్. న, ఉత్తరత్ర "అథయఇమేగ్రామే ఇష్టాపూర్తేదత్తమిత్యుపాసతే"౨ ఇత్యాదా విష్టాదికారిణాం గమనప్రకారవచనాత్, ద్యులోకాగ్నిసంబన్ధశ్రద్ధా[1] వాచ్యస్య "తస్యాఆహుతేస్సోమోరాజాసమ్భవతి"౩ ఇతిసోమ[2]భూతస్యైవ "సోమోరాజా"౪ ఇతిప్రత్యభిజ్ఞానాదద్భిఃపరిష్వక్తస్తచ్ఛరీరకఏవ ఆపఇత్యుచ్యతే ఇత్యవగమ్యతే. [౧౦

దీ. "ఆపఃపురుషవచసోభవన్తి"౫ "శ్రద్ధాంజుహ్వతి"౩ ఇతి ద్యులోకాదిష్వాపఏవహి గచ్ఛన్తీతి శ్రూయతే - నతత్పరిష్వక్తో జీవః. అతః - ప్రశ్నప్రతివచనయోర్జీవస్యాశ్రుతత్వాత్తత్సంయుక్తో జీవోగచ్ఛతీతినశక్యతేవక్తుమితిచేత్. తన్న (ఇష్టాదికారిణాంప్రతీతేః) ఉత్తరత్ర "అథయ ఇమేగ్రామే ఇష్టాపూర్తే దత్తమిత్యుపాసతేతే ధూమమభిసమ్భవన్తి"౨ ఇత్యాదౌ ఇష్టాదికారిణాం జీవానాంద్యులో కాదిగమనపునరావృత్తిప్రకారవచనే ద్యులోకాగ్నిసమ్బద్ధస్యాశ్రద్ధా వాచ్యస్యసోమమాపన్నస్య ప్రత్యభిజ్ఞానా దత్రాపఇతితత్సంయుక్తో జీవఏవోచ్యతే.

౨౯౪.సూ॥—భాక్తంవానాత్మవిత్త్వాత్తథాహిదర్శయతి॥ ౩.౧.౭

సా—"ఏషసోమోరాజా...తన్దేవాభక్షయన్తి"౪ ఇతి[3] సోమాపన్నస్యదేవైర్భక్ష్యమాణత్వవచనమ్,(భాక్తం)-అనాత్మవిత్త్వేన దేవోపకరణత్వాభిప్రాయమ్. తథాహిదర్శయతిశ్రుతిః "యథాపశురేవంసదేవానామ్"౬ ఇతి. పశువద్దేవోపకరణత్వం దర్శయతి; [4]తథాత్మవిదామనాత్మవిదాఞ్చ పరమపురుషోపకరణత్వం దేవోపకరణత్వఞ్చస్మర్యతే "దేవాన్దేవయజోయాన్తి మద్భక్తాయాన్తిమామపి"౭ ఇతి. [౨౫

౧॥అష్ట-౩-ప్ర-౨. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౩. ౩॥ ఛా-ఉ-౫-౪-౨.
౪॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౪. ౫॥ ఛా-ఉ-౫-౯-౧. ౬॥ ౭॥

పా.—౧-వాచ్యాయాస్తస్యా-౩. ౨-భూతత్వోక్తేరద్భిః--౩. ౩-సోమభూతస్య-౩. ౪-తథాశబ్దోదేవోపకరణత్వే; దేవోపకరణత్వఞ్చ - ౩.

దీ· “ఆకాశాచ్చన్ద్రమసమేష సోమో రాజా తద్దేవానామన్నం తం దేవా భక్షయన్తి”౧ ఇతి ధూమాదినాగతస్య దేవైర్భక్ష్యమాణత్వశ్రవణాత్, జీవస్యాఽనదనీయత్వాచ్చ, న జీవస్తత్రోక్త ఇత్యాశఙ్క్యాహ.

వాశబ్దశ్శఙ్కావ్యావృత్త్యర్థః· “తం దేవా భక్షయన్తి”౧ [౫
ఇతి భక్ష్యత్వవచనం (భాక్తమ్)- కేవలేష్టాదికారిణామనాత్మవిత్త్వాద్దేవోపకరణత్వాభిప్రాయమ్. అనాత్మవిదః కేవలేష్టాదిదేవయాజినో హి దేవాన్ప్రీప్య తదుపకరణం భవన్తి· తథా హి దర్శయతి శ్రుతిః “యథా పశురేవం స దేవానామ్”౨ ఇతి. అతో భూతసూక్ష్మైః
•స్సమ్పరిష్వక్తో జీవో (రంహతి.) [౧౦

అ· ౭౦· ౨౯౫ సూ॥— కృతాత్యయేఽనుశయవాన్దృష్టస్మృతిభ్యాం యథేతమనేవం చ॥ ౩. ౧· ౮

సా.— కృతస్య కర్మణోఽన్తే నివర్తమానో భుక్తశిష్టకర్మవాన్నివర్తత ఇతి శ్రుతిస్మృతిభ్యామవగమ్యతే, “రమణీయచరణాః...రమణీయాం యోనిమాపద్యన్తే”౩ ఇతి శ్రుతిః. “తతః పరివృత్తౌ కర్మఫలశేషేణ జాతిం రూపమ్”౪ ఇత్యాది [౧౫
కా స్మృతిః. ఆరోహప్రకారేణ మార్గైకదేశః, ప్రకారాన్తరేణ చైకదేశః.

దీ· ధూమాదినాగతో నివర్తమానో జీవః సానుశయో నివర్తతే-ఉత నేతి సంశయః· నేతి పూర్వపక్షః· అనుశయో హి భుక్తశిష్టం కర్మ. “యావత్సమ్పాతముషిత్వా”౫ “ప్రాప్యాన్తం కర్మణః”౬ ఇత్యాది శ్రుతిభ్యః కృత్స్నస్య కర్మణోఽనుభూతతాప్రతీతేః నానుశయవాన్నివర్తతే. రాద్ధాన్తస్తు - “తద్య ఇహ రమణీయచరణా అభ్యాశో హ యత్తే రమణీయాం యోనిమాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనిం క్షత్రియయోనిం వైశ్య యోనిం వా అథ య ఇహ కపూయచరణా అభ్యాశో హ యత్తే కపూయాం యోనిమాపద్యేరన్ శ్వయోనిం వా సూకరయోనిం వా చణ్డాలయోనిం వా”౩ ఇతి రమణీయచరణా బ్రాహ్మణాదియోనిమ్,

---

౧॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౪. ౨॥ ౩॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౭.
౪॥ ఆపస్తమ్బస్మృతౌ. ౫॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౫. ౬॥ బృ-ఉ-౬-౪-౬.
పా.— ౧-విత్త్వేన దేవోపకరణత్వాత్తవఖ-౧-౨. ౨-అము ష్మల్లో కాన్నివర్త-౩.

కపూయచరణాఃకుత్సితకర్మాణః శ్వసూకరాదియోనిమ్, ప్రతిపద్యన్త ఇతిశ్రుతేః"ప్రాప్యాన్తంకర్మణః"౧ ఇత్యాదిశ్రుతిః ఫలప్రదానప్రవృత్త కర్మవిషయేతిసానుశయోనివర్తతే సూత్రార్థస్తు(కృతాత్యయే)కృతస్య-[1]పూర్వకర్మణోఽత్యయే. అనుశయవాన్- భుక్తశిష్టకర్మవాన్నివర్తతే. కుతః? (దృష్టస్మృతిభ్యాం) - శ్రుతిస్మృతిభ్యా మవగమ్యతే "తద్య ఇహరమణీయచరణాః"౨ ఇత్యాదిశ్రుతిః "తతఃపరివృత్తౌ కర్మ ఫలశేషేణజాతిం రూపమ్"3 ఇత్యాదికాస్మృతిః. (యథేతమనేవంచ) ఆరోహణప్రకారేణ ప్రకారాన్తరేణచనివర్తన్తే. చన్ద్రమసస్థా[౧౦ నాదాకాశ మిత్యారోహణ క్రమేణావరోహన్తి, వాయుధూమాభ్రా దినా ప్రకారాన్తరేణచ.

౨౯౬.సూ॥—చరణాదితిచేన్నతదుపలక్షణార్థేతికార్ష్ణాజినిః॥ 3.౧.౯

సా.—"రమణీయచరణాః"౨ ఇతి చరణశబ్దాన్నానుశయః, చరణశబ్దస్య స్మార్తాచారవిషయత్వాదితిచేత్. న, అనుశయోపలక్షణార్థా ౭ ఆచారశ్రుతిః, [౧౫ తస్యైవసుఖసాధనత్వాత్.

దీ. "రమణీయచరణాః"౨ ఇతిరమణీయాచారస్య స్మృతివిహితస్య బ్రాహ్మణ్యాది ప్రాప్తిసాధనత్వశ్రవణాత్ న౩ సకర్మాప్రత్యవరోహతీతిచేత్. తన్న - చరణశ్రుతిఃకర్మోప లక్షణార్థేతి (కార్ష్ణాజిని) రాచార్యోమన్యతే - పుణ్యస్యైవకర్మణ స్సుఖప్రాప్తిసాధనత్వాత్.

౨౯౭.సూ॥—ఆనర్థక్యమితిచేన్న తదపేక్షత్వాత్॥ 3. ౧. ౧౦

సా.—స్మార్తాచారస్యానుపయోగాత్ (ఆనర్థక్యమితిచేత్. న), (తదపేక్షత్వాత్) సర్వస్యపుణ్యకర్మణః. "సన్ధ్యాహీనోఽశుచిర్నిత్యమనర్హస్సర్వకర్మసు"౪ ఇతివచనాదితికార్ష్ణాజినిమతమ్.

దీ, స్మృతివిహితస్యా చారస్యాకిఞ్చిత్కరత్వే నానర్థక్యంప్రసజ్యతఇతిచేత్. న - (తదపేక్షత్వాత్) - ఆచారాపేక్షత్వా త్సుఖ

౧॥బృ-౬-౬-౪-౬. ౨॥ఛా-ఉ-౫-౧౦-౭. 3॥ఆపస్తమ్బస్మృతౌ. ౪॥మనుస్మృ-

పా.—౧-పుణ్యకర్మణః-౧-౨. ౨-చరణశ్రుతిః-3. 3-కర్మవాన్-౧-౨.

సాధనభూతపుణ్యకర్మణః. "సన్ధ్యాహీనోఽశుచిర్నిత్యమనర్హస్సర్వకర్మసు"౧ ఇతి సర్వం హి పుణ్యకర్మ స్మార్తాచారాపేక్షమేవేతి కార్ష్ణాజినేర్మతమ్.

౨౯౮·సూ॥ — సుకృతదుష్కృతే ఏవేతి తు బాదరిః॥ 3· ౧. ౧౧

సా — "రమణీయచరణాః ... కపూయచరణాః" ఇతి చరణశబ్దేన సుకృతదుష్కృతే ఏవాభిధీయ్యేతే. పుణ్యం కర్మాచరతి ఇతి ప్రసిద్ధేరితి బాదరిః. ఏతదేవ స్వీకృతమ్. స్మార్తాచారాపేతం సర్వం పుణ్యం కర్మేతి చ స్వీకృతమ్.

దీ. తుశబ్దః పూర్వమతవ్యావృత్త్యర్థః. " రమణీయచరణాః...కపూయచరణాః" ఇతి చరణశబ్దేన సుకృత దుష్కృతే [౧౦ ఏవ కర్మణీ ప్రతిపాద్యేతే పుణ్యం కర్మాచరతీతి చరతేః కర్మణి ప్రసిద్ధేః న లక్షణాన్యాయ్యేతి బాదరిర్మన్యతే. ఇదమేవ సూత్రకారాభిప్రేతమ్- తుశబ్దేన ౧ పూర్వమతాద్వ్యావృత్తేః సుకృతదుష్కృతే ఏవేతి వ్యావర్తనాత్ (ఆనర్థక్యమితి చేన్న తదపేక్షత్వా) దితి తు స్వీకృతమ్.

అ-౭౧-౨౯౯·సూ॥—అనిష్టాదికారిణామపి చ శ్రుతమ్॥ 3. ౧. ౧౨

సా,—ఇష్టాపూర్తాద్యకుర్వతామపి చన్ద్రగమనమస్తి "యే వై కే చాస్మాల్లోకాత్ప్రయన్తి చన్ద్రమసమేవ తే"3 ఇత్యవిశేషాత్.

దీ. ౨ విహితాకరణ ప్రతిషిద్ధసేవారతాః పాపకర్మాణోఽపి ధూమాదినా చన్ద్రమసం గత్వా నివర్తన్తే- ఉత నేతి సంశయః. గత్వైవ నివర్తన్త ఇతి పూర్వపక్షః "యే వై కే చాస్మాల్లోకాత్ప్రయన్తి [౨౦ చన్ద్రమసమేవ తే సర్వే గచ్ఛన్తి"3 ఇతి సర్వేషామవిశేషేణ చన్ద్రగమనశ్రుతేః. రాద్ధాన్తస్తు - " అథ య ఇమే గ్రామే ఇష్టాపూర్తే దత్తమిత్యుపాసతే తే ధూమమభిసమ్భవన్తి"౪ ఇతి ధూమాదినా చన్ద్రగమనస్య పుణ్యకర్మఫలత్వశ్రవణాత్ తద్రహితాః పాపకర్మాణో న గచ్ఛన్తీతి "యే వై కే చ"3 ఇతి వచనం సర్వేషాం పుణ్యకర్మణాం చన్ద్రగ [౨౫ మనవిషయమ్. సూత్రార్థస్తు(అనిష్టాదికారిణామపి చ శ్రుతం) (అనిష్టాది

౧॥ ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౭. 3॥ ౪॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-3.

పా.—౧-పూర్వస్మాద్వ్యావృత్తేః-౧-౨. ౨-అవిహితకర్మాణః ప్రతిషిద్ధ-పా.

కారిణామపి)- ఇష్టాపూర్తాద్యకుర్వతాం పాపినామపి చన్ద్రగమనమస్తి- "యే వై కే చాస్మాల్లోకాత్ప్రయన్తి"౧ ఇతి యతోఽపి శేషేణ శ్రుతమ్.

౩౦౦-సూ॥ — [1]సంయమనే త్వనుభూయేతరేషామారో [౫ హావరోహౌ తద్గతిదర్శనాత్॥ ౩. ౧. ౧౩

సా.— ఇష్టాపూర్తాద్యకుర్వతాం యమసదనే తత్ఫలమనుభూయ రోహాదిః, "వైవస్వతం సంగమనమ్"౨ ఇత్యాదౌ తద్గతిదర్శనాత్.

దీ. [2]ఇయాంస్తు విశేషః, (సంయమనే) యమశాసనే పాపఫలమనుభూయ (ఇతరేషాం) - పాపినాం చన్ద్రారోహావరోహౌ. కుతః? (తద్గతిదర్శనాత్)- పాపినాం యమసదనగతిదర్శనాత్ "వైవస్వతం సఙ్గమనం జనానామ్"౨ ఇత్యాదౌ.

౩౦౧-సూ॥—స్మరన్తి చ॥ ౩. ౧. ౧౪

సా.— "సర్వే చైతే వశం యాన్తి యమస్య"౩ ఇతి.

దీ. "సర్వే చైతే వశం యాన్తి యమస్య భగవన్ కిల"౩ [౧౫ ఇతి పరాశరాదయస్స్మరన్తి చ.

౩౦౨-సూ॥—అపి సప్త॥ ౩. ౧. ౧౫

సా.— సప్త రౌరవాదీనపి స్మరన్తి.

దీ. సప్తాపి రౌరవాదయో లోకాః పాపినాం గన్తవ్యత్వేన స్మర్యన్తే.

౩౦౩ సూ॥— తత్రాపి తద్వ్యాపారాదవిరోధః॥ ౩. ౧. ౧౬

సా.—(తత్రాపి) యమవ్యాపారాదేవ యమవశ్యతాయా అవిరోధః.

దీ. నను సప్తసు లోకేషు గచ్ఛతాం కథం యమసదనప్రాప్తిః తత్రాహ.

సప్తస్వపి రౌరవాదిలోకేషు యమవ్యాపారాదేవ గమనాద్యమవశ్యతాయా అవిరోధః. అతః పాపినాం యమయాతనా అనుభూయ చన్ద్రారోహావరోహావవర్జనీయా. [౨౫

౧॥ ౨॥ ఆరణ్యం-ప్ర-౨-ప-౧. ౩॥

పా.— ౧- ఏవన్తర్హి సుకృతదుష్కృతకారిణోరవిశిష్టాగతిస్స్యాత్. నేత్యాహ సంయమనే - పా. ౨-తుశబ్దశ్శఙ్కాం వ్యావర్తయతి. ఇతరేషామనిష్టాదికారిణాం చన్ద్రా-పా.

౩౦౪-సూ॥—విద్యాకర్మణోరితి తు ప్రకృతత్వాత్ ॥౩.౧.౧౭

సా.—విద్యాకర్మణోః ఫలం బ్రహ్మగమన ఇచ్చన్ద్రగమనఞ్చ. కథమ్ ! “తద్య ఇత్థంవిదుః...తేఽర్చిష మభిసంభవన్తి”౧ “ఇష్టాపూర్తేదత్తమిత్యుపాసతే తేధూమమభిసంభవన్తి”౨ ఇతి ప్రకృతత్వాత్ బ్రహ్మచన్ద్రగమనయోః. అతః పాపినాన్న తద్గతిప్రసఙ్గః.

దీ. [1]ఇతి ప్రాప్తఉచ్యతే.

(తు)శబ్దః పక్షవ్యావృత్త్యర్థః. నచ పాపకర్మణా మర్చిరాదినా బ్రహ్మగమనమ్, ధూమాదినా చన్ద్రగమనం చ సమ్భవతి - తయోర్విద్యాకర్మణోః ఫలత్వాత్ -కథమిదమవగమ్యతే తత్ఫలత్వమ్? (ఇతి ప్రకృతత్వాత్)- ఇత్థం ప్రకృతత్వాత్ - విద్యాకర్మణోర్హి ప్రకృత్య తత్ఫలత్వేన గతిద్వయం ప్రతిపాద్యతే “ తద్య ఇత్థంవిదుర్యే చేమేఽరణ్యే శ్రద్ధాతప ఇత్యుపాసతే తే ఽర్చిషమభిసమ్భవన్తి”౧ ఇతి, “ అథయ ఇమేగ్రామ ఇష్టాపూర్తేదత్త మిత్యుపాసతే తేధూమమభి సమ్భవన్తి”౨ ఇతి చ. పాపినాం విద్యారహితత్వేన బ్రహ్మగమనాభావవత్ పుణ్యకర్మరహితత్వేన చన్ద్రగమనమపి నసమ్భవతీత్యర్థః.

౩౦౫ సూ॥— నతృతీయేతథోపలబ్ధేః॥ ౩. ౧. ౧౮

సా.—నచ పాపినాం ద్యులోకగమనాయ చన్ద్రలోకగమనాపేక్షా, తేషాం ద్యులోకగమనాభావోపలబ్ధేః. “ అథైతయోః పథోర్న కతరేణచ”౩ ఇత్యారభ్య, “ ఏతత్తృతీయం స్థానం తేనాసౌలోకోనసంపూర్యతే”౩ ఇతి తృతీయస్థానమితి పాపకర్మాణ ఉచ్యన్తే.

దీ. “పఞ్చమ్యామాహుతావాపః పురుషవచసోభవన్తి”౪ ఇతి పఞ్చమాహుత్యా దేహారమ్భశ్రవణాత్ తస్యాశ్చన్ద్రగమన పూర్వకత్వేన పాపినామపి దేహారమ్భాయ చన్ద్రగమనమవశ్యమ్భావీ[2]త్యాశఙ్క్యాహ.

కేవలపాపకర్మాణః- తృతీయస్థానమ్. (నతృతీయే) స్థానే దేహారమ్భాయ పఞ్చమాహుత్యపేక్షాస్తి (తథోపలబ్ధేః) “వేత్థయథాకే

౧॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౩. ౩॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౮.
౪॥ ఛా-ఉ-౫-౯-౧.

పా.—౧-ఇతి ప్రాప్తఉచ్యతే-౧-౨-౩-న. ౨-ఇత్యతఆహ-౨.

నాసౌలోకో న సమ్పూర్యతే"౧ ఇతి - ద్యులోకస్యాప్రాప్తౌక ఇతిప్రశ్నస్యప్రతివచనే "అథైతయోః పథోర్నకతరేణచ తానీమానిక్షుద్రాణ్యసకృదావర్తీని భూతానిభవన్తిజాయస్వ మ్రియస్వేత్యేతత్తృతీయంస్థానం తేనాసౌలోకో నసమ్పూర్యతే"౨ ఇతితృతీయస్యస్థానస్యద్యులోకాప్రాప్తిశ్రవణాత్ తస్య దేహారమ్భేపఞ్చమాహుత్యనపేక్షత్వం హ్యుపలభ్యతే.

౩౦౬-సూ॥—స్మర్యతేపిచలోకే॥ ౩. ౧. ౧౯

సా.—(లోకే) చ ద్రౌపద్యాదీనాం పుణ్యకర్మణామపి పఞ్చమాహుత్యనపేక్షదేహారమ్భః స్మర్యతే.

దీ. పుణ్యకర్మణామపి కేషాం చిద్ద్రౌపద్యాదీనాం దేహారమ్భే పఞ్చమాహుత్యనపేక్షత్వం శిష్టలోకేపిచ స్మర్యతే.

౩౦౭ - సూ॥—దర్శనాచ్చ॥ ౩. ౧. ౨౦

సా.—తథాశ్రుతావపిదృశ్యతే "భూతానాంత్రీణ్యేవబీజానిభవన్తి అణ్డజంజీవజముద్భిజ్జమ్"౩ ఇతి. స్వేదజోద్భిజ్జయోస్తదనపేక్షత్వమ్.

దీ. శ్రుతావపిదృశ్యతే కేషాం చిద్దేహారమ్భే పఞ్చమాహుత్యనపేక్షత్వమ్ "తేషాంఖల్వేషాం భూతానాంత్రీణ్యేవబీజానిభవన్త్యణ్డజంజీవజముద్భిజ్జమ్"౩ ఇతి. స్వేదజోద్భిజ్జయోర్దేహారమ్భే పఞ్చమాహుత్యనపేక్షత్వమ్.

౩౦౮-సూ॥— తృతీయశబ్దావరోధస్సంశోకజస్య॥ ౩.౧.౨౧

సా.—స్వేదజస్య ఉద్భిజ్జశబ్దేన సఙ్గ్రహ ఇత్యర్థః.

దీ. "అణ్డజంజీవజముద్భిజ్జమ్"౩ ఇత్యత్ర స్వేదజస్య గ్రహణం నదృశ్యత ఇత్యాశఙ్క్యాహ.

"అణ్డజం జీవజ ముద్భిజ్జమ్"౩ ఇత్యత్ర తృతీయేనోద్భిజ్జశబ్దేన(సంశోకజస్య) - స్వేదజస్య (అవరోధః) సఙ్గ్రహ ఇత్యర్థః. అతః కేవలపాపకర్మణాం చన్ద్రారోహావరోహౌ నసమ్భవతః.

౧॥ ఛా-ఉ-౫-౩-౩. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౮. ౩॥

అ-౭౨.౩౦౯॥—తత్స్వాభావ్యాపత్తిరుపపత్తేః॥౩.౧.౨౨

సా.—"యథేతమాకాశమ్"౧ ఇత్యాదినా ఆకాశసాదృశ్యాపత్తిః ప్రత్యవరోహతఉపదిశ్యతే. తత్రతత్ర సుఖదుఃఖానుభవాభావోపపత్తేః. తదనుభవార్థంహి తత్తచ్ఛరీరతా.

దీ· ధూమాదినాచన్ద్రమసం ప్రాప్తస్యప్రత్యవరోహ ప్రకార ఆమ్నాయతే " యథేతమాకాశ మాకాశాద్వాయుః వాయుర్భూత్వాధూమోభవతి ధూమోభూత్వాఽభ్రం భవత్యభ్రంభూత్వామేఘోభవతి మేఘోభూత్వాప్రవర్షతి"౧ఇతి· అత్రాకాశాదిభావః, కిం దేవమనుష్యాదిభావవ దాకాశాది శరీరత్వమ్· ఉతతత్సాదృశ్యాపత్తిరితిసంశయః· ఆకాశాదిశరీరత్వ మితిపూర్వఃపక్షః - శ్రద్ధాయాస్సోమరాజభావవత్. తత్రహితచ్ఛరీరత్వ మేవోచ్యతే. రాద్ధాన్తస్తు ఆకాశాదిప్రాప్తౌసుఖదుఃఖానుభవాభావాత్ తత్సాదృశ్యాపత్తిరేవ. సుఖదుఃఖానుభవాయహి సోమాది శరీరత్వమ్· సూత్రార్థస్తు- (తత్స్వాభావ్యాపత్తిః)- ఆకాశాదిసాదృశ్యాపత్తిః. (ఉపపత్తేః) సుఖదుఃఖానుభవా భావోపపత్తేః.

అ-౭౩.౩౧౦సూ॥—నాతిచిరేణవిశేషాత్॥౩·౧.౨౩

సా.—వ్రీహ్యాదిప్రాప్తేఃప్రాగాకాశాదిషు నాతిచిరంతిష్ఠతి. " అతోవై ఖలు దుర్నిష్ప్రపతరమ్"౨ ఇతివ్రీహ్యాదావేవ విశేషవచనాత్.

దీ. ఆకాశవాయు ధూమాభ్ర మేఘవర్షప్రాప్తౌ కింతత్రతత్ర నాతిచిరంతిష్ఠతి - ఉతానియమఇతిసంశయః. అనియమఇతిపూర్వఃపక్షః - నాతిచిరేణేతివిశేష వచనాభావాత్. రాద్ధాన్తస్తు - ఉత్తరత్రవ్రీహ్యాదిభావే " అతోవైఖలుదుర్నిష్ప్రపతరమ్"౨ ఇతివిశిష్యచిరేణగమన వచనమ్, తతఃప్రాచీనేష్వచిరగమనంద్యోతయతీత్యాకాశాదియావద్వ్రీహ్యాదిభావప్రాప్తి నాతిచిరంతిష్ఠతీతి· సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్.

౧॥ ఛాం-ఉ-౫-౧౦-౫. ౨॥ ఛాం-ఉ-౫-౧౦-౬.

23-4-85

అ-౭౪.౩౧౧-సూ॥—అన్యాధిష్ఠితే పూర్వవదభిలాపాత్ ॥౩.౧.౨౪.

సా....“తఇహ వ్రీహియవా”౧ ఇత్యాదౌ చాన్యజీవాధిష్ఠితే వ్రీహియవాదౌ సంశ్లేషమాత్రమ్, అవరోహతః ఆకాశాదిష్వివ జననహేతువిరహితాభిలాపాత్. “జాయన్తే”౧ ఇతివచనమౌపచారికమ్. యత్ర బ్రాహ్మణాదిజన్మాస్తి, తత్ర “రమణీయచరణాః”౨ ఇతి హి హేతురభిలప్యతే.

దీ. అవరోహన్తో జీవాః వ్రీహ్యాదిభావేన జాయన్త ఇతి శ్రూయతే “మేఘో భూత్వా ప్రవర్షతి త ఇహ వ్రీహియవా ఓషధివనస్పతయస్తిలమాషా ఇతి జాయన్తే”౧ ఇతి. తే కిం వ్రీహ్యాదిశరీరా జాయన్తే - ఉతాన్యైః క్షేత్రజ్ఞైః వ్రీహ్యాదిశరీరైరధిష్ఠితాన్ వ్రీహ్యాదీనాశ్లిష్యన్తీతి సంశయః. “జాయన్తే” ఇతి వచనాద్వ్రీహ్యాది శరీరభోక్తారో జాయన్త ఏవేతి పూర్వఃపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు- వ్రీహ్యాదిజన్మహేతు భూతకర్మవిశేషాశ్రవణాద్వ్రీహ్యాది సంశ్లేషమాత్రమేవ. “జాయన్తే” ఇతి జన్మవచనమౌపచారికమ్. బ్రాహ్మణాదిశరీరభావే హి “రమణీయచరణాః ... కపూయచరణాః”౨ ఇతి జన్మహేతుభూతం పుణ్యపాపరూపం కర్మ శ్రూయతే. సూత్రార్థస్తు (అన్యాధిష్ఠితే)-అన్యక్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితే వ్రీహ్యాదౌ, సంశ్లేషమాత్రమ్. కుతః? (పూర్వవదభిలాపాత్) ఆకాశాదిభావవత్కేవలవ్రీహ్యాదిభావాభిలాపాత్. జన్మహేతుభూతకర్మానభిలాపాదిత్యర్థః.

౩౧౨-సూ॥—అశుద్ధమితి చేన్న శబ్దాత్॥ ౩. ౧. ౨౫

సా—అవరోహతః పూర్వానుష్ఠితయాగాదిషు అగ్నీషోమీయాదిహింసాగర్భత్వేన † అశుద్ధం, కర్మాస్తీతి చేత్, న, “హిరణ్యశరీర ఊర్ధ్వస్స్వర్గం లోకమేతి”౩ “న వా ఉ వేతన్మ్రియసే న రిష్యసి”౪ ఇతి పశుసంజ్ఞపనస్యాహింసాత్వ(శబ్దాత్).

దీ. యద్యపి వ్రీహ్యాది భావేన జాయన్త ఇత్యత్ర జన్మహేతుభూ

౧॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౬. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౭. ౩॥

౪॥

† శుద్ధం కర్మనాస్తీతి చేత్ -౩.

తం కర్మనశ్రుతమ్ - తథాపిపూర్వశ్రుతమిష్టాదికర్మాగ్నీషోమీయాది హింసాగర్భత్వేనాశుద్ధమ్ - [1]హింసాత్వేనాశుచి వ్రీహ్యాదిజన్మనోపి హేతుర్భవతీతిచేత్· న, అహింసాత్వశబ్దాత్. పశోర్హి సంజ్ఞపనస్య స్వర్గావాప్తిసాధన భావవాదిశబ్దాశ్శ్రూయతే "హిరణ్యశరీర ఊర్ధ్వస్స్వర్గంలోకమేతి"[1] "నవాఉ వేతన్మ్రియసేనరిష్యసి"[2] ఇత్యాదిః.

౩౧౩-సూ॥—రేతస్సిగ్యోగోఽథ॥ ౩. ౧. ౨౬.

సా — "యోయోహ్యన్నమత్తియోయో రేతస్సిఞ్చతి"[3] ఇతి అన్నేనసంసృష్టస్య [2] రేతస్సిచాయోగమాత్ర మనన్తరముచ్యతే. అతః పూర్వమపివ్రీహ్యాదియోగమాత్రమ్.

దీ· ఇతశ్చ వ్రీహ్యాదిసంశ్లేషమాత్రమ్ - వ్రీహ్యాదిభావానన్తరం రేతస్సిగ్యోగశ్శ్రూయతే "యోయోహ్యన్నమత్తియోయోరేతస్సిఞ్చతి తద్భూయఏవభవతి"[3] ఇతి· అత్రాపి పురుషసంశ్లేషమాత్రమేవశ్రుతమ్. ఏవమేవ వ్రీహ్యాది భావేపీత్యర్థః.

౩౧౪· సూ॥ — యోనేశ్శరీరమ్॥ ౩·౧·౨౭. [౧౫

సా.—యోనిప్రాప్తేఃపశ్చాదేవావరోహతా శరీరం ప్రాప్యతే.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తసారే,

తృతీయస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

దీ. [3] యోనిప్రాప్తేః పశ్చాదేవావరోహతోజీవస్య శరీరప్రాప్తిః - తత్రైవసుఖదుఃఖోపభోగాత్· తతఃప్రాగాకాశాదిషు [౨౦ తత్తత్సంశ్లేషమాత్రమేవేత్యభిప్రాయః.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే,

తృతీయస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః·

౧॥ ౨॥ ౩॥ ఛాం-ఉ-౫-౧౦-౬.

పా.—౧-హింసాత్వేనాశుచి-౧-౨-౩-న. ౨-అన్నమత్తీతిరేతః-౨.
౩-యోషిత్ప్రాప్తేః-౧-౨-౩.

[శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

అ-౭౫. ౩౧౫-సూ॥— సన్ధ్యేసృష్టిరాహహి॥ ౩.౨.౧

సా- (సన్ధ్యే) స్వప్నే. “అథరథాన్ రథయోగాన్”[1] ఇత్యాదినా అభిహితాసృష్టిర్జీవకృతా. “పుష్కరిణ్యస్స్రవన్త్యస్సృజతే సహికర్తా”[1] ఇతిస్వప్నదృశంజీవమేవ కర్తారం (ఆహ) శ్రుతిః.

దీ. స్వప్నమధికృత్యశ్రూయతే “నతత్రరథానరథయోగానపన్థానోభవన్త్యథరథాన్రథయోగాన్పథస్సృజతే”[1] ఇత్యారభ్య, “అథవేశాన్తాన్పుష్కరిణ్యస్స్రవన్త్యస్సృజతేసహికర్తా”[1] ఇతి. కింస్వాప్నానామర్థానాం స్రష్టాజీవఏవ? ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. స్వప్నదృశోజీవస్యసన్నిధానాత్ “సహికర్తా” ఇతిసఏవపరామృశ్యతే. జీవస్యాపిసత్యసఙ్కల్పత్వం ప్రజాపతివాక్యోదితమితిసఏవస్రష్టేతిపూర్వఃపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు-జీవస్యసత్యసఙ్కల్పత్వం స్వాభావికమపి సంసారదశాయాంపరమపురుషసఙ్కల్పాత్తిరోహితమితి నజీవస్య సత్యసఙ్కల్పమాత్రేణస్రష్టృత్వముపపద్యతే. అతఃపరమపురుషఏవ సకలేతర†పురుషానుభవావిషయాన్ తత్తత్పురుషమాత్రేణానుభావ్యాన్ తత్తత్కాలావసానాన్ స్వాప్నానర్థాన్ సృజతి. సూత్రార్థస్తు - (సన్ధ్యే)- స్వప్నేశ్రూయమాణా రథాదిసృష్టిః స్వప్నదృశాజీవేనకృతా. కుతః? (ఆహహి) “సహికర్తా” ఇతితస్యైవపరామర్శాదిత్యర్థః.

౩౧౬-సూ॥— నిర్మాతారంచైకేపుత్రాదయశ్చ॥ ౩. ౨. ౨

సా. “యఏషుసుప్తేషుజాగర్తికామంకామం పురుషోనిర్మిమాణః”[2] ఇతి ఏనంజీవం స్వాప్నార్థనిర్మాతారం (ఏకే) శాఖినోఽభిధీయతే. అత్రకామశబ్దనిర్దిష్టాః కామ్యమానతయా పుత్రాదయః, పూర్వత్ర “సర్వాన్కామాన్ఛన్దతః”[3] ఇత్యుక్త్వా “శతాయుషః పుత్రపౌత్రాన్”[4] ఇతివివృతత్వాత్.

౧॥బృ-ఉ-౬-౩-౧౦, ౨॥కఠోప-౨-౫-౮, ౩॥కఠోప-౧-౨౫, ౪॥ కఠోప-౧-౨౩.

† పురుషాన నుభవవిషయాన్-౧-౨.

దీ· ఏనమేవజీవం (నిర్మాతారం) స్వాప్నానామర్థానాం(ఏకే) శాఖినోఽధీయతే “ యఏషుసుప్తేషు జాగర్తికామంకామం పురుషో నిర్మిమాణః”౧ఇతి. అత్రకామశబ్దనిర్దిష్టాః కామ్యమానతయా (పుత్రాదయ)ఏవ. (చ)శబ్దోఽవధారణే· అత్రహి “సర్వాన్కామాన్”౨ [౫
ఇతికామశబ్దేనప్రస్తుతాన్ “ శతాయుషః పుత్రపౌత్రాన్వృణీష్వ”౩ ఇతివివినక్తి·

౩౧౭-సూ॥—మాయామాత్రంతు కార్త్స్న్యేనానభివ్యక్తస్వరూపత్వాత్॥ ౩. ౨. ౩

సా. స్వప్నేయారథాదిసృష్టిః, తదిదమీశ్వరకృతం మాయామాత్రమ్) [౧౦
స్వప్నదృశైవానుభావ్యం తత్కాలమాత్రావసాన మిత్యాశ్చర్యతయా మాయేత్యుక్తమ్. జీవస్యసత్యసఙ్కల్పత్వాదికం స్వాభావికంస్వరూపం సంసారదశాయాం (కార్త్స్న్యేనానభివ్యక్త) మితినతస్యసఙ్కల్పమాత్రాత్ సృష్టిరుపపద్యతే. “సహికర్తా”౪ “పురుషోనిర్మిమాణః”౧ ఇతినజీవవిషయమ్ “తస్మింల్లోకాశ్శ్రితాస్సర్వే”౧ ఇతివచనాత్. [౧౫

దీ. (తు) శబ్దాత్పక్షోవిపరివర్తతే. నజీవేనసృష్టం స్వాప్నమర్థజాతమ్, అపితుపారమేశ్వర (మాయామాత్రం) సకలేతరపురుషానుభవావిషయం తదేకానుభావ్యం తత్కాలావసాన మాశ్చర్యరూపమర్థజాతమీశ్వర స్సృజతీత్యర్థః. జీవస్యస్వతః సత్యసఙ్కల్పత్వాదేః కృత్స్నస్య సంసారదశాయా(మనభివ్యక్తస్వరూపత్వాత్) తస్యహి సఙ్కల్పమాత్రేణ స్రష్టృత్వంనోపపద్యతే. “కామంకామంపురుషోనిర్మిమాణః”౧ఇతిచపరమపురుషమేవ నిర్మాతారమాహ - “ యఏషుసుప్తేషుజాగర్తి”౧“తస్మింల్లోకాశ్శ్రితాస్సర్వే తదునాత్యేతికశ్చన”౧ ఇత్యుపక్రమోప సంహారయోః పరమపురుషాసాధారణ ధర్మప్రతీతేః. “ సహికర్తా”౪ఇతిచ తేనైకార్థ్యాత్ పరమపురుషమేవాహ. [౨౫

౧॥కఠోప-౨-౫-౮. ౨॥కఠోప-౧-౨౫. ౩॥కఠోప-౧-౨౩.
౪॥బృ-ఉ-౬-౩-౧౦.

౩౧౮-సూ॥—పరాభిధ్యానాత్తుతిరోహితం తతోహ్యస్యబన్ధ విపర్యయౌ॥— ౩. ౨. ౪.

సా. స్వాభావికస్య అనభివ్యక్తిహేతుమాహ. [౫

జీవస్యానాద్యపచారప్రవాహేణ (పరాభిధ్యానా) దేవ తిరోహితమ్. తద పచారాత్త దనువృత్తిశ్చ (అస్యబన్ధవిపర్యయౌ) "అథతస్యభయంభవతి"౧"అథ సోభయఙ్గతోభవతి"౨ఇతిశ్రుతేః.

దీ. స్వాభావికంచేజ్జీవస్య సత్యసఙ్కల్పత్వాదికమ్ - కథం నాభివ్యజ్యత ఇత్యాశఙ్క్యాహ. [౧౦

(తు) శబ్దశ్శఙ్కానివృత్త్యర్థః. పరమపురుషాభిధ్యానాదస్య స్వాభావికంరూప మనాది కర్మప్రవాహేణ కృతా౽పరాధతయా (తిరోహితమ్). (తతోహ్యస్యబన్ధవిపర్యయౌ) (తతః)- పరమపురుష సఙ్కల్పాదేవహి, (అస్య) - జీవస్య, (బన్ధవిపర్యయౌ) - సంసార మోక్షౌ శ్రూయేతే"కోహ్యేవాన్యాత్కఃప్రాణ్యాద్యదేషఆకాశ[౧౫ ఆనన్దోనస్యాత్ ఏషహ్యేవానన్దయాతి"౩ "పరంజ్యోతిరుప సమ్పద్య స్వేనరూపేణాభి నిష్పద్యతే"౪ఇత్యాదౌ.

౩౧౯-సూ॥—దేహయోగాద్వాసో౽పి॥—౩. ౨. ౫.

సా. (సో౽పి)- తిరోభావః, దేవమనుష్యాదిదేహాకారాచి (ద్యోగాత్) సృష్టివేళాయామ్. నామరూప విభాగానర్హసూక్ష్మాకారాచి (ద్యోగాత్) ప్రళయే.

దీ. తిరోధానప్రకారమాహ.

(సో౽పి)-తిరోధానభావః(దేహయోగాద్వా) భవతి. వాశబ్దో వికల్పార్థః. వ్యవస్థితశ్చ వికల్పః. దేవమనుష్యాది దేహాకార పరిణతాచిద్యోగాత్సృష్టివేళాయామ్. నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మద శాపన్నాచిద్యోగేన ప్రళయకాలే. [౨౫

౧॥తై-ఆ-౨-౭-౨. ౨॥తై-ఆ-౨-౭-౨. ౩॥ తై-ఆ-౨-౭-౧.
౪॥ఛాం-ఉ-౮-౩-౪.

౩౨౦-సూ॥—సూచకశ్చహి శ్రుతేరాచక్షతేచతద్విదః॥—౩·౨.౬.

సా. ‘‘అథస్వప్నేపురుషంకృష్ణమ్ ’’౧ఇత్యాది (శ్రుతేః) శుభాశుభ(సూచకశ్చహి)స్వప్నః· [1]స్వప్నవిద(శ్చాచక్షతే,తత్. అతోనజీవస్ర)ష్టాస్వాప్నార్థానామ్.

దీ. ఇతశ్చస్వాప్నారథాదయో నజీవసఙ్కల్పకృతాః- యతస్స్వప్నశ్శుభాశుభయోస్సూచకఇతి శ్రుతేరవగమ్యతే ‘‘ యదాకర్మసుకామ్యేషు స్త్రియంస్వప్నేషుపశ్యతి । సమృద్ధింతత్రజానీయాత్తస్మిన్ స్వప్ననిదర్శనే’’౨‘‘అథస్వప్నేపురుషంకృష్ణంకృష్ణదన్తమ్’’౧ ఇత్యాదిషు. స్వాప్నాధ్యాయవిదశ్చా(చక్షతే)జీవసఙ్కల్పకృతత్వేహి సూచకత్వం నసమ్భవతి - స్వసఙ్కల్పకృతత్వేహి శుభానామేవసూచకానర్థాన్ [2]సృష్ట్వా తానేవపశ్యేత్· అత స్స్వాప్నానామర్థానాం పరమపురుష ఏవస్రష్టా·

అ - ౭౬ - ౩౨౧ - సూ॥— తదభావో నాడీషుతచ్ఛ్రుతేరాత్మనిచ॥— ౩. ౨. ౭·

సా. స్వాప్నాభావః- సుషుప్తిః,‘‘ఆసుతదానాడీషుసృప్తోభవతి’’౩ ‘‘సతాసోమ్యతదాసంపన్నోభవతి’’౪ఇతిశ్రుతేః నాడీషుపరమాత్మని. ‘‘ పురీతతిశేతే’’ ౫ఇతి శ్రుతేఃపురీతతిచ. ప్రాసాద ఖట్వా పర్యఙ్కవదవిరోధః.

దీ. నాడ్యః పురీతత్ బ్రహ్మచసుషుప్తిస్థానత్వేన శ్రూయన్తే. కిమేషాంవికల్పః-ఉతసముచ్చయ ఇతిసంశయః. వికల్పఇతిపూర్వపక్షః- ‘‘ఆసుతదానాడీషుసృప్తోభవతి’’౩ ‘‘తాభిః ప్రత్యవసృప్య పురీతతిశేతే’’౫ ‘‘సతాసోమ్యతదా సమ్పన్నోభవతి ’’౪ఇతి త్రయాణాం నైరపేక్ష్యప్రతీతేః. రాద్ధాన్తస్తు - ప్రాసాదఖట్వా పర్యఙ్కవత్ కార్యభేదేన సముచ్చయే సమ్భవతి పాక్షికబాధగర్భ వికల్పోనయుక్తఇతి సముచ్చయోన్యాయ్యః. తత్రపర్యఙ్కస్థానీయంబ్రహ్మ- యతః పర్యఙ్కవత్సాక్షాద్బ్రహ్మ సుషుప్తిస్థానమ్· సూత్రార్థస్తు -

౧॥ ౨॥ ౩॥ ఛా-ఉ-౮-౬-౩. ౪॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౧. ౫॥ బృ-ఉ-౪-౧-౧౯.

పా.—౧-స్వప్నాధ్యాయవిదః-౩. ౨-సృష్ట్వాపశ్యేత్-పా.

(తదభావః) స్వప్నాభావః; సుషుప్తిరిత్యర్థః. సుషుప్తిర్నాడీష్వాత్మనిచ. చకారాత్పురీతతిచ. (తచ్ఛ్రుతేః)- త్రయాణాం సుషుప్తిస్థానత్వ శ్రుతేః. ఉక్తేన న్యాయేన సముచ్చయో న్యాయ్య ఇత్య [౫ భిప్రాయః.

౩౨౨-సూ॥— అతః ప్రబోధో౽స్మాత్ ॥— ౩. ౨. ౮.

సా. "సతఆగమ్యనవిదుః"౧ ఇతిబ్రహ్మణః ప్రబోధశ్రుతిః; అతఏవ.

దీ. (అస్మాత్)- బ్రహ్మణః, ప్రబోధ శ్రుతి రతఏవోపపద్యతే "సతఆగమ్యనవిదు స్సతఆగచ్ఛామహే"౧ ఇతి శ్రూయతే. [౧౦

అ - ౭౭ - ౩౨౩ - సూ॥— సఏవతు కర్మానుస్మృతిశబ్దవిధిభ్యః॥— ౩. ౨ ౯.

సా. సతాసంపన్నోపిసుప్త ఏవప్రబుద్ధ ఉత్తిష్ఠతి, జ్ఞానవైధుర్యేణకృతస్య కర్మణస్తేనానుభావ్యత్వాత్, పూర్వానుభూత ప్రత్యభిజ్ఞానాత్, "తఇహవ్యాఘ్రోవా౨"౧ఇత్యాది "యద్యద్భవన్తి తథాభవన్తి"౧ ఇతిశబ్దాత్, మోక్షోపాయవి[౧౫ ధ్యానర్థక్యాచ్చ.

దీ. కింసుషుప్తఏవప్రబోధకాలే ఉత్తిష్ఠతి?ఉతసఏవవాఽన్యోవేత్యనియమ ఇతిసంశయః. సుషుప్తస్య సర్వోపాధి వినిర్ముక్తస్య బ్రహ్మణిసమ్పన్నస్య ముక్తాదవిలక్షణత్వేన ప్రాచీన శరీరసమ్బన్ధాభావా త్సఏవేతినియమో నసమ్భవతీతిపూర్వపక్షః. సుషుప్తస్య[౨౦ బ్రహ్మజ్ఞానాభావేన పూర్వకృతస్య కర్మణః తేనైవోపభోక్తవ్యత్వాత్, సో౽హమితిప్రత్యభిజ్ఞానాత్, "తఇహవ్యాఘ్రోవా సింహోవా"౧ఇత్యారభ్య "యద్యద్భవన్తి తథాభవన్తి"౧ఇతి శబ్దాత్, మోక్షసాధనవిధ్యానర్థక్యాచ్చ, సఏవోత్తిష్ఠతీతిరాద్ధాన్తః. నచాసౌశరీరేన్ద్రియ †సమ్బన్ధవినిర్ముక్తః, అపితుకరణకళేబర ప్రవర్త

౧॥ ఛా-౬-౯-౧౦-౨. † సంబన్ధ-౧-౨-౩-న.

నాయాసాదాశ్వాసాయ బ్రహ్మణ్యపీతః పునరాశ్వస్తః ప్రవర్తనాయోత్తిష్ఠతి. సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతమ్.

అ-౬౮-౩౨౪-సూ—॥ముగ్ధేఽర్ధసమ్పత్తిః పరిశేషాత్॥— ౩.౨.౧౦.

సా. మూర్ఛితే పురుషే యా అవస్థా, సా మరణాయార్ధసంపత్తిరితి హేతుభేదాకారభేదాత్, అపునరుత్థాననియమాభావాచ్చ జ్ఞాయతే.

దీ. కింమూర్ఛా, మరణాదర్థాన్తరమ్- ఉత మరణమేవేతి సంశయః. సర్వేన్ద్రియప్రాణవ్యాపారోపరతేః మరణమేవేతి పూర్వపక్షః. ఆకారవైరూప్యేణ సూక్ష్మప్రాణాస్తిత్వావగతేః మరణాయార్ధసమ్పత్తిరితి సిద్ధాన్తః. సూత్రార్థస్తు - (ముగ్ధే) మూర్ఛితే పురుషే యాఽవస్థా - సా మరణా (యార్ధసంపత్తిః). కుతః? (పరిశేషాత్) ప్రాణాదిసర్వవ్యాపారోపరతేః నజాగరాద్యవస్థా. నచగతప్రాణా- ఆకారవైలక్షణ్యేన సూక్ష్మప్రాణాస్తిత్వావగతేః. మూర్ఛితస్యైవకస్యచిత్పునర్జీవనదర్శనాచ్చ నమరణమితి పరిశేషాన్మరణాయార్ధసమ్పత్తిరిత్యవగమ్యతే.

అ - ౬౯ - ౩౨౫ - సూ॥ — నస్థానతోఽపిపరస్యోభయలిఙ్గం సర్వత్రహి॥—౩. ౨. ౧౧.

సా. జాగరాదిషు చతసృష్వవస్థాస్వన్తర్యామిత్వేన స్థితేరపిపరస్య బ్రహ్మణో నకశ్చనదోషః. యతస్సర్వత్ర శ్రుతిస్మృతిషు నిరస్తనిఖిలదోషసంబన్ధత్వ సమస్తకల్యాణగుణాకరత్వ రూపోభయలిఙ్గం పరంబ్రహ్మశ్రుతమ్, "అపహతపాప్మా... సత్యసఙ్కల్పః"[1] "నిరవద్యమ్"[2] "యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్"[3] "సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోఽసౌ"[4] "సకలానయత్రక్లేశాదయః"[5] ఇత్యాదిషు.

దీ. కింజీవస్యేవతదన్తర్యామిణః పరస్య బ్రహ్మణోఽపిజాగరాదిస్థానప్రయుక్తదోషాస్సమ్భవన్తి-ఉత నేతిసంశయః. "యఃపృథివ్యాం

౧|| ఛా-ఉ-౮-౧-౫. ౨|| శ్వే-ఉ-౬-౧౯. ౩|| ముణ్డకోప-౧-౧-౧౦. ౪|| వి-పు-౬-౫-౮౪. ౫|| వి-పు-౧-౨-౧౦.

పా.—౧-అవగమాన్మరణేఽర్ధసంపత్తి-పా. ౨. స్థాన-౩-న.

29-4-85.

తిష్ఠన్"౧ "య ఆత్మని తిష్ఠన్"౨ "యశ్చక్షుషి తిష్ఠన్"౩ "యో రేతసి తిష్ఠన్"౪ ఇత్యాదినా జీవస్యైవ సర్వావస్థాస్వవస్థితివచనాత్, ఛన్దతో పిపూయశోణితాదిమజ్జన మపురుషార్థ ఏవేతి సర్వే దోషాస్సమ్భవన్తీతి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - "అపహతపాప్మా విజరః"౫ "నిరవద్యం నిరఞ్జనమ్"౬ "సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్పః"౫ "యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్"౭ "యో మామజమనాదిం చ వేత్తి లోకమహేశ్వరమ్"౮ "పరః పరాణాం సకలా న యత్ర క్లేశాదయస్సన్తి పరావరేశే"౯ ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిభ్యో నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధతా సార్వజ్ఞ్యసత్యసఙ్కల్పత్వాద్యుభయలక్షణస్వరూపావగతేః పరస్య బ్రహ్మణస్సర్వతో౽న్తర్యామితయా౽వస్థితస్యాపి న దోషగన్ధస్సమ్భవతి, అపితు సర్వనియమనరూపలీలారస ఏవ.

సూత్రార్థస్తు (న స్థానతో౽పి పరస్య) పృథివ్యాత్మాదిష్వన్తర్యామితయా౧౽వస్థితస్యాపి పరస్య బ్రహ్మణః, జీవస్య తత్ర తత్రా౨వస్థితస్య యే దోషా ఉక్తాః- తే న సమ్భవన్తి. కుతః?(ఉభయలిఙ్గం సర్వత్ర హి)(హి) హేతౌ. యతస్సర్వత్ర శ్రుతిస్మృతిషు నిరస్తనిఖిల దోషత్వ సమస్తకల్యాణ గుణాత్మకత్వరూ (పోభయలిఙ్గమ్) - ఉభయలక్షణం పరం బ్రహ్మావగతమ్.

౩౨౬-సూ॥—భేదాదితి చేన్న ప్రత్యేక మతద్వచనాత్ ॥౩.౨.౧౨

సా. జీవస్య స్వతో౽పహతపాప్మనో౽పి శరీరసంబన్ధిత్వావస్థాభేదాద్యథా దోషసంబన్ధః, తథా పరస్యాపి "యస్య పృథివీ శరీరమ్"౧ ఇత్యాదిశరీరసంబన్ధిత్వాద్దోష ఇతి చేత్. న, "యస్య పృథివీ శరీరమ్"౧ ఇత్యాదిషు ప్రతిపర్యాయం "స త ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః"౧ ఇతి నిర్దోషత్వవచనాత్.

దీ. యథా జీవస్య స్వతో౽పహతపాప్మత్వాది గుణకస్యాపి దేవాదిశరీరసమ్బన్ధి౩తయా౽వస్థాభేదాదుక్తదోషసమ్బన్ధిత్వమ్; ఏవం

౧॥ బృ-ఉ-౫-౭-౩. ౨॥ మాధ్యన్దినశాఖాయామ్. ౩॥ బృ-ఉ-౫-౭-౧౮. ౪॥ బృ-ఉ-౫-౭-౨౩. ౫॥ ఛా-ఉ-౮-౧-౫. ౬॥ ముణ్డకోప-౧-౧-౧౦. ౭॥ శ్వే-ఉ-౬-౧౯. ౮॥ గీ-౧౦-౩. ౯॥ వి-పు-౬-౫-౧౦.

పా.—౧-అవస్థానతో౽పి-గ-౨. ౨-అవస్థానేన జీవస్యైవయే-పా. ౩-త్వావస్థా-గ-౨.

పరస్యాపి "యస్యపృథివీశరీరమ్"౧ ఇతిశరీరసమ్బన్ధిత్వా వస్థాభేదా త్తద్దోషాస్స్యురితిచేత్. న, (ప్రత్యేకం) - ప్రతిపర్యాయం (అతద్వచ నాత్) దోషాసమ్బన్ధిత్వవచనాత్. "యస్యపృథివీశరీరమ్"౧ ఇత్యా దిషు "ఏషతఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః"౧ ఇత్యన్తర్యామిణోఽపహతనిర్దోష త్వముచ్యతే. జీవస్యతుపరాభిధ్యానాత్తత్స్వరూపంతిరోహిత మిత్యు క్తమ్. అతశ్శరీరసమ్బన్ధిత్వేపి పరస్యైతే నదోషాః.

౩౨౭-సూ॥— అపిచైవమేకే॥ ౩. ౨. ౧౩

సా. ఏకస్మిన్ శరీరేఽవస్థితయోర్జీవ పరయోర్వ్యవిశేషఉక్తః, (ఏవమేకే) స్వశబ్దేనాభిధీయతే "ద్వాసుపర్ణా"౨ ఇత్యారభ్య, "పిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్న న్యోఽభిచాకశీతి"౨ ఇతి.

దీ. (అపిచ) - యదిదంజీవపరయో రేకస్మిఞ్ఛరీరే శరీరిత్వే నావస్థితయో ర్దోషసమ్బన్ధిత్వం తద్విపరీతత్వంచోక్తమ్ - (ఏవమేకే) శాఖినస్స్వశబ్దేనాభిధీయతే "ద్వాసుపర్ణాసయుజాసఖాయాస[౧౫ మానం వృక్షంపరిషస్వజాతే। తయోరన్యఃపిప్పలం స్వాద్వత్త్యన శ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి"౨ ఇతి.

౩౨౮-సూ॥—అరూపవదేవహితత్ప్రధానత్వాత్॥౩.౨.౧౪

సా. మనుష్యాదిశరీరేషుశరీరిత్వేపి రూపరహితవస్త్వవదేవవర్తతే(తత్) బ్రహ్మ, జీవనామరూపయోరపి నిర్వోఢృత్వేన (ప్రధానత్వాత్). తథాహిశ్రుతిః, "నామరూ పయో ర్నిర్వహితా తేయదన్తరా"౩ ఇతి, ౧నామరూపయోరన్తరా అస్పృష్టోమధ్యే వర్తతే, అవశ్యఇత్యర్థః.

దీ. మనుష్యాదిశరీరేషు శరీరిత్వమేవ జీవస్య నామరూపభా క్త్వేన కర్మవశ్యతాహేతుః - తత్పరస్యాప్యవిశిష్టంచేత్ - కథంపరస్య బ్రహ్మణోఽకర్మవశ్యత్వేన కర్మఫలానశనముచ్యతేఇత్యతఆహ. [౨౫ మనుష్యాది శరీరేషుశరీరిత్వే (అరూపవదేవహితత్) - పరం

౧॥ బృ-ఉ-౫-౭-౩. ౨॥ ముణ్డకోప-౩-౧-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౮-౧౪.

పా.—౧-నామరూపయోరన్తరా-౩.న.

బ్రహ్మ. కుతః? (ప్రధానత్వాత్) - నిర్వాహకత్వాత్· జీవస్యనామరూపభాక్త్వేన కర్మఫలాశనంనిర్వోఢుం పరస్య తత్తచ్ఛరీరేశరీరిత్వేనావస్థానమ్. యథాహ "యస్యపృథివీశరీరమ్"౧ "యస్యాత్మాశరీరమ్...యఆత్మానమన్తరోయమయతి"౨ "అన్తఃప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాంసర్వాత్మా"3 "ఆకాశోహవై నామరూపయోర్నిర్వహితా తేయదన్తరాతద్బ్రహ్మ"౪ ఇతి· అతఉభయలిఙ్గమేవ పరంబ్రహ్మ.

3౭౯-సూ॥—ప్రకాశవచ్చావైయర్థ్యాత్॥ 3.౨.౧౫

సా. యథా "సత్యంజ్ఞానమ్"౫ఇతివాక్యావైయర్థ్యాత్ స్వప్రకాశత[౧౦యాజ్ఞానస్వరూపంబ్రహ్మ; తథా "నిరవద్యమ్"౬ "యస్సర్వజ్ఞః"౭"పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ"౮ ఇత్యాది పరశ్శత వాక్యావైయర్థ్యాత్ నిరవద్యం కల్యాణగుణాకరఞ్చే త్యుభయలిఙ్గమేవ.

టీ· "సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ"౫ఇతి ప్రకాశైకస్వరూపతా బ్రహ్మణఉచ్యతే - కథముభయలిఙ్గత్వ1 మిత్యతఆహ. [౧౫

యథా "సత్యంజ్ఞానమ్"౫ ఇతివాక్యావైయర్థ్యా త్ప్రకాశో బ్రహ్మణస్స్వరూప మిత్యవగమ్యతే; తథా "యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్"౭"పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే"౮ఇత్యాదివాక్యావైయర్థ్యాత్కల్యాణగుణాకరత్వంచ బ్రహ్మణస్స్వరూపమిత్యవగమ్యతే· ఇత్యుభయలిఙ్గమేవ. [౨౦

330- సూ॥— ఆహచతన్మాత్రమ్॥ 3. ౨. ౧౬

సా. "సత్యంజ్ఞానమ్"౫ఇతి జ్ఞానస్వరూపతామాత్ర(మాహ), నాన్యన్నివారయతి అవిశేషాత్, విరోధాభావాచ్చ.

టీ. "సత్యంజ్ఞానమ్"౫ ఇతివాక్యంబ్రహ్మణోజ్ఞానం స్వరూపమిత్యేతా వన్మాత్రమాహ-నపునః కల్యాణగుణాకరత్వంనిషేధతి.[౨౫

౧॥ బృ-ఉ-౫-౭-3. ౨॥మాధ్యన్దినశాఖాయామ్. 3॥ ఆరణ- ప్ర- 3-ప-౨౧. ౪॥ఛా-ఉ-౮-౧౪. ౫॥ తై-ఆ-౨-౧-౧. ౬॥ శ్వే-ఉ-౬-౧౯. ౭॥ ముణ్డకోప-౧-౧-౧౦. ౮॥ శ్వే-ఉ-౬-౮.

పా.—౧-ఇత్యాశఙ్క్యాహ-౧. ౨-గుణగణత్వం-౧. 3-అతఉభయ-పా.

౩౩౧-సూ॥— దర్శయతిచాథోఅపిస్మర్యతే॥ ౩. ౨. ౧౭

సా. (దర్శయతిచ) నిర్దోషత్వమ్ కల్యాణగుణాకరత్వఞ్చ వేదాన్తగణః "నిష్కళంనిష్క్రియంశాన్తమ్"౧ "తమీశ్వరాణామ్"౨ఇత్యాదిః. "యోమామ[జ]మనాదిమ్"౩ ఇత్యాదినా స్మర్యతేచతత్.

దీ. (దర్శయతిచ) వేదాన్తవాక్యగణోనిరస్తనిఖిలదోషత్వం కల్యాణగుణాకరత్వంచ "నిష్కళంనిష్క్రియం శాన్తంనిరవద్యంనిరఞ్జనమ్"౧ "తమీశ్వరాణాంపరమం మహేశ్వరం తందేవతానాంపరమంచదైవతమ్"౨ఇత్యాదికః. స్మర్యతేచ "యోమామజమనాదించ వేత్తిలోక మహేశ్వరమ్"౩ "అహంకృత్స్నస్యజగతః ప్రభవఃప్రళయస్తథా। మత్తఃపరతరంనాన్యత్"౪ ఇత్యాదిషు.

౩౩౨-సూ॥— అతఏవచోపమాసూర్యకాదివత్॥— ౩. ౨. ౧౮

సా. యతః పృథివ్యాదౌ సర్వత్రస్థితస్యాపి నిర్దోషత్వమ్ కల్యాణగుణాకరత్వఞ్చ, (అతఏవ) శాస్త్రేషు జల (సూర్యకాదివ) దిత్యుపమా, "ఆకాశ[౧]మేకంహియథా ... జలాధారేష్వివాంశుమాన్"౫ ఇతి.

దీ. యతోబ్రహ్మణో నిరస్తనిఖిలదోషత్వ కల్యాణగుణాకరత్వేనోభయలిఙ్గత్వాత్పృథివ్యాదిస్థానతోపి[1]నతత్తత్ప్రయుక్తదోషగన్ధసమ్భవః- (అతఏవ)శాస్త్రేషుచ జలసూర్య[2]కాద్యుపమాక్రియతే "ఆకాశమేకంహియథా ఘటాదిషుపృథగ్భవేత్ । తథాత్మై[క]ోహ్యనేకస్థోజలాధారేష్వివాంశుమాన్"౫ ఇత్యాదిషు.

౩౩౩-సూ॥— అమ్బువదగ్రహణాత్తు నతథాత్వం॥— ౩. ౨. ౧౯.

సా. అంబుని సూర్యోయథాగృహ్యతే, నతథాపరమాత్మా పృథివ్యాదౌ. అత్రపరమార్థతస్స్థితః అతోననిర్దోషత్వమితి.

దీ. (తు)శబ్దశ్చోద్యందోతయతి.అమ్బునీవాగ్రహణాత్. యథా

౧॥ శ్వే-ఉ-౬-౧౯. ౨॥ శ్వే-ఉ-౬-౧౩. ౩॥ గీ-౧౦-౯. ౪॥ గీ-౭-౬. ౫॥

పా.—౧-తత్ప్రయుక్తదోషగన్ధాభావఃఅతఏవ-౧.౨-కాదివదిత్యుపమా-౧.

౭మ్బుని సూర్యః తథా౽నవస్థిత ఏవ భ్రాన్త్యా తత్రస్థిత ఇవ గృహ్యతే-న తథా పరమాత్మా పృథివ్యాదౌ గృహ్యతే "యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ పృథివ్యా అన్తరః"౧ ఇతి పరమార్థతస్థితో గృహ్యతే· అతో (న తథాత్వం) న సూర్యస్యేవ తత్ప్రయుక్త దోషగన్ధాభావః పరమాత్మనః, పరమార్థతస్థితత్వాత్·

౩౩౪-సూ॥— వృద్ధిహ్రాసభాక్త్వ మన్తర్భావా దుభయ సామఞ్జస్యా దేవం దర్శనాచ్చ॥— ౩· ౨. ౨౦.

సా. పరిహరతి.

నేతి వర్తతే, నైవమ్, పృథివ్యాదిష్వన్తర్భావాత్ పరస్య తద్గత (వృద్ధిహ్రాసభాక్త్వం,) దృష్టాన్తేన నివర్త్యత ఇత్యుభయదృష్టాన్తోపాదానసామఞ్జస్యాదవగమ్యతే. "ఆకాశమేకం హి యథా"౨ ఇతి వస్తుతస్థితమాకాశమ్ వస్తుతో౽నవస్థితఞ్చ సూర్యకముభయముపాదత్తే ఆనవస్థితస్య యథా న దోషస్పర్శః, తథా స్థితస్యాపి హేత్వభావాదితి జ్ఞాపయితుమ్. వివక్షితధర్మసామ్య జ్ఞాపనాయ సింహ ఇవేతి దృష్టాన్తో దృశ్యతే. అథవా (దర్శనాచ్చే)తి, "అశ్వ ఇవ రోమాణి విధూయ పాపమ్"౩ ఇత్యాదౌ వివక్షితసామ్యాన్వయో దార్ష్టాన్తికే హి దృశ్యతే. అశ్వో హి రోమాణి సహజాని స్వావయవభూతాని మూర్తద్రవ్యాణి స్వశరీరం కమ్పయన్ కానిచిన్ముఞ్చతి, ఆత్మా తు స్వేన కదాచిదనుష్ఠితాని క్షణధ్వంసితయా వినష్టాని కర్మాణి భగవదప్రీతికరాణీతి భగవతా స్వాప్రీతికృతదుఃఖాని దాతుం ప్రవృత్తేన ఉపాసనప్రీతికృతా౽నుగ్రహాన్నివర్తితానీతి తత్సంపర్కాభావ మనుసన్ధత్తే.

దీ. పరిహరతి.

పృథివ్యాదిషు విషమేషు స్థానేషు స్థితస్యాపి పరమాత్మనః తదన్తర్భావాత్ - తథా౽వస్థానతః తత్ప్రయుక్త వృద్ధిహ్రాసభాక్త్వం "జలాధారేష్వివాంశుమాన్"౨ ఇతి దృష్టాన్తేన నివర్త్యతే. కుతో౽వగమ్యతే ఏతావన్మాత్రమితి; (ఉభయసామఞ్జస్యాదేవమ్) ఉభయదృష్టా

౧॥ బృ-ఉ-౫-౭-౩. ౨॥ ౩॥ఛా-ఉ-౮-౧౩.

న్తోపాదానసామఞ్జస్యా దేవమవగమ్యతే. "ఆకాశమేకం హి యథా ఘటాదిషు పృథగ్భవేత్"౧ ఇతి ఘటకరకాదిషు విషమేష్వవస్థితమాకాశమ్, "జలాధారేష్వివాంశుమాన్"౧ ఇతి చాంశుమన్తం పరమార్థతస్స్థితమనవస్థితం చోభయం దృష్టాన్తతయోపాదాయ "తథాత్మైకోహ్యనేకస్థః"౧ ఇతి నిగమనాత్ తత్తత్స్థానప్రయుక్తవృద్ధిహ్రాసభాక్త్వనివర్తనమాత్రం వివక్షితమిత్యవగమ్యతే. అన్యథాఽపి దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోస్సర్వసామ్యాభావేపి "సింహ ఇవ మాణవకః" ఇత్యాదిషు దృష్టాన్తోపాదానదర్శనాచ్చైవమవగమ్యతే.

౩౩౫-సూ॥— ప్రకృతైతావత్త్వం హి ప్రతిషేధతి [౧౦ తతో బ్రవీతి చ భూయః॥— ౩. ౨. ౨౧.

సా "అథాత ఆదేశో నేతి నేతి"౨ ఇతి సకలవిశేషప్రతిషేధాత్ నోభయలిఙ్గమిత్యత ఆహ.

"ద్వే వావ బ్రహ్మణో రూపే"౩ ఇత్యారభ్య, కృత్స్నప్రపఞ్చస్య బ్రహ్మణో రూపత్వేనాప్రజ్ఞాతస్య రూపత్వముపదిశ్య, పునస్తస్యైవ ప్రతిషేధాసంభవాత్ ప్రకృతైతావన్మాత్రం న భవతి బ్రహ్మేతి బ్రహ్మణః ప్రకృతేయత్తాం "నేతి నేతి"౨ ఇతి ప్రతిషేధతి. (తతః) ౨ పశ్చాత్. పూర్వమనుక్తం గుణగణం బ్రవీతి చ. "న హ్యేతస్మాదితి నేత్యన్యత్పరమస్తి"౨ ఇతి నేతి నిర్దిష్టాద్బ్రహ్మణోఽన్యన్నహ్యస్తీత్యుత్కృష్టమ్. అథ నామధేయం "సత్యస్య సత్యమ్"౨ ఇతి చ. తన్నిర్వచనమ్ "ప్రాణా వై సత్యం తేషామేష సత్యమ్"౨ ఇతి. ప్రాణాః-జీవాత్మానః వియదాదివదుత్పత్త్యభావాత్ సత్యమ్. తేభ్యోప్యేష సత్యం జ్ఞానసఙ్కోచాద్యభావాత్. అతః ప్రకృతేయత్తాప్రతిషేధాదుభయలిఙ్గమేవ.

దీ. "అథాత ఆదేశో నేతి నేతి"౨ ఇత్యాదినా పూర్వప్రకృతస్య మూర్తామూర్తప్రపఞ్చస్య బ్రహ్మణో రూపత్వప్రతిషేధాన్నిష్ప్ర

౧॥ ౨॥ బృ-ఉ-౪-౩-౬. ౩॥ బృ-ఉ-౪-౩-౧.

పా.---౧-తోనవస్థితఞ్చ-పా. ౨-పశ్చాత్-౩-న.

పఞ్చం సన్మాత్రమేవ బ్రహ్మ, నపునరుక్తస్వరూప ముభయలిఙ్గమిత్యా శఙ్కాభ్యుహ.

హీతి - హేతౌ. "ద్వే వావ బ్రహ్మణోరూపే మూర్తంచా మూర్తమేవచ"౧ ఇత్యాదినా స్థూలస్య సూక్ష్మస్యచ ప్రపఞ్చస్య బ్రహ్మణో రూపతయా ప్రమాణాన్తరాఽప్రజ్ఞాతస్య అపౌరుషేయరూప తయోపదిష్టస్యనిషేధాసమ్భవాత్ ప్రకృతైతావత్త్వంహిబ్రహ్మణః ప్రతిషేధతి - పూర్వప్రకృతైతావన్మాత్రం నభవతి బ్రహ్మేతిహి "అథాత ఆదేశో నేతి నేతి"౨ ఇత్యత్ర ప్రతిపాద్యత ఇత్యర్థః. (తతో బ్రవీతిచభూయః) (తతః) పూర్వోక్తాద్భూయస్త్వం (బ్రవీతిచ) [౧౦
వాక్యశేషః "నహ్యేతస్మాదితి నేత్యన్యత్పరమస్తి అథనామధేయం సత్యస్యసత్యమితి ప్రాణావై సత్యం తేషామేషసత్యమ్"౨ ఇతి. ఇతి నేతినిర్దిష్టాదేతస్మాద్బ్రహ్మణోఽన్యన్నహ్యస్తి. పరబ్రహ్మణోఽన్య త్స్వరూపతో గుణతశ్చోత్కృష్టం నహ్యస్తీత్యర్థః. "సత్యస్య సత్యమ్" ఇతి బ్రహ్మణో నామధేయమ్. తస్యనిర్వచనమ్ - "ప్రాణా[౧౧
వై సత్యం తేషామేషసత్యమ్" ఇతి. ప్రాణసాహచర్యాజ్జీవాత్మానః - ప్రాణాః. తేహివియదాదివదనుత్పాద్యత్వేనసత్యమ్. తేభ్యోప్యేషసత్యమ్. తేహికర్మానుగుణ దేహయోగేన జన్మవన్తః. తద ప్యస్యనాస్తీతి తేషామేషసత్యమ్ - జ్ఞానసఙ్కోచవికాసరూపవికారస్యాప్యసమ్భవాత్. అతఃప్రమాణాన్తరాప్రజ్ఞాతస్వరూపస్య బ్రహ్మణోమూర్తామూర్తప్రపఞ్చ ప్రకారతయోపదేశాత్, ౨పునరపిప్రకార విశేషోపదేశాచ్చ, "అథాత ఆదేశో నేతి నేతి" ౨ఇతిపూర్వప్రకృతేయత్తా ౩బ్రహ్మణః ప్రతిషిధ్యత ఇత్యర్థః.

౩౩౬. సూ॥ — తదవ్యక్తమాహహి ॥ — ౩. ౨. ౨౨.

సా. ప్రత్యక్షేణసన్మాత్రం బ్రహ్మైవగృహ్యతే, అన్యత్సర్వంభ్రాన్తమితి, [౨౫
"నేతి నేతి"౨ ఇతినిషేధార్థ ఇత్యతఆహ.

౧॥ బృ-ఉ-౪-౩-౧. ౨॥ బృ-ఉ-౪-౩-౬.

పా.---౧-వికాస-౩-న. ౨-ఉభయలిఙ్గమేవపున-౧-౨. ౩-ప్రమాణం బ్రహ్మణః-౧-౨.

బ్రహ్మస్వరూపం న కేనాపిప్రమాణేనవ్యజ్యతే. తథాహహిశ్రుతిగణః, "నసన్దృశేతిష్ఠతిరూపమస్య నచక్షుషాపశ్యతికశ్చనైనమ్"౧ ఇత్యాదిః. ప్రత్యక్షాదినాతు పటాదేరేవాస్తిత్వంగృహ్యతే నబ్రహ్మణః.

దీ. †(ననుచ వస్తుతఃప్రత్యక్షేణ నిర్విశేషసన్మాత్ర మేవగృహ్యతే-తదతిరిక్తం భ్రాన్త్యాప్రతీయమానం ౧ సవిశేషరూపమనూద్య "నేతినేతి"౨ ఇతినిషిధ్యత ఇత్యత్రాహ.)

బ్రహ్మణః ప్రమాణాన్తరా ప్రజ్ఞాతతాం దృఢయతి. (తత్)-బ్రహ్మ నకేనాపిప్రమాణేన వ్యక్తమ్. తథా(ఆహహి) శ్రుతిః "నసందృశేఽతిష్ఠతిరూపమస్య"౧ ఇత్యాదికా.

౩౩౭ - సూ ॥— అపిసంరాధనే ప్రత్యక్షానుమానాభ్యామ్॥—౩. ౨. ౨౩.

సా. అపిచాత్మార్థ ప్రియానుధ్యాన రూపసమ్యక్ప్రీణనేసతి బ్రహ్మస్వరూపం గృహ్యతఇతిశ్రుతి స్మృతిభ్యామవగమ్యతే "నాయమాత్మాప్రవచనేనలభ్యః"౩ ఇతిశ్రుతిః; "నాహంవేదైః"౪ ఇత్యాదిస్మృతిః.

దీ. అపిచ - సంరాధన ఏవోపలభ్యతే. (సంరాధనం)సమ్యక్ప్రీతియుక్తంభజనమ్; ఉపాసనమితి యావత్. ఉపాసనరూపతర్పణేనవినా కేనాపి నోపలభ్యతఇతి శ్రుతిస్మృతిభ్యామవగమ్యతే. "నాయమాత్మాప్రవచనేనలభ్యో నమేధయా నబహునాశ్రుతేన। యమేవైషవృణుతే తేనలభ్యః"౩ "నాహంవేదైర్నతపసానదానేనచనచేజ్యయా... భక్త్యాత్వనన్యయాశక్యః"౪ ఇతి హిశ్రుతిస్మృతీ. అతః కేనాపిప్రమాణేనా నభివ్యక్తస్వరూపత్వాద్బ్రహ్మణః "ద్వేవావ బ్రహ్మణోరూపే"౫ ఇత్యాదినా బ్రహ్మణః ప్రకారతయోపదిష్టం జగదైశ్వర్యం "నేతినేతి"౨ ఇతిననిషిధ్యతే, కిన్తు ప్రకృతేయత్తామాత్రంతు నిషిధ్యతే.

౧॥ తై- నా- ౬- ౧- ౧౦. ౨॥ బృ- ఉ- ౪-౩-౬. ౩॥ ముణ్డకోప-౩-౨-౩. ౪॥ గీ-౧౧-౫౩. ౫॥ బృ-ఉ-౪-౩-౧.

పా.—†(కుణ్డలితం)౨-౩-న.౧-సవిశేషరూపం-౩-న. ౨-ఆదికా.ప్రత్యక్షేణగృహ్యమాణమస్తిత్వంపటాదేరేవనబ్రహ్మణఇత్యర్థః-౧-౨. ౩-ప్రీతికరంప్రీతియుక్తం-౧-౨.

30-4-85.

౭౯. ౫ ఉభయలిఙ్గాధి. ౧౪ ప్రకాశాదివచ్చ... ౧౫ అతోఽనన్తేన... ౧౯౩
౮౦. ౬ అహికుణ్డలాధి. ౧ ఉభయ...॥ ౩౩౮-౩౯-౪౦॥ ౩.౨.౨౪-౨౫-౨౬

౩౩౮ - సూ॥— ప్రకాశాదివచ్చావైశేష్యం ప్రకాశశ్చకర్మ ణ్యభ్యాసాత్॥— ౩. ౨. ౨౪.

సా. సంరాధన (కర్మణ్యభ్యాసాత్) యేషాం బ్రహ్మస్వరూపదర్శనంజాతమ్, తద్దర్శనే జ్ఞానానన్దాదే † రివ జగదైశ్వర్యస్యా వైశేష్యంప్రతీయతే "అహంమనుర భవంసూర్యశ్చ"౧ ఇత్యాదౌ.

దీ. ఇతశ్చజ్ఞానానన్దవ జ్జగదైశ్వర్యమపి బ్రహ్మణోరూపమ్. యేషాంవామదేవాదీనాం సంరాధనరూప (కర్మణ్యభ్యాసా) త్ప్రకాశశ్చసంజాతః- దర్శనంసంజాతమ్. తేషాందర్శనే (ప్రకాశాదివత్) జ్ఞానాదేరివ జగదైశ్వర్యస్యాప్యవైశేష్యం ప్రతీయతే "తద్ధైతత్పశ్య న్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహంమనురభవం సూర్యశ్చ"౧ "అహంకక్షీవాన్"౨ఇత్యాదౌ.

౩౩౯-సూ॥—అతోఽనన్తేనతథాహిలిఙ్గమ్॥—౩. ౨. ౨౫.

సా. (అతః) "ద్వేవావబ్రహ్మణోరూపే"౩ ఇత్యాదినోపదిష్టేనా నన్తేనకల్యాణగుణగణేన యోగో బ్రహ్మణస్సిద్ధః. తథాసత్యుభయలిఙ్గ మేవబ్రహ్మ.

దీ. అతోఽనన్తేనకల్యాణగుణగణేన యోగోబ్రహ్మణస్సిద్ధః. తథాసత్యుభయలిఙ్గమేవబ్రహ్మ.

౮౦ - ౩౪౦ - సూ॥— ఉభయవ్యపదేశాత్త్వహికుణ్డల వత్॥—౩. ౨. ౨౬.

సా. "ఆత్మైవేదంసర్వమ్"౪ "అస్మాన్మాయీసృజతే"౫ ఇత్యేకత్వనానాత్వ వ్యపదేశాత్, అహేఃకుణ్డలభావాదివత్ బ్రహ్మస్వరూపస్యైవ "ద్వేవావబ్రహ్మణో రూపే"౩ ఇత్యాదినోక్తః పృథివ్యాదిభావః.

దీ. "ద్వేవావబ్రహ్మణోరూపే"౩ ఇత్యాదినోపదిష్ట మచిద్వస్తునో బ్రహ్మరూపత్వం కింబ్రహ్మస్వరూపస్యైవాచిద్రూపేణ పరిణామాద్భవతి-ఉతపరస్మిన్బ్రహ్మణ్యచిద్వస్తునిచైకజాతియోగాత్-

౧॥ బృ-ఉ-౩-౪-౧౦. ౨॥ ౩॥ బృ-ఉ-౪-౩-౧.
౪॥ ఛా-ఉ-౭-౨౩-౨. ౫॥ శ్వే-ఉ-౪-౯. † ఇవ-౩-న.

అథ జీవవ ద్బ్రహ్మశరీరతయా బ్రహ్మవిశేషణత్వే నేతి సంశయః. భిన్నత్వాభిన్నత్వ రూపోభయవ్యపదేశోపపత్తయే బ్రహ్మైవాచిద్రూపేణపరిణమత ఇతిప్రథమఃపక్షః. తథాతుసతి బ్రహ్మణోనిర్దోష[1]త్వాదికంబాధ్యేతేత్యేకజాతి యోగే నేతిద్వితీయఃపక్షః. ఏవంసతి "ఆత్మైవేదంసర్వమ్"[౧] "బ్రహ్మైవేదంసర్వమ్"[౨] ఇతిబ్రహ్మస్వరూపస్యైవ సర్వశబ్దవాచ్యత్వ వ్యపదేశబాధస్స్యాత్ - [2]నహ్యేకైవగోవ్యక్తిః ఖణ్డోగౌఃముణ్డోగౌఃపూర్ణశృఙ్గోగౌరిత్యాది సర్వగోవ్యక్తివాచకశబ్దైరభిధీయతే· అతోజీవస్యైవ బ్రహ్మశరీరతయా బ్రహ్మవిశేషణత్వే నాచిద్వస్తునోపి బ్రహ్మాంశత్వమితిరాద్ధాన్తః· సూత్రార్థస్తు - (తు) శబ్దోఽవధారణే. అహేఃకుణ్డలభావాదివ ద్బ్రహ్మస్వరూపస్యై వాచిద్రూపేణావస్థానమ్. కుతః? నానాత్మైకత్వో భయవ్యపదేశాత్·

౩౮౧-సూ॥— ప్రకాశాశ్రయవద్వా తేజస్త్వాత్॥ ౩·౨.౨౭

సా. ప్రకాశతదాశ్రయయో ర్యథాస్వరూపభేదేపి తేజస్త్వయోగేన ఐక్యమ్, ఏవ మచిద్బ్రహ్మణోశ్చైకజాతియోగేన.

దీ. (వా) శబ్దోఽనన్తరోక్త వ్యావృత్త్యర్థః. యథాప్రకాశతదాశ్రయయోః తేజస్త్వైనైకజాతియోగా దభిన్నత్వం భిన్నత్వం చ - ఏవమచిద్బ్రహ్మణోరపి.

౩౮౨- సూ॥— పూర్వవద్వా॥ ౩· ౨. ౨౮

సా. వాశబ్దఃపక్షద్వయవ్యావృత్త్యర్థః. యథాపూర్వత్రజీవస్య ప్రకాశజాతిగుణశరీరవద్విశేషణైకస్వభావతయా విశిష్టైకదేశత్వేనాంశత్వమ్, ఏవ మచిద్వస్తునోపి "ఆత్మైవేదంసర్వమ్"[౧]ఇతి చిదచితోరేకేనైవ శబ్దేన ఐక్యాభిధానమిత్యంశత్వమప్యేకరూపమితి (పూర్వవద్వా) ఇత్యుక్తమ్. ఇతరపక్షయోర్బ్రహ్మణస్సదోషతాది దుర్వారమిత్యర్థః. "యస్యపృథివీశరీరమ్"[౩] "యస్యాత్మాశరీరమ్"[౪] ఇతిచిదచిద్వస్తునో శ్శరీరతయాతద్విశేషణస్వభావతా సిద్ధా.

౧॥ ఛా-ఉ-౭-౨౫-౨. ౨॥ ౩॥ బృ-ఉ-౫-౭-౩.
౪॥ మాధ్యన్దినపాఠే.

పా.—౧-ఆదికం-౧-౨-౩-స. ౨-నహ్యేకఏవగౌఃఖణ్డోముణ్డఃపూర్ణ-పా.

దీ· (వా) శబ్దః పక్షద్వయవ్యావృత్త్యర్థః. (పూర్వవత్) యథాపూర్వత్ర " అంశో నానావ్యపదేశాత్ "౧ "ప్రకాశాదివత్తు నైవంపరః"౨ ఇత్యుభయవ్యపదేశో పపత్తయే, బ్రహ్మణోనిర్దోషత్వసిద్ధయేచ, ప్రకాశజాతి గుణశరీరవత్ పృథక్సిద్ధ్యనర్హ విశేషణతయాజీవస్య బ్రహ్మాంశత్వముక్తమ్ - ఏవమచిద్వస్తునోపి. అచిద్వాచిశబ్దేనాప్యచిద్వస్తువిశిష్టంబ్రహ్మైవాభిధేయమితి " ఆత్మైవేదంసర్వమ్" ౩ "బ్రహ్మైవేదంసర్వమ్"౪ ఇత్యభేదవ్యపదేశోపపత్తిః. విశేషణవిశేష్యయోః స్వరూప స్వభావభేదజ్ఞాపనాయ విశేషణ।విశేష్యౌనిష్కృష్య భేదేన వ్యపదేశశ్చోపపద్యతే " క్షరంత్వవిద్యాహ్యమృతంతువిద్యా విద్యావిద్యే ఈశతేయస్తుసోన్యః" ౫ ౨ఇతి. బ్రహ్మణోనిర్దోషత్వంచ·

౩౪౩ - సూ॥—ప్రతిషేధాచ్చ॥ ౩. ౨· ౨౯

సా. " నాస్యజరయైతజ్జీర్యతి "౬ ఇత్యాదినాఽచిద్ధర్మ (ప్రతిషేధాచ్చై)వమ్·

దీ· " సవాఏషమహానజ ఆత్మాఽజరోఽమరః"౭ " నాస్యజరయైతజ్జీర్యతి... విజరోవిమృత్యుః"౬ ఇత్యాదిభిఃబ్రహ్మణోఽచిద్ధర్మ (ప్రతిషేధాచ్చ) విశేషణవిశేష్య³భావేనైవాంశాంశిభావ ఇత్యర్థః.

అ ౮౧. ౩౪౪-సూ॥— పరమతస్సేతూన్మానసమ్బన్ధభేదవ్యపదేశేభ్యః॥ ౩. ౨. ౩౦

సా "జన్మాద్యస్యయతః"౮ ఇత్యాదినా "ప్రతిషేధాచ్చ"౯ ఇత్యేతదన్తేన యత్పరమకారణం బ్రహ్మప్రతిపాదితమ్, అతఃపరమపి కిఞ్చిత్తత్త్వమస్తీతి యుక్త్యాభాసేనాశఙ్క్యతే. "అథయఆత్మాస సేతుః"౧౦ "ఏతంసేతుంతీర్త్వా"౧౧ "చతుష్పాద్బ్రహ్మ"౧౨ "అమృతస్యైషసేతుః"౧౩ ఇత్యాదిభిరస్యబ్రహ్మణః సేతుత్వ తరి

౧॥ బ్ర-సూ-౨-౩-౪౨. ౨॥ బ్ర-సూ-౨-౩-౪౫. ౩॥ ఛా-ఉ-౭-౨౩-౨. ౪॥ ౫॥ శ్వే-ఉ-౫-౧. ౬॥ ఛా-ఉ-౮-౧-౫. ౭॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౫. ౮॥ బ్ర-సూ-౧-౧-౨. ౯॥ బ్ర-సూ-౩-౨-౨౯. ౧౦॥ ఛా-ఉ-౮-౪-౧. ౧౧॥ ఛా-ఉ-౮-౪-౨. ౧౨॥ ఛా-ఉ-౩-౧౮-౨. ౧౩॥ ముణ్డకోప-౨-౨-౫.

పా. —౧-విశేష్యయోర్నిష్కృష్య. ౨-ఇత్యాది-౧. ౩-భావేవాంశాంశి-౧-౨.

తవ్యత్వ పరిమితత్వ ప్రాపకత్వ వ్యపదేశేభ్యః, “ తేనేదంపూర్ణంపురుషేణసర్వం తతోయదుత్తరతరమ్”౧ ఇత్యేతస్మా దర్థాన్తరవ్యపదేశాచ్చా న్యత్పరమస్తీతి.

దీ. “యతో వా ఇమాని”౨ ఇత్యాదినా జగజ్జన్మాదికారణతయా నిర్దిష్టాత్పరస్మాద్బ్రహ్మణోపి పరం తత్త్వం కిఞ్చిదస్తి- నేతి సంశయః ఇతోపి పరమస్తీతి పూర్వపక్షః. “అథ య ఆత్మా స సేతుః”౩ ఇత్యస్య సేతుత్వవ్యపదేశాత్, “ ఏతం సేతుం తీర్త్వా”౪ ఇత్యస్యోత్తరితవ్యత్వోపదేశాచ్చాతోన్యదప్యస్తీతి గమ్యతే. “ చతుష్పాద్బ్రహ్మ”౫ “ షోడశకలమ్”౬ ఇతి పరిమితత్వ వ్యపదేశాచ్చా పరిమితమన్యదస్తీతి ప్రతీయతే. “ అమృతస్యైష సేతుః”౭ ఇతి ప్రాపకత్వశ్రుతేశ్చా [౧౦ నేన ప్రాప్యమన్యదప్యస్తీతి ప్రాప్యప్రాపకరూపసమ్బన్ధాత్ప్రతీయతే. తథా “ తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వం తతో యదుత్తరతరమ్”౧ ఇతి పురుషశబ్దనిర్దిష్టాద్బ్రహ్మణ ఉత్తరతరత్వేన భేదవ్యపదేశాచ్చాన్యత్పరమస్తి. రాద్ధాన్తస్తు - “నహ్యేతస్మాదితి నేత్యన్యత్పరమస్తి”౮ ఇతి - నేతి నిర్దిష్టాత్ మూర్తామూర్తరూపాద్బ్రహ్మణోఽన్యత్పరం నాస్తీతి పరతత్త్వనిషేధాత్కారణాద్బ్రహ్మణోఽన్యత్పరం నాస్తి. సేతుత్వవ్యపదేశస్తు “ ఏషాం లోకానామసమ్భేదాయ”౩ ఇతి సర్వలోకాసఙ్కరకరత్వకృతః. “ఏతం సేతుం తీర్త్వా”౪ ఇతి తరతిరపి వేదాన్తం తరతీతివత్ప్రాప్తివచనః. “చతుష్పాద్బ్రహ్మ”౫ “షోడశకలమ్”౬ ఇత్యున్మానవ్యపదేశోపి “ వాక్పాదః...చక్షుః పాదః”౫ ఇతివదుపాసనార్థః. సమ్భవతి చాపరిమితస్యాపి తత్తద్దేశసమ్బన్ధితయోన్మితత్వానుసన్ధానమ్. “అమృతస్యైష సేతుః”౭ ఇతి స్వస్యైవామృతస్య స్వయమేవ ప్రాపకముచ్యతే- “యమేవైష వృణుతే తేన లభ్యః”౯ ఇత్యాదిశ్రుతేః. “ తతో యదుత్తరతరమ్”౧ ఇత్యపి “ తేనేదం పూర్ణమ్”౧ ఇతి నిర్దిష్టాత్పురుషాదన్యస్య న పరత్వమాహ- అపితు “తమేవం

౧॥ శ్వే-ఉ-౩-౯. ౨॥ తై-భృ-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౮-౪-౧. ౪॥ ఛా-ఉ-౮-౪-౨. ౫॥ ఛా-ఉ-౩-౧౮-౨. ౬॥ ప్రశ్నోప-౬-౧. ౭॥ ముణ్డకోప-౨-౨-౫. ౮॥ బృ-ఉ-౪-౩-౬. ౯॥ ముణ్డకోప-౩-౨-౩.

పా — ౧-కిమప్యస్తి-౧-౨. ౨-తర్తవ్య-పా. ౩-అస్తీతి తథా తేనేదం-౧-౨.

విద్వానమృత ఇహ భవతి నాన్యః పన్థా విద్యతేఽయనాయ"౧ ఇతి పూర్వప్రతిజ్ఞాతం పురుషవేదనస్యామృతత్వహేతుత్వమన్యస్య చాపథత్వం సహేతుకముపసంహరతి. "యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కిఞ్చిత్"౨ ఇత్యారభ్య, "తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వమ్"౩ ఇతి పురుషస్య సర్వస్మాత్పరత్వం [1]జ్యాయస్త్వమన్యస్యాపరత్వాభావం[2] చ ప్రతిపాద్య, తతో హేతోః యదుత్తరతరం పురుషతత్త్వమ్ - తదేవారూపమనామయమ్. "య ఏతద్విదురమృతాస్తే భవన్తి అథేతరే దుఃఖమేవాపియన్తి"౩ ఇతి పూర్వప్రతిజ్ఞాతమేవోపసంహృతమ్.

సూత్రార్థస్తు (పరమతః) "జన్మాద్యస్య యతః"౪ ఇత్యారభ్య "అతోఽనన్తేన తథా హి లిఙ్గమ్"౫ ఇత్యన్తేన ప్రతిపాదితాన్నిఖిలజగదేకకారణాత్సర్వాన్తరాత్మనో నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధాననవధికాతిశయానన్తకల్యాణగుణాకరాత్పరస్మాద్బ్రహ్మణః పరమపి కిఞ్చిదస్తీతి కశ్చిన్మన్యతే. కుతః? (సేతూన్మానసమ్బన్ధభేదవ్యపదేశేభ్యః) వ్యాఖ్యాతాశ్చైతే.

౩౪౫ - సూ॥— సామాన్యాత్తు॥ ౩. ౨. ౩౧

సా. తుశబ్దేనైతద్వ్యావర్తయతి. నైతద్యుక్తమ్, కుతః? "న హ్యేతస్మాదితి నేత్యన్యత్పరమస్తి"౬ ఇతి మూర్తామూర్తప్రపఞ్చప్రకారతయా తద్విశిష్టాత్ ఇతి నేతి నిర్దిష్టాత్ బ్రహ్మణోఽన్యత్పరం నాస్తీత్యాది నిషేధసహస్రాత్. పరస్మిన్ బ్రహ్మణి సేతుత్వవ్యపదేశః ప్రశాసనాత్ సర్వలోకాసఙ్కరకరత్వేన సేతుసామాన్యాత్తు. తథాహ "అథ య ఆత్మా స సేతుర్విధృతిరేషాం లోకానామసంభేదాయ"౭ ఇతి. "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి శాన్త ఉపాసీత"౮ ఇత్యారభ్య. ఉక్తజగన్నిమిత్తోపాదానభూతస్యైవ బ్రహ్మణః "ఏతమితః ప్రేత్యాభిసంభవితాస్మి"౯ ఇతి పరమప్రాప్యత్వవచనాత్ తరతేరపి ప్రాప్తివచనః.

దీ. (తు) శబ్దః పక్షం వ్యావర్తయతి. సేతుత్వవ్యపదేశస్తావత్

౧॥ శ్వే-ఉ-౩-౮. ౨॥ శ్వే-ఉ-౩-౯. ౩॥ శ్వే-ఉ-౩-౧౦. ౪॥ బ్ర-సూ-౧-౧-౨. ౫॥ బ్ర-సూ-౩-౨-౨౫. ౬॥ బృ-ఉ-౪-౩-౬. ౭॥ ఛా-ఉ-౮-౪-౧. ౮॥ ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧. ౯॥ ఛా-ఉ-౩-౧౪-౪.

పా.—౧-జ్యాయస్త్వం-౧-౩-స. ౨- జ్యాయస్త్వాభావశ్చ-౨.

తస్మాత్పరం నావగమయతి- సేతుసామాన్యాత్ - పాదృశ్యాజ్జగద్వి ధృతిరూపాత్ బ్రహ్మణ స్తథావ్యపదేశ ఇతిశ్రుతిరేవ సేతు శబ్దంవ్యాచష్టే "అథయఆత్మాస సేతుర్విధృతిరేషాంలోకానామసమ్భేదా య"౧ఇతి. యద్వత్స్వభావాలోకా స్సృష్టా స్తత్తత్స్వభావాసఙ్కరాయ సర్వాల్లోకా నయమేవ సేతువద్బిభర్తీతి సేతురిత్యర్థః.

3౪౬ - సూ॥— బుద్ధ్యర్థఃపాదవత్॥ 3. ౨. 3౨

సా. "చతుష్పాత్"౨ ఇతిఉన్మానవ్యపదేశోపి "వాక్పాదః...చక్షుఃపాదః"౨ ఇతివదుపాసనార్థః.

దీ॰ "చతుష్పాద్బ్రహ్మ"౧ "పాదోఽస్యవిశ్వాభూతాని"3 ఇత్యున్మానవ్యపదేశ స్తథాఽనుసన్ధానార్థః. [1] "వాక్పాదః... చక్షుః పాదః"౨ఇతివత్॰

దీ. [2]అపరిమితస్వరూపస్యా ఽనుసన్ధానార్థతయాపి కథంపరిమితత్వమిత్యతఆహ.

3౪౭ - సూ॥— స్థానవిశేషాత్ప్రకాశాదివత్॥ 3. ౨॰ 33

సా. అపరిమితస్యాపి స్థానవిశేషసంబన్ధా 3దవచ్ఛిద్యానుసన్ధానం యుజ్యతే, ప్రకాశాకాశాదేరివ వితతస్యాపి వాతాయన ఘటాదినా.

ప్రతిపన్నవాగాది స్థానవిశేషసమ్బన్ధాత్తత్త త్స్థానసమ్బన్ధిత్వే నావచ్ఛిద్యాను సన్ధానంయుజ్యతే - యథా ప్రకాశాకాశాదే ర్వితతస్యాపి వాతాయన ఘటాదౌ॰

3౪౮ - సూ॥— ఉపపత్తేశ్చ॥ 3. ౨. 3౪

సా. ప్రాప్యస్యైవపరమాత్మనః ప్రాపకత్వోపపత్తేః; యథాహ "యమేవైషవృణుతేతేనలభ్యః"౪ ఇతి.

దీ॰ "అమృతస్యైష సేతుః"౫ [4] ఇత్యమృతస్యస్వస్య స్వయ

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౪-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-3-౧౮-౨. 3॥ పురుషసూ-3. ౪॥ ముణ్డకోప-3-౨-3. ౫॥ ముణ్డకోప-౨-౨-౫.

పా.—౧-యథా "వాక్పాదః" ఇత్యాదినాబ్రహ్మణోవాగాది పాదవ్యపదేశ ఉపాసనార్థః. ఏవమయమపి-3. ౨-స్వయమనున్మితస్యకథముపాసనార్థతయా పునరున్మానసమ్భవ స్తత్రాహ-3. 3- అల్పత్వానుసన్ధానం-3. ౪- ఇతిస్వస్యైవస్వయం ప్రాపక-౧-౨-3.

మేవప్రాపక ఇతి సేతుత్వవ్యపదేశోపపత్తేశ్చాన్యత్పరమస్తీతి కల్పనంన యుజ్యతే. "నాయమాత్మా ప్రవచనేనలభ్యో నమేధయా నబహునా శ్రుతేన । యమేవైషవృణుతే తేనలభ్య స్తస్యైష ఆత్మావివృణుతేత నూంస్వామ్"౧ఇతిహిశ్రూయతే!

౩౪౯- సూ॥—తథాఽన్యప్రతిషేధాత్ ॥ ౩. ౨. ౩౫

సా. "యస్మాత్పరన్నాపరమస్తికిఞ్చిద్యస్మాన్నాణీయోనజ్యాయోఽస్తికశ్చిత్"౨ ఇత్యస్మిన్వాక్యేపురుషాదన్యస్యజ్యాయస్త్వ (ప్రతిషేధా) దితోధికన్నాస్తి. "తతో యదుత్తరతరమ్"౩ ఇతితుయతః పురుషతత్త్వాదన్య దుత్కృష్టన్నాస్తి, తతఉత్తర తరంపురుషతత్త్వమేవా రూపమనామయమ్. "యఏతద్విదురమృతాస్తేభవన్తి అథేతరేదుఃఖమేవాపియన్తి"౩ ఇత్యుపక్రమప్రతిజ్ఞాతం సహేతుకముపసంహృతమ్. "తమేవంవిదిత్వాఽతిమృత్యుమేతి నాన్యఃపన్థాః"౪ ఇత్యుపక్రమేప్రతిజ్ఞాతమ్. అన్యథా ఉపక్రమవిరోధశ్చ.

దీ. "తేనేదంపూర్ణంపురుషేణసర్వంతతోయదుత్తరతరమ్"౩ ఇతిపురుషాదన్యస్య నపరత్వమాహ - "నతస్యేశేకశ్చన"౫ "నహ్యేతస్మాదితి నేత్యన్యత్పరమస్తి"౬ "యస్మాత్పరంనా పరమస్తికిఞ్చిద్యస్మాన్నాణీయో నజ్యాయోస్తికశ్చిత్"౨యస్మాదపరంపరం నాస్తి కిఞ్చిదిత్యర్థః. ఏవమాదిషుపురుషాదన్యస్యపరత్వప్రతిషేధాత్. "తతో యదుత్తరతరమ్"౩ ఇతితు-యతఃపురుషతత్త్వమేవోత్తరతరమ్-తతోహేతోః యదుత్తరతరం పురుషతత్త్వమ్-తదేవ "అరూపమనామయమ్"౩ఇత్యాదినా వ్యాఖ్యాతమ్. "యఏతద్విదురమృతాస్తేభవన్తి"౩ ఇతి- "తమేవంవిదిత్వాఽతిమృత్యుమేతినాన్యఃపన్థావిద్యతే అయనాయ"౪ఇతిప్రతిజ్ఞాతమేవోపసంహృతమ్. "నతస్యేశేకశ్చనతస్యనామ మహద్యశః"౫ ఇతిచపురుషతత్త్వమేవవదతి - అనన్తరం "అద్భ్య

౧॥ ముణ్డకోప-౩-౨-౩. ౨॥ శ్వే-ఉ-౩-౯. ౩॥ శ్వే-ఉ-౩-౧౦. ౪॥ శ్వే-ఉ-౩-౮. ౫॥ తై-నా-౬-౧-౯. ౬॥ బృ-ఉ-౪-౩-౬.

పా.—౧-కిఞ్చిత్-౧-న. ౨-ఇతితు వ్యాఖ్యేయంయతః-౧-౨.

స్వమ్భూతో హిరణ్యగర్భఇత్యష్టౌ"౧ఇతిపురుషతత్త్వవాచినైక వాక్యత్వావగమాత్, "అమ్భస్యపారే"౨ "యమన్తస్సముద్రే కవయో ఽవయన్తి"౩ఇతిచప్రక్రమాత్. [౯

౩౫౦-సూ॥—అనేనసర్వగతత్వమాయామశబ్దాదిభ్యః॥౩. ౨. ౩౬

సా. "అణోరణీయాన్మహతో మహీయాన్"౪ "తేనేదంపూర్ణంపురుషేణ సర్వమ్"౫ "వ్యాప్యనారాయణస్స్థితః"౬ "నిత్యంవిభుంసర్వగతంసుసూక్ష్మమ్"౭ ఇత్యాదిశబ్దైః (రనేన) బ్రహ్మణాస్వవ్యతిరిక్తవ్యాపకత్వ మవగతమ్. తత్తుతస్మాత్పరం వారయతి. [౧౦

దీ. (అనేన) బ్రహ్మణా సర్వస్యవ్యాప్తత్వం "తేనేదంపూర్ణం పురుషేణసర్వమ్"౫"అన్తర్బహిశ్చతత్సర్వం వ్యాప్యనారాయణస్స్థితః"౬ "నిత్యంవిభుంసర్వగతం సుసూక్ష్మంతదవ్యయం యద్భూతయోనిం పరిపశ్యన్తిధీరాః"౭ఇత్యాయామశబ్దేభ్యః - సర్వవ్యాప్తివాచిశబ్దేభ్యోఽవగమ్యతే. ఏవమవగమ్యమానమేతస్మాత్పరం వారయతీత్యర్థః.ఆదిశబ్దాత్ "ఆత్మైవేదంసర్వమ్"౮ ఇత్యాదయోగృహ్యన్తే. అతః "యతోవాఇమాని"౯ ఇత్యాదినాఽవగతజగన్నిమిత్తోపాదాన కారణాద్బ్రహ్మణో ఽన్యత్పరం నవిద్యతే.

అ-౮౨. ౩౫౧-సూ॥—ఫలమతఉపపత్తేః॥ ౩.౨.౩౭

సా. అతఃపరస్మాద్బ్రహ్మణఏవ కర్మభి రుపాసనేనచారాధితాత్ భోగాపవర్గరూపఫలంసిధ్యతి. కర్మ క్షణధ్వంసి నకాలాన్తరభావిఫలాయాలమితి సర్వజ్ఞాత్ పరమకారుణికాత్ ఫలసిద్ధి రుపపద్యతే.

దీ. కిం౩వేదోదితం యాగదానహోమాదిక ముపాసనాఖ్యంచ *యజేత *ఉపాసీతేతికామినో ముముక్షోశ్చకర్తవ్యతయా

౧॥ తై-నా-౬-౧-౧౦. ౨॥ తై-నా-౬-౧-౧. ౩॥ తై-నా-౬-౧-౩. ౪॥తై-నా-౬-౧౦-౧. ౫॥ శ్వే-ఉ-౩-౯. ౬॥ తై-నా-౬-౧౧. ౭॥ ౮॥ ఛా-ఉ-౭-౨౩-౨. ౯॥ తై-భృ-౧.

పా.—౧- తత్వస్యవ్యాప్యత్వమవ-౨. ౨- అవగమ్యమాన- పా. ౩-వేదవేదాన్తో-౧.

8-5-85.

శ్రూయమాణం కర్మైవాపూర్వద్వారేణ భోగాపవర్గరూపఫలదమ్ - ఉత తత్తదారాధనైః ప్రీతఃపరమపురుషఏవఫలదఇతి సంశయః. కర్మైవేతిపూర్వఃపక్షః - లోకేమర్దనాదేః కృష్యాదేశ్చకర్మణఏవ సాక్షాత్పరమ్పరయావాఫలప్రదత్వదర్శనాత్, వేదేచ "యజేతస్వర్గకామః"౧ "ఆత్మానమేవలోకముపాసీత"౨ ఇతి కామినోముముక్షోశ్చ కర్తవ్యతయా శ్రూయమాణంకర్మ తత్తత్ఫలసాధనతయా ఽవగతం క్షణికమప్యపూర్వద్వారేణ భోగాపవర్గరూప †సర్వఫలప్రదమ్. రాద్ధాన్తస్తు-కర్తవ్యతయా ఽవగతస్యయాగాదే రుపాసనస్యచ "యజ-దేవపూజాయామ్"౩ ఇత్యాదినావగతధాత్వర్థ స్వాభావ్యాత్, "వాయు[వ్యం] మేవస్వేన భాగధేయేనోపధావతిసఏవైనంభూతింగమయతి"౪ ఇతివాక్యశేషాచ్చ, "ఇష్టాపూర్తంబహుధా జాతం జాయమానం విశ్వంబిభర్తిభువనస్యనాభిః తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదుచన్ద్రమాః"౫ "సతయాశ్రద్ధయా యుక్తస్తస్యారాధనమీహతే। లభతేచ తతఃకామాన్మయైవ విహితాన్హితాన్"౬ "అహంహిసర్వయజ్ఞానాం భోక్తాచప్రభురేవచ"౭ "స్వకర్మణాతమభ్యర్చ్య సిద్ధింవిన్దతిమానవః"౮ "తత్ప్రసాదాత్పరాం శాన్తింస్థానంప్రాప్స్యసిశాశ్వతమ్"౯ ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిభ్యశ్చ, పరమపురుషఏవ కర్మభిరుపాసనేన చారాధితోభోగాపవర్గరూపఫలప్రదః. లోకేచ కృష్యాదికర్మభిస్సస్యాదికముత్పాద్య, తేన భృత్యద్వారేణ సాక్షాద్వా రాజానమభ్య[ర్]ర్చ్య, తతఏవాపేక్షితానిలభన్తే. అతఃపరమపురుషఏవ ఫలప్రదః.

సూత్రార్థస్తు (ఫలమతఉపపత్తేః) అతః - పరస్మాద్బ్రహ్మణఏవ కర్మభిరుపాసనేన చారాధితాత్ భోగాపవర్గరూపఫలమ్. కుతః? ఉపపత్తేః-కర్మహిక్షణధ్వంసినకాలాన్తరభావిఫలాయాలమ్. సహిసర్వజ్ఞ

౧॥ ౨॥ బృ-ఉ-౩-౪-౧౫. ౩॥ ధాతు-భ్వాదౌ-సి-కౌ-పు-౧౨౩-వ-౧౪. ౪॥ ౨ కాణ్డం-౧ ప్ర-౧ ప ౫॥ తై-నా-౬-౧-౬. ౬॥ గీ-౭-౨౨. ౭॥ గీ-౯-౨౪. ౮॥ గీ-౧౮-౪౬. ౯॥ గీ-౧౮-౬౨.

† సర్వ - ౧ - ౨ - న.

స్సర్వశక్తిః పరమకారుణికో మహోదారః అనాదిరనన్తశ్చ సర్వేశ్వరః స్వారాధనరూపేణ కర్మణారాధితః ఫలప్రదఇత్యుపపద్యతే.

౩౫౨ - సూ॥— శ్రుతత్వాచ్చ॥ ౩. ౨. ౩౮

సా. శ్రుతమేవహి "అన్నాదోవసుదానః"౧ "ఏషహ్యేవానన్దయాతి"౨ ఇత్యస్యైవ ఫలదాయిత్వమ్.

దీ. "సవాఏషమహానజ ఆత్మాఽన్నాదోవసుదానః"౧ "ఏషహ్యేవానన్దయాతి"౨ ఇతిభోగాపవర్గరూపం ఫలమయమేవదదాతీతి హిశ్రూయతే.

౩౫౩ - సూ॥— ధర్మంజైమినిరతఏవ॥ ౩. ౨. ౩౯

సా. ధర్మమేవ(అతః)- ఉపపత్తేః శ్రుతత్వాచ్చఫల†దాయినం జైమినిర్మనే. ఉపపత్తిస్తు కృష్యాదేర్మర్దనాదేశ్చ కర్మణ స్సాక్షాత్పరమ్పరయావా ఫలసిద్ధిదర్శనమ్. శ్రుతత్వఞ్చ కామినః కర్తవ్యతయా కర్మ¶ విధానాన్యథానుపపత్త్యా కర్మైవా పూర్వద్వారేణ తత్తత్ఫలసాధనమితి నిశ్చయః.

దీ. యాగాదికముపాసనాత్మకంచ ధర్మమేవఫలప్రదం జైమినిరాచార్యోమన్యతే. (అతఏవ) - ఉపపత్తే శ్శ్రుతత్వాచ్చేత్యర్థః. లోకే కృష్యాదేర్మర్దనాదేశ్చకర్మణఏవ సాక్షాత్పరమ్పరయావా ఫలదాయిత్వదర్శనాత్ వేదేపితథైవయుక్తమిత్యుపపత్తిః. ఉపపద్యతే చాపూర్వద్వారేణసాధనత్వమ్."యజేతస్వర్గకామః"౩ "బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్"౪ ఇతికామినఃకర్తవ్యతయా కర్మవిధానాన్యథా నుపపత్త్యా కర్మైవా పూర్వద్వారేణ ఫలసాధనమిత్య వగమ్యతే.

౩౫౪ - సూ॥— పూర్వంతుబాదరాయణోహేతువ్యపదేశాత్॥ ౩. ౨. ౪౦

సా.—పూర్వోక్తం పరమపురుషస్యైవ ఫలదాయిత్వం భగవాన్ బాదరాయణోమన్యతే "వాయవ్యంశ్వేతమాలభేత"౫ ఇత్యాదిషు, "సఏవైనంభూతింగమ

౧॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౪. ౨॥ తై-ఆ-౨-౭-౧. ౩॥
౪॥ తై-ఆ-౨-౧-౧. ౫॥ ౨కాణ్డం-౧ ప్ర-౧ ప.

† సాధనం-౨. ¶ విధానాద్యథాశ్రుతానుప-౨.

యతి"౧ ఇతి భగవదాత్మకతయా వాయ్వాదేః కర్మవిధిష్వేవ ఫలహేతుత్వవ్యపదేశాత్. వాక్యశేషస్థం విధ్యపేక్షితం హి "ప్రతితిష్ఠన్తి హ వా"౨ ఇత్యాదిషు స్వీక్రియతే. "యో వాయౌ తిష్ఠన్"౩ ఇతి హి శ్రూయతే.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తసారే,

తృతీయస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయః పాదః.

దీ. (తు)శబ్దః పక్షవ్యావృత్త్యర్థః. పూర్వోక్తం పరమపురుషస్యైవ ఫలప్రదత్వం భగవాన్(బాదరాయణో)మన్యతే. కుతః? (హేతువ్యపదేశాత్)- "వాయుమేవ స్వేన భాగధేయేనోపధావతి స ఏవైనం భూతిం గమయతి"౧ ఇతి వాయ్వాద్యాత్మనావస్థితస్య పరమపురుషస్యైవ ఫలప్రదత్వవ్యపదేశాత్. "యో వాయౌ తిష్ఠన్"౩ ఇతి చ వాయ్వాద్యాత్మనా స ఏవ వ్యవస్థిత శ్శ్రూయతే "తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదు చన్ద్రమాః"౪ ఇతి చ. తత్పరిత్యాగేనాపూర్వస్య ఫలసాధనత్వకల్పనే శ్రుతహానమశ్రుతకల్పనం చ. విధ్యపేక్షితఫలసాధనత్వప్రకారే వాక్యశేషేణావగతే సతి న ఫలసాధనత్వప్రకారకల్పనం న్యాయ్యమ్- యథైవ హి రాత్రిసత్రాది †ష్వధికారీ న కల్ప్యత ఇత్యర్థః.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే,

తృతీయస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయః పాదః.

౧॥ ౨కాణ్డం-౧ప్ర-౧౯. ౨॥ ౩॥ బృ-ఉ-౫-౭-౭.

౪॥ తై-నా-౬-౧-౭. † అధికారకల్పనం- పా.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

అ-౮౩. ౩౫౫-సూ॥— సర్వవేదాన్తప్రత్యయం చోదనాద్యవిశేషాత్॥ ౩. ౩. ౧

సా. (సర్వవేదాన్తప్రత్యయం) దహరాద్యుపాసనమేకమేవ "విద్యాత్-ఉపాసీత" ఇతి కర్మవిధిష్వివ చోదనా ఫలసంయోగరూపాఖ్యానా (మవిశేషాత్).

దీ. కింసర్వేషు వేదాన్తేషు శ్రూయమాణా దహర విద్యాప్యేకైవ- ఉతవిద్యాన్తర మితిసంశయః. అవిశేషపునశ్శ్రవణస్య ప్రకరణాన్తరస్యచ విద్యాభేదహేతుత్వాత్ విద్యాన్తరమితిపూర్వపక్షః. చోదనా ఫలసంయోగరూపాఖ్యానామవిశేషాత్, ప్రతిపత్త్రృభేదే నపునశ్శ్రవణోపపత్తేః, తతఏవప్రకరణాన్తరత్వాభావాచ్చ, విద్యైక్యమితి రాద్ధాన్తః. విద్యాసు గుణోపసంహారాదిచిన్తార్థం శాఖాన్తరాధికరణోక్త† న్యాయఃతత్ఫలఞ్చస్థిరీకృతమ్. సూత్రార్థస్తు (సర్వవేదాన్తప్రత్యయ) మేకందహరాద్యుపాసనమ్. కుత? (చోదనాద్యవిశేషాత్.)

౩౫౬-సూ॥ — భేదాన్నేతిచేదేకస్యామపి॥ ౩. ౩. ౨

సా. అవిశేషపునశ్శ్రుతిశ్చోదనాదికేఽపి నవిద్యైక్యమితిచేత్. విద్యైక్యేఽపి శాఖాన్తరే ప్రతిపత్త్రృభేదా న్నభేదః.

దీ. అవిశేషపునశ్శ్రుత్యా విద్యాభేదావగమా న్నవిద్యైక్యమితిచేత్. ఏకస్యామపివిద్యాయాం శాఖాన్తరేప్రతిపత్త్రృభేదాత్పునశ్శ్రవణమర్థవదితి నవిద్యాభేదః.

౩౫౭-సూ॥— స్వాధ్యాయస్యతథాత్వేహి సమాచారేఽధికారాచ్చ సవవచ్చతన్నియమః॥ ౩. ౩. ౩

సా. ఆథర్వణవేదే "తేషామేవై తాంబ్రహ్మవిద్యాంవదేత"౧ ఇతి శిరోవ్రతవతాన్నియమః, శిరోవ్రతస్య స్వాధ్యాయాఙ్గత్వేన "నైతదచీర్ణవ్రతోఽధీయీత"౨ ఇతి

౧॥ ఆథర్వణే-   ౨॥   † న్యాయసిద్ధంఫలంస్థిరీ-పా.

తస్యాధ్యయన సంబన్ధావగమాత్, సమాచారాఖ్యగ్రన్థే*ఇదమపి వేదవ్రతేన వ్యాఖ్యాతమితి వేదవ్రతత్వావగమాచ్చ. "బ్రహ్మవిద్యామ్" ౧ ఇత్యత్ర బ్రహ్మశబ్దో వేదవిషయః. యథా సవహోమాః స్తేషామేవ, తథా శిరోవ్రతమితి తన్నవిద్యాభేదలిఙ్గమ్.

దీ. "తేషామేవైతాం బ్రహ్మవిద్యాం వదేత శిరోవ్రతం విధివద్యైస్తు చీర్ణమ్"౧ ఇత్యాథర్వణికానాం శిరోవ్రతస్య విద్యోపదేశాఙ్గత్వ నియమదర్శనం విద్యాభేదం ద్యోతయతి విద్యైక్యే హ్యాథర్వణికానామేవేతి నియమో నోపపద్యత ఇత్యాశఙ్క్యాహ.

శిరోవ్రతం నవిద్యాఙ్గమ్- అపితు (స్వాధ్యాయస్య తథా[౧౦త్వేహి)- స్వాధ్యాయస్య తజ్జన్యసంస్కారభాక్త్వేహి తన్నియమః. "నైతదచీర్ణవ్రతోఽధీయీత"౨ ఇత్యధ్యయనసమ్బన్ధాత్, సమాచారాఖ్యేగ్రన్థే*ఇదమపి వేదవ్రతేన వ్యాఖ్యాతమితి వేదవ్రతత్వావగమాచ్చ. "బ్రహ్మవిద్యాం వదేత"౧ వేదవిద్యామిత్యర్థః. (సవవచ్చ తన్నియమః) యథాహి సవహోమాః సప్తసూర్యాదయః శతౌదనపర్య[౧౫న్తా ఆథర్వణికైకాగ్నిసమ్బన్ధినః తత్రైవ భవన్తి - తథేదమప్యాథర్వణ వేదసమ్బన్ధిత్వేన తత్రైవ † భవతి.

౩౫౮ - సూ॥— దర్శయతిచ॥ 3. 3. ౪

సా. శ్రుతిరేవవిద్యైక్యం (ద్దర్శయతి). ఛాన్దోగ్యే దహరవిద్యోక్తం గుణాష్టకం తైత్తిరీయకే కేవలం "తస్మిన్యదన్తః"౩ ఇతి వదతి. [౨౦

దీ. (దర్శయతిచ) శ్రుతిరుపాసనస్య సర్వవేదాన్తప్రత్యయత్వమ్. ఛాన్దోగ్యే దహరవిద్యాయాం "తస్మిన్యదన్తః"౪ ఇతి విహితమపహతపాప్మత్వాది గుణాష్టకం తైత్తిరీయకే కేవలం "తస్మిన్యదన్తస్తదుపాసితవ్యమ్"౩ ఇత్యేవోక్తమ్-తదుభయత్ర విద్యైకత్వే సమ్భవతి.

౩౫౯ సూ॥- ఉపసంహారోఽర్థాభేదాద్విధి శేషవత్సమానేచ॥౩·౩·౫

సా. ఏవం సర్వత్రవిద్యైక్యే అన్యతోఽన్యత్రోక్తానామన్యత్రోపసంహారః తద్విద్యోపకారరూపార్థైక్యాత్; యథైకవిధిశేషతయా విహితాఙ్గానామితి.

౧॥ అథర్వణే- ౯-౧౦-౨౩. ౨॥ ౩॥ తై-నా- ౪॥ ఛాం-ఉ-౮-౧-౧. † భవతి-౧-౨-న.

దీ॰ తదేవంసర్వవేదాన్తేషు దహరాద్యుపాసనే (సమానే)-†ఏకస్మిన్సతి తత్తదుపాసనే వేదాన్తాన్తరవిహితస్యగుణస్య వేదాన్తాన్తరేచోపసంహారఃకర్తవ్యః. కుతః? (అర్థాభేదాత్) - తద్విద్యాఙ్గత్వేనతదుపకారాభేదాత్॰ (విధిశేషవత్) యథైకస్మిన్వేదాన్తే [౫ వైశ్వానరవిద్యాదివిధిశేషతయా విహితస్య గుణస్య తదుపకారాయోపసంహారః - తథా వేదాన్తాన్తరేపి తద్విద్యాఙ్గత్వావిశేషాదుపసంహారో న్యాయ్యః॰

అ-౮౪.౩౬౦.సూ॥—అన్యథాత్వంశబ్దాదితిచేన్నావిశేషాత్ ॥౩.౩.౬

సా. పూర్వకాణ్డోక్తం ¶ స్వీకృత్యాత్రవక్తవ్యమాహ. [౧౦

సా. వాజినామ్ ఛన్దోగానాఞ్చోద్గీథే ప్రాణదృష్ట్యుపాసనం శత్రుపరిభవఫలంహివిహితమ్. తత్రతద్వైక్యం పూర్వపక్షంహృదినిధాయ రాద్ధాన్తచ్ఛాయయా చోదయతి. వాజినాంప్రాణదృష్ట్యుపాసనముద్గీథకర్తృవిషయ మితరత్ర కర్మవిషయమితిశబ్దాదేవప్రతీయతే "అథహేమమాసన్యం ప్రాణమూచుస్త్వన్న ఉద్గాయేతి తథేతితేభ్య...ఉదగాయత్" ౧ ఇత్యాదినోద్గీథకర్తృవిషయంవాజినామ్; [౧౫ ఛన్దోగానాన్తు "యఏవాయమ్ముఖ్యఃప్రాణస్తముద్గీథముపాసాఞ్చక్రిరే" ౨ ఇత్యుద్గీథకర్మవిషయమితిచేత్, తదిదమాహ(అన్యథాత్వంశబ్దాదితిచే)దితిన, ఉపక్రమావిశేషాత్ "హన్తాసురాన్యజ్ఞ ఉద్గీథేనాత్యయామ" ౩ ఇత్యేకత్ర. అన్యత్రాపి "తద్ధదేవా ఉద్గీథమాజహ్రురనేనైనానభిభవిష్యామ" ౪ ఇతి.

దీ॰ అస్తిహ్యుద్గీథవిద్యా వాజినాంఛన్దోగానాంచ॰ వాజినాం తావత్ "హన్తాసురాన్యజ్ఞ ఉద్గీథేనాత్యయామ" ౩ ఇత్యారభ్య, ఉద్గీథేప్రాణదృష్ట్యోపాసనంశత్రుపరిభవఫలంవిహితమ్. ఛన్దోగానామపి "తద్ధదేవాఉద్గీథమాజహ్రురనేనైనానభిభవిష్యామ" ౪ ఇత్యారభ్య, ఉద్గీథేప్రాణదృష్ట్యోపాసనమేవ శత్రుపరిభవఫలముక్తమ్॰ కిముభయత్రవిద్యైక్యమ్ - ఉత విద్యాభేదఇతిసంశయః. చోదనాద్యవిశేషాద్విద్యైక్యమితిపూర్వఃపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - యద్యప్యుభయత్రోద్గీథే

౧॥ బృ-ఉ-౩-౩-౭. ౨॥ఛా-ఉ-౧-౨-౭. ౩॥ బృ-ఉ-౩-౩-౧. ౪॥ఛా-ఉ-౧-౨-౧. † ఏకస్మిన్-౧-న. ¶ స్థిరీకృత్య-౨.

ప్రాణదృష్ట్యోపాసనమవిశిష్టముక్తమ్-తథాపిచ్ఛన్దోగానాం "ఓమిత్యేతదక్షరముద్గీథముపాసీత"౧ ఇతిప్రకృత్య "ఉద్గీథమాజహ్రురనేనైనానభిహనిష్యామ"౨ ఇత్యుద్గీథావయవేప్రణవే ప్రాణదృష్ట్యోపాసనముక్తమ్. వాజినాంతు "హన్తాసురాన్యజ్ఞఉద్గీథేనాత్యయామ"౩ ఇత్యుపక్రమాదవిశేషేణ కృత్స్నే౽ద్గీథే ప్రాణదృష్ట్యోపాసనముక్తమ్. "అథహయఏవాయం ముఖ్యఃప్రాణ స్తముద్గీథముపాసాఞ్చక్రిరే"౪ ఇతిఛన్దోగానా ముద్గానకర్మణ్యుద్గీథావయవేప్రణవే ప్రాణదృష్టివిధానాత్, వాజినాంతు "అథహేమమాసన్యం ప్రాణమూచు స్త్వంన ఉద్గాయేతితథేతితేభ్యఏషప్రాణఉదగాయత్"౫ ఇతికృత్స్నే౽ద్గీథస్య కర్తరి ప్రాణదృష్టివిధానాచ్చో, భయత్రరూపభేదా ద్విద్యాభేదఇతి.

సూత్రార్థస్తు - (అన్యథాత్వంశబ్దాదితిచే) దితిశాఖాన్తరచ్ఛాయయా పరిచోద్య, (నావిశేషా)దితిపూర్వపక్షీపరిహరతి. "అథహయఏవాయంముఖ్యః ప్రాణస్తముద్గీథ ముపాసాఞ్చక్రిరే"౪ "అథహేమమాసన్యం ప్రాణమూచుస్త్వంన ఉద్గాయేతితథేతితేభ్య ఏషప్రాణఉదగాయత్"౫ ఇత్యేకతోద్గీథేప్రాణదృష్టిశబ్దాత్, ఇతరతోద్గాతరిప్రాణదృష్టిశబ్దాచ్చ, రూపాన్యథాత్వమితిచేత్. నరూపభేదః. కుతః?(అవిశేషాత్)ఉపక్రమేహ్యవిశేషేణ "ఉద్గీథేనాత్యయామ"౩ "ఉద్గీథమాజహ్రురనేనైనానభిహనిష్యామ"౨ ఇత్యుద్గీథస్యైవోపాస్యత్వప్రతీతేః "త్వంనఉద్గాయేతి తథేతితేభ్యఏషప్రాణ [౨౦ ఉదగాయత్" ౫ ఇతికర్మణ్యేవోద్గీథే కర్తృత్వముపచర్యత ఇతియుక్తమ్. అన్యథోపక్రమవిరోధస్స్యాత్.

౩౬౧. సూ॥—నవాప్రకరణభేదాత్పరోవరీయస్త్వాదివత్॥ ౩. ౩. ౭

సా. నైవంప్రకరణంహ్యుభయత్రభిద్యతే "ఓమిత్యేతదక్షరముద్గీథముపాసీత"౧ ఇత్యుద్గీథావయవభూత ప్రణవవిషయమ్ ఛన్దోగానామ్. "హన్తాసురాన్యజ్ఞే [౨౫

౧|| ఛా-ఉ-౧-౧-౧. ౨|| ఛా-ఉ-౧-౨-౧. ౩|| బృ-ఉ-౩-౩౧.
౪|| ఛా-ఉ-౧-౨-౭. ౫|| బృ-ఉ-౩-౩-౭.

ఉద్గీథేనాత్యయామ"౧ ఇతితు వాజినాం కృత్స్నోద్గీథవిషయమితి రూపభేదాద్విద్యాభేదః. యథా ఏకస్యామపిశాఖాయా ముద్గీథోపాసనే హిరణ్మయపురుషదృష్టేః పరోవరీయస్త్వాదివిశిష్టదృష్టి ర్భిద్యతే.

దీ. నచైతదస్తి- య ౧దూ౨పైక్యాద్విద్యైక్యమితి. కుతః? [ప్ర (ప్రకరణభేదాత్) ఛాన్దోగ్యేహి "ఓమిత్యేతదక్షరముద్గీథముపాసీత"౨ ఇత్యుద్గీథావయవభూతం ప్రణవముపాస్యం ప్రకృత్య, "ఉద్గీథమాజహ్రుః"౩ ఇతివచనా దుద్గీథావయవభూతః ప్రణవపవోద్గీథశబ్దేనోచ్యత ఇత్యవగమ్యతే. వాజసనేయకేత్వవిశేషేణ "ఉద్గీథేనాత్యయామ"౧ ఇత్యుపక్రమాత్ కృత్స్నోద్గీథ ఉపాస్యః ప్రకృతః. అత ఉద్గీథే ప్రాణదృష్ట్యవిశేషేపి రూపభేదా ద్విద్యాభేదః. (పరోవరీయస్త్వాదివత్) యథైకస్యామపిశాఖాయాం ఉద్గీథావయవభూతే ప్రణవే పరమాత్మదృష్టివిధానసామ్యేపి హిరణ్మయపురుషదృష్టి విధానాత్పరోవరీయస్త్వాదిగుణ విశిష్టదృష్టివిధానమర్థాన్తర మితిరూపభేదః - తద్వదత్రాపి. ఏవం ప్రకరణభేదేనోపక్రమపర్యాలోచనయోద్గీథావయవవిషయత్వేనాన్యత్ర కృత్స్నోద్గీథవిషయత్వేనచోపాసనభేదేసిద్ధే సత్యుపసంహారస్థం కర్మవిషయం కర్తృవిషయంచ ప్రాణదృష్టివిధానం యథాశ్రుతమవతిష్ఠత ఇత్యభిప్రాయః.

౩౬-౨ సూ॥—సంజ్ఞాతశ్చేత్తదుక్తమస్తితుతదపి॥ ౩. ౩. ౮

సా. ఉద్గీథవిద్యేతి సంజ్ఞైక్యా[2]ద్విద్యైక్యముక్తఞ్చేత్, విధేయభేదేపి సంజ్ఞైక్యమస్త్యేవ, యథానైయమికాగ్నిహోత్రే కుణ్డపాయినా మయనాగ్నిహోత్రేచేత్యేవమాదిషు.

దీ. ఉద్గీథవిద్యేతిసంజ్ఞైక్యాత్ (తత్)-[3]విధేయైక్యముక్తం చేత్. (తత్)-సంజ్ఞైక్యం విధేయభేదే (ప్యస్తితు) - అస్త్యేవేత్యర్థః.

౧॥ బృ-ఉ-౩-౩-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౧-౨-౧.

పా.—౧-ఉపాస్త్యైక్యాత్. ౨-ఉభయత్రైక్య. ౩-విధేయవిద్యైక్య.

13-5-85.

యథా నిత్యాగ్నిహోత్రే, కుణ్డపాయినామయనాగ్నిహోత్రేచ; యథాచ ఛాన్దోగ్యే ప్రథమప్రపాఠకోదితాసుబహ్వీషువిద్యాసూద్గీథవిద్యేతిసంజ్ఞైక్యమ్. [౫

౩౬౩. సూ॥ — వ్యాప్తేశ్చసమఞ్జసమ్॥ ౩. ౩. ౯

సా. ప్రథమప్రపాఠకే ఉపక్రమవదుత్తరాస్వపి ప్రణవస్యోపాస్యత్వ(వ్యాప్తేః), మధ్యేచ "ఉద్గీథముపాసాఞ్చక్రిరే"౧ ఇతిప్రణవవిషయత్వమేవ (సమఞ్జసమ్).

దీ· ప్రథమప్రపాఠకే ఉపక్రమవదుత్తరాస్వప్యు[1]ద్గీథవిద్యాసూద్గీథావయవస్యప్రణవస్యైవోపాస్యత్వవ్యాప్తేర్మధ్యగతస్య "తద్ధదేవాఉద్గీథమాజహ్రుః"౨ ఇత్యుద్గీథశబ్దస్యాపి ప్రణవవిషయత్వమేవ (సమఞ్జసమ్).

అ-౮౫-౩౬౪· సూ॥—సర్వాభేదాదన్యత్రేమే॥ ౩. ౩. ౧౦

సా. "యోహవై జ్యేష్ఠఞ్చశ్రేష్ఠఞ్చ వేద ...ప్రాణో వావజ్యేష్ఠశ్చశ్రేష్ఠశ్చ"౩ ఇతి వాజినాం ఛన్దోగానాం కౌషీతకీనాఞ్చ ప్రాణవిద్యాయాం వాగాదికరణ [౧౫ గ్రామస్థితేః తత్కార్యస్యచప్రాణహేతుకత్వేన తిసృష్వప్యేకరూపేణ ప్రాణజ్యైష్ఠ్యముపపాదితమ్. వాగాదిగతవసిష్ఠత్వాది సంబన్ధిత్వమపి ప్రాణస్యోభయత్రోక్తమ్, కౌషీతకీనాన్తుతన్నోక్తమ్. తథాపి సర్వత్ర జ్యైష్ఠ్యోపపాదనప్రకారస్యసర్వస్యాభేదాద్వైక్యమితి కౌషీతకీప్రాణవిద్యాయామపి వసిష్ఠత్వాదయ ఉపసంహార్యాః.

దీ· "యోహవై జ్యేష్ఠంచశ్రేష్ఠంచ వేదజ్యేష్ఠశ్చహవై శ్రేష్ఠశ్చ భవతిప్రాణోవావ జ్యేష్ఠశ్చశ్రేష్ఠశ్చ"౩ ఇతిఛన్దోగానాంవాజినాం కౌషీతకీనాంచ ప్రాణవిద్యామ్నాతా. తత్ర ఛాన్దోగ్యవాజసనేయకయో[2]స్సర్వస్యైకరూప్యాత్ప్రాణవిద్యైకైవ. కౌషీతకీప్రాణవిద్యాయాం తస్యాశ్చ భేదోఽస్తి- ఉతనాస్తీతి సంశయః. అస్తి భేదఇతిపూర్వపక్షః. యద్యపిసర్వత్రజ్యైష్ఠ్యశ్రైష్ఠ్యగుణకఏకప్రాణఏవోపాస్యః - తథాపిఛన్దోగానాం వాజసనేయినాంచ జ్యైష్ఠ్య

౧॥ ఛా-ఉ-౧-౨-౨. ౨॥ ఛా-ఉ-౧-౨-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౫-౧-౧. బృ-ఉ-౮-౧-౧.

పా.— ౧-ఉద్గీథవిద్యాసు-౧-౨-౩-న. ౨-సర్వస్యైవసామ్యాద్విద్యాయాఐక్య.

శ్రైష్ఠ్యగుణకస్య ప్రాణస్య వాగాదిగతవసిష్ఠత్వాదిగుణ సమ్బన్ధిత్వమపి శబ్దాదేవ ప్రతీయతే. కౌషీతకినాం తు న తథేతి రూపభేదాద్విద్యాభేదః. రాద్ధాన్తస్తు - యద్యపి కౌషీతకి ప్రాణవిద్యాయాం వాగాదిగత వసిష్ఠత్వాదిసమ్బన్ధిత్వమపి ప్రాణస్య శబ్దాన్నాభిహితమ్- తథాపి[1] తత్రాపి ప్రాణస్య జ్యైష్ఠ్యశ్రైష్ఠ్యోపపాదనం వాగాదీనాం స్థితేః తత్తత్కార్యస్య చ ప్రాణాధీనత్వేనైవేతదవిశిష్టమితి వాగాదిగతవసిష్ఠత్వాదేరపి ప్రాణహేతుకత్వానుసన్ధానేన వినా ప్రాణస్య జ్యైష్ఠ్యశ్రైష్ఠ్యానుసన్ధానమనుపపన్నమితి కౌషీతకిప్రాణవిద్యాయామపి వాగాదిగతవసిష్ఠత్వాది సమ్బన్ధ్యేవ ప్రాణ ఉపాస్య ఇతి రూపాభేదాద్విద్యైక్యమ్.

సూత్రార్థస్తు (సర్వాభేదాదన్యత్రేమే) అన్యత్ర - కౌషీతకి ప్రాణవిద్యాయామపి, ఇమే - వసిష్ఠత్వాదయస్సన్త్యేవ. కుతః? సర్వాభేదాత్ - ప్రాణజ్యైష్ఠ్యశ్రైష్ఠ్యోపపాదన ప్రకారస్య సర్వస్య తత్రాప్యభేదాత్. వాగాదీనాం స్థితేః కార్యస్య చ ప్రాణ హేతుకత్వేన హి ప్రాణస్య జ్యైష్ఠ్యం శ్రైష్ఠ్యం చాప్యుపపాదితమ్. అతో వాగాదిగత కార్యసామర్థ్యరూప వసిష్ఠత్వాది సమ్బన్ధిత్వం [2] ప్రాణస్య తత్రాప్యుక్తమేవేత్యర్థః.

అ-౮౬-౩౬౫. సూ॥—ఆనన్దాదయః ప్రధానస్య॥ ౩. ౩. ౧౧

సా. (అభేదా) దితి వర్తతే. బ్రహ్మస్వరూపనిరూపణాస్తద్గతాఽమలత్వ జ్ఞానానన్దాదయో గుణాః సర్వాసు పరవిద్యాసూ[3]పసంహార్యాః, గుణినో బ్రహ్మణస్సర్వత్రాభేదాత్.

దీ. జ్ఞానానన్దామలత్వానన్తత్వరూపాః బ్రహ్మస్వరూపనిరూపకగుణాః సర్వాసు పరవిద్యాసూపసంహర్తవ్యాః - ఉత నేతి సంశయః. నోపసంహర్తవ్యా ఇతి పూర్వపక్షః - అప్రకరణాధీతానాము

పా.—౧-తత్రాపి-౧-౨-న. ౨-ప్రాణస్యాప్యత్రాప్యు-౧-౨. ౩-ఉపాస్యాః-౩.

పసంహారే ప్రమాణాభావాత్, బ్రహ్మగుణానా ముసఙ్క్షేయత్వేనో పసంహారాశక్తేశ్చ. రాద్ధాన్తస్తు - జ్ఞానానన్దాదీనాం బ్రహ్మస్వరూపనిరూపకగుణత్వేన తైర్వినా బ్రహ్మస్వరూపాఽనుసన్ధానానుపప[౫ త్తేః సర్వాసూపసంహర్తవ్యా ఇతి. సూత్రార్థస్తు - * సర్వాభేదాదిత్యతోఽభేదాదితివర్తతే. ఆనన్దాదయో గుణాః సర్వాసూపసంహర్తవ్యాః, [1]ప్రధానస్య - గుణినో బ్రహ్మణస్సర్వాసు విద్యాస్వభేదాత్. సర్వాసు పరవిద్యాసు బ్రహ్మైకమేవానుసన్ధేయ[2]మ్చేత్ - యైర్గుణైర్వినా బ్రహ్మస్వరూపానుసన్ధానమశక్యమ్ - తే చ జ్ఞానానన్దాదయో [౧౦ ఽనుసన్ధేయా ఇత్యర్థః.

౩౬౬-సూ॥—ప్రియశిరస్త్వాద్యప్రాప్తిరుపచయాపచయౌ హి భేదే॥ ౩. ౩. ౧౨

సా. "తస్య ప్రియమేవ శిరః"౧ ఇతి ప్రియశిరస్త్వాదీనామప్రాప్తిః, బ్రహ్మగుణత్వాభావాత్తేషామ్. శిరఃపక్షాదిభేదే బ్రహ్మగుణే సతి బ్రహ్మణ ఉపచయాపచయప్రసక్తిః.

దీ· ఆనన్దాదీనాం ప్రాప్తావపి "తస్య ప్రియమేవ శిరః మోదో దక్షిణః పక్షః"౧ ఇతి ప్రియశిరస్త్వాదీనామప్రాప్తిః - బ్రహ్మస్వరూపగుణత్వాభావాత్తేషామ్. బ్రహ్మణశ్శిరఃపక్షాదిభేదే స్వరూపే సతి బ్రహ్మణ ఉపచయాపచయౌ ప్రసజ్యేయాతామ్. తతశ్చ "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ"౨ "ఆనన్దోఽజరః"౩ ఇత్యాదిర్విరుధ్యతే. [౨౦

౩౬౭-సూ॥—ఇతరేత్వర్థసామాన్యాత్॥౩· ౩. ౧౩

సా. ఆనన్దాదయః స్వరూపనిరూపణాన్తర్గతతయా బ్రహ్మసమానా ఇత్యుపసంహార్యా ఏవ.

దీ. ప్రియశిరస్త్వాదిభ్య ఆనన్దాదీనాం విశేషమాహ.

(ఇతరే)-ఆనన్దాదయః, (అర్థసామాన్యాత్)- బ్రహ్మస్వరూప

౧॥ తై-ఆ-౨-౫-౨. ౨॥ తై-ఆ-౨-౧-౧. ౩||

పా.—౧-కుతః. ప్రధానస్య-౧. ౨-చేత్-౨-న.

సామాన్యాత్సర్వాస్వనువర్తన్తే. బ్రహ్మస్వరూప†నిరూపణ ధర్మత్వేన బ్రహ్మస్వరూప సమానాహితే.

౩౬౭ - సూ॥— ఆధ్యానాయ ప్రయోజనాభావాత్॥ ౩. ౩. ౧౪

సా. ప్రియశిరస్త్వాద్యుపదేశః బ్రహ్మణోఽనుచిన్తనార్థః, ప్రయోజనాన్తరాభావాత్.

దీ. ప్రియశిరస్త్వాదయో బ్రహ్మస్వరూపధర్మా నభవన్తిచేత్ - తదభిధానంకిమర్థ మిత్యతఆహ.

అనుచిన్తనార్థం తదభిధానమ్-ప్రయోజనాన్తరాభావా[౧౦ త్. "బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్"౧ ఇతివేదితవ్యతయోపదిష్టం బ్రహ్మానన్దమయం ప్రియమోదాదిరూపేణ విభజ్య శిరఃపక్షాదిత్వేన రూపయిత్వా బుద్ధావారోప్యత ఇత్యర్థః.

౩౬౮ - సూ॥— ఆత్మశబ్దాచ్చ॥ ౩. ౩. ౧౫

సా. "అన్యోఽన్తర ఆత్మాఽఽనన్దమయః"౨ ఇ(త్యాత్మశబ్దాచ్చ)శిరఃప[౧౫ క్షాదయో నబ్రహ్మగుణాః.

దీ. "అన్యోన్తర ఆత్మానన్దమయః"౨ (ఇత్యాత్మశబ్దాచ్చ) ప్రియశిరస్త్వాదయో నబ్రహ్మస్వరూపధర్మాః. శిరఃపక్షాదయోహి నాత్మధర్మాః.

౩౬౯-సూ॥ — ఆత్మగృహీతిరితరవదుత్తరాత్॥ ౩. ౩. ౧౬

సా. పరమాత్మనఏవాత్మశబ్దేన గ్రహణమితి "సోఽకామయతబహుస్యాం ప్రజాయేయ"౩ ఇ(త్యుత్తరాత్) బహుభవన సఙ్కల్పాభిధాయినో వాక్యాదవగమ్యతే; "ఆత్మావా ఇదమేకఏవాగ్రఆసీత్" ౪ ఇత్యాత్మశబ్దాదివత్.

దీ. "అన్యోన్తరఆత్మా"౨ ఇత్యాత్మశబ్దేన పరమాత్మనఏవగృహీతిః-గ్రహణమ్, (ఇతరవత్)- "ఆత్మావాఇదమేకఏవాగ్రఆసీత్"౪

౧॥ తై-ఆ-౨-౧-౧. ౨॥ తై-ఆ-౨-౫-౨. ౩॥ తై-ఆ-౨-౬-౨.
౪॥ ఐతరేయోప - ౧-౧-౧. † నిరూపణతయా-బ్రహ్మ-౧-౨.

ఇత్యాత్మశబ్దేన యథాపరమాత్మనో గ్రహణమ్- తద్వత్. కథమిదమవగమ్యతే· తదేకార్థా(దుత్తరాత్)- "సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయ"౧ ఇత్యాదివాక్యాత్. [౫

౩౭౧-సూ॥—అన్వయాదితిచేత్స్యాదవధారణాత్॥ ౩. ౩. ౧౭

సా. పూర్వత్ర ప్రాణమయాదిష్వాత్మశబ్దాన్వయాత్కథముత్తరాన్నిర్ణయ ఇతిచేత్, "ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః"౨ ఇత్యవగతస్యాత్మన ఏవ ప్రాణమయాదిష్వవధారణాత్ స్యాదేవపరమాత్మైవేతి నిర్ణయః.

దీ. పూర్వేషు "అన్యోఽన్తర ఆత్మా ప్రాణమయః"౩ ఇత్యాదివాక్యేష్వనాత్మస్వప్యాత్మశబ్దాన్వయాత్కథముత్తరవాక్యాన్నిర్ణయ ఇతిచేత్. "తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సమ్భూతః"౨ ఇతి ప్రకృతస్యాత్మన ఏవ ప్రాణమయాదిష్వానన్దమయపర్యన్తేషు ఆత్మశబ్దే(నావధారణాత్) స్యాదేవనిర్ణయః. అతః ప్రియశిరస్త్వాదీనామనాత్మధర్మత్వాత్, జ్ఞానానన్దాదీనామాత్మస్వరూపనిరూపణధర్మత్వాచ్చ, తేషామేవ సర్వత్రోపసంహారః.

అ-౮౭. ౩౭౨-సూ॥ — కార్యాఖ్యానాదపూర్వమ్॥౩.౩·౧౮

సా. "యో హవై జ్యేష్ఠఞ్చ శ్రేష్ఠఞ్చ వేద"౪ ఇతి ప్రాణవిద్యాంవిధాయ, అపాం ప్రాణ౧ వాసస్త్వముక్త్వా, "తస్మాదేవంవిదశిష్యన్నాచామే దశిత్వాచాచామేదేతమేవ తదనమనగ్నంకురుతే"౪ ఇత్యా౨చమనస్య సదాచారప్రాప్తత్వాదాచమనమనూద్య, ఆచమనీయానామపాం ప్రాణవాసస్త్వానుసన్ధానమప్రాప్తం విధీయతే ఇతియుక్తమ్, అప్రాప్తస్యైవ విధేయతయాఖ్యాపనాత్. అతోఽనువాద౩సరూపోఽపి విధిః కల్ప్యతే ఇత్యర్థః.

దీ· ఛాన్దోగ్యవాజసనేయకయోః జ్యేష్ఠంచ శ్రేష్ఠంచ ప్రాణముపాస్యంవిధాయ, "స హోవాచ కిం మే వాసో భవిష్యతీత్యాప ఇతి హోచుః"౫ ఇత్యపాం ప్రాణస్య వాసస్త్వముక్త్వా, "తస్మాద్వా

౧॥ తై-ఆ-౨-౬-౨.   ౨॥ తై-ఆ-౨-౧-౨.   ౩॥ తై-ఆ-౨-౫-౨.
౪॥ వాజసనేయకే-   ౫॥ ఛా-ఉ-౫-౨-౨.

పా —౧-వాసస్త్వానుసన్ధానముక్త్వా-౩.   ౨-ఆచమనస్యాప్యాచార-౩.
౩-సరూపేఽపివిధిః-౩.

ఏతదశిష్యన్తః పురస్తాచ్చోపరిష్టాచ్చాద్భిః పరిదధతిలమ్భుకోహవా సో
భవత్యనగ్నోహభవతి"౧ ఇతిఛాన్దోగ్యే, వాజసనేయకేచాపాం ప్రాణ
వాసస్త్వముక్త్వా, "తస్మాదేవంవిదశిష్యన్నాచామేదశిత్వాచాచా
మేదేతమేవతదనమనగ్నంకురుత"౨ ఇతి. ఆచమనేన ప్రాణమన [౫(
గ్నంకురుతఇత్యర్థః. అత్రాశనాత్పురస్తాదుపరిష్టాచ్చకిమాచమనంప్రా
ణవిద్యాఙ్గంవిధీయతే ఉతాచమనీయానా మపాంప్రాణవాసస్త్వాను
సన్ధానంవిధీయతఇతిసంశయః. *ఆచామేదిత్యాచమనేవిధిప్రత్యయశ్ర
వణాత్ స్మృత్యాచారప్రాప్తాదాచమనాదాచమనాన్తరంప్రాణవిద్యా
ఙ్గంవిధీయత ఇతిపూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు "అశిత్వాచామేత్"౨
ఇత్యాచమనంచాత్ర ప్రతీయతే, ఆచమనీయానామపాం ప్రాణవాస
స్త్వానుసన్ధానంచ "ఆపోవాసః"౩ "అద్భిఃపరిదధతి"౧ "ఏతమేవతద
నమనగ్నంకురుత"౨ ఇతిప్రతీయతే. తత్రాచమనంతావత్ స్మృత్యా
చారప్రాప్తమ్. అపాంప్రాణవాసస్త్వానుసన్ధాన వచన మప్రాప్తం
"అనగ్నంకుర్వన్తోమన్యన్తే"౩ "అనగ్నంకురుత"౨ఇత్యనువాదసరూపం
ప్రతీయతే. తత్రాచమనాన్తరకల్పనాదాచమనమనూద్యాచమనీయా
నా మపాంప్రాణవాసస్త్వానుసన్ధాన మప్రాప్తం విధీయతఇతియు
క్తమ్. "తదనమనగ్నంకురుత"౨ఇతి "వచనానిత్వపూర్వత్వాత్"౪
" విధిర్వాస్యాదపూర్వత్వాత్"౫ ఇతిన్యాయేన విధివచనమేవభవతి.
సూత్రార్థస్తు - (అపూర్వం) - అప్రాప్త మపాంప్రాణవాసస్త్వాను
సన్ధానంవిధేయమ్. నపునఃప్రాప్తమాచమనమ్. కుతః? (కార్యాఖ్యా
నాత్) ౨ కార్యస్య - అప్రాప్తార్థస్యా ఖ్యానస్యభావత్వాచ్ఛాస్త్రి
స్యేత్యర్థః.

అ - ౮౮. ౩౭౩ - సూ॥ — సమానఏవంచాభేదాత్॥ ౩. ౩. ౧౯

సా. అగ్నిరహస్యే, బృహదారణ్యకేచామ్నాతాశాణ్డిల్యవిద్యా. ఏకత్ర "సత్య

౧॥ ఛా-ఉ-౫-౨-౨. ౨॥ వాజసనేయకే- ౩॥ వాజసనేయకే-బృ-ఉ-౮-౧-౧౪. ౪॥ పూ-మీ-౩-౫-౨౧. ౫॥ పూ-మీ-పా.—౧-వచన-౧.న. ౨-శాస్త్రిస్యాపాస్త్రాఖ్యాన-౧-౩.

త్మానముపాసీత మనోమయంప్రాణశరీరం భారూపంసత్యసఙ్కల్ప మాకాశాత్మానమ్''౧ఇతి. ఇతరత్ర ''మనోమయోఽయంపురుషో భాస్సత్యస్తస్మిన్నన్తర్హృదయే యథావ్రీహిర్వా యవోవా సఏషసర్వస్యవశీ సర్వస్యేశానస్సర్వస్యాధిపతి స్సర్వమిదంప్రశాస్తి''౨ ఇతి. ఉభయత్ర మనోమయత్వాదికేసమానేఽపి వశిత్వాదే [౫ స్సత్యసఙ్కల్పత్వవితతిరూపేణాభేదా ద్వైక్యమ్.

దీ· వాజసనేయకేఽగ్నిరహస్యే బృహదారణ్యకేచ శాణ్డిల్యవిద్యామ్నాతా. అగ్నిరహస్యేతావత్ ''సఆత్మానముపాసీత మనోమయం ప్రాణశరీరంభారూపం సత్యసఙ్కల్ప మాకాశాత్మానమ్''౧ ఇతి. బృహదారణ్యకేచ ''మనోమయోఽయంపురుషోభాస్సత్యం తస్మిన్నన్తర్హృదయే యథా వ్రీహిర్వా యవోవా సఏషసర్వస్యవశీ సర్వస్యేశాన స్సర్వస్యాధిపతి స్సర్వమిదంప్రశాస్తి''౨ ఇతి. కిమత్రవిద్యాభేదః - ఉతనేతిసంశయః. ఏకత్రసత్యసఙ్కల్పత్వ మధికంశ్రుతమ్· ఇతరత్రవశిత్వాదయోఽధికాఇతి రూపభేదాద్విద్యాభేదఇతిపూర్వఃపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - ఉభయత్ర మనోమయత్వాదికే సమానేసతి వశిత్వాదే స్సత్యసఙ్కల్పత్వవితతిరూపతయా తేనాభేదాన్నరూపభేదఇతి విద్యైక్యమ్· సూత్రార్థస్తు - మనోమయత్వాదికే (సమానే)సతి విద్యైక్యమ్· (ఏవంచాభేదాత్)-వశిత్వాదిగుణేనాప్యభేదాత్. వశిత్వాదిర్హి సత్యసఙ్కల్పత్వవితతిః.

అ-౮౯. ౩౭౪ సూ॥—సమ్బన్ధాదేవమన్యత్రాపి॥ ౩.౩.౨౦.

సా. ''యఏష ఏతస్మిన్మణ్డలే పురుషోయశ్చాయన్దక్షిణేఽక్షిన్''౩ ఇత్యుపక్రమ్య, సత్యస్య బ్రహ్మణః ఆదిత్యమణ్డలే అక్షిణిచోపాస్యత్వముక్త్వా, ''తస్యోపనిషదహరిత్యధిదైవతమ్''౪ ''తస్యోపనిషదహ మిత్యధ్యాత్మమ్''౫ ఇతిద్వేనామన్యామ్నాయేతే ఉభయత్రైకస్యైవోపాస్యస్య సంబన్ధాద్విద్యైక్యమిత్యుభయత్రోభేనామనీ.

౧॥ అగ్నిరహస్యే- ౨॥ బృ-ఉ-౭-౬. ౩॥ బృ-ఉ-౭-౫-౧.
౪॥ బృ-ఉ-౭-౫-౨. ౫॥ బృ-ఉ-౭-౫-౩.

దీ. బృహదారణ్యకే “యఏష ఏతస్మిన్మణ్డలేపురుషోయశ్చాయందక్షిణేఽక్షన్”౧ ఇత్యుపక్రమ్య ఆదిత్యమణ్డలేఽక్షిణిచ సత్యస్య బ్రహ్మణోవ్యాహృతి శరీరత్వేనో పాస్యత్వముక్త్వా, “తస్యోపనిషదహరిత్యధిదైవతమ్”౨ “తస్యోపనిషదహమిత్యధ్యాత్మమ్”౩ ఇతిద్వే రహస్యనామనీ ఉపాసనశేషతయామ్నాయేతే. తేకిం యథాశ్రుత స్థాననియతే - ఉతోభయతోఽభే ఇతిసంశయః. ఉభయోస్స్థానయోరేకరూపస్యైవోపాస్యత్వా ద్విద్యైక్య మిత్యనియతే నామనీ ఇతిపూర్వపక్షః. అక్ష్యాదిత్య స్థానసమ్బన్ధిత్వ రూపాకారభేదాదూఽపభేదఇతి విద్యాభేదా ద్ద్వే నామనీనియతేఇతి రాద్ధాన్తః. [౧౦ సూత్రార్థస్తు - యథా మనోమయత్వాదిగుణవిశిష్టస్యైకస్యైవోపాస్యత్వేనోభయత్ర విద్యైక్యమ్ - ఏవమన్యతాఽక్ష్యాదిత్యాధారస్యాప్యేకస్యైవ సత్యస్య బ్రహ్మణ స్స్థానద్వయసమ్బన్ధా స్స్వరూపభేదఇతి విద్యైక్యాద్ద్వే నామనీ అనియతే.

౩౭౫-సూ॥—నవావిశేషాత్॥ ౩. ౩. ౨౧.

సా. నైతత్. ఆదిత్యాక్షిస్థాన సంబన్ధభేదా దుపాస్యస్య విద్యాభేద ఇతి తత్ర నియతేనామనీ.

దీ. నచైతదస్తి - యద్విద్యైక్యాదుభయతోఽభే నామనీ †అనియతేఇతి. కుతః? (విశేషాత్)- ఉభయత్రహిరూపం విశిష్యతే. ఏకతాఽదిత్యస్థానసమ్బన్ధి- ఇతరతాఽక్షిస్థానసమ్బన్ధి బ్రహ్మేతిరూ[౨౦ పభేదా ద్విద్యాభేదఇతి నియతేనామనీ.

౩౭౬-సూ॥—దర్శయతిచ॥ ౩. ౩. ౨౨.

సా. (దర్శయతిచ) శ్రుతిర్విద్యాభేదం “తస్యైతస్యతదేవరూపం యదముష్యరూపమ్”౪ ఇతి రూపాతిదేశంబ్రవీతి.

దీ. (దర్శయతిచ) ¶శ్రుతిఃవిద్యాభేదేన గుణానుపసంహారం

౧॥ బృ-ఉ-౭-౫-౧. ౨॥ బృ-ఉ-౭-౫-౨. ౩॥ బృ-ఉ-౭-౫-౩.

౪॥ † అనియతే-౧-౨-౩-న. ¶ శ్రుతిః-౨-న.

13-5-85.

"తస్యైతస్య తదేవ రూపం యదముష్య రూపమ్" ౧ఇత్యాదినా రూపాద్యతిదేశేన. స్వతోఽహ్యప్రాప్తా వతిదేశేనప్రాప్త్యపేక్షా.

అ-౯౦. ౩౭౭ సూ॥—సమ్భృతిద్యువ్యాప్త్యపి చాతః॥- ౩·౩· ౨౩.

సా. "బ్రహ్మజ్యేష్ఠావీర్యాసంభృతాని బ్రహ్మాగ్రేజ్యేష్ఠన్దివమాతతాన" ౨ [౫ ఇత్యాదిజ్యేష్ఠానాం వీర్యాణాం బ్రహ్మణి సంభృతిః ద్యువ్యాప్తిశ్చ బ్రహ్మణ ఇత్యేతదనారభ్యాధీతమపి నసర్వోపాసన శేషభూతమ్. అతోద్యువ్యాప్తిసామర్థ్యాదల్పస్థాన వ్యతిరిక్తేషూపాసనేషు ౧ప్రాప్నోతి. సంభృత్యాద్యపి. ద్యువ్యాప్తిసహపఠిత త్వాత్తత్రైవ.

దీ. తైత్తిరీయకే నారాయణీయానాంఖిలేషు చ "బ్రహ్మజ్యేష్ఠావీర్యా సమ్భృతాని బ్రహ్మాగ్రేజ్యేష్ఠం దివమాతతాన। బ్రహ్మ [౧౦ భూతానాం ప్రథమోత జజ్ఞే తేనార్హతి బ్రహ్మణాస్పర్ధితుంకః" ౨ ఇతి బ్రహ్మణి జ్యేష్ఠానాం గుణానాం సమ్భృతిర్ద్యువ్యాప్తిశ్చేత్యాది గుణజాతమామ్నాతమ్· కిమేషాం సర్వాసు విద్యాసూపసంహారః - ఉత స్థానవిశేషోపాసనేషు నియమ ఇతి సంశయః. అనారభ్యాధీతత్వాదేషాం సర్వాసూపసంహార ఇతి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్త [౧౫ స్తు - యద్యపి నస్థానవిశేషసమ్బన్ధ్యుపాసనమారభ్యాధీతా పతే; తథాపి ద్యువ్యాప్తిసామర్థ్యాత్తస్య హృదయాద్యల్పస్థానేషూపసంహారాయోగాత్, తత్సాహచర్యాచ్చ[2]ేతరేషామల్పస్థానవిహితాసు విద్యాసు నోపసంహార[3] ఇతి. సూత్రార్థస్తు (సమ్భృతిద్యువ్యాప్తీ) ఇతి- సమాహార[4] ద్వన్ద్వైకవద్భావః. సమ్భృతిప్రభృతిగుణజాతమ [౨౦ (ప్యతఏవ) - స్థానవిశేషసమ్బన్ధనియమాన్నియతమ్ - నసర్వత్రోప సంహార్యమ్. ద్యువ్యాప్తిర్హి స్వసామర్థ్యాదల్పస్థానాసమ్భావితా దితరస్థాననియతా. సమ్భృత్యాద్యపి తత్సాహచర్యాత్తత్రైవ·

౧॥ ౨॥ ౨అష్ట-౪ప్ర-౭అను.

పా.—౧-ప్రాప్నోతి-౩. ౨-ఇతరేషామల్పస్థాన-౧-౨. ౩-హారాత్సఇతి-౧-౨. ౪-ద్వద్వైకసైక-౧-౨.

అ-౯౧. ౩౭౮-సూ॥—పురుషవిద్యాయామపి చేతరేషామనామ్నానాత్॥- ౩. ౩. ౨౪.

సా. ఛాన్దోగ్య తైత్తిరీయకే చామ్నాతా పురుషవిద్యా భిన్నా, యజమానపత్న్యాదీనాం యజ్ఞావయవానా మితరేషాం సవనత్రయాదీనాఞ్చైకత్రామ్నాతానామన్యత్రానామ్నానాత్, ఫలభేదాచ్చ. తైత్తిరీయకే ఆత్మాదీనాం యజమానత్వకల్పనం సాయంప్రాతర్మధ్యన్దినానాం [1] సవనత్వకల్పనం బ్రహ్మమహిమప్రాప్తిఫలఞ్చ. అత్ర ఫలస్యాశ్రవణాత్ పూర్వప్రస్తుతఫలంబ్రహ్మవిద్యాఙ్గమ్. ఛాన్దోగ్యే చాశిశిషాదీనాం దీక్షాత్వ కల్పనం త్రేధావిభక్తపురుషాయుషస్య చ సవనత్రయ కల్పనం “శతంజీవతి”౧ ఇతి చ ఫలమ్.

దీ. తైత్తిరీయకే పురుషవిద్యామ్నాతా “తస్యైవం విదుషోయజ్ఞస్యాత్మాయజమాన శ్శ్రద్ధా పత్నీ శరీరమ్”౨ ఇత్యాదికా. ఛాన్దోగ్యేపి “పురుషోవావయజ్ఞస్తస్యయానిచతుర్వింశతి వర్షాణి”౩ ౨ఇత్యాదికా. కిమత్రవిద్యాభేదః - ఉత నేతి సంశయః. పురుషవిద్యేతి సంజ్ఞైక్యాత్, తైత్తిరీయకే ఫలసమ్బన్ధానామ్నానాత్, ౩ఛాన్దోగ్యే “శతంజీవతి” ౧ ఇత్యనేనైకఫలత్వాచ్చ, విద్యైక్యమితి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - పురుషవిద్యేతి సంజ్ఞైక్యేపి సవనత్రయకల్పనాప్రకారభేదా ద్యజమానపత్న్యాది కల్పనా ప్రకారభేదాచ్చ రూపభేదాత్, తైత్తిరీయకే పూర్వానువాకగతస్య “బ్రహ్మణో మహిమానమాప్నోతి”౪ ఇతి బ్రహ్మవిద్యా ఫలస్యైవ సన్నిధానాత్ అఫలస్యాస్య తదఙ్గతయా తత్ఫలత్వాత్ ఫలభేదాచ్చ, విద్యాభేదః. సూత్రార్థస్తు- (పురుషవిద్యాయామపి) ఉభయత్రరూపభేదాద్విద్యాభేదః. కుతః? (ఇతరేషామనామ్నానాత్) - ఇతరశాఖోదితానాంతదితరశాఖాయామనామ్నానాత్. ఛాన్దోగ్యతైత్తిరీయకామ్నాతానాం యజమానపత్న్యాదీనాం సవనానాంచానామ్నా-

౧॥ ఛా-౩-౩-౧౬-౭. ౨॥ తై-నా-౬-౫౨. ౩॥ ఛా ఉ-౩-౧౬-౧.
౪॥ తై-నా-౬-౫౧.

పా.—౧-సవనత్రయకల్పనం-౨. ౨-ఇత్యారభ్యశ్రూయతేకిమత్ర-౧-౨.
౩-ఛాన్దోగ్యగతశతం-౧-౨.

నాత్, తైత్తిరీయకేచ చ్ఛాన్దోగ్యామ్నాతానాం యజ్ఞావయవానామనామ్నానా, దిత్యర్థః. తైత్తిరీయకేహి "ఆత్మాయజమానశ్శ్రద్ధాపత్నీ"౧ఇతియజమానాదికల్పనమ్, "యత్సాయం ప్రాతర్మధ్యన్దినంచ తానిసవనాని"౧ఇతిచసవనత్రయకల్పనమ్, ఛాన్దోగ్యేచాశిశిషాదీనాందీక్షాత్వాదికల్పనమ్, పురుషాయుషస్త్రేధావిభజ్య సవనత్రయకల్పనం, చేతి యజ్ఞావయవకల్పనప్రకారభేదా ద్రూపభేదస్స్పష్టః ఫలమపితత్రై వేతి. ఇతరేషామితిఫలస్యాపిగ్రహణమ్.

అ-౯౨. ౩౭౯-సూ॥—వేధాద్యర్థభేదాత్॥ ౩. ౩. ౨౫

సా ఉపనిషదారంభేష్వధీత "శుక్రంప్రవిధ్యహృదయంప్రవిధ్య"౨ ఇత్యాది మన్త్రవత్, మహావ్రతాదిమన్త్రవచ్చ, "శన్నోమిత్రః"౩ "సహనావవతు"౪ ఇతిమన్త్రావపి మన్త్రసామర్థ్యేన ప్రయోజనభేదావగమాత్ అధ్యయనశేష భూతావితి నవిద్యాఙ్గభూతౌ.

డ. ఆథర్వణికాస్తైత్తిరీయకా ఐతరేయిణ ఇత్యేవమాదయః ఉపనిషదారమ్భేషు "శుక్రంప్రవిధ్యహృదయంప్రవిధ్య"౨ "శంనోమిత్రశ్శంవరుణః"౩ "సహనావవతు"౪ ఇత్యాదిమన్త్రాన్మహావ్రతాదీనిచకర్మాణ్యధీయతే. కిమేషాంవిద్యాఙ్గత్వమ్-ఉత నేతిసంశయః. సన్నిధిసమామ్నానాద్విద్యాఙ్గత్వమితిపూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు "శుక్రంప్రవిధ్యహృదయంప్రవిధ్య"౨ ఇత్యాది మన్త్రసామర్థ్యాత్, మహావ్రతాదీనాంచకర్మణాం శ్రుత్యాదిభిశ్చాభిచార ద్వాదశాహాదిషు వినియోగవత్ "శంనోమిత్రశ్శంవరుణః"౩ "సహనావవతు"౪ఇత్యాదేర్మన్త్రస్యచ "ఋతంవదిష్యామిసత్యంవదిష్యామి"౩ "తేజస్వినావధీతమస్తు"౪ ఇతిమన్త్రసామర్థ్యా దధ్యయనేవినియోగఇతి నవిద్యాఙ్గత్వమ్. సూత్రార్థస్తు (వేధాద్యర్థభేదా†ది) త్యస్యవేధాద్యర్థభేదవత్ "సత్యం

౧॥ తై-నా-౬-౫౨. ౨॥ ౩॥ తై-శి-౧-౧.

౪॥ తై-భృ-౧. † ఇత్యస్య-౧-౯.

వదిష్యామి"౧ "తేజస్వినావధీతమస్తు"౨ఇతి*శంనో†మిత్రాదేర్మన్త్రస్యాప్యధ్యయనసమ్బన్ధరూపార్థభేదాన్నవిద్యాఙ్గత్వమిత్యభిప్రాయః. అతః *శంనోమిత్రాదిమన్త్రపవాధికరణస్యవిషయః.

అ.౩. ౩౦.సూ॥ — హానౌతూపాయనశబ్దశేషత్వాత్కుశాచ్ఛన్దస్తుత్యుపగానవత్తదుక్తమ్॥ ౩. ౩. ౨౬

సా. విదుషోబ్రహ్మప్రాప్నువతః పుణ్యపాపయోర్విమోచనమేకస్యాం శాఖాయాం విదుషస్తచ్ఛిన్తనార్థముధీతమ్. విముక్తయోః ప్రవేశస్థానమేకస్యాంశాఖాయాం పుణ్యప్రవేశస్థానం సుహృదః, దుష్కృతస్యశత్రవ ఇతి. ఏకస్యాంశాఖాయాంవిమోచనం ప్రవేశస్థానఞ్చేత్యుభయమామ్నాతమ్. సర్వంతచ్చిన్తనార్థమ్. (హానౌ) ఇతిప్రదర్శనార్థమ్ హానావుపాయనేచేత్యర్థః. హానిః విమోచనమ్, ఉపాయనంప్రవేశనమ్. కేవలహానావామ్నాతాయాం కేవలేచోపాయనేఽఽమ్నాతే ఇతరేతరసముచ్చయోఽన్యాయ్యః. నవికల్పః, ఉపాయనశబ్దస్య హానివాక్యశేషత్వాత్. తచ్ఛేషత్వఞ్చత్యక్తయోః ప్రవేశస్థానవాచిత్వేనతదపేక్షత్వాత్. యథా "వానస్పత్యాఃకుశాః"౩ ఇత్యేతద్వాక్యశేషభూతమ్ "ఔదుంబర్యఃకుశాః"౪ ఇతిప్రదేశాన్తరస్థమ్. యథాచ "దేవాసురాణాంఛన్దోభిః"౫ ఇత్యేతద్వాక్యశేషభూతం "దేవచ్ఛన్దాంసిపూర్వమ్"౬ ఇతిప్రదేశాన్తరస్థమ్, యథాచ "హిరణ్యేనషోడశినస్తోత్రముపాకరోతి"౭ ఇత్యేతద్వాక్యశేషభూతమ్ "సమయావిషితేసూర్యే షోడశినస్తోత్రమ్"౮ ఇతి, యథాచ "ఋత్విజఉపగాయన్తి"౯ ఇత్యేతచ్ఛేషభూతం "నాధ్వర్యురుపగాయేత్" ౧౦ ఇతి. ఏవముపాయనవాక్యస్యహానివాక్యశేషతయాసంభవన్త్యాంగతౌనవికల్పోన్యాయ్యః. తదుక్తం "అపితువాక్యశేషస్స్యాదన్యాయ్యత్వాద్వికల్పస్య"౧౧ ఇత్యాదినా.

దీ. విదుషోబ్రహ్మప్రాప్నువతః పుణ్యపాపయోర్విమోచనం ద్వయోశ్శాఖయోశ్శ్రుతమ్. విముక్తయోః పుణ్యపాపయోరన్యత్ర ప్రవేశ ఏకస్యాంశాఖాయాంశ్రుతః. విమోచనంప్రవేశశ్చోభయమేకస్యామ్. "తదావిద్వాన్పుణ్యపాపే విధూయనిరఞ్జనః పరమంసామ్య

౧॥ తై-శి-౧-౧. ౨॥ తై-భృ-౧. ౩॥ ౪॥
౫॥ ౬॥ ౭॥
౮॥ ఛా-ఉ-౮-౧౩ ప. ౯॥ ౧౦॥ ఛా-౩-౧౮-౬.
౧౧॥ పూ-మీ-
† మిత్రఇత్యాదేర్మన్త్రస్య-పా.

ముపైతి"౧ "అశ్వ ఇవరోమాణి విధూయపాపంచన్ద్ర ఇవ రాహోర్ముఖాత్ప్రముచ్య। ధూత్వా శరీరమకృతంకృతాత్మా బ్రహ్మలోకమభిసమ్భవామి"౨ ఇతిచ కేవలవిమోచనమ్. "తస్యపుత్రాదాయముపయన్తి సుహృదస్సాధుకృత్యాంద్విషన్తః పాపకృత్యామ్"౩ ఇతి కేవలప్రవేశః. "తత్సుకృతదుష్కృతే ధూనుతే తస్యప్రియాజ్ఞాతయ స్సుకృతముపయన్తి అప్రియాదుష్కృతమ్"౪ ఇత్యుభయమ్. కిం కేవలహానిచిన్తనం కేవలోపాయనచిన్తన ముభయచిన్తనంచ సర్వాసువిద్యాసు వికల్పేనానుష్ఠేయమ్ - ఉత సముచ్చయేనేతి సంశయః. తథాతథామ్నాతత్వాద్వికల్ప ఇతిపూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - పుణ్యపాపప్రవేశస్య విమోచనాపేక్షత్వేన శాఖాన్తరస్థస్యాపి ప్రవేశవాక్యస్య శాఖాన్తరస్థవిమోచన వాక్యశేషత్వాత్ వాక్యద్వయస్యైకార్థవిధానాత్సముచ్చయః. ఏకస్యాంశాఖాయా ముభయవిధానం ప్రతిపత్తృభేదేన పరిహ్రియతే.

సూత్రార్థస్తు (హానౌత్వితి) (తు)శబ్దః పక్షవ్యావృత్త్యర్థః. హానావితిప్రదర్శనార్థమ్. కేవలవిమోచనే కేవలేచోపాయనే శ్రూయమాణే తయోరితరేతరసముచ్చయోఽవశ్యమ్భావీ. కుతః? (ఉపాయనశబ్దశేషత్వాత్) ఉపాయనశబ్దస్య హానివాక్యశేషత్వాదిత్యర్థః. త్యక్తయోః పుణ్యపాపయోః ప్రవేశస్థానవాచిత్వాదుపాయనవాక్యస్య హానివాక్యశేషత్వమవగమ్యతే. ప్రదేశాన్తరామ్నాత వాక్యస్య ప్రదేశాన్తరామ్నాత వాక్యశేషత్వే దృష్టాన్తానాహ (కుశాచ్ఛన్దస్స్తుత్యుపగానవదితి) యథా "వానస్పత్యాః కుశాః"౫ ఇతి ప్రదేశాన్తరామ్నాతస్య వాక్యస్య "ఔదుమ్బర్యః కుశాః"౬ ఇతి తద్విశేషవాచి ప్రదేశాన్తరస్థమ్, యథాచ "దేవాసురాణాంఛన్దోభిః"౭ ఇతి సామాన్యతః† ప్రదేశాన్తరామ్నాతస్య "దేవచ్ఛన్దాంసిపూర్వమ్"౮ ఇతి తత్ప్రవిశేష్య

౧॥ ముణ్డకోప-౩-౧-౩. ౨॥ ఛా-౮-౧౩. ౩॥

౪॥ కౌషీతక్యుప-౧-౪. ౫॥ ౬॥

౭॥ ౮॥ † ప్రమాణా-న్తరా-పా.

షవాది ప్రదేశాన్తరస్థమ్, యథాచ “హిరణ్యేనషోడశినస్తోత్రము పాకరోతి”౧ ఇతిప్రదేశాన్తరస్థస్య తద్భాలవిశేషవాది “సమయావిషితేసూర్యే షోడశినస్తోత్రముపాకరోతి”౨ ఇతిప్రదేశాన్తరస్థమ్, యథాచ “ఋత్విజఉపగాయన్తి”౩ ఇతిప్రదేశాన్తరస్థస్య “నాధ్వర్యురుపగాయేత్”౪ ఇతితత్పర్యుదాసరూపం ప్రదేశాన్తరస్థమ్; ఏవముపాయనవాక్యస్య హానివాక్యశేషతయా సమ్భవన్త్యాంగతౌ నవికల్పో యుక్తః. తదుక్తంపూర్వస్మిన్ కాణ్డే “అపితువాక్యశేషస్స్యాదన్యాయ్యత్వాద్వికల్పస్య”౫ ఇత్యాదినా.

౫-౯౪. ౩౮౭౧-సూ॥— సాంపరాయే తర్తవ్యాభావాత్తథాహ్యన్యే॥ ౩. ౩. ౨౭

సా. సుకృతదుష్కృతయోర్హానిః, “అశ్వఇవరోమాణివిధూయ ... ధూత్వా శరీరమ్”౬ ఇతిదేహవియోగకాలేశ్రుతా. శాఖాన్తరే “సఆగచ్ఛతివిరజాంనదీం తస్సుకృత దుష్కృతేధూనుతే”౭ ఇత్య†ధ్వన్యపిశ్రుతాపి (సాంపరాయే) చరమదేహవియోగకాలఏవ చిన్తనీయా, దేహవియోగాదూర్ధ్వం బ్రహ్మప్రాప్తివ్యతిరేకేణ[ఆ]తరితవ్యభోగాభావాత్. (తథాహ్యన్యే) శాఖినః “తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యే ఽథసంపత్స్యే”౮ ఇతిదేహవియోగసమనన్తరం బ్రహ్మప్రాప్తిరభిధీయతే.

దీ. కిమిదంసుకృతదుష్కృత యోర్హానిచిన్తనం దేహవియోగకాలఏకదేశఃక్రియతే, అధ్వనిశిష్ట, మిత్యుభయత్రకర్తవ్యమ్ - ఉత దేహవియోగకాలఏవసర్వంక్రియత ఇతిసంశయః· ఉభయత్రశ్రుతేః, దేవయానేనపథాగమ నాన్యథానుపపత్త్యా, చోభయత్రేతిపూర్వపక్షః· “అశ్వఇవరోమాణి విధూయపాపంచన్ద్ర ఇవరాహోర్ముఖాత్ప్రముచ్య। ధూత్వాశరీరమకృతంకృతాత్మా బ్రహ్మలోకమ్”౬ ఇతిదేహవియోగకాలే, “సఆగచ్ఛతివిరజాంనదీంతస్సుకృతదుష్కృతేధూనుతే”౭ ఇత్యధ్వన్యపి, హానిశ్రుతేః. దేహవియోగకాలే

౧॥ ౨॥ ౬ కా-౬ ప్ర-౪ ౩ ప. ౩॥
౪॥ ౬ కా-౩ ప్ర-౬ వ. ౫॥ ౬॥ ఛా-ఉ-౮-౧౩.
౭॥ కౌషీతక్యుప-౧-౪. ౮॥ ఛా-ఉ-౬-౧౪-౨. † అన్యశాఖిపఠితశ్రుతౌ సాంప-౨.

సర్వకర్మక్షయే హి దేవయానేన గమనసాధనం కర్మ న సమ్భవతి. రాద్ధాన్తస్తు "తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యే అథ సమ్పత్స్యే"౧ ఇతి దేహవియోగాదూర్ధ్వం బ్రహ్మప్రాప్తి వ్యతిరేకేణానుభావ్య పుణ్యపాప ఫలాభావాత్, "అశ్వ ఇవ రోమాణి విధూయ పాపమ్"౨ ఇత్యాదిష్వైకార్థ్యాత్, అధ్వన్యామ్నాతమపి "తత్సుకృతదుష్కృతే ధూనుతే"౩ ఇతి వాక్యం దేహవియోగకాలే సఙ్గమయితవ్యమితి దేహవియోగకాల ఏవ హానిచిన్తనమ్. సర్వకర్మక్షయేఽపి హి విద్యాసామర్థ్యాదేవ దేవయానేన పథా గమనం చోపపద్యతే. †(విద్యా హి స్వయం సూక్ష్మశరీరస్యానారమ్భికాపి ప్రకృతసుఖదుఃఖోపభోగసాధనస్థూలశరీరస్య సర్వకర్మణాం చ నిరవశేషక్షయేఽపి స్వఫలభూతబ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిపాదనాయ దేవయానేన పథా సంగమయితుం సూక్ష్మశరీరం స్థాపయతి.)

సూత్రార్థస్తు - (సామ్పరాయే)- దేహవియోగకాల ఏవ చిన్తనీయమ్. కుతః? (తర్తవ్యాభావాత్) - దేహవియోగాదూర్ధ్వం [౧౫] బ్రహ్మప్రాప్తివ్యతిరేకేణ తరితవ్యభోగాభావాత్. (తథా హ్యన్యే) ఽధీయతే "తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యే అథ సమ్పత్స్యే"౧ ఇతి, "అశరీరం వావ సన్తం న ప్రియాప్రియే స్పృశతః"౪ ఇతి చ.

౩౮౨ - సూ॥—ఛన్దత ఉభయావిరోధాత్॥ ౩. ౩. ౨౮

సా. దేహవియోగకాలే పుణ్యపాపవిమోచనశ్రుతేః, దేహవియోగాదూర్ధ్వం బ్రహ్మప్రాప్తి శ్రుతేశ్చేత్యుభయశ్రుత్యవిరోధార్థతః "సుకృతదుష్కృతే ధూనుతే"౩ ఇత్యయం శ్రుతిఖణ్డః (ఛన్దతః) నేతవ్యః "ఏతం దేవయానం పన్థానమాపద్యతే"౫ ఇతి వాక్యఖణ్డాత్ ప్రాగనుగమయితవ్య ఇత్యర్థః.

దీ. ఏవమర్థస్వాభావ్యాద్ దేహవియోగకాల ఏవ నిరవశేషకర్మక్షయేఽవధృతే సతి "తత్సుకృతదుష్కృతే ధూనుతే"౩ ఇతి వాక్యఖణ్డః

౧॥ ఛా-౬-౧౪-౨. ౨॥ ఛా-౮-౧౩. ౩॥ కౌషీతక్యుప-౧-౪.
౪॥ ఛా-౮-౧౨-౧. ౫॥ కౌషీతక్యుప-౧-౩. † (మున్ణశితం-౧-౩న.)

(ఉభయావిరోధాత్) ఉభయశ్రుత్యవిరోధా(చ్ఛన్దతో)నేయః, "అశ్వ ఇవరోమాణివిధూయపాపం... ధూత్వాశరీరమకృతమ్"౧ "తస్య తావదేవ చిరమ్"౨ ఇత్యుభయశ్రుత్యవిరోధా చ్చరమశ్రుతోపి "తత్సుకృతదుష్కృతేధూనుతే"౩ ఇతివాక్యఖణ్డః "ఏతం దేవయానంపన్థానమాపద్యతే"౪ ఇతి ప్రథమశ్రుతఖణ్డాత్ ప్రాగనుగమయితవ్య ఇత్యర్థః.

౩౮౩-సూ॥ గతేరర్థవత్త్వముభయథాఽన్యథాహి విరోధః॥ ౩·౩·౨౯

సా. చోదయతి.

దేవయానగతిశ్రుతేరర్థవత్త్వ ముభయత్రచిన్తాయామేవ. (అన్యథా) దేహవియోగకాలఏవచిన్తాయాం తస్మిన్నేవ సర్వకర్మక్షయా ద్దేహాభావేన గతిర్నోపపద్యత ఇతిహి గతిశ్రుతివిరోధః.

దీ· అత్ర చోదయతి.

దేవయానేనగతి శ్రుతేరర్థవత్త్వం దేహవియోగకాలేఽధ్వని చే(త్యుభయథా) కర్మక్షయేసత్యేవ· (అన్యథా)-దేహవియోగకాలే †ఏవసర్వకర్మక్షయేసతిసూక్ష్మశరీరస్యాప్యారమ్భకనాశేన స్థిత్యనుపపత్తేః దేవయానగతిశ్రుతిర్హి విరుధ్యతే·

౩౮౪ సూ॥—ఉపపన్నస్తల్లక్షణార్థోపలబ్ధేర్లోకవత్॥ ౩.౩.౩౦.

సా· పరిహరతి.

దేహవియోగకాలే సర్వకర్మక్షయేపిగతివిధిరుపపన్నః. బ్రహ్మోపాసీనానాముత్కర్మలభ్యార్థోపలబ్ధేః "సస్వరాడ్భవతి తస్యసర్వేషులోకేషు కామచారోభవతి"౫ ఇత్యాదౌ. యథా లోకే రాజానముపాసీనానా మితరపురుషాసాధారణసర్వార్థసిద్ధిః

దీ· పరిహరతి·

భగవన్తముపాసీనానాం దేహవియోగకాలే సర్వకర్మక్షయే ప్యుపపన్నో దేవయానపన్థాః. కుతః! (తల్లక్షణార్థోపలబ్ధేః) తల్లక్ష

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౧౩. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౧౪-౨. ౩॥ కౌషీతక్యుప-౧-౪. ౪॥ కౌషీతక్యుప-౧-౩. ౫॥ ఛా-ఉ-౭-౨౫-౨. † ఏవ-౧-న.

21-5-85.

ణార్థః - తజ్జాతీయార్థః అకర్మలభ్యార్థో పలబ్ధేరిత్యర్థః ఉపలభ్య తేహ్యకర్మలభ్యార్థో బ్రహ్మోపాసీనానాం "సస్స్వరాడ్భవతితస్య సర్వేషు లోకేషుకామచారోభవతి"౧ ఇత్యాదిషు. (లోకవత్) యథాలోకేరాజానముపాసీనానాం ప్రాకృతపురుషా సాధారణాతిరమణీయానేకార్థసిద్ధిః- తద్వత్ సర్వజ్ఞంసత్యసఙ్కల్పంమహోదారంపరంబ్రహ్మోపాసీనానాం సర్వముపపన్నమిత్యర్థః

౩౮౫-సూ||—యావదధికారమవస్థితి రాధికారికాణామ్||3.3.3౧.

సా. వసిష్ఠాదీనాం జ్ఞానినామపిదేహపాతాదూర్ధ్వం ఫలాన్తరానుభవః, ప్రారబ్ధాధికారహేతుకర్మ వినాశాభావాత్. (యావదధికార) సమాప్తి తద్ధేతుకర్మ ఫలానుభవాయ, తేషాన్తత్రైవస్థితిః, నార్చిరాదిప్రాప్తిః. జ్ఞానినామపిప్రారబ్ధకర్మ అనుభవేనైవ నశ్యతీతివక్ష్యతే.

దీ. పరంబ్రహ్మోపాసీనానాం దేహపాతసమయే సర్వకర్మక్షయాత్ దేహపాతాదూర్ధ్వం కర్మఫలానుభవోనవిద్యతఇత్యేత†న్నసమ్భవతి - వసిష్ఠాదీనాంజ్ఞానినామపి కర్మఫలరూప దేహాన్తరసంయోగః, పుత్రజన్మవిపత్త్యాదిషు సుఖదుఃఖానుభవో ఽపిదృశ్యత ఇత్యాశఙ్క్యాహ.

యేషాంజ్ఞానినాందేహ పాతాదనన్తరమర్చిరాదికాగతిః ప్రాప్తా-తేషాందేహపాతాదూర్ధ్వం తరితవ్య కర్మఫలభోగా భావాద్దేహపాతసమయఏవ సర్వకర్మక్షయఉక్తః వసిష్ఠాదీనాన్తు (అధికారికాణాం) యావదధికారసమాప్తి నార్చిరాదికాగతిరస్తి- అపిత్వధికారేఽవస్థితిరేవ - అధికారహేతు భూతకర్మణః ఫలదానాయారబ్ధత్వాత్. జ్ఞానినోప్యారబ్ధంహి కర్మ ఫలానుభవేనైవ క్షీయతే.

అ-౯౫. ౩౮౬-సూ||—అనియమస్సర్వేషా మవిరోధశ్శబ్దానుమానాభ్యామ్|| 3.3. 3౨.

సా. యేషూపకోసలాదిషూ పాసనేష్వర్చిరాదిగతిరామ్నాతా, తన్నిష్ఠానామే

౧|| ఛా-ఉ-౭-౨౫-౨. † నోపపద్యతే-పా.

వతయా ప్రాప్తిరితి తచ్చిన్తనమపి తేషామేవేతి నియమాభావః, అపితు సర్వోపాసననిష్ఠానామ్. తథాసత్యేవ శ్రుతిస్మృతిభ్యామవిరోధః. శ్రుతిస్తావత్ పఞ్చాగ్నివిద్యాయాం “యే చేమేఽరణ్యే శ్రద్ధాం సత్యముపాసతే తేఽర్చిషమభిసంభవన్తి”౧ ఇత్యవిశేషేణ శ్రుతా. స్మృతిరపి “అగ్నిర్జ్యోతిరహశ్శుక్లః”౨ ఇత్యాదికా. [౫

దీ. యేషూపాసనేషూపకోసలాదిష్వర్చిరాదికా గతిరామ్నాతా - కింతన్నిష్ఠానామేవ తయా బ్రహ్మప్రాప్తిః - ఉత సర్వేషాం బ్రహ్మోపాసననిష్ఠానామితి సంశయః. తన్నిష్ఠానామేవేతి పూర్వపక్షః - ఇతరేషాం తయా బ్రహ్మప్రాప్తౌ ప్రమాణాభావాత్. యత్తు పఞ్చాగ్నివిద్యాయాం సాధారణం వచనమ్ - తదప్యుపకోసలాదివిషయమితి నిశ్చీయతే. అన్యథోపకోసలాదిష్వా†మ్నానానర్థక్యం స్యాత్. రాద్ధాన్తస్తు - పఞ్చాగ్నివిద్యాయాం “య ఏవమేతద్విదుః యే చేమేఽరణ్యే శ్రద్ధాం సత్యముపాసతే తేఽర్చిషమభిసమ్భవన్తి”౧ ఇతి సామాన్యేన సర్వవిషయం గతిశ్రవణముపకోసలాదిష్వామ్నానం న బాధితుం క్షమమ్, సఙ్కోచకం చ న భవతి, - విద్యాస్తుత్యర్థతయా [౧౫ ఽనువాదేనాప్యుపపత్తేః. అతస్సర్వేషాం తయైవ బ్రహ్మప్రాప్తిః. సూత్రార్థస్తు - (అనియమస్సర్వేషాం) సర్వేషామవిశేషేణ తయైవ ప్రాప్తిః కుతః? (అవిరోధశ్శబ్దానుమానాభ్యాం) తథాసత్యేవ శ్రుతిస్మృతిభ్యామవిరోధః. శ్రుతిశ్చ “యే చేమేఽరణ్యే”౧ ఇత్యాదికా పఞ్చాగ్నివిద్యాయాం నిదర్శితా. స్మృతిః “అగ్నిర్జ్యోతిరహ [౨౦ శ్శుక్లః”౨ ఇత్యాదికా.

అ-౯౬. ౩౪౭-సూ॥—అక్షరధియాం త్వవరోధస్సామాన్యతద్భావాభ్యామౌపసదవత్తదుక్తమ్॥ 3. 3. 33.

సా. “ఏతద్వై తదక్షరమ్”౩ “అథ పరా యయా తదక్షరమ్”౪ ఇత్యారభ్య “అస్థూలమనణ్వహ్రస్వమదీర్ఘమలోహితం యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమ్”౪ ఇత్యాద్యస్థూలత్వాదేశ్యత్వాది విషయాణామక్షరబ్రహ్మసంబన్ధినీనాం ధియాం సర్వాసుపరః

౧॥ బృ-ఉ-౪-౨-౧౫. ౨॥ గీ-౪-౨౮. ౩॥ బృ-ఉ-౫-౪-౪
౪॥ ముణ్డకోప-౧-౧-౬. † ఆమ్నాతమనర్థకం స్యాత్-౧-౨.

ద్యాస్వనుసఙ్గ్రహః, గుణినో బ్రహ్మణస్సర్వత్రైకత్వాత్, ఏతైర్గుణైర్వినాసకలేతరవ్యావృత్త బ్రహ్మానుసన్ధానానుపపత్తేశ్చ. హేయసంబన్ధానర్హానన్దాదయోపి ప్రత్యగాత్మనో బ్రహ్మవ్యావర్తకాః. ప్రధానానువర్తిత్వం హి గుణస్వభావః. యథా జామదగ్న్యే చతూరాత్రపురోడాశ్యోపసద్గుణభూతమన్త్రస్య ప్రధానభూతోపసదనువర్తిత్వే[న నోపాంశుగుణకత్వమ్. (తదుక్తం) "గుణముఖ్యవ్యతిక్రమే"౧ ఇత్యాదినా.

దీ· బృహదారణ్యకే "ఏతద్వై తదక్షరం గార్గి బ్రాహ్మణా అభివదన్త్యస్థూలమనణ్వహ్రస్వమ్"౨ ఇత్యాదిశ్రూయతే· తథాఽథర్వణే చ "అథ పరా యయా తదక్షరమధిగమ్యతే యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమ్"౩ ఇత్యాది· కిమేషామస్థూలత్వాదీనాం సర్వాసు బ్రహ్మవిద్యాసూపసంహారః - ఉత యత్ర శ్రుతాః తత్రైవేతి·సంశయః. విద్యావిశేషరూపతయా శ్రుతానాం సర్వవిద్యాసాధారణత్వాభావాద్యత్ర శ్రుతాస్తత్రైవ నియతా ఇతి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - అస్థూలత్వాదీనామప్యానన్దాదివద్బ్రహ్మస్వరూపానుసన్ధానాన్తర్భావాత్సర్వత్రైవోప౧సంహారః·న కేవలమానన్దాదిభిర్బ్రహ్మస్వరూపం ప్రత్యగాత్మనో వ్యావృత్తమ్ , తస్యాపి హితదేవ స్వరూపమ్. అస్థూలత్వాదివిశేషితమానన్దాది బ్రహ్మణః ప్రత్యగాత్మనో వ్యావృత్తాకారః· యద్యపి ప్రత్యగాత్మా స్వభావతః స్థూలత్వాద్యచేతనధర్మాసమ్బన్ధీ - తథాపి తత్సమ్బన్ధార్హతాస్త్యేవ· తదర్హతయా పి హి పూర్వం తత్సమ్బన్ధస్సంజాతః. అతో బ్రహ్మణస్తదనర్హస్వరూపాను౨సన్ధానార్థతయాఽస్థూలత్వాదయస్సర్వత్రానుసన్ధేయాః. సూత్రార్థస్తు (అక్షరధియాం) అక్షరసమ్బన్ధినీనామస్థూలత్వాదిధియాం సర్వవిద్యాస్వవరోధః - సఙ్గ్రహణమ్. కుతః? (సామాన్యతద్భావాభ్యాం) బ్రహ్మణస్సర్వత్రసమానత్వాత్, బ్రహ్మానుసన్ధానాన్తర్భావాచ్చ తేషామ్. గుణానాం ప్రధానానువర్తిత్వం స్వభావః(ఔపసదవత్) యథా జామద[-౨న గ్న్యచతూరాత్ర౩పురోడాశోపసద్గుణభూతః *అగ్నిర్హోత్రం వేత్వితి

౧॥ పూ-మీ- ౨॥ బృ-౫-౮-౮. ౩॥ ముణ్డకోప-౧-౧-౬.

పా.—౧-సంహార్యాః-౧-౩. ౨-సన్ధానాయాస్థూల-౧-౩. ౩-పురోడాశ్యప.

మన్త్రైః, సామవేద పఠితత్వేన సామవేదస్వరనియతోపి, ప్రధాన భూతోపసదనువర్తిత్వాత్, యాజుర్వైదికత్వాచ్చోపసదో, యాజుర్వైదికోపాంశుత్వ సమ్బన్ధీ- తద్వదక్షరవిద్యా సమ్బన్ధితయా [౫ ఽధీతత్వేన తద్విద్యానియతా అపి ప్రధానానువర్తిత్వ స్వాభావ్యాత్సర్వవిద్యాసమ్బన్ధినః. తదుక్తంప్రథమకాణ్డే "గుణముఖ్యవ్యతిక్రమే తదర్థత్వాత్"౧ ఇత్యాదినా.

3౭౭-సూ॥— ఇయదామననాత్ ॥ 3· 3· 3౮·

సా. నైతావతా సర్వత్ర సర్వోపసంహార వ్యాప్తిరిత్యాహ. [౧౦

ఆమననం-ఆభిముఖ్యేనమననమ్. ఇయదేవగుణజాతం సర్వత్రోపసంహార్యమ్ యేనగుణజాతేన సకలేతరవ్యావృత్త బ్రహ్మమననమ్.

దీ. ఏవంతర్హి "సర్వకర్మాసర్వగన్ధః" ఇత్యాదీనామపి సర్వేషాం బ్రహ్మ౧ గుణత్వాన్నక్వచిద్వ్యవస్థేత్యత్రాహ.

(ఇయత్)- అస్థూలత్వాదివిశేషితమానన్దాద్యేవ సర్వత్రాను సన్ధేయమ్. కుతః? (ఆమననా) ద్ధేతోః (ఆమననం) - ఆభిముఖ్యేన మననమ్. బ్రహ్మానుసన్ధానమ్. బ్రహ్మస్వరూపానుసన్ధానం యేనవినా నోపపద్యతే - తదేవసర్వత్రానుసన్ధేయమ్- అన్యత్తుతత్ర తత్రవ్యవస్థితమిత్యర్థః.

అ-౯౭. 3౭౯ సూ॥—అన్తరాభూతగ్రామవత్స్వాత్మనోన్యథా భేదానుపపత్తిరితిచేన్నోపదేశవత్ ॥ 3. 3. 3౯.

సా. "యఆత్మా"3 ఇత్యుషస్తిప్రశ్నః భూతగ్రామవత్ప్రత్యగాత్మవిషయః అన్యథా "యఃప్రాణేనప్రాణితిసతఆత్మా"3 ఇతిప్రతివచనస్య కహోళవిషయాశనాయాద్యతీతత్వాదేః భేదానుపపత్తిరితిచేత్. న, "యఆత్మా సర్వాన్తరః" ఇత్యుభయత్ర ప్రశ్నైకరూప్యాత్ పరమాత్మైవోభయత్ర. ప్రతివచనగతప్రాణనాది హేతుత్వమశనాయాద్యతీతత్వఞ్చ పరమాత్మన్యేవోపపద్యతే. ప్రాణనాది హేత

౧॥ పూ-మీ- ౨॥ ఛా-ఉ-3-౧౮-౨. 3॥ బృ-ఉ-౫-౪-౧.

పా.—౧-గుణత్వేననక్వచిద్వ్యవస్థేత్యాశఙ్క్యాహ-౧-3.

త్వంహి పరమాత్మన ఏవ "కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్" ౧ ఇత్యాదిశ్రుతేః. సద్విద్యోపదేశవత్, ప్రశ్నప్రతి వచనావృత్తి రేకవిషయా.

దీ. బృహదారణ్యకే ఉషస్తి ప్రశ్నప్రతివచనం "యః ప్రాణేన ప్రాణితి స త ఆత్మా సర్వాన్తరః యోఽపానేనాపానితి స త ఆత్మా" ౨ ఇత్యాది "అతోఽన్యదార్తమ్" ౩ ఇత్యన్తమామ్నాతమ్. తథా తదనన్తరం కహోళప్రశ్న ప్రతివచనం "యోఽశనాయాపిపాసే శోకం మోహం జరాం మృత్యుమత్యేతి ఏతం వై తమాత్మానం విదిత్వా" ౪ ఇత్యాది "అతోఽన్యదార్తమ్" ౪ ఇత్యన్తమ్. కిముభయత్ర విద్యైక్యమ్. ఉత విద్యాభేద ఇతి సంశయః. పూర్వత్ర ప్రాణనాది [1]హేతుః ప్రత్యగాత్మా, ఉత్తరత్రాశనాయాద్యతీతః పరమాత్మేత్యుపాస్యభేదాద్విద్యాభేద ఇతి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు- "యత్సాక్షాదపరోక్షాద్బ్రహ్మ య ఆత్మా సర్వాన్తరః తన్మే వ్యాచక్ష్వ" ౨ ఇతి ఉభయత్ర ప్రశ్నస్య పరమాత్మవిషయత్వాదేకరూపత్వాచ్చ, సర్వప్రాణిప్రాణనాపాననాది హేతుత్వస్య అశనాయాద్యతీతత్వస్య చ ప్రతివచనద్వయావగతస్య పరమాత్మన్యేకస్మిన్నేవోపాస్యే సమ్భవాచ్చ, న విద్యాభేదః. సూత్రార్థస్తు- (అన్తరా)- "య ఆత్మా సర్వాన్తరః" ౨ ఇత్యుషస్తిప్రశ్నే (భూతగ్రామవత్స్వాత్మనః)- ప్రత్యగాత్మన ఇత్యుపగన్తవ్యః (అన్యథా ప్రతివచనభేదానుపపత్తిరితి చేత్) నాత్ర ప్రత్యగాత్మ[2] పరమాత్మవిషయం [3] ప్రశ్నద్వయమ్. ప్రతివచనద్వయం చ పరమాత్మన్యేకస్మిన్నేవోపాస్యే సమ్భవతీత్యర్థః. (ఉపదేశవత్) "స్తబ్ధోఽస్యుత తమాదేశమప్రాక్ష్యః" ౫ ఇతి ప్రక్రాన్తాయామేకస్యామేవ సద్విద్యాయాం "భగవాంస్త్వేవ మే తద్బ్రవీత్వితి" ౬ "భూయ ఏవ మా భగవాన్విజ్ఞాపయతు" ౭ ఇత్యాదికా ప్రశ్నావృత్తిః ప్రతివచనభేదశ్చోపాస్యమాహాత్మ్యవిశేషప్రతిపాదనపరత్వేన దృశ్యతే- తద్వత్.

౧॥ తై-ఆ-౨-౭-౧. ౨॥ బృ-ఉ-౫-౪-౧. ౩॥ బృ-ఉ-౫-౪-౨. ౪॥ బృ-ఉ-౫-౫. ౫॥ ఛా-ఉ-౬-౧-౩. ౬॥ ఛా-ఉ-౬-౧-౭. ౭॥ ఛా-ఉ-౬-౫-౪.

పా.— ౧-హేతుత్వముత్తరత్రాశనాయాద్యతీతత్వమితి రూపభేదాద్విద్యా- ౧-౩. ౨-పరమాత్మ-౧-౩-న. ౩-కిమప్యస్తి ప్రశ్న-౧-౩.

౩౯౦ - సూ॥—వ్యతిహారోవిశింషన్తి హీతరవత్ ॥ ౩. ౩. ౩౬.

సా. ప్రష్టృభేదోపి నభేదక ఇత్యాహ.

[1]అర్థైక్యే నిశ్చితేసతి ప్రష్ట్రోర్బుద్ధి వ్యతిహారః కార్యః, ఉషస్తినాఽశనాయాద్యతీ తత్వధీఃకార్యా, కహోళేనాపి ప్రాణనాదిహేతుత్వధీః కార్యా. ఉభయత్ర [2]ప్రకరణగతవాక్యానిహిపరమాత్మానమేవవిశింషన్తి. యథా ఇతరత్రసద్విద్యాయామపి.

దీ. ప్రష్టృభేదపూర్వక ప్రతివచన ప్రకారభేదాద్విద్యాభేదోఽవర్జనీయ ఏవేత్యాశఙ్క్యాహ.

" యదేవసాక్షాదపరోక్షాద్బ్రహ్మయ ఆత్మాసర్వాన్తరః"[1] ఇతిద్వయోః ప్రష్ట్రోః ప్రశ్నస్యైకరూపత్వే నైకవిషయత్వే నిశ్చితే సత్యుషస్తికహోళయోః ప్రతివచన గతబుద్ధివ్యతిహారః కార్యః· ప్రాణనాదిహేతుత్వబుద్ధిస్సర్వాన్తరాత్మ విషయాకహోళే నాపికార్యా, తథాఽశనాయాద్యతీతత్వబుద్ధిరుషస్తినాపికార్యా·విశింషన్తిహ్యుభయత్రాపియాజ్ఞవల్క్యవచనాన్యేకం సర్వాన్తరమేవో పాస్యమ్· (ఇతరవత్) యథేతరత్ర సద్విద్యాయాం సర్వాణిప్రతివచనానిపరమ [3]కారణపరబ్రహ్మవిషయాణి - తద్వత్.

౩౯౧-సూ॥—సైవహిసత్యాదయః॥ ౩. ౩·౩౭·

సా. ప్రశ్నాద్యావృత్తౌ కథమైక్యమిత్యత్రాహ.

" సేయన్దేవతైక్షత"[2] ఇతి ప్రస్తుతాదేవతైవ సర్వత్రప్రశ్నగతా. [౨౦ ప్రతివచనేషుచ "తత్సత్యంసఆత్మా"[3] ఇత్యాదయ ఇత్యైక్యమ్.

దీ. సద్విద్యాయామప్యస్యైక్యం ప్రశ్నప్రతివచనావృత్తౌ సత్యాం కథమవగమ్యత ఇత్యత్రాహ·

" సేయందేవతైక్షత"[2] ఇత్యాదిషు సర్వత్రసైవ పరాదేవతైకానువర్తతే - "ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వంతత్సత్యంస ఆత్మాతత్త్వమసి"[3] ఇతితపవసత్యాదయః సర్వేషుప్రతివచనేషూపసంహ్రియన్తే·

౧॥ బృ-ఉ-౫-౫. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౩-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౭.

పా.—౧-ఆత్మైక్యే-ఇ. ౨-ప్రతివచనగత-౨. ౩- కారణంపరంబ్రహ్మైకమేవ ప్రతిపాదయన్తి-౧.

అ - ౯౮. ౩౯౨ - సూ॥—కామాదీతరత్రతత్రచాయతనాదిభ్యః॥ ౩. ౩. ౩౮.

సా. "దహరోఽస్మిన్నన్తరఆకాశస్తస్మిన్యదన్తస్తదన్వేష్టవ్యమ్౧" ఇత్యుక్త్వా, "ఏషఆత్మాఽపహతపాప్మా"౨ఇత్యారభ్య, "సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్పః"౨ ఇతి[౫ ఛాన్దోగ్యే. వాజినాఞ్చ "యఏషోఽన్తర్హృదయ ఆకాశస్తస్మిఞ్ఛేతే సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశానః"౩ ఇత్యుభయత్ర హృదయాయతనత్వ సత్యసఙ్కల్పత్వ తద్విశేష రూపవశిత్వాదిభిర్దహరవిద్యాప్రత్యభిజ్ఞానాత్ సత్యసఙ్కల్పత్వ సహచారేణఅపహతపాప్మత్వాది సత్యసఙ్కల్పత్వ పర్యన్తాః ఉభయతోఽప్యుపసం హార్యాః.

దీ. ఛాన్దోగ్యేఽశ్రూయతే "అథయదిదమస్మిన్బ్రహ్మపురేదహరం పుణ్డరీకం వేశ్మదహరోఽస్మిన్నన్తర ఆకాశస్తస్మిన్యదన్తస్తదన్వేష్టవ్యమ్"౧ఇత్యాదిప్రక్రమ్య "తద్యఇహాత్మానమనువిద్య వ్రజన్త్యేతాంశ్చ సత్యాన్కామాంస్తేషాం సర్వేషులోకేషు కామచారోభవతి"౪ఇతి. వాజసనేయకేచ "యఏషోఽన్తర్హృదయ ఆకాశస్తస్మిఞ్ఛేతే సర్వస్యవశీసర్వస్యేశానః"౩ఇత్యాది. కిముభయత్రవిద్యైక [౧౫ క్యమ్ - ఉతవిద్యాభేద ఇతిసంశయః - రూపభేదాద్విద్యాభేద ఇతి పూర్వఃపక్షః· యద్యప్యుభయత్రపరమాత్మైవోపాస్యః - తథాప్యేకత్రాకాశశబ్దాభిధేయః పరమాత్మోపాస్యః, ఇతరత్రాకాశేశయానః పరమాత్మా, తిష్ఠిరూపంభిద్యతే· రాద్ధాన్తస్తు - హృదయాయతనత్వ సత్యసఙ్కల్పత్వ సత్యకామత్వాదేరభేదాదుభయత్రతద్విశిష్టః పరమాత్మైవోపాస్య ఇతిరూపాభేదాద్విద్యైక్యమ్· ఛాన్దోగ్యేహి "దహరోఽస్మిన్నన్తరఆకాశ స్తస్మిన్యదన్తస్తదన్వేష్టవ్యమ్"౧ ఇత్యారభ్య, "కింతదత్రవిద్యతే"౫ ఇత్యాదినాపరిచోద్య, "తస్మిన్కామాస్సమాహితాః ఏషఆత్మాఽపహతపాప్మా విజరోవిమృత్యుః"౨ ఇత్యారభ్య "సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్పః"౨ ఇత్యుక్త్వా, "తద్యఇహాత్మాన [౨౫

౧॥ ఛా- ఉ-౮-౧-౧. ౨॥ ఛా- ఉ-౮- ౧-౫. ౩॥ బృ-ఉ-౬- ౪- ౨౨. ౪॥ ఛా-ఉ-౮-౧-౬. ౫॥ ఛా-ఉ-౮-౧-౨.

మనువిద్యవ్రజన్త్యేతాంశ్చ సత్యాన్కామాన్"౧ఇత్యాకాశశబ్ద నిర్ది ష్టః పరమాత్మా, తదన్తర్గతాశ్చ సత్యకామత్వ సత్యసఙ్కల్పత్వాప హతపాప్మత్వాదయోగుణాః, అతః పరమాత్మా హృదయాయతనః సత్యకామత్వాదివిశిష్టః ఉపాస్య ఇతివాక్యేనైవనిర్ణీతమ్· వాజస[౫ నేయకేచ "యఏషోన్తర్హృదయ ఆకాశస్తస్మిఞ్ఛేతేసర్వస్యవశీ"౨ ఇత్యుక్తేసతి వశిత్వాదే స్సత్యసఙ్కల్పత్వ విశేషరూపతయాస ఏవ పరమాత్మాహృదయాయతన స్సత్యసఙ్కల్పత్వ విశిష్ట ఉపాస్య ఇతి ప్రతీయతే. అతోదహరవిద్యా ప్రత్యభిజ్ఞానాత్స ఏవపరమాత్మా సత్య సఙ్కల్పత్వాదిగుణాష్టక విశిష్ట ఉపాస్య ఇతినిశ్చీయతే. ఏవం [౧౧ నిశ్చితేసత్యాకాశేశయాన ఇత్యాకాశశబ్దోపి హృదయపుణ్డరీకవర్త్యా కాశవాచీతి రూపాభేదాద్విద్యైక్యమేవ·

సూత్రార్థస్తు - (కామాదీతరత్రతత్రచ) వాజసనేయకేచ్ఛా న్దోగ్యేచ సత్యకామత్వాద్యేవ రూపమ్. కుతః? (ఆయతనాదిభ్యః)- హృదయాయతనత్వ సత్యసఙ్కల్పత్వ † విశేషరూపవశిత్వాదిభ్యస్త త్సహచారిణ స్సత్యకామత్వాదేః ప్రత్యభిజ్ఞానాత్· "పరంజ్యోతి రుపసమ్పద్య స్వేనరూపేణాభి నిష్పద్యతే" ౩ "అభయంవై బ్రహ్మ భవతి"౪ఇతి బ్రహ్మప్రాప్తిరూపం ఫలంచైకమితి విద్యైక్యమ్·

౩౯౩-సూ॥—ఆదరాదలోపః॥ ౩. ౩. ౩౯.

సా. "నేహనానాస్తికిఞ్చన"౫ "సఏషనేతినేత్యాత్మా"౬ఇతినిషేధో నవశిత్వా దిగుణవిషయః, "సర్వస్యవశీ సర్వస్యేశానః"౨ఇతి తేషామజ్ఞాతానామాదరేణ విధా నాత్. అతోనలోపః· సర్వస్యబ్రహ్మ కార్యతయైక్యాత్ "నేహనానాస్తి"౫ ఇత్య బ్రహ్మాత్మకనానాత్వం ప్రతిషిధ్యతే. "సఏషనేతినేత్యాత్మా"౬ ఇత్యాదిచ ప్రాకృత విశేషవిషయమ్.

దీ. "మనసైవానుద్రష్టవ్యం నేహనానాస్తికిఞ్చన"౫ఇత్యాదేః

౧॥ ఛా- ఉ-౮-౧-౬. ౨॥ బృ- ఉ-౬-౪-౨౨. ౩॥ ఛా- ఉ- ౮- ౩- ౪.

౪॥ ౫॥ బృ-ఉ-౬-౪-౧౯. ౬॥ బృ- ఉ-౬-౪-౨౨. † వితతి- పా.

పూర్వప్రకృతత్వాత్, “సఏష నేతి నేత్యాత్మా”౧ ఇతిచ వక్ష్యమాణత్వాత్, “సర్వస్యవశీ సర్వస్యేశానః”౧ ఇత్యాదివిశేషాణాంబ్రహ్మస్వరూపత్వాభావాత్ కథంసత్యకామత్వాదేర్మోక్షసాధనోపాసనరూపత్వ మిత్యతఆహ.

వశిత్వాదేః ప్రమాణాన్తరావిదితరూపస్య శ్రుత్యైక సమధిగమ్యస్యా దరేణప్రతిపాదనాదలోపః - అప్రతిషేధః. తస్యాపి బ్రహ్మగుణత్వ మవశ్యాశ్రయణీయమ్. అవిశేషనిషేధాస్తు సకలేతరప్రాకృతవిశేషవిషయాః. నానాత్వనిషేధస్తుసర్వస్య బ్రహ్మకార్యతయాఽబ్రహ్మాత్మకత్వాభిప్రాయః.

౩౯౪ సూ॥— ఉపస్థితేఽతస్తద్వచనాత్॥— 3. 3. ౪౦.

సా. (ఉపస్థితే) - బ్రహ్మోపసంపన్నే, (అతః) - ఉపసంపత్తేరేవహేతోః. “జక్షత్క్రీడన్ రమమాణః” ఇ ఇత్యాదినా ఛన్దతో జ్ఞాత్యాది ప్రాప్త్యభిధానాత్, సాక్షాన్మోక్షఫలం తత్ నసాంసారికఫలమితి పరవిద్యైవైషా సగుణా.

దీ. సగుణోపాసనస్య “సయదిపితృలోక కామోభవతి”౩ ఇతి సాంసారిక ఫలత్వేన నమోక్షఫలత్వ మిత్యాశఙ్క్యాహ.

ఉపస్థితిః - ఉపస్థానమ్; బ్రహ్మోపసమ్పత్తిః (ఉపస్థితే)- బ్రహ్మోపసమ్పన్నే,(అతః)-బ్రహ్మోపసమ్పత్తేరేవహేతోః;(తద్వచనాత్) - పితృలోకాది ప్రాప్తివచనాత్ నతత్సాంసారికంఫలమ్- అపితుసాక్షాన్ముక్తస్యైవ. “అస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతిరుపసమ్పద్య స్వేనరూపేణాభి నిష్పద్యతే స ఉత్తమఃపురుషః సతత్రపర్యేతి జక్షత్క్రీడ న్రమమాణః స్త్రీభిర్వాయానైర్వా జ్ఞాతిభిర్వా నోపజనంస్మరన్నిదంశరీరమ్”౨ఇతి “సస్స్వరాడ్భవతి తస్యసర్వేషు లోకేషు కామచారోభవతి”౪ ఇతిచనివృత్తావిద్యస్యహి స్వేన రూపేణాభి నిష్పన్నస్యైవోచ్యతే- అతోబ్రహ్మోపసమ్పత్తి హేతుకత్వంక్రీడనాదేరవగమ్యతే.

౧॥ బృ- ఉ- ౬-౪-౨౨. ౨॥ ఛా- ఉ-౮-౧౨-౨. ౩॥ ఛా- ఉ-౮-౨-౧. ౪॥ ఛా-ఉ-౭-౨౫-౨.

అ- ౯౯-౩౯౫ - సూ॥— తన్నిర్ధారణా నియమస్తద్దృష్టేః పృథగ్ఘ్యప్రతిబన్ధః ఫలమ్॥— 3. 3. ౪౧.

సా. ఉద్గీథాద్యుపాసనస్య క్రతుషు గోదోహనాదివ దుపాదానానియమః "తేనోభౌ కురుతో యశ్చైతదేవం వేద యశ్చ న వేద"౧ ఇత్యుద్గీథోపాసనరహితస్యాపి క్రత్వనుష్ఠానదర్శనాత్. "యదేవ విద్యయా కరోతి...తదేవ వీర్యవత్తరమ్"౧ ఇతి వర్తమాననిర్దేశేపి క్రతువీర్యవత్తరత్వ సాధనతయోపాసనవిధిః కల్ప్యతే. వీర్యవత్తరత్వం నామ ప్రబలకర్మాన్తరాప్రతిబన్ధేనావిళంబితఫలత్వమ్. అతః క్రతుఫలాత్పృథక్ఫల ముద్గీథోపాసన మిత్యనియమః.

దీ. ఛాన్దోగ్యే "ఓమిత్యేతదక్షరముద్గీథ ముపాసీత" ఇతి[౧౦] కర్మాఙ్గాశ్రయముద్గీథాద్యుపాసనం శ్రూయతే. తత్కిం తస్మిన్కర్మణి పర్ణతాదివన్నియమేనోపాదేయమ్ - ఉత గోదోహనాదివదనియమేనేతి సంశయః. కర్మాఙ్గాశ్రయత్వేన పర్ణతాదివత్తద్ద్వారేణ నిరూఢకార్యతయా "యదేవ విద్యయా కరోతి శ్రద్ధయోపనిషదా తదేవ వీర్యవత్తరం భవతి"౧ ఇతి వర్తమాననిర్దేశస్య పృథక్ఫలప్రతి †పాదవా[౧౫ యోగాత్ క్రత్వర్థతయా నియమేనోపాదేయమితి పూర్వ§పక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - "తేనోభౌ కురుతో యశ్చైతదేవం వేద యశ్చ న వేద"౧ ఇత్యుద్గీథోపాసనరహితస్యాపి క్రత్వనుష్ఠానదర్శనాత్క్రతుఫలాత్స్వర్గాదేః పృథగ్భూతవీర్యవత్తరత్వఫలమిదముపాసనమితి గోదోహనాదివదనియమః వర్తమాననిర్దేశే సత్యప్యధికారాన్తరనిశ్చయే సతి రాత్రిసత్రవత్ క్రతోర్వీర్యవత్తరత్వమస్యోపాసనస్య ఫలమితి కల్పనీయమ్. సూత్రార్థస్తు (తన్నిర్ధారణానియమః) నిర్ధారణమ్ - నిశ్చయేన చేతసోఽవధారణమ్. ఉపాసనమిత్యర్థః. తస్య - ఉద్గీథోపాసనస్యానియమః. కుతః? (తద్దృష్టేః)- "తేనోభౌ కురుతః"౧ ఇత్యనియమదృష్టేః పృథగ్భూతం హ్యస్య ఫలమ్. తచ్చాప్రతిబన్ధరూపమ్. వీర్యవత్తరత్వం నామ - ప్రబలకర్మాన్తరఫలైరేతస్య కర్మణః ఫలస్యాప్రతిబన్ధః - అవిళమ్బితత్వమిత్యర్థః.

౧॥ ఛా- ఉ-౧-౧-౧౦. † పాదకత్వాయోగాత్. § మవిదుషః క్రత్వ-పా

అ-౧౦౦· ౩౯౬-సూ॥—ప్రదానవదేవతదుక్తమ్॥—౩. ౩· ౪౨.

సా. దహరవిద్యాయా మపహతపాప్మత్వాదిగుణ విశిష్టోపాసనే, తత్తద్గుణ విశిష్ట స్వరూపభేదాత్ ప్రతిగుణం గుణ్యావృత్తిః, "ఇన్ద్రాయరాజ్ఞే"౧ఇత్యాదిషు విశిష్టస్వరూపభేదాత్ప్రదానావృత్తివత్. తదుక్తమ్ "నానావా దేవతా పృథక్త్వా త్"౨ ఇతి.

దీ. దహరవిద్యాయాం "తద్యఇహాత్మానమనువిద్యవ్రజన్త్యే తాంశ్చ సత్యాన్కామాన్"౩ ఇత్యపహతపాప్మత్వాది గుణానామపి పరమాత్మస్వరూపచిన్తనవత్పృథక్చిన్తనంవిహితమ్. కింగుణచిన్తనే తత్తద్గుణవిశిష్టతయా పరమాత్మచిన్తన మావర్తనీయమ్. ఉతనేతి సంశయః. పరమాత్మన ఏకస్యైవ సర్వేషాంగుణానాం గుణిత్వేన సకృదేవతచ్చిన్తనోపపత్తేర్నావర్తనీయమితి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - గుణినస్స్వరూపైక్యేపి తత్తద్గుణ విశిష్టాకారభేదాదావర్తనీయమితి. సూత్రార్థస్తు - ప్రదానవదావర్తనీయమేవ - యథా [౧౨ "ఇన్ద్రాయరాజ్ఞేపురోడాశ మేకాదశకపాల మిన్ద్రాయాధిరాజాయేన్ద్రాయస్వరాజ్ఞే"౧ ఇతీన్ద్రస్యైకత్వేపి రాజత్వాది విశిష్టాకారభేదాద్దేవతాభేదఇతి ప్రదానావృత్తిః - తద్వదేవ. తదుక్తం సఙ్కర్షే "నానావా దేవతా పృథక్త్వాత్"౨ ఇతి.

అ - ౧౦౧· ౩౯౭ - సూ॥ —లిఙ్గభూయస్త్వాత్తద్ధిబలీయస్తదపి॥—౩. ౩. ౪౩

సా. "సహస్రశీర్షన్దేవమ్"౪ ఇత్య † త్ర నారాయణశబ్దేన ప్రకృతదహరవిద్యోపాస్యమాత్రన్నవిశేష్యతే, అపితు సర్వపరవిద్యాసూపాస్యమ్, తచ్చినన్నభూతవాక్యభూయస్త్వాదేవ. అక్షర శివశంభుపరబ్రహ్మాదిశబ్దై స్సర్వోపాస్యా ననూద్య నారాయణత్వంహి విధీయతే. ప్రకరణాద్ధివాక్యం బలీయః. తదపి "శ్రుతిలిఙ్గ"౫ ఇత్యాదినోక్తమ్.

దీ· తైత్తిరీయా అధీయతే "సహస్రశీర్షం దేవంవిశ్వాక్షంవిశ్వ

౧॥ ౨ కాణ్డం- ౬ ప్ర- ౬ అను. ౨॥ సఙ్కర్షణే- ౩॥ ఛా-ఉ- ౮-౧-౬. ౪॥ తై-నా-౬-౧౧. ౫॥ పూ-మీ- † అత్రై ౯వ.౧.

శమ్భువమ్ । విశ్వంనారాయణందేవమ్”౧ ఇత్యారభ్య “సోఽక్షరః పరమస్స్వరాట్ ”౧ ఇత్యన్తమ్. అస్మిన్ననువాకే నోపాసనంవిధీయతే. కిమయం పూర్వానువాకోదిత దహరవిద్యోపాస్య విశేష నిర్ధారణార్థః? ఉత ¹సర్వవేదాన్తోదిత సర్వపరవిద్యోపాస్య విశేష నిర్ధారణార్థ ఇతిసంశయః. దహరవిద్యాయా ఆనన్తర్యాత్తదుపాస్య విశేషనిర్ధారణార్థ ఇతిపూర్వఃపక్షః - “సహస్రశీర్షం దేవమ్”౧ ఇతి ద్వితీయానిర్దేశస్యానన్తరో²దితోపాసినా సమ్బన్ధస్యైవయుక్తత్వాచ్చ. రాద్ధాన్తస్తు - పరబ్రహ్మపరతత్త్వ పరజ్యోతిః పరమాత్మాక్షరశివశమ్భుశబ్దైస్సర్వ పరవిద్యోపాస్యాననూద్య వాక్యేనైవ తేషాం నారాయణత్వ విధానాత్తస్యచ ప్రకరణాద్బలీయస్త్వేన సర్వవిద్యోపాస్య ³నిర్ధారణార్థ ఇతినిశ్చీయతే. నచ “సహస్రశీర్షమ్”౧ ఇతి ద్వితీయానిర్దేశః పూర్వేణోపాసినాసమ్బధ్యతే - “తస్మిన్యదన్తస్తదుపాసితవ్యమ్”౨ ఇతికృత్యప్రత్యయేన కర్మాభిహితమితి తత్రద్వితీయానిర్దేశాయోగాత్. “నారాయణఃపరః”౧ వ్యాప్యనారాయణస్థితః”౧ “పరమాత్మావ్యవస్థితః”౧ఇత్యాదిభిరైకార్థ్యాత్ప్రథమార్థే ద్వితీయా. సూత్రార్థస్తు-సర్వ⁴పరవిద్యోపాస్యనిర్ధారణే (లిఙ్గభూయస్త్వాత్) -తచ్చిహ్నభూతవాక్యభూయస్త్వాదిత్యర్థః. తద్ధి- వాక్యం ప్రకరణాద్బలీయః. తదపిపూర్వస్మిన్కాణ్డే “శ్రుతిలింగవాక్య ప్రకరణస్థాన సమాఖ్యానాం సమవాయే పరదౌర్బల్యమర్థవిప్రకర్షాత్”౩ ఇత్యాదినోక్తమ్. ఏవం సర్వోపాస్య నిర్ధారణేనిశ్చితేసతి దహరవిద్యాయా మప్యయమేవోపాస్యఇతి “పద్మకోశప్రతీకాశమ్”౧ ఇత్యాదినా హృదయాద్యభిధానంచ యుజ్యత ఇత్యభిప్రాయః.

అ. ౧౦౨. ౩౯౮ - సూ॥—పూర్వవికల్పః ప్రకరణాత్స్యాత్క్రియా మానసవత్॥— ౩. ౩. ౪౪.

సా.—“మనశ్చితో వాక్చితః ప్రాణచితః”౪ ఇత్యాదిసాంపాదికాగ్నీనాం

౧॥ తై-నా-౬-౧౧. ౨॥ తై-నా-౬-౧౦-౨౩. ౩॥ పూ-మీ- ౪॥ వాజస-అగ్నిరహస్యే.

పా.—౧-సర్వపరవిద్యో-౧-౩. ౨- ఉదితతదుపాసన సంబన్ధస్యైవయు-౧. ౩-నిర్ధారణవి. లి-౧-౩. ౪-పర-౧-౨-న.

"అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్" ౧ ఇత్యాదినా పూర్వప్రకృతేష్టకచితాగ్ని శేషిభూత క్రియామయ క్రత్వనుప్రవేశస్స్యాత్. ఏషామగ్నిత్వేనేష్టకచితాగ్నినా వికల్పః, ద్వాదశాహాఙ్గభూతమానసగ్రహవత్. ఏషాం మానసానామపి క్రియామయక్రత్వఙ్గత్వం నవిరుద్ధమ్. [౫

దీ· వాజసనేయకేఽగ్నిరహస్యే "మనశ్చితో వాక్చితః ప్రాణచితశ్చక్షుశ్చితః" ౨ ఇత్యాదినా మనశ్చితాదయోఽగ్నయో విద్యారూపాః శ్రూయన్తే. కిమేతే క్రియామయ క్రత్వఙ్గభూతాః - ఉత విద్యామయక్రత్వఙ్గభూతా ఇతిసంశయః. అస్మిన్ప్రకరణే విద్యామయక్రత్వనుబన్ధి గ్రహస్తోత్రాదిదర్శనేఽపి క్రతోర్విధానాభా [౧౦ వాత్, ఫలాన్తరాప్రతీతేశ్చ, పూర్వత్ర "అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్" ౧ ఇత్యాదినేష్టకచితస్యాగ్నేః ప్రకృతత్వాత్, మనశ్చితాదిషు చ "తేషామేకైక ఏవ తావాన్యావానసౌ పూర్వః" ౩ ఇతి తత్కార్యాతిదేశాదిష్టకచితేనైషాం వికల్పప్రతీతే, శ్చేష్టకచితాగ్ని శేషిభూతక్రియామయక్రత్వనుప్రవేశేన తదఙ్గభూతా ఇతిపూర్వఃపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు "తే హైతే విద్యాచిత ఏవ విద్యయా హైవైత ఏవంవిదశ్చితా భవన్తి" ౪ ఇతి మనశ్చితాదీనాం సామ్పాదికాగ్నిత్వేన విద్యారూపత్వే సిద్ధేపి "తే హైతే విద్యాచిత ఏవ" ౪ ఇ†త్యవధారణశ్రుతి ర్విద్యామయ క్రత్వంగత్వేనైషాం విద్యారూపతాఽవగత్యర్థేతి నిశ్చయాత్· సన్నిహితైర్మానసైః గ్రహస్తోత్రాదిభిః క్రత్వనుబన్ధై రనువాదసరూపవాక్య ప్రతిపాదితైః క్రతుదర్శనే సతి "వచనానిత్వపూర్వత్వాత్" ౫ ఇతి న్యాయేన మనశ్చితాదీనాం శేషిభూత విద్యామయక్రతోర్విధిః పరికల్ప్యతే· "తేషామేకైక ఏవ తావాన్యావానసౌ పూర్వః" ౩ ఇత్యతిదేశేనేష్టక చితాగ్నేస్స్వశేషిభూతక్రతుద్వారేణ యత్ఫలమ్ - తదేవైషాం స్వశేషిభూతవిద్యామయక్రతుద్వారేణ ఫలమితి నిశ్చీయత ఇతి విద్యామయక్రత్వఙ్గభూతా ఏవ మనశ్చితాదయః. సూత్రార్థస్తు మనశ్చితాదిః క్రియా

౧॥ ౨॥ వా-అగ్నిరహస్యే- ౩॥

౪॥ ౫॥ పూ-మీ-౩-౫-౨౧. † అవధారణ-౧-౩-న.

స్యాత్ - క్రియామయక్రత్వఙ్గభూత ఇత్యర్థః. కుతః? (ప్రకరణాత్) పూర్వప్రకృతేనేష్టకచితేనాఽవ్యభిచరితక్రతుసమ్బన్ధినోపస్థితక్రతుగృహీతత్వేన తదఙ్గ[1]భూతానామేషాం చాగ్నిత్వాత్తేనేష్టకచితేన[౨౫ వికల్పః. విద్యారూపాణామప్యేషాం క్రియామయక్రత్వఙ్గభావో నవిరుధ్యతే - ద్వాదశాహాఙ్గభూత మానసగ్రహవత్.

౩౯౯ - సూ॥—అతిదేశాచ్చ॥ ౩. ౩. ౪౫

సా.—"తేషామేకైక ఏవ తావాన్యావానసౌ పూర్వః"[1] ఇతీష్టకచితాగ్నికా(ర్యాతిదేశాచ్చ) తదఙ్గత్వమ్. [౧౦

దీ. "తేషామేకైక ఏవ తావాన్యావానసౌ పూర్వః"[1] ఇతి తేషు పూర్వేష్టకచితకా(ర్యాతిదేశాచ్చ) తేనైషాం వికల్పః ప్రతీయతే. తేన సవికల్పో[2]హి తచ్ఛేషిభూతక్రత్వఙ్గత్వేన వినైషాం నోపపద్యతే. అతశ్చ తదఙ్గభూతాః.

౪౦౦ సూ॥— విద్యైవతునిర్ధారణాద్దర్శనాచ్చ॥ ౩. ౩. ౪౬

సా. (విద్యైవ) ఏతే, విద్యామయక్రత్వఙ్గభూతా ఇత్యర్థః. సాంపాదికాగ్నిత్వేనైషాంవిద్యామయత్వేసిద్ధేఽపి, "తే హైతే విద్యాచిత ఏవ"[2] ఇతి నిర్ధారణంహి [3]విద్యామయక్రత్వన్వయేవిద్యామయత్వఖ్యాపనాయ. దృశ్యతేచాత్రవిద్యామయఃక్రతుః "మనసైషుగ్రహా అగృహ్యన్త"[3] ఇత్యాదౌ.

దీ. (తు) శబ్దఃపక్షంవ్యావర్తయతి. మనశ్చితాదిః (ఏవ విద్యైవ)-విద్యామయక్రత్వఙ్గ భూతా ఏవేత్యర్థః. కుతః? (నిర్ధారణాత్)- తేషాంవిద్యారూపత్వేసిద్ధేపి "తే హైతే విద్యాచిత ఏవ"[2] ఇతినిర్ధారణం విద్యామయక్రత్వఙ్గతయైషాం విద్యామయత్వఖ్యాపనార్థమ్. అత్రైవవిద్యామయక్రతుదర్శనాచ్చ తదఙ్గత్వమేవైషామ్. దృశ్యతేచాత్ర విద్యామయః క్రతుః "మనసైషుగ్రహా అగృహ్యన్తమనసాఽస్తువన్త [౨౫ మనసాశంసన్"[3] ఇత్యాదౌ.

౧॥ ౨॥ ౩॥

పా.—౧-భూతఃఏషాం-౧-౩. ౨- అభిహితస్తచ్ఛేషి-పా. ౩-విద్యామయక్రత్వన్వయే-౨-న.

౪౦౧ - సూ॥—శ్రుత్యాదిబలీయస్త్వాచ్చ న బాధః॥— ౩. ౩. ౪౮.

సా. "తేహైతేవిద్యాచితఏవ విద్యయాహైవైతే ఏవంవిదశ్చితాభవన్తి"౧ ఇతిశ్రుత్యావాక్యేనచావగతవిద్యామయ క్రత్వన్వయస్య దుర్బలప్రకరణేన నబాధః

దీ. అత్రవిద్యామయక్రతౌ విధిపదాశ్రవణాత్, తత్ఫలసమ్బన్ధాప్రతీతేశ్చ, ప్రకరణేనేష్టకచితాగ్న్యుపస్థాపిత క్రత్వఙ్గతాప్రతీతేశ్చ, విద్యామయక్రత్వన్వయోఽబాధ్యత ఇత్యాశఙ్క్యాహ.

శ్రుత్యాదేః ప్రకరణాద్బలీయస్త్వేన శ్రుత్యాద్యవగతస్యవిద్యామయక్రత్వన్వయస్య ప్రకరణేన నబాధః. శ్రుతిస్తావత్ "తేహై[౧౦ తేవిద్యాచితఏవ"౧ఇతి. తాంవివృణోతి "విద్యయాహైవైత ఏవం విదశ్చితాభవన్తి"౧ ఇతి. లిఙ్గవాక్యేచభాష్యేదర్శితే. ఏవంవిదః - మనశ్చక్షురాదివ్యాపారేష్వగ్నిత్వం సమ్పాదయితుః, ఏతే-మనశ్చితాదయః, విద్యయా - ప్రధానభూతయా చితాభవన్తీత్యర్థః.

౪౦౨-సూ॥—అనుబన్ధాదిభ్యః ప్రజ్ఞాన్తరపృథక్త్వవద్దృష్టశ్చ తదుక్తమ్॥ ౩. ౩. ౪౯

సా. "మనసైషుగ్రహాఅగృహ్యన్త"౨ఇత్యాదిక్రత్వనుబన్ధైః, "తేహైతేవిద్యాచితఏవ"౧ఇతిశ్రుత్యాదిభిశ్చాత్రవిద్యామయక్రతువిధిఃకల్ప్యత ఇతి. దహరవిద్యాదీనాం క్రియామయత్వాత్ పృథక్త్వవత్, అస్యాపి విద్యామయక్రతోః స్వానుబన్ధైఃపృథక్త్వమవగమ్యతే. దృష్టశ్చానువాద†సరూపేపివిధిః "యదేవవిద్యయాకరోతి"౩ ఇత్యాదౌ. తదుక్తం "వచనానిత్వపూర్వత్వాత్"౪ ఇతి.

దీ. "మనసైషుగ్రహాఅగృహ్యన్త"౨ ఇత్యాదౌవిధిపదాశ్రవణాద్విద్యామయక్రతువిధిర్నసమ్భవతీతి తదసమ్భవాచ్చ తదన్వయోపినసమ్భవతీత్యాశఙ్క్యాహ.

గ్రహస్తోత్రశస్త్రైభ్యో యజ్ఞానుబన్ధేభ్యః ఇష్టకచితాన్వయినఃక్రతోరత్ర విధీయమానవిద్యామయ క్రతుపృథక్త్వమవగమ్యతే.

౧॥ ౨॥ ౩॥ ఛా- ఉ-౧-౧-౧౦. ౪॥ పూ- మీ- ౩-౫-౨౧. † సరూపోవిధిః-౨.

(ప్రజ్ఞాన్తరపృథక్త్వవత్) యథాప్రజ్ఞాన్తరాణామ్ - దహరవిద్యాదీనాం పృథక్త్వహేతుభ్యః పృథక్త్వమ్. ఆదిశబ్దాత్ పూర్వోక్తశ్రుత్యాదిర్గృహ్యతే. శ్రుత్యాదినాఽనుబన్ధైశ్చ విద్యామయక్రతువిధిః కల్ప్యత ఇత్యర్థః. దృష్టశ్చానువాదసరూపేపి కల్ప్యమానో విధిః "యదేవ విద్యయా కరోతి"౧ ఇత్యాదౌ. తదుక్తమ్ " వచనానిత్వపూర్వత్వాత్"౨ ఇతి.

౪౦౩-సూ||—నసామాన్యాదప్యుపలబ్ధేర్మృత్యువన్నహిలోకాపత్తిః|| ౩. ౩. ౪౯

సా. " తేషామేకైక ఏవ తావాన్యావానసౌ"౩ ఇతీష్టకచితాగ్నిఫలసామాన్యేనాతిదేశః, ఇష్టకచితాగ్నేః స్వక్రతుద్వారేణ యత్ఫలమ్, తదేవైషాం విద్యామయక్రత్వనుప్రవేశేన ఫలమితి; నపునరిష్టకచితాతిదేశత్వమప్యేషామితి. కేనాపి సామాన్యేనాతిదేశోపలబ్ధేః. యథా "స ఏష ఏవ మృత్యుర్య ఏష ఏతస్మిన్మణ్డలే పురుషః"౪ ఇతి సర్వహరత్వమాత్రేణ నహితత్రమణ్డలపురుషస్య మృత్యుదేశత్వమ్.

దీ. యత్తూక్తమతిదేశాచ్చేష్టకచితశేషీభూత క్రత్వన్వయో గమ్యత ఇతి - తత్రాహ.

నావశ్యమతిదేశేనేష్టకచితాగ్నితుల్యదేశత్వమప్యాశ్రయణీయమ్ - యేనకేనచిత్సామాన్యేనాతిదేశోపలబ్ధేః. " స ఏష ఏవ మృత్యుర్య ఏష ఏతస్మిన్మణ్డలే పురుషః"౪ ఇతివత్ఫలసామాన్యేన భవిష్యత్యతిదేశః. నహితత్రమణ్డలపురుషే మృత్యులోకాపత్తిరప్యతిదిశ్యతే - అపితు మృత్యువత్ సర్వసంహర్తృత్వమేవ.

౪౦౪-సూ||— పరేణచశబ్దస్యతాద్విధ్యం భూయస్త్వాత్త్వనుబన్ధః|| ౩. ౩. ౫౦

సా. పరేణచబ్రాహ్మణేనాస్య మనశ్చితాదివాచినశ్శబ్దస్య విద్యామయప్రతిపాదిత్వమవగమ్యతే, " అయంవావలోక ఏషోఽగ్నిచితస్తస్యాపవిష"౫ ఇత్యాదినా.

౧|| ఛా - ౮-౧-౧-౧౦. ౨|| పూ - మీ - ౩-౫-౨౧. ౩||
౪|| ౫||
30-5-85.

పృథక్ఫలావిద్యైవవిధీయతే. క్రియాప్రకరణేఅగ్నిరహస్యేమనశ్చితాదీనా(మనుబన్ధస్తు) సంపాదనీయానా మగ్న్యఙ్గానాం (భూయస్త్వాత్).

దీ. (పరేణచ) బ్రాహ్మణేనాస్యమనశ్చితాద్యభిధాయినశ్శబ్దస్య (తాద్విధ్యమ్) తద్విధత్వమ్; విద్యామయప్రతిపాదకత్వ మవగమ్యతే. పరేణహిబ్రాహ్మణేన "అయంవావలోకఏషోఽగ్నిచితస్తస్యైపఏవ"౧ ఇత్యాదినా పృథక్ఫలావిద్యైవవిధీయతే. అగ్నిరహస్యేక్రియామ యాఏవవిధీయన్తఇతి నాస్తినియమఇత్యర్థః. క్రియాప్రకరణేత్వేషాం మనశ్చితాదీనామనుబన్ధః సమ్పాదనీయానామగ్న్యఙ్గానా మత్రభూయస్త్వాతి(క-)యతే. అతోవిద్యామయక్రత్వఙ్గభూతాఏవమనశ్చి [౧౦ తాదయోఽగ్నయః.

అ-౧౦3. ౪౦౫-సూ॥— ఏకఆత్మనశ్శరీరేభావాత్ ॥3.3.౫౧

సా. శరీరేవర్తమానత్వాదుపాసితుః, తస్యచకర్తృత్వ భోక్తృత్వాది స్వరూపత్వాత్, తథావస్థితస్యాత్మతయా పరవిద్యాసుపరమాత్మోపాస్యఇత్యేకేమన్యన్తే.

దీ. ప్రత్యగాత్మనఆత్మతయాహి పరమాత్మోపాస్యః [౧౫ ఉపాసకస్యాపి స్వరూపముపాస్యోపాసనస్వరూపవత్ జ్ఞాతవ్యమిత్యుక్తం "త్రయాణామ్"౨ఇత్యాదినా. వక్ష్యతేచ "ఆత్మేతితూపగచ్ఛన్తి" 3 ఇతి. తత్ర కిం ప్రత్యగాత్మన శ్శరీరేవర్తమానస్య కర్తృత్వభోక్తృత్వాది విశిష్టంరూపమనుసన్ధేయమ్ - ఉతప్రజాపతివాక్యోది తాపహతపాప్మత్వాది గుణకంయథావస్థితం రూపమితి సంశయః. శరీరేవర్తమానస్య యాదృశంరూపమ్ - తదేవానుసన్ధేయమితిపూర్వపక్షః- కర్మవిధిష్వివోపాసనవిధిష్వపి తావతైవసాధనానుష్ఠాన ఫలానుభవయోస్సమ్భవాత్. "యథాక్రతురస్మిల్లోకే పురుషోభవతి"౪ఇతితు"తంయథాయథోపాసతే"౫ ఇత్యన్యైకార్థ్యాత్పరమాత్మవిషయమ్. రాద్ధాన్తస్తు-"తత్త్వమసి"౬"సతఆగమ్యాన్తగామ్యమృతః"౭ఇతిప్రత్యగాత్మనఆత్మతయైవపరమాత్మోపాస్య ఇతిప్రత్యగాత్మనస్స్వరూపమప్యుపాసనాన్తర్గతమ్. "పరంజ్యోతిరుపసమ్పద్య

• ౧॥ ౨॥ బ్ర-సూ-౧-౪-౬. 3॥ బ్ర-సూ-౪-౧-3.
౪॥ ఛా-ఉ-3-౪-౧. ౫॥ ౬॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౭. ౭॥

పా.—౧-మయా-౧-3-న. ౨-ఉపాస్యఇతివక్ష్యతే. 3-ముపాస్యాన్తర్గతమ్.

స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే"౧ ఇతి యథావస్థితాత్మస్వరూపస్యైవ బ్రహ్మానుభవః ఫలమిత్యతః "యథాక్రతురస్మిల్లోకే పురుషోభవతి"౨ ఇతి నపరమాత్మ మాత్రవిషయమ్ - అపితుప్రత్యగాత్మాత్మ భూతోపాస్యవిషయమితి ప్రజాపతివాక్యోదితం యథావస్థితస్వరూప మేవానుసన్ధేయమ్. అన్యథాప్రాప్యోపాస్యయోః ప్రకారభేదాత్ "యథా క్రతురస్మిన్"౨ఇతి†విరుధ్యతే. "యజేతస్వర్గకామః"౩ ఇత్యాదికర్మవిధౌతు కర్తృస్వరూపానుసన్ధానం నసాధనాన్తర్గత మితివిశేషః సూత్రార్థస్తు - కర్తృత్వాదివిశిష్టమేవాత్మనస్స్వరూప మనుసన్ధేయమి (త్యేకే) మన్యన్తే. కుతః? (శరీరే) వర్తమానస్యోపాసితురాత్మన స్తథా (భావాత్).

౪౦౬-సూ॥--వ్యతిరేకస్తద్భావభావిత్వాన్నతూపలబ్ధివత్॥ ౩.౩.౫౨

సా. నైవమ్, యత్కర్తృత్వాది స్వరూపస్యైవోపాసితురాత్మతయా పరమాత్మానుసన్ధేయ ఇతి. అపితూపాసితుస్సాంసారికస్వభావాన్ముక్త స్వరూపస్యయో (వ్యతిరేకః) అపహతపాప్మత్వాది గుణకత్వరూపః, సోనుసన్ధేయః. తథాఽనుసన్ధాన(భావభావిత్వాత్) తత్స్వరూపోపలబ్ధేః. యథావస్థితస్వరూప బ్రహ్మానుసన్ధానభావినీహి బ్రహ్మోపలబ్ధిః, తద్వత్. "యథాక్రతురస్మిన్ లోకేపురుషః"౨ ఇత్యాదిశ్రుతేః.

దీ. నకర్తృత్వాదివిశిష్ట మనుసన్ధేయమ్ - అపితుసాంసారికస్వరూపాన్ముక్తస్వరూపస్యయో(వ్యతిరేకః)-సోఽనుసన్ధేయః.[౨౦ కుతః? తథోపాసనభావభావిత్వాద్వ్యతిరిక్తస్వరూపప్రాప్తేః. "యథాక్రతురస్మిల్లోకే పురుషోభవతి"౨ఇతిహ్యుక్తమ్. (ఉపలబ్ధివత్)యథా బ్రహ్మస్వరూపోపలబ్ధి ర్యథావస్థితబ్రహ్మానుసన్ధానయుక్తస్యైవ- తథా ఆత్మోపలబ్ధిరపి.

అ-౧౦౪. ౪౦౭ - సూ॥— అఙ్గావబద్ధాస్తునశాఖాసుహిప్రతివేదమ్॥ ౩. ౩. ౫౩

సా. ఉద్గీథాదిక్రత్వఙ్గాశ్రయా ఉపాసనాః యాసుశాఖాసుశ్రూయన్తే, తాస్వేవ కార్యాఇతినహ్యస్తినియామకమ్; అతఉద్గీథాను బద్ధిత్వాత్ ప్రతిశాఖంకార్యాః.

౧॥ ఛా-౮-౧౨-౩. ౨॥ ఛా-౩-౧౪-౧. ౩॥ † విరుధ్యేత-౧.

దీ. “ఓమిత్యేతదక్షర ముద్గీథముపాసీత”౧ ఇత్యుద్గీథాదిక్రత్వఙ్గాశ్రయా ఉపాసనాన్యామ్నాయన్తే. తాః కిం యాసు శాఖాసుశ్రూయన్తే- తాస్వేవవ్యవస్థితాః- ఉత సర్వాసుశాఖాసు సమ్బద్ధా ఇతి సంశయః. శాఖాసుస్వరభేదా త్ప్రతిశాఖముద్గీథభేదేన యత్రశ్రూయన్తే - తత్రస్థోద్గీథాదే స్సన్నిధానా త్తేనైవాస్వితా వ్యవస్థితా ఇతి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - యద్యప్యుద్గీథవ్యక్తి భేదో విద్యతే - తథాపితత్రతత్ర చోద్గీథజాతీయత్వేన సమ్బద్ధా స్సర్వేషాంచోద్గీథజాతీయత్వావిశేషాత్ “ఉద్గీథముపాసీత”౧ ఇతి శ్రుత్యైవ సర్వసమ్బద్ధ ఇతి సర్వశాఖాసుసమ్బధ్యన్తే. సూత్రార్థస్తు-న (త్వఙ్గావబద్ధా) ఉపాసనాస్తాసుశాఖాసు వ్యవస్థితాః, అపితు (ప్రతివేదం) సర్వశాఖాసు సమ్బధ్యన్త ఇత్యర్థః హిర్హేతౌ. యస్మాదుద్గీథజాతీయత్వా విశేషేణ సర్వసమ్బద్ధః - తస్మాదిత్యర్థః.

౪౦౮-సూ॥—మన్త్రాదివద్వాఽవిరోధః॥ ౩. ౩. ౫౪

సా. వాశబ్దోఽవధారణే. యథాక్రత్వఙ్గభూతానాం మన్త్రాణామేకైకశాఖాగతానామపి సర్వశాఖాగతక్రత్వన్వయేనా విరోధః.

దీ. వాశబ్దశ్చార్థే. యథామన్త్రాదీనాం క్రత్వఙ్గభూతానామేకైకశాఖాభిహితానాం సర్వశాఖాసుక్రతో రేకత్వేన సర్వత్రసమ్బన్ధో నవిరుధ్యతే - తద్వచ్చా విరోధః.

అ - ౧౦౫. ౪౦౯ - సూ॥ — భూమ్నః క్రతువజ్జ్యాయస్త్వం తథాహిదర్శయతి॥ ౩. ౩. ౫౫

సా. వైశ్వానరవిద్యాయాం త్రైలోక్యశరీరతయోపాస్యస్య స్వర్లోకాదిపృథివ్యన్తానాం వైశ్వానరావయవత్వేన మూర్ధాది పాదపర్యన్తావయవత్వ మభిధాయ, “యస్త్వేతమేవం ప్రాదేశమాత్రమభివిమానమాత్మానం వైశ్వానరముపాస్తే స సర్వేషు లోకేషు”౨ ఇత్యాదినా బ్రహ్మానుభవః ఫలఞ్చాభిహితమ్. తత్రమూర్ధాద్యవయవో పాసనాత్, (భూమ్నః) సమస్తోపాసనస్య (జ్యాయస్త్వం) ప్రామాణికత్వమస్తి; తత్రైవ బ్రహ్మానుభవ

౧॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౧.   ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౧౮-౧.

ఫలాభిధానాత్. తత్రావయవోపాసనమ్, తత్రతత్రఫలకీర్తనఞ్చ క్రతావివద్రష్టవ్యమ్. యథా "వైశ్వానరన్ద్వాదశకపాలన్నిర్వపేత్పుత్రేజాతే"౧ ఇత్యుక్త్వా,[1] "యదష్టాకపాలోభవతి" ౧ఇత్యాదౌ; తథా, సమస్తోపాసనస్యైవ వైశ్వానరవిద్యాయాం శ్రుతిః "దివమేవభగవోరాజన్"౨ ఇత్యవయవోపాసనేఽభిహితే "మూర్ధాతేవ్యపతిష్యద్యన్మాన్నాగమిష్యః"౨ ఇత్యాదినాఽనర్థం బ్రువన్తీ.

దీ. వైశ్వానరవిద్యాయాం స్వర్లోకాదిత్య వాయ్వాకాశపృథివ్యవయవో వైశ్వానరాత్మోపాస్యశ్శ్రుతః. తత్రకింవ్యస్తస్యైవోపాసనం కార్యమ్-ఉతవ్యస్తస్యసమస్తస్యచ - అథసమస్తస్యైవేతిసంశయః. "ఔపమన్యవకంత్వ మాత్మానముపాస్స ఇతిదివమేవభగవోరాజన్"౨ ఇత్యాదినా స్వర్లోకాది పృథివ్యన్తానాం వైశ్వానరాత్మనోమూర్ధాది పాదాన్తావయవత్వమభిధాయ, తత్రతత్రవ్యస్తస్యైవోపాసనంఫలంచ విహితమితిపశ్చాత్ "యస్త్వేతమేవం ప్రాదేశమాత్రమభివిమాన మాత్మానం వైశ్వానరముపాస్తే"౪ఇతిపూర్వోక్తస్యసమాసేనోపసంహారఇతియుక్తమ్. అతోవ్యస్తస్యైవోపాసనం కార్యమితిప్రథమఃపక్షః. సమస్తోపాసనస్య "సర్వేషులోకేషు సర్వేషుభూతేషుసర్వేష్వాత్మసుచాన్నమత్తి"౪ఇతివ్యస్తోపాసనఫలేభ్యః ఫలాన్తరవిధానాద్వ్యస్తస్య సమస్తస్యచోపాసనం కార్యమితిద్వితీయఃపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు "ఆత్మానం వైశ్వానరంసమ్ప్రత్యధ్యేషితమేవనోబ్రూహి"౫ఇత్యారభ్యవైశ్వానరాత్మన స్వర్లోకాది పృథివ్యన్తానాంమూర్ధాదిపాదాన్తావయవత్వమభిధాయ, "యస్త్వేతమేవం ప్రాదేశమాత్రమభివిమాన మాత్మానం వైశ్వానరముపాస్తే ససర్వేషులోకేషు"౪ ఇత్యుపసంహారాదేకస్యైవ వైశ్వానరాత్మనస్త్రైలోక్యశరీరస్యపరస్యబ్రహ్మణఃఉపాసనంవిధాయఫలంచ "సర్వేష్వాత్మసుచాన్నమత్తి"౪ఇతి, "తద్యథేషీకతూలమగ్నౌప్రోతంప్రదూయేతైవంహాస్యసర్వేపాప్మానఃప్రదూయన్తే"౬ ఇతిచసర్వేషామాత్మ [౧౦

౧॥ ౨ కాణ్డం-౨ ప్ర-౫ అను. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౧౨-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౫-౧౨-౨. ౪॥ ఛా-ఉ-౫-౧౮-౧. ౫॥ ఛా-ఉ-౫-౪-౬. ౬॥ ఛా-ఉ-౫-౨౪-౩.

పా.—౧-యదాగ్నేయోఽష్టా-౨. ౨-నరత్యా.

నామవిశేషేణ భోగ్యభూతం పరంబ్రహ్మానుభవతి, తద్విరోధినశ్చ సర్వపాప్మనః†దహతీ, త్యుక్తమితిగమ్యతే. అత ఏకవాక్యత్వాత్సమస్తస్యైవోపాసనం కార్యమ్. వ్యస్తవాదస్తు స్వర్లోకాదీనాం మూర్ధాద్యవయవత్వజ్ఞాపనార్థః. తత్రతత్ర చ ఫలవాదః "వైశ్వానరం ద్వాదశకపాలం నిర్వపేత్పుత్రే జాతే యదష్టాకపాలో భవతి"౧ ఇత్యాదివద్ద్రష్టవ్యః. సూత్రార్థస్తు - భూమ్నో జ్యాయస్త్వమ్ - సమస్తోపాసనస్య శ్రైష్ఠ్యమ్; ప్రామాణికత్వమిత్యర్థః. ఏకవాక్యత్వావగతేః. వ్యస్తవాదః క్రతువద్ద్రష్టవ్యః. "వైశ్వానరం ద్వాదశకపాలం నిర్వపేత్ ...యదష్టాకపాలః"౧ ఇత్యాదిః క్రతావివేత్యర్థః. తథా హి దర్శయతి- సమస్తోపాసనస్య జ్యాయస్త్వమేవ దర్శయతి శ్రుతిః "మూర్ధా తే వ్యపతిష్యద్యన్మాం నాగమిష్య"౨ ఇత్యాదినా వ్యస్తోపాసనేఽనర్థం బ్రువన్తీ.

అ-౧౦౬. ౪౧౦-సూ॥ — నానాశబ్దాదిభేదాత్॥ ౩. ౩. ౫౬

సా. సద్విద్యాభూమవిద్యాదీనాం బ్రహ్మణ ఏకస్యైవోపాస్యత్వే తత్ప్రాప్తేతేవ ఫలత్వేప్యుపాస్యత్వప్రకారభేదాద్విద్యాభేదః. ప్రకారభేదశ్చ శబ్దాన్తరాద్యనుబన్ధభేదాదవగమ్యతే. పూర్వకాణ్డోదితమపి జ్ఞానస్యా¶విధేయత్వం బ్రువతాం నిరసనాయ పునరారబ్ధమ్.

దీ. సద్విద్యాదహరవిద్యాశాణ్డిల్యవిద్యాభూమవిద్యాదికాః బ్రహ్మోపాసనరూపాః బ్రహ్మప్రాప్తిఫలాః కిమేకవిద్యా- ఉత నానేతి సంశయః. ఉపాస్యస్య బ్రహ్మణః ఫలస్య చైకత్వాత్, *వేద[౨౦ *ఉపాసీతేతి చ పర్యాయత్వాదేకవిద్యేతి పూర్వఃపక్షః. బ్రహ్మణ ఏకత్వేపి జగదేకకారణత్వాపహతపాప్మత్వాద్యనుబన్ధభేదహేతుభిః పూర్వకాణ్డోదితానుబన్ధభేదహేతుభిశ్శబ్దాన్తరాదిభిరేవానుబన్ధభేదాన్నానాభూతా ఇతి రాద్ధాన్తః. శబ్దాన్తరాదిభిస్తత్రోదితైరేవ విద్యాభేదసిద్ధావపీహ పునర్వచనం బ్రహ్మప్రాప్తిహేతుభూతం వేదాన్తోదితం జ్ఞానమవిధేయమితి కుదృష్టినిరాసార్థమ్. సూత్రార్థస్తు-సద్వి

౧॥ ౨కాణ్డం-౨ప్ర-౫ అను. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౧౨-౨.

† తరతి-౧-౨-౩. ¶ విధేయత్వః రస-౧.

ద్యాభూమవిద్యాదికా నానాభూతాః -బ్రహ్మణఏకత్వేఽపి సద్భూమా పహతపాప్మాదిశబ్దభేదాత్ ఆదిశబ్దాత్ అభ్యాససఙ్ఖ్యాగుణప్రక్రియా నామధేయాని గృహ్యన్తే. [౧౯

అ-౧౦౭. ౪౧౧ సూ॥— వికల్పోఽవిశిష్టఫలత్వాత్ ॥3.3.౫౭

సా. ఏకస్మిన్నుపాసకే సర్వాసాం పరవిద్యానాం (వికల్పః) అపరిచ్ఛిన్నాన[ంద]రూప బ్రహ్మానుభవఫలస్యా విశిష్టత్వాత్.

దీ. సద్విద్యాభూమవిద్యాదికానాం బ్రహ్మప్రాప్తి ఫలకానా మేకస్మిన్పురుషే సముచ్చయోఽపి సంభవతి- నేతిసంశయః. అగ్నిహోత్ర దర్శపూర్ణమాస జ్యోతిష్టోమాదీనాం స్వర్గైకఫలానాం తత్రభూయ స్త్వాపేక్షయా యథై కస్మిన్పురుషే సముచ్చయో దృశ్యతే - తథా [1]అత్రాపి బ్రహ్మానుభవభూయస్త్వాపేక్షయైకస్మిన్పురుషే సముచ్చయ స్సమ్భవతీతిపూర్వపక్షః. దేశతః కాలతస్స్వరూపతశ్చానవచ్ఛిన్నా నన్ద [2]స్వరూప బ్రహ్మానుభవస్సర్వాసాం పరవిద్యానాంఫలమ్. తచ్చై కయావిద్యయాఽవాప్తమిత్యేకస్మిన్పురుషే విద్యాన్తర సముచ్చయః ప్రయోజనాభావా న్నసమ్భవతీతి సర్వాసాంవికల్పఇతి రాద్ధాన్తః. సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతమ్.

౪౧౨-సూ॥—కామ్యాస్తుయథాకామం సముచ్చీయేరన్న వా పూర్వహేత్వభావాత్ ॥ 3. 3. ౫౮ [౨౦

సా. బ్రహ్మవ్యతిరిక్త విద్యాఫలస్యపరిమితత్వాత్ భూయస్త్వాపేక్షయా సము చ్చయస్సంభవతీతి (యథాకామం సముచ్చీయేరన్), వికల్ప్యేరన్వా.

దీ. బ్రహ్మప్రాప్తి వ్యతిరిక్తఫలావిద్యాః - (కామ్యాః) తాస్తు [3]యథేష్టం (సముచ్చీయేరన్) - వికల్ప్యేరన్వా - (పూర్వహేత్వ భావాత్) తత్ఫలస్యాపరిమితత్వాభావాత్ భూయస్త్వాపేక్షయా సముచ్చయ స్సమ్భవతీత్యర్థః.

పా.—౧-ఇహాపి-౧.౩, ౨-స్వరూప-౧-౪. ౩- యథాకామంసము-పా.

అ-౧౦౮. ౪౧౩-సూ॥—అఙ్గేషుయథాశ్రయభావః॥ 3. 3. ౫౯

సా. "ఉద్గీథముపాసీత"౧ ఇత్యుద్గీథాద్యఙ్గ ష్వాశ్రితానా ముద్గీథాదివత్ క్రత్వఙ్గభావఏవ. గోదోహనాదివత్ ౨స్వవాక్యేఫలాన్తరాశ్రవణాత్ ఉద్గీథాది సంబన్ధితయాక్రత్వఙ్గభావో నవిరుధ్యత ఇతి. [౫

దీ. కర్మాఙ్గాశ్రయాణా ముద్గీథాద్యుపాసనానాం గోదోహనాదివ దధికారాన్తరత్వేనో పాదానానియమః పూర్వోక్తస్సమ్భవతి-నేతిసంశయః. నసమ్భవతీతిపూర్వపక్షః- "ఉద్గీథముపాసీత"౧ ఇత్యుపాసనవిధౌ ఫలాన్తరాశ్రవణాత్ ఉద్గీథసమ్బన్ధావగతక్రత్వఙ్గభావావిరోధాత్. ఏవంవిధివాక్యేనైవక్రత్వఙ్గభావేఽవగతేసతి "య దేవవిద్యయాకరోతి శ్రద్ధయోపనిషదాతదేవ వీర్యవత్తరంభవతి... తేనోభౌకురుతః"౨ ఇతిచవర్తమాననిర్దేశః"నసపాపంశ్లోకంశృణోతి"౩ ఇతివ దర్థవాదమాత్రంస్యాత్. రాద్ధాన్తస్తు"యదేవవిద్యయాకరోతి... తదేవవీర్యవత్తరమ్"౨ ఇతివిద్యాయాఃక్రతువీర్యవత్తరత్వంప్రతిసాక్షాత్సాధనభావోఽవగమ్యతే. ఏవంఫలసాధనతయావగతావిద్యా కిమాశ్రిత్యఫలంకరోతీత్య పేక్షాయామ్ "ఓమిత్యేతదక్షరముద్గీథముపాసీత"౧ ఇత్యుద్గీథమాశ్రిత్య కుర్యాదితిక్రత్వఙ్గభూతోద్గీథాశ్రయత్వమాత్రంప్రతీయతే. అతః ఫలాన్తర సాధనతయావగతస్య క్రత్వఙ్గభావో నోపపద్యతఇతి గోదోహనాదితుల్యతయో పాదానానియమస్సిధ్యత్యేవ. "యస్యపర్ణమయీజుహూర్భవతినసపాపంశ్లోకంశృణోతి"౩ ఇత్యత్రతుపర్ణతాయా జుహూసమ్బన్ధాత్౪ పాపశ్లోకశ్రవణం ప్రతిసాక్షాత్సాధనభావో నశ్రూయతే. పర్ణతాసమ్బన్ధిపురుష సమ్బన్ధమాత్రంశ్రుతమ్. తత్తు "పర్ణమయీజుహూః"౩ ఇతిశ్రుత్యైవ ప్రథమావగతక్రత్వఙ్గభావం ననిరుణద్ధీత్యర్థవాదమాత్రమితివిశేషః. సూత్రార్థస్తు-(అఙ్గేషు)ఉద్గీథాదిష్వాశ్రితానాము పాసనానాం(యథాశ్రయభావః)

౧॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦. ౩॥ తై-కాణ్డం-౩-ప్ర-౭ అను.

పా —౧-సర్వవాక్యే-౨. ౨-వ్యపదేశః-౧-౨.

ఉద్గీథాదివదఙ్గభావః. గోదోహనాదివత్ తస్మిన్వాక్యే ఫలసమ్బన్ధా శ్రవణా దఙ్గభావో నవిరుధ్యత ఇత్యర్థః.

౪౧౪ సూ॥—శిష్టేశ్చ॥ ౩. ౩. ౬౦

సా. "ఉద్గీథముపాసీత"౧ ఇతివిధేః "యదేవవిద్యయాకరోతి"౨ ఇత్యత్ర విధ్యభావాచ్చా ఙ్గభావో నవిరుద్ధః

దీ. శిష్టిః శాసనమ్. విధానమ్. "ఉద్గీథముపాసీత"౧ ఇతివిధానాచ్చ వర్తమాన నిర్దేశావగత ఫలసమ్బన్ధాత్ప్రాగేవో ద్గీథసమ్బన్ధో ఽవగతఇతి తదఙ్గభావో నవిరుధ్యతే. అతఉపాదాననియమః.

౪౧౫-సూ॥—సమాహారాత్॥ ౩. ౩. ౬౧

సా. "ఉద్గీథమనుసమాహరతి"౩ ఇతివేదనహానావన్యేన సమాధానంబ్రువత్ వేదనస్యాఙ్గతాం ద్యోతయతి.

దీ. ఇతశ్చ. "హోతృషదనాద్ధైవాపిదు రుద్గీథమనుసమాహరతి"౩ ఇత్యుద్గీథ వేదనహానావన్యేన సమాధానంబ్రువత్ ¶ వేదనస్యోపాదాననియమందర్శయతి. దురుద్గీథమ్ - వేదనహీనముద్గీథమ్.

౪౧౬-సూ॥— గుణసాధారణ్యశ్రుతేశ్చ॥ ౩. ౩. ౬౨

సా. ప్రకృతోపాసనస్యైవ "ఓమిత్యాశ్రావయత్యోమితిశంసత్యోమిత్యుద్గాయతి"౪ ఇతిసర్వత్రసఞ్చరతః ప్రణవస్యగుణత్వేనోపాసనస్యాపిసఞ్చారాదుపాసనోపాదాన నియమోగమ్యతే. అతః పూర్వోక్తోపాదానా నియమోనసంభవతి.

దీ. ఇతశ్చోపాదాననియమోఽవగమ్యతే. ప్రణవగుణత్వేనావగతస్యోపాసనస్య సాధారణ్యంహిశ్రూయతే "తేనేయంత్రయీవిద్యావర్తతే ఓమిత్యాశ్రావయత్యోమితిశంసత్యోమిత్యుద్గాయతి"౪ ఇతి. తేనేతిప్రకృతపరామర్శాత్సోపాసనపవప్రణవస్సర్వత్రసఞ్చరతి. అతః ప్రణవసహభావనియమదర్శనాదుపాదాన నియమోనిశ్చీయతే.

౧॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦. ౩॥ ఛా-ఉ-౧-౪-౫.
౪॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౯. ¶ వేదనస్యనియమేనో పాదానన్దర్శ-౩.

9-6-85.

౪౧౭-సూ||— నవాతత్సహభావాశ్రుతేః|| 3·3.౬3

సా. నైతత్. అఙ్గభావాశ్రుతేః. అఙ్గభావోహిసహభావః. "యదేవవిద్యయాకరోతి...తదేవవీర్యవత్తరమ్"౧ ఇతి ఫలాన్తరసాధనతయావగతస్యోపాసనస్యాఙ్గభావాసంభవాత్. "ఉద్గీథముపాసీత"౨ఇత్యుద్గీథాశ్రయతామాత్రప్రతిపాదనాత్.

దీ· నవోపాదాననియమః (తత్సహభావాశ్రుతేః) క్రత్వఙ్గభావాశ్రుతేరిత్యర్థః. క్రత్వఙ్గభావోహి·సహభావః. "యదేవవిద్యయాకరోతి...తదేవవీర్యవత్తరమ్"౧ఇతివీర్యవత్తరత్వసాధనతయావగతాయావిద్యాయాః క్రత్వఙ్గతయావినియోగాసమ్భవాత్ తదఙ్గభావోహినశ్రూయతే· యత్రసాక్షాత్ఫలసాధనత్వం ప్రతిపాద్యతే-తత్రఫలసాధనత్వం ప్రథమంప్రతీయతఇతి తస్యక్రత్వఙ్గతయా వినియోగోనసమ్భవతీత్యభిప్రాయః.

౪౧౮-సూ||— దర్శనాచ్చ|| 3. 3· ౬౪

సా. "ఏవంవిద్ధవైబ్రహ్మాయజ్ఞం యజమానం సర్వాంశ్చర్త్విజోఽభిరక్షతి"3 ఇతిబ్రహ్మణోవేదనేన సర్వరక్షణం బ్రువన్తీ శ్రుతి రుద్గాతృప్రభృతీనాం వేదనస్యానఙ్గతాన్దర్శయతీతి ఉపాస † నోపాదానానియమస్సిద్ధః.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తసారే,

తృతీయస్యాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

దీ· "ఏవంవిద్ధవైబ్రహ్మా యజ్ఞం యజమానం సర్వాంశ్చర్త్విజోఽభిరక్షతి"3ఇతిబ్రహ్మణోవేదనేనయజ్ఞస్యయజమానస్యఋత్విజాంచరక్షణంబ్రువన్త్యన్యేషాం వేదనాభావందర్శయతి. తచ్చోద్గీథోపాసనస్యానఙ్గత్వే సత్యేవోపపద్యతే. అతశ్చోపాదానానియమః.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే,

తృతీయస్యాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః

౧|| ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦. ౨|| ఛా-ఉ-౧-౧-౧. 3|| ఛా-ఉ-౪-౧౭-౧౦.

† ఉపాధ్యాన-౧-న.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

అ-౧౦౯.—౪౧౯-సూ॥పురుషార్థోతశ్శబ్దాదితిబాదరాయణః॥౩.౪.౧

సా. విద్యాతః(పురుషార్థః) ఇతిభగవాన్ బాదరాయణోమేనే, "బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్"౧ "యఏవంవేద...సోఽశ్నుతేసర్వాన్ కామాన్ సహ"౨ఇత్యాదిశబ్దాత్.

దీ· కింవిద్యాతః పురుషార్థః - ఉతకర్మణఇతి సంశయః. కర్మణఇతిపూర్వపక్షః - కర్మాఙ్గత్వాద్విద్యాయాః· కర్మసు కర్తృభూత ప్రత్యగాత్మనో యాథాత్మ్య ప్రతి పాదనపరాణి వేదాన్తవాక్యాని· విద్యాయాః కర్మాఙ్గత్వంచ "యదేవవిద్యయాకరోతి... తదేవవీర్యవత్తరమ్"౩ఇతి శ్రుత్యైవావగమ్యతే. నచ ప్రకృతోద్గీథోపాసన[౧౦ విషయత్వాదస్యవక్తుంశక్యతే - "యదేవవిద్యయాకరోతి"౩ ఇతిశ్రుత్యైవ సర్వకర్మసువిద్యాయా వినియుక్తత్వాత్· శ్రుతిశ్చప్రకరణాద్బలీయసీ· విద్యాయాః కర్మాఙ్గత్వంకథమిత్యపేక్షాయాం "తత్త్వమసి"౪"అయమాత్మాబ్రహ్మ"౫ ఇతిసామానాధికరణ్యేనకర్మాఙ్గభూతకర్తృయాథాత్మ్యానుసన్ధానద్వారేణ విద్యాయాః కర్మాఙ్గత్వమిత్యవగమ్యతే. అతః కర్తృసంస్కారరూపత్వాద్బ్రహ్మవిద్యాయాః కర్మణఏవపురుషార్థః· తత్రతత్ర ఫలశ్రుతి రర్థవాదస్స్యాత్· విద్యాయాః కర్మాఙ్గత్వే భూయాంసిలిఙ్గానిచదృశ్యన్తే సర్వవేదాన్తేషు. రాద్ధాన్తస్తు - కర్మసు కర్తుఃప్రత్యగాత్మనోఽర్థాన్తరభూతస్య స్వసఙ్కల్పకృతజగదుదయవిభవలయలీలస్య నిఖిలహేయప్రత్యనీక కల్యాణైకతానానన్త జ్ఞానానన్దైక స్వరూపస్య సర్వేశ్వరస్య సత్యసఙ్కల్పస్య కరణాధిపరూప ప్రత్యగాత్మాధిపస్య వేద్యస్య వేదనరూపాయావిద్యాయాః "బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్"౧ ఇత్యాదిషు బ్రహ్మప్రాప్తిరూపఫలోపదేశాత్ విద్యాతఏవఫలమ్· "యదేవవిద్యయాకరోతి"౩ ఇతిశ్రుతిః ప్రసిద్ధవన్నిర్దేశాత్, ప్రసిద్ధిశ్చప్రకృతోద్గీథోపాస

౧॥ తై-ఆ-౨-౧-౧. ౨॥ తై-ఉ-౨-౧-౨. ౩॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦. ౪॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౭. ౫॥ బృ-ఉ-౬-౪-౫. పా.--౧-మప్యస్యవక్తుం-౧. ౨-[illegible]తత్వాత్-౧-౨-౩-న.

నస్యైవేతి, ప్రస్తుతోద్గీథోపాసన విశేషనిష్ఠా. “తత్త్వమసి”[౧] ఇతిసామానాధికరణ్యంచ తచ్ఛబ్దనిర్దిష్ట స్వసఙ్కల్పకృతజగజ్జన్మస్థితిధ్వంసాదికస్య పరస్య బ్రహ్మణో నజీవస్వరూపత్వ పరమ్, అపితుజగత్కారణస్య బ్రహ్మణో జీవశరీరకతయా జీవస్యాత్మత్వపరమితి “అధికంతు భేదనిర్దేశాత్”[౨] ఇత్యాదిషూక్తమ్. “య ఆత్మనితిష్ఠన్... యస్యాత్మాశరీరమ్”[౩] ఇతిచప్రత్యగాత్మనఆత్మత్వంపరస్యబ్రహ్మణః శ్రుత్యన్తరేవ్యక్తమ్. సూత్రార్థస్తు - (పురుషార్థోఽతః) విద్యాతః· కుతః? “బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్”[౪] ఇత్యాదిశబ్దాత్.

౪౨౦-సూ||— శేషత్వాత్పురుషార్థవాదో యథాన్యేష్వితి జైమినిః|| ౩. ౪. ౨

సా. “తత్త్వమసి”[౧] ఇత్యాది సామానాధికరణ్యేన కర్మసుకర్తురేవ బ్రహ్మత్వావగమాత్, తద్వేదనస్య తత్సంస్కారతయా కర్మశేషత్వాత్, ద్రవ్యాదిష్వివ ఫలశ్రుతి రర్థవాదః.

దీ. “తత్త్వమసి”[౧] ఇత్యాద సామానాధికరణ్యేన బ్రహ్మణః కర్మసు కర్తృస్వరూపత్వావగమాద్విద్యాయాః కర్తృసంస్కారద్వారేణకర్మశేషత్వాత్తత్రపురుషార్థవాదోఽర్థవాదమాత్రమ్. యథా (అన్యేషు) ద్రవ్య సంస్కారాదిష్వితిజైమినిరాచార్యోమన్యతే.

౪౨౧ - సూ||—ఆచారదర్శనాత్|| ౩. ౪. ౩

సా. అశ్వపతిః కేకయోబ్రహ్మవిత్. “యక్ష్యమాణోహవైభగవన్తోహమ్”[౫] ఇత్యాదౌ బ్రహ్మవిదః కర్మప్రధానా (చారదర్శనాత్) విద్యా కర్మాఙ్గమ్.

దీ. ఇతశ్చవిద్యాకర్మాఙ్గమ్. బ్రహ్మవిదామాచారోపి·కర్మ ప్రధానోదృశ్యతే - యథాఽశ్వపతిః కేకయోబ్రహ్మవిదగ్రేసరః “యక్ష్యమాణోహవైభగవన్తోహమస్మి”[౫] ఇత్యాహ· “కర్మణైవహి సంసిద్ధిమాస్థితా జనకాదయః”[౬] ఇతిచస్మర్యతే.

౧|| ఛా-ఉ-౬-౮-౭. ౨|| బ్ర-సూ-౨-౧-౨౨, ౩|| మాధ్యన్దినశాఖాయామ్.
౪|| తై-ఆ-౨-౧-౧. ౫|| ఛా-ఉ-౫-౧౧-౫.

౨౫౨ ౧౦౯. ౧పురుషార్థాధి. ౪ తచ్ఛ్రుతేః. ౫ సమన్వారమ్భణాత్.
౬ తద్వతః ... ౭నియమాచ్చ. ॥౪౨౨- ౨౩- ౨౪-౨౫॥ ౩.౪.౪-౫-౬-౭

౪౨౨ - సూ॥— తచ్ఛ్రుతేః॥ ౩. ౪. ౪

సా. "యదేవవిద్యయాకరోతి"౧ ఇతి [1]శ్రుత్యైవవిద్యాయాః కర్మసువిని యోగాత్. యత్కరోతి - తద్విద్యయా ఇతిహిశ్రుతిః. యద్విద్యయాసాధన భూతయా కర్మకరోతి - తత్కర్మ వీర్యవత్తరమితివా.

దీ॰ లిఙ్గమిదమ్ - ప్రాప్తిరుచ్యతామిత్యత్రాహ.

"యదేవవిద్యయాకరోతి"౧ ఇత్యాదికాయాశ్శ్రుతేర్విద్యాయాః కర్మాఙ్గత్వమవగమ్యతే॰ నచదుర్బలేన ప్రకరణేన శ్రుతి౨ర్విద్యావిశేషోద్గీథవిషయోపాసనే వ్యవస్థాప్యతే॰ [౧౦

౪౨౩ - సూ॥— సమన్వారమ్భణాత్॥ ౩. ౪. ౫

సా. "తంవిద్యాకర్మణీ సమన్వారభేతే"౨ ఇతివిద్యాకర్మణో రేకస్మిన్పురుషే సాహిత్యదర్శనాచ్చ, విద్యా కర్మాఙ్గమ్.

దీ. "తంవిద్యాకర్మణీసమన్వారభేతే"౨ ఇతివిద్యాకర్మణోరేకస్మిన్పురుషేసాహిత్యంచ విద్యాయాఃకర్మాఙ్గత్వేహిం భవతి. [౧౫

౪౨౪ - సూ॥— తద్వతోవిధానాత్॥ ౩. ౪. ౬

సా. "ఆచార్యకులాద్వేదమధీత్య...అభిసమావృత్యకుటుమ్బే"౩ ఇత్యాదౌ అర్థజ్ఞాన పర్యన్తాధ్యయనవతః కర్మవిధానాచ్చ, అధ్యయనం హ్యర్థజ్ఞానపర్యన్తమ్.

దీ. విద్యావతః కర్మవిధానాచ్చ విద్యాకర్మాఙ్గమ్॰ "ఆచార్యకులాద్వేదమధీత్య యథావిధానంగురోః కర్మాతిశేషేణాభి సమావృత్యకుటుమ్బే"౩ ఇత్యాదినాఽధ్యయనవతః కర్మాణివిదధ దర్థావబోధపర్యన్తత్వాదధ్యయనస్యవిద్యావతఏవకర్మాణివిదధాతీత్యవగమ్యతే॰

౪౨౫ - సూ॥— నియమాచ్చ॥ ౩. ౪. ౭

సా. "కుర్వన్నేవేహకర్మాణి జిజీవిషేచ్ఛతంసమాః"౪ ఇత్యాత్మవిదో జీవస్య కర్మసు వినియోగాచ్చ. [౨౫

౧॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦. ౨॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨. ౩॥ ఛా-ఉ-౮-౧౫-౧.
౪॥ ఈశావాస్యోప-౨.

సా —౧-శ్రుతిరత్రఏవవిద్యా-౨. ౨- విద్యాసామాన్య విషయోద్గీథోపాసనే విశేషేవ్యవ-౧-౨-౩.

దీ. «కుర్వన్నేవేహ కర్మాణి జిజీవిషేచ్ఛతꣳసమాః"౧ ఇత్యాత్మవిదామాయుషః కర్మసునియమదర్శనాచ్చ కర్మణ ఏవ పురుషార్థః - న విద్యాత ఇత్యవగమ్యతే. అతశ్చ విద్యా కర్మాఙ్గమ్. [౫

౪౨౬ - సూ॥— అధికోపదేశాత్తు బాదరాయణస్యైవం తద్దర్శనాత్॥ ౩. ౪. ౮

సా. న విద్యా కర్మాఙ్గమ్, అపి తు విద్యాతః పురుషార్థ ఇత్యేవమేవ భగవతో బాదరాయణస్య మతమ్. కర్తుః ప్రత్యగాత్మనోఽర్థాన్తరభూతస్యైవ వేద్యతయోపదేశాత్. తత్కథమ్. "బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి"౨ "స కారణం కరణాధిపాధిపః"౩ ఇత్యాదివాక్యేషు వేద్యస్యాధికత్వదర్శనాత్.

దీ. తుశబ్దాత్పక్షవ్యావృత్తిః. బాదరాయణస్యైవమ్- విద్యాతః ఫలమితి మతమ్. కుతః? (అధికోపదేశాత్) కర్మసు కర్తుః ప్రత్యగాత్మనోఽధికస్య - అర్థాన్తరభూతస్య వేద్యస్య వేదనభూతవిద్యాయాః ఫలసాధనత్వోపదేశాత్. [1] (తద్దర్శనాత్) దృశ్యతే హి వేదాన్తవాక్యేఽధికవిషయత్వం విద్యాయాః. ఏవమేవ హి «తదైక్షత బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి"౨ «సోఽకామయత బహు స్యాం ప్రజాయేయ"౪ ఇత్యాదిషు బహుభవనసఙ్కల్పపూర్వకసృష్ట్యాదేః కర్తుస్సర్వేశ్వరస్య కరణాధిపాధిపస్యానవధికాతిశయజ్ఞానానన్దైకస్వరూపస్య నిఖిలహేయప్రత్యనీకస్య వేద్యస్య విద్యా బ్రహ్మప్రాప్తిఫలాయ విధీయతే. [౨౦

౪౨౭ - సూ॥— తుల్యం తు దర్శనమ్॥ ౩. ౪. ౯

సా. [2] విద్యాయాః ప్రాధాన్యేఽపి (తుల్య) మాచార (దర్శనమ్). "ఋషయః కావషేయాః కిమర్థా వయమధ్యేష్యామహే"౫ ఇత్యాదౌ బ్రహ్మవిదాం కర్మత్యాగోఽపి దృశ్యతే. అనుష్ఠానన్తు ఫలాభిసన్ధిరహితస్య [3] విద్యాఙ్గత్వేన. త్యాగస్తు ఫలాభిసన్ధియుక్తస్యేతి న విరోధః. [౨౫

దీ. విద్యాయాః ప్రధానత్వేఽపి బ్రహ్మవిదామాచారదర్శనం తుల్యమ్. కర్మణామనాచారదర్శనమప్యస్తీత్యర్థః. «ఋషయః కావ

౧॥ ఈశావాస్యోప-౨. ౨॥ ఛాం-ఉ-౬-౨-౩. ౩॥ శ్వే-ఉ-౬-౧౯. ౪॥ తై-ఆ-౨-౬. ౫॥

పా.—౧-కథం తద్దర్శనాత్-౧. ౨-బ్రహ్మవిద్యా-౨. ౩-విద్యాహేతుత్వేన-౨.

షియాః కిమర్థావయ మధ్యేష్యామహే కిమర్థావయం యక్ష్యామహే"౧ ఇత్యాదౌ. కర్మానుష్ఠాన దర్శనంతు ఫలాభిసన్ధిరహితస్య కర్మణో విద్యాఙ్గత్వాత్. త్యాగస్తు ఫలాభిసన్ధియుక్తస్య విద్యా విరోధిత్వాదిత్యభిప్రాయః.

౪౨౮ - సూ॥— అసార్వత్రికీ॥ ౩. ౪. ౧౦

సా. "యదేవవిద్యయాకరోతి"౨ ఇతి(నసార్వత్రికీ) విద్యోచ్యతే "యదేవవిద్యయా"౨ ఇతిప్రసిద్ధవన్నిర్దేశాత్. ప్రసిద్ధిశ్చోద్గీథవిద్యాయాః. "యదేవవిద్యయా కరోతి...తదేవవీర్యవత్తరంభవతి"౨ ఇతిప్రకృతోద్గీథవిద్యాయుక్తస్య కర్మణోహి వీర్యవత్తరత్వసాధనభావో విధీయతే.

దీ. "యదేవవిద్యయాకరోతి"౨ ఇతిశ్రుతిః సర్వవిద్యాయాః కర్మాఙ్గత్వం విదధాతీత్యే తదసఙ్గతమ్. అత్ర విద్యాశబ్దాభిహితాతు నసార్వత్రికీ - అపితూద్గీథవిద్యా. యత్కరోతి - తద్విద్యయేతి నైవం పదాన్వయః. అపితుయదేవవిద్యయాకరోతి - తదేవవీర్యవత్తరమితి. విద్యయా క్రియమాణస్యాన్యతోవగతస్య వీర్యవత్తరత్వంప్రతి సాధనభావోవగమ్యతే- యదేవేతిప్రసిద్ధవన్నిర్దేశాత్. అన్యతోఽవగతిర్హి "ఉద్గీథముపాసీత"౩ ఇతిసన్నిహితోద్గీథ విద్యాయాః.

౪౨౯ - సూ॥— విభాగశ్శతవత్॥ ౩. ౪. ౧౧

సా. "తంవిద్యాకర్మణీ సమన్వారభేతే"౪ ఇతివిద్యాకర్మణో ర్భిన్నఫలత్వేన స్వస్మై ఫలాయాన్వేతీతివిభాగః యథాక్షేత్రరత్నవిక్రయిణే శతద్వయమన్వేతీత్యత్రక్షేత్రార్థంశతమ్, రత్నార్థంశతమితి.

దీ."తంవిద్యాకర్మణీసమన్వారభేతే"౪ఇత్యత్రవిద్యాచస్వస్మై ఫలాయ, కర్మచస్వస్మైఫలాయాన్వారభతఇతి విభాగోద్రష్టవ్యః - యతో విద్యాకర్మణో ర్భిన్నఫలత్వముక్తమ్. (శతవత్) యథాక్షేత్రరత్నవిక్రయిణం శతద్వయమన్వేతీత్యుక్తే, క్షేత్రార్థంశతమ్, రత్నార్థంశత, మితివిభాగోఽవగమ్యతే - తద్వత్.

౧॥ ౨॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦. ౩॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౧. ౪॥

౪౩౦ - సూ॥— అధ్యయనమాత్రవతః॥ ౩. ౪. ౧౨

సా. "వేదమధీత్య"౧ఇత్యధ్యయనమాత్రవతః కర్మవిధానాత్ నవిద్యాకర్మాఙ్గమ్. అధ్యయనవిధిర్హి అక్షరరాశిగ్రహణమాత్రే౧ పర్యవస్యతీత్యుక్తమ్. అర్థావబోధపర్యన్తత్వేప్యర్థజ్ఞానాదర్థాన్తర భూతా *విద్యాత్ *ఉపాసీతేతివిహితావిద్యా ప్రత్యయావృత్తిరూపా.

దీ. "వేదమధీత్య"౧ ఇత్యధ్యయనమాత్రవతఏవకర్మవిధానాత్ అనేనవిద్యాయా నకర్మాఙ్గత్వమవగతమ్. అధ్యయనవిధిర్హ్యాధ్యానవన్నియమవ దక్షరరాశి గ్రహణమాత్రే పర్యవస్యతి. గృహీతస్యస్వాధ్యాయస్య ఫలవదర్థావ బోధిత్వ దర్శనా త్తన్నిర్ణయ ఫలమీమాంసాశ్రవణేఽధీతవేదః పురుషస్స్వయమేవ ప్రవర్తతే. అర్థావబోధపర్యన్తత్వే ప్యర్థజ్ఞానాదర్థాన్తర భూతాఽస్మృతి ప్రత్యయావృత్తిరూపా *విద్యాత్ *ఉపాసీతేతిశాస్త్రవిహితా విద్యా నకర్మాఙ్గమ్.

౪౩౧ - సూ॥— నావిశేషాత్॥ ౩. ౪. ౧౩ [౧౫

సా. "కుర్వన్నేవేహకర్మాణి"౨ ఇత్యత్రస్వతన్త్రే౧కర్మణి విద్వదాయుషోవినియోగఇతి విశేషహేత్వభావాత్, "ఈశావాస్యమిదంసర్వమ్"౩ ఇతిప్రకరణాచ్చవిద్యాఙ్గభూతమేవ తత్కర్మేతిజ్ఞాయతే. అతోనవిద్యాకర్మాఙ్గమ్.

దీ. "కుర్వన్నేవేహ కర్మాణి"౨ఇతి బ్రహ్మవిదామాయుషః కర్మణి నియమోదృశ్యత ఇత్యేతన్నసమ్భవతి- (అవిశేషాత్). విదుషఏవేతి విశేషాభావా త్కర్మిత్యవిదుషోనస్యాత్. విదుషస్త్వా ప్రయాణాదుపాసనానువృత్తిదర్శనాదర్థస్వభావాద్విదుషఏవేత్యభిప్రాయః.

౪౩౨ - సూ॥— స్తుతయేఽనుమతిర్వా॥ ౩. ౪. ౧౪

సా. విద్యాస్తుతయేకర్మానుమతిర్వా. విద్యామాహాత్మ్యాత్ సర్వదాకర్మకుర్వన్నపితైర్నలిప్యతే ఇతిహివిద్యాస్తుతాస్యాత్. "నకర్మణాలిప్యతేనరః"౩ ఇతిచవాక్యశేషః.

దీ. వాశబ్దోఽవధారణే "ఈశావాస్యమిదంసర్వమ్"౩ ఇతి

౧॥ ఛా- ఉ-౮-౧౫-౧. ౨॥ ఈశావాస్యోప-౨. ౩॥ ఈశావాస్యోప-౧.

పా.—౧-నియమవత్-౧-౩-న. ౨- స్మృతి-౧-౩-న. ౩- భూతమేతత్-౧.

విద్యాప్రకరణాద్విద్యాస్తుతయే కర్మానుమతిరేవ· విద్యామాహాత్మ్యాత్సర్వదాకర్మాణి కుర్వన్నపి తైర్నలిప్యత[1]ఇతిహిస్తుతా [2]భవతివిద్యా· వాక్యశేషేచ "నకర్మణాలిప్యతేనరః"౧ ఇతిశ్రూయతే·

౪౩౩ - సూ॥— కామకారేణచైకే॥ ౩. ౪. ౧౫

సా. "కింప్రజయాకరిష్యామః"౨ఇత్యాదినా (కామకారేణ) గార్హస్థ్యత్యాగమధీయతఏకే; అతశ్చవిద్యైవప్రధానభూతా.

దీ· (ఏకే) శాఖినః (కామకారేణచ) విద్యానిష్ఠస్య గార్హస్థ్యత్యాగమధీయతే "కింప్రజయాకరిష్యామోయేషాం నోయమాత్మాయంలోకః"౨ ఇతి· గార్హస్థ్య కర్మత్యాగం బ్రువద్వాక్యం విద్యాప్రధానమితిదర్శయతి·

౪౩౪ - సూ॥— ఉపమర్దంచ॥ ౩· ౪· ౧౬

సా. విద్యయా సర్వకర్మోపమర్దశ్చాధీయతే "క్షీయన్తేచాస్య కర్మాణితస్మిన్దృష్టేపరావరే"౩ ఇత్యాదినా.

దీ· విద్యయా సర్వకర్మోపమర్దంచాధీయతే "క్షీయన్తేచాస్యకర్మాణి తస్మిన్దృష్టేపరావరే" ౩ ఇతి· తద్విద్యాయాః కర్మాఙ్గత్వే నసఙ్గచ్ఛతే.

౪౩౫-సూ॥— ఊర్ధ్వరేతస్సుచశబ్దేహి॥ ౩. ౪. ౧౭

సా. ఊర్ధ్వరేతస్స్వాశ్రమేషు విద్యాదర్శనాత్, తేషుచాగ్నిహోత్రాద్యభావాన్నవిద్యాకర్మాఙ్గమ్. తేచాశ్రమాస్సన్త్యేవ - "త్రయోధర్మస్కన్ధాః"౪ ఇతి వైదికేశబ్దేహి దృశ్యతే.

దీ. ఊర్ధ్వరేతస్స్వాశ్రమేషు బ్రహ్మవిద్యాదర్శనాత్, తేషు చాగ్నిహోత్రాదికర్మాభావా, న్నవిద్యాకర్మాఙ్గమ్. తేచాత్రాశ్రమాస్సన్త్యేవ - యతోవైదికేశబ్దే తేపిదృశ్యన్తే "త్రయోధర్మస్కన్ధాయజ్ఞోధ్యయనందానమ్"౪ ఇతి "యేచేమేఽరణ్యే శ్రద్ధాతపఇత్యుపాసతే"౫ "ఏతమేవప్రవ్రాజినో లోకమిచ్ఛన్తః ప్రవ్రజన్తి"౨

౧। ఈశావాస్యోప-౨. ౨॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౨. ౩॥ ముణ్డకోప-౨-౨-౯. ౪॥ ఛా-ఉ-౨-౨౩-౧. ౫॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౧.

పా.— ౧-ఇతీహి. ౨-భవేదేవవిద్యా-౧-౨. ౩-వాక్యం-౧-౨-౩-న.

ఇత్యాదౌ. “ యావజ్జీవ మగ్నిహోత్రమ్”౧ ఇత్యాదికాతుశ్రుతి రవిరక్తవిషయా.

౪౩౬ - సూ॥— పరామర్శంజైమినిరచోదనాచ్చాపవదతిహి॥ ౩. ౪. ౧౮

సా. “త్రయోధర్మస్కన్ధాః”౨ ఇత్యత్ర చోదనాభావాదుపాసనస్తుత్యర్థ మనువాదమేవేతి జైమినిర్మనే. “వీరహావా ఏష దేవానాం యోఽగ్నిముద్వాసయతే”౩ ఇత్యపవదతి చాశ్రమాన్తరమ్.

దీ. “ త్రయోధర్మస్కన్ధాః”౨ ఇత్యాదిషు తేషామాశ్రమాణా (మచోదనాత్)-అవిధానా దుపాసనాస్తుత్యర్థం(పరామర్శమ్)అనువాదంజైమినిరాచార్యోఽమన్యతే. అపిచ-(అపవదతిహి)శ్రుతిరాశ్రమాన్తరం “వీరహావా ఏషదేవానాంయోఽగ్ని ముద్వాసయతే”౩ ఇత్యాదికా. అతస్తే నసన్త్యేవ.

౪౩౭-సూ॥—అనుష్ఠేయంబాదరాయణస్సామ్యశ్రుతేః॥౩. ౪. ౧౯

సా. గృహస్థాశ్రమవ దాశ్రమాన్తరమప్యనుష్ఠేయమితి బాదరాయణమతమ్ “త్రయోధర్మస్కన్ధాః”౨ ఇతిసర్వాశ్రమసామ్యశ్రుతేః.

దీ. గృహస్థాశ్రమవ దాశ్రమాన్తర మప్యనుష్ఠేయం భగవాన్బాదరాయణోమన్యతే. కుతః? తస్యాపితత్సామ్యశ్రుతేః. “త్రయోధర్మస్కన్ధాః”౨ †ఇత్యేవమాదౌహి సర్వేషామాశ్రమాణామేక [౨౦ రూపంసఙ్కీర్తనమ్.

౪౩౮ - సూ॥— విధిర్వాధారణవత్॥ ౩. ౪. ౨౦

సా. “ ఉపరిహిదేవేభ్యోధారయతి”౪ ఇత్యప్రాప్తత్వేనయథావిధిః-తద్వత్.

దీ. వాశబ్దోఽవధారణే. సర్వేషామాశ్రమాణాం విధిరేవాయమ్. (ధారణవత్) యథా “అథస్తాత్సమిధం ధారయన్నను ద్రవేత్”౫ “ఉపరిహిదేవేభ్యో ధారయతి”౪ ఇత్యనువాదసరూపేప్య పరిధారణ

౧॥ ౨॥ ఛా- ఉ-౨-౨౩-౧. ౩॥ ౧ కాణ్డం- ౫ ప్ర-౨అను.
౪॥ ౫॥ . † ఇత్యాదిషు-౧.

స్యా ప్రాప్తత్వేన విధిరాశ్రీయతే; ఏవమిహాశ్రమాణామపి. అతఊర్ధ్వరేతస్స్వపి విద్యాదర్శనా ద్విద్యాతః పురుషార్థ ఇతి.

అ - ౧౧౦.—౪౩౯- సూ॥ స్తుతిమాత్రముపాదానా దితిచేన్నాపూర్వత్వాత్॥ ౩. ౪. ౨౧

సా. ఉద్గీథాదిషు రసతమత్వాదిదృష్టి విధిర్నసంభవతి, "ఇయమేవజుహూ స్స్వర్గోలోక ఆహవనీయః"౧ ఇతివత్, కర్మాఙ్గభూతోద్గీథాద్యుపాదాయ తస్యరసతమత్వవచనం తత్స్తుతిమాత్రమితిచేత్. నైతత్, జుహ్వాదివిధివ దుద్గీథాదివిధేరత్రాసన్నిధానాత్, రసతమత్వాదేశ్చాప్రాప్తత్వా ద్రసతమత్వాదిదృష్టివిధిరేవ. [౧౦

౪౪౦ - సూ॥— భావశబ్దాచ్చ॥ ౩. ౪. ౨౨

సా. "ఉద్గీథముపాసీత"౨ ఇతివిధిప్రత్యయాచ్చ.

దీ. "ఓమిత్యేతదక్షర ముద్గీథముపాసీత... సఏషరసానాంరసతమః పరమః పరార్ధ్యోష్టమోయదుద్గీథః"౨ ఇత్యేతజ్జాతీయకేకింకర్మాఙ్గాశ్రయాణాందృష్టివిశేషాణాం విధిరాస్థేయః-ఉతోద్గీథాదిస్తుతిమాత్రమితిసంశయః. విధిత్వేసిద్ధేహి గోదోహనాదివద్భవతి- విధిత్వమేవనసమ్భవతీతి పూర్వపక్షః "ఇయమేవజుహూ స్స్వర్గోలోక ఆహవనీయః"౧ ఇతివత్ కర్మాఙ్గభూతోద్గీథాది సమ్బన్ధితయోపాదానాద్రసతమత్వాదేః తత్స్తుతిమాత్రత్వమేవ - నరసతమత్వాదిదృష్టివిధిః. రాద్ధాన్తస్తు జుహ్వాదివిధివ దుద్గీథాదివిధేరత్రాసన్నిధానాత్, రసతమత్వాదే రప్రాప్తత్వాచ్చ, *ఉపాసీతేతి విధిప్రత్యయేన చ, నస్తుతిమాత్రమ్. తద్దృష్టివిధిరేవ. సూత్ర†ద్వయంవ్యాఖ్యాతమ్.

అ - ౧౧౧.—౪౪౧ - సూ॥ పారిప్లవార్థాఇతిచేన్నవిశేషితత్వాత్॥ ౩. ౪. ౨౩

సా. వేదాన్తేషు తత్రవిద్యారమ్భే౭ధీతాః "ప్రతర్దనోహవై"౩ ఇత్యాద్యాఖ్యాయికాః(పారిప్లవార్థాః) §"ఆఖ్యానానిశంసన్తి"౪ ఇతితత్రవినియోగాదితిచేత్.

౧॥ ౨॥ ఛా - ఉ - ౧ - ౧ - ౧. ౩॥ కౌషీతక్యుప - ౩ - ౧.
౪॥ † ద్వయమపివ్యా-౨. § ఇత్యాఖ్యానాని-౨.

న, తత్రైవ ''మనుర్వైవస్వతః''౧ ఇత్యాద్యాఖ్యానానాం (విశేషితత్వాత్) తేషామేవ తత్ర వినియోగః.

౪౪౨ - సూ॥— తథాచైకవాక్యోపబన్ధాత్ ॥ ౩. ౪. ౨౪

సా. విద్యావిధి[1]నైకవాక్యత్వాచ్చ ''సోఽరోదీత్''౨ ఇత్యాదివత్ విద్యాస్తుత్యర్థా[2]ఏతాః.

దీ. ''ప్రతర్దనో హ వై దైవోదాసిః''౩ ఇత్యాదయో వేదాన్తేష్వాఖ్యానవిశేషాః కింపారిప్లవప్రయోగార్థాః-ఉత తత్రతత్రవిద్యావిశేషప్రతిపాదనార్థా ఇతి సంశయః. ''ఆఖ్యానాని శంసన్తి''౪ [3]ఇతి పారిప్లవే వినియోగాత్తదర్థా ఇతి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు ''ఆఖ్యానాని శంసన్తి''౪ ఇత్యుక్త్వా ''మనుర్వైవస్వతో రాజా''౧ ఇతి మన్వాద్యాఖ్యానే వినియోగస్య విశేషితత్వాత్, ''తం మామాయురమృతమిత్యుపాస్స్వ''౩ ''ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః''౫ ఇత్యాదివిధినైక వాక్యత్వాచ్చ, ''సోఽరోదీత్''౨ ఇత్యాదివద్విద్యా విధ్యర్థా ఏవ. సూత్రద్వయమపి వ్యాఖ్యాతమ్.

అ-౧౧౨.—౪౪౩-సూ॥ అతఏవచాగ్నీన్ధనాద్యనపేక్షా॥ ౩. ౪. ౨౫

సా. ఊర్ధ్వరేతసాం ''ఏతమేవ ప్రవ్రాజినో లోకమిచ్ఛన్తః ప్రవ్రజన్తి''౬ ఇత్యాదిశ్రుతేరేవ తేషాం విద్యావత్త్వాత్ [4]తేష్వాధానాద్యనపేక్షా [5]విద్యా.

దీ. ఊర్ధ్వరేతస్స్వాశ్రమేషు బ్రహ్మవిద్యా సమ్భవతి - నేతి సంశయః. యజ్ఞాద్యభావాత్తేషాం తదఙ్గికా విద్యా న సమ్భవతీతి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు ''యదిచ్ఛన్తో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి''౭ ''ఏతమేవ ప్రవ్రాజినో లోకమిచ్ఛన్తః ప్రవ్రజన్తి''౬ ఇత్యాదిశ్రుతేః తేషాం విద్యావత్త్వావగమాత్తేష్వగ్నిహోత్రాద్యనపేక్షా విద్యేతి నిశ్చీయతే. సూత్రార్థస్తు-(అతఏవ)-విద్యావత్త్వశ్రుతేరేవ (ఆధానాద్యనపేక్షా) తేషు విద్యా. అగ్నీన్ధనం హి - [6]అగ్న్యాధానమ్.

౧॥ ౨॥ ౩॥ కౌషీతక్యుప-౩-౧. ౪॥
౫॥ బృ-ఉ-౬-౫-౬. ౬॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౨. ౭॥ కఠోప-౨-౧౫.

పా.—౧-ఏకార్థత్వాత్-౧. ౨-శ్రుతాః-పా. ౩-ఇత్యాఖ్యానానాం పారి-౧. ౪- తేష్వాధానా-౧. ౫- విద్యా-౧-న. ౬- అగ్న్యా-౧-౨-౩-న.

అ-౧౧౩. ౪౪౪-సూ॥సర్వాపేక్షాచయజ్ఞాదిశ్రుతేరశ్వవత్॥౩·౪ ౨౬

సా. కర్మవత్సుగృహస్థేష్వగ్నిహోత్రాది సర్వకర్మాపేక్షావిద్యా "బ్రాహ్మణావివిదిషన్తియజ్ఞేన దానేనతపసానాశకేన"౧ ఇత్యాదిశ్రుతేః. యథాచాశ్వో గమనసాధన భూతోఽపి స్వపరికర బన్ధాపేక్షోగమనే. ఊర్ధ్వరేతస్సుచ స్వాశ్రమకర్మాపేక్షా.

దీ· కర్మవత్సుగృహస్థేషు కింయజ్ఞాదికర్మాపేక్షావిద్యా - ఉత తత్రాపి కేవలైవేతిసంశయః. ఊర్ధ్వరేతస్సు యజ్ఞాద్యనపేక్షైవామృతత్వం సాధయతిచేత్ - కర్మనిరపేక్షాయావిద్యాయాఏవ సాధనత్వ మభ్యుపగమనీయమ్. తథాసతిగృహస్థేష్వపి తన్నిరపేక్షైవసాధయితుంసమర్థేతిపూర్వపక్షః.నహిస్వర్గాదిసాధన భూతమగ్నిహోత్రాదికర్మ, పురుషభేదేన నానావిధాఙ్గకందృష్టమ్. *పివిదిషన్తీతిశబ్దోపి వేదనేచ్ఛాయాం కర్మాణివినియుఙ్క్తే- నవిద్యాయామ్. రాద్ధాన్తస్తు- కర్మవత్సుగృహస్థేషు యజ్ఞాదిసర్వకర్మాఽపేక్షావిద్యా· కుతః? యజ్ఞాదిశ్రుతేః- "తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణావివిదిషన్తి యజ్ఞేన దానేన"౧ ఇతిహియజ్ఞాదయో విద్యాఙ్గత్వేన వినియుజ్యన్తే. అతోఽగృహస్థేషు [1]కర్మాపేక్షావిద్యా· ఇచ్ఛాయా ఇష్యమాణప్రధానత్వాత్ *[2]వివిదిషన్తీతీష్యమాణం జ్ఞాన[3]మేవేత్యవగమ్యతే· యథాగమనసాధనభూతోఽశ్వః స్వపరికరబన్ధరూపపరికర్మాపేక్షః. ఏవంమోక్షసాధనభూతావిద్యాపి నిత్యనైమిత్తికపరికర్మాపేక్షా. ఊర్ధ్వరేతస్సుచస్వాశ్రమవిహితంకర్త్రైవపరికర్మ[4]భవతీతి తేష్వపి విద్యాసమ్బన్ధశ్శాస్త్రాదవగమ్యతే. శాస్త్రైకసమధిగమ్యేహియథాశాస్త్రమభ్యుపగమనీయమ్. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్.

అ-౧౧౪·—౪౪౫ - సూ॥శమదమాద్యుపేతస్స్యాత్తథాపితు తద్విధేస్తదఙ్గతయా తేషామవశ్యానుష్ఠేయత్వాత్॥ ౩. ౪. ౨౭

సా. గృహస్థోవిహితకర్మవ్యాపృతోఽపి "శాన్తోదాన్తః"౨ ఇత్యాదినాశమదమా

౧॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౨. ౨॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౩.

పా.—౧-తదపేక్షాఇచ్ఛా-౧-౨-౩. ౨- వివిదిషన్తీతి-౧-౩-న. ౩- మేవతదఙ్గకమిత్యర్థలోపగ-౧-౨. మేవాఙ్గీకృత్యతలోపగ-౩. ౪ భవిష్యతి-౩.

దివిధేస్తద్యుక్తస్స్యాత్. విద్యానిష్పత్తయే శమదమాదీనా మవశ్యానుష్ఠేయత్వాత్. శాన్త్యుపరతిప్రభృతిభిర్వినా విద్యానిష్పత్త్యనుపపత్తేః

దీ. కింవిద్యానిర్వృత్తయే గృహస్థైశ్శమదమాదయ ఉపాదేయాః - ఉత నేతిసంశయః. గృహస్థానా[1]మాన్తర బాహ్యకరణవ్యాపార రూపకర్మాఙ్గకత్వాద్విద్యాయాః తద్విపరీతరూప శమదమాద్యుపాదానా సామర్థ్యా దూర్ధ్వరేతస్సుకర్మరహితేషు శమాదివినియోగోభవిష్యతి - యథాయజ్ఞాదివినియోగః కర్మవత్సుగృహస్థేషు. తస్మాదనుపాదేయాశ్శమాదయ ఇతిపూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు “తస్మాదేవంవిచ్ఛాన్తోదాన్త ఉపరతస్తితిక్షుస్సమాహితోభూత్వాత్మన్యేవాత్మానంపశ్యేత్”౧ ఇతిసామాన్యేనవిద్యాఙ్గతయా వినియోగాద్గృహస్థైరప్యుపాదేయాః. నచకర్మవతాంతేషాం శమాద్యుపాదానాసామర్థ్యమ్ - భిన్నవిషయత్వాచ్ఛమాదేః. విహితేషుహికర్మసుకరణవ్యాపారః. అవిహితేషు ప్రయోజనశూన్యేషుచ శమదమాదయః. అతశ్శమాదివినియోగో యజ్ఞాదివినియోగవన్నసర్వోఽపిచమర్హతీతి.

సూత్రార్థస్తు- యద్యపిగృహస్థో యజ్ఞాదికర్మసువినియుక్తః-తథాపితు శమదమాద్యుపేతస్స్యాత్. కుతః.? “శాన్తోదాన్తః”౧ ఇత్యాదినా తద్విధేః, తదఙ్గతయా - విద్యాఙ్గతయా విద్యానిష్పత్తయే తేషామవశ్యానుష్ఠేయత్వాచ్చ. ఏకాగ్రతా నిష్పాద్యత్వాచ్ఛమదమాదిభిరేవ విద్యానిష్పత్తిరిత్యర్థః. యజ్ఞాదికర్మాణ్యపి పాప[2]నిబర్హణద్వా [౨౦ రేణైకాగ్రతా మాపాదయన్తీత్యభిప్రాయః.

అ- ౧౧౫.—౪౪౬-సూ॥—సర్వాన్నానుమతిశ్చప్రాణాత్యయే తద్దర్శనాత్॥ 3. ౪. ౨౮

సా. ప్రాణవిద్యానిష్ఠస్య “నహవాఏవంవిదికిఞ్చనానన్నంభవతి”౨ ఇతిసర్వాన్నానుమతిర్నసర్వదా, అపితుప్రాణాత్యయాపత్తావేవ, అతిశయితశక్తే [౨౫ ర్బ్రహ్మవిదోఽప్యుచ్ఛిష్టభక్షణాదిః ప్రాణాత్యయాపత్తావేవేతిదర్శనాత్.

౧॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౩. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౨-౧.

పా.—౧-ఆన్తరబాహ్య-౧-౨-౩-న. ౨-నిర్హరణ-౨-౩.

న విహితత్వాచ్చ విద్యాసహకారిత్వేన చానుష్ఠేయం యజ్ఞాదికర్మ. వినియోగపృథక్త్వేన విరోధః పరిహ్రియత ఇత్యభిప్రాయః.

౪౫౨-సూ॥— సర్వథాపితఏవోభయలిఙ్గాత్॥ ౩. ౪. ౩౪

సా. ఉభయత్రవినియోగేపి యజ్ఞాదయస్తఏవ, ఉభయత్రప్రత్యభిజ్ఞానాఖ్యాల్లిఙ్గాత్. కర్మస్వరూపైక్యేపి వినియోగపృథక్త్వేన నవిరోధః.

దీ. (సర్వథాపి)- ఉభయత్రవినియోగేపి(తఏవ)యజ్ఞాదయః. కుతః? (ఉభయలిఙ్గాత్) - ఉభయత్రప్రత్యభిజ్ఞానాఖ్యలిఙ్గాత్.

౪౫౩-సూ॥— అనభిభవంచదర్శయతి॥ ౩. ౪. ౩౫

సా. "ధర్మేణపాపమపనుదతి"౧ ఇతివిద్యోత్పత్తిప్రతిబన్ధక పాపనివర్తనేన విద్యాయా (అనభిభవం) కర్మానుష్ఠాన కార్య(ఞ్చదర్శయతి).

దీ. "ధర్మేణపాపమపనుదతి"౧†ఇత్యాదిభిశ్చ యజ్ఞాదిధర్మాన్నిర్దిశ్య తైర్విద్యాయాః (అనభిభవమ్) - పాపకర్మభిరుత్పత్తి ప్రతిబన్ధాభావం (దర్శయతి). అతఉభయత్ర వినియోగాత్కేవలా [౧౫ శ్రమిణాం ముముక్షూణాం చానుష్ఠేయా యజ్ఞాదయః.

అ-౧౧౭. ౪౫౪-సూ॥— అన్తరాచాపితుతద్దృష్టేః॥ ౩. ౪. ౩౬

సా. ఆశ్రమానన్తరావర్తమానోపివిధురాది రనాశ్రమీ, తస్యాపివిద్యాధికారోఽస్తి, రైక్వాదిష్వనాశ్రమిషు బ్రహ్మవిద్యాధికారదర్శనాత్.

దీ. విధురాదీనా మనాశ్రమిణాం బ్రహ్మవిద్యాయా మధికారోఽస్తి- నేతిసంశయః. ఆశ్రమధర్మైతికర్తవ్యతాకత్వాద్విద్యాయాః, తదభావాత్తేషా, మనధికార ఇతిపూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు- ఊర్ధ్వరేతస్స్వపి¶రైక్వాదిష్వ నాశ్రమిషువిద్యానిష్ఠత్వదర్శనాదాశ్రమానియతైర్జపోపవాసదానాదిభిరేవ తేషాం విద్యానుగ్రహోభవతీత్యస్త్యేవాధికారః సూత్రార్థస్తు - (తు) శబ్దాత్పక్షోవ్యావృత్తః. [౨౫ చశబ్దోఽవధారణే. (అన్తరాపి) - ఆశ్రమానన్తరావర్తమానానా

౧॥తై-నా-౬-౫౦.† ఇత్యాదినాతైరేవయజ్ఞాదిభిః విద్యాయాఉత్పత్తి ప్రతిబన్ధాభావరూప మనభిభవఞ్చదర్శ-౧-౨-౩. ¶ స్వపిరైక్వా- పా.

౧౧౭. ౯ విధురాధి. ౨ అపిస్మర్యతే. ౩ విశేషా...౪ అతస్త్వితరత్... ౨౬౫
౧౧౮. ౧౦ తద్భూతాధి. ౧ తద్...॥౪౫౫-౫౬-౫౭-౫౮॥౩.౪. ౩౭-౩౮-౩౯-౪౦

మనాశ్రమిణామప్యధికారోఽస్త్యేవ. కుతః? (తద్దృష్టేః) - రైక్వాదిషు విద్యానిష్ఠత్వదృష్టేః.

౪౫౫ - సూ॥— అపిస్మర్యతే॥ ౩. ౪. ౩౭

సా. అనాశ్రమిణోఽపి జపాదినావిద్యానుగ్రహః (స్మర్యతే) "జప్యేనాపిచసంసిద్ధ్యేత్"౧ఇతి.

దీ. అపిచ- †అనాశ్రమిణామపి జపాదిభిరేవ విద్యానుగ్రహః స్మర్యతే "జప్యేనాపిచ సంసిద్ధ్యేద్బ్రాహ్మణో నాత్రసంశయః"౧ ఇత్యాదినా. [౧౦

౪౫౬-సూ॥ — విశేషానుగ్రహశ్చ॥౩. ౪. ౩౮

సా. ఆశ్రమానియతధర్మవిశేషేణ విద్యానుగ్రహశ్చ శ్రూయతే "తపసాబ్రహ్మచర్యేణశ్రద్ధయా విద్యయాచాత్మానమ్"౨ ఇత్యాదినా.

దీ. ఆశ్రమానియత ధర్మవిశేషేణవిద్యానుగ్రహ శ్శ్రూయతేచ "తపసాబ్రహ్మచర్యేణశ్రద్ధయావిద్యయాచాత్మాన¶మన్విచ్ఛేత్"౨ఇతి.

౪౫౭-సూ॥ — అతస్త్వితరజ్జ్యాయోలిఙ్గాచ్చ॥ ౩. ౪. ౩౯

సా. అనాశ్రమిత్వాదాశ్రమిత్వంజ్యాయః ధర్మభూయస్త్వాత్. "అనాశ్రమీనతిష్ఠేత్తు"౩ ఇతిస్మృతేశ్చ.

దీ. (అతః) అనాశ్రమిత్వా(దితరత్)-ఆశ్రమిత్వం(జ్యాయః-) ధర్మభూయస్త్వాత్.(లిఙ్గాచ్చ)-స్మృతేశ్చేత్యర్థః. "అనాశ్రమీనతిష్ఠేత్తు దినమేకమపిద్విజః"౩ ఇతిహిస్మర్యతే. తస్మాదనాశ్రమిత్వేన విద్యానిష్ఠత్వ మాపద్విషయ మిత్యభిప్రాయః.

అ-౧౧౮. ౪౫౮-సూ॥—తద్భూతస్యతునాతద్భావో జైమినేరపినియమాత్తద్రూపాభావేభ్యః॥ ౩. ౪. ౪౦

సా. నైష్ఠికాదినిష్ఠస్య ప్రచ్యుత్యుక్తిర్నసంభవత్యేవ, (నియమాత్) తద్రూపాభావనివృత్తిభ్యః. యథానియచ్ఛన్తిహి "అత్యన్తమాత్మానమాచార్యకులేవసాదయన్"౪

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥

† అన్తరాశ్రమిణా-౧. ¶ అన్విష్యేత్-౧-౩.

ఇతి, " అరణ్యమియాత్తతోన పునరేయాత్ "౧ ఇతిచ, "సన్న్యస్యాగ్నింనపునరావర్తయేత్ "౨ ఇతిచ. అతస్తేషాంప్రచ్యుత్య స్థిత్యభావాద్విద్యానధికారః. జైమినేరప్యేవమ్.

దీ· నైష్ఠికవైఖానసపరివ్రాజకానాంస్వాశ్రమేభ్యః ప్రచ్యు[౫తానామపి విద్యాధికారోఽస్తి - నేతిసంశయః. విధురాదివజ్జపాదిభిరనుగ్రహసమ్భవాదస్త్యేవాధికారఇతి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - నైష్ఠికాదీనాం స్వాశ్రమభ్రష్టానాం ప్రాయశ్చిత్తాభావస్మరణాచ్ఛిష్టబహిష్కృతత్వాచ్చ తేషామనధికారః. సూత్రార్థస్తు (తద్భూతస్యతు నాతద్భావః) నైష్ఠికాదిభూతస్య తథాభావో నసమ్భవతి· కుతః? (తద్రూపాభావేభ్యః) శాస్త్రైః(నియమాత్)తద్రూపాభావాః నైష్ఠికా†ద్యాశ్రమధర్మాభావాః. తేభ్యోనియచ్ఛన్తిహిశాస్త్రాణి. "బ్రహ్మచార్యాచార్యకులవాసీ తృతీయోఽత్యన్తమాత్మానమాచార్యకులే ఽవసాదయన్ "౩ ఇతినైష్ఠికస్యతత్రైవనియమః. "అరణ్యమియాత్తతో నపునరేయాత్ "౧ఇతిచవైఖానసస్య. "సన్న్యస్యాగ్నింనపున[౧౫రావర్తయేత్ "౨ఇతిచ పరివ్రాజకస్య. అతఏవ తేషా మనాశ్రమిత్వేనావస్థానాభావాద్విద్యాధికారోనసమ్భవతి. జైమినేరప్యవిగీతోయమ్·

౪౫౯-సూ॥—నచాధికారికమపి పతనానుమానాత్తదయోగాత్॥ ౩. ౪. ౪౧

సా. "అవకీర్ణిపశుశ్చతద్వత్ "౪ ఇత్యధికారలక్షణోక్తం ప్రాయశ్చిత్తమపితస్య నసంభవతి, తస్యప్రాయశ్చిత్తానధికారస్మృతేః తదసంభవాత్. " ఆరూఢోనైష్ఠికంధర్మమ్ "౫ ఇత్యారభ్య "ప్రాయశ్చిత్తన్నపశ్యామి "౫ ఇత్యాదిస్మృతేః.

దీ· (ఆధికారికం) - అధికారలక్షణోక్తం " అవకీర్ణిపశుశ్చతద్వత్ "౪ ఇత్యేతత్ప్రాయశ్చిత్తంనైష్ఠికస్యనసమ్భవతి· కుతః? (పతనానుమానా) నైష్ఠికస్య (తదయోగాత్)· తస్యహిపతనంస్మర్యతే ప్రాయశ్చిత్తాభావవచనేన "ఆరూఢోనైష్ఠికంధర్మంయస్తుప్రచ్యవతే

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥

౫॥ † ఆదిధర్మాశాస్త్రా-౧-౩.

ద్విజః। ప్రాయశ్చిత్తం నపశ్యామి యేనశుధ్యేత్స ఆత్మహా”౧ఇతి. అత ఉపకుర్వాణ బ్రహ్మచారివిషయ మాధికారికమ్.

౪౬౦-సూ॥—ఉపపూర్వమపీత్యేకేభావమశనవత్తదుక్తమ్॥ ౩.౪.౪౨

సా. ఉపపాతకత్వాత్ ప్రాయశ్చిత్తమేకే, మధ్వశననిషేధ తత్ప్రాయశ్చిత్త వదితి. తదుక్తం “ ఉత్తరేషాఞ్చైతదవిరోధి ”౨ ఇతి.

దీ. (ఏకే)ప్రాయశ్చిత్తభావమపి మన్యన్తే-యత(ఉపపూర్వం)-ఉపపాతకమిదమ్. (అశనవత్) - మధ్వశనాదినిషేధ తత్ప్రాయశ్చిత్తవద్భవతీత్యర్థః. అతఉపకుర్వాణస్య బ్రహ్మచారిణః ఉక్తమాధికారికమస్యాపిభవతీతి. తదుక్తంస్మృతికారైః “ ఉత్తరేషాంచైతదవిరోధి”౨ ఇతి. [1]ఉపకుర్వాణే బ్రహ్మచారిణ్యుక్తోధర్మః ఉత్తరేషాంచాశ్రమిణాం స్వాశ్రమావిరోధీ భవత్యేవేత్యర్థః.

౪౬౧-సూ॥— బహిస్తూభయథాపిస్మృతేరాచారాచ్చ॥ ౩. ౪. ౪౩

సా. ఉపపాతకత్వేపిఅన్యథాపి కర్మాధికారబహిష్కృతాఏతే. తథాస్మృతేః “ప్రాయశ్చిత్తన్నపశ్యామి యేనశుద్ధ్యేత్స ఆత్మహా”౧ ఇతి. శిష్టబహిష్కారాచ్చ.

దీ. (ఉభయథాపి) ఉపపాతకత్వే మహాపాతకత్వేపి నైష్ఠికాత్ప్రచ్యుతో బహిర్భూతః కర్మాధికారాత్ - “ ప్రాయశ్చిత్తంన పశ్యామి”౧ఇతిస్మృతేః, ఆచారాచ్చ. వర్జయన్త్యేనం శిష్టావిద్యోపదేశాదౌ. యద్యపికల్మషనిబర్హణాయ కైశ్చిత్ప్రాయశ్చిత్త౨ముచ్యతే-తథాపి కర్మాధికారాపాదినీశుద్ధిస్తేషాం నసమ్భవతీత్యభిప్రాయః.

అ-౧౧౯·౪౬౨-సూ॥—స్వామినఃఫలశ్రుతేరిత్యాత్రేయః॥ ౩· ౪. ౪౪

సా. ఉద్గీథాద్యుపాసనం యజమానేనానుష్ఠేయమ్, తస్యైవక్రతువీర్యవత్తరత్వాదిఫలశ్రుతేరిత్యాత్రేయః.

దీ. ఉద్గీథాద్యుపాసనం కిం యజమానే నానుష్ఠేయమ్ - ఉత

౧॥ ౨॥

సా.—౧-ఉపకుర్వాణబ్రహ్మచారిణ ఉక్తోధర్మః-౨-౩. ౨-ఉపదిశ్యతే-౧.

ఋత్విజేతి సంశయః. "యదేవ విద్యయా కరోతి... తదేవ వీర్యవత్తరమ్"[1] ఇతి క్రతువీర్యవత్తరత్వఫలం యజమానస్యేతి దహరోపాసనాదివద్యజమానేనానుష్ఠేయమితి పూర్వపక్షః. కర్మాఙ్గాశ్రయత్వాదస్యోపాసనస్య, కర్మణశ్చార్త్విజ్యత్వేన, ఏతదపి ఋత్విజాఽనుష్ఠేయం గోదోహనాదివదితి రాద్ధాన్తః. సూత్రార్థస్తు- (స్వామినః)- యజమానస్యోద్గీథాద్యుపాసనే కర్తృత్వమ్. కుతః? తస్యైవ ఫలశ్రుతేరిత్యాత్రేయో మన్యతే.

౪౬౩-సూ॥— ఆర్త్విజ్యమిత్యౌడులోమిస్తస్మై హి పరిక్రియతే॥ ౩. ౪. ౪౫

సా. కర్మస్వరూపవ[1]త్తదఙ్గాశ్రయమప్యార్త్విజ్యమ్. సాఙ్గఫలసాధనకర్మానుష్ఠానాయ హి ఋత్విక్పరిక్రియతే.

దీ. క్రత్వఙ్గాశ్రయత్వేన క్రత్వధికృతస్యైవాస్మిన్నుపాసనేఽధికారాత్, క్రతోశ్చార్త్విజ్యత్వేన, ఏతదప్యార్త్విజ్యమిత్యౌడులోమిరాచార్యో మన్యతే. యజమానఫలసాధనత్వేపి క్రతోస్తదనుష్ఠానాయ హి ఋత్విక్పరిక్రియతే.

అ-౧౨౦. ౪౬౪-సూ॥ — సహకార్యన్తరవిధిః పక్షేణ తృతీయం తద్వతో విధ్యాదివత్॥ ౩. ౪. ౪౬

సా. "తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాణ్డిత్యం నిర్విద్య"[2] ఇత్యారభ్య "అథ మునిః"[2] ఇత్యత్ర విద్యావతో యజ్ఞాదివత్ బాల్యపాణ్డిత్యయోస్తృతీయం సహకార్యన్తరం మౌనం విధీయతే పక్షేణ ప్రకృష్టమననశీలే మునిశబ్దప్రయోగాత్. విద్యాభ్యాసరూపమననమిదమప్రాప్తమేవ.

దీ. "తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాణ్డిత్యం నిర్విద్య బాల్యేన తిష్ఠాసేత్ బాల్యం చ పాణ్డిత్యం చ నిర్విద్యాథ మునిః"[2] ఇత్యత్ర మౌనం విద్యాఙ్గతయా విధీయతే - ఉతానూద్యత ఇతి సంశయః. మౌనస్య మననరూపత్వాత్ "శ్రోతవ్యో మన్తవ్యః"[3] [2]ఇతి చ ప్రాప్తత్వే

౧॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦. ౨॥ బృ-ఉ-౫-౫. ౩॥ బృ-ఉ-౪-౪-౫.

పా.—౧- తదఙ్గస్వరూపమప్యార్త్విజ్యం-౨. ౨- ఇతివత్ ప్రాప్త-పా.

నానూద్యత ఇతిపూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - మునిశబ్దస్యప్రకృష్టమననశీలేప్రసిద్ధేః ప్రకృష్టమనన ముపాస్యవిషయాభ్యాసరూపం విద్యానిష్పత్తయే విధీయతఇతి. సూత్రార్థస్తు - (తద్వతః)- విద్యావతః, సహకార్యన్తరమ్ - మౌనం [1] విధిః. విధీయతఇతివిధిరితి మౌనంవిధిరిత్యుక్తమ్. (విధ్యాదివత్) అత్రాపివిధీయతఇతివిధిః - యజ్ఞదానప్రభృత్యాశ్రమధర్మః ఆదిశబ్దాచ్ఛ్రవణ మనన్యేగృహ్యేతే. ఆశ్రమధర్మవచ్ఛ్రవణమననవచ్చ పాణ్డిత్యబాల్యయో స్తృతీయమిదం సహకార్యన్తరంమౌన మపూర్వంవిధీయతే. కుతఇత్యతఆహ (పక్షేణేతి) [౧౦
మునిశబ్దస్య ప్రకృష్టమననయుక్తే పక్షేణప్రసిద్ధేరిత్యర్థః.

౪౬౫ సూ॥— కృత్స్నభావాత్తు గృహిణోపసంహారః॥ ౩·౪·౪౮

సా॰ కృత్స్నే [2] ష్వాశ్రమిషు విద్యాసద్భావాత్. ఛాన్దోగ్యే "అభిసమావృత్య కుటుమ్బే" [1] ఇత్యారభ్య "సఖల్వేవంవర్తయన్యావదాయుషమ్" [1] ఇతిగృహిణోపసంహారస్సర్వేషాం ప్రదర్శనార్థః తుశబ్దోహిగృహిణఏవేతి శఙ్కావ్యావృత్త్యర్థః

దీ॰ సర్వాశ్రమిణాంవిద్యావత్త్వేపి ఛాన్దోగ్యే "సఖల్వేవంవర్తయ న్యావదాయుషం బ్రహ్మలోకమభిసమ్పద్యతే" [1] ఇతిగృహస్థధర్మేణోపసంహారః సర్వాశ్రమధర్మ ప్రదర్శనార్థః. కుతః? (కృత్స్నభావాత్)-కృత్స్నేషుభావాత్. కృత్స్నే [3] ష్వాశ్రమిషు విద్యాయాస్సద్భావాదిత్యర్థః. [౨౦

౪౬౬-సూ॥ — మౌనవదితరేషా మప్యుపదేశాత్॥ ౩·౪·౪౯

సా॰ "అథమునిః" [2] ఇత్యత్రాపి "అథభిక్షాచర్యఞ్చరతి" [2] ఇతిపారివ్రాజ్యేనోపసంహారః ప్రదర్శనార్థః మౌనభిక్షాచర్యవదితరాశ్రమధర్మాణాం యజ్ఞాదీనామప్యుపదేశాత్.

దీ॰ "అథమునిః" [2] ఇత్యస్మిన్వాక్యే "అథభిక్షాచర్యంచరతి" [2] ఇతిపారివ్రాజ్యైకాన్తధర్మేణోపసంహారోపి సర్వాశ్రమధర్మప్రదర్శ

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౧౫-౧. ౨॥ బృ-ఉ-౫-౫.

పా.——౧-విధిః-౧-౩-వ. ౨- ఆశ్రమేషువిద్యాసద్భావాత్-౧. ౩-ఆశ్రమేషు-పా.

నార్థః - భిక్షాచర్యమౌనాదివ దితరేషా మాశ్రమధర్మాణాంయజ్ఞా దీనామప్యుపదేశాత్.

అ-౧౨౧. ౪౬౭ సూ॥— అనావిష్కుర్వన్నన్వయాత్ ॥ ౩. ౪. ౪౯

సా. “పాణ్డిత్యం నిర్విద్య బాల్యేన తిష్ఠాసేత్”౧ ఇతిబాల్యమిత్యవిశేషేణ శ్రుతా వపి బాలకర్మ, స్వ[1]మాహాత్మ్యానావిష్కారరూపవిద్యాన్వయయోగ్యతయా విధీయతే.

దీ. “తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాణ్డిత్యంనిర్విద్య బాల్యేనతిష్ఠాసేత్ బాల్యంచ పాణ్డిత్యంచ నిర్విద్యాథమునిః”౧ ఇత్యత్ర కింబాలస్యకర్మ కామచారాదికం సర్వంవిదుషోపాదేయమ్- ఉతవిద్యామాహాత్మ్యానావిష్కార ఇతిసంశయః. “బాల్యేనతిష్ఠాసేత్”౧ ఇత్యవిశేషాభిధానాత్ కామచారాదికం సర్వమప్యుపాదేయమితి పూర్వపక్షః-విదుషో విశేషాభిధానాత్ విద్యామాహాత్మ్య[2]చ్చ నిషేధ[3]శ్రుతయో బాధితాభవేయురితి. రాద్ధాన్తస్తు - పాణ్డిత్యప్రయుక్త స్వమాహాత్మ్యానావిష్కారఏవ విద్యాన్వయయోగ్యత యోపాదేయః ఇతరస్యకామచారాదేః “నావిరతోదుశ్చరితాత్”౨ ఇత్యాదిశాస్త్రైర్విద్యోత్పత్తి విరోధిత్వావగమాత్. అతోయథాబాలః స్వాభిజనాద్యనావిష్కుర్వన్ వర్తతే తథావిద్వాన్వర్తేతే త్యేతదేవయుక్తమ్. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్.

అ-౧౨౨.౪౬౮ సూ॥ఐహికమప్రస్తుత ప్రతిబన్ధేతద్దర్శనాత్ ॥ ౩.౪.౫౦

సా. అభ్యుదయఫలముపాసనం స్వసాధనభూతపుణ్యకర్మానన్తర ముత్పద్యత ఇతినాయంనియమః. ప్రబలకర్మాన్తరప్రతిబన్ధాభావేతదనన్తరమ్. ప్రతిబన్ధేతు తస్మిన్న స్తే తదేవవీర్యవత్తరమితి ప్రతిబన్ధాభావే ఫలదర్శనాత్.

దీ. మోక్షవ్యతిరిక్తాభ్యుదయఫలముపాసనం కింస్వసాధనభూతపుణ్యకర్మానన్తర మేవోత్పద్యతే - ఉతానన్తరమన్యదా వేత్యనియమ ఇతిసంశయః. సాధననిర్వృత్తౌ విళమ్బహేత్వభావా దనన్తరమే

౧॥ బృ-ఉ-౫-౫. ౨॥ కఠోప-౨-౨౪.

పా.— ౧- మహత్వానావి-౨. ౨- చ-౨-న. ౩- శాస్త్రైర్బాధితాని-పా.

వేతిపూర్వఃపక్షః రాద్ధాన్తస్తు అప్రస్తుతేప్రబలకర్మాన్తర ప్రతిబన్ధేస త్యనన్తరమ్, ప్రస్తుతే తదుత్తరకాలమిత్యనియమః. దృశ్యతేహిప్రబల కర్మాన్తరేణ ఫలప్రతిబన్ధః - “యదేవవిద్యయాకరోతి...తదేవవీర్యవ త్తరమ్”౧ఇతి - ఉద్గీథోపాసనస్యక్రతోః కర్మాన్తరేణ ఫలాప్రతిబన్ధః ఫల†మితి “పృథగ్ఘ్యప్రతిబన్ధఃఫలమ్”౨ఇత్యభ్యుపగమాత్. సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతమ్. (ఐహికం) - అభ్యుదయఫలమిత్యర్థః.

అ-౧౨౩. ౪౬౯-సూ॥— ఏవంముక్తిఫలానియమస్తదవస్థావ ధృతే స్తదవస్థావధృతేః॥ ౩. ౪. ౫౧

సా. ఏవం ముక్తిఫలోపాసనస్యాపి ప్రతిబన్ధాభావాభావయో రిత్యనియమః, ప్రతిబన్ధాభావఏవేతి ఫలోదయావస్థావధృతేః.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తసారే,

తృతీయస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

దీ. కింముక్తిఫలాన్యుపాసనాని స్వసాధనభూతాతిశయిత పుణ్యకర్మానన్తర ముత్పద్యన్తే- ఉతపూర్వవదనియమ ఇతిసంశయః. ముక్తిఫలోపాసన సాధనభూతకర్మణాం సర్వకర్మభ్యో బలవత్తర త్వేన ప్రతిబన్ధాభావాదనన్తర మేవోత్పద్యతఇతిపూర్వఃపక్షః. తత్రా పిబ్రహ్మవిదపచారస్యతతోపిబలవత్తరత్వేన ప్రతిబన్ధసమ్భవాదనియమ ఏవేతిరాద్ధాన్తః. సూత్రార్థస్తు - ముక్తిఫలానామప్యేవమనియమః. కుతః (తదవస్థావధృతేః) - ప్రతిబన్ధాభావేసతి ఫలావధృతేః [ద్విరుక్తిరధ్యాయ పరిసమాప్తింద్యోతయతి.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే,

తృతీయస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

౧॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦. ౨॥ బ్ర-సూ-౩-౩-౪౧. †ఇత్యభ్యుపగమాత్-౧-౩.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

౧౨౪. ౧-ఆవృత్త్యధి. ౧ - సూ. ౪౭౦— ఆవృత్తిర సకృద్...(౪. ౧. ౧)

—వే—

అ-౧౨౪. సూ -౪౭౦ — ॥ ఆవృత్తిరసకృదుపదేశాత్ ॥౪. ౧. ౧॥

"బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్"[1] ఇత్యాదిషు మోక్షసాధనం వేదనమసకృదావృత్తమ్, "విద్యాత్-ఉపాసీత" ఇతివిద్యుపాస్యోరుపక్రమోపసంహారయోర్వ్యతిరేకే (ణోపదేశాత్.)

దీ. "బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్"[1] "తమేవంవిద్వానమృత ఇహ భవతి"[2] ఇత్యాది వేదాన్తవిహితం వేదనం కింసకృత్కృతమేవ శాస్త్రార్థః? ఉతాసకృదావృత్తమితి సంశయః. సకృత్కృతమేవేతి పూర్వపక్షః-"స యో హ వై తత్పరంబ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవభవతి"[3] ఇత్యాదౌ వేదనస్యైవ ముక్త్యుపాయత్వ ప్రతిపాదనాత్ సకృత్కృతేపి వేదనే శాస్త్రార్థనిర్వృత్తేః, తస్యాసకృదావృత్తౌ ప్రమాణాభావాత్. రాద్ధాన్తస్తు "యస్తద్వేద యత్స వేద సమయైతదుక్తః"[4] ఇత్యుపక్రమ్య, "అను మ ఏతాం భగవో దేవతాం శాధి యాం దేవతాముపాస్సే"[5] ఇత్యేకస్మిన్వాక్యే విద్యుపాస్త్యోర్వ్యతికరేణ ప్రయోగదర్శనాత్, సమానార్థేషు "బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్"[1] "ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః"[6] ఇత్యాదిషు ధ్యానవిద్యోర్వ్యతికరదర్శనాచ్చ, ధ్యానోపాసనాది శబ్దవాచ్యమసకృదావృత్తంస్మృతి సన్తానరూపం వేదనమేవ శాస్త్రార్థ ఇతి నిశ్చీయతే. సూత్రార్థస్తు (ఆవృత్తిరసకృత్) బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనం వేదనమసకృదావృత్తమేవ శాస్త్రార్థః వేదనంధ్యాన శబ్దవాచ్యమిత్యర్థః. కుతః? (ఉపదేశాత్) "ఓమిత్యేవాత్మానంధ్యాయథ"[7] "నిచాయ్యతంమృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యతే"[8] "ఆత్మానమేవలోకముపాసీత"[9] "ఆ

౧॥ తై-ఆ-౨-౧-౧. ౨॥ తై-పు-౧౭. ౩॥ ముణ్డకోప-౩-౨-౯. ౪॥ ఛా-ఉ-౪-౧-౪. ౫॥ ఛా-ఉ-౪-౨-౨. ౬॥ బృ-ఉ-౬-౫-౫. ౭॥ ౮॥ కఠోప-౩-౧౫. ౯ ॥

పా.- -౧- ఇతిబ్రహ్మవేదనస్య పరప్రాప్తిసాధనత్వ శ్రుతేస్సకృదావృత్తేతి పూర్వపక్షః. రాద్ధా-౨. ౨-వ్యతిరేక-౨.

త్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః"[౧] ఇత్యాదినా ఉపాసనోపసంహారోపదేశాత్. ఉపాసనం చావిచ్ఛిన్నస్మృతిసన్తానరూపమితి పూర్వమేవోక్తమ్.౧

—౪౭౧-సూ.—॥ లిఙ్గాచ్చ॥—౪. ౧. ౨॥ [౫

సా. (లిఙ్గం) - స్మృతిః, "మాం ధ్యాయన్త ఉపాసతే । తేషామహం సముద్ధర్తా"[౨] "తద్రూపప్రత్యయే చైకా సన్తతిశ్చాన్య నిస్పృహా । తద్ధ్యానమ్"[౩] ఇత్యాది స్మృతేశ్చ.

దీ. (లిఙ్గం) స్మృతిః - స్మర్యతే చాయమర్థః "మాం ధ్యాయన్త ఉపాసతే । తేషామహం సముద్ధర్తా మృత్యుసంసారసాగరాత్"[౨] "యే త్వక్షరమనిర్దేశ్యమవ్యక్తం పర్యుపాసతే"[౪] "తద్రూపప్రత్యయే చైకా సన్తతిశ్చాన్యనిస్పృహా । తద్ధ్యానం ప్రథమైః షడ్భిరఙ్గైర్నిష్పాద్యతే తథా"[౩] ఇతి. ... ... ౨.

అ-౧౨౫.౪౭౨ సూ॥ ఆత్మేతి తూపగచ్ఛన్తి గ్రాహయన్తి చ॥ ౪. ౧.౩॥

సా. యద్యపి "అధికన్తు భేదనిర్దేశాత్"[౫] "అధికోపదేశాత్"[౬] ఇత్యాదిషు [౧౫ ప్రత్యగాత్మనోऽర్థాన్తరత్వం బ్రహ్మణః ప్రతిపాదితమ్, తథాప్యుపాసితా "అహం బ్రహ్మాస్మి"[౭] ఇత్యేవోపాసీత; యతః పూర్వే ఉపాసితారః "త్వం వా అహమస్మి భగవో దేవతే అహం వై త్వమసి భగవో దేవతే"[౮] ఇత్యాత్మేత్యే(వోపగచ్ఛన్తి). ఉపాసితురర్థాన్తరమపి బ్రహ్మ, తానుపాసిత్ౄన్ స్వాత్మభూతం గ్రాహయన్తి శాస్త్రాణి "య ఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మనోऽన్తరో యమాత్మా న వేద యస్యాత్మా శరీరం య ఆత్మానమన్తరో య- [౨౦ మయతి స త ఆత్మా"[౯] ఇత్యాదీని. యథా మనుష్యోऽహమితి మనుష్యశరీరస్య స్వాత్మప్రకారతైకస్వభావతయా ప్రకారిణి స్వాత్మని అహంశబ్దస్య తద్బుద్ధేశ్చ పర్యవసానమ్; తథా స్వాత్మనోऽపి పరమాత్మశరీరతయా తత్ప్రకారస్వభావత్వేన అహంశబ్దతద్బుద్ధ్యోః పరమాత్మని పర్యవసానమితి "అహం బ్రహ్మ"[౭] ఇత్యేవోపాస్యమితి. ౧.

దీ. కిముపాస్యం బ్రహ్మోపాసితురన్యత్వేనానుసన్ధేయమ్- [౨౫ ఉతాత్మత్వేనేతి సంశయః. "అధికంతు భేదనిర్దేశాత్"[౫] "అధికో

౧॥ బృ-ఉ-౬-౫-౫. ౨॥ గీ-౧౨-౭. ౩॥ వి-పు-౬-౭-౯౧, ౪॥ గీ-౧౨-౩. ౫॥ బ్ర-సూ-౨-౧-౨౨. ౬॥ బ్ర-సూ-౩-౪-౮. ౭॥ బృ-ఉ-౩-౪-౧౦. ౮॥ ౯॥ మాధ్యన్దినశాఖాయామ్.

పా. ౧-ఆసీత్యేవోపగచ్ఛన్తి-౨. [౩౦

దేశాత్"[1] ఇత్యాదిషూపాసితు రుపాస్యస్యార్థాన్త రత్వేనైవోపపాదనాత్, యథావస్థితస్యైవోపాస్యత్వాచ్చాన్యత్వేనోపాస్య మితిపూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు "త్వం వా అహమస్మి భగవో దేవతే అహం వై త్వమసి భగవో దేవతే"[2] ఇతి పూర్వే ఉపాసితారః ఉపాస్యమాత్మత్వే (నోపగచ్ఛన్తి) అత ఆత్మేత్యేవోపాస్యమ్. తానుపాసితౄన్ప్రత్యర్థాన్తర భూతస్యాపి బ్రహ్మణః ఉపాసితు రాత్మత్వం (గ్రాహయన్తి) శాస్త్రాణి "య ఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మనో ఽన్తరో యమాత్మా న వేద యస్యాత్మా శరీరం య ఆత్మానమన్తరో యమయతి స త ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః"[3] ఇత్యారభ్యోపాసితా పరమాత్మనశ్శరీరమ్, పరమాత్మా చోపాసితు రాత్మేతి ప్రతిపాదనేన, తథా "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలాన్"[4] ఇతి "సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాః... ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమ్"[5] ఇతి చ తదాయత్తస్వరూపస్థితిప్రవృత్తితా ప్రతిపాదనేన చ. ఏవముపాసితుస్స్వాత్మనో ప్యాత్మత్వాద్బ్రహ్మణః, యథావస్థితస్వాత్మ శరీరక బ్రహ్మానుసన్ధానే ఽహమిత్యేవానుసన్ధేయమ్. యథా మనుష్యోఽహమస్మీతి స్వశరీరస్య స్వప్రకారతైకస్వభావతయా ప్రకారిణి స్వాత్మని పర్యవసానమ్; - తథా స్వాత్మనో ఽహం ప్రత్యయో ఽహం శబ్దశ్చ న కేవలస్వాత్మవిషయా - పరమాత్మశరీరతయా తద్విశేషణత్వేనైవ స్వాత్మనో ఽవస్థానాత్. సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతమ్. ... ౧

—అ-౧౨౬. సూ- ౪౭౩—|| నప్రతీకేనహి సః|| ౪. ౧. ౪||

సా. "మనో బ్రహ్మ"[6] ఇత్యాదిప్రతీకేషు నాత్మేతి గ్రహణమ్. న హి తత్ర (స) పరమాత్మోపాస్యః, పరమాత్మదృష్ట్యా హి మనఃప్రభృతీతి. ౧

౪౭౪-సూ—|| బ్రహ్మదృష్టిరుత్కర్షాత్ ||౪.౧.౫ ||

సా. బ్రహ్మణ ఉత్కృష్టత్వాత్తద్దృష్ట్యా మన ఆద్యుపాసనం హ్యాభ్యుదయాయ భవతీతి. ౨.

౧|| బ్ర-సూ-౩-౪-౮. ౨|| ౩|| మాధ్యన్దినశాఖాయామ్.
౪|| ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧. ౫|| ఛా-ఉ-౬-౮-౫. ౬|| ఛా-ఉ-౩-౮-౧.

దీ. "మనో బ్రహ్మేత్యుపాసీత"[1] ఇత్యాదిషు ప్రతీకోపాసనేష్వప్యాత్మత్వేనానుసన్ధానం కర్తవ్యమ్- ఉత నేతి సంశయః "మనో బ్రహ్మేత్యుపాసీత"[1] ఇతి బ్రహ్మోపాసనత్వావిశేషాదాత్మత్వేనానుసన్ధానమితి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు -(న ప్రతీకే) ఆత్మత్వానుసన్ధానం కార్యమ్. కుతః? నహి మనఆదిరుపాసితురాత్మా, న చ తత్ర బ్రహ్మోపాస్యమ్,- బ్రహ్మదృష్ట్యా మనఆదిరుపాస్యః అపకృష్టే హ్యుత్కృష్టదృష్టిరభ్యుదయాయ భవతి, - యథా భృత్యాదౌ రాజదృష్టిః. సూత్రద్వయఞ్చ వ్యాఖ్యాతమ్. ౨.

అ-౧౨౭. ౪౭౫-సూ॥ ఆదిత్యాదిమతయశ్చాఙ్గ ఉపపత్తేః॥ ౪.౧.౬॥

సా. "య ఏవాసౌ తపతి తముద్గీథముపాసీత"[2] ఇత్యాదావప్యాదిత్యాదేరుత్కృష్టత్వాత్ ఉద్గీథాదౌ తద్దృష్టయః కార్యాః. ౧.

దీ. "య ఏవాసౌ తపతి తముద్గీథముపాసీత"[2] ఇత్యాదిషు కర్మాఙ్గాశ్రయోపాసనేషు కిముద్గీథాదావాదిత్యదృష్టిః కార్యా; ఉతాదిత్యాదావుద్గీథదృష్టిరితి సంశయః కర్మణః ఫలసాధనతయోత్కృష్టత్వాత్, ఆదిత్యాదేర్దేవతాత్వే న తద్గుణత్వాచ్చాదిత్యాదావుద్గీథాదిదృష్టిః కార్యేతి పూర్వపక్షః రాద్ధాన్తస్తు - కర్మణోऽపి ఫలసాధనత్వమాదిత్యాదిదేవతారాధనద్వారేణేతి ఆదిత్యాదేరేవోత్కర్షోపపత్తేః (ఆదిత్యాదిమతయ) ఏవ కర్మాఙ్గోద్గీథాదౌ కార్యాః సూత్రం చ వ్యాఖ్యాతమ్. ౧.

అ-౧౨౮. ౪౭౬-సూ—॥ ఆసీనస్సమ్భవాత్॥ ౪. ౧. ౭॥

సా. ఆసీన ఉపాసనం కుర్యాత్, తస్యైవైకాగ్ర్యసమ్భవాత్. ౧

దీ. కిమిదం బ్రహ్మోపాసనమాసీనః కుర్యాత్ - ఉతాసీనశ్శయానస్తిష్ఠన్గచ్ఛన్వేత్యనియమేనేతి సంశయః. విశేషాశ్రవణాదనియమేనేతి పూర్వపక్షః రాద్ధాన్తస్తు - ఆసీనస్యైవైకాగ్రతాసమ్భ

౧॥ ఛా-ఉ-౩-౧౮-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౧-౩-౧.

వాత్, ఏకాగ్రతామూలత్వాచ్చోపాసనస్య, ఆసీనఃకుర్యాత్. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్. ౧

—౪౭౭-సూ—||ధ్యానాచ్చ||౪. ౧. ౮|| — [౫

సా. "నిదిధ్యాసితవ్యః"౧ఇత్యుపాసనస్య ధ్యానరూపత్వాచ్చాసీనః. ౨.

దీ. "నిదిధ్యాసితవ్యః"౧ఇత్యుపాసనస్యధ్యానరూపత్వాచ్చైకాగ్రచిత్తతాఽవశ్యమ్భావినీ. ధ్యానంహి - విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితం తైలధారావదవిచ్ఛిన్న స్మృతిసన్తతిరూపమ్. ౨.

౪౭౮-సూ—|| అచలత్వంచాపేక్ష్య || ౪. ౧. ౯|| [౧౦

సా. పృథివ్యాదే (రచలత్వఞ్చాపేక్ష్య) "ధ్యాయతీవపృథివీ"౨ఇతిప్రయోగాత్ మనసోనిశ్చలత్వ మాసీనస్యైవ. 3.

దీ. నిశ్చలత్వం (చాపేక్ష్య)ధ్యానవాచోయుక్తిః పృథివ్యాదిషుదృశ్యతే "ధ్యాయతీవ పృథివీధ్యాయతీవాన్తరిక్షం ధ్యాయతీవద్యౌః"౨ఇత్యాదికా. అతోధ్యాయతఃపృథివ్యాదివదచలత్వమాసీనస్యైవ సమ్భవతి. [౧౫ 3.

౪౭౯-సూ—||స్మరన్తిచ|| ౪. ౧. ౧౦||—

సా. "ఉపవిశ్యాసనేయుఞ్జ్యాత్"3ఇత్యాదినా. ౪.

దీ. స్మరన్తిచాసీనస్యైవధ్యానం "ఉపవిశ్యాసనేయుఞ్జ్యాద్యోగమాత్మవిశుద్ధయే"3ఇతి. ౪. [౨౦

౪౮౦-సూ—|| యత్రైకాగ్రతాతత్రావిశేషాత్|| ౪. ౧. ౧౧||—

సా. (యత్రైకాగ్రతాతత్ర)దేశేతత్రకాలేఉపాసీతఇతిదేశకాలవిశేషాశ్రవణాత్. ౧

దీ. యస్మిన్దేశేయస్మింశ్చకాలేమనస(ఏకాగ్రతా),తత్రదేశేకాలేచోపాసనంకార్యమ్,"శర్కరావహ్నిరహితేమనోఽనుకూలేశుచౌదేశే"౪ఇత్యేతదతిరిక్తవిశేషాగ్రహణాత్. యథాదేశకాలయోరేకాగ్రతాయాం విశేషః-నతథాస్థితిగత్యాదౌ. ఆసీనస్యతువిశేషోస్తీత్యభిప్రాయః ౫.

౧|| బృ-ఉ-౬-౫-౫. ౨|| ఛా-ఉ-౭-౬-౧. 3|| ౪||

౬ ౧౨౯. ౭-ఆప్రయాణాధి. ౧-సూ. ఆప్రయాణాత్...॥
౧౩౦.౮ - తదధిగమాధి. ౧ - తదధిగమా... ॥ ౪౹౧ - ౮౨ ॥ ౪. ౧. ౧౨-౧౩॥

అ-౧౨౯·౪౹౧సూ—॥ఆప్రయాణాత్తత్రాపిహిదృష్టమ్॥౪. ౧· ౧౨॥

సా. (ఆప్రయాణా) దహరహరుపాసనం కార్యమ్ “సఖల్వేవంవర్తయన్యావదాయుషమ్”౧ఇతిదర్శనాత్. ౧. [౫

దీ. తదిదమపవర్గసాధనముపాసన మేకస్మిన్నహని కార్యమ్-ఉత ప్రత్యహ మాప్రయాణా దనువర్తనీయమితి సంశయః. ఏకస్మిన్నేవాహని శాస్త్రార్థస్య కృతత్వాత్తావతైవ పరిసమాపనీయమ్. “యావదాయుషమ్”౧ఇతిఅనువచనం విధిశబ్దస్యాభావాద్విద్యాయాః ఫలే నోపసంహారపరమితిపూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు-(ఆప్రయాణాత్)[౧౦ అనువర్తనీయమ్· కుతః?(తత్రాపిహిదృష్టమ్)“సఖల్వేవంవర్తయన్యావదాయుషం బ్రహ్మలోకమభిసమ్పద్యతే”౧ ఇతి· అప్రాప్తత్వేనానువాదత్వాసమ్భవాద్విధిరేవాయమితి· ౧.

అ - ౧౩౦· ౪౹౨ -సూ·—॥ తదధిగమఉత్తర పూర్వాఘయోరశ్లేషవినాశౌతద్వ్యపదేశాత్॥౪· ౧. ౧౩॥ — [౧౫

సా. ఉపాసనేప్రారబ్ధే తత్సామర్థ్యాదేవ పూర్వకృతాఘనాశః, ఉత్తరాఘాశ్లేషశ్చభవతి, “ఏవంహాస్య సర్వేపాప్మానః ప్రదూయన్తే” ౨ “ఏవమేవంవిదిపాపంకర్మ నశ్లిష్యతే” ౩ ఇతిశ్రుతేః.

దీ. ఏమేషఉత్తరపూర్వాఘయోరశ్లేషవినాశౌకింసమ్భవతః?-ఉత నేతిసంశయః. “నాభుక్తంక్షీయతేకర్మకల్పకోటిశతైరపి”౪ [౨౦ ఇతిభోగాదేవకర్మక్షయ శ్రవణాదశ్లేషవినాశశ్రుతిః కథంచిద్విద్యాస్తుత్యర్థతయా నేయేతి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - ద్వయోశ్శాస్త్రయోర్భిన్నవిషయత్వేన విరోధాభావాత్సమ్భవత ఏవ. కర్మణాంఫలజననసామర్థ్యందృఢయతి “నాభుక్తంక్షీయతే”౪ఇతి. “ఏవమేవంవిదిపాపంకర్మనశ్లిష్యతే”౩“ఏవంహాస్యసర్వేపాప్మానః ప్రదూయన్తే”౨ఇతిచ శ్రుతిర్విద్యాయాస్తత్సామర్థ్యనివారణ శక్తివిషయేతి.

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౧౫-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౨౪-౩.
౩॥ ఛా-ఉ-౪-౧౪-౩. ౪॥

యథాఅప్తేజసాశ్మీతజనన తన్నివారణశక్తివిషయేప్రమాణే నవిరుధ్యేతేఇతి. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్. ౧.

అ-౧౩౧. ౪౭౩ -సూ.—॥ ఇతరస్యాప్యేవమ సంశ్లేషః [౫ పాతేతు॥౪.౧.౧౪॥

సా. విదుషః పుణ్యస్యాపిమోక్షవిరోధిత్వేనానిష్ట ఫలత్వసామ్యాదేవమశ్లేష వినాశౌ. వృష్ట్యన్నాయురారోగ్యాది విద్యానుగుణ ఫలస్యకర్మణః శరీరపాతా దూర్ధ్వమఫలత్వమ్. ౧

దీ. కిము సంశ్లేష వినాశౌ పుణ్యకర్మణోపి సమానౌ? ఉత నేతిసంశయః. పుణ్యకర్మఫలస్య సుఖరూపత్వేనవిదుషో ఽనిష్టత్వాభావాన్న సమానావితిపూర్వపక్షః రాద్ధాన్తస్తు - ముముక్షోర్మోక్ష విరోధిత్వేనానిష్టత్వ సామ్యాదశ్లేషవినాశౌ సమానావేవ. సూత్రార్థస్తు- (ఇతరస్య) పుణ్యస్యాప్య నిష్టఫలత్వసామ్యా(దేవం)- అశ్లేషవినాశౌ. విద్యానుగుణస్యతువృష్ట్యన్నారోగ్యాది ఫలస్య శరీరపాతాదూర్ధ్వ మని [౧౫ ష్టత్వాదశ్లేషః ౧.

అ- ౧౩౨. ౪౭౪ - సూ.—॥ అనారబ్ధకార్యే ఏవతుపూర్వే తదవధేః॥౪. ౧. ౧౫॥

సా. విద్యాధిగతేః పూర్వకృతే పుణ్యపాపే ఫలదానాయాప్రవృత్తేఏవ వినశ్యతః, "తస్యతావదేవచిరమ్"౧ఇతిశరీరపాతావధిశ్రుతేః. ౧. [౨౦

దీ. విద్యోత్పత్తేః పూర్వకృతయోః పుణ్యపాపయోర విశేషేణ వినాశః. ఉతానారబ్ధకార్యయోరేవేతి సంశయః. "సర్వేపాప్మానః ప్రదూయన్తే"౨ ఇతివిశేషాభావాద విశేషేణేతి పూర్వపక్షః రాద్ధాన్తస్తు "తస్యతావదేవచిరంయావన్న విమోక్ష్యే అథసమ్పత్స్యే"౧ఇత్యుత్పన్నవిద్యస్యాపి శరీరమోక్షావధిత్వశ్రుతేః, సర్వవినాశేశరీరస్థిత్యనుపపత్తే, శ్చానారబ్ధకార్యయోరేవ వినాశః. సూత్రం చవ్యాఖ్యాతమ్. ౧.

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౧౪-౨. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౨౪-౩.

అ-౧౩౩. ౪౧౫-సూ.—॥ అగ్నిహోత్రాదితు తత్కార్యాయైవ తద్దర్శనాత్ ॥౪.౧. ౧౬॥

సా. అగ్నిహోత్రాద్యాశ్రమకర్మ, విద్యోత్పత్త్యాఖ్యకార్యాయైవ ఆప్రయాణాదనుష్ఠేయమ్. "తమేతం వేదానువచనేన" [1] ఇత్యాదినా విద్యోత్పత్తి కార్యత్వం హ్యాశ్రమధర్మస్య దృష్టమ్? [1]

ది. అగ్నిహోత్రాద్యాశ్రమధర్మః కింపి ముముక్షోఽనుష్ఠేయః? - ఉత నేతి సంశయః. సుకృతదుష్కృతయోరశ్లేష వినాశాభిధానా, దాశ్రమధర్మస్యాపి సుకృతత్వసామ్యేన కార్యాశ్లేషా, దననుష్ఠేయ ఇతి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - ఆశ్రమధర్మస్యతు విద్యోత్పత్తిరేవ కార్యమితి తత్కార్యాయైవానుష్ఠేయః. దృశ్యతేహి "తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి" [1] ఇత్యాదినా విద్యోత్పత్తికార్యత్వమ్. విద్యాచాప్రయాణా దహరహరభ్యాసాధేయాతిశయోత్పాద్యేవ. సూత్రేఽప్యాఖ్యాతమ్. ౧.

సూ - ౪౧౬. —॥ అతోన్యాపి హ్యేకేషాముభయోః॥ ౪.౧.౧౭॥

సా. "తస్యపుత్రాదాయముపయన్తి" [2] "ద్విషన్తః పాపకృత్యాం సుహృదస్సాధుకృత్యామ్" [3] ఇత్యాదివచనస్యాగ్నిహోత్రాదేరన్యావస్వనాదికాల ప్రవృత్తాసాధుకృత్యా ప్రబలకర్మ ప్రతిబద్ధఫలా, [1] ఉత్తరావృష్ట్యన్నాదివిద్యానుగుణ ఫలాప్రతిబద్ధాచేతి పూర్వోత్తరకృతయోరుభయోరప్యస్త్యేవ విషయః.

ది. యద్యగ్నిహోత్రాది సాధుకృత్యా విద్యోత్పత్త్యర్థా, [2] పూర్వకృతాచ సాధుకృత్యా అనుభూతఫలా ప్రారబ్ధఫలా చ, "సుహృదస్సాధుకృత్యామ్" [3] ఇత్యస్యాః విషయః క ఇత్యాశఙ్క్యాహ.

[3] (అతః)-అగ్నిహోత్రాది సాధు [4] కృత్యాయాః (అన్యాపి) విద్యాధిగమాత్ పూర్వోత్తరయోః పుణ్యకర్మణో [5] (రుభయో)శ్చ కారీర్యాదికా వృష్ట్యన్నాద్యర్థతయా ఽముష్ఠి [6] తా, విద్యోత్పత్తేః

౧॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౨. ౨॥ ౩॥

పా. ౧ - ఉత్తరాన్నాద్యవిద్యానుగుణ - ౨. ౨-పూర్వకృతాశ్చవిద్యావినష్టాః "సుహృద-౨. పూర్వకృతాచవిద్యయావినష్టా "సుహృద-౩. ౩-అతః- -౨-౩-న. ౪॥కృత్యాయాః పూర్వకృతాయాశ్చోభయోరన్యాపి కారీర్యాదికా సాధుకృత్యా వృష్ట్య-౨-౩. ౫॥ ఉభయోరపిప్రబల-౧.౬॥ అనుష్ఠితాప్రబల-౨-౩.

పూర్వంకృతా ఽనాదికాలప్రవృత్తా చ, ప్రబలకర్మాన్తరప్రతిబద్ధఫలా ౧సాధుకృత్యాఽస్తిహి? అత (ఏకేషాం) శాఖినాం "సుహృదస్సాధుకృత్యామ్"౧ఇతి వచనంతద్విషయమ్.౨విద్యయాఽశ్లేష వినాశ [౨౪ శ్రుతిశ్చతద్విషయా.

సూ-౪౮౭.—యదేవవిద్యయేతిహి.— ౪. ౧. ౧౮.

సా. "యదేవవిద్యయా"౨ఇత్యత్ర ఫలప్రతిబన్ధోఽస్తీ తిహ్యుక్తమ్.

దీ. అనుష్ఠితస్యకర్మణః ప్రబలకర్మప్రతిబన్ధసమ్భవం పూర్వోక్తం స్మారయతి. [౧౦

ఉక్తంహ్యుద్గీథవిద్యాయాః క్రతోః కర్మాన్తర ప్రతిబన్ధాభావః ఫలమితి. అతః౩ప్రతిబద్ధఫలసాధుకృత్యస్యైవసుహృత్సుసఙ్క్రమణమ్.

అ-౧౩౪. సూ-౪౮౮.— భోగేనత్వితరేక్షపయిత్వాఽథసమ్పద్యతే— ౪. ౧. ౧౯.

సా. ఆరబ్ధకార్యయోః పుణ్యపాపయోర్యత్ఫలమ్, తత్ ఏకశరీరావసాన మనేకశరీరావసానంవా భుక్త్వైవ తదనన్తరం బ్రహ్మప్రాప్నోతి.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజ విరచితేవేదాన్తసారే,
చతుర్థస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

దీ. (ఇతరే) - ఆరబ్ధకార్యేపుణ్యపాపే, కిం విద్యాయోని శరీరావసాన౪ ఏవవినశ్యేతే-ఉతతచ్ఛరీరావసానేశరీరాన్తరావ [౨౦ సానేవేత్యనియమ ఇతిసంశయః. "యావన్నవిమోక్ష్యే అథసమ్పత్స్యే"౩ఇతిసమ్పత్తేశ్శరీరవిమోక్షవిళమ్బమాత్రశ్రుతేః తచ్ఛరీరావసాన ఇతిపూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - ప్రారబ్ధఫలయోః కర్మణోః

౧॥ ౨॥ ఛాం-ఉ-౧-౧-౧౦. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౧౪-౨.

పా, ౧-సాధుకృత్యా. ౧-౩-న. ౨-విద్యయేత్యాది-౧-న. విదుషాచార్యాదిసిద్ధయేఽనుష్ఠితంపుణ్య కర్మాస్త్యేవవిద్యయా - ౨. ౩ - ప్రతిబన్ధఫలాసాధుకృత్యాఽస్త్యేవానాదికాలప్రవృత్తా - ౧-౨-౩. ౪- ఏవవినశ్యేతే - ౧ - ౩-న.

భోగేనైవ క్షపయితవ్యత్వాభిప్రాయేణ "యావన్న విమోక్ష్యే అథ సమ్పత్స్యే"[1] ఇత్యుచ్యతే - [1]న శరీరమాత్రం - కర్మవిషయాభిబన్ధ మోక్షౌ. అతః ప్రారబ్ధ ఫలే పుణ్య పాపే యావతా శరీరేణ సమాపనీయే - తావతా క్షపయిత్వా అథ సమ్పత్స్యే ఇత్యనియమ ఏవ. సూత్రంచ [౫ వ్యాఖ్యాతమ్.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజ విరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే

చతుర్థస్యాధ్యాయస్య ప్రథమః పాదః

———: ❀ * ❀ :———

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

———*———

అ- ౧౩౫·సూ-౪౮౯.— వాఙ్మనసి దర్శనాచ్ఛబ్దాచ్చ.—౪. ౨. ౧.

సా. "అస్య సోమ్య పురుషస్య ప్రయతో వాఙ్మనసి సంపద్యతే" ఇతి (శబ్దాత్), ఉత్క్రాన్తౌ మనసః ప్రాగేవ వాచ ఉపరతి (దర్శనాచ్చ) వాఙ్మనసి సంపద్యతే-యుజ్యత ఇతి.

దీ· "అస్య సోమ్య పురుషస్య ప్రయతో వాఙ్మనసి సమ్పద్యతే మనః ప్రాణే" ఇత్యాదికోత్క్రాన్తి విషయామ్నాయతే· తత్ర కిం వాగిన్ద్రియం మనసి సమ్పద్యతే ఉత వాగ్వృత్తిమాత్ర మితి సంశయః· వాచో మనః ప్రకృతిత్వాభావాత్స్వరూపలయస్తత్ర న సమ్భవతీతి వాగ్వృత్తి మాత్రాభిప్రాయమితి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - అకారణే సమ్పత్త్యభావస్య వాగ్వృత్తావపి తుల్యత్వ(దర్శనాత్), "వాఙ్మనసి" ఇతి వాక్స్వరూపస్యైవ సమ్పత్తిః. (శబ్దాచ్చ) స్వరూపమేవ సమ్పద్యతే "వాఙ్మనసి సమ్పద్యతే" ఇతి వాక్స్వరూప సమ్పత్తావేవ హి శబ్దః - న వృత్తిమాత్ర సమ్పత్తౌ· అకారణే లయాభావాత్సమ్పత్తి శబ్దస్సంయోగాభిప్రాయః. సూత్రంచ వ్యాఖ్యాతమ్.

౧ ॥ ఛా-ఉ- ౬-౧౪ - ౨. ౨॥ ఛా - ఉ -౬ - ౮ - ౬.

పా. ౧ - శరీరమత్ర త్రిమ్ - ౧- ౩. ౨-సంపత్తిదర్శనాచ్చ స్వరూప - ౧.

౧౩౫.౧వాగధి. ౨సూ.అతఏవ...||౧౩౬.౨-మనోధి. ౧-సూ.తన్మనః...   ౧౧
౧౩౭. ౩-అధ్యక్షాధి ౧-సూ. సోఽధ్యక్షే...|| ౪౯౦-౯౧-౯౨||౪. ౨. ౨-౩-౪.

సూ. ౪౯౦—అతఏవసర్వాణ్యను||౪. ౨.౨.

సా. (అతః) "సర్వేన్ద్రియైర్మనసి సంపద్యమానైః"౧ ఇతిశబ్దాత్, ఉపరతిదర్శనాచ్చ, వాచ(మను సర్వాణీన్ద్రియాణి మనసిచ సంయుజ్యన్తే.

దీ. యతో వాచో మనసి సంయోగమాత్రముచ్యతే నతులయః-(అతఏవ) తదానీం "సర్వాణీన్ద్రియాణి వాచమను మనసి సమ్పద్యన్తే"౨ ఇతి వచనమ్ "వాఙ్మనసి సమ్పద్యతే"౩ ఇతివచనవదుపపన్నం "తస్మాదుపశాన్తతేజా అపునర్భవమిన్ద్రియైర్మనసి సమ్పద్యమానైః"౧ ఇతి.

అ -౧౩౬. సూ. ౪౯౧—తన్మనః ప్రాణఉత్తరాత్—౪. ౨. ౩.

సా. (ఉత్తరాత్, "మనః ప్రాణే"౩ ఇతిశబ్దాత్ సర్వేన్ద్రియయుక్తన్మనః ప్రాణేసంయుజ్యతే.

దీ. "మనః ప్రాణే"౩ ఇత్యత్రకింప్రాణశబ్దేనాప ఉచ్యన్తే-ఉత ప్రాణ ఏవేతిసంశయః· ప్రాణస్య మనః ప్రకృతిత్వాభావాత్ "అన్నమయంహి సోమ్య మనః"౪ ఇతి మనసోఽన్నమయత్వశ్రవణాత్, అపాంచాన్నప్రకృతిత్వేన, తత్సంపత్తిరుపపద్యత ఇతి ప్రాణశబ్దేనాప ఉచ్యన్త ఇతి పూర్వపక్షః - "ఆపోమయః ప్రాణః"౪ ఇతి హ్యప్మయత్వాత్ప్రాణస్య ప్రాణశబ్దేనాపోవక్తుం యుజ్యన్తఇతి. రాద్ధాన్తస్తు- "అన్నమయం హి సోమ్య మనః ఆపోమయః ప్రాణః"౪ ఇతి మనఃప్రాణయోర్నతత్త్వప్రకృతిత్వముచ్యతే అపితు తదాప్యాయనమ్- ఆహారికత్వాన్మనసః, ప్రాణస్య చాకాశ ప్రకృతిత్వాత్· అతః * వాఙ్మనసీతివత్ (తదుత్తరాత్)* మనః ప్రాణఇతి శబ్దాత్, (తత్) సర్వేన్ద్రియసంయుక్తంమనః ప్రాణేసంయుజ్యతే.

అ - ౧౩౭— ౪౯౨- సూ· సోఽధ్యక్షేతదుపగమాదిభ్యః||౪·౨.౪.

సా. (సః) ప్రాణః, అనన్తరంజీవేనసంయుజ్యతే "ఏవమేవేమమాత్మానమన్తకాలేసర్వేప్రాణా అభిసమాయన్తి"౫ ఇతిప్రాణస్యజీవోపగమాదిశ్రుతేః.

౧|| ౨|| ౩|| ఛా-ఉ-౬-౮-౬.
౪|| ఛా-ఉ-౬-౬-౫. ౫|| బృ-ఉ-౬-౩-౩౮.

పా. ౧-వచనముపపన్నం- తస్మా- ౧-౩.

౧౨ ౧౩౮. ౪ భూతాధి. ౧ సూ. భూతేషు... ౨ నైకస్మిన్... ౧౩౯. ౫ ఆసృత్యుపక్రమాధి. ౧ సూ. సమానాచా... ॥౪౯౩-౯౪-౯౫-॥౪. ౨. ౫-౬-౭.

దీ. సప్రాణః కిం తేజసి సంయుజ్యతే - ఉత జీవ ఇతి సంశయః. "ప్రాణస్తేజసి"[౧] ఇతి వచనాత్తేజస్యేవేతి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - ఉత్క్రాన్తౌ ప్రాణస్య జీవోపగమాదిశ్రుతేః ప్రాణః కరణాధ్యక్షే జీవే సంయుజ్యతే. ఏతదవిరోధాయ జీవే సంయుజ్య పశ్చాత్తైజస్సంయోగం "ప్రాణస్తేజసి"[౧] ఇతి వదతి. శ్రూయన్తే హి ప్రాణస్య జీవోపగమాదయః "ఏవమేవేమమాత్మానమన్తకాలే సర్వే ప్రాణా అభిసమాయన్తి"[౨] "తముత్క్రామన్తం ప్రాణోఽనూత్క్రామతి"[౩] "కస్మిన్న్వా ప్రతిష్ఠితే ప్రతిష్ఠాస్యామి"[౪] ఇత్యాదిషు.

అ - ౧౩౮. ౪౯౩ - సూ.—భూతేషు తచ్ఛ్రుతేః ॥౪. ౨. ౫.

సా. "ప్రాణస్తేజసి"[౧] ఇతి భూతాన్తరసంసృష్టం తేజోఽభిధీయత ఇతి ప్రాణా భూతేషు సంయుజ్యన్తే.

....

౪౯౪ - సూ— నైకస్మిన్దర్శయతో హి॥ ౪. ౨. ౬.

సా "తేజసి"[౧] ఇతి న తేజోమాత్రే, త్రివృత్కరణశ్రుతిస్మృతిభ్యాం కేవలస్య తేజసోఽనవస్థానాత్.

....

దీ. "ప్రాణస్తేజసి"[౧] ఇతి - కిం తేజోమాత్రే ప్రాణస్సంయుజ్యతే - ఉత భూతాన్తరసంసృష్ట ఇతి సంశయః. * తేజసీతి వచనాత్తేజోమాత్ర ఇతి పూర్వపక్షః *[౫] పృథివీమయ ఇత్యాదినా సర్వతో జీవస్య సర్వభూతమయత్వశ్రుతేః, త్రివృత్కరణశ్రుతిస్మృతిభ్యాం చ, తేజస ఏకస్య కార్యాక్షమత్వాద్భూతాన్తరసంసృష్ట ఇతి రాద్ధాన్తః. సూత్రద్వయం వ్యాఖ్యాతమ్.

అ - ౧౩౯. ౪౯౫ - సూ—సమానా చాసృత్యుపక్రమాదమృతత్వం చానుపోష్య ॥ ౪. ౨. ౭.

సా. అర్చిరాదిగత్యుపక్రమాత్ప్రాగుత్క్రాన్తిః విద్వదవిదుషోస్సమానా. విదు

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౬. ౨॥ బృ-ఉ-౬-౩-౩౮. ౩॥ బృ-ఉ-౬ - ౪-౨.
౪॥ ప్రశ్న-౬-౩. ౫॥ బృ-ఉ-౬-౪-౫.

పా. ౧- అక్షమత్వాచ్చభూతాన్తర - ౧- ౪.

షోఽర్చిరాదిగత్యా బ్రహ్మప్రాప్తిశ్రుతేః "యదా సర్వే ప్రముచ్యన్తే కామా యేఽస్య హృదిస్థితాః । అథ మర్త్యోఽమృతో భవత్యత్ర బ్రహ్మ సమశ్నుతే " ౧ ఇతి. అత్రైవ అమృతత్వ బ్రహ్మప్రాప్తివచనం శరీరేన్ద్రియాది సంబన్ధమదగ్ధ్వైవోపాసనారంభాభిప్రాయమిత్యుపగన్తవ్యమిత్యర్థః. [౫

దీ॰ ఇయముత్క్రాన్తిః కిం విద్వదవిదుషోస్సమానా - ఉతావిదుష ఏవేతి సంశయః. విదుషోఽత్రైవామృతత్వ ప్రాప్తిశ్రుతేరవిదుష ఏవేతి పూర్వః పక్షః,- శ్రూయతే హి విదుషోఽత్రైవ బ్రహ్మప్రాప్తిః "యదా సర్వే ప్రముచ్యన్తే కామా యేఽస్య హృదిస్థితాః । అథ మర్త్యోఽమృతో భవత్యత్ర బ్రహ్మ సమశ్నుతే" ౧ ఇతి. రాద్ధాన్తస్తు - విదుషోఽర్చిరాదికయైవ బ్రహ్మప్రాప్తిః అర్చిరాదిగత్యుపక్రమాత్ప్రాగియముత్క్రాన్తిస్సమానా. గతిశ్చ మూర్ధన్యనాడ్యా- "శతం చైకా చ హృదయస్య నాడ్యస్తాసాం మూర్ధానమభినిస్సృతైకా । తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి" ౨ ఇతి శ్రుతేః. "యదా సర్వే ప్రముచ్యన్తే" ౧ ఇత్యనేన గతిశ్రుత్యవిరోధాయామృతత్వసాధనభూతోపాసననివృత్తిరుచ్యతే - హృదిస్థితాః కామా యదా ప్రముచ్యన్తే - తదైవోపాసనారమ్భాన్మర్త్యోఽమృతో భవతీతి. అత్ర - కామవిమోకపూర్వకోపాసనే స్థితోఽర్చిరాదికయా గత్యా బ్రహ్మ సమశ్నుత ఇత్యర్థః.

సూత్రార్థస్తు- (సృతిః) - గతిః (౧ఆగత్యుపక్రమా) దుత్క్రాన్తిర్విదుషో౨ఽవిదుషోపి (సమానా) విదుషోఽర్చిరాదిగతిశ్రుతేః "అథ మర్త్యోఽమృతో భవతి" ౧ ఇత్యుచ్యమానమమృతత్వం (అనుపోష్య చ-) అదగ్ధ్వైవ శరీరేన్ద్రియాది సమ్బన్ధమ్. ఉపాసనారమ్భపరికరరూపమిత్యర్థః.

౧॥ కఠోప-౨-౬-౧౪. ౨॥ కఠోప-౨-౬-౧౬.

పా. ౧-ఆసృత్యుపక్రమా- పా. ౨-అవిదుషః - ౧-౨-౩-న. [౨౫

౪౯౬-సూ—తదాపీతేస్సంసారవ్యపదేశాత్॥౪.౨.౮.

సా. అర్చిరాదిగమనేన బ్రహ్మప్రాప్తేః ప్రాక్ శరీరసంబన్ధవ్యపదేశాత్ తదమృతత్వాది వచనముక్తప్రకారమేవ.

దీ. (తత్) - అమృతత్వముక్త ప్రకారమేవ. కుతః? (అపీతేస్సంసారవ్యపదేశాత్), అపీతిః - బ్రహ్మప్రాప్తిః. అర్చిరాదికయా గత్యా దేశ విశేషం గత్వా యావద్బ్రహ్మ ప్రాప్యతే- తావత్సంసారః- శరీరసమ్బన్ధో హి వ్యపదిశ్యతే ?

౪౯౭-సూ॥ సూక్ష్మం ప్రమాణతశ్చ తథోపలబ్ధేః॥ ౪.౨.౯.

సా. శరీరాదుత్క్రాన్తస్యాపి సూక్ష్మశరీరమనువర్తతే అన్యథా గత్యనుపపత్తేః. న కేవలం గత్యనుపపత్తిమాత్రం సూక్ష్మశరీరవత్త్వే ప్రమాణమ్, చన్ద్రమసా సంవాదాది ప్రమాణాన్తరతశ్చ సూక్ష్మశరీరవత్త్వోపలబ్ధేః "తం ప్రతిబ్రూయాత్ సత్యం బ్రూయాత్"౧ ఇతి.

దీ. గతివ్యపదేశాదేవ శరీరాదుత్క్రాన్తస్య కథం శరీరసమ్బన్ధ ఇత్యత్రాహ.

సూక్ష్మశరీరమనువర్తతే - గతివ్యపదేశాత్. న కేవలం గతివ్యపదేశాదేవ - ప్రమాణాన్తరతశ్చ (తథా) - సూక్ష్మశరీరవత్త్వ (స్యోపలబ్ధే) శ్చ. విదుషోఽర్చిరాదికయా గత్యా గచ్ఛతశ్చన్ద్రమసా సంవాదోఽయముపదిశ్యతే "తం ప్రతిబ్రూయాత్సత్యం బ్రూయాత్"౧ ఇత్యాదినా.

౪౯౮ - సూ॥ నోపమర్దేనాతః॥ ౪. ౨. ౧౦.

సా. (అతః) ఉత్క్రాన్తేతోః, "అథ మర్త్యోఽమృతో భవతి"౨ ఇత్యాద్యమృతత్వ వచనం న దేహ సంబన్ధోపమర్దేన.

దీ. (అతః) ఉత్క్రాద్ధేతుకలాపాత్, "అథ మర్త్యోఽమృతో భవతి"౨ ఇతివచనం న దేహసమ్బన్ధోపమర్దే[2]నామృతత్వం వదతి - అపి తూక్తమేవోపాసనారమ్భరూపం వదతీత్యర్థః.

౧|| ౨|| కఠోప-౨-౬-౧౪.

పా. ౧-హిదృశ్యతే-౧-౩. ౨-నాప్యమృతత్వ-౧.

౪౯౯ - సూ॰ అస్యైవచోపపత్తేరూష్మా॥ ౪. ౨.౧౧.

సా. (అస్య) సూక్ష్మశరీరస్యవిద్యమానత్వోపపత్తేశ్చనతదుపమర్దేన. ఉపలభ్యతేహ్యుత్క్రామతో విదుషస్సూక్ష్మదేహగుణ (ఊష్మా); అన్యత్రానుపలంభాన్న[౫ స్థూలగుణః.

దీ॰ (అస్య) - సూక్ష్మశరీరస్య విద్యమానత్వోపపత్తేశ్చ నదేహసమ్బన్ధోపమర్దేన. ఉపలభ్యతేహ్యుత్క్రామమాణస్యవిదుషః క్వచి (దూష్మా) సూక్ష్మదేహగుణః నచాయంస్థూలదేహగుణః - అన్యత్రానుపలబ్ధేః. అతోవిద్వాన్ సూక్ష్మశరీరేణోత్క్రామతి. [౧౦

౫౦౦ - సూ ॥ ప్రతిషేధాదితిచేన్నశారీరాత్స్పష్టోహ్యేకేషామ్॥ ౪. ౨. ౧౨.

సా. "అథాకామయమానో నతస్యప్రాణాఉత్క్రామన్తి"౧ ఇతివిదుషఉత్క్రాన్తిప్రతిషేధాదస్యైవసాయుజ్యమిహైవ ప్రాప్తిరితిచేత్ నైతత్, విదుషఉత్క్రామమాణస్యార్చిరాదికయాగమనాయప్రాణానవిశ్లిష్యన్తేఇతిహ్యుచ్యతే "నతస్యప్రాణాఉత్క్రామన్తి"౧ ఇతి. అయమర్థోమాధ్యన్దినానాం పాఠేస్పష్టోఽభిధీయతే "యో కామోనిష్కామ ఆప్తకామఆత్మకామః నతస్మాత్ప్రాణా ఉత్క్రామన్తి"౨ఇతి-

దీ. "సఏతాస్తేజోమాత్రాః"౩ ఇత్యారభ్య "ఇతినుకామయమానః"౪ ఇత్యన్తేనావిదుష ఉత్క్రాన్తిప్రకారం లోకాన్తరగమనంపునరావృత్తిం చాభిధాయ, "అథాకామయమానః"౧ఇత్యాదినా "నతస్యప్రాణాఉత్క్రామన్తి బ్రహ్మైవసన్ బ్రహ్మాప్యేతి"౧ ఇతి విదుషఉత్క్రాన్తి ప్రతిషేధాదుక్తప్రకారో నోపపద్యత ఇతిచేత్. తన్న -శారీరాత్ప్రాణానామ విశ్లేషో నేనోచ్యతే. తస్య -అకామయమానస్య విదుషశ్శారీరస్య, ప్రాణాస్స్వస్మాన్నోత్క్రామన్తి- దేవయానేన'గమనాయ సహైవతిష్ఠన్తి. అయమర్థస్స్పష్టో (హ్యేకే

౧॥ బృ-ఉ-౬-౪-౬. ౨॥ మాధ్యన్దినపాఠే. ౩॥బృ-ఉ-౬-౪-౧. ౪॥ బృ-ఉ-౬ - ౪ - ౬.

పా. ౧-గమనవచనాత్ సహైవతిష్ఠన్తి-౧-౩.

షాం) - మాధ్యన్దిన శాఖినాంపాఠే “ యోఽకామోనిష్కామ ఆప్త కామఆత్మకామోన తస్మాత్ప్రాణాఉత్క్రామన్తి”౧ ఇతి.

౫౦౧.సూ॥ స్మర్యతేచ॥ ౪.౨.౧౩.

సా. విదుషోపిమూర్ధన్య నాడ్యాగమనం(స్మర్యతేచ) “ ఊర్ధ్వమేకస్థితస్తేషాం యోభిత్వాసూర్యమణ్డలమ్ । బ్రహ్మలోకమతిక్రమ్య తేనయాతి పరాఙ్గతిమ్”౨ఇతి.

దీ. (స్మర్యతేచ) విదుషోపిమూర్ధన్య నాడ్యోత్క్రాన్తిః “ఊర్ధ్వమేకస్థితస్తేషాం యోభిత్వా సూర్యమణ్డలమ్ । బ్రహ్మలోకమతిక్రమ్య తేనయాతిపరాంగతిమ్౨” ఇతి.

అ - ౧౪౦. ౫౦౨ -సూ॥ తానిపరేతథాహ్యాహ ॥౪. ౨. ౧౪.

సా. “ తేజఃపరస్యాన్దేవతాయామ్”౩ ఇతి శ్రుతేః పరదేవతా సంపత్తిరుత్క్రమమాణస్య విశ్రమస్థానమితి, (తాని) భూతాని, జీవసంయుక్తాని పరదేవతాయాంసంపద్యన్తే.

దీ. “ ప్రాణస్తేజసి”౩ ఇతి తేజశ్శబ్దనిర్దిష్టాని భూతానిజీవపరిష్వక్తాని కింపరస్యాం దేవతాయాం సమ్పద్యన్తే - ఉతయథాకర్మయథావిద్యంచ గచ్ఛన్తీతిసంశయః తదానీంసుఖదుఃఖోపభోగాద్యభావేన పరసమ్పత్తౌ ప్రయోజనాభావాద్యథాకర్మయథా విద్యమితి పూర్వపక్షః. [1]సర్వస్య పరదేవతాకార్యత్వేన తదాత్మకత్వాద్గన్తవ్యస్థానమిదం “ పరస్యాందేవతాయామ్”౩ ఇత్యుచ్యతే. [2]రాద్ధాన్తస్తు- (తానిపరే)- పరస్మిన్బ్రహ్మణి సమ్పద్యన్తే - “ తేజఃపరస్యాం దేవతాయామ్”౩ ఇతి(హ్యాహ)శ్రుతిః. యథాశ్రుతి విశ్రమస్థానత్వేనకార్యం పరికల్ప్యమిత్యర్థః సూత్రంచవ్యాఖ్యాతమ్. *

అ-౧౪౧. ౫౦౩.సూ॥ అవిభాగోవచనాత్॥ ౪.౨. ౧౫.

సా. పరదేవతాసంపత్తివచనమవిభాగమాత్రపరమ్, “వాఙ్మనసిసంపద్యతే”౩ ఇతిసంపత్తిపదస్యైవాత్రానుషక్తస్యార్థాన్తరపరత్వే ప్రమాణాభావాత్. [3]మనః ప్రభృతిషుహి ప్రళయాసంభవాదవిభాగమాత్రపరమ్.

౧॥ ౨॥ ౩॥ ఛా-౬-౬-౮-౬.

పా. ౧-రాద్ధాన్తః సర్వస్య - ౧- ౩. ౨ - రాద్ధాన్తస్తు - ౧ - ౩-న. ౩ - ఆత్మమనః - ౧.

దీ. సేయంపరమాత్మనిసమ్పత్తిః కింప్రాకృత ప్రళయవత్కారణాపత్తిరూపా - ఉత మనఃప్రభృతిసమ్పత్తివ దవిశ్లేషమాత్రమితి సంశయః. పరమాత్మనఃకారణత్వాత్ తత్సమ్పత్తివచనాచ్చ కారణాపత్తిరేవేతిపూర్వఃపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు "వాఙ్మనసిసమ్పద్యతే"౧ ఇతిశ్రుతస్యైవ సమ్పత్తివచనస్యసర్వత్రానుషఙ్గాదత్రానుషక్తస్య చాభిధానవైరూప్యాసమ్భవా,దత్రా(ప్యవిభాగః)- అవిశ్లేషఏవోచ్యతే. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్.

అ-౧౪౨· ౫౦౪-సూ॥— తదోకోఽగ్రజ్వలనంతత్ప్రకాశితద్వారో విద్యాసామర్థ్యాత్తచ్ఛేషగత్యనుస్మృతి యోగాచ్చహార్దానుగృహీతశ్శతాధికయా॥— ౪· ౨· ౧౬.

సా. హార్దపరమపురుషారాధనరూప (విద్యాసామర్థ్యాత్), తదఙ్గగతిచిన్తనేనచ, ప్రీతపరమపురుషానుగృహీతః,తదనుగ్రహాతః (ప్రకాశితతద్ద్వారో) జీవః (శతాధికయా) మూర్ధన్యనాడ్యాగచ్ఛతి. తదనుగ్రహాదేవ జీవస్థానమగ్రే ప్రకాశవద్భవతి. (హార్దః)-పరమాత్మాపరమపురుషః, "తస్యాశ్శిఖాయామధ్యేపరమాత్మావ్యవస్థితః"౨ "సర్వస్యచాహంహృదిసన్నివిష్టః"౩ ఇతిహిశ్రుతిస్మృతీ.

....

దీ. "శతంచైకాచహృదయస్యనాడ్య స్తాసాం మూర్ధానమభినిస్సృతైకా। తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి విష్వఙ్ఙన్యా ఉత్క్రమణేభవన్తి"౪ ఇతిశతాధికయా మూర్ధన్యయానాడ్యా విదుషోగమనమితి నియమస్సమ్భవతి-నేతిసంశయః. నాడీనామతిసూక్ష్మత్వేన దుర్వివేచత్వాన్నియమోనసమ్భవతీతి యాదృచ్ఛికీంతయాగతి మనువదతీదంవచనమితి పూర్వఃపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - పరమపురుషారాధనభూతయావిద్యయా తదఙ్గభూతగతి చిన్తనేనచ ప్రీతేన పరమపురుషేణానుగృహీతో జీవ స్తత్ప్రసాద ప్రకాశితద్వార స్తయైవమూర్ధన్య యానాడ్యాగచ్ఛతీతి·

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౬. ౨॥ తై-నా-౬-౧౧. ౩॥ గీ-౧౫-౧౫. ౪॥ ఛా-ఉ-౮-౬-౬.

పా.—౧-అనేకత్రానుషక్తస్య - ౨ - ౩.

౧౮ ౧౪౩. ౯రశ్మ్యనుసారాధి ౧-సూ-రశ్మ్యనుసారీ॥౫౦౫॥౪.౨.౧౭.
౧౪౪. ౧౦-నిశాధి. ౧-సూ-నిశినేతిచేన్న...॥౫౦౬॥ ౪. ౨. ౧౮.

సూత్రార్థస్తు - హార్దపరమపురుషాఽఽరాధనరూప(విద్యాసామర్థ్యాత్),తచ్ఛేష(గత్యనుస్మృతియోగాచ్చ) ప్రీత హార్దానుగృహీతోభవతిజీవః·తతః(తదోకః) జీవస్యస్థానంహృదయ (మగ్రజ్వలనమ్)·ప్రకాశితాగ్రంభవతి.ఏవంపరమపురుషప్రకాశితద్వారః (శతాధికయా)గచ్ఛతి· "తస్యాశ్శిఖాయామధ్యే పరమాత్మావ్యవస్థితః"౧ "సర్వస్యచాహంహృదిసన్నివిష్టః"౨ఇతిహార్దః - పరమాత్మా.

అ·౧౪౩· ౫౦౫-సూ॥ రశ్మ్యనుసారీ॥ ౪.౨·౧౭.

సా. "అథైతైరేవరశ్మిభిరూర్ధ్వమాక్రమతే"౩ ఇతిశ్రుతేఃవిద్వాన్ రశ్మ్య [౧౦
నుసార్యేవగచ్ఛతి.నిశ్యపిరశ్మయ స్సమ్భవన్త్యేవ నిదాఘాదావూష్మోపలబ్ధేః· హేమన్తేఽనుపలబ్ధిస్తు హిమాభిభవకృతా.

దీ· "అథయత్రైతదస్మాచ్ఛరీరా దుత్క్రామత్యథైతైరేవరశ్మిభి రూర్ధ్వమాక్రమతే"౩ ఇతివిద్వాన్ రశ్మ్యనుసారీగచ్ఛతీతి నియమస్సమ్భవతి - నేతిసంశయః. నిశిమృతస్యవిదుషః ఆదిత్యరశ్మ్యనుసారాసమ్భవాదనియమ ఇతిపూర్వపక్షః. వచనంతుపక్షప్రాప్తమనువదతి. రాద్ధాన్తస్తు - ౧వచనస్యపక్షప్రాప్త్యనువాదిత్వే * అథైతైరేవేత్యవధారణవిరోధః. నచనిశిరశ్మయోనసన్తీతి - నిశ్యపినిదాఘసమయే ఊష్మోపలబ్ధేః సూర్యరశ్మయస్సన్త్యేవేతి రశ్మ్యనుసార్యేవగచ్ఛతి. హేమన్తేఽనుపలబ్ధిః దుర్దినఇవహిమాభిభవాత్. [౨౦

అ-౧౪౪·—౫౦౬-సూ·— నిశినేతిచేన్న సమ్బన్ధస్య యావద్దేహభావిత్వా ద్దర్శయతిచ॥ ౪. ౨. ౧౮.

సా. "దివాచశుక్లపక్షశ్చ" ఇత్యారభ్య "విపరీతస్తుగర్హితమ్"౪ ఇతినిశామరణనిన్దనాత్,నిశిమృతస్య నబ్రహ్మప్రాప్తిరితిచేత్. న, కర్మసంబన్ధస్య యావద్దేహభావిత్వాత్, ప్రారబ్ధస్య ౨యావచ్చరమదేహావసానభావిత్వా ౩చ్చ, బ్రహ్మప్రాప్తి విఘ్న

౧॥ తై-నా-౬-౧౧. ౨॥గీ-౧౫-౧౫. ౩॥ఛా-ఉ-౮-౬-౫. ౪॥

పా.—౧-పక్షప్రాప్త్యనువాదే-౧-౨-౩. ౨-యావత్-౧-౩-న. ౩-చేతి-౩.

హేత్వభావాత్. దర్శయతిచ "తస్యతావదేవచిరం యావన్నవిమోక్ష్యే అథసంప త్స్యే" ౧ ఇతి. నిశానిన్దా ఇతరపురుషార్థవిషయా.

దీ. విదుషోనిశిమృతస్యబ్రహ్మప్రాప్తిరస్తి - నేతిసంశయః "దివాచశుక్లపక్షశ్చఉత్తరాయణమేవచ।ముమూర్షతాంప్రశస్తా [౫ నివిపరీతంతుగర్హితమ్"౨ ఇతినిశామరణస్యగర్హితత్వేన అధోగతిహే తుత్వా న్నబ్రహ్మప్రాప్తిస్సమ్భవతీతి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తసు- విద్యామాహాత్మ్యదుత్తరపూర్వాఘయో౹ రశ్లేషవినాశశ్రుతే రశ్లిష్ట వినష్టత్వాత్, ప్రారబ్ధస్యాపికర్మణః చరమదేహావధిత్వాచ్చ, ౨బన్ధ హేత్వభావాన్నిశిమృతస్యాపి బ్రహ్మప్రాప్తిరస్త్యేవేతి. అవిద్వద్విష యానిశామరణనిన్దా.

సూత్రార్థస్తు - నిశామరణనిన్దయానిశిమృతస్యనబ్రహ్మప్రా ప్తిరితిచేత్. తన్న, (సమ్బన్ధస్యయావద్దేహభావిత్వాత్) - అనారబ్ధ కార్యకర్మ సమ్బన్ధస్య విద్యయావినష్టత్వాత్, ప్రారబ్ధకార్య కర్మ సమ్బన్ధస్యాపి యావచ్చరమదేహభావిత్వా,ద్బన్ధహేత్వభావేన [౧౫ బ్రహ్మప్రాప్తిరస్త్యేవేత్యర్థః. తదేతచ్ఛ్రుతిశ్చ దర్శయతి "తస్య తావదేవచిరంయావన్న విమోక్ష్యే అథసమ్పత్స్యే"౧ ఇతి.

అ-౧౮౫. సూ-౫౦౭.—అతశ్చాయనేఽపిదక్షిణే॥౪.౨.౧౯.

సా. (అతః)-బన్ధహేత్వభావాదేవ, దక్షిణాయనమృతస్యాపి విదుషోబ్రహ్మప్రా ప్తిరస్త్యేవ. [౨౦

దీ. దక్షిణాయనేమృతస్యవిదుషో బ్రహ్మప్రాప్తిరస్తి - నేతి సంశయః. "అథయోదక్షిణే ప్రమీయతే పితౄణామేవ మహి మానంగత్వా చన్ద్రమసస్సాయుజ్యం గచ్ఛతి"౩ ఇతివిదుషోదక్షిణా యనేమృతస్య చన్ద్రసాయుజ్యశ్రవణాత్, చన్ద్రం ప్రాప్తానాం

౧॥ఛా-౬-౬-౧౪-౨. ౨॥ ౩॥ తై-నా-౬-౫౨.

పా.— ౧-అశ్లేషవినాశశ్రుతేః-౨-౩-౪. ౨-దేహహేత్వ - పా.

"అథైతమేవాధ్వానం పునర్నివర్తన్తే"౧ ఇతివచనాచ్చ, దక్షిణాయనమృతస్య బ్రహ్మప్రాప్తిర్న సమ్భవతీతి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - పూర్వోక్తాద్బన్ధహేత్వభావాద్విదుషశ్చన్ద్రం ప్రాప్తస్యాపి పునరావృత్తిర్న సమ్భవతి. చన్ద్రసాయుజ్యవచనంవిదుషో బ్రహ్మ [౫ ప్రేప్సోర్విశ్రమస్థానమాత్రవిషయమ్. ఆవృత్తివచనన్త్వవిదుషామేవ. సూత్రార్థస్తు-యతో హేతోర్నిశి మృతస్యాపి బ్రహ్మప్రాప్తిః - తత ఏవబన్ధహేత్వభావాద్దక్షిణాయనేమృతస్యాపి బ్రహ్మప్రాప్తిరస్త్యేవ.

౫౦౮ - సూ.— యోగినః ప్రతిస్మర్యేతే స్మార్తేచైతే॥ ౪. ౨. ౨౦.

సా. "యత్రకాలేత్వనావృత్తిమావృత్తిఞ్చైవయోగినః"౨ఇతినమరణ [౧౦ కాలస్స్మర్యతే, అపితు యోగినోవిద్యానిష్ఠాన్ప్రతి అర్చిరాదికా తద్విపరీతాచేతి. (ఏతే-స్మార్తే) స్మృతివిషయభూతే, (స్మర్యేతే) "నైతేసృతీపార్థజానన్యోగీముహ్యతికశ్చన"౩ ఇతివచనాత్.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజ విరచితే వేదాన్తసారే,

చతుర్థస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయః పాదః. [౧౫

దీ. "యత్ర కాలేత్వనావృత్తిమావృత్తిం చైవయోగినః"౨ ఇతి మరణకాలవిశేషస్స్మర్యత ఇతిచేత్. తత్రాహ.

(యోగినః) బ్రహ్మవిద్యానిష్ఠాన్ ప్రతి, (ఏతే)- దేవయానపితృయాణగతీ,(స్మార్తే)-(స్మర్యేతే) (స్మార్తే) స్మృతివిషయభూతే. అహరహస్స్మర్తవ్యేస్మర్యేతేఇత్యర్థః. "యత్రకాలేత్వనావృత్తిమావృత్తిం చైవయోగినః"౨ ఇత్యాదినా "నైతేసృతీపార్థజానన్యోగీముహ్యతికశ్చన।తస్మాత్సర్వేషుకాలేషుయోగ యుక్తోభవార్జున"౩ ఇత్యన్తేన¹ ముమూర్షూన్ప్రతి కాలవిశేషోపాదానంస్మర్యతే. ఆతివాహికగణస్యకాలాభిమానిదేవతావిశేషభూయస్త్వేన * యత్రకాల ఇత్యుచ్యతే.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజ విరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే [౨౫

చతుర్థస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః

౧॥ ఛా-౫-౧౦-౫. ౨॥ గీ-౮-౨౩. ౩॥ గీ-౮-౨౭.

పా.—౧-ముముక్షూన్-పా.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

౧౪౬. ౧-అర్చిరాద్యధి. ౧-సూ-అర్చిరాదినా...॥౫౦౯॥ ౪.౩.౧.

అ - ౧౪౬. ౫౦౯ - సూ.—అర్చిరాదినాతత్ప్రథితేః॥౪- ౩ - ౧.

సా. అర్చిరాదినైకేన విద్వాన్ గచ్ఛతి, సర్వాసు శ్రుతిషు తచ్ఛ్రవణాత్ తత్ప్రత్యభిజ్ఞానాత్.

దీ॰ కింవిద్వానర్చిరాదినైకేనమార్గేణగచ్ఛతి - ¹ఉతతేనవాన్యేనవేత్యనియమ ఇతిసంశయః. తదర్థంపరీక్ష్యతే - కింసర్వాసు శ్రుతిష్వర్చిరాదిః రేకఏవమార్గ ఆమ్నాయతే ఉతతత్రతత్రాన్య ఇతి. యదాఽర్చిరాదిరేకఏవ సర్వత్రోక్తః - తదాతేనైవగచ్ఛతి. యదా తత్రత⁴త్రామ్నాతా అన్యే-తదాఽన్యైర్వాఽనేన వేత్యనియమఇతి. ఛాన్దోగ్య వాజసనేయకాదిషు నానావిధాః గతిప్రకారాశ్శ్రూయన్తే - (ఛాన్దోగ్యే "యథాపుష్కరపలాశ ఆపోనశ్లిష్యన్తే"౧ ఇత్యుపక్రమ్య, "సర్వాణి .. నయతి... సర్వేషులోకేషు భాతి య ఏవంవేద, అథయదుచాస్మిఞ్ఛవ్యంకుర్వన్తి యదుచ నార్చిషమేవాభిసమ్భవన్త్యర్చిషోఽహరహ్న ఆపూర్యమాణపక్షమాపూర్యమాణ పక్షాద్యాన్ షడుదఙ్ఙేతిమాసాన్తాన్మాసేభ్యస్సంవత్సరంసంవత్సరాదాదిత్యమాదిత్యాచ్చన్ద్రమసంచన్ద్రమసోవిద్యుతం తత్పురుషోఽమానవస్స ఏనాన్బ్రహ్మ గమయత్యేష దేవపథోబ్రహ్మపథ ఏతేనప్రతిపద్యమానా ఇమంమానవమావర్తంనావర్తన్తే" ౨ ఇతి.బృహదారణ్యకే"యఏవమేతద్విదుర్యేచామీ అరణ్యేశ్రద్ధాం సత్యమిత్యుపాసతేతే ఽర్చిషమభి సమ్భవన్త్యర్చిషో ఽహరహ్న ఆపూర్యమాణపక్ష మాపూర్యమాణపక్షాద్యాన్ షణ్మాసానుదఙ్ఙాదిత్య ఏతిమాసేభ్యో దేవలోకందేవలోకాదాదిత్య మాదిత్యాద్వైద్యుతం వైద్యుతాత్పురుషో ఽమానవస్స ఏత్య బ్రహ్మలోకాన్గమయతి"౩ఇతి తత్రైవాన్యథా "యదావైపురుషోస్మాల్లోకాత్ప్రైతి

౧॥ఛా-ఉ-౪-౧౪-౩, ౨॥ఛా-ఉ-౪-౧౫. ౩॥బృ-ఉ-౬-౨-౧౫.

పా.—౧-ఉతా నేనవా-౨. అన్యైర్వేతి-౨. ౨-అనియమఇతి-౧-౨-౩-న. ౩-ఏక-౧-౨-న. ౪-ఆమ్నాతాః - ౧-౨-౩-న. అన్యఃతదాత్రైరేవాన్యేనవా-౨-౩.

తి సవాయులోకమాగచ్ఛతి తస్మైసతత్రవిజిహీతే యథారథచక్ర స్యఖం తేనసఊర్ధ్వమాక్రమతే సఆదిత్యమాగచ్ఛతి తస్మైసతత్ర విజిహీతే యథాడమ్బరస్యఖం తేనసఊర్ధ్వమాక్రమతేసచన్ద్రమ సమాగచ్ఛతి తస్మైసతత్రవిజిహీతేయథాదున్దుభేఃఖమ్"౧ఇత్యాదిషు)† తేషాం బ్రహ్మప్రాప్తావైరపేక్ష్యశ్రవణా త్తైర్వా ఽర్చిరాదినా వేతి వికల్ప ఇతిపూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు-సర్వత్రార్చిరాద్యన్తర్భావితా దిత్యాదీనాందర్శనాత్స ఏవేతిప్రత్యభిజ్ఞానాత్, అన్యత్రోక్తానామన్య తోఽపసంహారాచ్చ, సర్వతాఽర్చిరాదిరేక ఏవమార్గఇతితేనైవగచ్ఛ తివిద్వాన్·సూతాఽర్థస్తు- అర్చిరాదినైవగచ్ఛతివిద్వాన్· కుతః? [౧౦ (తత్ప్రథితేః) ప్రథితిః - ప్రసిద్ధిః సర్వత్రతత్ప్రత్యభిజ్ఞానాదిత్యర్థః.

అ - ౧౮౭· - ౫౧౦ - సూ.—వాయుమబ్దాదవిశేష విశేషా భ్యామ్॥ ౪· ౩. ౨·

సా. "మాసేభ్యస్సంవత్సరం సంవత్సరాదాదిత్యమ్" ౨ఇత్యబ్దాదిత్యయోర్మధ్యే ద్వయోః ప్రకరణాన్తర యోఃఏకత్రదేవలోకశ్రుతిః ఇతరత్రవాయుశబ్దః. తత్రదేవలో కశబ్దోఽపిదేవానాంలోకఇతి వాయోరవిశేషేణవాచకః. వాయుశబ్దశ్చతస్యైవ విశే షేణవాచకఇతి అవిశేషవిశేషాభ్యాం దేవలోకవాయుశబ్దాభ్యాం వాయురేక ఏవవిహితఇత్యబ్దాదూర్ధ్వ మాదిత్యాత్పూర్వం వాయుమేవనివేశయేత్.

దీ. "తేఽర్చిషమభిసమ్భవ న్త్యర్చిషో ఽహరహ్న" ౨ ఇత్యారభ్య, "మాసేభ్యస్సంవత్సరంసంవత్సరాదాదిత్యమ్"౨ [౨౦ ఇతిచ్ఛాన్దోగ్యేశ్రుతమ్. తత్రసంవత్సరాదిత్య యోర్మధ్యే దేవలో కోవాయుశ్చ శ్రుతౌశ్రుత్యన్తరే. ¹ద్వయోః ప్రకరణయోః కిందే వలోకో వాయుశ్చార్థాన్తరభూతౌ? ఉతవాయురేకఏవేతి సంశ యః· శబ్దభేదాదర్థాన్తరభూతావితిపూర్వపక్షః· అర్థాన్తరత్వేసతి "దేవలోకాదాదిత్యమ్"౩ఇతిదేవలోకస్య, "తేనసఊర్ధ్వమా [౨౫

౧॥ బృ-ఉ-౭-౧౦-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౪-౧౫. ౩॥ బృ-ఉ-౮-౨-౧౫.

పా.—† ప్రథమకుణ్డలితమ్-౨-౩-న. ౧-ద్వయోః ప్రమాణయోఃప్రక-పా.

క్రమతే స ఆదిత్యమ్"౧ ఇతి వాయోశ్చాదిత్యాత్పూర్వత్వేన శ్రౌతక్రమనిర్దిష్టత్వాద్దేవలోకవాయూ యథేష్టక్రమేణ నివేశయితవ్యౌ. రాద్ధాన్తస్తు - వాయురేవ దేవలోకశబ్దేననిర్దిష్ట ఇతి తస్మాదనన్యః. దేవానాం లోక ఇతి హి - దేవలోకః. దేవానాం వాస²స్థానమిత్య విశేషేణనిర్దిష్టమ్. "యో౽యం పవత ఏష ఏవ దేవానాం గృహాః"౨ ఇతి వాయోర్విశేషేణ దేవానాం వాసస్థానత్వేన శ్రుతత్వాదవిశేష నిర్దిష్టో దేవలోకో వాయురేవేతి నిశ్చీయత ఇతి. సంవత్సరాదూర్ధ్వం వాయుర్వాయోరాదిత్య ఇతి క్రమశ్చ స్యాత్.

సూత్రార్థస్తు-(అబ్దాత్)-సంవత్సరాదూర్ధ్వంఆదిత్యాత్పూర్వం వాయుమేకమేవ నివేశయేత్ -దేవలోకవాయుశబ్దాభ్యాం (అవిశేషవిశేషాభ్యాం) వాయోరేకస్యైవ నిర్దిష్టత్వాత్. దేవానాం వాసస్థానమిత్య విశేషేణహి దేవలోకశబ్దః వాయుం దేవానామావాసస్థాన భూతమభిదధాతి, - వాయుశబ్దస్తమేవ విశేషేణేతి ద్వయోః ప్రకరణద్వయ విహితయో³రేకత్వాదిత్యర్థః.

అ-౧౪౮. - ౫౧౧ - సూ. తటితో౽ధివరుణస్సమ్బన్ధాత్. ౪.౩.౩.

సా. తటితో౽నన్తరం వరుణో నివేశ్యః, మేఘోదరవృత్తిత్వాద్వైద్యుతః మేఘస్థజలాత్మకత్వేన లోకవేదయోర్వరుణస్య విద్యుత్సమ్బన్ధావగమాత్, తదనన్తరమిన్ద్రప్రజాపతిపాఠక్రమాత్, ప్రబలవిశేషాభావాచ్చ.

దీ. ఛాన్దోగ్యవాజసనేయక కౌషీతకీ ప్రభృతిష్వామ్నాతస్యార్చిరాదిమార్గస్యార్చిరహరాపూర్యమాణ పక్షోత్తరాయణ సంవత్సరవాయ్వాదిత్య చన్ద్రవిద్యుద్వరుణేన్ద్ర ప్రజాపతి రూపస్యోపసంహారే వాయుపర్యన్తస్య శ్రుత్యాదిభిః క్రమప్రకార ఉక్తః. వరుణేన్ద్ర ప్రజాపతీనాం కిం విద్యుత ఉపరి నివేశః - ఉత వాయోరుపరీతి సంశ

౧॥ బృ - ఉ-౭- ౧౦ - ౧. ౨॥

పా.—౧-నిర్దేష్టవ్యౌ-పా. ౨- స్థానందేవలోకశబ్దేనావిశేషేణ. ౧ - ౨.
౩- ఏకత్వాదిత్యుక్తంభవతి - ౨.

యః. "స వాయులోకం స వరుణలోకమ్"[1] ఇతి కౌషీతకీపాఠక్రమేణ వాయోరుపరి వరుణస్య నివేశః. ఇన్ద్రాదేరపి వరుణనివేశాయ వాయ్వాదిత్యయోః క్రమస్యాబాధితత్వాత్తత్రైవ వరుణోపరీతి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు- విద్యుతో మేఘోదరవర్తిత్వేన విద్యు [౫ ద్వరుణయోర్లోకే వేదే చ సమ్బన్ధావగమాత్పాఠక్రమాదర్థక్రమస్య బలీయస్త్వేన వరుణస్య విద్యుత ఉపరి నివేశః కార్యః. ఇన్ద్రాదేరపి వరుణనివేశాయ విద్యుతో వ్యవధానసహత్వ[1]దర్శనాద్వరుణోపరి నివేశః. సూత్రం చ వ్యాఖ్యాతమ్.

అ-౧౪౯. ౫౧౨-సూ.—ఆతివాహికాస్తల్లిఙ్గాత్. ౪. ౩. ౪.

సా. అర్చిరాద్యభిమాని దేవతావిశేషాః విదుషామాతివాహికత్వేన పరమపురుషనియుక్తా ఇతి విజ్ఞాయతే, "స ఏనాన్ బ్రహ్మ గమయతి"[2] ఇతి తేష్వేకత్ర గమయితృత్వదర్శనాత్ (లిఙ్గాత్.)

దీ. కిమర్చిరాదయో విదుషో బ్రహ్మప్రేప్సోర్మార్గచిహ్నభూతాః- ఉత గమయితార ఇతి సంశయః. "అముకం[2] వృక్షమముకాం నదీమముకం పర్వతపార్శ్వం గత్వాఽముకం గ్రామం గచ్ఛ" ఇత్యాదిదేశికోపదేశప్రకారదర్శనాన్మార్గచిహ్నభూతా ఇతి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు "స ఏనాన్ బ్రహ్మ గమయతి"[2] ఇతి వైద్యుతపురుషస్య గమయితృత్వదర్శనాత్ ఇతరేషాం చావిశేషనిర్దిష్టానాం స ఏవ సమ్బన్ధ ఇతి నిశ్చీయతే. "అగ్నిలోకమ్"[1] ఇత్యాదిలోకశబ్దోఽపి మధ్యే భోగా [౨౦ భావాద్గమయితృ[3]త్వపర ఏవోపపద్యతే. సూత్రార్థస్తు - (ఆతివాహికాః) - విదుషామతివాహే పరమపురుషేణ నియుక్తాః అర్చిరాద్యభిమాని దేవతావిశేషాః గమయితార ఇత్యర్థః. "స ఏనాన్ బ్రహ్మ గమయతి"[2] ఇతి (లిఙ్గాత్.)

౧॥ కౌషీతక్యుపనిషది- ౨॥ ఛా-ఉ-౪-౧౫.

పా.—౧-దర్శన-౨-న. ౨-వృక్షం గత్వా తతః పర్వతమిత్యాదిదేశికో- ౧-౨-౩. ౩-త్వేనైవోపపద్యతే-పా.

28-2-85.

౧౪౯. ౪-అతివాహికాధి. ౨సూ-వైద్యుతేనైవ...॥౫౧౩॥ ౪.౩.౫ ౨౫
౧౫౦. ౫-కార్యాధి. ౧-సూ-కార్యంబాదరిః...॥౫౧౪॥ ౪.౩.౬

౫౧౩ - సూ.—వైద్యుతేనైవతతస్తచ్ఛ్రుతేః. ౪. ౩. ౫.

సా 'చన్ద్రమసో విద్యుతం తత్పురుషో ఽమానవస్సఏనాన్ బ్రహ్మగమయతి' ౧ ఇతిశ్రుతేః వైద్యుతపురుషాత్ పరస్తాత్ సఏవ। బ్రహ్మగమయితా. వరుణేన్ద్ర [౫ ప్రజాపతీనాం తదనుగ్రాహకత్వమేవ.

దీ. (తతః) - విద్యుతఉపరి, (వైద్యుతేన) విదుషోగమనమ్, (తచ్ఛ్రుతేః) - "సఏనాన్బ్రహ్మగమయతి" ౧ ఇతితస్యైవశ్రుతేః. వరుణాదీనాం తదనుగ్రాహకత్వేన గమయితృత్వమితి నిశ్చీయత ఇత్యర్థః [౧౦

అ-౧౫౦. - ౫౧౪ - సూ ॥ కార్యంబాదరిరస్యగత్యుపపత్తేః॥౪.౩.౬.

సా. (కార్యం) - హిరణ్యగర్భముపాసీనా నర్చిరాదిర్నయతి, అస్యైవ (గ త్యుపపత్తేః.) నహిసర్వగతం పరంబ్రహ్మోపాసీనానాం గతిరస్తీతి (బాదరిః) మనే.

దీ. కిమర్చిరాదికోగణః(కార్యం)హిరణ్యగర్భముపాసీనాన్న యతి- ఉత పరంబ్రహ్మోపాసీనాన్, అథపరంబ్రహ్మోపాసీనాన్, ప్రత్యగాత్మానం బ్రహ్మాత్మకతయోపాసీనాం శ్చేతిసంశయః. కార్యం హిరణ్యగర్భము పాసీనానితి పూర్వపక్షః తేషామేవగత్యుపపత్తేః. నహి పరిపూర్ణంసర్వగతంపరంబ్రహ్మోపాసీనానాం తత్ప్రాప్త యేగతిరుపపద్యతే-నిత్యప్రాప్తత్వాత్. అవిద్యానివృత్తిరేవహి ౨ కార్యా. పరమేవోపాసీనా నిత్యపరఃపక్షః- "సఏనాన్బ్రహ్మగమయ తి"౧ ఇతి బ్రహ్మశబ్దస్యతత్రైవముఖ్యత్వాత్ ౩ అవిద్యానివృత్తేఃఫలా భిసన్ధిరహిత యజ్ఞాద్యపేక్షావత్, శ్రవణాద్యపేక్షావచ్చ గతిశ్రు త్యా దేశవిశేషాపేక్షాచ విద్యత ఇతినిశ్చీయతే. రాద్ధాన్తస్తు- పర ముపాసీనాన్యానపినయతి- "తద్య ఇత్థంవిదుర్యేచేమేఽరణ్యేశ్రద్ధా తప ఇత్యుపాసతే తేఽర్చిషమభిసమ్భవన్తి"౨ ఇతి పఞ్చాగ్నివి [౨౫

౧॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౨. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౧.

పా.—౧-బ్రహ్మ-౩-న. ౨-తేషాంకార్యా-౨. ౩-విద్యానివృత్తే-పా.

దాంపరంబ్రహ్మోపాసీనానాంచా[1]ర్చిరాది గతిశ్రుతేః. పఞ్చాగ్నివిదోహి-ప్రకృతివిముక్త బ్రహ్మాత్మకాత్మస్వరూపవిదః. తేచ[2]తత్ప్రాప్య పునర్నివర్తన్తే. పరంబ్రహ్మోపాసీనాస్తు యథాఽవస్థితం పరిపూర్ణంపరంబ్రహ్మైవప్రాప్యపునర్నివర్తన్తే. "తద్య ఇత్థంవిదుర్యేచేమేఽరణ్యే శ్రద్ధాతప ఇత్యుపాసతే తేఽర్చిషమభిసమ్భవన్తి "౧ ఇత్యుభయ విధానాం భేదేనోపాదాయార్చిరాదిగతిశ్రుతే రపునరావృత్తిశ్రుతేశ్చైవమితినిశ్చీయతే.

సూత్రార్థస్తు-(కార్యం)- హిరణ్యగర్భముపాసీనమాతివాహికోగణోనయతీతి (బాదరి)రాచార్యో మన్యతే-(అస్యైవగత్యుపపత్తేః). పరముపాసీనస్యహి నతత్ప్రాప్తయేగతిరుపపద్యతే-సర్వగతత్వాత్పరస్య బ్రహ్మణః.

౫౧౫ - సూ ॥— విశేషితత్వాచ్చ ॥ - ౪. ౩. ౭.

సా. "తత్పురుషోఽమానవ స్సఏత్యబ్రహ్మలోకాన్ గమయతి"౨ "ప్రజాపతేస్సభాం వేశ్మప్రపద్యే"౩ ఇతిచ (విశేషితత్వాత్) హిరణ్యగర్భమేవ.

దీ. "పురుషోఽమానవ ఏత్య బ్రహ్మలోకాన్గమయతి"౨ ఇతి "ప్రజాపతేస్సభాంవేశ్మ ప్రపద్యే"౩ ఇతిచప్రాప్యస్థానస్య (విశేషితత్వాచ్చ) హిరణ్య గర్భముపాసీనమేవనయతి.

౫౧౬- సూ॥—సామీప్యాత్తుతద్వ్యపదేశః॥ ౪. ౩. ౮.

సా. "బ్రహ్మగమయతి"౪ ఇతిబ్రహ్మవ్యపదేశస్తత్సామీప్యాత్. అస్య "యోబ్రహ్మాణం విదధాతిపూర్వమ్"౫ ఇతిసామీప్యమస్తిహి.

దీ. [3]ఏవంనిశ్చితేసతి "సఏనాన్బ్రహ్మగమయతి"౪ ఇతిహిర

౧॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౧. ౨॥ బృ-ఉ-౮-౨-౧౫. ౩॥ ఛా-ఉ-౮-౧౪.
౪॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౨. ౫॥ శ్వే-ఉ-౬-౩౫.

పా.— ౧-భేదేనార్చిరాది-౩. ౨-కేవలంబ్రహ్మప్రాప్య-౧. ౩-ఏవం నిశ్చితే సతి "సఏనాన్బ్రహ్మగమయతి" ఇతిహిరణ్యగర్భస్య బ్రహ్మశబ్దవ్యపదేశః కథమిత్యతఆహ- సఏనాన్-పా.

ణ్యగర్భస్య బ్రహ్మశబ్దవ్యపదేశో బ్రహ్మసామీప్యాత్, "యోబ్రహ్మాణం విదధాతిపూర్వమ్" ౧ ఇతిప్రథమజత్వేనబ్రహ్మ సామీప్యంహివిద్యతే.

౫౧౭ - సూ॥— కార్యాత్యయేతదధ్యక్షేణసహాతః [౫ పరమభిధానాత్॥— ౪.౩.౯.

సా. హిరణ్యగర్భప్రాప్తావప్యపునరావృత్తి శ్రుత్యవిరోధః; హిరణ్యగర్భలోకాత్యయే తదధ్యక్షేణసహాతఃపరంగచ్ఛతి, "తేబ్రహ్మలోకేషు పరాన్తకాలే పరామృతాత్పరిముచ్యన్తిసర్వే" ౨ ఇతిశ్రుతేః.

దీ· హిరణ్యగర్భ ప్రాప్తావప్యపునరావృత్తి రుపపద్యతే- [౧౦ కార్యస్య- హిరణ్యగర్భలోకస్యాత్యయే,(తదధ్యక్షేణ)-హిరణ్యగర్భేణాధికారికపురుషేణ ఏభిస్సహ పరప్రాప్త్యభిధానాత్ "తేబ్రహ్మలోకేతు పరాన్తకాలే పరామృతాత్పరి ముచ్యన్తిసర్వే" ౨ ఇతి·

౫౧౮ -సూ॥—స్మృతేశ్చ॥ ౪· ౩· ౧౦·

సా."బ్రహ్మణాసహ తేసర్వే" ౩ ఇత్యారభ్య"ప్రవిశన్తిపరంపదమ్"ఇతిస్మృతేశ్చ.

దీ. "బ్రహ్మణాసహ తే·సర్వేసంప్రాప్తే ప్రతిసఞ్చరే।పరస్యాన్తేకృతాత్మానః ప్రవిశన్తిపరంపదమ్"౩ ఇతిస్మృతే । శ్చా వగమ్యతే·

౫౧౯-సూ॥—పరంజైమినిర్ముఖ్యత్వాత్॥ ౪.౩.౧౧·

సా. పరముపాసీనానితిజైమినిః, "బ్రహ్మగమయతి"౪ ఇతితత్రైవముఖ్యత్వాత్.

దీ. పరంబ్రహ్మోపాసీన మేవనయత్యాతివాహికోగణఇతి (జైమిని) రాచార్యోమన్యతే·"బ్రహ్మగమయతి"౪ ఇతిబ్రహ్మశబ్దస్య తత్రైవ ముఖ్యత్వాత్· "బ్రహ్మలోకాన్" ౫ఇతిశబ్దశ్చ బ్రహ్మైవ లోకో బ్రహ్మలోక ఇతికర్మధారయ పరిగ్రహస్యైవ న్యాయ్యత్వాదుపపద్యతే. ఏవంనిశ్చితేసతిబహువచనంచ "అదితిఃపాశాన్"౬ఇతివదుపపన్నమ్· [౨౫

౧॥ శ్వే- ఉ- ౬- ౩౫. ౨॥ తై- నా- ౬- ౧౦- ౨౨. ౩॥
౪॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౨. ౫॥ బృ-ఉ-౮-౨-౧౫. ౬॥

పా.—౧-శ్చేదమవగమ్యతే-పా.

౫౨౦- సూ||—దర్శనాచ్చ|| ౪. ౩. ౧౨.

సా. "అస్మాచ్ఛరీరాత్స ముత్థాయపరఞ్జ్యోతి రుపసంపద్య"౧ఇతిశ్రుతేశ్చ

దీ. "అస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతిరుపసమ్పద్య [స్వేనరూపేణాభి నిష్పద్యతే"౧ఇత్యర్చి రాదినాగతస్య పరబ్రహ్మ ప్రాప్తిందర్శయతిచ.

౫౨౧- సూ||—నచకార్యేప్రత్యభిసన్ధిః|| ౪. ౩. ౧౩.

సా. "ప్రజాపతేస్సభామ్"౨ఇతి (ప్రత్యభిసన్ధి)శ్చ(నకార్యే, ప్రజాపతిశబ్దస్య "పతింవిశ్వస్య"౩ ఇత్యాదిశ్రుతేః పరస్మిన్నేవముఖ్యత్వాత్ బ్రహ్మలోకశబ్దశ్చ [౧౦ కర్మధారయ వృత్త్యాతత్రైవేత్యభిప్రాయః "తేబ్రహ్మలోకే"౪ఇతితుశ్రుతిః బ్రహ్మైవలోక ఇతిపరబ్రహ్మవిషయైవ. "బ్రహ్మణాసహతేసర్వే"౫ఇతిస్మృతిశ్చ "తదుపర్యపి"౬ ఇతిన్యాయేన చతుర్ముఖలోకస్థోపాసనవిషయా.

దీ. "ప్రజాపతేస్సభాం వేశ్మప్రపద్యే" ౨ఇతి ప్రత్యభిసన్ధిశ్చన కార్యే - "ధూత్వాశరీరమకృతం కృతాత్మాబ్రహ్మలోక మభిసమ్భవామి"౭ఇత్యకృతంబ్రహ్మలోకమితితత్రైవవిశేషితత్వాత్, "యశోహంభవామిబ్రాహ్మణానామ్"౨ ఇతిసర్వాత్మభావాభి సన్ధానాచ్చ.

౫౨౨ - సూ||— అప్రతీకాలమ్బనాన్నయతీతి బాదరాయణ ఉభయథాచ దోషాత్తత్క్రతుశ్చ|| ౪. ౩. ౧౪.

సా. ప్రతీకాలమ్బనాహి. నామాదిప్రాణశబ్దనిర్దిష్టప్రత్యగాత్మ స్వరూపపర్యన్తం సర్వంచిదచిద్వస్తుజాతం బ్రహ్మదృష్ట్యా స్వరూపేణవాయే ఉపాసతే,తే. (అప్రతీకాలమ్బనాః) తద్వ్యతిరిక్తాః యేపఞ్చాగ్నివిదః, యేచపరంబ్రహ్మోపాసతే. తాన్నయత్యర్చిరాదిరితి భగవాన్ బాదరాయణోమన్యతే. కార్యమితి పక్షే పరమేవేతి చపక్షే సకలోపనిషద్విరోధ రూపదోషః ప్రసజ్యతే. కార్యపక్షే "బ్రహ్మగమయతి"౮ "పరఞ్జ్యోతిరుపసంపద్య" ౧ ఇత్యాద్యాః ప్రకుప్యేయుః. [౨౫ పరమేవేతిపక్షే "యఏవమేతద్విదుర్యేచేమేఽరణ్యేశ్రద్ధాం సత్యముపాసతే తేఽర్చి

౧|| ఛా-ఉ-౮-౩-౪. ౨|| ఛా-ఉ-౮-౧౪. ౩|| తై-నా-౬- ౧౧. ౪|| తై-నా-౬- ౧౦- ౨౨. ౫|| ౬|| బ్ర- సూ- ౧- ౩-౨౫.
౭|| ఛా- ఉ- ౮-౧౩. ౮|| ఛా-ఉ- ౫- ౧౦- ౨.

షమభిసమ్పద్యన్తే" ౧ ఇతి శ్రుతిః ప్రకుప్యేత. కార్యపక్షే తత్క్రతున్యాయశ్చ విరుధ్యతే. అర్చిరాదినాగతానాం హి బ్రహ్మప్రాప్తిరపునరావృత్తిశ్చ శ్రూయతే. పశ్చాద్విదస్తు ప్రకృతివియుక్తాత్మస్వరూపం "య ఆత్మని తిష్ఠన్" ౨ ఇత్యాదినా౽వగత బ్రహ్మాత్మకత్వముపాసత ఇతి హ్యప్రతీకాలమ్బనత్వమ్, తత్క్రతున్యాయావిరోధశ్చ ఉభయే౽పి హి పరిపూర్ణం బ్రహ్మోపాసతే ముఖభేదేన. స్వాత్మశరీరకం బ్రహ్మ కేచన. బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మానమితరే ఇతి.

దీ· కార్యముపాసీనానేవేతి నాయం నియమః, పరమేవోపాసీనా[1] నిత్యయమపి నియమో న సమ్భవతి. కుతః? (ఉభయథా చ దోషాత్)· కార్యముపాసీనా[2]నేవేతి నియమే "అస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరం జ్యోతిరుపసమ్పద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే" ౩ ఇత్యాదికా శ్రుతయః, "యే చేమే౽రణ్యే శ్రద్ధా తపః" ౪[3] ఇతి చ ప్రకుప్యేయుః. పరమేవేతి నియమే "తద్య ఇత్థం విదుః" ౪ ఇతి ప్రకుప్యేత్. తస్మాదప్రతీకాలమ్బనాన్నయతీతి భగవాన్బాదరాయణో మన్యతే. ప్రతీకాలమ్బనాస్తు - అచిన్మిశ్రమ్, [4] కేవలమచిద్వస్తు చ, సింహో దేవదత్త ఇతివత్ బ్రహ్మదృష్ట్యా - స్వరూపేణ వా తద్వస్తు య ఉపాసతే - తే. (అప్రతీకాలమ్బనాః) తద్వ్యతిరిక్తాః. సర్వజ్ఞం సర్వకారణం సత్యసఙ్కల్పం నిఖిలహేయ ప్రత్యనీకానవధికాతిశయానన్దస్వరూపం బ్రహ్మోపాసతే యే, యే చ ప్రత్యగాత్మానం భూతసూక్ష్మసంపరిష్వక్తం సర్వత్ర వర్తమానం భూతసూక్ష్మవ్యతిరిక్తం జ్ఞానైకస్వరూపం నిత్యం నిర్వికారం "య ఆత్మని తిష్ఠన్" ౨ ఇత్యాదినా౽వగత బ్రహ్మాత్మభావం పశ్చాద్విద్యోదిత ముపాసతే, - తానుభయవిధాన్నయతి - "తద్య ఇత్థం విదుర్యే చేమే౽రణ్యే" ౪ ఇత్యుభయవిషయశ్రుతేః· (తత్క్రతుశ్చ) "యథాక్రతురస్మిల్లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య భవతి" ౫ ఇత్యు

౧|| బృ-ఉ-౮-౨-౧౫. ౨|| మాధ్యన్దినపాఠే. ౩|| ఛా-ఉ-౮-౩-౪.
౪|| ఛా-ఉ-౫-౧౦-౧. ౫|| ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧.

పా.—౧-న్నయతీతి చ నియమో-పా. ౨-నితిపక్షే అస్మాత్-౨. ౩-ఇత్యాది కాశ్శ్రుతయః ప్ర-పా. ౪-కేవలం వా తత్తద్వస్తు-౨.

భయేషామేవా పునరావృత్తిస్సమ్భవతి. అచిన్మిశ్రం కేవల మచిద్వస్తు చోపాసీనానాం తత్క్రతున్యాయాదేవ పునరావృత్తిరవర్జనీయా.

౫౨౩-సూ॥—విశేషఞ్చదర్శయతి॥ ౪. ౩. ౧౫.

సా. కార్యముపాసీనానాం బ్రహ్మప్రాప్తివ్యతిరిక్త పరిమితదేశకాల [౫ ఫలవిశేషఞ్చ దర్శయతిశ్రుతిః "యావన్నామ్నోగతమ్" ౧ఇత్యాదికా.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే వేదాన్తసారే,
చతుర్థస్యాధ్యాయస్య తృతీయః పాదః.

దీ. ప్రతీకాద్యుక్తలక్షణ మచిన్మిశ్రమ్ కేవలమచిద్వస్తుచోపాసీనానాంసర్వేషాం గత్యనపేక్షం పరిమితఫలవిశేషంచద [౧౦ ర్శయతిశ్రుతిః "యావన్నామ్నోగతం తత్రాస్యయథాకామ చారోభవతి"౧ ఇత్యాదికా. అతః "బ్రహ్మణాసహ తేసర్వే" ౨ఇతివచనం నార్చిరాదినా గతానాంగతి ప్రకారవిషయమ్ - అర్చిరాదినాగతానాం దేహావసానసమయఏవ సుకృతదుష్కృతయోర్హానాద్ధిరణ్యగర్భలోకావాప్తి తద్వాస తత్రస్థభోగానుభవహేత్వ [౧౫ భావాత్, తత్క్రతున్యాయవిరోధాత్, తదానీమేవ బ్రహ్మప్రాప్తిశ్రుతివిరోధాచ్చ. "బ్రహ్మణాసహ తేసర్వే"౨ ఇతి వచనంతుపుణ్యకర్మవిశేషేణ హిరణ్యగర్భలోకం ప్రాప్తానాం "తదుపర్యపి బాదరాయణః" ౩ ఇతిన్యాయేన తత్రైవనిష్పన్నవిద్యానాం గతి ప్రకారవిషయమ్. "తేబ్రహ్మలోకే"౪ఇతితు బ్రహ్మలోకశబ్దస్య [౨౦ కర్మధారయవృత్త్యా బ్రహ్మవిషయత్వాత్, బ్రహ్మణ్యుపాస్యేవర్తమానాః పరాన్తకాలే- చరమదేహావసాన సమయే,పరామృతాత్ - పరస్మాద్బ్రహ్మణ ఉపాసనప్రీతాద్ధేతోః, పరిముచ్యన్తిసర్వే- సర్వస్మాద్బన్ధాద్విముచ్యన్తఇతి "వేదాన్త విజ్ఞానసునిశ్చితార్థాః "౪ఇతి

౧॥ ఛా-ఉ-౭-౧-౫. ౨॥ ౩॥ బ్ర-సూ-౧-౩-౨౫.
౪॥ తై-నా-౬-౧౦-౨౨.

ప్రకరణాదవగమ్యతే. "తద్య ఇత్థంవిదుః"[౧] ఇతి పఞ్చాగ్నివిదాం బ్రహ్మప్రాప్త్యపునరావృత్తిశ్రవణాత్తత్క్రతున్యాయేనాఽచిద్వియుక్తబ్రహ్మాత్మకా[1]త్మస్వరూపోపాసనం వివక్షితమితి నిశ్చీయతే. తథైవతత్రశ్రుతిరపి "ఇతితుపఞ్చమ్యామాహుతావాపః పురుషవచసోభవన్తి"[౨] ఇతి "రమణీయచరణాః"[౩] ఇతిచకర్మహేతుకమనుష్యాదిభా[2]వోఽపామేవ భూతాన్తరసంసృష్టానామితి చిదచిద్వివేకం ప్రతిపాద్య, "తద్య ఇత్థంవిదుః"[౧] ఇతిభూతసూక్ష్మవ్యతిరిక్తాత్మస్వరూపోపాసనమేవ విదధాతి.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే,

చతుర్థస్యాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

అ-౧౫౧. - ౫౨౪-సూ॥-సమ్పద్యావిర్భావస్స్వేనశబ్దాత్ ॥ ౪.౪.౧.

సా. "ఏవమేవైషసంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే"[౪] ఇతినిర్దిష్టస్యైవ ప్రత్యగాత్మస్వరూపస్య అనాదికర్మణాతిరోహితస్య పరంజ్యోతిరుపసంపద్యావిర్భావ ఉచ్యతే, "స్వేనరూపేణ"[౪] ఇతి విశిష్యాభిధానాత్.

దీ. "ఏవమేవైష సమ్ప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతిరుపసమ్పద్యస్వేన రూపేణాభి నిష్పద్యతే"[౪] ఇ॰ కింపరంజ్యోతిరుపసమ్పన్నస్య ప్రత్యగాత్మనస్స్వరూపావిర్భావః ప్రతిపాద్యతే-ఉతాన్యేన సాధ్యేనరూపేణసమ్బన్ధ ఇతిసంశయః. స్వస్వరూపస్యసుషుప్త్యాదౌ నిరానన్దత్వదర్శనాత్, స్వరూపమాత్రస్యనిత్యావిర్భూతత్వాచ్చ, సాధ్యేన సుఖైకాన్తేనరూపేణ సమ్బధ్యతే. ఏవంచ * అభినిష్పద్యత ఇతివచనం సఙ్గచ్ఛతే. పరంజ్యోతి రుపసమ్ప

౧॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౯-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౭. ౪॥ ఛా-ఉ-౮-౧౨-౨.

పా.—౧-ఆత్మకభూతసూక్ష్మవ్యతిరిక్తాత్మ-పా. ౨-వోపాయమేవ-౧-౨.

న్నస్యహ్యేనన్దిత్వంశ్రూయతే ‘‘రసంహ్యేవాయంలబ్ధ్వా నన్దీభవ తి’’౧ ‘‘సఏకో బ్రహ్మణ ఆనన్దః శ్రోత్రియస్యచా కామహతస్య’’౨ ఇత్యాదిషు అతస్సాధ్యేనరూపేణేతి పూర్వఃపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు-‘‘స్వే నరూపేణాభినిష్పద్యతే’’౩ ఇతివిశేషణాత్స్వరూపావిర్భావఏవ. స్వ రూపస్యచాపహతపాప్మత్వాదిగుణకతయాప్రజాపతివాక్యోదితస్యకర్మ కృతదేహసమ్బన్ధ తత్కృతతిరోధానస్య పరంజ్యోతిరుపసమ్పత్త్యా సూక్ష్మదేహవినిర్ముక్తస్య సహజ చిత జ్ఞానాదిగుణకస్వరూపా విర్భావాత్ స్వయాథాత్మ్యానుభవపూర్వకానవధికాతిశయానన్ద బ్రహ్మానుభవస్సమ్పద్యత ఇత్యభినిష్పద్యత ఇతిచోపపన్నతరమ్. [౧౦ సూత్రార్థస్తు - పరంజ్యోతిరుపసమ్పద్య స్వస్వరూపావిర్భావఃప్రతి పాద్యతే. కుతః?(స్వేనశబ్దాత్) ² సాధ్యస్యాపిరూపస్య స్వాసాధార ణత్వేన స్వేనేతి విశేషణంహ్యానర్థకమ్.

४२४ - సూ॥- ముక్తఃప్రతిజ్ఞానాత్ ॥- ४. ४. २.

సా. ఆత్మస్వరూపమాత్ర స్యప్రాగేవసిద్ధత్వేఽపి కర్మబన్ధ వినిర్ముక్తావచ్ఛిన్న జ్ఞానాదిస్వరూపస్యప్రాదుర్భావ ఉచ్యతే. ‘‘ఏతన్త్వేవతే భూయో ఽనువ్యాఖ్యా స్యామి’’४ ఇతిజాగరితాద్యవస్థాతిరోధానవినిర్ముక్తస్యైవవక్తవ్యతయాప్రతిజ్ఞానాత్.

దీ. స్వస్వరూపమాత్రస్యాహంజానామీతినిత్యావిర్భూతత్వేన ‘‘పరంజ్యోతిరుపసమ్పద్య’’३ ఇత్యనర్థకమిత్యాశఙ్కాహ-

కర్మసంబన్ధతత్కృత దేహాదేర్ముక్తస్వరూపమాత్ర ‘‘స్వేన [२० రూపేణాభినిష్పద్యతే’’३ ఇత్యుచ్యతే. కథమిదమవగమ్యతే? ‘‘ఏతం త్వేవతేభూయోఽనువ్యాఖ్యాస్యామి’’४ ఇతికర్మహేతుకదేహసమ్బన్ధ తత్కృతజాగరితాద్యవస్థావినిర్ముక్తస్వరూపస్యాత్ర వక్తవ్యతయా (ప్రతిజ్ఞానాత్).

౧॥ తై- ఆ- २- ८- ౧. २॥ తై-ఆ-२-८-४. ३॥ ఛా-ఉ-८-౧२-२. ४॥ ఛా-ఉ-८-९-३.

పా.—౧-తిరోహితస్య-౧-२-३. २-సాధ్యస్యరూపస్యస్వాసాధారణత్వాభావేన-పా.

16-2-85.

౫౨౬ - సూ ॥ - ఆత్మా ప్రకరణాత్ ॥- ౪. ౪. ౩.

సా- "భూయోఽనువ్యాఖ్యాస్యామి"౧ ఇతిప్రకృతాపహతపాప్మత్వాదిగుణక ఆత్మేతి ప్రకరణాదవగమ్యతే, "య ఆత్మాఽపహతపాప్మా" ౨ ఇత్యారభ్య, "సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్పస్సోఽన్వేష్టవ్యః"౨ ఇతిప్రకృత్య, "ఏతన్త్వేవతే భూయోఽనువ్యాఖ్యాస్యామి"౧ ఇత్యుక్తమ్.

దీ. ఏవమపి స్వరూపమాత్రావిర్భావస్య పురుషార్థత్వం న సిధ్యతీత్యాశఙ్క్యాహ.

దేహాదివినిర్ముక్తః స్వరూపేణావస్థిత ఆత్మా అపహతపాప్మత్వాది సత్యసఙ్కల్పత్వ పర్యన్తగుణకః- తస్యహ్యావిర్భావ ఉచ్యతే. కుతః? (ప్రకరణాత్.) "య ఆత్మా అపహతపాప్మా" ౨ ఇతిప్రకృత్యహి "ఏతం త్వేవతే భూయోఽనువ్యాఖ్యాస్యామి"౧ ఇత్యాదినోచ్యతే. అతో ఽపహతపాప్మత్వాదిగుణక స్వరూపస్య కర్మాఖ్యావిద్యాతిరోహితస్య పరంజ్యోతిరుపసమ్పత్త్యా నివృత్తతిరోధానస్యావిర్భావః ప్రతిపాద్యతే.

అ- ౧౫౨. ౫౨౭- సూ.—॥ అవిభాగేనదృష్టత్వాత్ ॥ ౪. ౪. ౪.

సా. ఆవిర్భూతస్వరూపోఽయమ్ముక్తాత్మా స్వాత్మశరీరకం పరం బ్రహ్మ స్వాత్మనోఽప్యాత్మతయా అహం బ్రహ్మాస్మీత్య విభాగేనైవానుభవతి. "ఆత్మేతి తూపగచ్ఛన్తి గ్రాహయన్తి చ"౩ ఇతితథారూపోపాసనేన తథావిధస్వరూపస్య దృష్టత్వాత్. "య ఆత్మని తిష్ఠన్...యస్యాత్మా శరీరమ్ స త ఆత్మా"౪ "తత్త్వమసి"౫ ఇత్యాది ప్రమాణ సిద్ధమేవహ్యుపాసితమ్.

దీ. కిమయంముక్త ఆవిర్భూతస్వరూపః ప్రత్యగాత్మా పరం బ్రహ్మ స్వాత్మనో విభక్తమనుభవతి, - ఉత స్వాత్మనో ప్యాత్మతయా ఽవిభాగేనాహం బ్రహ్మాస్మీతి సంశయః "నిరఞ్జనః పరమం సామ్యముపైతి"౬ "సోఽశ్నుతే సర్వాన్కామాన్ సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి"౭ "ఇదంజ్ఞానముపాశ్రిత్య మమ సాధర్మ్య మాగతాః" ౮

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౯-౩. ౨॥ ఛా-ఉ-౮-౭-౧. ౩॥ బ-సూ-౪-౧-౩.౪॥ మాధ్యన్దినశాఖాయామ్. ౫॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౭. ౬॥ ముణ్డకోప-౩-౧-౩. ౭॥ తై-ఆ- ౨-౧-౨. ౮॥ గీ-౧౪-౨.

పా.— ౧-సిద్ధమిత్యా-౧. ౨-సమ్పద్యని-౧. ౩-ప్యన్తరాత్మతయా -౧.

ఇతి శ్రుతిస్మృతిభ్యః విభక్తమనుభవతీతి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ"౧ "ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమ్ ... తత్త్వమసి"౨ ఇత్యాదినా సామానాధికరణ్యేన "యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్...యస్య పృథివీ శరీరమ్"౩ "య ఆత్మని తిష్ఠన్...యస్యాత్మా శరీరమ్"౪ ఇత్యాదిషు సర్వస్య చిదచిద్వస్తునో బ్రహ్మశరీరతయా బ్రహ్మప్రకారత్వాత్ తత్తద్వస్తుబుద్ధిశబ్దాస్తత్పర్యన్తవిషయా ఇత్యవగమ్య, "ఆత్మేతి తూపగచ్ఛన్తి"౫ ఇతి న్యాయేన స్వాత్మనో ప్యాత్మతయా ఽహం బ్రహ్మాస్మీత్యుపాసనేన యథావస్థిత పరమాత్మాత్మకస్వాత్మనో దృష్టత్వాత్ ముక్తిః స్వాత్మనో ప్యాత్మభూతం బ్రహ్మాహం బ్రహ్మాస్మీత్యవిభాగేనైవానుభవతి.

సూత్రార్థస్తు - అహం బ్రహ్మాస్మీత్యవిభాగేనైవ బ్రహ్మానుభవతి ముక్తః - స్వాత్మనో ప్యాత్మతయోపాసనేన యథావస్థిత పరమాత్మాత్మకస్వరూపస్య దృష్టత్వాత్. సాధర్మ్యశ్రుతిస్తు పరమాత్మశరీరభూతస్య ప్రత్యగాత్మనోఽపహతపాప్మత్వాదిగుణైస్తత్సాధర్మ్యం ప్రతిపాదయతి. "సోఽశ్నుతే సర్వాన్ కామాన్ సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితా"౬ ఇతి బ్రహ్మశరీరతయా బ్రహ్మప్రకారభూతత్వాత్ స్వాత్మభూతేన బ్రహ్మణా సహ తద్గుణాననుభవతీతి వదతి. కామ్యన్త ఇతి కామాః- కల్యాణగుణాః. కల్యాణగుణవిశిష్టం బ్రహ్మానుభవతీత్యర్థః.

అ-౧౫౩. ౫౨౮-సూ.—॥ బ్రాహ్మేణ జైమినిరుపన్యాసాదిభ్యః॥ ౪. ౪. ౫.

సా. అస్య స్వరూపావిర్భావః (బ్రాహ్మేణ) అపహతపాప్మత్వాది గుణకస్వరూపేణ. తే హి బ్రహ్మగుణాః ప్రత్యగాత్మనోఽపి స్వాభావికా గుణా ఇతి "య ఆత్మాఽపహతపాప్మా"౭ ఇత్యాదిభ్యః (ఉపన్యాసాదిభ్యః) అవగమ్యతే. తథైవ "జక్షత్ క్రీడన్ రమమాణః"౮ ఇత్యాదిసూచ్యత ఇతి జైమినేర్మతమ్.

౧॥ ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౭. ౩॥ బృ-ఉ-౫-౭-౩. ౪॥ మాధ్యన్దినపాఠే. ౫॥ బ్ర-సూ-౪-౧-౩. ౬॥ తై-ఆ-౨-౧-౨. ౭॥ ఛా-ఉ-౮-౭-౧. ౮॥ ఛా-ఉ-౮-౧౨-౩.

పా.— ౧-శరీరత్వరూప బ్రహ్మప్రకారతయా-పా. ౨-ఉపన్యాసాదేవ-౩.

దీ. కిం జీవస్య స్వాభావికం రూపమపహతపాప్మత్వాది గుణకమ్? ఉత చైతన్యమాత్రమ్? ఉతోభయమితి సంశయః. అపహతపాప్మత్వాదిగుణకమితి ప్రథమః పక్షః- "య ఆత్మాఽపహతపాప్మా"౧ ఇతి ప్రతిపాదనాత్. చైతన్యమాత్రమితి ద్వితీయః పక్షః- "ఏవం వా అరేఽయమాత్మాఽనన్తరోఽబాహ్యః కృత్స్నః ప్రజ్ఞానఘన ఏవ"౨ "విజ్ఞానఘన ఏవ"౩ ఇత్యవధారణాత్. రాద్ధాన్తస్తు - జ్ఞానస్వరూపస్యైవాపహత పాప్మత్వాది గుణకత్వప్రతిపాదనా దవిరోధాచ్చోభయం స్వరూపమ్. నచ * విజ్ఞానఘన ఏవేత్యవధారణం గుణాన్తరాసహమ్, యథా సైన్ధవఘనస్య *రసఘన ఏవేత్యవధారణేఽపి [1]రసాశ్రయద్రవ్యం రూపస్పర్శాదిగుణాన్తరం [2]చ సహతే. *రసఘన ఏవేత్యవధారణం తు రసవత్ [3]ద్రవ్యాన్తరస్వభావవ్యావృత్తిపరమ్. ద్రవ్యాన్తరాణాం హి హ్యైకదేశే రసవత్త్వమ్, సైన్ధవఘనస్య తు [4]సర్వత్ర. ఏవమత్రా[5]పి జడవస్తువ్యావృత్త్యా స్వస్వభావస్య సగుణస్యాత్మనః స్వప్రకాశతావధారణం * విజ్ఞానఘన ఏవేతి క్రియతే.

సూత్రార్థస్తు- (బ్రాహ్మేణ) అపహతపాప్మత్వాదినా స్వరూపావిర్భావః. అపహతపాప్మత్వాదయో దహరవాక్యే బ్రహ్మగుణాశ్శ్రుతాః. (ఉపన్యాసాదిభ్యః) తేషాం బ్రహ్మగుణానాం ప్రత్యగాత్మన్యపి "య ఆత్మాఽపహతపాప్మా"౧ ఇత్యాదినోపన్యాసాత్. ఆదిశబ్దాత్ "జక్షత్క్రీడన్రమమాణః"[6] ఇత్యాదిభ్యోఽపి సత్యసఙ్కల్పత్వాదయోఽవగమ్యన్త ఇతి జైమినిరాచార్యో మన్యతే.

౫౭౯-సూ.— || చితితన్మాత్రేణ తదాత్మకత్వాదిత్యౌడులోమిః||

సా. "విజ్ఞానఘన ఏవ"౩ ఇత్యవధారణాత్ విజ్ఞానమాత్రం స్వరూపమిత్యౌడులోమిః.

దీ. చైతన్యమాత్రేణ స్వరూపావిర్భావః *విజ్ఞానఘన ఏవేతి తదాత్మకత్వావధారణాదిత్యౌడులోమిరాచార్యో మన్యతే.

౧|| ఛా-౮-౭-౨-౧. ౨||బృ-ఉ-౬-౫-౧౩. ౩||
౪|| ఛా-౮-౭-౧౨-౩.

పా.— ౧-నద్రవ్యంరూప-పా. ౨-చనసహతే-పా. ౩-భిన్నరస-పా. ౪-సర్వత్రైకరస-పా. ౫-వ్యచిద్వస్తు-పా. ౬-స్వరూపేణేత్యౌడు-పా.

౫౩౦-సూ.—॥ఏవమప్యుపన్యాసాత్పూర్వభావాదవిరోధం బాదరాయణః॥.౪. ౪. ౭

సా. *విజ్ఞానఘన ఏవేతి స్వప్రకాశస్యాత్మస్వరూప ఇత్యవగతేఽపి "య ఆత్మాఽపహతపాప్మా"౧ ఇత్యుపన్యాసాదినా పూర్వేషామపహతపాప్మత్వాదీనామపి సద్భావావగమాదుభయశ్రుత్యవగతోభయస్వరూపస్య పరస్పరవిరోధాభావాద్రూపద్వయం నాన్యోన్యపరిహారీత్యుభయరూపసముచ్చయం భగవాన్ బాదరాయణో మేనే.

దీ. (ఏవమ్)-విజ్ఞాన[1]స్వరూపస్యైవ. స్వప్రకాశస్వరూపస్యైవ పూర్వేషామపహతపాప్మత్వాది సత్యసఙ్కల్పత్వపర్యన్తానామపి "య ఆత్మాఽపహతపాప్మా"౧ ఇత్యుపన్యాసాత్సద్భావావగమాదుభయోస్స్వరూపయోరవిరోధం భగవాన్బాదరాయణో మన్యతే. ఉభయశ్రుత్యవగతస్యేతరేతరవిరోధాభావాన్నాన్యతరబాధే ప్రమాణమస్తీత్యభిప్రాయః.

అ-౧౫౪. ౫౩౧-సూ-॥ సఙ్కల్పాదేవతచ్ఛ్రుతేః॥ ౪. ౪. ౮.

సా. "స యది పితృలోకకామః"౨ ఇత్యాదినాఽవగతాః[2]పిత్రాదయః "సఙ్కల్పాదేవాస్య"౨ ఇతి శ్రుతేస్సఙ్కల్పాదేవ భవన్తి. యథా పరమపురుషస్య లీలాప్రవృత్తస్య దశరథవసుదేవాదయస్సఙ్కల్పాదేవ భవన్తి; ఏవమేవ పరమపురుషలీలాన్తర్గతస్య ముక్తస్యాపి తదుపకరణభూతాః పిత్రాదయస్సఙ్కల్పాదేవ భవన్తీత్యర్థః.

దీ. "పరం జ్యోతిరుపసమ్పద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే స ఉత్తమః పురుషః స తత్ర పర్యేతి జక్షత్క్రీడన్రమమాణః స్త్రీభిర్వా యానైర్వా జ్ఞాతిభిర్వా"౩ ఇత్యాదిరామ్నాయతే. కిమేతే జ్ఞాత్యాదయో ముక్తస్య సఙ్కల్పాదేవ భవన్తి? ఉత ప్రయత్నాన్తరసవ్యపేక్షాత్సఙ్కల్పాదితి సంశయః. లోకే[3] రాజాదీనాం సత్యసఙ్కల్పత్వేన వ్యవహ్రియమాణానామపి కార్యే ప్రయత్నాన్తరసాపేక్షత్వాదస్య

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౭-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౮-౨-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౮-౧౨-౩.

పా.— ౧-ఘనస్వరూప-పా. ౨ - జ్ఞాత్యాదయః - ౨. ౩ - రాజ్ఞాం సత్యసఙ్కల్పానామపి కార్యే-పా.

నాస్య ముక్తస్యాపి తథైవ సాపేక్షత్వాదితి పూర్వపక్షః. * సఙ్కల్పాదేవేత్యవధారణమ్ * విజ్ఞానఘన ఏవేతివద్భవిష్యతి. రాద్ధాన్తస్తు - "సఙ్కల్పాదేవాస్య పితరస్సముత్తిష్ఠన్తి"౧ ఇత్యవధారణాన్నాన్యాపేక్షత్వమ్. న చేహ సత్యకామత్వాద్యుపన్యాసవత్ ముక్తస్యాన్యాపేక్షత్వే ప్రమాణమస్తి. లోకే సత్యసఙ్కల్పత్వాభావాదేవ ప్రయత్నాన్తరాపేక్షత్వమ్. న హి పరమపురుషవ్యతిరిక్తః కశ్చిత్సత్యసఙ్కల్పోఽస్తి. ముక్తశ్చ తత్ప్రసాదాత్తత్సామ్యముపగతస్తథైవ. సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతమ్. [౧౦

౫౩౨- సూ-॥ అత ఏవ చానన్యాధిపతిః॥- ౪.౪.౯.

సా. (అత ఏవ) "అపహతపాప్మా... సత్యసఙ్కల్పః"౨ ఇత్యాదిశ్రుతేః, స కదాచిదపి కర్మాధీనోఽయమ్.

దీ. (అతః) - శ్రుతేరేవ ముక్తోఽనన్యాధిపతిశ్చ. ౧అనన్యాధిపతిత్వమ్-కర్మానధీనత్వమ్. "అపహతపాప్మా... సత్యసఙ్కల్పః"౨ [౧౫
ఇతి శ్రూయతే; అతోఽనన్యాధిపతిః.

అ. ౧౫౫. ౫౩౩-సూ.॥ అభావం బాదరిరాహ హ్యేవమ్॥ ౪. ౪.౧౦.

సా. తస్య దేహేన్ద్రియాద్యుపకరణాభావం బాదరిర్మేనే "న హ వై సశరీరస్య"౩ ఇత్యాదిశ్రుతేస్తదభావమాహ.

దీ. కిం ముక్తస్య శరీరేన్ద్రియాద్యస్తి? ఉత న? అథ యథా [౨౦
సఙ్కల్పమస్తి చ నేతి చ సంశయః. "న హ వై సశరీరస్య సతః ప్రియాప్రియయోరపహతిరస్తి అశరీరం వావ సన్తం న ప్రియాప్రియే స్పృశతః"౩ ఇతి ముక్తస్యాశరీరత్వశ్రవణాన్నాస్త్యేవేత్యేకః పక్షః. "స ఏకధా భవతి త్రిధా భవతి"౪ ఇతి సశరీరత్వశ్రుతేః అశరీరత్వశ్రుతిః కర్మగృహీతశరీరవిషయేతి శరీరేన్ద్రియాద్యస్త్యేవేతి ద్వితీయః పక్షః. రాద్ధాన్తస్తు - "మనసైతాన్కామాన్పశ్యన్రమతే య ఏతే బ్రహ్మ

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౨-౧. ౨॥ ఛా- ఉ- ౮-౭- ౧. ౩॥ ఛా- ఉ-౮- ౧౨- ౧.
౪॥ ఛా-ఉ-౭- ౨౬-౨.

పా. — ౧-అనన్యాధిపతిత్వం-కర్మానధీన-పా. ౨-ఇత్యాదిభిస్సహ-౩.

భోగ”[౧]ఇత్యశరీరస్యైవభోగశ్రుతేః, “సఏకధాభవతిత్రిధాభవతి”[౨] ఇతిశ్రుతేశ్చ యథాసఙ్కల్పమస్తిచనచేతి. సూత్రార్థస్తు-శరీరాభావంబాదరిర్మేనే, ఏవమాహహిశ్రుతిః“అశరీరంవావసన్తమ్”[౩] ఇతి·[౫

౫౩౪- సూ-॥ భావంజైమినిర్వికల్పామననాత్॥ ౪· ౪· ౧౧·

సా. “ ఏకధాభవతి”[౨] ఇత్యాదినాదేహేన్ద్రియాదిభిర్వివిధతాశ్రుతేః, దేహాద్యుపకరణ సద్భావంజైమినిర్మేనే.

దీ. శరీరాదిభావంజైమినిర్మేనే. కుతః? (వికల్పామననాత్) వివిధః కల్పః-వికల్పః· “సఏకధాభవతిత్రిధాభవతి”[౨]ఇత్యాదినా[౧౦ ముక్తస్యహి [1] వివిధకల్పనమామ్నాయతే. ఆత్మనఏకరూపస్యాచ్ఛేద్యస్య వైవిధ్యాసమ్భవాచ్ఛరీరద్వారేణైవహి విజ్ఞాయతేవైవిధ్యమ్·

౫౩౫ - సూ-॥ ద్వాదశాహవదుభయవిధం బాదరాయణోఽతః॥

సా. ఉభయశ్రుతేస్సశరీరత్వ [2]మశరీరత్వఞ్చేచ్ఛాతః. యథా, ద్వాదశాహో ఉభయశ్రుతేస్సత్రమహీనశ్చభవతి. [౧౫

దీ. (అతః)-ఉభయశ్రుతేరిచ్ఛాతః, (ఉభయవిధమ్)-శరీరవత్త్వమశరీరత్వంచ భగవాన్బాదరాయణోమేనే. (ద్వాదశాహవత్) యథా ద్వాదశాహఉభయశ్రుతేస్సత్రమహీనంచ· “ద్వాదశాహమృద్ధికామా ఉపేయుః ”[౪]ఇతిసత్రంభవతి. “ద్వాదశాహేనప్రజాకామంయాజయేత్ ”[౫]ఇత్యహీనమ్. [౨౦

౫౩౬ -సూ-॥ తన్వభావేసన్ధ్యవదుపపత్తేః॥ ౪. ౪· ౧౩·

సా. స్వేనైవసృష్ట తన్వాద్యభావే, స్వప్నే “ అథరథాన్ రథయోగాన్ పథస్సృజతే”[౬] ఇతిపరమపురుష సృష్టైర్భోగవత్,ముక్తోపి పరమపురుషసృష్టైరేవలీలారసంభుఙ్క్తే.

దీ· స్వేనైవసృష్టతనుప్రభృత్యుపకరణాభావే పరమపురుషసృష్టైరుపకరణైర్భోగోపపత్తేః స్సత్యసఙ్కల్పోపి స్వయంనసృజతి·

౧॥ఛా-ఉ-౮-౧౨-౫. ౨॥ఛా-ఉ-౭-౨౬-౨. ౩॥ ఛాం-ఉ-౮-౧౨-౧.
౪॥ ౫॥ ౬॥బృ-ఉ-౬-౩-౧౦.

పా.—— ౧-వికల్ప ఆమ్నా-౧. ౨-అశరీరత్వ-౨-న.

(సద్ధ్యవత్) యథాస్వప్నే "అథరథాన్"౧ ఇత్యారభ్య "సహి కర్తా"౧ ఇతి "యఏషసుప్తేషు"౨ ఇత్యారభ్య "తమునాత్యేతి కశ్చన"౨ ఇతిచేశ్వర సృష్టైరుపకరణై ర్జీవో భుఙ్క్తే;- తథాముక్తోపి [౫ లీలాప్రవృత్తైశ్వరసృష్టైః పితృలోకాదిభిర్లీలారసం భుఙ్క్తే.

౫౩౭ - సూ ॥ భావేజాగ్రద్వత్॥ ౪. ౪. ౧౪.

సా. స్వేనైవసృష్టో పకరణభావే జాగ్రత్పురుషవత్ భుఙ్క్తే.

దీ. స్వసఙ్కల్పసృష్టతను ప్రభృత్యుపకరణ సద్భావే జాగ్రత్పురుషభోగవన్ముక్తో లీలారసం భుఙ్క్తే. పరమపురుషోపి దశరథవసుదేవాది పితృలోకాదికమాత్మనా సృష్ట్వా తైర్మనుష్యధర్మైర్లీలారసం భుఙ్క్తే. తథాముక్తశ్చ సత్యసఙ్కల్పత్వాత్ పరమపురుషలీలాన్తర్గతస్వపితృలోకాదికం స్వయమేవ సృష్ట్వా తైర్లీలారసమనుభవతి.

౫౩౮-సూ.—॥ప్రదీపవదావేశస్తథాహిదర్శయతి॥ — ౪.౪.౧౫.

సా. ఏకదేశస్థితస్యాపిస్వప్రభారూపజ్ఞానవ్యాప్త్యా సర్వానుభవస్సిద్ధ్యతి [౧౫ "వాలాగ్రశతభాగస్య"౩ ఇత్యారభ్య, "సచానన్త్యాయకల్పతే"౩ ఇతిహిదర్శయతి.

దీ. నన్వాత్మాణుపరిమాణ ఇత్యుక్తమ్ - కథమనేకశరీరేష్వేకస్యాణో రాత్మాభిమాన సమ్భవ ఇత్యత్రాహ.

యథా, ప్రదీపస్యైకస్యైకదేశవర్తిన స్స్వయా ప్రభయాఽనేకదేశప్రవేశః- తద్వదాత్మనోప్యేకదేశస్థస్యస్వప్రభారూపేణ[౨౦ జ్ఞానేన సర్వదేహేషు యథాసఙ్కల్ప మాత్మాభిమానానుగుణా వ్యాప్తిస్సమ్భవతి. యస్త్వేకస్మిన్దేహే హృదయాదిదేశే వర్తమానస్యాణోరపి సర్వస్మిన్దేహేఽహమిత్యభిమానానుగుణ వ్యాప్తిస్స్వప్రభారూపచైతన్యేన - తద్వత్. తథాదర్శయతిహిశ్రుతిః "వాలాగ్రశతభాగస్య శతధాకల్పితస్యచ। భాగోజీవస్సవిజ్ఞేయస్సచానన్త్యాయక[౨౫ ల్పతే"౩ ఇతి. ప్రత్యగాత్మనోహ్యణుత్వమేవస్వరూపమితి సూత్రకారమతమ్, "నాణురతచ్ఛ్రుతేరితిచేన్నేతరాధికారాత్"౪ ఇతిపరస్యైవమహత్త్వవచనాత్.

౧॥ బృ-ఉ-౬-౩-౧౦. ౨॥కఠోప-౨-౫-౮. ౩॥
౪॥ బ్ర-సూ-౨-౩-౨౨.

౪౦ ౧౫౫. ౫ అభావాధి. ౭ సూ-స్వాప్యయ...॥౫౩౯॥ ౪. ౪. ౧౬.
౧౫౬. ౬ జగద్వ్యాపారవర్జాధి. ౧ సూ - జగద్...॥ ౫౪౦॥ ౪. ౪. ౧౭.

౫౩౯-సూ.—॥స్వాప్యయసమ్పత్త్యోరన్యతరాపేక్షమావిష్కృతంహి॥—౪.౪.౧౬.

సా. "ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్వక్తో న బాహ్యం కిఞ్చన వేద నాన్తరమ్"౧ ఇతి వేదనాభావవచనం సుషుప్తిమరణయోరన్యతరాపేక్షమిత్యుక్తమ్. "నాహ ఖల్వయమేవం సంప్రత్యాత్మానం జానాత్యయమహమస్మి"౨ ఇత్యాదినా సుషుప్త్యాదావకిఞ్చిజ్జ్ఞత్వమావిష్కృతంహి.

దీ. నను పరం బ్రహ్మ ప్రాప్తస్యాన్తర బాహ్యజ్ఞానలోపం దర్శయతి శ్రుతిః "ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సమ్పరిష్వక్తో న బాహ్యం కిఞ్చన వేద నాన్తరమ్"౧ ఇతి. తత్కథం ముక్తస్య జ్ఞానానన్త్యముచ్యత ఇత్యత్రాహ.

నేదముక్తవిషయమ్. సుషుప్తిమరణయోరన్యతరాపేక్షమ్. ఆవిష్కృతంహి శ్రుత్యా సుషుప్తిమరణయోర్నిస్సమ్బోధత్వమ్, మోక్షదశాయాం సర్వజ్ఞత్వం చ. సుషుప్తౌ తావత్ "నాహ ఖల్వయమేవం సమ్ప్రత్యాత్మానం జానాత్యయమహమస్మీతి నో [౧౫] ఏవేమాని భూతాని వినాశమేవాపీతో భవతి"౨ ఇతి. వినాశమ్- అదర్శనమిత్యర్థః. మరణే చ "ఏతేభ్యో భూతేభ్యస్సముత్థాయ తాన్యేవానువినశ్యతి"౩ ఇతి. వినశ్యతి- న పశ్యతీత్యర్థః. మోక్షే తు "స వా ఏష దివ్యేన చక్షుషా మనసైతాన్కామాన్పశ్యన్రమతే య ఏతే బ్రహ్మలోకే"౪ ఇతి "సర్వం హ పశ్యః పశ్యతి సర్వమాప్నోతి సర్వశః"౫ [౨౦] ఇతి చ.

అ-౧౫౬. ౫౪౦-సూ. —॥జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ॥- ౪.౪.౧౭.

సా. అపహతపాప్మత్వాదిసత్యసఙ్కల్పత్వపర్యన్తం ముక్తస్య జగజ్జన్మాదికారణత్వవర్జమ్. "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే"౬ ఇత్యారభ్య "తద్బ్రహ్మ"

౧॥ బృ-ఉ-౬-౩-౨౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౮-౧౧-౨ ౩॥ బృ-ఉ-౬-౫-౧౩.
౪॥ ఛా-ఉ-౮-౧౨-౫. ౫॥ ఛా-ఉ-౭-౨౬-౨. ౬॥ తై-భృగు- ౧.

ఇత్యాది జగత్సృష్ట్యాది పరస్యైవేతి ప్రకరణాదవగమ్యతే. సృష్ట్యాది ప్రకరణేషు ముక్తస్యాసన్నిహితత్వాచ్చ. ముక్తస్యాతిరోహితస్వరూపస్యాऽనవధికాతిశయానన్దపరిపూర్ణబ్రహ్మానుభవ ఏవ. బ్రహ్మణోऽపి జగద్వ్యాపారో లీలామాత్రమితి 'లోకవత్తు లీలా కైవల్యమ్''౧ ఇత్యుక్తమ్.

దీ. కిం ముక్తస్య భోగః, నిఖిలహేయప్రత్యనీక కల్యాణైకతాన సకలేతర విలక్షణానవధికాతిశయానన్దమహావిభూతిరూప పరబ్రహ్మాऽనుభవ ఏవ! ఉత జగత్సృష్ట్యాది జగన్నియమనరూపలీలాऽపీతి సంశయః. "నిరఞ్జనః పరమం సామ్యముపైతి''౨ ఇత్యాదిశ్రుతేర్జగన్నియమనరూపలీలాపీతి పూర్వపక్షః. రాద్ధాన్తస్తు "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే''౩ "సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్''౪ "బ్రహ్మ వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్''౫ "ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్''౬ "ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీత్''౭ ఇత్యాదిషు పరం బ్రహ్మ ప్రకృత్యైవ జగద్వ్యాపారశ్శ్రూయతే. తత్ర తత్ర ప్రకరణే న ముక్తస్య సన్నిధిరప్యస్తి. అతో జగన్నియమనరూపధురావర్జం "సోऽశ్నుతే సర్వాన్ కామాన్ సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితా''౮ "స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనన్దః శ్రోత్రియస్య చాకామహతస్య''౯ ఇత్యనవధికాతిశయానన్దబ్రహ్మానుభవే ముక్తస్య సామ్యమ్. బ్రహ్మ హి స్వస్య పరస్య చానుభూయమానమవిశేషేణానవధికాతిశయానన్దం భవతి, ఆనన్దస్వరూపత్వాऽవిశేషాత్. సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతమ్.

౫౪౧ - సూ ॥ ప్రత్యక్షోపదేశాదితి చేన్నాధికారికమణ్డలస్థోక్తేః॥౪.౪.౧౮.

సా. "ఇమాన్లోకాన్ కామాన్నీ కామరూప్యనుసఞ్చరన్''౧౦ ఇత్యుపదేశాజ్జగద్వ్యాపారోऽస్తీతి చేత్. న, హిరణ్యగర్భాద్యాధికారికమణ్డలస్థభోగోక్తేః. న హి తత్ర నియమనం శ్రుతమ్.

దీ. ప్రత్యక్షమ్ - శ్రుతిః "తస్య సర్వేషు లోకేషు కామచారో భవతి''౧౧ "ఇమాన్లోకాన్ కామాన్నీ కామరూప్యనుసఞ్చరన్''౧౦ ఇత్యా

౧॥ బ్ర-సూ-౨-౧-33. ౨॥ ముణ్డకోప-3-౧-3. 3॥ తై- భృగు - ౧. ౪॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧. ౫॥ బృ-ఉ-3-౪-౧౦. ౬॥ ఐతరేయోప-౧-౧. ౭॥ మహోపనిషది. ౮॥ తై - ఆ-౨- ౧-౨. ౯॥ తై-ఆ-౨ - ౮ - ౪. ౧౦॥ తై - భృగు - ౧౦ - ౫. ౧౧॥ ఛా-ఉ-౭-౨౫-౨.

దిశ్రుత్యా ముక్తస్య జగద్వ్యాపారోపదేశాత్సోఽపీతిచేత్. తన్న (ఆధికారికమణ్డలస్థోక్తేః); ఆధికారికాః - పరమపురుషేణ లోకనియమనాధికారే నియుక్తాః హిరణ్యగర్భాదయః. మణ్డలాని- తేషాంలోకాః. తత్స్థభోగేషు ముక్తస్య యదీచ్ఛా వర్తతే-తత్రతత్ర యథాకామం పరమపురుషానుగ్రహేణ వర్తమానస్తత్రస్థాన్భోగాన్భుఙ్క్తే ఇతి తయా శ్రుత్యోక్తేః* కామాన్నీ* కామచారోభవతీతి హిశ్రూయతే [1]నని యుక్తః ఇతి.

౫౪౨-సూ-|| వికారావర్తిచ తథాహిస్థితిమాహ || ౪. ౪. ౧౯.

సా. వికారాసంస్పృష్ట పరిపూర్ణ పరబ్రహ్మానుభవ ఏవ తస్య సుఖమ్. తథా స్య స్థితిః. "రసో వై సః రసం హ్యేవాయం లబ్ధ్వాఽనన్దీభవతి" [1] ఇత్యాహ.

దీ. ఉత్పత్త్యాదివికారవర్తి హేయమిశ్రో ఽత్యల్పశ్చ కథం ముక్తస్య భోగో భవతి, యదిచాతస్సర్వేషు లోకేషు కామచార ఉచ్యత ఇత్యత్రాహ.

దీ. చశబ్దోఽవధారణే. ఉత్పత్త్యాది వికారేషు న వర్తత ఇతి వికారావర్తి - [2]పరంబ్రహ్మైవ. నిర్ధూతనిఖిలవికారం నిఖిలహేయప్రత్యనీక కల్యాణైకతానం నిరతిశయానన్దం పరబ్రహ్మ సవిభూతి సకలకల్యాణగుణం ముక్తస్య భోగ్యమ్. తద్విభూత్యన్తర్గతత్వేన వికారవర్తినాం లోకానామపి ముక్తభోగ్యత్వమ్. తథాహి పరస్మిన్బ్రహ్మణి ముక్తస్యానుభవితృత్వేన స్థితిమాహ శ్రుతిః. "యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నదృశ్యేఽనాత్మ్యేఽనిరుక్తేఽనిలయనేఽభయం ప్రతిష్ఠాం విన్దతే అథ సోఽభయం గతో భవతి" [2] "రసో వై సః రసం హ్యేవాయం లబ్ధ్వాఽనన్దీ భవతి" [1] బ్రహ్మనిష్ఠో బ్రహ్మైవ లబ్ధ్వాఽనన్దీ భవతీత్యర్థః. బ్రహ్మహి నిరతిశయానన్దస్వరూపం నిరతిశయకల్యాణానన్తగుణకమనన్తమహావిభూతి చ. తత్ర సవిభూతికబ్రహ్మానుభవాయ విభూత్యేకదేశభూతలోకేషు సఞ్చరతస్తత్ర తత్ర కామచారో భవతీత్యుచ్యతే.

౧|| తై ఆ-౨ ౭-౧. ౨|| తై-౨-౭-౭-౨.

పా — ౧-నని యమయతీతి-౧. ౨-పరంబ్రహ్మైవాస్య ముక్తస్య భోగః తథాహి-౨.

౫౪౩-సూ॥ దర్శయతశ్చైవం ప్రత్యక్షానుమానే॥- ౪. ౪. ౨౦.

సా. ఉక్తమర్థంశ్రుతిస్మృతీచదర్శయతః "తస్మాద్వాఏతస్మాదాత్మనఆకాశస్సంభూతః"౧ "ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనే"౨ ఇత్యాదికాశ్రుతయః. స్మృతిరపి [౫
"అహంసర్వస్యప్రభవఃమత్తస్సర్వం ప్రవర్తతే"౩ ఇతి.

దీ. ఉత్పత్త్యాదిజగన్నియమనం పరస్యైవ; ముక్తస్యతుపరబ్రహ్మానుభవఏవభోగ ఇత్యుక్తమేవార్థం (ప్రత్యక్షానుమానే)- శ్రుతిస్మృతీదర్శయతః "తస్మాద్వాఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సమ్భూతః"౧ "భీషాస్మాద్వాతఃపవతే"౪ "ఏతస్యవా అక్షరస్యప్రశాసనేగార్గిసూర్యాచన్ద్రమసౌవిధృతౌతిష్ఠతః"౨ ఇత్యాదికాశ్రుతయః, స్మృతిరపి "అహం సర్వస్యప్రభవః"౩ "అహంసర్వస్యజగతః ప్రభవః ప్రళయస్తథా"౫ "విష్టభ్యాహమిదంకృత్స్నమేకాంశేనస్థితోజగత్"౬ "మత్తస్సర్వం ప్రవర్తతే"౩ "సోఽభిధ్యాయశరీరాత్స్వాత్సిసృక్షుర్వివిధాః ప్రజాః"౭ "ప్రశాసితారంసర్వేషామ్"౮ ఇత్యాదికాపరవిషయా. [౧౫
"అథాకామయమానో యోఽకామోనిష్కామ ఆప్తకామ ఆత్మకామః"౯ ఇత్యాదికాశ్రుతయః. స్మృతిరపి "ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమహమ్...ఆస్థితస్సహియుక్తాత్మామామేవానుత్తమాంగతిమ్... వాసుదేవస్సర్వమితి సమహాత్మాసుదుర్లభః"౧౦ "మాంచయోఽవ్యభిచారేణభక్తియోగేనసేవతే।సగుణాన్సమతీత్యైతాన్బ్రహ్మభూయాయకల్పతే॥బ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠాహమమృతస్యావ్యయస్యచ । శాశ్వతస్యచ ధర్మస్యసుఖస్యైకాన్తికస్యచ"౧౧ ఇత్యాదికాముక్తవిషయా.

౫౪౪-సూ॥ భోగమాత్రసామ్యలిఙ్గాచ్చ॥- ౪.౪.౨౧.

సా. "సోఽశ్నుతే సర్వాన్ కామాన్ సహబ్రహ్మణావిపశ్చితా"౧౫ ఇతిబ్రహ్మానుభవరూప (భోగమాత్రసామ్యలిఙ్గాచ్చ.) [౨౫

దీ. "సోఽశ్నుతేసర్వాన్కామాన్సహబ్రహ్మణావిపశ్చితా" ౧౨ ఇతిముక్తస్య బ్రహ్మానుభవభోగమాత్ర బ్రహ్మసామ్యవచనాల్లిఙ్గాచ్చ జగద్వ్యాపారవర్జమితినిశ్చీయతే.

౧॥తై-ఆ-౨-౧-౨. ౨॥బృ-ఉ-౫-౮-౯. ౩॥గీ-౧౦-౮. ౪॥తై-ఆ-౨-౮-౧. ౫॥గీ-౭-౬. ౬॥గీ-౧౦-౪౨. ౭॥మనుస్మృ-౧-౮. ౮॥ మనుస్మృ-౧౨-౧౨౨. ౯॥బృ-ఉ-౬-౪-౬. ౧౦॥ గీ-౭-౧౭. ౧౧॥ గీ-౧౪-౨౭. ౧౨॥తై-ఆ-౨-౧-౨.

౫౪౫-సూ॥ అనావృత్తిశ్శబ్దాదనావృత్తిశ్శబ్దాత్ ॥- ౪.౪.౨౨.

సా. "సఖల్వేవంవర్తయన్ యావదాయుషం బ్రహ్మలోకమభిసంపద్యతే నచపునరావర్తతే"౧ఇతిశబ్దాత్ నివృత్తసమస్తతిరోధానః ఆవిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణగణః, అనవధికాతిశయానన్దం పరంబ్రహ్మానుభవతి నచపునరావర్తతే[౫ ఇతినిశ్చీయత ఇతిసర్వం సమఞ్జసమ్.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశ్రీవేదాన్తసారే,

చతుర్థస్యాధ్యాయస్యచతుర్థఃపాదః.

దీ· యదినియన్తృత్వంపరస్యైవ - ఏవంతర్హిస్వతన్త్రత్వేనముక్తంపరః కదాచిత్పునరావర్తయిష్యతీత్యాశఙ్క్యాహ. [౧౦

అస్యముక్తస్యా నావృత్తిశ్శబ్దాదవగమ్యతే· యథా "యతో వా ఇమానిభూతానిజాయన్తే"౨"సోఽకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి"౩"యఃపృథివీమన్తరోయమయతి"౪"యఆత్మానమన్తరోయమయతి"౫ ఇతిశబ్దాత్పరమపురుషస్యస్రష్టృత్వం నియన్తృత్వం చావగమ్యతే;- తథా "ఏతేనప్రతిపద్యమానా ఇమంమానవమావర్తం నావర్తన్తే" ౬ "సఖల్వేవంవర్తయన్యావదాయుషం బ్రహ్మలోకమభిసమ్పద్యతే నచపునరావర్తతే"౧"మాముపేత్యపునర్జన్మ దుఃఖాలయమశాశ్వతమ్। నాప్నువన్తిమహాత్మానస్సంసిద్ధింపరమాంగతాః॥ ఆబ్రహ్మభవనాల్లోకాఃపునరావర్తినోఽర్జున। మాముపేత్యతు కౌన్తేయ పునర్జన్మనవిద్యతే"౭ "ఇదంజ్ఞానముపాశ్రిత్య మమసాధర్మ్య [౨౦ మాగతాః। సర్గేపినోపజాయన్తే ప్రళయేనవ్యథన్తిచ"౮ ఇతిశబ్దాదేవైనంకదాచిదపినావర్తయతీత్యవగమ్యతే. సూత్రావృత్తిస్తుశాస్త్రపరిసమాప్తింద్యోతయతీతి సర్వంసమఞ్జసమ్·

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశ్రీవేదాన్తదీపే,

చతుర్థస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః· [౨౫

శాస్త్రంచపరిసమాప్తమ్.

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౧౫-౧. ౨॥ తై-భృగు-౧. ౩॥ తై-ఆ-౨-౬-౨. ౪॥ బృ-ఉ-౫-౭-౩. ౫॥ మాధ్యన్దినశాఖాయామ్. ౬॥ ఛా-ఉ-౪-౧౫-౬. ౭॥ గీ-౮-౧౫. ౮॥ గీ-౧౪-౨.

27-3-85.

పుట-సంఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాద సం.	సూత్ర-సం. శాస్త్రాదితః	సూత్ర-సం. ప్రకృతపాదాదితః	అధికరణానామ్ నామ.	అధికరణానామ్ ప్రకృతపాదాదితః-సం.	అధికరణానామ్ శాస్త్రాదితః-సం.	విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః.	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః.
౯	౧	౧	౧	౧	జిజ్ఞాసాధి	౧	౧			పరీక్ష్య లోకాన్	ము-ఉ-౧-౨-౧౨
౧౧	,,	,,	౨	౨	జన్మాద్యధి	౨	౨	యతో వా ఇ	తై-ఉ-భృ-౧	యతో వా ఇమాని	తై-ఉ-భృగు-౧
౧౭	,,	,,	౩	౩	శాస్త్రయోన్యధి	౩	౩	యతో వా ఇ	తై-ఉ-భృ-౧	యతో వా ఇమాని	,,
౧౭	,,	,,	౪	౪	సమన్వయాధి	౪	౪			ఆనన్దో బ్రహ్మేతి యదేష ఆకాశః యతో వాచో నివ	తై-ఉ-భృ-౬ తై-ఉ-ఆ-౭-౧ ,, ౪-౧
౧౯	,,	,,	౫	౫	ఈక్షత్యధి	౫	౫	యేనాశ్రుతం శ్రు యథా సోమ్య	ఛా-ఉ-౬-౧-౩ ,, ౬-౧-౪	తదైక్షత బహు సదేవ సోమ్యేద	ఛా-ఉ-౬-౨-౩ ,, ౬-౨-౧
౨౦	,,	,,	౬	౬	,,	,,	౫	తత్తేజ ఐక్షత తదైక్షత బహు	,, ౬-౨-౩ ,, ౬-౨-౩	ఐతదాత్మ్యమ్ అనేనైవ జీవేన తత్సృష్ట్వా తదేవా	,, ౬-౮-౭ ,, ౬-౩-౩ తై-ఉ-ఆ-౬-౨
౨౦	,,	,,	౭	౭	,,	,,	౫			తస్య తావదేవ చిర	ఛా-ఉ-౬-౧౪-౨
౨౧	,,	,,	౮	౮	,,	,,	౫			తత్త్వమసి శ్వేత	,,౬-౮-౭...౧౬
౨౧	,,	,,	౯	౯	,,	,,	౫			యేనాశ్రుతం శ్రుత	,, ౬-౧-౩

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయ సం	పాద సం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			శ్రీభాష్యరీత్యా	శాఙ్కరభాష్యరీత్యా	నామ.	ప్రకృత పాదాధికః-సం	శ్రీభాష్యరీత్యా అధికరణసం	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః
౨౧	౧	౧	౧౦	౧౦	ఈక్షత్యధి	౫	౫	ఆత్మా వా తస్మాద్వా స కారణం కర	ఐ-ఉ-౧-౧-౧ తై-ఉ-ఆ-౧- శ్వే-ఉ-౬-౯	స్వప్నాన్తమ్మే ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సుషుప్తః	ఛా-ఉ-౬-౮-౧ బృ-ఉ-౬-౩-౨౧ ,, ౬-౩-౧౯
౨౨	,,	,,	౧౧	౧౧	,,	,,	౫	 ఆత్మతః సదేవ - 	 ఛా-ఉ-౭-౨౬ ,, ౬-౨-౧ 	యస్సర్వజ్ఞస్సర్వ పరాస్యశక్తిః ఆత్మని ఖల్వరే తస్య హ వా	ము-ఉ-౧-౧-౧౦ శ్వే-ఉ-౬-౮ బృ-ఉ-౪-౪-౧౦
౨౩	,,	,,	౧౨	౧౨	,,	,,	౫	 తస్మాద్వా తస్మాద్వా తస్యైష	 తై-ఉ-ఆ-౧ ,, ౫ ,, ౩	పురుష ఏవేదం స తస్మాద్విరాడ ఏకో హ వై నారాయ స ఏకాకీ న రమేత	పురు-౨ పురు౫ మహో-ఉ-౧-౧ బృ-ఉ-౩-౪-౩
౨౩	,,	,,	౧౩	౧౩	ఆనన్దమయాధి	౬	౬			తే యే శతం యతో వాచో ని యస్య పృథివీ శరీ	తై-ఉ-ఆ-౮ ,, ౯ సు-ఉ-౭-ఖ

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయ సం	పాద సం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
			శ్రీభాష్యరీత్యా	శ్రుతప్రకాశికారీత్యా	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం	శ్రీభాష్యరీత్యా అధికరణసం.	పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
								కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
౨౫	౧	౧	౧౪	౧౪	ఆనన్దమయాధి	౬	౬	సవాఏష	తై-ఉ-ఆ-౧	తస్మాద్వా ఏతస్మా న్నజాయతేమ్రియ యతోవాచోనివ	తై-ఉ-ఆ-౧ కఠోప-౨-౧౮ తై-ఆ-౯
౨౫	,,	,,	౧౫	౧౫	,,	,,	౬	ఏషహ్యేవా	తై-ఉ-ఆ-౭.		
౨౫	,,	,,	౧౬	౧౬	,,	,,	౬	సత్యంజ్ఞానమ్	,, ౧	తస్మాద్వా ఏతస్మా	,, ౧
౨౬	,,	,,	౧౭	౧౭	,,	,,	౬	సోఽశ్నుతేసర్వా సోఽకామయత	,, ౧ ,, ౬		
౨౬	,,	,,	౧౮	౧౮	,,	,,	౬	తస్మాద్వా విజ్ఞానంయజ్ఞ	,, ౫ ,, ౫	భీషాస్మాద్వాతః	,, ౮
౨౭	,,	,,	౧౯	౧౯	,,	,,	౬	సోఽకామయత	,, ౬		
౨౭	,,	,,	౨౦	౨౦	ఆనన్దమయాధి	,,	,,	సఏషసర్వేషా		రసోవై సః రసం	తై-ఉ-ఆ ౭
౨౭	,,	,,	,,	,,	ఆనన్దమయాధి	,,	,,	సఏషసర్వేషా తస్యోదితి	ఛా-ఉ-౧-౬-౭	రసోవై సః రసం	తై-ఉ-ఆ-౭
౨౮	,,	,,	౨౧	౨౧	అన్తరధి	౭	౭	యఆస్సర్వజ్ఞస్స పరాస్యశక్తిర్	ము-ఉ-౧-౧-౧౦ శ్వే-ఉ-౬-౮	హిరణ్మయః పురు షవామాయా-	వాక్యకారవచనే ద్రమిడాచార్య-

పుట-సంఖ్యా.	అధ్యాయ సం	పాద సం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం			
			శ్రీభాష్యరీత్యా	శ్రుతప్రకాశికారీత్యా	నామ.	ప్రకృత పాదాదితః-సం	శ్రుతప్రకాశికారీత్యా-సం	పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
								కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
౨౮	౧	౧	౨౧	౨౧	శేషం. అన్తరధి	౭	౭	సవిషసర్వేభ్య ఆదిత్యవర్ణం	ఛా-ఉ-౧-౬-౭ పు-సూ-౧౬	యఏషోన్తరాదిత్యే యఏషోన్తరక్షిణి	ఛా-ఉ-౧-౬-౭ ,, ౪-౧౫-౧
౨౯	,,	,,	౨౧	౨౧	,,	౭	౭	వేదాహమేతం సత్యంజ్ఞానమన	పురు-౧౬ తై-ఉ-ఆ-౨-౧౦	సవిషసర్వేభ్యః	ఛా-ఉ-౧-౬-౭
౨౯	,,	,,	౨౨	౨౨	,,	౭	౭	యఆత్మని-తి	శతపథ-౧౪-౬-౩౦	యఆదిత్యే యఃపృథివీ	సు-ఉ-౭
౩౦	,,	,,	౨౩	౨౩	ఆకాశాధి	౮	౮	అస్యలోకస్య	ఛా-ఉ-౧-౯-౧	యతోవా-ఇమాని సర్వాణిహవా	తై-ఉ-భృ-౧ ఛా-ఉ-౧-౯-౧
౩౦	,,	,,	౨౪	౨౪	ప్రాణాధి	౯	౯	సర్వాణిహవా సర్వాణిహవా	ఛా-ఉ-౧-౧౧-౫ ,, ౧-౧౧-౫	ప్రస్తోతర్యాదేవతా సదేవ-సోమ్యే	,, ౧-౧౧-౪ ,, ౬-౨-౧
౩౧	,,	,,	౨౫	౨౫	జ్యోతిరధి	౧౦	౧౦	అథయదతఃప	,, ౩-౧౩-౭	పాదోస్యవిశ్వాభూ	,, ౩-౧౨-౬
౩౨	,,	,,	౨౬	౨౬	,,	౧౦	౧౦	గాయత్రీవాఇ	,, ౩-౧౨-౧	తేవాఏతేపఞ్చబ్రహ్మ	,, ౪-౩-౮
౩౩	,,	,,	౨౭	౨౭	,,	౧౦	౧౦			సైషాచతుష్పదా	,, ౩-౧౨-౫

పుటసంఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్రసం. [illegible]	సూత్రసం. [illegible]	అధికరణానాం నామ.	అధికరణానాం ప్రకృతాధికరణసం.	అధికరణానాం [illegible]	విషయవాక్యరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం — పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః.	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః.
౩౬	౧	౧	౩౧	౩౧	ఇన్ద్రప్రాణాధి	౧౧	౧౧			[illegible]	ఆర-౧-౩-౫౧
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			తత్త్వమసి	ఛా. ఉ-౬-౮-౭
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			యదాత్మనిత్యస్నా	మాధ్యందిన పాఠే
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			ఏష సర్వభూతా	[illegible] లోకే-౭-ఖండే
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			మామేవ విజానీహి	కౌ. [illegible]-౩-అ-౧
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			మాం...ఉపాస్స్వ	కౌ-[illegible]-అ-౧
౩౭	౧	౧	౩౨	౩౨	సర్వప్రాణాధి	౧౧	౧౧	ప్రాణోఽస్మి ప్రజ్ఞాత్మా	కౌ-ఉ-౩-అ-౧	సత్యం జ్ఞానమనన్తం	తై-అ
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			తదనుప్రవిశ్య సచ్చ	తై-ఆ-౬
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			సత్యం చానృతంచ	తై-ఆ-౬
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			జన్మాద్యస్య యతః	౧-౧-౨
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			జ్యోతిశ్చరణాభి	౧-౧-౨౫
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			శాస్త్రదృష్ట్యాతు	౧-౧-౩౧
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	యావద్ధ్యస్మిన్ శరీరే	కౌ-ఉ-౩-౧		

పుట-సంఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం. శ్రీభాష్యరీత్యా	సూత్ర-సం. శాంకరభాష్యరీత్యా	అధికరణానామ్. నామ.	అధికరణానామ్. ప్రకృతపాదాదితః-సం	అధికరణానామ్. శ్రీభాష్యరీత్యా సం.	విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం. పూర్వపక్షగతానాం. కతిపయవర్ణాః.	పూర్వపక్షగతానాం. ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం. కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం. ఆకరనిర్దేశః.
౪౧	,,	,,	౪౧	౪౧	స	,,	,,		కఠోప-౨-౨౫	యస్యబ్రహ్మచ	కఠోప-౨-౨౫
౪౨	౧	౨	౪౧	౪౧	స	౧౧	౧౧	యస్యబ్రహ్మచ		మహాన్తంవిభుమా	కఠోప-౨-౨౨
౪౨	౧	౨	౪౨	౪౨	స	,,	,,	ఋతంపిబన్తౌ	కఠోప-౩-౧	తందుర్దర్శంగూఢ	కఠోప-౨-౧౨
౪౨	,,	,,	౪౩	౪౩	,,	,,	,,			యూపాత్రేణేనసమ్భృ	కఠోప-౨-౪-౭
౪౩	౧	౨	౪౪	౪౪	స	౧౨	౧౨			నజాయతేమ్రియ	కఠోప-౨-౨-౧౮
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			అణోరణీయా	కఠోప-౨-౨-౨౦
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			మహాన్తంవిభుమా	కఠోప-౨-౨-౨౨
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			విజ్ఞానసారథిర్యస్తు	,, ౨-౩-౯
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			త్రిపాదస్యామృతందివి	పురుషసూక్తే-౩
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			అథయదతఃపరోదివో	ఛాం-ఉ-౩-౧౩-౭
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			పరమంపదంసదాప	పురుషసూక్తే-౧౦
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			[illegible]	తై-నా-౬-౨
౪౩	౧	౨	౪౪	౪౪	స					కయాస్తమస్సరజస	౨-కా-౨-[illegible]
౪౩	౧	౨	౪౪	౪౪	స					విశ్వంపురాణంత	తై-నా-౬-౫
౪౩	౧	౨	౪౪	౪౪	స					తేహనాకంమహిమా	పు-సూ-౧౮

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం			
			[illegible]	[illegible]	నామ.	ప్రకృతపాదాధికరణ-సం.	[illegible]	పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః
౪౪	౧	౨	౪౪	౪౪	అత్త్రధి	౧౩	౧౩			మహాన్తంవిభుమా జ్ఞానసారథిర్యస్తు	కఠోప-౨-౨-౨౨ ,, ౨-౩-౯
౪౪	౧	౨	౪౫	౪౫	అన్తరాధి	౧౪	౧౪	యఏషో౽క్షిణి	ఛా-ఉ-౪-౧౫-౧	యఏషోఽక్షిణిపురు యశ్చక్షుషితిష్ఠన్	ఛా-ఉ-౪-౧౫-౧ బృ-ఉ-౫-౭-౧౮
౪౫	౧	౨	౪౭	౪౭	అ	౧౪	౧౪			ప్రాణోబ్రహ్మ	ఛా-ఉ-౪-౧౦-౫
౪౫	౧	౨	౪౮	౪౮	అ	౧౪	౧౪	ప్రాణోబ్రహ్మ	,, ఉ-౪-౧౦-౫	,,	,,
౪౫	౧	౨	౪౯	౪౯	,,	౧౪	౧౪	,,	,,	తేద్విషమేవాఽభిస	, ఉ-౪-౧౫-౫
౪౬	౧	౨	౫౧	౫౧	అన్తర్యామ్యధి	౧౫	౧౫	యఃపృథివ్యాం	బృ-ఉ-౫-౭-౩	యఃపృథివ్యాం	బృ-ఉ-౫-౭-౩
,,	,,	,,	,,	,,		,,	,,	నాన్యోతోస్తి	,, ఉ-౫-౭-౨౩	నాన్యోతోస్తిద్ర పశ్యత్యచక్షుః	బృ-ఉ-౫-౭-౨౩ శ్వే-ఉ-౩
౪౭	౧	౨	౫౩	౫౩	,,	౧౫	౧౫			యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్	బృ-ఉ-౫-౭-౨౨
౪౭	౧	౨	౫౪	౫౪	అదృశ్యత్వాదిగుణకాధి	౧౬	౧౬	అథపరాయ	ము-ఉ-౧-౧-౫	అథపరాయయా	ముణ్డకోప-౧-౧-౫
								యద్భూతయో	ము-ఉ-౧-౧-౬	యద్భూతయోనిం	ముణ్డకోప-౧-౧-౬
౪౭								అక్షరాత్పరతః	ము-ఉ-౨-౧-౨	అక్షరాత్పరతఃప	,, ఉ-౨-౧-౨

పుట-సఙ్ఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్.			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			శ్రీభాష్యరీత్యా	[illegible]	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం	[illegible]	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
౪౮	౧	౨	౫౪	౫౪	దృశ్యత్వాది	౧౬	౧౬			యస్సర్వజ్ఞస్సర్వ	ము-ఉ-౧-౧-౯
										కస్మాదేతద్బ్రహ్మ	ము-ఉ-౧-౧-౯
౪౮	౧	౨	౫౫	౫౫	,,	,,	,,	,,	,,	అక్షరాత్పరతః పర	,,
			౫౬	౫౬					,,	అగ్నిర్మూర్ధా చక్షు	,, ఉ-౨-౧-౪
,,	,,	,,	౫౭	[illegible]	వైశ్వానరా	౧౭	౧౭	,,	,,	ఆత్మానమేవేమం	ఛా-ఉ-౫-౧౧-౬
౪౯	౧	౨	,,	,,	,,	,,	,,	ఆత్మానమేవే	ఛా-ఉ-౫-౧౧-౬	కోన ఆత్మా కిం బ్రహ్మ	,, ఉ-౫-౧౧-౧
								యస్త్వేతమే	,, ఉ-౫-౧౮-౧	ఆత్మానం వైశ్వాన	,, ఉ-౫-౧౧-౨
౪౯	,,	,,	౫౮	౫౮	,,	,,	,,	,,	,,	అగ్నిర్మూర్ధా	ముణ్డకోప-౨-౧-౪
									,,	ద్యామ్మూర్ధానం	,,
,,			౫౯	౫౯	,,	,,	,,	స ఏషోఽగ్ని	,,	,,	,,
౫౦	,,	,,	,,	,,				పురుషేఽన్తః ప్రతి		సఏషోఽగ్నిర్వైశ్వా	
౫౦	౧	౨	౫౯	౫౯	,,	౧౭	౧౭	,,		విశ్వమేవేదం పురు	తై-నా-౬-౧౧
								హృదయంగా	,, ఉ-౫-౧౮-౨	అయమగ్నిర్వైశ్వ	
										పురుష ఏవేదం సర్వ	పురుషసూక్తే-౨
										పురుషాన్న పరం కిం	కఠోప-౩-౧౧

పుట-సఙ్ఖ్య.	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయ వ్యాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం*			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			[illegible]	[illegible]	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం.	[illegible]	కతిపయవర్ణా.	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
౫౧	౧	౨	౬౨	౬౨	వై	౧౭	౧౭	యస్త్వేతమే	ఛా-ఉ-౫-౧౮-౧	యస్త్వేతమేవంప్రా	ఛా-ఉ-౫-౧౮-౧
౫౨	౧	౨	౬౪	౬౪		౧౭	౧౭	ఉరఏవవేదిర్లో	ఛా-ఉ-౫-౧౮-౨	ఉరఏవవేదిర్లోమాని	ఛా-ఉ-౫-౧౮-౨
										యఏతదేవంవిద్వా	,, ఉ-౫-౨౪-౨
౫౨	౧	౨	౬౫	౬౫		౧౭	౧౭			మూర్ధైవసుతేజాః	,, ఉ-౧-౧౮-౨
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,		,,
౫౩	౧	౩	౬౬	౬౬	ద్యుభ్వాద్యాయతనాధి	౧౮	౧౮	యస్మిన్ద్యౌః	ముణ్డ-౨-౨-౫	యస్మిన్ద్యౌఃపృథివీ	ము- ౨-౨-౫
										బహుధాజాయమా	,, ౨-౨-౬
,,	,,	,,	,,	,,		,,	,,	,,	,,	అజాయమానోబ	పు-౨౧
										సన్తతంనిరాభిస్థుల	తై-నా-౬-౧౧
౫౪	౧	౩	౬౭	౬౭	ద్యు	౧౮	౧౮	,,	,,	తదావిద్వాన్పుణ్య	ముణ్డకోప-౩-౧-౩
										తథావిద్వాన్నామ	ము-ఉ-౩-౨-౮
౫౪	,,	,,	౬౯	౬౯	ద్యు	౧౮	౧౮	,,	,,	అనీశయాశోచతి	ముణ్డకోప-౩-౧-౨
			౭౦	౭౦	ద్యు	౧౮	౧౮			అథపరాయయా	ముణ్డకోప-౧-౧-౫
౫౫	,,	,,	౭౧	౭౧	,,	౧౮	౧౮	,,	,,	తయోరన్యఃపిప్పలం	,, ౩-౧-౧
౫౫	౧	౩	౭౧	౭౧	ద్యు	౧౮	౧౮			అదృశ్యత్వాదిగుణ	,, ౧-౨-౨

పుట-సంఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయ వాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			ప్రకృతపాదాదితః	ప్రథమాధ్యాయాదితః	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం	ప్రథమాధ్యాయాదితః-సం	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః
,, ౫౫	,, ౧	,, ౩	౭౧ ౭౨	౭౧ ౭౨	,, భూమా	౧౮ ౧౯	౧౮ ౧౯	,,	,,	దృష్ట్వా ద్యాయతి సుఖం త్వేవ విజిజ్ఞా భూమైవ సుఖమ్ యత్ర నాన్యత్పశ్యతి దివ్యాని కామచా ఏష తు వా అతివదతి అథయ ఏష సమ్ప్ర	,, ౧-౩-౧ ఛా-ఉ-౭-౨౨-౧ ,, ఉ-౭-౨౩-౧ ,, ఉ-౭-౨౪-౧ భార ఛా-ఉ-౭-౧౬ ,, ఉ-౮-౩-౪
౫౫ ౫౬	,, ౧	,, ౩	,, ౭౨	,, ౭౨	,, భూ	,, ౧౯	,, ౧౯	యత్ర నాన్యత్ప తరతి శోకమా	ఛా-ఉ-౭-౨౪-౧ ,, ఉ-౭-౧-౩	,,	,,
౫౬	౧	౩	౭౩	౭౩	,,	,,	,,	,,	,,	సభగవః కస్మిన్ప్రతి ,,	,, ,, ఉ-౭-౨౪-౧
౫౭	౧	౩	౭౪	౭౪	అక్షరా	౨౦	౨౦	స హోవాచ కస్మిన్నుఖల్వా	బృ-ఉ-౫-౮-౮ బృ-ఉ-౫-౮-౭	ఏతద్వై తదక్షరం ,, యదూర్ధ్వం గార్గి ది	బృ-ఉ-౫-౮-౮ ,, బృ-ఉ--౫-౮-౭
౫౭	౧	౩	౭౪	౭౪	అ	౨౦	౨౦	,,	,,	కస్మిన్నుఖల్వాకా	బృ-ఉ-౫-౮-౭

పుట-సఙ్ఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం. పాదసూత్రసంఖ్య	సూత్ర-సం. శాస్త్రసూత్రసంఖ్య	అధికరణానామ్ నామ.	అధికరణానామ్ ప్రకృతపాదాదితః-సం.	అధికరణానామ్ శాస్త్రాదితః-సం.	విషయవ్యాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం: పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః.
౫౭	౧	౩	౯	౨౪	అక్షరాధి	౩	౨౦	,,	,,	ఏతస్య వా అక్షరస్య	బృ-ఉ-౫-౮-౯
౫౮	౧	౩	౧౦	౨౫			౨౦			ఏతస్య వా అక్షరస్య	బృ-ఉ-౫-౮-౯
			౧౧	౨౬	,,	౩	౨౦			అదృష్టం ద్రష్టృ	,, ఉ-౫-౮-౧౧
౫౮	౧	౩	౧౨	౨౭	ఈక్షతిక	౪	౨౧	యః పునరేతం	ప్రశ్నోప-౫-౫	యః పునరేతం త్రి	ప్రశ్నోప-౫-౫
,,	,,	,,	,,	,,	ర్మాధి		౨౧	,,	,,	తమోంకారేణైవ	,, ౫-౭
౫౯	౧	౩	౧౨	౨౭		౪	౨౧		,,	తద్విష్ణోః పరమం ప	సుబాలోప-౬
,,			౧౩	౨౮	దహరాధి	౫	౨౨	,,		అథ యదిదమస్మి	ఛా-ఉ-౮-౧-౧
	,,		,,	,,				,,	,,	ఏష ఆత్మా అపహత	,, ఉ-౮-౧-౫
౬౦	౧	౩	,,	,,	,,	,,	,,	అథ యదిదమ	ఛా-ఉ-౮-౧-౧	అథ య ఇహాత్మాన	,,
								స్మిన్బ్రహ్మ	,,	కింతదత్ర విద్యతే య	,, ఉ-౮-౧-౨
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,		,,	యావాన్వా అయ	,, ఉ-౮-౧-౩
								,,	,,	అథ య ఏష సమ్ప్ర	,, ఉ-౮-౩-౪
౬౧	౧	౩	౧౪	౨౯					,,	ఏవమేవేమాస్స	,, ఉ-౮-౩-౨
		,,			,,			,,		తస్మిన్ లోకాన్ శ్రి	కఠోప-౨-౬-౧
										తదక్షరేపరమేవ్ర	తై-నా-౬-౧-౩

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయ వ్యాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			ప్రకృతపాదీయః	ప్రథమసూత్రాదారభ్య	నామ.	ప్రకృత పాదాదితః-సం	ప్రథమసూత్రాదారభ్య ఆదితః-సం	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ఏషబ్రహ్మలోకః	బృ-ఉ-౬-౩-౩౩
౬౨	౧	౩	౧౪	౭౯	,,	,,	,,	,,	,,	ఏవమేవఖలుసో	ఛా-ఉ-౬-౯-౨
										సతఆగమ్యనవిదుః	,, ఉ-౬-౧౦-౨
										ఏషబ్రహ్మలోకస్స	,, ఉ-౬-౩-౩౩
౬౨	౧	౩	౧౫	౮౦					,,	అథయఆత్మావి	ఛా-ఉ-౮-౪-౧
										ఏషసేతుర్విధరణః.	బృ-ఉ-౬-౪-౨౨
౬౨	౧	౩	౧౬	౮౧	,,	,,	,,	,,	,,	యదేషఆకాశఆన	తై-ఆ-౭
౬౨	౧	౩	౧౬	౮౧	,,	,,	,,		,,	సర్వాణిహవా	ఛా-౧-౯-౧
౬౩	౧	౩	౧౭	౮౨				అథయఏషస	ఛా-ఉ-౮-౩-౪	,,	,,
౬౩	౧	౩	౧౮	౮౩	,,	,,	,,	యఆత్మాఽపహతపాప్మా	,, ఉ-౮-౭-౧		
౬౩	౧	౩	౧౯	౮౪	,,	,,	,,		,,	అస్మాచ్ఛరీరాత్	,, ఉ-౮-౩-౪
౬౪	౧	౩	౨౦	౮౫					,,	నిచాయ్యత్వాదేవం	సూ-౧-౨-౭
౬౪	౧	౩	౨౦	౮౫						దహరోఽస్మిన్	ఛా-ఉ-౮-౧-౧
,,	,,	,,	౨౧	౮౬	,,	,,	,,	,,	,,	సతత్రపర్యేతి	,, ఉ-౮-౧౨-౩

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			ప్రకృతపాదీయం	ప్రథమసూత్రాదారభ్య	నామ.	ప్రకృతపాదాధికరణ-సం.	ప్రథమసూత్రాదారభ్యాధికరణసం.	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః
,,	,,	,,	౨౧	౮౬	,,	,,	,,		,,	యదాపశ్యఃపశ్య	ముణ్డకోప-౩-౧-౩
			౨౨	౮౭					,,	ఇదంజ్ఞానముపాశ్రి	గీ-౧౪-౨
౬౫	౧	౩	౨౩	౮౮	ప్రమితాధి	౬	౨౩	అఙ్గుష్ఠమాత్ర	క-ఉ-౨-౪-౧౨	అఙ్గుష్ఠమాత్రఃపు	క-ఉ-౨-౪-౧౨
౬౫	౧	౩	౨౩	౮౮	,,	౬	౨౩	,,	,,	,,	,,
౬౭	౧	౩	౨౭	౯౨	దేవ	౭	౨౪			సతాసతీప్రజాపతిః	అష్ట-౨-ప్ర-౬-అ-౨
									,,	సభూరితివ్యాహర	అష్ట-౨-ప్ర-౨
,,	౧	౩	౨౭	౯౨	,,	౭	౨౪	,,		సర్వేషాన్తుసనామా	మనుస్మృ-౧-౨౧
౬౮	౧	౩	౨౭	౯౨	,,		౨౪		,,	నామరూపంచభూ	విష్ణుపు-౧-౫-౬౩
౬౮	,,	,,	౨౮	౯౩	,,	౭	౨౪			మన్త్రకృతోవృణీ	
౬౮	౧	౩	౨౮	౯౩			౨౪		,,	విశ్వామిత్రస్యసూ	కా-౫-ప్ర-౨-అ-౪
౬౯	౧	౩	౨౯	౯౪	,,	౭	౨౪			సూర్యాచన్ద్రమ	తై-నా-౬-౧-౩౮
									,,	యోబ్రహ్మణంవిద	శ్వే-
										యథర్తుష్వృతులి	వి-పు-
౭౦			౩౦	౯౫	మ	౮	౨౫	అసౌవాఆది	ఛా-ఉ-౩-౧-౧		,,

పుట-సఙ్ఖ్యా.	అధ్యాయసం.	పాదసం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్.			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			[illegible]	[illegible]	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం	[illegible]	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			సయఏతదేవ	ఛా-ఉ-౩-౬-౩
									,,	తద్యత్ప్రథమమ	,, ఉ-౩-౬-౧
౭౧	౧	౩	౩౧	౯౬	మధ్వధి	౮	౨౫	,,		తందేవాజ్యోతిషా	బృ-ఉ-౬-౪-౧౬
			౩౨	౯౭	,,	,,	,,		,,	ఏకలఏవమధ్యేస్థా	ఛా-ఉ-౩-౧౧-౧
,,	,,	,,	౩౨	౯౭		,,		,,		యఏతామేవంబ్ర	,, ఉ-౩-౧౧-౩
౭౧	౧		౩౩	౯౮	అపశూద్రా	౯	౨౬		,,	ఆజహారేమాశ్శూ	,, ఉ-౪-౨-౫
౭౨	౧	౩	౩౩	౯౮	,,		,,	శ్రావయేచ్చతు	మను-స్మృ		
,,						,,	,,	ఆజహారేమా	ఛా-ఉ-౪.౨-౫		
౭౩	౧	౩	౩౪	౯౯	,,			,,	,,	బహుదాయీ	ఛా-ఉ-౪-౧-౧
			౩౫	౧౦౦		,,	,,			అథహశౌనకఞ్చ	,, ఉ-౪-౩-౫
౭౩	,,	,,	,,	,,	,,			,,	,,	ఏతేనచైత్రరథం	,,
౭౩	౧	౩				,,	,,			తస్మాచ్చైత్రరథో	,,
౭౪			౩౬	౧౦౧				,,	,,	ఉపత్వానేష్యే	,, ఉ-౪-౪-౫
,,					,,					నశూద్రేపాతకంకి	,,
౭౪	౧	౩	౩౭	౧౦౨					,,	నైతదబ్రాహ్మ	,, ఉ-౪-౪-౫

పృష్ఠ-సఙ్ఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			[illegible]	[illegible]	నామ.	ప్రకృతపాదాధికః-సం.	[illegible]	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
౨౪	౧	౩	౩౮	౧౦౩	అపశూద్రా	౯	౨౬	,,	,,	అస్మాచ్ఛూద్రసమీ	,,
౨౪	౧	౩	౩౯	౧౦౪			౨౬			అథహాస్య వేదముప	గౌ-౧౨-ఖణ్డే-౧
౨౫			౪౦	౧౦౫	,,	౯	౨౬	,,	,,	యదిదంకిఞ్చ జగత్స	కఠోప-౨-౬-౨
౨౫	౧	౩	౪౧	౧౦౬		,,	౨౬			నతత్రసూర్యోభాతి	,, ౨-౫-౧౫
,,	,,	,,	౪౨	౧౦౭	అర్థాన్తర	౧౦	౨౭	ఆకాశో లానై	ఛా-ఉ-౮-౧౪-౧	ఆకాశోహవై నా	ఛా-ఉ-౮-౧౪-౧
౨౫	౧	౩	౪౨	౧౦౭		౧౦	౨౭	ధూత్వాశరీర		ధూత్వాశరీరమకృ	,, ఉ-౮-౧౩-౧
౨౬			౪౨	౧౦౭	,,	,,	౨౭	,,	,,	నామరూపయో	,, ఉ-౮-౧౪-౧
	,,	,,	౪౩	౧౦౮				నేహనానాస్తి	బృ-ఉ-౬-౪-౧౯	ప్రాజ్ఞేనాత్మనా	బృ-ఉ-౬-౩-౨౧
౨౬	౧	౩	,,	,,	,,	,,	,,	,,		ప్రాజ్ఞేనాత్మనాఽ	,, ఉ-౬-౩-౩౫
		,,	,,	,,					,,		
౨౭	,,		౪౪	౧౦౯	,,	,,	,,	,,	,,	సర్వస్యాధిపతిః	,, ఉ-౬-౪-౨౨
				,,					,,	అవస్థితేరితికా	,, ౧-౪-౨౨
,,	,,				,,				,,	సర్వంఖల్విదంబ్ర	ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧
		౪	౧	౧౧౦	అనుమాని	౧	౨౮	మహతఃపరమ	కఠోప-౩-౧౧	ఆత్మానంరథినం	కఠోప-౩-౩-
౨౭			౧							ఇన్ద్రియేభ్యఃపర	,, ఉ-౩-౧౦

పుట-సంఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం. ప్రతిపాదం	సూత్ర-సం. శాస్త్రాదితః	అధికరణానామ్ నామ.	అధికరణానామ్ ప్రకృతపాదాదితః-సం	అధికరణానామ్ శాస్త్రాదితః-సం	పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవరాః.	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః
,,	,,	౪	౧	౧౧౦	అనుమాని	౧	౨౮		,,	యచ్ఛేద్వాఙ్మనసీ	క-ఉ-౩-౧౩
					కాధి	,,	,,	,,			,,
			,,		,,	,,	,,		,,	,,	
౭౯	౧	౪	౩	౧౧౨				అవ్యక్తాత్పురు		సో-కాష్ఠా సా పరా	క-ఉ-౩-౧౧
			౩	౧౧౨	,,	౧	౨౮	ఇన్ద్రియేభ్యః	క-ఉ-౩-౧౦	ఇన్ద్రియేభ్యః పరా	క-ఉ-౩-౧౦
౭౯	౧	౪	౪	౧౧౩		౧	౨౮		,,	వ్యక్తావ్యక్తజ్ఞ	సాఙ్ఖ్యకారికా-౨
౮౦	౧	౪	౫	౧౧౪	,,			అశబ్దమస్పర్శ	క-౧-౩-౧౫	అశబ్దమస్పర్శ	క-౧-౩-౧౫
,,			౫	౧౧౪		౧	౨౮	,,	,,	ఛద్విష్టోఽపరమంప	క-౩-౯
౮౦	౧	౪	౫	౧౧౪	,,		౨౮			ఏష సర్వేషు భూతే	క-౩-౧౨
౮౦			౬	౧౧౫		౧	౨౮		,,	అధ్యాత్మయోగా	క-౨-౧౨
౮౦	,,	,,	౬	౧౧౫	,,		౨౮			యేయం ప్రేతే విచి	క-౧-౨౦
౮౦			౭	౧౧౬		౧	౨౮		,,	బుద్ధేరాత్మా మ	క-౩-౧౧
౮౧	౧	౪	౮	౧౧౭	చమసాధి	౨	౨౯	అజామేకాం	శ్వేతాశ్వ-ఉ-౪-౫	అజామేకాంలో	శ్వేతాశ్వ-ఉ-౪-౫
					,,				,,	అర్వాగ్బిలశ్చమసః	బృ-ఉ-౪-౨-౩
౮౨	౧	౪	౯	౧౧౮	.	౨	౨౯	,,		అణోరణీయా	తై-నా-౬-౧౦-౧

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			ప్రకృతపాదాదితః	శాస్త్రాదితః	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం	శాస్త్రాదితః-సం	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	అతస్సముద్రాగిర	తై-నా-౬-౧౦-౩
౮౨	౧	౪	౯	౧౧౮		,,	,,			అజామేకాంలో	తై-నా-౬-౧౦-౫
			౧౦	౧౧౯	,,				,,	సూర్యాచన్ద్రమ	,, నా-౬-౧-౩౮
								,,		అస్మాన్మాయీసృ	శ్వే-ఉ-౪-౯
౮౨	౧	౪	౧౦	౧౧౯					,,	అసౌవాఆదిత్యో	ఛా-౩-౧-౧
					,,				,,	సైవోదేతానాస్త	,, ౩-౧౧-౧
౮౩	౧	౪	౧౧	౧౨౦	సఙ్ఖ్యోపస	౩	౩౦	యస్మిన్పఞ్చప	బృ-ఉ-౬-౪-౧౭	యస్మిన్పఞ్చపఞ్చ	బృఉ-౬-౪-౧౭
	౧	౪	౧౧	౧౨౦	,,	,,	,,		,,	దిక్సఙ్ఖ్యేసంజ్ఞా	అష్టా-౨-౧-౫౦
౮౪	౧	౪	౧౨	౧౨౧				,,		ప్రాణస్యప్రాణము	మాధ్యన్దినశాఖా
౮౫	౧	౪	౧౩	౧౨౨	,,	,,	,,		,,	తందేవాజ్యోతిషాం	బృ-ఉ-౬-౪-౧౬
								,,		పఞ్చపఞ్చజనాః	,, ౬-౪-౧౭
౮౫	౧	౪	౧౪	౧౨౩	కారణత్వా	౪	౩౧		,,	అసద్వాఇదమగ్రఆ	తై-ఆ-౭-౧
౮౫	౧	౪	౧౪	౧౨౩	,,			,,		తద్ధేదంతర్హ్య	బృ-ఉ-౩-౪-౭
౮౬	౧	౪	౧౪	౧౨౩		,,	,,	సదేవసోమ్యే	ఛా-ఉ-౬-౨-౧	ఆత్మావాఇ	ఐతరేయో-ప-౧-౧
,,	,,	,,	౧౪	,,	,,			అసద్వాఇ	తై-ఆ-౭-౧	,,	,,

పూర్ణ-సంఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాద సం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్.			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
			ప్రత్యధికరణమ్	ప్రథమసూత్రాదితః	నామ.	ప్రకృత పాదాదితః-సం	ప్రథమాధికరణాదితః-సం	పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
								కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	తద్ధేదంతర్హ్యా	బృ-ఉ-౩-౪-౨	సత్యంజ్ఞాన	తై-అ-౧-౨
									,,	తదైక్షతబహు	ఛా-ఉ-౬-౨-౩
౮౬	౧	౪	౧౫	౧౨౪	కారణ	౪	౩౧	,,		సోకామయతబ	తై-౬-౨
			౧౫	,,	,,	,,	,,		,,	పశ్యత్యచక్షుః	శ్వే-ఉ-౩-౧౯
౮౭	,,	,,	౧౬	౧౨౫	జగద్వాచి	౫	౩౨	బ్రహ్మతేబ్రువా	కౌషీతక్య-౪-౧౮	బ్రహ్మతేబ్రువాణి	కౌషీతక్యప-౪-౧౮
౮౭	౧		౧౭	౧౨౬		౫	౩౨	ఏతైరాత్మభిర్భు	కి-ఉ-౪-౨౦	,,	,,
౮౭	౧	౪	౧౭	౧౨౬	,,		,,	అథాస్మిన్ప్రా	,, ఉ-౪-౧౯	,,	,,
౮౮			౧౮	౧౨౭		,,	,,	తౌహసుప్తం	,, ఉ-౪-౧౮	తౌహసుప్తంపురు	కౌ-ఉ-౪-౧౮
,,	౧	౪			,,			,,	,,	అథాస్మిన్ప్రాణఏ	కౌ-ఉ-౪-౧౯
			౧౮	౧౨౭		,,	,,			సతాసోమ్యతదా	ఛా-ఉ-౬-౮-౧
౮౮	,,	,,	,,	,,	,,			,,	,,	క్వైషఏతత్	బృ-ఉ-౪-౧-౧౬
౮౮		౪				,,	,,			యఏషోఽన్తర్హృద	,, ఉ-౪-౧-౧౭
౮౯	౧		౧౯	౧౨౮	వాక్యాన్వయాధి	౬	౩౩	నవాఅరేపత్యు	బృ-ఉ-౬-౫-౬	నవాఅరేపత్యుః	,, ఉ-౬-౫-౬
,,										అమృతత్వస్యతునా	,, ఉ-౪-౪-౨
౮౯	౧	౪	,,	౧౨౮	,,			,,	,,	యేనేదంసర్వంవి	,, ఉ-౪-౪-౧౪

పుట-సఙ్ఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
			పాదసూత్రాణాం	శాస్త్రసూత్రాణాం	నామ.	ప్రకృతపాదాధికః-సం.	శాస్త్రాధికరణసం	పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
								కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
౯౦	౧	౪	౨౦	౧౨౯	వాక్యాన్వయాధి	౬	౩౩	,,	,,	ఆత్మనస్తుకామాయ	బృ-ఉ-౬-౫-౬
,,	౧	౪	౨౧	౧౩౦						పరంజ్యోతిరుపసం	ఛా-ఉ-౮-౩-౪
౯౧		.	౨౨	౧౩౧	,,	౬	౩౩	,,	,,	యఆత్మనితిష్ఠన్	మాధ్యన్దినశాఖాయా
౯౦	౧	౪	౨౩	౧౩౨	ప్రకృత్యధి	౭	౩౪		శ్వే-ఉ-౪-౯	సర్వోహ్యేతదమారే	ఛా-ఉ-౬-౧-౩
,,	,,	,,	౨౩	౧౩౨	,,	౭	౩౪	అస్మాన్మాయీ	,,	ఏతస్యవాఅక్షరస్య	బృ-ఉ-౫-౮-౯
౯౦	౧	౪	౨౩	౧౩౨		౭	౩౪	,,		యథాసోమ్యైకేన	ఛా-ఉ-౬-౧-౪
౯౨			౨౪	౧౩౩	,,	,,	౩౪		,,	తదైక్షత బహుస్యా	ఛా-ఉ-౬-౨-౩
	,,	,,	,,	,,				,,		సోకామయత బహు	తై-౬-౨
౯౨	౧	౪	౨౫	౧౩౪	,,	,,	,,		,,	బ్రహ్మవనంబ్రహ్మస	అష్ట-౨-ప్ర-౮
		,,	౨౬	౧౩౫				,,		తదాత్మానంస్వ	తై-ఆ-౭-౧
౯౩	,,		౨౭	౧౩౬	,,	,,	,,		,,	తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృ	బృ-ఉ-౩-౪-౭
			,,	,,				,,		యఃపృథివ్యాంతిష్ఠ	,, ఉ-౫-౭-౩
,,	,,		౨౭	౧౩౬	,,				,,	ఏషసర్వభూతాన్త	సుబాలోపనిషత్-౭
౯౪		౪	౨౮	౧౩౭		౭	౩౪		,,	యద్భూతయోనిం	ముణ్డకోప-౧-౧-౬
,,			౧	,,	,,				,,	కర్తారమీశం	,, ఉ-౩-౧-౩

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం. ప్రతిపాదం	సూత్ర-సం. శాస్త్రాదితః	అధికరణానామ్ నామ.	అధికరణానామ్ ప్రకృతపాదాదితః-సం	అధికరణానామ్ శాస్త్రాదితః-సం	విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం — పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః.
,,	,,	,,	౨౯	౧౩౮	సర్వవ్యా	౮	౩౫	,,	,,	యతోవాఇమాని	తై-ఉ-భృ-౧
౯౫	౨	౧	౧	౧౩౯	స్మృత్యధి	౧	౩౬			ఇష్టాపూర్తంబహు	,, నా-౬-౧-౬
౯౬			౧	,,	,,	,,	,,		,,	తదేవాగ్నిస్తద్వా	,, నా-౬-౧-౭
				౧౩౯	,,		,,	,,		యజ్ఞైస్త్వమిజ్యసే	వి-పు-౫-౨౦-౯౭
౯౭	౨	౧	౪	౧౪౨	విలక్షణ	౩	౩౮		,,	విజ్ఞానంచావిజ్ఞానం	తై-ఆ-౬-౨
				౧౪౨	త్వాధి				,,	అనీశయాశోచతి	ము-౩-౧-౨
౯౭	౨	౧	౪	౧౪౨	,,	౩	౩౮	,,		అనీశశ్చాత్మాబధ్య	,,
	౨	౧	౫	౧౪౩		,,	,,		,,	సోంపృథివీఅబ్రవీత్	౫-శా-౫-బ్ర-౨
౯౭	౨	౧	౫	౧౪౩	,,			,,		ఆపోవాఅకామ	౩-అష్ట-౧-ప్ర-౫అ
౯౭	౨	౧	౫	౧౪౩		,,	,,		,,	హన్తాహమిమాస్	ఛా-ఉ-౬-౩-౨
					,,			,,		అగ్నిర్వాగ్భూత్వా	ఐతరేయోప-౨-౪
౯౭	౨	౧	౫	౧౪౩		౩	౩౮		,,	అహంశ్రేయసేవివ	బృ-౮-౧-౬
౯౮	౨	౧	౭	౧౪౫	,,			సర్వంఖల్విదం	ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧		
౯౯	౨	౧	౯	౧౪౭		,,	,,	,,		యస్యాత్మాశరీ	మాధ్యన్దినశాఖా
,,	,,	,,	౯	,,	,,				,,	యస్యావ్యక్తంశరీ	సుబాలోప-౭-ఖణ్డే

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
			పాదస్థితిః	శాస్త్రస్థితిః	నామ.	ప్రకృతపాదాధిక-సం.	శాస్త్రస్థాధికరణ-సం.	పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
								కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః
౧౦౧	౨	౧	౧౪	౧౫౨.	భోక్త్రాప	౫	౪౦	సహివైసశరీర	ఛా-ఉ-౮-౧౨-౧	సఏకధాభవతి	ఛా-ఉ-౭-౨౬-౨
౧౦౨	,,		౧౫	౧౫౩	ఆరమ్భణా	౬	౪౧	,,	,,	వాచారమ్భణం	,, ఉ-౬-౧-౫
,,			,,		,,	,,	,,		,,	సదేవసోమ్యేదమ	,, ఉ-౬-౨-౧
	౨	౧	౧౫	౧౫౩				,,		ఐతదాత్మ్యమిదం	,, ఉ-౬-౮-౭
౧౦౨			౧౫	౧౫౩	,,	౬	౪౧			సర్వంఖల్విదం	,, ఉ-౩-౧౪-౧
	౨	౧	౧౫	౧౫౩		౬	౪౧		,,	తద్ధేదంతర్హి	బృ-ఉ-౩-౪-౭
౧౦౩	౨	౧	౧౮	౧౫౬	,,			ఇదంవాఅగ్రే	౨-అష్ట-౨-ప్ర-౮ ఆ	తదసదేవసన్మనో	౨-అష్ట-౨-ప్ర-౮
౧౦౪			౧౮	౧౫౬		౬	౪౧	అసదేవఇదమ	ఛా-ఉ-౬-౨-౧	,,	,,
౧౦౫	౨	౧	౨౧	౧౫౯	ఇతరవ్యపదే	౭	౪౨	తత్త్వమసి	ఛా-ఉ-౬-౮-౭	తత్త్వమసి	ఛా-ఉ-౬-౮-౭
౧౦౫			౨౧	౧౫౯	,,		౪౨	అయమాత్మా	బృ-ఉ-౬-౪-౫	అయమాత్మా	బృ-ఉ-౬-౪-౫
౧౦౫	౨	,,	౨౧	౧౫౯			౪౨	,,	,,	అస్మాన్మాయీసృ	శ్వే-ఉ-౪-౯
౧౦౫			,,	౧౫౯	,,	౭	౪౨		,,	తయోరన్యఃపిప్పల	ముణ్డ-౩-౧-౧
౧౦౬	౨	౧	,,	౧౫౯		౭.	౪౨	,,		ప్రధానక్షేత్రజ్ఞ	శ్వే-ఉ-౬-౧౬
౧౦౬					,,				,,	పృథగాత్మానం	శ్వే-ఉ-౧-౬
౧౦౬	౨		౨౨	౧౬౦		౭	౪౨	,,	,,	కరణాధిపాధిపః	,, ౬-౯
–											

పుట-సంఖ్యా.	అధ్యాయసం.	పాదసం.	సూత్ర-సం. ప్రతిపాదం	సూత్ర-సం. ప్రతిశాస్త్రం	అధికరణానాం. నామ.	ప్రకృతపాదాధికరణ-సం	శాస్త్రాధికరణ-సం.	విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం — పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః.	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః.
౧౦౬	౨	౧	౨౨	౧౬౦	,,	౭	౪౨	,,	,,	విద్యావిద్యే ఈశ	శ్వే-ఉ-౪-౧-౬
									,,	యస్యావ్యక్తిశరీరం	సుబాలోప-౭-ఖణ్డే
౧౦౬	౨	౧	౨౨	౧౬౦	,,	౭	౪౨	,,		యస్యాక్షరం శరీరమ్	మాధ్యన్దినపాఠే
౧౦౭			౨౩	౧౬౧		౭	౪౨		,,	అనీశయాశోచతి	ముణ్డ-౩-౧-౨
౧౦౮	,,	,,	౨౬	౧౬౪	కృత్స్నప్ర	౯	౪౪	సదేవసోమ్యే	ఛా-ఉ-౬-౨-౧	,,	
౧౧౦	౨		౩౦	౧౬౮		౯	౪౪	,,	,,	పరాస్య శక్తిర్వివిధై	శ్వే-ఉ-౬-౮
౧౧౦	౨	౧	౩౧	౧౬౯	,,	౯	౪౪			నతస్యకార్యంకరణ	శ్వే-ఉ-౬-౧౬
౧౧౧			౩౪	౧౭౨			,,	,,	,,	సాధుకారీ సాధుర్భ	బృ-ఉ-౬-౪-౫
౧౧౨	౨	౧	౩౫	౧౭౩	,,	,,	,,	సదేవసోమ్య		తద్ధేదంతర్హ్యవ్యా	,, ఉ-౩-౪-౭
,,			౩౫	౧౭౩					,,	జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీ	శ్వే-ఉ-౧-౯
౧౧౨	,,	,,	,,	౧౭౩	,,	,,	,,	,,		నిత్యోనిత్యానాం	,, ఉ-౬-౧౩
౧౧౫		౨	౨	౧౭౬	రచనానుప	౧	౪౬			సోఽపృథిక్షన్	బృ-ఉ-౫-౭-౪
౧౩౧	౨		౩౯	౨౧౩	ఉత్పత్త్యధి	౮	౫౩	వాసుదేవాత్	పాఞ్చరాత్రే	,,	,,
,,				,,		,,	,,	చతుర్ష్వేదే	పాఞ్చరాత్రే	అజాయమానో బ	పు-సూ
౧౩౨	౨	౨	,,	౨౧౩	,,	౮	౫౩	,,	,,	తత్తేజ ఐక్షత	ఛా-ఉ-౬-౨-౩

పుట-సఙ్ఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			పాదాదితః	శాస్త్రాదితః	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం.	శాస్త్రాదితః-సం.	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః
౧౩౪	౨	౩	౨	౨౧౭	వియదధి	౧	౫౪	,,	,,	ఆకాశస్సంభూతః	తై-ఉ-ఆ-౧-౨
,,	౨	౩	౨	౨౧౭	,,					న జాయతే	క-ఉ-౨-౧౭
౧౩౪			౩	౨౧౮	,,	౧	౫౪	,,	,,	తత్తేజోఽసృజత	ఛా-ఉ-౬-౨-౩
౧౩౪	౨	౩	,,	,,		౧	౫౪		,,	వాయుశ్చాన్తరిక్షం	,,
౧౩౫	,,	,,	౪	౨౨౦	,,	౧	౫౪	,,	,,	తస్మాదేతద్బ్రహ్మ	ము-ఉ-౧-౧౦
,,	౨	౩	,,	౨౨౦		౧	౫౪			తపసాచీయతే బ్రహ్మ	,, ఉ-౧-౮
౧౩౫			౫	౨౨౧	,,	,,	౫౪	,,	,,	యేనాశ్రుతం శ్రుతం	ఛా-ఉ-౬-౧-౩
	,,	,,	౬	౨౨౨						సదేవ సోమ్యేదమగ్ర	ఛా-ఉ-౬-౨-౧
౧౩౫	౨	౩	౬	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ఐతదాత్మ్యమిదం స	,, ఉ-౬-౮-౭
౧౩౬		,,	౧౦	౨౨౬	తేజోఽధి	౨	౫౫	ఆకాశాద్వా	తై-ఉ-ఆ-౨-౧-౨	వాయోరగ్నిః	తై-ఉ-ఆ-౨-౧
	,,		౧౦	౨౨౬		,,	,,	ఏతస్మాజ్జాయ	కఠ-ఉ-౨-౧-౩	,,	,,
			,,	,,	,,			,,		తత్తేజ ఐక్షత	ఛా-ఉ-౬-౨-౩౪
,,	,,		౧౦	౨౨౬					,,	యస్యాకాశశ్శరీర	బృ-ఉ-౫-౭-౩
౧౩౭		౩	౧౩	౨౨౮	,,	౨	౫౫		,,	తా అన్నమసృజన్త	ఛా-ఉ-౬-౪-౧
,,			౧౩	,,	,,				,,	యత్కృష్ణం తదన్న	,, ఉ-౬-౨-౩

పుట-సంఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			ప్రకృతపాదీయః	శాస్త్రాదితః	నామ.	ప్రకృతపాదాధికరణ-సం.	శాస్త్రాదితః అధికరణ సం.	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః
౧౩౮	౨	౩	౧౪	౨౩౦	తేజోఽధి	౨	౫౫	,,	,,	తత్తేజఐక్షత	ఛా-ఉ-౬-౨-౩
౧౩౯	,,		౧౫	౨౩౧		౨	౫౫		,,	తదైక్షతబహుస్యాం	ఛా-ఉ-౬-౩
,,			౧౬	౨౩౨	,,	,,	,,	ఖంవాయుర్జ్యో	కఠ-ఉ-౨-౩	ఏతస్మాజ్జాయతే	కఠ-ఉ-౨-౧-౩
	౨	౩	,,	౨౩౨				,,		ఏతస్మాజ్జాయతే	ఛా-ఉ-౬-౨-౩
౧౩౯			౧౬	౨౩౨	,,	౨	౫౫	పృథివ్యప్సుప్రలీ	సు-ఉ-౬-౨	,,	,,
౧౪౦	౨	౩	౧౭	౨౩౩		౨	౫౫		,,	అనేనజీవేనాత్మనా	ఛా-ఉ-౬-౩-౨
౧౪౧	౨	౩	౧౮	౨౩౪	ఆత్మాధి	౩	౫౬	తోయేనజీవా	తై-ఉ-౧-౪	,,	,,
౧౪౧			౧౮	౨౩౪	,,	౩	౫౬	ప్రజాపతిశ్చర	యజు-౨-అ	నజాయతేమ్రియ	కఠ-ఉ-౧-౨-౧౮
౧౪౧	౨	౩	౧౮	౨౩౪			౫౬	,,		నిత్యోనిత్యానాంచే	శ్వే-ఉ-౨
౧౪౧			౧౯	౨౩౫	జ్ఞాధి	౪	౫౭	విజ్ఞానంయజ్ఞం	తై-ఉ-౫-౧	అథయోవేదేదంజి	ఛా-ఉ ౮-౪-౧౨
౧౪౧	౨	,,	౧౯	౨౩౫			౫౭	యోవిజ్ఞానేతిష్ఠ	బృ-ఉ-౫-౭-౨౨	యఏతేబ్రహ్మలో	ఛా-౮-౪-౧
౧౪౧			౧౯	౨౩౫		౪	౫౭	జ్ఞానస్వరూప	వి-పు-౧-౨-౬	మనోఽస్యదైవం	,,
౧౪౨	౨	౩	,,	౨౩౫	,,	౪	౫౭	ప్రేత్యసంజ్ఞా	,, ఉ-౬-౬-౧౩	నపశ్యోమృత్యుం	బృ-ఉ-౬-౫-౧౫
౧౪౨			,,					,,	,,	ద్రష్టాశ్రోతాఽఘ్రా	ప్రశ్న-ఉ-౬-౫-౯
౧౪౨	౨	౩	౧౯	౨౩౫	,,	౪	౫౭	,,	,,	నోపజనంస్మరన్ని	,,

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయ వాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం			
			ప్రకృతపాదీయం	ప్రథమసూత్రాదితః	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం	ప్రథమాధికరణాదితః-సం	పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
								కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
,,	,,	,,	౨౦	౨౩౬	జ్ఞాధి	౪	౫౬	,,	,,	తేనప్రద్యోతేనైష	బృ-ఉ-౬-౪-౨
౧౪౨	౨	౩	౨౦	౨౩౬	,,	౪	౫౬			యేవైకేచాస్మాల్లో	కౌషీతకీ-ఉ-
౧౪౨			౨౧	౨౩౬		,,	,,	,,	,,	తస్మాల్లోకాత్పు	బృ-ఉ-౬-౪-౬
౧౪౩			౨౨	౨౩౭	,,		,,	సవాఏషమహా	బృ-ఉ-౬-౪-౨౨	యస్యానువిత్తఃప్ర	,, ఉ-౬-౪-౧౫
౧౪౩	౨	౩	౨౩	౨౩౯	,,	౪	౫౬		,,		
				౨౩౯	జ్ఞాధి					ఏషోఽణురాత్మా	ముణ్డ-ఉ-౩-౧-౯
౧౪౩	౨	౩	౨౩	౨౩౯	,,	౪	౫౬		,,	ఆరాగ్రమాత్రోహ్యవ	
౧౪౪	౨	౩	౨౫	౨౪౧		౪	,,	,,		హృదిహ్యయమాత్మా	
	౨	౩	౨౫	౨౪౧	,,				,,	యోఽయంవిజ్ఞానమ	బృ-ఉ-౬-౩-౭
౧౪౪	౨	౩	౨౬	౨౪౨		,,	,,	,,		ప్రజ్ఞామాత్రాస్స్వర్ధి	కౌషీ-ఉ-౩-౯
౧౪౪			౨౭	౨౪౩	,,				,,	జ్ఞానాత్మైవాయంపు	తై-ఉ-౫-౧
౧౪౫	౨	౩	౨౮	౨౪౪		౪	౫౬	,,		నహివిజ్ఞాతేర్విపరి	బృ-ఉ-౬-౩-౩౦
౧౪౫	౨	౩	౨౮	౨౪౪	,,				,,	యోఽయంవిజ్ఞాన	,, ఉ-౬-౩
౧౪౫	౨	౩	౨౯	౨౪౫	,,	,,	,,			సత్యంజ్ఞానమనన్తం	తై-ఉ-ఆ-౨-౧-౧
౧౪౬	,,	,,	౩౩	౨౪౯	కర్త్రధి			,,	,,	అహంకార	గీ-౩-౨౭

పుట-సంఖ్యా.	అధ్యాయసం.	పాదసం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్.			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			ప్రతిపాదాదితః	ప్రథమసూత్రాదితః	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం.	ప్రథమాధికరణాదితః-సం.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
౧౪౭	౨	౩	౩౩	౨౪౯	కర్త్రధి	౫	౫౮	,,	,,	నాన్యంగుణే	గీ-౧౪-౧౯
									,,	హాకాన్స్వ	,,
౧౪౮	౨	౩	౩౫	౨౫౧	,,	౫	౫౮	విజ్ఞానంయ	తై-ఆ-౫-౧	,,	
౧౪౮			౩౬	౨౫౨		౫	౫౮	,,	,,		,,
౧౪౮	,,	,,	౩౭	౨౫౩	,,	౫	౫౮			,,	
౧౪౯	౨		౩౮	౨౫౪		౫	౫౮	,,	,,		,,
౧౪౯	౨	౩	౩౯	౨౫౫	,,	౫	౫౮			,,	
౧౪౯			౪౦	౨౫౬	పరాయ	౬	౫౯	,,	,,	యఆత్మన	బృ-ఉ-౫-౭-౩
౧౪౯	౨	౩	,,	,,	,,	,,	,,			సర్వస్యచా	గీ-౧౫-౧౫
,,			౪౧	౨౫౭					,,	అన్తఃప్రవి	య-అ-౩-౨౧
౧౪౯	,,	,,	,,	౨౫౭	,,	,,	,,	,,		యఆత్మన	బృ-ఉ-౫-౩-౩
౧౫౦		౩	౪౨	౨౫౮	అంశాధి	౭	౬౦	పృథగాత్మానం	శ్వే-ఉ-౬-౧౯	పృథగాత్మానంప్రే	శ్వే-ఉ-౬-౧౯
౧౫౦	౨		౪౨	౨౫౮		౭	౬౦	కరూరన్యకవివ్వ	ముణ్డ-౩-౧	సకారణంకరణాధి	,, ఉ-౧-౬
,,				,,		,,	,,	అనీశశ్చాత్మాబ	,,	తత్త్వమసి	ఛా-ఉ-౬-౮-౭
౧౫౦	౨	౩	,,	౨౫౮	,,	౭	౬౦	సర్వస్యవశీసర్వ	బృ-ఉ-౬-౪-౨౨	అయమాత్మాబ్రహ్మ	బృ-ఉ-౬-౪-౫

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయ వాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం			
			ప్రకృతపాదాదితః	ప్రథమసూత్రాదారభ్య	నామ.	ప్రకృత పాదాదితః-సం.	ప్రథమాధికరణాదారభ్య-సం.	పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
								కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః	ఆకరః
౧౫౦	,,	,,	౪౨	౨౫౮	అంశాధి	౭	౬౦	,,	,,	బ్రహ్మదాశా	
౧౫౦	౨	౩	౪౨	౨౫౮	,,	౭				యస్యాగ్నే	
౧౫౧			౪౩	౨౫౯		,,	,,	,,	,,	పాదోఽస్య విశ్వా	ఋ ౫-౩
౧౫౧			౪౪	౨౬౦	,,					మమైవాంశో	గీ-౧
౧౫౨	౨	౩	౪౫	౨౬౧	,,	,,	౬౦	,,	,,	య ఆత్మని తిష్ఠన్	బృ-ఉ-౬-
౧౫౨				౨౬౧		౭				ఏకదేశస్థితస్యాగ్నే	వి-పు
౧౫౨	,,	౩	౪౫	౨౬౧		౭	,,		,,	తత్సర్వం వై హరేస్త	,, ౧-౨౨-౩౮
౧౫౨	౨	౩		౨౬౧	,,	౭		,,		తాని సర్వాణి	,, ౧-౨౨-౮౬
౧౫౫	౨	౩		౨౬౯	ప్రాణోత్ప		,,		,,	అసద్వా ఇదమగ్ర	శతపథబ్రా-౬-౧౧
	౨	౪	౧	౨౬౯		౧	౬౧	అసద్వా ఇదమ	శతపథబ్రాహ్మ	ఏతస్మాజ్జాయతే	ము-ఉ-౧-౩
౧౫౫	౨			౨౭౦	,,	,,		,,		సదేవ సౌమ్య	ఐ-ఉ-౧-౧
		౪	౨	౨౭౦			౬౧			ఆత్మా వా	ఛా-ఉ-౬-౨-౧
	౨	౪		౨౭౦	,,	౧	,,		,,	ఏకో హ వై	మ-హో-౧
౧౫౫	౨	౪	౨				౬౧	,,		ప్రాణమథిసంభవి	ఛా-ఉ-౧-౧౧-౫
౧౫౬	౨	,,	౩	౨౭౧	,,	,,	,,		,,	తద్ధేదం తర్హి	బృ-ఉ-౩-౪-౭

పుట సంఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం. అధికరణసూత్రసంఖ్యా	సూత్ర-సం. ప్రకృతసూత్రసంఖ్యా	అధికరణానామ్ నామ.	అధికరణానామ్ ప్రకృత పాదాదికసం.	అధికరణానామ్ ప్రథమాధికరణసంఖ్యా	విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం: పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవర్ణాః	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః
౭౫౬	౧	౪	౪	౧౨౧	సప్తగత్యధి	౧	౬౧	సప్తప్రాణాః	ము-ఉ-౨-౧-౮	సప్తప్రాణాః	ము-౨-౧-౮
౭౫౬	,,		,,	౧౨౨		౧	౬౧	యదాపఞ్చావ	క-ఉ-౨-౬-౯	యదాపఞ్చావ	కఠ-ఉ-౨-౬-౯
౭౫౬	౧	౪						,,	,,	దశేమేపురు	బృ-ఉ-౬-౩౦
౭౫౭			౫	౧౨౩						ఇన్ద్రియాణి	గీ-౧౩-౫
౭౫౭	౧	౪	,,	౧౨౩	,,	,,	,,	,,	,,	దశేమేపురుషేప్రా	బృ-ఉ-౫-౯-౪
౭౫౭	౧	౪	౬	౧౨౪	ప్రాణాను	౩	౬౩	తవైతేసర్వఏవ	బృ-ఉ-౩-౫-౧౩	ఇన్ద్రియాణిదశై	గీ-౧౩-౫
౭౫౭			౬	౧౨౪	,,	౩	౬౩			ప్రాణమనూత్క్రా	బృ-ఉ-[illegible]
౭౫౮	౧	౪	౭	౧౨౬	వాయుక్రి	౪	౬౪	యఃప్రాణస్స	,,	అథయోహైతా	[illegible]-౮-౩
౭౫౯			౮	౧౨౭	,,		౬౪		.	ఏతస్మాత్ జా	ఛా-[illegible]
౭౫౯	౧	,,	౧౦	౧౨౮		౪	౬౪			అథయోఽయ	౩-౧౧
౭౬౦			౧౧	౧౨౯			౬౪	,,	,,	యస్మిన్సుప్తా	బృ-ఉ-౫-౩-౩
౭౬౦	౧	౪	౧౧	౧౨౯		౪	౬౪		,,	కామస్సంకల్ప	,,ఏ-ఉ-౬-౧౯
			౧౨	౧౩౦	శ్రోత్రాణు	౫	౬౫	సమవిభక్తిస్త్రిస్రి	బృ-ఉ-౩-౩-౨౨	,,	,, ఉ-౧-౬
౭౬౧	౧	౪	౧౩	౧౩౧	క్రోత్వితరా	౬	౬౬		,,	ప్రాణోనూత్క్రా	ఛా-ఉ-౭-౯-౮
										నాగ్నిర్వాక్స్వా	బృ-ఉ-౬-[illegible]

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయసం	పాద సం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయ వాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం			
			[illegible]	[illegible]	నామ.	ప్రకృత పాదాదితః-సం.	[illegible]	పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః.	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః.
౧౬౧	౨	౪	౧౪	౨౮౨	,,	౬	౬౬	,,	,,	తత్సృష్ట్వాతదేవా	తై-ఆ-౬-౨.
,,	౨	౪	౧౫	౨౮౩	ఇన్ద్రియాధి	౭	౬౭	,,	,,	ఇన్ద్రియాణిదశైకం	గీ-౧౩-౫.
౧౬౧										ఏకాదశంమనశ్చా	,,
౧౬౧										తఏతస్యైవసర్వే	బృ-ఉ-౩-౬-౨౧.
౧౬౨	౨	౪	౧౬	౨౮౪	,,	,,	,,	,,	,,	ఏతస్మాత్	ము-ఉ-౨-౧-౩.
,,	,,	,,	౧౭	౨౮౫	సంజ్ఞామూ	౮	౬౮	అనేనజీవేన	ఛా-ఉ-౬-౨.	నామరూపే	ఛా-ఉ-౬-౩-౨.
౧౬౨	౨	౪			ర్త్యధి					తదణ్డమభవద్ధైమం	మనుస్మృతి-౧-౯.
౧౬౩			౧౮							నానావీర్యాఃపృ	వి-పు-౧-౨-౫౨.
౧౬౩	,,	,,	,,	౨౮౬	,,	,,	,,	,,	,,	అన్నమశితంత్రేధా	ఛా-ఉ-౬-౫-౧.
౧౬౩										అన్నమయంహి	,, ఉ-౬-౫-౪.
౧౬౬	౩	౧	౧	౨౮౮	తదన్తరప్ర	౧	౬౯	,,	,,	వేత్థయథాపఞ్చ	,, ఉ-౫-౩-౩.
	౩	౧	,,	,,	తిపత్త్యధి	,,	,,	,,	,,	ఇతితుపఞ్చమ్యా	ఛా-ఉ-౫-౯-౧.
౧౬౭	౩	౧	౩	౨౯౦						మనఃషష్ఠాని	గీ-౧౫-౭.
	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	తమనూత్క్రామ	బృ-ఉ-౬-౪-౨.
౧౬౮		౪	౨౯౧					అగ్నింవాగప్యే	బృ-ఉ-౫-౨-౧౩.	ఓషధీర్లోమాని	,, ఉ-౫-౨-౧౩.

పుట-సఙ్ఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాద సం.	సూత్ర-సం. ప్రతిపాదం	సూత్ర-సం. శాస్త్రాదితః	అధికరణానామ్ నామ.	అధికరణానామ్ ప్రకృత పాదాదితః-సం.	అధికరణానామ్ శాస్త్రాదితః-సం.	విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః.
౧౬౯	౩	౧	౬	౨౯౩		౧	౬౯	శ్రద్ధాంజుహ్వతి	ఛా-ఉ-౫-౪-౨	తస్యాఆహుతేస్సో	ఛా-ఉ-౫౪--౨.
,,	,,	,,	౭	౨౯౪	,,	,,	,,	,,	,,	ఏషసోమోరాజా	,, ఉ-౫-౧౦-౪.
										యథాపశురేవం	బృ-ఉ-౩-౪-౧౦.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	దేవాన్దేవయజో	గీ-౭-౨౩.
౧౭౦			౮	౨౯౫	కృతాత్య	౨	౭౦	యావత్సంపాత	ఛా-ఉ-౫-౧౦-౫	రమణీయచరణాః	ఛా-ఉ-౫-౧౦-౭.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ప్రాప్యాన్తంక	బృ-ఉ-౬-౪-౬	తతఃపరివృత్తౌకర్మ	ఆపస్తమ్బస్మృతౌ
										ప్రాప్యాన్తంకర్మణ	బృ-ఉ-౬-౪-౬.
౧౭౧	౩	౧	౯	౨౯౬	,,	౨	౭౦	రమణీయచర	ఛా-ఉ-౫-౧౦-౭	,,	,,
			౧౦	౨౯౭						సన్ధ్యాహీనోఽశుచి	మనుస్మృతి
౧౭౨	,,	,,	౧౧	౨౯౮	,,	,,	,,	,,	,,	రమణీయ	ఛా-ఉ-౫-౧౦-౭.
			౧౨	౨౯౯	అనిష్టాది	౩	౭౧	యేవైకేచాస్మా		యేవైకేచాస్మాల్లో	
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	అథయఇమే	,, ఉ-౫-౧౦-౩.
౧౭౩	౩	౧	౧౩	౩౦౦						వైవస్వతం	ఆర-ప్ర-ప-౧.
			౧౪	౩౦౧						సర్వేచైతే	
౧౭౪	౩	౧	౧౭	౩౦౪	,,	౩	౭౧	,,	,,	తద్యఇత్థ	ఛా-ఉ-౫-౧౦-౧

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం. ప్రతిపాదీయాః	సూత్ర-సం. ఆదితఃసూత్రసంఖ్యా	అధికరణానామ్ నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం.	[illegible]	విషయ వాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః.
౧౭౪	౩	౧	౧౭	౩౦౪	అనిష్టాదికా	౩	౭౧	,,	,,	అథయఇమే	ఛా-ఉ-౫-౧౦-౩
౧౭[illegible]	౩	౧	౧౮	౩౦౫	ర్యధి	౩		పఞ్చమ్యామా	ఛా-ఉ-౫-౯-౧	అథైతయోః	,, ఉ-౫-౧౦-౮
౧౭[illegible]			౧౮	౩౦౫		..	,,	హు		వేత్థయథా	ఛా-ఉ-౫-౩-౩
౧౭౫			౨౦	౩౦౭	,,			,,	,,	తేషాంఖల్వే	,,
౭౫	౩	౧	౨౧	౩౦౮	,,	..	౭౧			[illegible]జంజీవజం	
౧౭౬			౨౨	౩౦౯	తత్స్వాభా	౪	౭౨	యథేతమాకా	,, ఉ-౫-౧౦-౫	యథే[illegible]మాకా	ఛా-ఉ-౫-౧౦-౫
౧౭౬	..	౧	౨౩	౩౧౦	నాతిచిరాధి	౫	౭౩			అతోవైఖలు	ఛా ఉ-౫-౧౦-౬
౧౭౭	౩	౧	౨౪	౩౧౧	అన్యాధిష్ఠి	౬	౭౪	మేఘోభూ	ఛా-ఉ-౫-౧౦-౬	తఇహవ్రీహియవా	,, ఉ-౫-౧౦-౬
౧౭౭	౩	౧						త్వాప్రవర్ష	,,	రమణీయచరణాః	,, ఉ-౫-౧౦-౭
౧౭౭	౩	౧	౨౫	౩౧౨			,,			హిరణ్యశరీరఊర్ధ్వ	
౧౭౮	౩	౧	౨౬	౩౧౩	,,	,,		,,	,,	[illegible]హ్య	,, ఉ-౫-౧౦-౬
౧౭౯		౨	౧	౩౧౫	సన్ధ్యాధి	౧	౭౫	నతత్రరథానర	బృ-ఉ-౬-౩-౧౦	నతత్రరథానరథ	బృ-ఉ-౬-౩-౧౦
	౩	౨	౨	౩౧౬	,,		..	,,		యఏషసుప్తేషు	క-ఉ-౨-౫-౮
౧౭౯	౩	౨				,,			,,	సర్వాన్కామాన్	క-ఉ-౧-౨౫-౪
		,,	,,		,,		,,	,,	,,	శతాయుషఃపుత్ర	కఠోప-౧-౨౩

పుట-సంఖ్యా.	అధ్యాయసం.	పాదసం.	సూత్ర-సం: ప్రత్యధికరణం	సూత్ర-సం: శాస్త్రాదితః	అధికరణానామ్: నామ.	అధికరణానామ్: ప్రకృతపాదాధి-సం	అధికరణానామ్: శాస్త్రాదితః	విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం: పూర్వపక్షగతానాం: కతిపయవర్ణాః	పూర్వపక్షగతానాం: ఆకరనిర్దేశః	సిద్ధాన్తగతానాం: కతిపయవర్ణాః	సిద్ధాన్తగతానాం: ఆకరనిర్దేశః
౧౮౦	౩	౨	౩	౩౧౭		౧	౭౫			సహికర్తా	బృ-ఉ-౬-౩-౧౦
					..			..	..	కామంకామం	క-ఉ-౨.౫-౮.
౧౮౧	౩	౨	౪	౩౧౮						అథతస్యభయంభ	తై-ఆ-౭-౭-౨.
౧౮౧					..	౧	..	..	..	అథసోభయంగ	తై-ఆ-౭-౭-౨
౧౮౧	..	..	౪	౩౧౮		౧				కోహ్యేవాన్యా	తై-ఆ-౭-౭-౧
౧౮౧	౩		౪	౩౧౮	..	౧	౭౫	..	..	పరంజ్యోతిరుపసం	ఛా-ఉ-౮-౩-౪.
౧౮౨	౩	౨	౬	౩౨౦		౧	౭౫			అథస్వప్నేపురుషం	,,
..			..			౧	౭౫			యదాకర్మసుకా	..
౧౮౨	౩	౨	౭	౩౨౧	తదభావాధి	౨	౭౬	ఆసుతదానా	ఛా-ఉ-౮-౬-౩	ఆసుతదానాడీషు	ఛా-ఉ-౮-౬-౩.
..				౩౨౧	..	..	..	తాభిఃప్రత్యవ	బృ-ఉ-౪-౧-౧౯	సతాసోమ్యతదా	ఛా-ఉ-౬-౮-౧.
౧౮౨	..	..	౭					సతాసోమ్యత	ఛా-ఉ-౬-౮-౧	పురీతతిశేతే	బృ-ఉ-౪-౧-౧౯.
౧౮౩		౨	౮	౩౨౨	..	..	౭౬		..	సతఆగమ్యనవిదుః	ఛా-ఉ-౬-౧౦-౨.
౧౮౩	౩		౯	౩౨౩	కర్మానుస్మృ	౩	౭౭			తఇహవ్యాఘ్రో	,, ఉ-౬-౧౦-౨.
౧౮౪			౧౦	౩౨౪	ముగ్ధాధి	౪	౭౮		..	..	
౧౮౪	౩	౨	౧౧	౩౨౫	ఉభయలి	౫	౭౯	యఃపృథివ్యాం	బృ-ఉ-౫-౭-౩	అపహతపాప్మా	ఛా-ఉ-౮-౧-౫.

పుట-సంఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం. అధికరణస్థసూత్రసంఖ్యా	సూత్ర-సం. శాస్త్రస్థసూత్రసంఖ్యా	అధికరణానామ్ నామ.	అధికరణానామ్ ప్రకృతపాదాధికరణ-సం.	అధికరణానామ్ శాస్త్రాధికరణసంఖ్యా	విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః.
౧౮౪	౩	౨	౧౧	౩౨౫	,,	౫	౭౯	యఆత్మనితిష్ఠ	మాధ్యన్దినశాఖా	నిరవద్యమ్	శ్వే-ఉ-౬-౧౯.
,,	౩	౨	౧౧	౩౨౫		౫	౭౯	,,	,,	యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవి	ము-ఉ-౧-౧-౧౦
౧౮౫					,,			యశ్చక్షుషితి	బృ-ఉ-౫-౭-౧౮	సమస్తకల్యాణ	వి-పు-౬-౫-౮౪
౧౮౫	౩	౨							,,	సకలానయత్ర	వి-పు-౧-౨-౧౦.
,,	,,	,,	౧౨	౩౨౬	,,	,,	,,	యస్యపృథివీశ	బృ-ఉ-౫-౭-౩	యస్యపృథివీశరీరం	బృ-ఉ-౫-౭-౩.
౧౮౬	౩	౨	౧౩	౩౨౭				,,	,,	ద్వాసుపర్ణాసయు	ము-౩-౧-౧.
			౧౪	౩౨౮	,,	,,	,,			నామరూపయోర్ని	ఛా-ఉ-౮-౧౪.
౧౮౭	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	యస్యపృథివీశరీర	బృ-ఉ-౫-౭-౩.
౧౮౭	౩	౨								యస్యాత్మాశరీరమ్	మాధ్యన్దినశాఖా.
౧౮౭		,,	౧౪	౩౨౮	ఉభయలి	౫	౭౯	,,	,,	అన్తఃప్రవిష్టశ్శా	ఆరణ౦-౩-ప-౨౧.
,,	౩	౨	౧౫	౩౨౯		౫	౭౯	సత్యంజ్ఞానమ్	తై-ఆ-౨-౧-౧	సత్యంజ్ఞానమ్	తై-ఆ-౨-౧-౧.
	,,		,,	,,	,,		,,	,,	,,	నిరవద్యమ్	శ్వే-ఉ-౬-౧౯.
౧౮౭										యస్సర్వజ్ఞస్స	ము-ఉ-౧-౧-౧౦.
	,,	౨								పరాస్యశక్తిః	శ్వే-ఉ-౬-౮.
౧౮౭			౧౬	౩౩౦	,,	౫	౭౯		,,	సత్యంజ్ఞానమ్	తై-ఆ-౨-౧౧.

[౨-౧౧-౭౯.]

పుట-సంఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			[illegible]	[illegible]	నామ.	ప్రకృత పాదాది తః-సం.	[illegible]	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః
౧౮౮	౩	౨	౧౭	౩౩౧	ఉభయలి	౫	౭౯	,,	,,	నిష్కలంనిష్క్రియ	శ్వే-ఉ-౬-౧౯.
౧౮౮	,,		,,	,,		౫	౭౯			తమీశ్వరాణాంపర	శ్వే-ఉ-౬-౧౩.
								,,	,,	యోమామజమనా	గీ-౧౦-౯.
౧౮౮	౩	౨								అహంకృత్స్నస్యజ	,, ౭-౬.
			౧౮	౩౩౨	,,	,,	,,	,,	,,	ఆకాశమేకంహి	,,
౧౮౯	౩	౨	౧౯	౩౩౩						యఃపృథివ్యాంతిష్ఠ	బృ-ఉ-౫-౭-౩
	౩	౨	౨౦	౩౩౪		౫	౭౯			ఆకాశమేకంహి	,,
			,,		,,	౫		,,	,,	అశ్వఇవరోమాణి	ఛా-ఉ-౮-౧౩.
౧౯౦	౩	౨	౨౧	౩౩౫		౫	౭౯			అథాతఆదేశోనేతి	బృ-ఉ-౪-౩-౬.
౧౯౧			౨౧	౩౩౫	,,			,,	,,	ద్వేవావబ్రహ్మణే	బృ-ఉ-౪-౩-౧.
౧౯౨	,,	,,	౨౨	౩౩౬		౫	౭౯			నసన్దృశేతిష్ఠ	తై-నా-౬-౧-౧౦.
			౨౩	౩౩౭						నాయమాత్మా	ము-ఉ-౩-౨-౩.
౧౯౨	౩	౨	౨౩	౩౩౭	,,	౫	౭౯	,,	,,	నాహంవేదః	గీ-౧౧-౫౩.
౧౯౩			౨౪	౩౩౮						అహంమనురభవం	బృ-ఉ-౩-౪-౧౦.
,,	౩	౨	౨౫	౩౩౯			౭౯			అహంకక్షీవాన్	

పుట-సఙ్ఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం. ప్రకృతపాదస్థ	సూత్ర-సం. శాస్త్రస్థ	అధికరణానామ్ నామ.	అధికరణానామ్ ప్రకృతపాదాధి:-సం.	అధికరణానామ్ శాస్త్రాధికరణ-సం.	విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః.
౧౯౩	౩	౨	౨౫	౩౩౯	,,	౫	౭౯			ద్వే వావ బ్రహ్మణో	బృ-ఉ-౪-౩-౧.
,,	౩	౨	౨౬	౩౪౦	అహికుణ్డలాధి	౬	౮౦			ఆత్మైవేదం సర్వమ్	ఛా-ఉ-౭-౨౫-౨.
౧౯౩										అస్మాన్మాయీ సృ	శ్వే-ఉ-౪-౯.
,,	౩	౨	౨౬	౩౪౦	,,	౬	,,			ద్వే వావ బ్రహ్మణో	బృ-ఉ-౪-౩-౧.
౧౯౪	,,	,,	౨౭	౩౪౧	అహికుణ్డలాధి	౬	,,			యస్య పృథివీ	బృ-ఉ-౫-౭-౩.
										యస్యాత్మా శరీరమ్	మాధ్యందినశాఖా.
౧౯౫	౩	౨	౨౮	౩౪౨	,,	,,	,,			బ్రహ్మైవేదం సర్వమ్	,,
౧౯౫	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			క్షరం త్వవిద్యా	శ్వే-ఉ-౫-౧.
౧౯౫	౩	౨	౨౯	౩౪౩	,,	,,	,,			నాస్య జరయైతజ్జీర్య	ఛా-ఉ-౮-౧-౫.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	స వా ఏష మహా	బృ-ఉ-౬-౪-౨౫
౧౯౫	౩	౨	౩౦	౩౪౪	పరాధి	౭	౮౧	యతో వా ఇ	తై-భృ-౧	అథయ ఆత్మా స సే	ఛా-ఉ-౮-౪-౧.
౧౯౫	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	అథయ ఆత్మా స	ఛా-ఉ-౮-౪-౧	ఏతం సేతుం తీర్త్వా	,, ఉ-౮-౪-౨.
,,	౩	౨	౩౦	౩౪౪	పరాధి	,,	,,	,,	,,	చతుష్పాద్బ్రహ్మ	,, ఉ-౩-౧౮-౨
౧౯౫	౩	౨	౩౦	౩౪౪	,,	,,	,,	ఏతం సేతుమ్	,, ఉ-౮-౪-౨	అమృతస్యైష	ము-౨-౨-౫.
౧౯౬	,,	౨	,,	,,	,,	,,	,,	చతుష్పాద్బ్ర	,, ఉ-౩-౧౮-౨	తేనేదం పూర్ణమ్	శ్వే-ఉ-౩-౯.

పుట సంఖ్యా	అధ్యాయసం	పాద సం.	సూత్ర-సం. ప్రకృతపాదాదితః	సూత్ర-సం. శాస్త్రాదితః	అధికరణానామ్ నామ	అధికరణానామ్ ప్రకృత పాదాదితః-సం	అధికరణానామ్ శాస్త్రాదితః-సం	విషయ వాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః.
౧౯౬	౩	౨	౩౦	౩౪౪	[illegible]	౭	౮౧	షోడశకలమ్	ప్రశ్న ఉ-౬-౧	వహ్యేతస్మాదిత	బృ-ఉ-౪-౩-౬
,,	౩	౨	౩౦	౩౪౪		౭	౮౧	అమృతస్యైష	ము-౨-౨-౫	యమేవైషవృణుతే	ము-౩-౨-౩.
౧౯౬	౩	౨	౩౦	౩౪౫		౭	౮౧	తేనేదంపూర్ణం	శ్వే-౩-౯	యదతస్తద్విదురమృ	శ్వే-ఉ-౩-౧౦.
౧౯౭	౩	౨	౩౧	౩౪౫	,,	,,	౮౧	.	,,	వహ్యేతస్మాదితి	బృ-ఉ-౪-౩-౬.
౧౯౭	౩	,,	౩౧	౩౪౫		౭	౮౧			అథయ ఆత్మా	ఛా-ఉ ౮-౪-౧
౧౯౭	,,	౨	౩౧	౩౪౫		౭	౮౧			సర్వంఖల్విదంబ్ర	,, ఉ-౩-౧౪-౧౦
౧౯౭	౩	౨	,,	౩౪౫		౭	౮౧			ఏతమితఃప్రేత్య	,, ఉ-౩ ౧౪-౪
౧౯౮	౩	౨	౩౨	౩౪౬		౭	౮౧			చతుష్పాత్	,, ఉ-౩-౧౮-౨.
౧౯౮	౩	౨	౩౨	౩౪౬		౭	౮౧			పాదోఽస్యవిశ్వా	పు-సూ-౩.
౧౯౮	౩	౨	౩౪	౩౪౮		౭	౮౧			యమేవైషవృ	ము-౩-౨-౩
౧౯౮	౩	౨	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	అమృతస్యై	, ౨-౨-౫.
౧౯౯		౨	౩౫	౩౪౯		౭	౮౧			,,	,,
౧౯౯	౩	౨	౩౫	౩౪౯	,,	,,	,,	,,	,,	యస్మాత్పరం	శ్వే-ఉ ౩-౯.
౧౯౯	౩	౨	౩౫	౩౪౯		౭	౮౧			తతోయదుత్త	శ్వే-ఉ-౩-౧౦.
౧౯౯	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	తమేవంవిదిత్వా	శ్వే-ఉ-౩-౮.

పుట-సంఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాద సం.	సూత్ర-సం		అధికరణానామ్.			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			ప్రతిపాదం	ప్రతిశాస్త్రం	నామ.	ప్రకృత పాదాదితః సం	శాస్త్రాదితః సం	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః.
౧౯౯	౩	౨	౩౫	౩౪౯	పరాధి	౭	౮౧			నతస్యేశే కశ్చన	తై-నా-౬-౧-౯.
										మహ్యత్తస్మాదితి	బృ-ఉ-౪-౩-౬.
౨౦౦	౩	౨	౩౫	౩౪౯	,,	౭	,,	,,	,,	అద్భ్యస్సంభూ	తై-నా-౬-౧-౧౦
										అప్సుభస పార	తై-నా-౬-౧-౧.
౨౦౦										యమస్తప్స	,, నా-౬-౧-౩.
			౩౬	౩౫౦						అణోరణీయన్	తై-నా-౬-౧౦-౧.
౨౦౦	౩	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	తేనేదంపూర్ణమ్	శ్వే-ఉ-౩-౯.
,,										వాఙ్నారాయణ	తై-నా-౬-౧౧
౨౦౦	౩	౨	౩౬	౩౫౦	,,	౭	౮౧	,,	,,	నిత్యంవిభుంసర్వగ	,,
,,										ఆత్మైవేదంసర్వమ్	ఛా-ఉ-౭-౨౫-౨.
౨౦౦	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	యతోవాచమాని	తై-భృ-౧.
౨౦౧	౩	౨	౩౭	౩౫౧	ఫలాధి	౮	౮౨	యజేతస్వర్గకా		యజదేవపూజా	ధా-భ్వా-వు-౧.౭౩.
								ఆత్మానమేవలో	బృ-ఉ-౩-౪-౧౫	వాయుమేవస్వేన	౨-కా-౧-ప్ర-౧-౫
౨౦౧	౩	౨	౩౭	౩౫౧	-	౮	౮౨		,,	ఇష్టాపూర్తమ్	తై-నా-౬-౧౬.
										సతయాశ్రద్ధ	గీ-౭-౨.

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			ప్రతిపాదమాదితః	శాస్త్రాదిత ఆరభ్య	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం.	శాస్త్రాదిత ఆరభ్య-సం	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః
౨౦౧	౩	౨	౩౭	౩౫౧	ఫలాధి	౮	౮౨	,,	,,	అహం హి సర్వయ	గీ-౯-౨౪.
౨౦౧	,,		,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	స్వకర్మణా తమ్	,, ౧౮-౪౬
										తత్ప్రసాదాత్ప	,, ౧౮-౬౨.
౨౦౨	౩	౨	౩౮	౩౫౨						శ్రుతమేవహి	బృ-శా-౬-౪-౨౫.
					,,	,,	,,	,,	,,	ఏష హ్యేవానన్ద	తై-ఆ-౨-౭-౧.
౨౦౨	౩	౨	౩౯	౩౫౩						యజేత స్వర్గ	,,
	౩	౨								బ్రహ్మవిదాప్నోతి	తై-ఆ-౨-౧-౧.
			౪౦	౩౫౪	,,	౮	౮౨	,,	,,	వాయవ్యం శ్వే	కాణ్డం-౧ప్ర-౧ప.
,,	౩	౨	,,	౩౫౪		౮	౮౨			ప్రతితిష్ఠన్తి హ	,,
										[illegible] యాతిష్ఠన్	బృ-ఉ-౫-౭-౭.
౨౦౩	౩	౩	౧	౩౫౫		,,	,,	,,	,,	తదేవాగ్నిస్త	తై-నా-౬-౧-౭.
౨౦౪			౨	౩౫౬							
౨౦౪	౩	౩	౩	౩౫౭	సర్వవేదాన్తప్రత్య	౧	౮౩	తేషామేవైతా	,,	తేషామేవైతామ్	అథర్వణే.
										నైతదచీర్ణవ్రతో	
౨౦౫	౩	౩	౪	౩౫౮	,,					తస్మిన్యదన్తః	తై-నా-౬-౧౦-౨౩

పుట-సఙ్ఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			ప్రతిపాదం	శాస్త్రాదితః	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం.	శాస్త్రాదితః-సం.	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
౨౦౫	౩	౩	౪	౩౫౮	,,	౧	౮౩	,,	,,	అస్మిన్యదన్తః	ఛా-ఉ-౮-౧-౧.
౨౦౬	౩	౩	౬	౩౬౦	అన్యథాత్వాధి	౨	౮౪	అథ హేమమా	బృ-ఉ-౩-౩-౭	హన్తానురాన్య	బృ-ఉ-౩-౩-౧.
,,								హన్తానురాన్య	బృ-ఉ-౩-౩-౧	తద్ధదేవా ఉద్గీథ	ఛా-ఉ-౧-౨-౧.
౨౦౭	౩	౩	౬	౩౬౦	,,	౨	,,	తద్ధదేవా ఉద్గీ	ఛా-ఉ-౧-౨-౧	ఓమిత్యేతదక్షర	,, ఉ-౧-౧-౧.
	,,	,,	,,	,,	అన్యథాత్వాధి	౨	,,	యఏవాయం	,, ఉ-౧-౨-౭	అథహయఏవా	,, ఉ-౧-౨-౭.
										అథ హేమమాస	బృ-ఉ-౩-౩-౭.
౨౦౯	౩	౩	౯	౩౬౩	,,	,,	,,	,,	,,	ఉద్గీథముపాసాం	ఛా-ఉ-౧-౨-౨.
౨౦౯	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	తద్ధదేవా ఉద్గీథమ్	,, ఉ-౧-౨-౧.
౨౦౯	౩	౩	౧౦	౩౬౪	సర్వాభే	౩	౮౫	యోహవై జ్యే	ఛా-ఉ-౫-౧-౧.	యోహవై జ్యే	,, ఉ-౫-౧-౧.
౨౧౧	,,	,,	౧౨	౩౬౬	ఆనన్దాద్యధి	౪	౮౬	,,	,,	తస్యప్రియమే	తై-ఆ-౨-౫-౨.
,,	౩	౩	౧౨	,,	,,	,,	,,			సత్యంజ్ఞానమ్	,, ఆ-౨-౧-౧.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,			ఆనన్దో జరః	,,
౨౧౨	౩	౩	౧౪	౩౬౮	,,	,,	,,			బ్రహ్మవిదాప్నోతి	తై-ఆ-౨-౧-౧.
౨౧౨	౩	౩	౧౫	౩౬౯	,,	,,	,,			అన్యోఽన్తర ఆత్మా	,, ఆ-౨-౫-౨.
	,,	౩	౧౬	౩౭౦		,,	,,	,,	,,	సోఽకామయత	తై-ఆ-౨-౬-౨.

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయ వాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			ప్రతిపాదసూత్రసం	ప్రథమసూత్రాదిసం	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం.	ప్రథమాధ్యాయాదితః-సం	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
౨౧౨	౩	౩	౧౬	౩౭౦	,,	౪	౮౬	,,	,,	ఆత్మా వా ఇదమ్	ఐ ఉ-౧-౧-౧.
,,	౩	౩	౧౬	౩౭౦		౪	౮౬	,,	,,	అన్యోన్తరఆత్మా	తై-ఆ-౨-౫-౨.
౨౧౩	౩	౩	౧౬	౩౭౦		౪	౮౬			తస్మాద్వాఏతస్మాత్	,, ఆ-౨-౧-౨.
౨౧౩	౩	౩	౧౭	౩౭౧	,,	,,	౮౬			అన్యోన్తర	,, ఆ-౨-౫-౨.
౨౧౩	౩	,,	౧౮	౩౭౨	కార్యా	౫	౮౭	సహెూవాచకి	ఛా-ఉ-౫-౨-౨.	యూహవై జ్యేష్ఠంచ	వాజసనేయ
౨౧౩	,,	౩	౧౮	౩౭౨	ఖ్యానాధి	౫	౮౭	తస్మాద్వాఏతద		తస్మాదేవంవిద	,,
౨౧౩	౩	౩	,,	౩౮౨		౫	౮౭	తస్మాదేవంవిద	వాజసనేయ	తస్మాద్వాఏతద	ఛా-ఉ-౫-౨-౨.
౨౧౪	౩	౩	౧౯	౩౭౩	సమానాధి	౬	౮౮	సఆత్మానము	అగ్నిరహస్యే	సఆత్మానముపాసీత	అగ్నిరహస్యే
౨౧౪	౩	౩	౧౯	౩౭౩		౭	౮౮	మనోమయో	బృ-ఉ-౭-౬	మనోమయో	బృ-ఉ-౭-౬.
౨౧౫	౩	౩	౨౦	౩౭౪	సమ్బన్ధాధి	౭	౮౯	యఏషఏతస్మి	,, ఉ-౭-౫-౧	యఏషఏతస్మిన్	,, ఉ-౭-౫-౧.
౨౧౫	౩	౩	,,	,,	,,	,,	,,	తస్యోపనిషద	బృ-ఉ-౭-౫-౨	తస్యోపనిషద.	,, ఉ-౭-౫-౨.
౨౧౫		౩	౨౦	౩౭౪		౭	౮౯	,,	,,	తస్యోపనిషద	,, ఉ-౭-౫-౩.
౨౧౬	౩	౩	౨౧	౩౭౬	,,	,,	౮౯	,,	,,	తస్యైతస్యతదేవ,	,,
౨౧౭	౩	౩	౨౩	౩౭౭	సమ్భృత్యధి	౮	౯౦	బ్రహ్మజ్యేష్ఠా	౨-అష్ట-౪-ప్ర-౭	,,	,,
౨౧౮	,,	,,	౨౪	౩౭౮	పురుషవి	౯	౯౧	తస్యైవంవిదు	తై-నా-౬-౫౨	బ్రహ్మణోమహి	తై-నా-౬-౫౧.

పుట-సఙ్ఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాద సం.	సూత్ర-సం. ప్రకృతి పాదీయం	సూత్ర-సం. ప్రథమాది పాదీయం	అధికరణానామ్. నామ.	అధికరణానామ్. ప్రకృత పాదాదితః-సం	అధికరణానామ్. ప్రథమాది పాదీయాధి-సం.	విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం — పూర్వపక్షగతానాం — కతిపయవర్ణాః	పూర్వపక్షగతానాం — ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం — కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం — ఆకరనిర్దేశః.
౨౧౮	౩	౩	౨౪	౩౭౮	,,	౯	౯౧	పురుషోవావ	ఛా-ఉ-౩-౧౬-౧	శతంజీవతి	ఛా-ఉ-౩-౧౬-౭.
								శతంజీవతి	,, ఉ-౩-౧౬-౭	అహ్నాయజమాన	నా-౬-౫-౭.
౨౧౯	౩	౩	౨౫	౩౭౯	వేదాద్యధి	౧౦	౯౨	శుక్రంప్రవిధ్య	,,	శుక్రంప్రవిధ్య	,,
					,,		,,	శన్నోమిత్రః	తై-శీ-౧-౧	శన్నోమిత్రః	తై-శీ-౧-౧.
౨౧౯								సహనావవతు	,, భృ-౧.	సహనావవతు	,, భృ-౧.
		,,	,,	,,	,,	,,	,,		,,	వానస్పత్యాఃకుశా	,,
౨౨౦	౩		౨౬	౩౮౦	హాన్యధి	౧౧	౯౩	తదావిద్వాన్పు	ము-౩-౧-౩	ఔదుమ్బర్యఃకుశా	,,
,,								అశ్వఇవరో	ఛా-ఉ-౮-౧౩	దేవాసురాణాంశ	
౨౨౨	౩	౩	౨౭	౩౮౧	సామ్పరాయాధి	౧౨	౯౪	అశ్వఇవరోమా	ఛా-ఉ-౮-౧౩	తస్యతావదేవ	ఛా-ఉ-౬-౧౪-౨.
,,								సఆగచ్ఛతివర		అశ్వఇవ	ఛా-ఉ-౮-౧౩.
౨౨౨	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	తత్సుకృత	కౌషీ-ఉ-౧-౪.
౨౨౨	౩	౩	౨౭	౩౮౧		౧౨	౯౪			అశరీరంవావ	ఛా-ఉ-౮-౧౨-౧.
౨౨౩	౩	౩	౨౮	౩౮౨	,,	౧౨	౯౪	,,	,,	తత్సుకృత	కౌషీ-ఉ-౧-౪
										ఏతందేవ	కౌషీ-ఉ-౧-౩
										అశ్వఇవ	ఛా-ఉ-౮-౧౩.

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			ప్రకృతపాదాదితః	శాస్త్రాదితః	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం.	శాస్త్రాదితః-సం.	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః
౨౨౩	౩	౩	౨౮	౩౮౨	,,	౧౨	౯౪	,,	,,	తస్యతావదేవ	ఛా-ఉ-౬-౧౪-౨.
౨౨౪	,,		,,	,,		,,	,,	,,	,,	,,	,,
			౩౦	౩౮౪	,,	,,	,,	,,	,,	సస్వరాడ్భవతి	ఛా-ఉ-౭-౨౫-౨
౨౨౫	౩	౩	౩౧	౩౮౫							
	౩	౩	౩౨	౩౮౬	అనియమాధి	౧౩	౯౫	,,	,,	యఏవమేతద్వి	బృ-ఉ-౮-౨-౧౫
౨౨౫										ఆగ్నిర్జ్యోతిరహః	గీ-౮-౨౪.
౨౨౬	౩	౩	౩౩	౩౮౭	అక్షరధి	౧౪	౯౬	ఏతద్వైతదక్ష	బృ-ఉ-౫-౮-౮		
,,			,,	,,	,,	,,	,,	అథపరాయ	ము-ఉ-౧-౧-౬	,,	,,
౨౨౮	౩	౩	౩౪	౩౮౮	,,	,,	,,	సర్వకర్మాసర్వ	,, ౩-౧౪-౨		
			౩౫	౩౮౯	అన్తరత్వా	౧౫	౯౭	యఃప్రాణేనప్రా	,,	కోహ్యేవాన్యాత్	తై-ఆ-౨-౭-౧.
౨౨౮	౩	౩						యోఽశనా	,,	యత్సాక్షాదప	బృ-ఉ-౫-౪-౧.
౨౨౮	౩	౩	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	స్తబ్ధోఽస్యుత	ఛా-ఉ-౬-౧-౩.
౨౨౮										భగవాంస్త్వేవ	,, ఉ-౬-౧-౭.
										భూయఏవ	,, ఉ-౬-౫-౪
౨౩౦	౩	౩	౩౬	౩౯౦						యదేవసాక్షా	బృ-ఉ-౫-౫.

పుట-సఙ్ఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
			పాదాదితః	శాస్త్రాదితః	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం.	శాస్త్రారమ్భాదితః-సం.	పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
								కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
౨౩౦	౩	౩	౩౭	౩౯౧	,,	౧౫	౯౭	,,	,,	సేయద్దేవతై	ఛా-ఉ-౬-౩-౧.
౨౩౦	౩	౩	౩౭	౩౬౧		౧౫	౯౭			ఐతదాత్మ్య	,, ఉ-౬-౮-౭.
౨౩౧			౩౮	౩౯౨	కామాద్య	౧౬	౯౮	అథయదిదమ	ఛా-ఉ-౮-౧-౧	దహరోఽస్మిన్	,, ఉ-౮-౧-౧.
౨౩౧	౩	౩	౩౮	౩౯౨	ధి	,,	,,	తద్యఇహాత్మాన	ఛా-ఉ-౮-౧-౬	కింతదత్రవిద్య	,, ఉ-౮-౧-౨.
	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	యఏషోఽన్తర్హృ	బృ-ఉ-౬-౪-౨౨	తస్మిన్ కామా	,, ఉ-౮-౧-౫.
										యఏషోఽన్తర్హృద	బృ-ఉ-౬-౪-౨౨.
౨౩౧	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	పరంజ్యోతిరుప	ఛా-ఉ-౮-౩-౪.
౨౩౨	౩	౩	౩౯	౩౯౩	,,	,,	,,			అభయంవై	,,
౨౩౨	౩	౩	,,	౩౯౩		౧౬	౯౮	,,	,,	నేహనానాస్తి	బృ-ఉ-౬-౪-౧౯.
౨౩౩	,,	,,	౪౦	౩౯౪	,,	,,	,,	,,	,,	సర్వస్యవశీ	బృ-ఉ-౬-౪-౨౨.
,,	౩	౩	౪౦	,,				సయదిపితృలో	ఛా-ఉ-౮-౨-౧	అస్మాచ్ఛరీరాత్	ఛా-ఉ-౮-౧౨-౨.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,		సస్వరాట్	,, ఉ-౭-౨౫-౨.
౨౩౪	౩	౩	౪౧	౩౯౫	తన్నిర్ధార	౧౭	౯౯	ఓమిత్యేతదక్ష	ఛా-ఉ-౧-౧-౧	తేనోభౌకురు	,, ఉ-౧-౧-౧౦.
౨౩౪	౩	౩	౪౧	౩౯౫	ణా...ధి.	,,	,,	యదేవవిద్య	ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦	,,	,,
౨౩౫	,,	౩	౪౨	౩౯౬	ప్రదానాధి	౧౮	౧౦౦	తద్యఇహా	,, ఉ-౧-౧-౬	ఇన్ద్రాయరాజ్ఞే	౨-కా-౩-ప్ర-౬-అ.

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			ప్రకృతపాదస్థ	బ్రహ్మసూత్రగ్రన్థస్థ	నామ	ప్రకృతపాదాదితః-సం	బ్రహ్మసూత్రగ్రన్థస్థ-సం	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః
౨౩౫	౩	౩	౪౨	౩౯౬	,,	౧౮	౧౦౦	,,	,,	నానాదేవతా	సాఙ్ఖ్యకే
,,	౩	౩	౪౩	౩౯౭	లిఙ్గభూయ	౧౯	౧౦౧	సహస్రశీర్షమ్	తై-నా-౬-౧౧.	సహస్రశీర్షమ్	తై-నా-౬-౧౧.
౨౩౫	౩	౩	౪౩	౩౯౭	స్త్వాధి	,,	,,	,,	,,	అక్ష్యన్యదస్తః	తై-నా-౬-౧౦-౨౩
౨౩౫	౩	౩	౪౪	౩౯౮	,,	౨౦	౧౦౨	మనశ్చితో వా	వా-అగ్నిరహస్యే	మనశ్చితో వాక్చితః	అగ్నిరహస్యే
౨౩౫	౩	,,	౪౪	౩౯౮		౨౦	౧౦౨	తైషామేకైకశ		అసద్వాక్షద	
౨౩౫	,,	౩	౪౪	౩౯౮		౨౦	౧౦౨	అసద్వాక్షదశ		తేహైతేవిద్యా	,,
౨౩౫	౩	౩	,,	౩౯౮		౨౦	౧౦౨			వచనాని	
౨౩౬	౩	౩	౪౫	౩౯౯	పూర్వవిక	౨౦	౧౦౨			తేషామేకైక	,,
౨౩౬	౩	౩	౪౫	౩౯౯	ల్పాధి	౨౦	౧౦౨		,,	తేషామేకైక	,,
౨౩౬	౩	౩	౪౫	౩౯౯		౨౦	౧౦౨			తేహైతేవిద్యా	బృ-మా-౩-౫-౨౧.
౨౩౬	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ననైషుగ్రహః	,,
౨౩౮	౩	౩	౪౫	౪౦౦						తేహైతేవిద్యా	
౨౩౮	౩	౩	౪౬	౪౦౧	,,	,,	,,	,,	,,	తేహైతేవిద్యా	,,
౨౩౮	౩	౩	౪౬	౪౦౧						యదేవవిద్యయా	
౨౩౯	,,	,,	౪౭	౪౦౨	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,

పుట-సంఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం. ప్రకృతపాదే.	సూత్ర-సం. శాస్త్రాదితః.	అధికరణానామ్. నామ.	అధికరణానామ్. ప్రకృతపాదాదితః సం.	అధికరణానామ్. శాస్త్రాదితః సం.	విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం — పూర్వపక్షగతానాం — కతిపయవర్ణాః	పూర్వపక్షగతానాం — ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం — కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం — ఆకరనిర్దేశః.
౨౩౯	౩	౩	౪౮	౪౦౨	,,	,,	,,	,,	,,	వచనాని	పూ-మీ-౩-౫-౨౧.
											,,
౨౩౯	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	
౨౪౦	,,	,,	౪౯	౪౦౩	,,	,,	,,	,,	,,	తేషామేవైక	,,
౨౪౦										సపిషపివమృత్యు	
,,	,,	,,	౫౦	౪౦౪	,,	,,	,,	,,	,,	అయంవావ	,,
౨౪౧			౫౧	౪౦౫	శరీరేభావాధి	౨౧	౧౦౩	యథాక్రతురతంయథాయ	ఛా-ఉ-౩-౪-౧.	తత్త్వమసి	ఛా-ఉ-౬-౮-౭.
									,,	సతిఆత్మాఆన్త	
౨౪౧	౩	౩	౫౧	౪౦౫	,,	౨౧	౧౦౩	,,	,,	పరంజ్యోతి	ఛా-ఉ-౮-౩-౪.
,,										యథాక్రతు	,, ఉ-౩-౪-౧.
౨౪౧	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	యజేతస్వర్గ	,,
౨౪౨	౩	౩	౫౨	౪౦౬						యథాక్రతు	ఛా-ఉ-౩-౪-౧.
			౫౩	౪౦౭	అఙ్గావబ	౨౨	౧౦౪	ఓమిత్యేతద	ఛా-ఉ-౧-౧-౧	ఉద్గీథముపా	ఛా-ఉ-౧-౧-౧.
౨౪౩	౩	౩	౫౫	౪౦౯	భూమజ్యాయస్త్వాధి	౨౩	౧౦౫	ఔపమన్యవకం	ఛా-ఉ-౫-౧౨-౧	ఆత్మానంవైశ్వా	ఛా-ఉ-౫-౪-౬
								యస్త్వేతమేవం	ఛా-ఉ-౫-౧౮-౧	యస్త్వేతమేవం	,, ఉ-౫-౧౮-౧

పుట-సంఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			పాదాదితః	శాస్త్రాదితః	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం.	శాస్త్రాదితః-సం.	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః
౨౪౩	౩	౩	౫౫	౪౦౯	,,	౨౩	౧౦౫	,,	,,	తద్యథేషీక	ఛా-ఉ-౫-౨౪-౩.
౨౪౩	,,		,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	వైశ్వానరం ద్వాద దిశమేవభగవో	౨-కా-౨-ప్ర-౫-౮ ఛా-ఉ-౫-౧౨-౨.
౨౪౩	౩	౩	౫౫	౪౦౯	,,	,,	,,	,,	,,	మూర్ధా తేవ్యప	ఛా-ఉ-౫-౧౨.
౨౪౫	౩	౩	౫౬	౪౧౦	శబ్దాదిభేదాధి	౨౪	౧౦౬	,,	,,	,,	,,
౨౪౬	౩	౩	౫౭	౪౧౧	వికల్పాధి	౨౫	౧౦౭				
౨౪౭	౩	౩	౫౯	౪౧౩	యథాశ్రయభావాధి	౨౬	౧౦౮	ఉద్గీథముపాసీ యదేవవిద్య	ఛా-ఉ-౧-౧-౧ ,, ఉ-౧-౧-౧౦	ఓమిత్యక్షరము యదేవవిద్యయా యస్యపర్ణమయీ	ఛా-ఉ-౧-౧-౧. ,, ఉ-౧-౧-౧౦. ౩-కా-౫వ-౭అ.
౨౪౮	౩	౩	౬౦	౪౧౪	,,	౨౭	,,	,,	,,	ఉద్గీథము యదేవవిద్యయా	ఛా-ఉ-౧-౧-౧. ,, ఉ-౧-౧-౧౦
,,	౩	౩	౬౧	౪౧౫	,,	౨౮	,,	,,	,,	హోతృషదనాద్ధై	,, ఉ-౧-౪-౫.
౨౪౮			౬౨	౪౧౬						తేనేయంత్రయీ	,, ఉ-౧-౧-౯.
౨౪౯	౩	౩	౬౩	౪౧౭	,,	,,	,,	,,	,,	యదేవవిద్యయా	,, ఉ-౧-౧-౧౦.

పుట-సఙ్ఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం. ప్రతిపాదం	సూత్ర-సం. ప్రథమసూత్రాదితః	అధికరణానామ్ నామ.	అధికరణానామ్ ప్రకృతపాదాదితః-సం.	అధికరణానామ్ ప్రథమాధికరణాదితః	విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం — పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః.
౨౪౯	౩	౩	౬౩	౪౧౭	,,	,,	,,	,,	,,	ఉద్గీథముపాసీత	ఛా-ఉ-౧-౧-౧.
౨౪౯	౩	౩	౬౪	౪౧౮						ఏవంవిద్ధవైబ్రహ్మ	,, ఉ-౪-౧౭-౧౦.
౨౫౦	౩	౪	౧	౪౧౯	పురుషార్థాధి	౧	౧౦౯	యదేవవిద్య	ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦	బ్రహ్మవిదాప్నో	తై-ఆ-౨-౧-౧.
										యోవేద	,, ఆ-౨-౧-౨.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	తత్త్వమసి	,, ఉ-౬-౮-౭	తత్త్వమసి	ఛా-ఉ-౬-౮-౭.
౨౫౦	౩	౪	౧	౪౧౯	,,	౧	౧౦౯	అయమాత్మా	బృ-ఉ-౬-౪-౫	యఆత్మనితిష్ఠన్	మాధ్యన్దినశాఖాయా
౨౫౧	౩	౪	౨	౪౨౦	,,	,,	,,	,,	,,	తత్త్వమసి	ఛా-ఉ-౬-౮-౭.
			౩	౪౨౧						యక్ష్యమాణోహ	,, ఉ-౫-౧౧-౫.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	కర్మణైవహిసం	,,
౨౫౨	౩	౪	౪	౪౨౨						యదేవవిద్యయాక	,, ఉ-౧-౧-౧౦.
,,	౩	౪	౫	౪౨౩	,,	,,	,,	,,	,,	తంవిద్యాకర్మణీ	బృ-ఉ-౬-౪-౨.
౨౫౨	౩	౪	౬	౪౨౪						ఆచార్యకులాద్వే	ఛా-ఉ-౮-౧౫-౧
౨౫౨	,,	౪	౬	౪౨౪	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
౨౫౨			౭	౪౨౫						కుర్వన్నేవేహకర్మా	ఈశావాస్యోప-౨.
౨౫౩	,,	,,	౮	౪౨౬	,,	,,	,,	,,	,,	బహుస్యాంప్రజా	ఛా-ఉ-౬-౨-౩.

పుట-సంఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాద సం.	సూత్ర-సం. [illegible]	సూత్ర-సం. [illegible]	అధికరణానామ్. నామ.	అధికరణానామ్. ప్రకృతపాదాధి. సం	అధికరణానామ్. సర్వాధి. సం.	విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం — పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః.
౨౫౭	౩	౪	౯	౪౨౬	,,	,,	,	,,	,,	సోకామయత	తై-ఆ-౨-౬-౨.
										సకారణంకరణా	శ్వే-ఉ-౬-౧౯-౧.
౨౫౩	,,	,,	౮	౪౨౮	,,	,,	,,	,,	,,	ఋషయఃకావ	,,
౨౫౪	,,	,,	౧౦	౪౨౯	,,	,,	,,	,,	,,	యదేవవిద్యయా	ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦.
౬౫౪										తద్ధప్రయపానసీ	,, ఉ-౧-౧-౧.
,,	,,	,,	౧౧	౪౨౯	,,	,,	,,	,,	,,	తంవిద్యాకర్మణీ	బృ-ఉ-౬-౪-౨.
౨౫౫			౧౨	౪౩౦						వేదమధీత్య	ఛా-ఉ-౮-౧౫-౧.
			౧౩	౪౩౧						కుర్వన్నేవేహ	ఈశావాస్యోప-౨.
౨౫౫	౩	౪	౧౩	౪౩౧	,,	,,	,,	,,	,,	ఈశావాస్యమిదమ్	,, ౧-
,,			౧౪	౪౩౨						నకర్మణాలిప్యతే	,, ౧-
౨౫౬	,,	,,	౧౫	౪౩౩	,,	,,	,,	,,	,,	కింప్రజయాకరిష్యా	బృ-ఉ-౬-౪-౨౨.
౨౫౬	౩	౪	౧౬	౪౩౪						క్షీయన్తేచాస్యక	ముం-ఉ-౨-౨-౮.
			౧౭	౪౩౫						త్రయోధర్మస్కన్ధాః	ఛా-ఉ-౨-౨౩-౧
౨౫౬	౩	౪	౧౭	౪౩౫						యేచేమేఽరణ్యేశ్ర	ఛా-ఉ-౫-౧౦-౧.
										ఏతమేవప్రవ్రాజి	బృ-ఉ-౬-౪-౨౨.

పుట-సంఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			ప్రకృతపాదీయసూత్రసం.	శాస్త్రీయసూత్రసం.	నామ.	ప్రకృతపాదాధి-సం.	శాస్త్రీయాధికరణసం.	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః
౨౫౬	౩	౪	౧౭	౪౩౫	,,	,,	,,	,,	,,	యశ్చాయం జీవమగ్ని	,,
౨౫౭	,,	,,	౧౮	౪౩౬	,,	,,	,,	,,	,,	త్రయోధర్మస్కం ధరహావాఏష	ఛా-ఉ-౨-౨౩-౧. ౧-కా-౫-ప్ర-౨-అ
౨౫౭	౩	౪	౧౯	౪౩౭	,,	,,	,,	,,	,,	త్రయోధర్మస	ఛా-ఉ-౨-౨౩-౧
౨౫౭	౩	౪	౨౦	౪౩౮	,,	,,	,,	,,	,,	ఇహహిదేశేభో అథస్తోత్రనిధమ్	,,
౨౫౮	౩	౪	౨౧	౪౩౯	స్తుతిమాత్రాధి	౨	౧౧౦	ఓమిత్యేతదక్ష రయమేవజు	ఛా-ఉ-౧-౧-౧	ఉద్గీథముపాసీ	ఛా-ఉ-౧-౧-౧.
			౨౨	౪౪౦							
	౩	౪	౨౩	౪౪౧	పారిప్లవా	౩	౧౧౧	,,		మనుర్వైవస్వతః	,,
౨౫౯	౩	౪	౨౪	౪౪౨	ర్థాధి	౩	౧౧౧	సత్యద్రోహ	కౌషీతక్యుప-౩-౧	పారోదీక్ష	కౌ-గౌ-౧-ప్రశ్న-౫
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	అఖ్యానానిశం	,,	తంమామాయుర అఖ్యానానిశంస	కౌషీతక్యుప-౩-౧.
,,	౩	౪	౨౫	౪౪౩	అగ్నీంధనా	౪	౧౧౨	,,	,,	ఆత్మావాఅరే ఏతమేవప్రవ్రా	బృ-ఉ-౬-౫-౬. బృ-ఉ-౬-౪-౨౨.
౨౫౯	౩	౪	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	యదిచ్ఛన్తో	కఠ-ఉ-౨-౧౫.

పుట-సంఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయ వాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			ప్రకృతపాదాదితః	శాస్త్రాదితః	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం.	శాస్త్రాదితః-సం.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
౨౬౦	౩	౪	౨౬	౪౪౪	సర్వాపేక్షా	౫	౧౧౩	,,	,,	తమేతం వేదా	బృ-ఉ-౬-౪-౨౨.
,,	౩	౪	౨౭	౪౪౫	శమదమాన	౬	౧౧౪			శాన్తో దాన్తః	,, ఉ-౬-౪-౨౩.
౨౬౧	౩	౪	౨౮	౪౪౬	సర్వాన్నా	౭	౧౧౫	నహవా ఏవంవి	ఛా-ఉ-౫-౨-౧.	నహవా ఏవంవిది	ఛా-ఉ-౫-౨-౧.
౨౬౨	౩	౪	౨౯	౪౪౭	సమత్యధి	,,	,,	,,	,,	ఆహారశుద్ధౌ	,, ఉ-౭-౨౬-౨.
			౩౦	౪౪౮						ప్రాణసంశయమా	
,,	,,	,,	౩౧	౪౪౯	,,	,,	,,	,,	,,	తస్మాద్బ్రాహ్మణ	,,
౨౬౩	౩	౪	౩౨	౪౫౦	విహితత్వాధి	౮	౧౧౬			యావజ్జీవమ తమేతం వేదా	బృ-ఉ-౬-౪-౨౨.
౨౬౩	౩	౪	౩౩	౪౫౧	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
౨౬౪	౩	౪	౩౫	౪౫౩						ధర్మేణ పాపమప	తై-నా-౬-౫౦.
౨౬౪	,,	,,	౩౬	౪౫౪	విధురాధి	౯	౧౧౭	,,	,,	,,	,,
౨౬౫	౩	౪	౩౭	౪౫౫						జప్యేనాపి చ	
౨౬౫	౩	౪	౩౮	౪౫౬	,,	,,	,,	,,	,,	తపసా బ్రహ్మ	ప్రశ్న-ఉ-౧-౨.
౨౬౫	౩	౪	౩౯	౪౫౭						అనాశ్రమీన	
౨౬౫	,,	,,	౪౦	౪౫౮	తద్భూతా	౧౦	౧౧౮	,,	,,	ఆత్మన్నేవమా	ఛా-ఉ-౨-౨౩-౧.

పుట-సంఖ్య.	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం. ప్రతిపాదసూత్రసంఖ్య	సూత్ర-సం. ఆదితఃసూత్రసంఖ్య	అధికరణానామ్ నామ.	అధికరణానామ్ ప్రకృతపాదాదితః-సం.	అధికరణానామ్ ఆదితఃఅధికరణసంఖ్య	విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః.
౨౬౫	౩	౪	౪౦	౪౫౮	,,	,,	,,	,,	,,	అరణ్యమియాత్	,,
౨౬౬	౩	౪	౪౦	౪౫౮						సన్న్యస్యాగ్నింన	
౨౬౬	౩	౪	౪౧	౪౫౯	,,	,,	,,	,,	,,	అవకీర్ణిపశుశ్చతద్వ	,,
			౪౧	౪౫౯						ఆరూఢోనైష్ఠి	
౨౬౭	,,	,,	౪౨	౪౬౦	,,	,,	,,	,,	,,	పుత్రేషాంచై	,,
౨౬౭	౩	౪	౪౩	౪౬౧						పాత్రియాశ్చాత్తంనప	
౨౬౭	౩	౪	౪౪	౪౬౨	స్వామ్యధి	౧౧	౧౧౯	యదేవవిద్య	ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦	,,	,,
౨౬౮			౪౬	౪౬౪	సహకార్య	౧౨	౧౨	తస్మాద్బ్రాహ్మ	బృ-ఉ-౫-౫-౩	తస్మాద్బ్రాహ్మ	బృ-ఉ-౫-౫-౩.
,,	,,	,,	,,	,,	స్తరవద్ధ్యధి	,,	,,	శ్రోత్రియోమత్త	,, ఉ-౪-౪-౫	శ్రోత్రియోమనసో	,, ఉ-౪-౪-౫.
౨౬౯	౩	౪	౪౭	౪౬౫						అథసమావృత్తకిటు	ఛా-ఉ-౮-౧౫-౧.
,,	౩	౪	౪౮	౪౬౬	,,	,,	,,	,,	,,	అథమునిః	బృ-ఉ-౫-౫.
౨౭౦	౩	౪	౪౯	౪౬౭	అనావిష్కా	౧౩	౧౨౧	తస్మాద్బ్రాహ్మ	బృ-ఉ-౫-౫	నావిరతోదుశ్చరితా	కఠోప-౨-౨౪.
౨౭౦			౫౦	౪౬౮	ఐహికాధి	౧౪	౧౨౨	,,	,,	యదేవవిద్యయా	ఛా-ఉ-౧-౧-౧.
౧	౪	౧	౧	౪౭౦	ఆవృత్త్యధి	౧	౧౨౪	బ్రహ్మవిదాప్నో	తై-ఆ-౨-౧-౧	బ్రహ్మవిదాప్నోతి	తై-ఆ-౨-౧-౧.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	య ఏవంవిద్వా	,, పు-౧౭	యస్సద్వేద	ఛా-ఉ-౬-౧-౪.

పుట-సంఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం. ప్రతిపాదం	సూత్ర-సం. ప్రథమసూత్రాత్ప్రభృతి	అధికరణానామ్ నామ.	అధికరణానామ్ ప్రకృతపాదాధికరణ-సం.	అధికరణానామ్ ప్రథమాధికరణాత్ప్రభృతి	విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం — పూర్వపక్షగతానాం — కతిపయవర్ణాః	పూర్వపక్షగతానాం — ఆకరనిర్దేశః	సిద్ధాన్తగతానాం — కతిపయవర్ణాః	సిద్ధాన్తగతానాం — ఆకరనిర్దేశః
౧	౪	౧	౧	౪౭౦	,,	,,	,,	సకృదాహస్నై	ఋ-ఉ-౩-౨-౯	అనుముషితాం	ఛా-ఉ-౪-౨-౨.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ఆత్మా వా అరే	బృ-ఉ-౬-౫-౫.
										ఓమిత్యేవాత్మానం	
౧	౪	౧	౧	౪౭౦	,,	,,	,,	,,	,,	నిచాయ్యతం	కఠ-ఉ-౩-౧౫-౯.
౧	౪	౧	౧	౪౭౦	,,	,,	,,	,,	,,	ఆత్మానమేవలోక	,,
			౨	౪౭౧						మాంధ్యాయన్త	గీ-౧౨-౭.
౨	౪	౧	౨	౪౭౧	,,	,,	,,	,,	,,	తదూర్ధ్వప్రత్య	వి-పు-౬-౭-౯౧.
										యేత్వక్షరమ	గీ-౧౨-౩.
౨	౪	౧	౩	౪౭౨	ఆవృత్త్యో	౨	౧౨౫	,,	,,	అహంబ్రహ్మాస్మి	బృ-ఉ-౩-౪-౧౦.
౨	౪	౧	౩	౪౭౨	పాసనాధి					యఆత్మనితిష్ఠన్	మాధ్యన్దినశాఖా.
౩	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	సర్వంఖల్విదం	ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧.
										సమ్మాలాస్యోపేమ్య	,, ఉ-౯-౮-౫.
			౫	౪౭౩	ప్రతీకాధి	౩	౧౨౬	మనోబ్రహ్మ	ఛా-ఉ-౩-౧౮-౧	మనోబ్రహ్మ	ఛా-ఉ-౩-౧౮-౧.
౪	౪	౧	౬	౪౭౫	ఆదిత్యాది	౪	౧౨౭	యఏవాసౌత	ఛా-ఉ-౧-౩-౧	యఏవాసౌతప	ఛా-ఉ-౧-౩-౧.
			౮	౪౭౭	ఆసీనాధి	౫	౧౨౮	,,	,,	,,	,,

పుట-సఙ్ఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్.			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
			ప్రకృతపాదీయ	గ్రన్థాదితః	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః సం	గ్రన్థాదితః సం	పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
								కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
౫	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ఏదిధ్యాసితవ్యః	బృ-ఉ-౬-౫-౫.
			౯	౪౭౮						ధ్యాయతీవపృ	ఛా-ఉ-౭-౬-౧.
౫	,,	,,	౧౦	౪౭౯	,,	,,	,,	,,	,,	ఉపవిశ్వాసనే	,,
,,	,,	,,	౧౧	౪౮౦	,,	,,	,,	,,	,,	కర్త్రాదిరహి	,,
౬			౧౨	౪౮౧	ఆప్రయా	౬	౧౨౯	యావదాయ	ఛా-ఉ-౮-౧౫-౧	సఖల్వేవంవర్తయ	,, ఉ-౮-౧౫-౧.
,,	,,	,,	౧౩	౪౮౨	తదధిగమా	౭	౧౩౦	నాభుక్తంక్షీ		ఏవంహాస్యసర్వే	ఛా-ఉ-౫-౨౪-౩.
౭			౧౪	౪౮౩	ఇతరాధి	౮	౧౩౧	,,	,,	ఏవమేవంవిది	,, ఉ-౪-౧౪-౩.
			౧౫	౪౮౪	అనారబ్ధ	౯	౧౩౨	సర్వేపాప్మానః	ఛా-ఉ-౫-౨౪-౩	తస్యతావదేవచిర	ఛా-ఉ-౬-౧౪-౨.
౮	౪	౧	౧౬	౪౮౫	అగ్నిహో	౧౦	౧౩౩			తమేతంవేదానువ	బృ-౬-౪-౨౨.
,,	,,	,,	౧౭	౪౮౬	,,	,,	,,	సుహృదస్సా ధుకృత్యాం	,, ఉ-౬-౮-౬	తస్యపుత్రాదా ద్విషన్తస్సాపకృ	,,
౯	౪	౧	౧౮	౪౮౭	,,	,,	,,	,,	,,	యదేవవిద్యయా	ఛా-ఉ-౧-౧-౧.
			౧౯	౪౮౮	ఇతరక్షప	౧౧	౧౩౪	యావన్నవిమో	ఛా-ఉ-౬-౧౪-౨	యావన్నవిమోక్ష్యే	ఛా-ఉ-౬-౧౪-౨.
౧౦	౪	౨	౧	౪౮౯	వాగధి	౧	౧౩౫	అస్యసోమ్యపు	,, ఉ-౬-౮-౬	వాఙ్మనసిసంప	,, ఉ-౬-౮-౬.
౧౧	౪	౨	౨	౪౯౦	,,	,,	,,	,,	,,	సర్వేన్ద్రియైర్మనసి	,,

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం. ప్రకృతపాదీయం	సూత్ర-సం. ప్రథమసూత్రాదారభ్య	అధికరణానామ్ నామ.	అధికరణానామ్ ప్రకృతపాదాదితః-సం.	అధికరణానామ్ ప్రథమాధికరణాదారభ్య-సం	విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం పూర్వపక్షగతానాం కతిపయవర్ణాః.	పూర్వపక్షగతానాం ఆకరనిర్దేశః.	సిద్ధాన్తగతానాం కతిపయవర్ణాః.	సిద్ధాన్తగతానాం ఆకరనిర్దేశః.
౧౧	౪	౨	౨	౪౯౦	,,	,,	,,	,,	,,	సర్వాణీన్ద్రియాణి తస్మాదుపశా	,, ఛా-ఉ-౬-౮-౬.
,,	౪	౨	౩	౪౯౧	మనోఽధి	౨	౧౩౬	మనఃప్రాణే అన్నమయం	ఛా-ఉ-౬-౮-౬. ,, ఉ-౬-౬-౫	మనఃప్రాణే ఆపోమయః	,, ఉ-౬-౮-౬. ,, ఉ-౬-౬-౫.
౧౧	౪	౨	౪	౪౯౨	అధ్యక్షాధి	౩	౧౩౭	ప్రాణస్తేజసి	,, ఉ-౬-౮-౬	ప్రాణస్తేజసి	,, ఉ-౬-౮-౬.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ఏవమేవేమమా తముత్క్రామన్తం కస్మిన్న్వా ప్రతిష్ఠితే	బృ-ఉ-౬-౩-౩౮. బృ-ఉ-౬-౪-౨. ప్రశ్నోప-౬-౩.
౧౨	౪	౨	౫	౪౯౩	భూతాధి	౪	౧౩౮	ప్రాణస్తేజసి	ఛా-ఉ-౬-౮-౬	ప్రాణస్తేజసి	ఛా-ఉ-౬-౮-౬.
౧౨	౪	౨	౭	౪౯౫	ఆసృత్యుప క్రమాధి	౫	౧౩౯	యదాసర్వే	కఠోప-౨-౬-౧౪	యదాసర్వే	క-ఉ-౨-౬-౧౪.
౧౩	,,	,,	,,	,,		,,	,,	,,	,,	శతంచైకాచ	క-ఉ-౨-౬-౧౬.
౧౪	౪	౨	౯	౪౯౭						తం ప్రతిబ్రూయా	
౧౪	౪	౨	౧౦	౪౯౮	,,	,,	,,	,,	,,	అథమర్త్యోఽమృ	క-ఉ-౬-౬-౧౪.
౧౫	౪	౨	౧౨	౫౦౦				అథాకామయ	బృ-ఉ-౬-౪-౬	నతస్యప్రాణా	బృ-ఉ-౬-౪-౬.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	సహితాస్తేజో	,, ఉ-౬-౪-౧	యోకామోనిష్కా	మాధ్యన్దినపాఠే.

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			ప్రతిపాదం	శాస్త్రాదితః	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం.	శాస్త్రాదితః-సం.	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
౧౫	౪	౨	౧౨	౫౦౦	,,	,,	,,	ఇతితుకామ	బృ-ఉ-౬-౫-౬	,,	,,
౧౬	౪	౨	౧౩	౫౦౧						ఊర్ధ్వమేకస్థిః	యాజ్ఞవల్క్యస్మృతౌ
౧౬	౪	౨	౧౪	౫౦౨	పరసమ్పత్త్య	౬	౧౪౦	పరస్యాందేవ	ఛా-ఉ-౬-౮-౬	తేజఃపరస్యాందేవ	ఛా-ఉ-౬-౮-౬.
౧౭	,,	,,	౧౫	౫౦౩	అవిభాగాద్	౭	౧౪౧	,,	,,	వాఙ్మనసిసమ్పద్య	,, ఉ-౬-౮-౬.
౧౭	౪	౨	౧౬	౫౦౪	తదోకాధి	౮	౧౪౨	శతంచైకాచ	ఛా-ఉ-౮-౬-౬	తస్యాశ్శిఖాయామ	తై-నా-౬-౧౧.
౧౭										సర్వస్యచాహంహృ	గీ-౧౫-౧౫.
౧౮	౪	౨	౧౭	౫౦౫	రశ్మ్యను	౯	౧౪౩	అథయత్రైతద	ఛా-ఉ-౮-౬-౫	అథైతైరేవరశ్మిభిః	ఛా-ఉ-౮-౬-౫.
,,	,,	,,	౧౮	౫౦౬	నిశాధి·	౧౦	౧౪౪	దివాచశుక్లప	,,	తస్యతావదేవచిరం	,, ఉ-౬-౧౪-౨.
౧౯	౪	౨	౧౯	౫౦౭	దక్షిణాయ	౧౧	౧౪౫	అథయోదక్షిణే	తైనా-౬-౫-౨	,,	,,
౨౦	౪	౨	౨౦	౫౦౮	,,	,,	,,	యత్రకాలేత్వ	గీ-౮-౨౩	నైతేసృతీపార్థజాన	గీ-౮-౨౭.
౨౧	౪	౩	౧	౫౦౯	అర్చిరాద్య	౧	౧౪౬	యథాపుష్క	ఛా-ఉ-౪-౧౪-౩.		
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	సర్వాణినయతి	ఛా-ఉ-౪-౧౫	,,	,,
								యఏవమేతద్వి	బృ-ఉ-౮-౨-౧౫		
౨౨	౪	౩	౨	౫౧౦	వాయ్వధి	౨	౧౪౭	తేర్చిషమభిస	ఛా-ఉ-౪-౧౫	యోయఃంపవతఏష	,,
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	దేవలోకాదాదిత్యం	బృ-ఉ-౮-౨-౧౫.

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]		[illegible]			[illegible]			
			[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]		[illegible]	
								[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
౫౩	౭	౩	౩	౫-౧	[illegible]	౪	[illegible]	[illegible]	[illegible]	,,	,,
౫౪			౪	౫-౨	[illegible]	౪	౪౯			[illegible]	[illegible]
౫౫	,,	,,	౫	౫-౩	,,	,,	,,	,,	,,	[illegible]	[illegible]
,,	,,	,,	౬	౫-౪	[illegible]	౫	౧౫౦	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
౫౬			౭	౫-౫						[illegible]	[illegible]
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	[illegible]	[illegible]
౬౬			౮	౫౧						[illegible]	[illegible]
౭౭			౯	౫౧౭						[illegible]	[illegible]
౭౭	౪	౩								[illegible]	[illegible]
			౧౦	౫౧౮	,,	,,	,,	,,	,,	[illegible]	,,
,,	,,	,,	౧౧	౫౧౯						[illegible]	[illegible]
౮౭	౪	౩	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	[illegible]	[illegible]
౮౮	౪	౩	౧౧	౫౧౯						[illegible]	
౯౮	౪	౩	౧౨	౫౨౦						[illegible]	[illegible]
			౧౩	౫౨౧	,,	,,	,,	,,	,,	[illegible]	,, [illegible]

పుట-సఙ్ఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			పాదాదితః	శాస్త్రాదితః	నామ.	ప్రకృత పాదాదితః-సం.	శాస్త్రాదితః సం.	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః
౨౯	౪	౩	౧౩	౫౨౧						పతంశ్చ వ్యస్య	తై-నా-౬-౧౧.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ధూత్వాశరీరమకృ	ఛా-ఉ-౮-౧౩.
,,	౪	౩	౧౪	౫౨౨	,,	,,	,,	,,	,,	బ్రహ్మగమయతి	ఛా-ఉ-౫-౧౦-౨.
										య ఏవమేతద్వి	బృ-ఉ-౮-౨-౧౫.
,,	౪	౩	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	యే చేమేఽరణ్యే	ఛా-ఉ-౫-౧౦-౧.
										యథా క్రతురస్మి	,, ఉ-౩-౪-౧.
౩౦	౪	౩	౧౫	౫౨౩	,,	,,	,,	,,	,,	యో నామ బ్రహ్మేత్యుపాస్తే	,, ఉ-౭-౧-౫.
										తే బ్రహ్మలోకే	తై-నా-౬-౧౦-౨
౩౧	౪	౪	౧	౫౨౪	సమ్పద్యావిర్భావాధి	౧	౧౫౧	ఏవమేవైష సం	ఛా-ఉ-౮-౧౨-౨.	స్వేనరూపేణాభిని	ఛా-ఉ-౮-౧౨-౨.
౩౨								రసం హ్యేవా	తై-ఆ-౨-౭-౧	,,	,,
								స ఏకో బ్రహ్మణ	,, ఆ-౨-౮-౪.		
,,	౪	౪	౨	౫౨౫				పరంజ్యోతిరుప	ఛా-ఉ-౮-౧౨-౨.	ఏతం త్వేవ తే భూ	ఛా-ఉ-౮-౯-౩.
౩౩	,,	,,	౩	౫౨౬	,,	,,	,,	,,	,,	భూయోఽనువ్యాఖ్యా	,, ఉ-౮-౯-౩.
										య ఆత్మాఽపహత	,, ఉ-౮-౭-౧.
,,	౪	౪	౪	౫౨౭	అవిభాగేన	౨	౧౫౨	నిరఞ్జనః పరమం	ము-ఉ-౩-౧-౩	య ఆత్మని తిష్ఠన్	మాధ్యన్దినశాఖా

పుట-సంఖ్యా	అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయ వాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాక్యానాం			
			ప్రత్యధికరణం	సర్వసూత్రసంఖ్యా	నామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం.	శాస్త్రాదితః-సం.	పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
								కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
౩౩	౪	౪	౪	౫౨౭	,,	,,	,,	సోఽశ్నుతేసర్వా	తై-అ-౨-౧.	తత్త్వమసి	ఛా-ఉ-౬-౮-౭.
౩౪	౪	౪	౫	౫౨౮	బ్రాహ్మాధి	౩	౧౫౩	యఆత్మాఅప	ఛా-ఉ-౮-౭-౧.	యఆత్మాఅపహత	,, ఉ-౮-౭-౧.
౩౫								ప్రజ్ఞానఘనఏ	బృ-ఉ-౬-౫	జక్షత్క్రీడన్రమ	,, ఉ-౮-౧౨-౩.
			౬	౫౨౯						విజ్ఞానఘనఏవ	
౩౬	౪	౪	౭	౫౩౦	,,	,,	,,	,,	,,	యఆత్మాఅపహత	,, ఉ-౮-౭-౧.
,,	,,	,,	౮	౫౩౧	సఙ్కల్పా	౪	౧౫౪	పరంజ్యోతిరుప	ఛా-ఉ-౮-౧౨-౩	సయదిపితృలోక	,, ఉ-౮-౨-౧.
౩౭	౪	౪	౧౦	౫౩౩	అభావాధి	౫	౧౫౫	నహవై సశరీర	,, ఉ-౮-౧౨-౧	మనసైతాన్కామా	,, ఉ-౮-౧౨-౫.
౩౮			౧౧	౫౩౪						సఏకధాత్రిధాభవ	,, ఉ-౭-౨౬.
			౧౨	౫౩౫						ద్వాదశాహవ్యుద్ధి	
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ద్వాదశాహేనప్ర	,,
౩౯	౪	౪	౧౩	౫౩౬						అథరథాన్	బృ-ఉ-౩-౬-౧౦.
,,	౪	౪	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	యఏషసుప్తేషు	కఠో-౨-౫-౮.
,,	౪	౪	౧౫	౫౩౮	,,	,,	,,	,,	,,	వాలాగ్రశతభాగస్య	,,
౪౦	౪	౪	౧౬	౫౩౯						నాహఖల్వయమేవం	ఛా-ఉ-౮-౧౧-౨.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	సవాఏషదివ్యేనచ	,, ఉ-౮-౧౨-౫.

పుట-సఙ్ఖ్యా.	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
								పూర్వపక్షగతానాం		సిద్ధాన్తగతానాం	
			ప్రత్యధికరణం	సర్వశాస్త్రసంఖ్యా	నామ.	ప్రకృత పాదాది తః-సం.	సర్వశాస్త్ర సంఖ్యా	కతిపయవర్ణాః	ఆకరనిర్దేశః.	కతిపయవర్ణాః.	ఆకరనిర్దేశః.
౪౦	౪	౪	౧౬	౫౩౯						సర్వంహపశ్యఃపశ్య	ఛా-ఉ-౭-౨౬-౨.
,,	౪	౪	౧౭	౫౪౦	జగద్వాచి	౬	౧౫౬	౧రణ్ణసగపరవం	ముణ్డకోప-౩-౧-౩	సదేవసోమ్యేదము	,, ఉ-౬-౨-౧.
										సఏకోబ్రహ్మణఆన	తై-ఆ-౨-౮-౪.
౪౦	,,	,,	౧౮	౫౪౧	,,	,,	,,	,,	,,	ఇమాల్లోకాన్	,, భృ-౧౦-౫.
౪౨	౪	౪	౧౯	౫౪౨						రసో వై సః రసం	తై-ఆ-౨-౭-౧.
౪౩	,,	,,	౨౦	౫౪౩						ఏతస్యవాఅక్షరస్య	బృ-ఉ-౫-౮-౯.
,,	౪	౪	౨౧	౫౪౪	,,	,,	,,	,,	,,	సోఽశ్నుతేసర్వా	తై-ఆ-౨-౧-౨.
౪౫	౪	౪	౨౨	౫౪౫						సఖ్యేవంవర్తయ	ఛా-ఉ-౮-౧౫-౧.

సౌత్రీసంఖ్యా=శుభాశీః (౫౪౫); అధికృతిగణనా చిన్మయీ (౧౫౬) బ్రహ్మకాణ్డే; తాదర్థ్యేన త్వరతే వ్యధికరణ భిదా నాల్పసారైః ప్రకల్ప్య। (౧౧ అక్ష (౬) ఊర్మి (౧౦) ఆశా (౮) అహి (౧౦) కాష్ఠా (౮) ద్విరద (౭) ముని (౮) వసు (౬) ఊర్మి (౮) అద్రి (౨౬) తత్త్వ (౧౫ అతిశక్వరీ (౧౧) అక్షైర్ (౧౧) అమ్బైః (౫) ప్రయాఃస్యైరిహ భవతి (౬) రసైః పాదనీతి ప్రబన్ధః॥

ఏతత్ప్రాచీకృతౌ ఖ్యాతా జీయర్-సన్నిధి-దేశికః।

విఞ్జమూర్ - వేంకటార్యశ్చ త్వ్యభా సారస్వతే గృహే॥

అధికరణానాం —

అ-పా.	సం.	(౧) నామజ్ఞాపకాక్షరాణి, శ్లోకబద్ధాని	౨) పూర్ణనామాని	౩) శ్రీపెరుమ్బూదూర్ ఎమ్బార్ స్వామ్యాఖ్య శ్రీవేంకటయతీశ్వరరచితనామజ్ఞాపకశ్లోకఖణ్డాః	
౧-౧	౧	జి	జిజ్ఞాసాఽధి.	అథాతో బ్రహ్మ	అధికరణాని: (౧౧)
	౨	జ	జన్మాద్యధి.	జన్మాది	
	౩	శాస్	శాస్త్రయోనిత్వాధి	శాస్త్ర	
	౪-౫	సేష్	సమన్వయాధి. ఈక్షత్యధి.	తత్తు సమన్వయాత్ (౫) ఈక్ష్	
	౬	ఆన్	ఆనన్దమయాధి.	ఆనన్దా	
	౭	అన్త్	అన్తరధి.	(అ)న్తర్	
	౮	ఆక్	ఆకాశాధి.	ఆకాశో	
	౯	ప్రాణ్	ప్రాణాధి.	(అ)త ఏవ	
	౧౦	జ్యేన్ద్(౧)	జ్యోతిరధి.	జ్యోతిరిత్యపి(౧)	
	౧౧		ఇన్ద్రప్రాణాధి.	ప్రాణస్తథావశైకంచప్ర	
౧-౨	౧-౨	సర్వాత్త్	సర్వత్రప్రసిద్ధ్యధి. అత్త్రధి.	సర్వత్రా (అ)త్తా	అధికరణాని: (౬)
	౩-౪	అన్తా న్తర్యా	అన్తరాధి. అన్తర్యామ్యధి.	(అ)న్తరో (అ)న్తర్యామ్య	
	౫	అదృ	అదృశ్యత్వాదిగుణ [క	అదృశ్యత్వాదిత్యపి (౨	
	౬	వైశ్వ(౫)	వైశ్వానరాధి.	వైశ్వానరశ్చ తే షట్ ద్వితీయే	
౧-౩	౧	ద్యు	ద్యుభ్వాద్యధి.	ద్యుభ్వాద్యాయతనం	
	౨	భూమ్	భూమాధి.	భూమా సమ్ప్రసాదా	
	౩-౪	అక్షేక్ష్	అక్షరాధి. ఈక్షతికర్మాధి.	(అ)క్షరే (ఈ)క్షతిః(౩)	
	౫	ద	దహరాధి.	దహరశ్చ తథా	
	౬	ప్రమ్	ప్రమితాధి.	శబ్దాద్-ఏవ ప్ర,-	
	౭	దేవ్	దేవతాధి.	తదుపర్యపి(౩౫)	
	౮-౯	మాప్	మధ్వధి. అపశూద్రాధి.	మధ్వాదిషు శుగ్	
	[illegible])౧౦	ప్రాథాన్త్(౫)	ప్రమితాధికరణశే అర్థాన్తరత్వాధి.	గాః(౪) (ఆకాశోదశాపిచ తృతీయా	
౧-౪	౧	అన్	ఆనుమానికాధి.	ఆనుమానికం	
	౨	చమ్	చమసాధి.	చమసం	
	౩	సం	సఙ్ఖ్యోపసఙ్గ్రహాధి.	నసం	
	౪	కార్	కారణత్వాధి.	కారణమిత్యపి(౪౫)	
	౫	జ	జగద్వాచిత్వాధి.	జగద్వాచిత్వ	

	౬	వాక్య	వాక్యాన్వయాధి.	వాక్యాన్వ
	౭	ప్ర	ప్రకృత్యధి.	ప్రకృత్య
	౮	సర్వ(౧)	సర్వవ్యాఖ్యానాధి.	ఏతేష్టచాన్తిమే(౫)
౨-౧	౧	స్మృ	స్మృత్యధి.	స్మృత్యథ
	౨	యోగ్	యోగప్రత్యుక్త్యధి	ఏతేనయోగశ్చ
	౩	విల్	విలక్షణత్వాధి.	నవిలక్షణఇత్యపి(౫౪)
	౪	శిష్ట్	శిష్టాపరిగ్రహాధి.	ఏతేనశిష్ట
	౫	భోక్త్రా	భోక్త్రాపత్త్యధి.	భోక్త్రాప
	౬-౭	ఆరేల్	ఆరమ్భణాధి.	తదనన్యత్వమిత్యపి(౬)
			ఇతరవ్యపదేశాధి.	ఇతరవ్యపదేశాదప్య
	౮	ఉప్(౧౧)	ఉపసంహారదర్శనా	ఉపసంహారదర్శనాత్(౬౪)
	౯	కృత్స్న	కృత్స్నప్రసక్త్యధి.	కృత్స్నప్రసక్తిరేవస్యా
	౧౦	ప్ర	ప్రయోజనవత్త్వాధి.	న్నప్రయోజనఇత్యపి(౭) [illegible]
				ద్వితీయప్రథమేచైవదశ
౨-౨	౧	రచ్	రచనానుపపత్త్యధి.	రచనాను
	౨	మహ్	మహద్దీర్ఘాధి.	మహద్దీర్ఘా
	౩-౪	సోప్	సముదాయాధి }	సము
			ఉపలబ్ధ్యధి }	నాభావఇత్యపి(౮)
	౫-౬	నైక్	సర్వథానుపపత్త్య	సర్వథాచైవ
			ఏకస్మిన్నసమ్భవాధి	నైకస్మిన్
	౭-౮	పశూల్ప(౧౪)	పశుపత్యధి	పత్యుర్
			ఉత్పత్త్యసమ్భవాధి	ఉత్పత్త్యసమ్భవాత్(౮౪) [illegible]
౨-౩	౧	వియ్	వియదధి.	నవియత్త్వథ
	౨	తేజ్	తేజోఽధి.	తేజోఽతస్త
	౩	ఆత్	ఆత్మాధి.	నాత్మా
	౪	జ్ఞా	జ్ఞాధి	జ్ఞోఽతఏవచ(౯౪)
	౫	కర్త్	కర్త్రధి.	కర్తా
	౬-౭	పరాంశ్	పరాయత్తాధి.	పరాదథా
			అంశాధి.	అంశోన [illegible]
౨-౪	౧	ప్రాణ(౧౪)	ప్రాణోత్పత్త్యధి.	"తథా"
	౨	సప్త్	సప్తగత్యధి.	సప్తా
	౩	ప్రాణ్	ప్రాణాణుత్వాధి.	అణవశ్చ
	౪	వాయ్	వాయుక్రియాధి.	నవాయుర్
	౫	శ్రేష్ఠ్	శ్రేష్ఠాణుత్వాధి.	అణురిత్యపి(౧౦౪)
	౬-౭	జ్యోతిరి	జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానా	జ్యోతిర్
			ఇన్ద్రియాధి.	తఇన్ద్రియాణ్యత్ర (౧౧)
	౮	సంజ్ఞ్(౨)	సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్త్య	సంజ్ఞామూర్త్యష్టచాన్తిమే

౩-౧	౧	తద్	తదన్తరప్రతిపత్త్య	తదన్తర
	౨	కృతా	కృతాత్యయా	కృతా
	౩	(అ)న్	అనిష్టాదికార్యధి	(అ)నిష్టా
	౪	త్	తత్స్వాభావ్యాప	తత్స్వా
	౫	నా	నాతిచిరాధి [త్త్య	నాతిచిరేణతు(౧౧౫)
	౬	(అ)న్	అన్యాధిష్ఠితాధి	అన్యాధిష్ఠితఏతేహిషట్తృతీయాద్యపాదగాః(౧౨)
౩-౨	౧	స్	సన్ధ్యాధి	సన్ధ్యేథ
	౨	త్	తదభావాధి [ధ్యధి	తదభావస్
	౩	క్	కర్మానుస్మృతిశబ్దవి	సఏవ
	౪	ముా	ముగ్ధాధి	ముగ్ధేఽర్ధసం,తథా(౧౨౫)
	౫	(ఉ)భ్	ఉభయలిఙ్గాధి	నస్థానాథో
	౬	అహి	అహికుణ్డలాధి	(ఉ)భయ
	౭	ప	పరాధి	పరం
	౮	ఫ(౨)	ఫలాధి	ఫలమష్టద్వితీయగాః(౧౩)
౩-౩	౧	సా	సర్వవేదాన్తప్రత్య	సర్వవేదా
	౨	(అ)న్	అన్యథాత్వాధి	(అ)న్యథాత్వంచ
	౩	స్	సర్వాభేదాధి	సర్వా
	౪	ఆన్.	ఆనన్దాధి	(ఆ)నన్దాదయస్తథా(౧౩౫)
	౫	క్	కార్యాఖ్యానాధి	కార్యాఖ్యానా
	౬	స	సమానాధి	సమానశ్చ
	౭	స	సమ్బన్ధాధి	సమ్బన్ధాత్
	౮	స	సమ్భృత్యధి	సంభృతీత్యపి(౧౪)
	౯	పు	పురుషవిద్యాధి	పురు
	౧౦	వేధ్	వేధాద్యధి	వేధాది
	౧౧	హాన్	హాన్యధి	హానౌతు
	౧౨	సామ్పా	సామ్పరాయాధి	సామ్పరా
	౧౩	(అ)న్ య్	అనియమాధి	(అ)నియమస్తథా(౧౪౫)
	౧౪	అక్ష్	అక్షరధ్యధి	అక్షరా
	౧౫	అన్త్(౨౫)	అన్తరత్వాధి	(అ)న్తర
	౧౬	క్	కామాద్యధి	కామాది
	౧౭	తన్	తన్నిర్ధారణానియ	తన్నిర్ధార
	౧౮	ప్ర	ప్రదానాధి [మాధి	ప్రదానవత్॥(౧౫)
	౧౯	ల్	లిఙ్గభూయస్త్వాధి	లిఙ్గ
	౨౦	పూర్వ	పూర్వవికల్పాధి	పూర్వవికల్పస్స్యాద్
	౨౧	శ్	శరీరేభావాధి	ఏకా
	౨౨	అఙ్	అఙ్గావబద్ధాధి	(అ)ఙ్గా
		౧		

	౨౩	భూ	భూమజ్యాయస్త్వ	భూమ్నపివద్॥(౧౫౪)
	౨౪	శ్	శబ్దాదిభేదాధి	నానా
	౨౫	వి	వికల్పాధి	వికల్పశ్చ [యగా॥(౧౬
	౨౬	య(౨౪)	యథాశ్రయభావా	(అ)జ్ఞేముషడ్వింశాశ్చ తృతీ
౩-౪	౧	ప్	పురుషార్థాధి	పురుష
	౨	స్తుత్	స్తుతిమాత్రాధి	స్తుతి
	౩	పా	పారిప్లవాధి	పారిప్లవా
	౪	(అ)గ్	అగ్నీన్ధనాధి	(అ)తఏవేతిచాఙ్గరమ్(౧౬౪
	౫	స్	సర్వాపేక్షాధి	సర్వాపేక్షా
	౬	శ	శమదమాద్యధి	శమదమ
	౭	స	సర్వాన్నానుమత్య	సర్వాన్న
	౮	వి	విహితత్వాధి	విహితేత్యపి(౧౭)
	౯	వి	విధురాధి.	అన్తరాచాపి
	౧౦	తత్	తద్భూతాధి	తద్భూత
	౧౧	స్వామ్	స్వామ్యధి [ధ్యధి	స్వామినస్
	౧౨	సహకార్	సహకార్యన్తరవి	సహకార్యపి(౧౭౪)
	౧౩		అనావిష్కారాధి	అనావిర్
	౧౪	ఐహి	ఐహికాధి	ఐహికశ్చైవ
	౧౫	ము(౩)	ముక్తిఫలాధి	ముక్తిగపశ్చాదశాన్తిమే(౧౮)
౪-౧	౧	ఆవ్ర్	ఆవృత్త్యధి	ఆవృత్తిరథచా
	౨	ఆత్	ఆత్మత్వోపాసనాధి	(ఆ)త్మేతి
	౩	ప్రాద్	ప్రతీకాధి	నప్రతీకేనహిత్యపి(౧౮౪)
	౪		ఆదిత్యాధి	ఆదిత్యాద్యథచా
	౫	ఆస్	ఆసీనాధి	(ఆ)సీన
	౬	ఆప్	ఆప్రయాణాధి	ఆప్రయాణాదథేతిచ౧౯)
	౭	త్	తదధిగమాధి	తదధ్యథే
	౮	య్	ఇతరాధి	(ఇ)తరస్యాపిచా
	౯	అన్	అనారబ్ధకార్యాధి	(అ)నారబ్ధా
	౧౦	అగ్ని	అగ్నిహోత్రాద్య	(అ)గ్నిరిత్యపి(౧౯౪)
	౧౧	(ఇ)త్(౩౧)	ఇతరక్షపణాధి	భోగేనైకశ్చదశచతురీయప్రథ
౪-౨	౧	వాక్	వాగధి	వాక్చాపి
	౨	మనో	మనోధి	తన్మనసప్రాణే
	౩	(అ)ధ్	అధ్యక్షాధి	సోధ్య
	౪	భ్వ్	భూతాధి	భూతేషుతచ్ఛ్రుతేః(౨౦౪)
	౫	ఆస్	ఆసృత్యుపక్రమాధి	సమానాచతథా
	౬	పర్	పరసమ్పత్త్యధి	తానిపర
	౭	అవ్	అవిభాగాధి	(అ)విభాగస్

	౮	త	తదోకాధి	తదోపిద (౨౧) (౯౮)
	౯	ర్	రశ్మ్యనుసారాధి	రశ్మ్యన్వన నరంక్షేయో
	౧౦	న్	నిశాధి	నిశ్య[తురీయస్యద్వితీయే చరణే
	౧౧	ద్ (౩౫)	దక్షిణాయనాధి	అతశ్చాతపివద (౫) ఏకాదశ
౪-౩	౧	అర్చ్	అర్చిరాద్యధి	అర్చిరాది (౬౮)ః
	౨	వాయ్	వాయ్వధి.	వాయుమబ్దాత్
	౩	వరుణ్	వరుణాధి	ంటతో ధ్యా
	౪	ఆతివాహ్	ఆతివాహికాధి	ఆతివాహికాః (౨౨౫)
	౫	కార్య్ (౩౫)	కార్యాది	కార్యంబాదరిపక్షై చతే
౪-౪	౧	సమ్పద్య	సమ్పద్యావిర్భావా	సమ్పద్యచా
	౨	అవ్	అవిభాగేనదృష్టత్వా	(అ)విభాగేన
	౩	బ్రా	బ్రాహ్మ్యధి	బ్రాహ్మేణాపితథైవచ (౨౩౫
	౪	సమ్	సజ్కల్పాధి	సజ్కల్పాదేవచా
	౫	అభ్	అభావాధి	అ)భావం (౨౪)
	౬	జగ్ (౪)	జగద్వ్యాపారవ	జగద్వ్యాపారమస్తిమే

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా	సూత్రసంబద్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్	
				అధి ఆదితః	పాదాదితః	అధ్యాయాదితః	శాస్త్రాదితః	సా-దీ.	భా.
అంశాధి.	...	...	...	...	...	...	...	...	...
అంశో నానావ్యపదేశాత్ అన్యథా చాపి దాశకితవాదిత్వమ్ అధీయ	౨	౩	అంశాధి.	౧	౪౨	౧౨౦	౨౫౮	౧౫౦	౫౭
అకరణత్వాచ్చ న దోషస్తథా హి దర్శయతి. [తపికే	౨	౪	వాయుక్రియాధి.	౩	౧౦	౧౪౦	౨౯౮	౧౫౭	౬౦౩
అక్షరధియాం.	౩	౩	అక్షరధ్యధి.	౧	౩౩	౧౦౦	౩౮౯	౨౨౬	౬౯౭
అక్షరధ్యధి.			...	...	...	...	...	...	...
అక్షరమ్ అమ్బరాన్తధృతేః.	౧	౩	అక్షరాధి.	౧	౭	౯౪	౯౪	౫౯	౩౫౯
అక్షరాధి.			...	...	...	...	...	...	...
అగ్నిహోత్రాది తు తత్కార్యాయైవ తద్దర్శనాత్.	౪	౧	అగ్నిహోత్రాద్య	౧	౧౬	౧౬	౪౮౫	౮	౯౦౫
అగ్నిహోత్రాద్యధి.			...	...	...	...	...	...	...
అగ్నీన్ధనాధి.	౩	౪	అగ్నీన్ధనాధి.	౧	౨౫	౧౫౬	౪౪౩	౨౫౭	౬౦౩
అగ్న్యాదిగతిశ్రుతేరితి చేన్న భాక్తత్వాత్.	౩	౧	తదన్తరప్రతిపత్త్యధి.	౪	౪	౪	౨౭౧	౧౬౮	౬౧౫
అఙ్గావబద్ధాస్తు న శాఖాసు హి ప్రతివేదమ్ ?	౩	౩	అఙ్గావబద్ధాధి.	౧	౫౩	౧౨౦	౪౦౯	౨౪౨	౬౭౮
అఙ్గిత్వానుపపత్తేశ్చ.	౨	౨	రచనానుపపత్త్యధి.	౬	౬	౪౨	౧౮౦	౧౧౬	౫౨౯
అఙ్గేషు యథాశ్రయభావః.	౩	౩	యథాశ్రయభావాధి.	౧	౫౭	౧౨౬	౪౧౩	౯౪౯	౯౦౩
అచలత్వం చాపేక్ష్య	౪	౧	అప్రయోజకాధి.	౩	౭	౭	౪౯౮	౫	౯౪౦
అణవశ్చ.	౨	౪	ప్రాణాణుత్వాధి.	౧	౬	౧౩౬	౨౯౪	౧౫౯	౬౦౨

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి అది తః.	పాదాదితః	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః	సా. దీ.	భా.
అణుశ్చ.	౨	౪	శ్రోత్రాణుత్వాధి.	౧	౧౨	౧౪౨	౨౮౦	౧౬౦	౬౦౫
అతఏవచనిత్యత్వం.	౧	౩	దేవతాధికరణ.	౪	౨౮	౯౩	౯౩	౬౮	౩౮౩
అతఏవచసబ్రహ్మ	౧	౨	అన్తరాధికరణ.	౪	౧౬	౪౮	౪౮	౪౫	౩౨౨
అతఏవచాగ్నీన్ధనాద్యనపేక్షా.	౩	౪	అగ్నీన్ధనాధికరణ.	౧	౨౫	౧౫౬	౪౪౩	౨౫౯	౭౧౭
అతఏవచానన్యాధిపతిః.	౪	౪	సఙ్కల్పాధికరణ.	౨	౯	౬౩	౫౩౨	౩౭	౭౮౩
అతఏవచోపమాసూర్యకాదివత్.	౩	౨	ఉభయలిఙ్గా.	౮	౧౮	౪౫	౩౩౨	౧౮౮	౬౩౮
అతఏవనదేవతాభూతంచ.	౧	౨	వైశ్వానరాధికరణ.	౪	౨౮	౬౦	౬౦	౫౦	౩౪౦
అతఏవప్రాణః.	౧	౧	ప్రాణాధికరణ.	౧	౨౪	౨౪	౨౪	౩౦	౨౮౮
అతఏవసర్వాణ్యను.	౪	౨	వాగధికరణ	౨	౨	౨౧	౪౯౦	౧౧	౭౪౯
అతఃప్రబోధోఽస్మాత్.	౩	౨	తదభావాధికరణ.	౨	౮	౩౫	౩౨౨	౧౮౩	౬౩౨
అతశ్చాయనేఽపిదక్షిణే.	౪	౨	దక్షిణాయనాధికరణ.	౧	౧౯	౩౮	౫౦౭	౧౯	౭౬౧
అతస్త్వితరజ్జ్యాయోలిఙ్గాచ్చ.	౩	౪	విధురాధికరణ.	౪	౩౯	౧౭౦	౪౫౭	౨౬౫	౭౨౩
అతిదేశాచ్చ.	౩	౩	పూర్వవికల్పాధికరణ.	౨	౪౫	౧౧౨	౩౯౯	౨౩౭	౬౯౪
అతోఽనన్తేనతథాహిలిఙ్గమ్?	౩	౨	ఉభయలిఙ్గా.	౧౫	౨౫	౫౨	౩౩౯	౧౯౩	౬౪౧
అతోఽన్యాపిహ్యేకేషాముభయోః?	౪	౧	అగ్నిహోత్రాధికరణ	౨	౧౭	౧౭	౪౮౬	౮	౭౪౫
అత్తాచరాచరగ్రహణాత్	౧	౨	అత్త్రధికరణ.	౧	౯	౪౧	౪౧	౪౧	౩౧౫

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబద్ధస్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆది తః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	సా-దీ.	భా.
అత్త్రధి. ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా	౧	౧	జిజ్ఞాసాధికరణం.	౧	౧	౧	౧	౯	౫
అదృశ్యత్వాదిగుణకో ధర్మోక్తేః.	౧	౨	అదృశ్యత్వాధికరణం.	౧	౨౨	౫౪	౫౪	౪౮	౩౩౦
అదృష్టానియమాత్.	౨	౩	అంశాధికరణం.	౯	౫౦	౧౨౭	౨౬౬	౧౫౪	౫౯౫
అధికంతు భేదనిర్దేశాత్.	౨	౧	ఇతరవ్యపదేశాధికర	౨	౨౨	౨౨	౧౬౦	౧౦౬	౫౧౦
అధికారరూపశబ్దాన్తరేభ్యః.	౨	౩	తేజోధికరణం.	౪	౧౩	౯౧	౨౨౯	౧౩౭	౫౬౯
అధికోపదేశాత్తు బాదరాయణస్యైవం తద్దర్శనాత్.	౩	౪	పురుషార్థాధికరణం.	౭	౭	౧౩౯	౪౨౬	౨౫౩	౮౦౯
అధిష్ఠానానుపపత్తేశ్చ.	౨	౨	పశుపత్యధికరణం.	౨	౩౬	౮౨	౨౧౦	౧౩౦	౫౪౭
అధ్యౌధి. ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
అధ్యయనమాత్రవతః.	౩	౪	పురుషార్థాధికరణం.	౧౨	౧౨	౧౪౩	౪౩౦	౨౫౫	౮౧౧
అనభిభవంచ దర్శయతి.	౩	౪	విహితత్వాధికరణం.	౪	౩౫	౧౬౬	౪౫౩	౨౬౪	౮౨౨
అనవస్థితేరసంభవాచ్చ నేతరః.	౧	౨	అన్తరాధికరణం.	౬	౧౭	౫౦	౫౦	౪౬	౩౨౪
అనారబ్ధకార్యాధి. ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
అనారబ్ధకార్యే ఏవతు పూర్వే తదవధేః.	౪	౧	అనారబ్ధకార్యాధికర	౧	౧౫	౧౫	౪౭౪	౮	౮౪౪
అనావిష్కారాధి. ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
అనావిష్కుర్వన్నన్వయాత్.	౩	౪	అనావిష్కారాధికరణ.	౧	౪౯	౧౭౦	౪౬౮	౨౮౦	౮౩౦

సూ. - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధికరణాదితః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	సా. దీ.	భా.
అనావృత్తిశ్శబ్దాదనావృత్తిశ్శబ్దాత్.	౪	౪	జగద్వ్యాపారవర్జాధి.	౭	౨౨	౫౪	౫౪౫	౪౪	౬౯౦
అనియమస్సర్వేషామవిరోధశ్శబ్దానుమానాభ్యామ్.	౩	౩	అనియమాధికరణం.	౧	౩౨	౯౯	౩౮౭	౨౨౫	౭౬౮
అనియమాధి.	…	…	…	…	…	…	…	…	…
అనిష్టాదికారిణామపి చ శ్రుతమ్.	౩	౧	అనిష్టాదికార్యధికరణం	౧	౧౨	౧౨	౨౯౯	౧౬౨	౭౨౦
అనిష్టాదికార్యధి.	…	…	…	…	…	…	…	…	…
అనుకృతేస్తస్య చ.	౧	౩	దహరాధికరణం.	౯	౨౧	౮౭	౮౭	౭౪	౩౬౩
అనుజ్ఞాపరిహారౌ దేహసంబన్ధాజ్జ్యోతిరాదివత్.	౨	౩	అంశాధికరణం.	౭	౪౬	౧౨౫	౨౭౩	౧౫౩	౫౯౪
అనుపపత్తేస్తు న శారీరః.	౧	౨	సర్వత్రప్రసిద్ధ్యధికర	౩	౩	౩౫	౩౫	౪౦	౩౧౧
అనుబన్ధాదిభ్యః ప్రజ్ఞాన్తరపృథక్త్వవద్దృష్టశ్చ తదుక్తమ్.	౩	౩	పూర్వవికల్పాధికరణం	౫	౪౮	౧౧౫	౪౦౨	౨౩౯	౭౯౫
అనుష్ఠేయం బాదరాయణస్సామ్యశ్రుతేః.	౩	౪	పురుషార్థాధికరణం.	౧౯	౧౯	౧౫౦	౪౩౬	౨౫౬	౬౧౩
అనుస్మృతేర్బాదరిః.	౧	౨	వైశ్వానరాధికరణం.	౬	౩౧	౭౩	౭౩	౫౧	౩౪౨
అనుస్మృతేశ్చ.	౨	౨	సముదాయాధికరణం.	౮	౨౪	౭౦	౧౯౮	౧౭౪	౫౩౮
అనేన సర్వగతత్వమాయామశబ్దాదిభ్యః.	౩	౨	పరాధికరణం.	౬	౩౭	౭౩	౩౫౦	౨౦౦	౭౪౯
అన్తర ఉపపత్తేః.	౧	౨	అన్తరాధికరణం.	౧	౧౩	౪౫	౪౫	౪౪	౩౨౦
అన్తరాధి.	…	…	…	…	…	…	…	…	…
అన్తవత్త్వమసర్వజ్ఞతా వా.	౨	౨	పశుపత్యధికరణం.	౪	౩౮	౬౪	౨౧౨	౧౩౧	౫౪౯

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబద్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం. అధి ఆదితః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	పుటమ్. సా. దీ.	భా.
అన్తరా చాపి తు తద్దృష్టేః.	౩	౪	విధురాధికరణం.	౧	౩౬	౧౬౭	౪౫౪	౨౬౪	౭౨౨
అన్తరత్వాధి.	...	...	...	...	...	...	...	...	...
అన్తరా భూతగ్రామవత్స్వాత్మనోऽన్యథా భేదానుపపత్తిరితిచేన్నోప	౩	౩	అన్తరత్వాధికరణం.	౧	౩౫	౧౦౨	౩౮౯	౨౨౮	౬౮౨
అన్తరా విజ్ఞానమనసీ క్రమేణ తల్లిఙ్గాదితిచేన్నావిశేషాత్. [దేశవత్	౨	౩	తేజోధికరణం.	౭	౧౬	౮౨	౨౩౨	౧౩౯	౫౭౧
అన్తర్యామ్యధిదైవాధిలోకాదిషు తద్ధర్మవ్యపదేశాత్.	౧	౨	అన్తర్యామ్యధికరణం	౧	౧౯	౫౧	౫౧	౪౬	౩౨౫
అన్తర్యామ్యధిదైవ.	...	...	...	...	...	...	...	...	...
అన్తవత్త్వమసర్వజ్ఞతా వా.	౨	౨	పశుపత్యధికరణం.	౪	౩౮	౭౪	౨౧౨	౧౩౧	౫౪౯
అన్తస్తద్ధర్మోపదేశాత్.	౧	౧	అన్తరధికరణం.	౧	౨౧	౨౧	౨౧	౨౭	౨౭౮
అన్త్యావస్థితేశ్చోభయనిత్యత్వాదవిశేషః.	౨	౨	ఏకస్మిన్నసమ్భవాధి.	౪	౩౪	౭౦	౨౦౮	౧౩౦	౫౪౬
అన్యత్రాభావాచ్చ న తృణాదివత్.	౨	౨	రచనానుపపత్త్యధి.	౪	౪	౪౦	౧౭౮	౧౧౫	౫౨౬
అన్యథాత్వం శబ్దాదితిచేన్నావిశేషాత్.	౩	౩	అన్యథాత్వాధికరణం	౧	౬	౭౩	౩౬౦	౨౦౬	౬౫౬
అన్యథాత్వాధి.	...	...	...	...	...	...	...	...	...
అన్యథానుమితౌ చ జ్ఞశక్తివియోగాత్.	౨	౨	రచనానుపపత్త్యధి.	౭	౭	౪౩	౧౮౧	౧౧౬	౫౨౭
అన్యథానుమేయమితిచేదేవమప్యనిర్మోక్షప్రసఙ్గః.	౨	౧	విలక్షణత్వాధికరణం.	౯	౧౨	౧౨	౧౫౦	౧౦౦	౪౮౪
అన్యభావవ్యావృత్తేశ్చ.	౧	౩	అక్షరాధికరణం.	౩	౧౧	౭౬	౭౬	౫౮	౩౫౯
అన్యాధిష్ఠితాధి	...	...	...	...	...	...	...	...	...

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబద్ధాధికరణనామ.	సూ. థవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆదితః	పాదాదితః	అధ్యాయాదితః	శాస్త్రాదితః	సా. దీ.	భా.
అన్యాధిష్ఠితేపూర్వవదభిలాపాత్.	౩	౧	అన్యాధిష్ఠితాధికరణం.	౧	౨౪	౨౪	౩౧౧	౧౭౭	౬౨౫
అన్యార్థంతుజైమినిఃప్రశ్నవ్యాఖ్యానాభ్యామపిచైవమేకే.	౧	౪	జగద్వాచిత్వాధికరణం	౩	౧౮	౧౨౭	౧౨౭	౮౮	౪౩౦
అన్యార్థశ్చపరామర్శః.	౧	౩	దహరాధికరణం	౭	౧౯	౮౪	౮౪	౬౩	౩౭౨
అన్వయాదితిచేత్స్యాదవధారణాత్.	౩	౩	ఆసన్ద్యాద్యధికరణం.	౭	౧౭	౮౪	౩౭౧	౨౧౩	౬౬౪
అపరిగ్రహాచ్చాత్యంతమనపేక్షా.	౨	౨	మహద్దీర్ఘాధికరణం	౭	౧౬	౫౨	౧౯౦	౧౨౦	౫౩౩
అపశూద్రాధి.	౧	౩	ప్రమితాధికర్ణ్య	౯	…	…	…	౭౧	౩౮౯
అపిచైవమేకే.	౩	౨	ఉభయలిఙ్గాధికరణం.	౩	౧౩	౪౦	౩.౨౭	౧౮౬	౬౩౬
అపిసంరాధనేప్రత్యక్షానుమానాభ్యామ్.	౩	౨	ఉభయలిఙ్గాధికరణం.	౧౪	౨౩	౫౦	౩౩౭	౧౯౨	౬౪౧
అపిస్త.	…	…	…	…	…	…	…	…	…
అపిస్మర్యతే.	౧	౩	దహరాధికరణం.	౧౦	౨౨	౮౭	౮౭	౬౪	౩౭౩
,,	౨	౩	అంశాధికరణం.	౩	౪౪	౧౨౨	౬౬౦	౧౫౧	౫౯౩
,,	౩	౪	సర్వాన్నానుమత్యధి.	౩	౩౦	౧౬౧	౪౪౮	౨౬౨	౭౨౦
,,	౩	౪	విధురాధికరణం.	౨	౩౭	౧౬౮	౪౫౫	౨౬౫	౭౨౩
అపీతౌతద్వత్ప్రసంగాదసమఞ్జసమ్.	౨	౧	విలక్షణత్వాధికరణం.	౫	౮	౮	౧౪౬	౯౮	౪౮౦
అప్రతీకాలమ్బనాన్నయతీతి బాదరాయణఉభయథాచదోషాత్త	౪	౩	కార్యాధికరణం.	౯	౧౪	౫౨	౫౨౨	౨౮	౭౭౧
అబాధాచ్చ. [తత్క్రతుశ్చ.	౩	౪	సర్వాన్నానుమత్యధి.	౨	౨౯	౧౬౦	౪౪౭	౨౬౨	౭౨౦

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా	సూత్రసంబద్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం. అధి ఆదితః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	పుటమ్. సా-దీ.	భా.
అభావంబాదరిరాహహ్యేవమ్!	౪	౪	అభావాధికరణం.	౧	౧౦	౬౪	౫౩౩	౩౭	౭౮౪
అభావాధి.	...	...	...	...	...	...	...	...	...
అభిధ్యోపదేశాచ్చ.	౧	౪	ప్రకృత్యధికరణం	౨	౨౪	౧౩౩	౧౩౩	౯౨	౪౪౭
అభిమానివ్యపదేశాస్తువిశేషానుగతిభ్యామ్.	౨	౧	విలక్షణత్వాధికరణం	౨	౫	౫	౧౪౩	౯౭	౪౭౯
అభివ్యక్తేర్ ఇత్యాశ్మరథ్యః	౧	౨	వైశ్వానరాధికరణం.	౬	౩౦	౬౨	౬౨	౫౧	౩౪౨
అభిసంధ్యాదిష్వపిచైవమ్.	౨	౩	అంశాధికరణం.	౧౦	౫౧	౧౨౯	౨౬౭	౧౫౪	౫౯౫
అభ్యుపగమేప్యర్థాభావాత్.	౨	౨	రచనానుపపత్త్యధి.	౮	౮	౪౪	౧౮౨	౧౧౭	౫౨౭
అమ్బువదగ్రహణాత్తునతథాత్వమ్.	౩	౨	ఉభయలిఙ్గాధికరణం	౯	౧౯	౪౬	౩౩౩	౧౮౮	౩౮
అరూపవదేవహితత్ప్రధానత్వాత్.	౩	౨	ఉభయలిఙ్గాధికరణం.	౪	౧౪	౪౧	౩౨౮	౧౮౬	౬౩౭
అర్చిరాదినాతత్ప్రథితేః	౪	౩	అర్చిరాద్యధికరణం.	౧	౧	౩౯	౫౦౯	౨౧	౭౬౩
అర్చిరాద్యధి.	...	...	...	...	...	...	...	...	...
అర్థాన్తరత్వాదివ్యపదేశాధి.	౧	౩	...	౧౦	...	...	...	౭౫	౩౯౮
అల్పకౌకస్త్వాత్తద్వ్యపదేశాచ్చ నేతిచేన్న నిచాయ్యత్వాదేవంవ్యోమ	౧	౨	సర్వత్రప్రసిద్ధ్యధికరణ.	౭	౭	౩౯	౩౯	౪౦	౩౧౩
అల్పశ్రుతేరితిచేత్తదుక్తం. [వచ్చ	౧	౩	దహరాధికరణం.	౮	౨౦	౮౫	౮౫	౬౪	౩౭౩
అవస్థితివైశేష్యాదితిచేన్నాభ్యుపగమాద్ధృదిహి.	౨	౩	జ్ఞాధికరణం.	౭	౨౫	౧౦౩	౨౪౧	౧౪౪	౫౮౦
అవస్థితేర్ ఇతికాశకృత్స్నః.	౧	౪	వాక్యాన్వయాధికరణ	౪	౨౨	౧౩౧	౧౩౧	౯౦	౪౩౭

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబద్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం. అధి ఆదితః	పాదాదితః	అధ్యాయాదితః	శాస్త్రాదితః	పుటమ్. సా. దీ	భా.
అవిభాగాధి.	...	...	...	...	...	...	...	...	...
అవిభాగేనదృష్టత్వాత్.	౪	౪	అవిభాగేనదృష్టధికరణ	౧	౪	౫౮	౫౨౭	౩౩	౭౭౯
అవిభాగేనదృష్టత్వాధి.	...	...	...	...	...	...	...	...	...
అవిభాగోవచనాత్.	౪	౨	అవిభాగాధికరణం.	౧	౧౫	౩౪	౫౦౩	౧౬	౭౫౭
అవిరోధశ్చన్దనవత్.	౨	౩	జ్ఞాధికరణం.	౬	౨౪	౧౦౨	౨౪౦	౧౪౩	౫౮౦
అశుద్ధమితిచేన్నశబ్దాత్.	౩	౧	అన్యాధిష్ఠితాధికరణం	౨	౨౫	౨౫	౩౧౨	౧౭౭	౬౨౫
అశ్మాదివచ్చ తదనుపపత్తిః.	౨	౧	ఇతరవ్యపదేశాధికరణం	౩	౨౩	౨౩	౧౬౧	౧౦౭	౫౧౦
అశ్రుతత్వాదితిచేన్నేష్టాదికారిణాం ప్రతీతేః.	౩	౧	తదన్తరప్రతిపత్త్యధి.	౬	౬	౬	౨౯౩	౧౬౯	౬౧౬
అసతి ప్రతిజ్ఞావిరోధో యౌగపద్యమన్యథా.	౨	౨	సముదాయాధికరణం.	౪	౨౦	౫౬	౧౯౪	౧౨౩	౫౩౬
అసదితిచేన్నప్రతిషేధమాత్రత్వాత్.	౨	౧	విలక్షణత్వాధికరణం.	౭	౭	౭	౧౪౫	౯౮	౪౮౦
అసద్వ్యపదేశాన్నేతిచేన్న ధర్మాన్తరేణ వాక్యశేషాద్యుక్తేః శబ్దాన్తరాచ్చ.	౨	౧	ఆరమ్భణాధికరణం.	౪	౧౮	౧౮	౧౫౬	౧౦౩	౫౦౭
అసన్తతేశ్చావ్యతికరః.	౨	౩	అంశాధికరణం.	౭	౪౮	౧౨౬	౨౬౪	౧౫౩	౫౯౫
అసమ్భవస్తు సతోऽనుపపత్తేః.	౨	౩	వియదధికరణం.	౯	౯	౮౭	౨౨౫	౧౩౬	౫౬౭
అసార్వత్రికీ.	౩	౪	పురుషార్థాధికరణం.	౧౦	౧౦	౧౪౧	౪౨౮	౨౫౪	౭౧౦
అస్తితు.	౨	౩	వియదధికరణం.	౨	౨	౮౦	౨౧౮	౧౩౪	౫౬౪
అస్మిన్నస్య చ తద్యోగం శాస్తి.	౧	౧	ఆనన్దమయాధికరణం	౮	౨౦	౨౦	౨౦	౨౭	౨౭౬

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం. అధి ఆదితః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	పుటమ్. సా-దీ.	భా.
అస్యైవచోపపత్తేరూష్మా.	౪	౨	ఆసృత్యుపక్రమాధి.	౫	౧౧	౩౦	౪౯౯	౧౫	౭౫౪
అహికుణ్డలాధి.	౩	౨	...	౬	౬	౧౨	౮౦	౧౯౩	౬౪౧
ఆకాశస్తల్లిఙ్గాత్.	౧	౧	ఆకాశాధికరణం.	౧	౨౩	౨౩	౨౩	౩౦	౨౮౫
ఆకాశాధి.	...	...	...	...	...	...	...	...	...
ఆకాశే చావిశేషాత్.	౨	౨	సముదాయాధికరణం.	౭	౨౩	౫౯	౧౯౭	౧౨౪	౫౩౭
ఆకాశోఽర్థాన్తరత్వాదివ్యపదేశాత్.	౧	౩	అర్థాన్తరత్వాదివ్యపదే	౧	౪౨	౧౦౭	౧౦౭	౭౫	౩౯౮
ఆచారదర్శనాత్.	౩	౪	పురుషార్థాధికరణం.	౩	౩	౧౩౪	౪౨౧	౨౫౧	౭౦౮
ఆతివాహికాధి.	...	...	...	...	...	...	...	...	...
ఆతివాహికాస్తల్లిఙ్గాత్.	౪	౩	ఆతివాహికాధికరణం	౧	౪	౪౩	౫౧౨	౨౪	౭౬౬
ఆత్మకృతేః.	౧	౪	ప్రకృత్యధికరణం.	౪	౨౬	౧౩౫	౧౩౫	౯౨	౪౪౮
ఆత్మగృహీతిరితరవదుత్తరాత్.	౩	౩	ఆనన్దాద్యధికరణం.	౬	౧౬	౮౩	౩౭౦	౨౧౨	౬౬౪
ఆత్మత్వోపాసనాధి.	౪	౧	ఆత్మత్వోపాసనాధి.	౨	౨	౨	౧౨౫	౨	౭౩౫
ఆత్మని చైవం విచిత్రాశ్చ హి.	౨	౧	కృత్స్నప్రసక్త్యధి.	౩	౨౮	౨౮	౧౬౬	౧౦౯	౫౧౪
ఆత్మశబ్దాచ్చ.	౩	౩	ఆనన్దాద్యధికరణం.	౫	౧౫	౮౨	౩౬౯	౨౧.౨	౬౬౩
ఆత్మాధి.	౨	౩	ఆత్మాధికరణం.	౩	౩	౨౧	౫౬	౧౪౧	౫౭౫
ఆత్మా ప్రకరణాత్.	౪	౪	సమ్పద్యావిర్భావాధి.	౩	౩	౫౭	౫౨౬	౩౩	౭౭౮

సూ. - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆది తః.	పాదాది తః.	అధ్యాయాది తః.	శాస్త్రాదితః.	సా. దీ.	భా.
ఆత్మేతి తూపగచ్ఛన్తి గ్రాహయన్తి చ.	౪	౧	ఆత్మత్వోపాసనాధి.	౧	౩	౩	౪౭౨	౨	౭౩౫
ఆదరాదలోపః.	౩	౩	కామాద్యధికరణం.	౨	౩౯	౧౦[illegible]	౩౯౩	౧౩౨	౬౮౭
ఆదిత్యాదిమతయశ్చాఙ్గ ఉపపత్తేః.	౪	౧	ఆదిత్యాదిమత్యధి.	౧	౬	౬	౪౭౫	౪	౭౩౮
ఆదిత్యాదిమత్యధి.	౪	౧	...	౪	౪	౪	౧౨౭	౪	౭౩౮
ఆధ్యానాయ ప్రయోజనాభావాత్.	౩	౩	ఆనన్దాద్యధికరణం.	౪	౧౪	౮౧	౩౬౮	౨౧౨	౬౬౩
ఆనన్దమయాధి.	౧	౧	...	౬	౬	౬	౬	౨౩	౨౫౧
ఆనన్దమయోఽభ్యాసాత్.	౧	౧	ఆనన్దమయాధికరణం	౧	౧౩	౧౩	౧౩	౨౩	౨౫౧
ఆనన్దాదయః ప్రధానస్య.	౩	౩	ఆనన్దాద్యధికరణం.	౧	౧౧	౭౮	౩౬౫	౨౧౦	౬౧౧
ఆనన్దాద్యధి.	౩	౩	...	౪	౪	౧౮	౮౬	౨౧౦	౬౬౧
ఆనర్థక్యమితి చేన్న తదపేక్షత్వాత్.	౩	౧	కృతాత్యయాధికరణం.	౩	౧౦	౧౦	౨౯౭	౧౭౧	౬౨౦
ఆనుమానికమప్యేకేషామితి చేన్న శరీరరూపకవిన్యస్తగృహీతేర్దర్శయ [తి చ	౧	౪	ఆనుమానికాధికరణం	౧	౧	౧౧౦	౧౧౦	౭౭	౪౦౪
ఆనుమానికాధి.	౧	౪	...	౧	౧	౨౮	౨౮	౭౭	౪౦౪
ఆపః.	౨	౩	తేజోఽధికరణం.	౨	౧౧	౮౯	౨౨౭	౧౩౭	౫౬౯
ఆప్రాయణాత్తత్రాపి హి దృష్టమ్.	౪	౧	ఆప్రాయణాధికరణం.	౧	౧౨	౧౨	౪౮౧	౬	౭౪౦
ఆప్రాయణాధి.	౪	౧	...	౬	౬	౬	౧౨౯	౬	౭౪౦

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆదితః	పాదాదితః	అధ్యాయాదితః	శాస్త్రాదితః	సా-దీ.	భా.
ఆభాస ఏవ చ.	౨	౩	అంశాధికరణం.	౮	౪౯	౧౨౭	౨౬౫	౧౫౩	౫౯౫
ఆమనన్తి చైనమస్మిన్.	౧	౨	వైశ్వానరాధికరణం.	౯	౩౩	౬౫	౬౫	౫౨	౩౪౩
ఆరమ్భణాధి.	౨	౧	ఆరమ్భణాధికరణం.	౬	౬	౬	౪౧	౧౦౨	౪౮౯
ఆర్త్విజ్యమిత్యౌడులోమిస్తస్మై హి పరిక్రీయతే.	౩	౪	స్వామ్యధికరణం.	౨	౪౫	౧౭౬	౪౬౩	౨౬౮	౭౨౬
ఆవృత్తిరసకృదుపదేశాత్.	౪	౧	ఆవృత్త్యధికరణం.	౧	౧	౧	౪౭౦	౧	౭౩౩
ఆవృత్త్యధి.	౪	౧	...	౧	౧	౧	౧౨౪	౧	౭౩౩
ఆసీనస్సమ్భవాత్.	౪	౧	ఆసీనాధికరణం.	౧	౭	౭	౪౭౬	౪	౭౩౯
ఆసీనాధి.	౪	౧	...	౫	౫	౫	౧౨౮	౪	౭౩౯
ఆసృత్యుపక్రమాధి.	౪	౨	ఆసృత్యుపక్రమాధి.	౫	౫	౧౬	౧౩౯	౧౨	౭౫౨
ఆహ చ తన్మాత్రమ్.	౩	౨	ఉభయలిఙ్గాధికరణం	౬	౧౬	౪౩	౩౩౦	౧౮౭	౬౩౮
ఇతరక్షపణాధి.	౪	౧	ఇతరక్షపణాధికరణం.	౧౧	౧౧	౧౧	౧౩౪	౯	౭౪౭
ఇతరేత్వర్థసామాన్యాత్.	౩	౩	ఆనన్దాద్యధికరణం.	౩	౧౩	౮౦	౩౬౭	౨౧౧	౬౬౨
ఇతరపరామర్శాత్స ఇతి చేన్నాసమ్భవాత్.	౧	౩	దహరాధికరణం.	౫	౧౭	౮౨	౮౨	౬౩	౩౬౯
ఇతరవ్యపదేశాద్ధితాకరణాదిదోషప్రసక్తిః.	౨	౧	ఇతరవ్యపదేశాధికరణ	౧	౨౧	౨౧	౧౫౯	౧౦౫	౫౦౯
ఇతరవ్యపదేశాధి.	౨	౧	...	౭	౭	౭	౪౨	౧౦౫	౫౦౯
ఇతరస్యాప్యేవమసంశ్లేషః పాతే తు.	౪	౧	ఇతరాధికరణం.	౧	౧౪	౧౪	౪౮౩	౭	౭౪౩

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆది తః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	సా. దీ.	భా.
ఇతరాధి.	౪	౧	ఇతరాధికరణం.	౭	౭	౭	౧౩౧	౮	౮౪౩
ఇతరేతరప్రత్యయత్వాదుపపన్నమితిచేన్న సంఘాతభావానిమిత్తత్వాత్	౨	౨	సముదాయాధికరణం	౨	౧౭	౫౪	౧౯౨	౧౨౨	౫౩౫
ఇతరేషాంచానుపలబ్ధేః. [త్	౨	౧	స్మృత్యధికరణం.	౨	౨	౨	౧౪౦	౯౬	౪౮౫
ఇన్ద్రప్రాణాధి.	౧	౧	ఇన్ద్రప్రాణాధికరణం	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౩౪	౨౯౭
ఇన్ద్రియాధి.	౨	౪	ఇన్ద్రియాధికరణం.	౮	౮	౩౨	౬౮	౧౬౧	౬౦౬
ఇయదామననాత్.	౩	౩	అక్షరధ్యధికరణం.	౨	౩౪	౧౦౦	౩౭౭	౨౨౭	౬౭౧
ఈక్షతికర్మవ్యపదేశాత్సః.	౧	౩	ఈక్షతికర్మాధికరణం.	౧	౧౨	౮౮	౮౮	౫౭	౩౬౧
ఈక్షతికర్మాధి.	౧	౩	...	౪	౪	౨౧	౨౧	౫౯	౩౬౧
ఈక్షతేర్నాశబ్దమ్.	౧	౧	ఈక్షత్యధికరణం.	౧	౫	౫	౫	౧౯	౨౪౦
ఈక్షత్యధి.	౧	౧	...	౫	౫	౫	౫	౧౯	౨౪౦
ఉత్క్రమిష్యతఏవంభావాదిత్యౌడులోమిః.	౧	౪	వాక్యాన్వయాధికరణ	౩	౨౧	౧౩౦	౧౩౦	౯౦	౪౩౮
ఉత్క్రాన్తిగత్యాగతీనాం.	౨	౩	జ్ఞాధికరణం.	౨	౨౦	౯౭	౨౩౬	౧౪౨	౫౮౯
ఉత్తరత్రచైత్రరథేనలిఙ్గాత్.	౧	౩	అపశూద్రాధికరణం.	౩	౩౫	౧౦౦	౧౦౦	౫౭	౪౯౨
ఉత్తరాచ్చేదావిర్భూతస్వరూపస్తు.	౧	౩	దహరాధికరణం.	౬	౧౭	౭౩	౮౩	౬౩	౩౮౦
ఉత్తరోత్పాదేచపూర్వనిరోధాత్.	౨	౨	సముదాయాధికరణం	౩	౧౯	౫౫	౧౯౩	౧౨౩	౫౩౬
ఉత్పత్త్యసంభవాత్.	౨	౨	ఉత్పత్త్యసంభవాధి.	౧	౩౯	౮౫	౨౧౩	౧౩౧	౫౫౩

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం. — అధి ఆదితః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	పుటమ్. — సా. దీ.	భా.
ఉత్పత్త్యసంభవాత్.	౨	౨	...	౮	౮	౧౮	౫౩	౧౩౧	౫౫౩
ఉదాసీనానామపి చైవం సిద్ధిః.	౨	౨	సముదాయాధికరణం.	౧౧	౨౬	౬౨	౨౦౦	౧౨౫	౫౩౯
ఉపదేశభేదాన్నేతి చేన్నోభయస్మిన్నప్యవిరోధాత్.	౧	౧	జ్యోతిరధికరణం.	౪	౨౮	౨౮	౨౮	౩౩	౨౯౮
ఉపపత్తేశ్చ.	౩	౨	పరాధికరణం.	౫	౩౪	౬౧	౩౪౮	౧౯౮	౬౪౮
ఉపపన్నస్తల్లక్షణార్థోపలబ్ధేర్లోకవత్.	౩	౩	సాంపరాయాధికరణం	౪	౩౦	౯౭	౩౮౪	౨౨౪	౬౭౫
ఉపపూర్వమపి త్వేకే భావమశనవత్తదుక్తమ్.	౩	౪	తద్భూతాధికరణం	౩	౪౨	౧౭౩	౬౦	౨౬౭	౭౨౪
ఉపమర్దం చ.	౩	౪	పురుషార్థాధికరణం.	౧౬	౧౬	౧౪౭	౪౩౪	౨౫౬	౭౧౩
ఉపలబ్ధివదనియమః.	౨	౩	కర్త్రధికరణం.	౮	౩౬	౧౧౪	౨౫౨	౧౪౮	౫౮౭
ఉపలబ్ధ్యధి.	౨	౨	ఉపలబ్ధ్యధికరణం.	౪	౪	౧౪	౪౯	౧౨౬	౫౩౯
ఉపసంహారదర్శనాధి.	౨	౧	...	౮	౮	౮	౪౩	౧౦౭	౫౧౨
ఉపసంహారదర్శనాన్నేతి చేన్న క్షీరవద్ధి.	౨	౧	ఉపసంహారదర్శనాధి.	౧	౨౪	౨౪	౧౬౨	౧౦౭	౫౧౨
ఉపసంహారోऽర్థాభేదాద్విధిశేషవత్సమానే చ.	౩	౩	సర్వవేదాన్తప్రత్యయ.	౫	౫	౭౨	౩౫౯	౨౦౫	౬౫౫
ఉపస్థితేऽతస్తద్వచనాత్.	౩	౩	కామాద్యధికరణం.	౩	౪౧	౧౦౭	౩౯౪	౨౩౩	౬౮౮
ఉపాదానాద్విహారోపదేశాచ్చ.	౨	౩	కర్త్రధికరణం.	౨	౩౪	౧౧౨	౨౫౦	౧౪౭	౫౮౭
ఉభయథా చ దోషాత్.	౨	౨	సముదాయాధికరణం.	౬	౨౨	౫౮	౧౯౬	౧౨౪	౫౩౭
ఉభయథాపి దోషాత్.	౨	౨	మహద్దీర్ఘాధికరణం	౬	౧౫	౫౧	౧౮౯	౧౨౦	౫౩౩

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబద్ధ్యధికరణనామం.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆదితః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	సా. దీ.	భా.
ఉభయథాపి న కర్మాతస్తదభావః.	౨	౨	మహద్దీర్ఘాధికరణం.	౨	౧౧	౪౭	౧౮౫	౧౧౮	౫౩౧
ఉభయలిఙ్గాధి.	౩	౨	...	౫	౫	౧౧	౭౯	౧౭౪	౬౩౪
ఉభయవ్యపదేశాత్త్వహికుణ్డలవత్.	౩	౨	అహికుణ్డలాధికరణం.	౧	౨౬	౫౩	౩౪౦	౧౯౩	౬౪౧
ఉభయేఽపి హి భేదేనైనమధీయతే!	౧	౨	అన్తర్యామ్యధికరణం.	౩	౨౧	౫౩	౫౩	౪౭	౩౨౮
ఊర్ధ్వరేతస్సు చ శబ్దో హి?	౩	౪	పురుషార్థాధికరణం.	౧౭	౧౭	౧౪౮	౪౩౫	౨౫౬	౭౧౩
ఏక ఆత్మనశ్శరీరే భావాత్.	౩	౩	శరీరేభావాధికరణం	౧	౫౧	౧౦౯	౪౦౫	౨౪౧	౯౯౬
ఏకస్మిన్నసంభవాధి	౨	౨	...	౬	౬	౧౬	౫౧	౧౨౮	౫౪౩
ఏతేన మాతరిశ్వా వ్యాఖ్యాతః.	౨	౩	వియదధికరణం.	౮	౮	౮౬	౨౨౪	౧౩౬	౫౬౭
ఏతేన యోగః ప్రత్యుక్తః.	౨	౧	యోగప్రత్యుక్త్యధి.	౧	౩	౩	౧౪౧	౯౬	౪౭౫
ఏతేన శిష్టాపరిగ్రహా అపి వ్యాఖ్యాతాః.	౨	౧	శిష్టాపరిగ్రహాధికరణం	౧	౧౩	౧౩	౧౫౧	౧౦౧	౪౮౬
ఏతేన సర్వే వ్యాఖ్యాతా వ్యాఖ్యాతాః.	౧	౪	సర్వవ్యాఖ్యానాధి	౧	౨౯	౧౩౮	౧౩౮	౯౪	౪౫౭
ఏవఞ్చాత్మాకార్త్స్న్యమ్.	౨	౨	ఏకస్మిన్నసంభవాధి.	౨	౩౨	౬౮	౨౦౬	౧౨౯	౫౪౫
ఏవమప్యుపన్యాసాత్పూర్వభావాదవిరోధం బాదరాయణః.	౪	౪	బ్రాహ్మ్యధికరణం.	౩	౭	౬౧	౫౩౦	౩౬	౭౮౧
ఏవం ముక్తిఫలానియమస్తదవస్థావధృతేస్తదవస్థావధృతేః.	౩	౪	ముక్తిఫలాధికరణం.	౧	౫౧	౧౮౨	౪౬౯	౨౭౧	౭౩౧
ఐహికమప్రస్తుతప్రతిబన్ధే తద్దర్శనాత్.	౩	౪	ఐహికాధికరణం.	౧	౫౦	౧౮౧	౪౬౮	౨౭౦	౭౩౦
ఐహికాధి.	౩	౪	...	౧౪	౧౪	౫౪	౧౨౨	౨౭౦	౭౩౦

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబద్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం. — అధి ఆదితః	పాదాదితః	అధ్యాయాదితః	శాస్త్రాదితః	పుటమ్. — సా-దీ.	భా.
కమ్పనాత్.	౧	౩	ప్రమితాధికరణం.	౧౮	౪౦	౧౦౫	౧౦౫	౭౫	౩౯౬
కరణవచ్చేన్న భోగాదిభ్యః.	౨	౨	పశుపత్యధికరణం.	౩	౩౭	౭౩	౨౧౧	౧౩౧	౫౪౮
కర్తా శాస్త్రార్థవత్త్వాత్.	౨	౩	కర్త్రధికరణం.	౧	౩౩	౧౧౧	౨౪౯	౧౪౭	౫౮౬
కర్త్రధి.	౨	౩	...	౫	౫	౨౩	౫౮	౧౪౭	౫౮౬
కర్మకర్తృవ్యపదేశాచ్చ.	౧	౨	సర్వత్రప్రసిద్ధ్యధి.	౪	౪	౩౬	౩౬	౪౦	౩౧౨
కర్మానుస్మృతిశబ్దవిధ్యధి.	౩	౨	...	౩	౩	౯	౭౭	౧౮౩	౬౩౩
కల్పనోపదేశాచ్చ మధ్వాదివదవిరోధః.	౧	౪	చమసాధికరణం.	౩	౧౦	౧౧౯	౧౧౯	౮౨	౪౧౭
కామకారేణ చైకే.	౩	౪	పురుషార్థాధికరణం.	౧౫	౧౫	౧౪౬	౪౩౩	౨౫౬	౭౧౨
కామాచ్చ నానుమానాపేక్షా.	౧	౧	ఆనన్దమయాధికరణం.	౭	౧౯	౧౯	౧౯	౨౭	౨౭౬
కామాదీతరత్ర తత్ర చాయతనాదిభ్యః.	౩	౩	కామాద్యధికరణం.	౧	౩౮	౧౦౫	౩౯౨	౨౩౧	౬౮౬
కామాద్యధి.	౩	౩	...	౧౬	౧౬	౩౦	౯౮	౨౩౧	౬౮౬
కామ్యాస్తు యథాకామం సముచ్చీయేరన్న వా పూర్వహేత్వభావాత్.	౩	౩	వికల్పాధికరణం.	౨	౫౮	౧౨౫	౪౧౨	౨౪౬	౭౦౨
కారణత్వాధి.	౧	౪	...	౪	౪	౩౧	౩౧	౮౫	౪౨౪
కారణత్వేన చాకాశాదిషు యథావ్యపదిష్టోక్తేః.	౧	౪	కారణత్వాధికరణం.	౧	౧౪	౧౨౩	౧౨౩	౮౫	౪౨౪
కార్యం బాదరిరస్య గత్యుపపత్తేః.	౪	౩	కార్యాధికరణం.	౧	౬	౪౫	౫౧౪	౨౫	౭౬౮
కార్యాఖ్యానాదపూర్వమ్.	౩	౩	కార్యాఖ్యానాధి.	౧	౧౮	౮౫	౩౭౨	౨౧౩	౬౬౬

సూ. అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆదితః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	సా-దీ.	భా.
కార్యాఖ్యానాధి.	౩	౩	...	౫	౫	౧౯	౮౭	౨౧౩	౬౬౬
కార్యాత్యయే తదధ్యక్షేణ సహాతః పరమభిధానాత్.	౪	౩	కార్యాధికరణం.	౪	౯	౪౮	౫౧౭	౨౭	౭౬౯
కార్యాధి.	౪	౩	...	౫	౫	౨౭	౧౫౦	౨౭	౭౬౯
కృతప్రయత్నాపేక్షస్తు విహితప్రతిషిద్ధావైయర్థ్యాదిభ్యః.	౨	౩	పరాయత్తాధికరణం.	౨	౪౧	౧౧౯	౨౫౭	౧౪౯	౫౮౯
కృతాత్యయాధి.	౩	౧	...	౨	౨	౨	౭౦	౧౭౦	౬౧౮
కృతాత్యయేఽనుశయవాన్ దృష్టస్మృతిభ్యాం యథేతమనేవం చ.	౩	౧	కృతాత్యయాధి.	౧	౮	౮	౨౯౫	౧౭౦	౬౧౮
కృత్స్నప్రసక్తిర్నిరవయవత్వశబ్దకోపో వా.	౨	౧	కృత్స్నప్రసక్త్యధి	౧	౨౬	౨౬	౧౬౪	౧౦౮	౫౧౩
కృత్స్నప్రసక్త్యధి.	౨	౧	...	౯	౯	౯	౪౪	౧౦౮	౫౧౩
కృత్స్నభావాత్తు గృహిణోపసంహారః.	౩	౪	సహకార్యన్తరవిధి.	౨	౪౭	౧౭౮	౪౬౫	౨౬౯	౭౨౮
క్షత్రియత్వగతేశ్చ.	౧	౩	అపశూద్రాధికరణం	౨	౩౪	౯౯	౯౯	౭౩	౩౯౨
గతిశబ్దాభ్యాం, తథా హి దృష్టం లిఙ్గం చ!	౧	౩	దహరాధికరణం.	౨	౧౪	౭౯	౭౯	౬౧	౩౬౭
గతిసామాన్యాత్.	౧	౧	ఈక్షత్యధికరణం.	౭	౧౧	౧౧	౧౧	౨౨	౨౪౮
గతేరర్థవత్త్వముభయథాన్యథా హి విరోధః.	౩	౩	సామ్పరాయాధి.	౩	౨౯	౯౬	౩౮౩	౨౨౪	౬౭౫
గుణసాధారణ్యశ్రుతేశ్చ.	౩	౩	యథాశ్రయభావాధి.	౪	౬౨	౧౨౯	౪౧౬	౨౪౮	౭౦౪
గుణాద్వా, ఽఽలోకవత్.	౨	౩	జ్ఞాధికరణం.	౮	౨౬	౧౦౪	౨౪౨	౧౪౪	౫౮౧
గుహాం ప్రవిష్టావాత్మానౌ హి తద్దర్శనాత్.	౧	౨	అత్త్రధికరణ.	౩	౧౧	౪౩	౪౩	౪౨	౩౧౭

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం. ఆధి ఆది తః	పాదాదితః	అధ్యాయాదితః	శాస్త్రాదితః	పుటమ్. సా. దీ.	భా.
గౌణశ్చేన్నాత్మశబ్దాత్.	౧	౧	ఈక్షత్యధికరణం	౨	౬	౬	౬	౨౦	౨౦౩
గౌణ్యసంభవాచ్ఛబ్దాచ్చ.	౨	౩	వియదధికరణం	౩	౩	౮౧	౨౧౯	౧౨౪	౫౬౫
గౌణ్యసంభవాత్. తత్-ప్రాక్శ్రుతేశ్చ.	౨	౪	ప్రాణోత్పత్త్యధి.	౨	౨	౧౩౨	౨౭౦	౧౫౫	౫౯౯
చక్షురాదివత్తు తత్సహశిష్ట్యాదిభ్యః.	౨	౪	వాయుక్రియాధికరణం.	౨	౯	౧౩౯	౨౭౭	౧౫౯	౬౦౩
చమసవదవిశేషాత్.	౧	౪	చమసాధికరణం.	౧	౮	౧౧౭	౧౧౭	౮౧	౬౧౪
చమసాధి.	౧	౪	...	౨	౨	౨౯	౨౯	౮౧	౪౧౪
చరణాదితి చేన్నోపలక్షణార్థేతి కార్ష్ణాజినిః.	౩	౧	కృతాత్యయాధి.	౨	౯	౯	౨౯౬	౧౭౧	౬౧౯
చరాచరవ్యపాశ్రయస్తు స్యాత్తద్వ్యపదేశో భాక్తస్తద్భావభావిత్వాత్.	౨	౩	జ్ఞాధికరణం.	౮	౧౬	౯౫	౨౩౩	౧౪౦	౫౭౧
చితితన్మాత్రేణ తదాత్మకత్వాదిత్యౌడులోమిః.	౪	౪	బ్రాహ్మాధికరణం.	౨	౬	౬౦	౫౨౯	౩౫	౭౮౧
ఛన్దత ఉభయావిరోధాత్.	౩	౩	సాంపరాయాధి.	౨	౨౮	౯౫	౩౮౨	౨౨౩	౬౭౫
ఛన్దోఽభిధానాన్నేతి చేన్న తథా చేతోఽర్పణనిగమాత్తథా హి దర్శనమ్	౧	౧	జ్యోతిరధికరణం.	౨	౨౬	౨౬	౨౬	౩౨	౨౯౨
జగద్వాచిత్వాత్.	౧	౪	జగద్వాచిత్వాధికరణం	౧	౧౬	౧౨౫	౧౨౫	౮౭	౪౨౭
జగద్వాచిత్వాధి.	౧	౪	...	౫	౫	౩౨	౩౨	౮౭	౪౨౭
జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ.	౪	౪	జగద్వ్యాపారవర్జాధి.	౧	౧౭	౭౧	౫౪౦	౪౦	౭౮౭
జగద్వ్యాపారవర్జాధి.	౪	౪	...	౬	౬	౩౩	౧౫౬	౪౦	౭౮౭
జన్మాద్యధి.	౧	౧	...	౨	౨	౨	౨	౧౧	౨౦౦

సూ - అథవా అధి.	జ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆదితః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః	శాస్త్రాదితః.	సా-దీ.	భా.
జన్మాద్యస్యయతః.	౧	౧	జన్మాద్యధికరణం.	౧	౨	౨	౨	౧౧	౨౦౦
జిజ్ఞాసాధి.	౧	౧	జిజ్ఞాసాధికరణం.	౧	౧	౧	౧	౯	౫
జీవముఖ్యప్రాణలిఙ్గాన్నేతిచేత్తద్వ్యాఖ్యాతమ్.	౧	౪	జగద్వాచిత్వాధికరణం	౨	౧౭	౧౨౬	౧౨౬	౮౭	౪౩౦
జీవముఖ్యప్రాణలిఙ్గాన్నేతిచేన్నోపాసాత్రైవిధ్యాదాశ్రితత్వాదిహ తద్యోగాత్.	౧	౧	ఇన్ద్రప్రాణాధికరణం.	౪	౩౨	౩౨	౩౨	౩౭	౩౦౨
జ్ఞాధి.	౨	౩	జ్ఞాధికరణం.	౪	౪	౨౨	౫౭	౧౪౧	౫౭౮
జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ.	౧	౪	ఆనుమానికాధికరణం.	౪	౪	౧౧౩	౧౧౩	౭౯	౪౧౬
జ్ఞాత ఏవ.	౨	౩	జ్ఞాధికరణం.	౧	౧౯	౯౭	౨౩౫	౧౪౧	౫౭౮
జ్యోతిరధి.	౧	౧	జ్యోతిరధికరణం.	౧౦	౧౦	౧౦	౧౦	౩౧	౨౮౯
జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానం తు తదామననాత్ ప్రాణవచ్ఛబ్దాత్.	౨	౪	జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానాధి.	౧	౧౩	౧౪౩	౨౮౧	౧౬౦	౬౦౫
జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానాధి.	౨	౪	...	౬	౬	౩౧	౬౬	౧౬౦	౬౦౫
జ్యోతిర్దర్శనాత్.	౧	౩	ప్రమితాధికరణం.	౧౯	౪౧	౧౦౬	౧౦౬	౭౫	[illegible]౯౭
జ్యోతిరుపక్రమాతు, తథాహ్యధీయత ఏకే.	౧	౪	చమసాధికరణం.	౨	౯	౧౧౮	౧౧౮	౮౧	౪౧౬
జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్.	౧	౧	జ్యోతిరధికరణం.	౧	౨౫	౨౫	౨౫	౩౧	౨౮౯
జ్యోతిషి భావాచ్చ.	౧	౩	మధ్వధికరణం.	౨	౩౧	౯౬	౯౬	౭౧	౩౮౮
జ్యోతిషైకేషామసత్యన్నే.	౧	౪	సంఖ్యోపసంగ్రహాధి.	౩	౧౩	౧౨౨	౧౨౨	౮౫	౪౨౨
తఇన్ద్రియాణి తద్వ్యపదేశాదన్యత్ర శ్రేష్ఠాత్.	౨	౪	ఇన్ద్రియాధికరణం.	౧	౧౫	౧౪౫	౨౮౩	౧౬౧	౬౦౬

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబద్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆదితః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	సా-దీ.	భా.
తచ్ఛ్రుతేః.	౩	౪	పురుషార్థాధికరణం.	౪	౪	౧౩౫	౪౨౨	౨౫౨	౭౦౯
తటితోఽధివరుణస్సంబన్ధాత్.	౪	౩	వరుణాధికరణం	౧	౩	౪౨	౫౧౧	౨౩	౭౬౫
తత్తుసమన్వయాత్.	౧	౧	సమన్వయాధికరణం	౧	౪	౪	౪	౧౭	౨౧౭
తత్పూర్వకత్వాద్వాచః.	౨	౪	ప్రాణోత్పత్త్యధికరణం	౩	౩	౧౩౩	౨౭౧	౧౫౬	౫౯౯
తత్రాపితద్వ్యాపారాదవిరోధః.	౩	౧	అనిష్టాదికార్యధి.	౫	౧౬	౧౬	౩౦౩	౧౭౩	౬౨౧
తత్స్వాభావ్యాపత్తిరుపపత్తేః.	౩	౧	తత్స్వాభావ్యాపత్త్య	౧	౨౨	౨౨	౩౦౯	౧౭౬	౬౨౪
తత్-స్వాభావ్యాపత్త్యధి.	౩	౧	...	౪	౪	౪	౭౨	౧౭౬	౬౨౪
తథాచైక-వాక్యోపబన్ధాత్.	౩	౪	పారిప్లవాధికరణం.	౨	౨౪	౧౫౫	౪౪౨	౨౫౯	౭౧౭
తథాఽన్యప్రతిషేధాత్.	౩	౨	పరాధికరణం.	౬	౩౫	౬౨	౩౪౯	౧౯౯	౬౪౮
తథాప్రాణాః	౨	౪	ప్రాణోత్పత్త్యధి.	౧	౧	౧౩౧	౨౬౯	౧౫౫	౫౯౮
తదధిగమఉత్తరపూర్వాఘయోరశ్లేషవినాశౌతద్వ్యపదేశాత్.	౪	౧	తదధిగమాధికరణం.	౧	౧౩	౧౩	౪౮౨	౬	౭౪౧
తదధిగమాధి.	౪	౧	...	౭	౭	౭	౧౩౦	౬	౭౪౧
తదధీనత్వాదర్థవత్.	౧	౪	ఆనుమానికాధికరణం.	౩	౩	౧౧౨	౧౧౨	౭౯	౪౦౯
తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యః.	౨	౧	ఆరమ్భణాధికరణం.	౧	౧౫	౧౫౩	౧౫౩	౧౦౨	౪౮౯
తదన్తరప్రతిపత్తౌరంహతిసంపరిష్వక్తఃప్రశ్ననిరూపణాభ్యామ్.	౩	౧	తదన్తరప్రతిపత్త్యధి.	౧	౧	౧	౨౮౮	౧౬౬	౬౧౩
తదభావనిర్ధారణేచప్రవృత్తేః.	౧	౩	అపశూద్రాధికరణం.	౫	౩౭	౧౦౨	౧౦౨	౭౪	౩౯౩

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబద్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆది తః.	పాదాదితః	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	సా. దీ	భా.
తదభావాధి.	౩	౨	...	౨	౨	౮	౭౬	౧౮౨	౬౩౨
తదభావో నాడీషు తచ్ఛ్రుతే రాత్మని చ.	౩	౨	తదభావాధికరణం.	౧	౭	౩౪	౩౨౧	౧౮౨	౬౩౨
తదభిధ్యానాదేవ తు తల్లిఙ్గాత్సః.	౨	౩	తేజోఽధికరణం.	౫	౧౪	౯౨	౨౩౦	౧౩౮	౫౭౦
తదవ్యక్తమాహ హి?	౩	౨	ఉభయలిఙ్గాధికరణం.	౧౨	౨౨	౪౯	౩౩౬	౧౯౧	౬౪౦
తదాపీతేస్సంసారవ్యపదేశాత్.	౪	౨	ఆసృత్యుపక్రమాధి.	౨	౮	౨౭	౪౯౬	౧౪	౭౫౩
తదుపర్యపి బాదరాయణస్సంభవాత్.	౧	౩	దేవతాధికరణం.	౧	౨౫	౯౦	౯౦	౬౬	౩౭౬
తదోకోఽగ్రజ్వలనం తత్ప్రకాశితద్వారో విద్యాసామర్థ్యాత్తచ్ఛేషగత్యను(స్మృతియోగాచ్చ హార్దానుగృహీతశ్శతాధికయా	౪	౨	తదోకోఽధికరణం.	౧	౧౬	౩౫	[illegible]౦౪	౧౭	౭౫౯
తదోకోఽధి.	౪	౨	...	౮	౮	౧౯	౧౪౨	౧౭	౭౫౯
తద్గుణసారత్వాత్తు తద్వ్యపదేశః ప్రాజ్ఞవత్.	౨	౩	జ్ఞాధికరణం.	౧౧	౨౯	౧[illegible]౭	౨౪౫	౧౪౫	౫౮౧
తద్ధేతువ్యపదేశాచ్చ.	౧	౧	ఆనన్దమయాధికరణం.	౩	౧౫	౧౫	౧౫	౨౫	౨౭౩
తద్భూతస్య తు నాతద్భావో జైమినేరపి నియమాతద్రూపాభావేభ్యః.	౩	౪	తద్భూతాధికరణం.	౧	౪౦	౧౭౧	౪౫౮	౨౬౫	౭౨౪
తద్-భూతాధి	౩	౪	...	౧౦	౧౦	౫౦	౧౧౮	౨౬౫	౭౨౪
తద్వతో విధానాత్.	౩	౪	పురుషార్థాధికరణం.	౬	౬	౧౩౭	౪౨౪	౨౫౨	౭౦౯
తన్నిర్ధారణానియమస్తద్దృష్టేః పృథగ్ఘ్యప్రతిబన్ధః ఫలమ్.	౩	౩	తన్నిర్ధారణానియమా	౧	౪౧	౧౦౮	౩౯౫	౨౩౪	౬౮౯
తన్-నిర్ధారణానియమాధి.	౩	౩	...	౧౭	౧౭	౩౧	౯౯	౨౩౪	౬౮౯
తన్నిష్ఠస్య మోక్షోపదేశాత్.	౧	౧	ఈక్షత్యధికరణం.	౩	౭	౭	౭	౨౦	౨౪౪

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం. అధి ఆదితః	పాదాదితః	అధ్యాయాదితః	శాస్త్రాదితః	పుటమ్. సా.దీ.	భా.
తన్మనఃప్రాణఉత్తరాత్.	౪	౨	మనోఽధికరణం.	౧	౩	౨౨	౪౯౧	౧౧	౭౫౦
తన్వభావే సన్ధ్యవదుపపత్తేః.	౪	౪	అభావాధికరణం.	౪	౧౩	౮౭	౫౩౯	౩౮	౭౮౫
తదాఽప్రతిష్ఠానాదపి.	౨	౧	విలక్షణత్వాధికరణం	౮	౧౧	౧౧	౧౪౯	౧౦౦	౪౮౪
తస్యచనిత్యత్వాత్.	౨	౪	జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానాధి.	౨	౧౪	౧౪౪	౨౮౨	౧౬౧	౬౦౬
తానిపరే, తథాహ్యాహ?	౪	౨	పరసమ్పత్త్యధికరణం	౧	౧౪	౩౩	౫౦౨	౧౬	౭౫౭
తుల్యంతుదర్శనమ్.	౩	౪	పురుషార్థాధికరణం	౯	౯	౧౪౦	౪౨౭	౨౫౩	౭౧౯
తృతీయశబ్దావరోధస్సంశోకజస్య,	౩	౧	అనిష్టాదికార్యధి.	౧౦	౨౧	౨౧	౩౦౮	౧౭౫	౬౨౩
తేజోఽతస్, తథాహ్యాహ!	౨	౩	తేజోఽధికరణం.	౧	౧౮	౮౮	౨౨౬	౧౩౭	౫౬౯
తేజోఽధి.	౨	౩	...	౨	౨	౨౦	౫౫	౧౩౭	౫౬౯
త్రయాణామేవచైవముపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ.	౧	౪	అనుమానాధికరణం.	౬	౬	౧౧౫	౧౧౫	౮౦	౪౧౧
త్ర్యాత్మకత్వాత్తుభూయస్త్వాత్.	౩	౧	తదన్తరప్రతిపత్త్యధి.	౨	౨	౨	౭౮౯	౧౬౭	౬౧౪
దక్షిణాయనాధి.	౪	౨	దక్షిణాయనాధి	౧౧	౧౧	౨౨	౧౪౫	౧౯	౭౬౧
దర్శనాచ్చ.	౩	౧	అనిష్టాదికార్యధి.	౯	౨౦	౨౦	౩౦౭	౧౭౫	౬౨౨
దర్శనాచ్చ.	౩	౩	యథాశ్రయభావాధి.	౬	౬౪	౧౩౧	౪౧౮	౨౪౯	౭౦౪
దర్శనాచ్చ.	౪	౩	కార్యాధికరణం.	౭	౧౨	౫౧	౫౨౦	౨౮	౭౭౦
దర్శయతశ్చైవం ప్రత్యక్షానుమానే.	౪	౪	జగద్వ్యాపారవర్జాధి	౪	౨౦	౬౪	౫౪౩	౪౩	౭౮౯

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా	సూత్రసంబద్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం. ఆధి ఆదితః.	పాదాదితః	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	పుటమ్. సా. దీ	భా.
దర్శయతి చ.	౩	౩	సర్వవేదాన్తప్రత్యయా	౪	౪	౭౧	౩౫౮	౨౦౫	౬౫౫
దర్శయతి చ.	౩	౨	సమ్బన్ధాధికరణం.	౩	౨౨	౮౯	౩౭౬	౨౧౬	౬౬౯
దర్శయతి చాథో అపి స్మర్యతే.	౩	౨	ఉభయలిఙ్గాధికరణం.	౭	౧౭	౪౪	౩౩౧	౧౮౮	౬౩౮
దహర ఉత్తరేభ్యః	౧	౩	దహరాధికరణం.	౧	౧౩	౭౮	౭౮	౫౯	౩౬౩
దహరాధి.	౧	౩	...	౫	౫	౨౨	౨౨	౫౯	౩౬౩
దృశ్యతే తు.	౨	౧	విలక్షణత్వాధికరణం.	౩	౬	౬	౧౪౪	౯౮	౪౭౯
దేవతాఽధి.	౧	౩	దేవతాధికరణం.	౭	౭	౨౪	౨౪	౬౬	౩౭౬
దేవాదివదపి లోకే.	౨	౧	ఉపసంహారదర్శనాధి.	౨	౨౫	౨౫	౧౬౩	౧౦౮	౫౧౩
దేహయోగాద్వా సోఽపి.	౩	౨	సన్ధ్యాధికరణం.	౫	౫	౩౨	౩౧౯	౧౮౧	౬౨౯
ద్యుభ్వాద్యధి.	౧	౩	...	౧	౧	౧౮	౧౮	౫౩	౩౪౫
ద్యుభ్వాద్యాయతనం స్వశబ్దాత్.	౧	౩	ద్యుభ్వాద్యధికరణం.	౧	౧	౧	౬౬	౫౩	౩౪౫
ద్వాదశాహవదుభయవిధం బాదరాయణోఽతః.	౪	౪	అభావాధికరణం.	౩	౧౨	౬౬	౫౩౫	౩౮	౭౮౫
ధర్మం జైమినిరత ఏవ.	౩	౨	ఫలాధికరణం.	౩	౩౯	౬౬	౩౫౩	౨౦౨	౬౫౧
ధర్మోపపత్తేశ్చ.	౧	౩	భూమాధికరణం.	౨	౨	౭౩	౭౩	౫౬	౩౫౬
ధృతేశ్చ మహిమ్నోఽస్యాస్మిన్నుపలబ్ధేః.	౧	౩	దహరాధికరణం.	౩	౧౫	౮౦	౮౦	౬౨	౩౬౯
ధ్యానాచ్చ.	౪	౧	ఆసీనాధికరణం.	౨	౮	౮	౪౭౭	౫	౭౪౦

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధస్య ధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి, సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆది తః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః	శాస్త్రాదితః.	సా- దీ.	భా.
నకర్మావిభాగాదితిచేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతేచాప్యుపలభ్యతేచ.	౨	౧	ప్రయోజనవత్త్వాధి.	౪	౪౫	౩౫	౧౭౩	౧౧౨	౫౧౮
నచకర్తుఃకరణమ్.	౨	౨	ఉత్పత్త్యసమ్భవాధి.	౨	౪౦	౭౬	౨౧౪	౧౩౨	౫౫౩
నచకార్యేప్రత్యభిసంధిః.	౪	౩	కార్యాధికరణం.	౮	౧౩	౫౨	౫౨౧	౨౮	౭౭౦
నచపర్యాయాదప్యవిరోధోవికారాదిభ్యః.	౨	౨	పికస్మిన్నసమ్భవాధి.	౩	౩౩	౭౯	౨౦౭	౧౨౯	౫౪౫
నచస్మార్తమతద్ధర్మాభిలాపాచ్ఛారీరశ్చ	౧	౨	అన్తర్యామ్యధికరణం.	౨	౨౦	౫౨	౫౨	౪౭	౩౨౮
నచాధికారికమపిపతనానుమానాత్తదయోగాత్.	౩	౪	తద్భూతాధికరణం.	౨	౪౧	౧౭౨	౪౫౯	౨౬౬	౭౨౪
నతుదృష్టాంతభావాత్.	౨	౧	విలక్షణత్వాధికరణం.	౬	౯	౯	౧౪౭	౯౯	౪౮౧
నతృతీయేతథోపలబ్ధేః.	౩	౧	అంష్ఠాదికార్యధి.	౭	౧౮	౧౮	౩౦౫	౧౭౪	౬౨౨
నప్రతీకేనహిసః.	౪	౧	ప్రతీకాధికరణం.	౧	౪	౪	౪౭౩	౩	౭౩౭
నప్రయోజనవత్త్వాత్.	౨	౧	ప్రయోజనవత్త్వాధి.	౧	౩౨	౩౨	౧౭౦	౧౧౦	౫౧౭
నవక్తురాత్మోపదేశాదితిచేదధ్యాత్మసంబంధభూమాహ్యస్మిన్.	౧	౧	ఇన్ద్రప్రాణాధికరణం	౨	౩౦	౩౦	౩౦	౩౫	౨౯౯
నవాతత్సహభావాశ్రుతేః.	౩	౩	యథాశ్రయభావాధి.	౫	౬౩	౧౩౦	౪౧౭	౧౪౯	౭౦౪
నవాప్రకరణభేదాత్పరోవరీయస్త్వాదివత్.	౩	౩	అన్యథాత్వాధికరణం	౨	౭	౭౪	౩౬౧	౨౦౭	౬౫౭
నవాయుక్రియేపృథగుపదేశాత్.	౨	౪	వాయుక్రియాధికరణం.	౧	౮	౧౩౮	౧౭౬	౧౫౮	౬౦౩
నవావిశేషాత్.	౩	౩	సమృద్ధాధికరణం.	౨	౨౧	౮౮	౩౭౫	౨౧౬	౬౭౯
నవియదశ్రుతేః.	౨	౩	వియదధికరణం.	౧	౧	౭౯	౨౧౭	౧౩౩	౫౬౪

సూ. - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబద్ధవిధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం. అధి ఆది తః.	పాదాది తః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	పుటమ్. సా-దీ.	భా.
నవిలక్షణత్వాదస్యతథాత్వంచశబ్దాత్.	౨	౧	విలక్షణత్వాధికరణం.	౧	౪	౪	౧౪౨	౯౮	౪౮౮
నసంఖ్యోపసంగ్రహాదపినానాభావాదతిరేకాచ్చ.	౧	౪	సంఖ్యోపసంగ్రహాధి.	౧	౧౧	౧౨౦	౧౨౦	౭౩	౪౧౯
నసామాన్యాదప్యుపలబ్ధేర్మృత్యువన్నహిలోకాపత్తిః.	౩	౩	పూర్వవికల్పాధి.	౬	౪౯	౧౧౬	౪౦౩	౨౪౦	౬౯౫
నస్థానతోఽపిపరస్యోభయలింగంసర్వత్రహి.	౩	౨	ఉభయలింగాధికరణం	౧	౧౧	౩౭	౩౨౫	౧౭౪	౬౩౪
నాణురతచ్ఛ్రుతేరితిచేన్నేతరాధికారాత్.	౨	౩	ణ్వాధికరణం	౪	౨౨	౧౦౦	౨౩౭	౧౪౩	౫౭౦
నాతిచిరాధి.	౩	౧	నాతిచిరాధికరణం.	౫	౫	౫	౮౩	౧౮౬	౬౨౫
నాతిచిరేణవిశేషాత్.	౩	౧	నాతిచిరాధికరణం.	౧	౨౩	౨౩	౩౧౦	౧౮౬	౬౨౫
నాత్మాశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చతాభ్యః.	౨	౩	ఆత్మాధికరణం.	౧	౧౭	౯౬	౨౩౪	౧౪౧	౫౮౫
నానాశబ్దాదిభేదాత్.	౩	౩	శబ్దాదిభేదాధికరణం.	౧	౫౬	౧౨౩	౪౧౦	౨౪౫	౮౦౦
నానుమానమతచ్ఛబ్దాత్ప్రాణభృచ్చ.	౧	౩	ద్యుభ్వాద్యధికరణం.	౩	౩	౬౭	౬౭	౫౪	౩౪౮
నాభావఉపలబ్ధేః.	౨	౨	ఉపలబ్ధ్యధికరణం.	౧	౨౮	౬౩	౨౦౧	౧౨౬	౫౩౯
నభావోనుపలబ్ధేః	౨	౨	ఉపలబ్ధ్యధికరణం	౩	౨౯	౬౫	౨౦౩	౧౨౮	౫౪౧
నావిశేషాత్.	౩	౪	పురుషార్థాధికరణం.	౧౩	౧౩	౧౪౪	౪౩౧	౨౫౫	౮౧౨
నాసతోఽదృష్టత్వాత్.	౨	౨	సముదాయాధికరణం.	౯	౨౫	౬౧	౧౯౯	౧౨౫	౫౩౯
నిత్యమేవచభావాత్.	౨	౨	మహద్దీర్ఘాధికరణం.	౪	౧౩	౪౯	౧౭౮	౧౧౯	౫౩౨
నిత్యోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధిప్రసంగోఽన్యతరనియమోవాఽన్యథా.	౨	౩	జ్ఞాధికరణం	౧౪	౩౨	౧౧౧	౨౪౭	౧౪౬	౫౭౨

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆదితః	పాదాదితః	అధ్యాయాదితః	శాస్త్రాదితః	సా- దీ.	భా.
నియమాచ్చ [“నియమాత్” ఇతి ముద్రితం భాష్యే]	౩	౪	పురుషార్థాధికరణం.	౭	౭	౧౩౮	౪౨౫	౨౫౨	౭౦౯
నిర్మాతారం చైకే పుత్రాదయశ్చ.	౩	౨	సద్ధ్యాధికరణం.	౨	౨	౨౯	౩౧౬	౧౭౯	౬౬౮
నిశాఽధి.	౪	౨	...	౧	౧౦	౨౧	౧౪౪	౧౮	౭౬౦
నిశి నేతి చేన్న సమ్బన్ధస్య యావద్దేహభావిత్వాద్దర్శయతి చ.	౪	౨	నిశాధికరణం.	౧	౧౮	౩౭	౫౦౬	౧౮	౭౬౦
నేతరోఽనుపపత్తేః.	౧	౧	ఆనన్దమయాధికరణ.	౫	౧౭	౧౭	౧౭	౨౬	౨౭౪
నైకస్మిన్ దర్శయతో హి.	౪	౨	భూతాధికరణం.	౨	౬	౨౫	౪౯౪	౧౨	౭౫౨
నైకస్మిన్నసమ్భవాత్.	౨	౨	నైకస్మిన్నసమ్భవాధి.	౧	౩౧	౬౭	౨౦౫	౧౨౮	౫౪౩
నోపమర్దేనాతః.	౪	౨	ఆసృత్యుపక్రమాధి.	౪	౧౦	౨౯	౪౯౮	౧౪	౭౫౩
పఞ్చవృత్తిర్మనోవద్వ్యపదిశ్యతే.	౨	౪	వాయుక్రియాధికరణ.	౪	౧౧	౧౪౧	౨౭౯	౧౬౦	౬౦౪
పటవచ్చ.	౨	౧	ఆరమ్భణాధికరణం.	౫	౧౯	౧౯	౧౫౭	౧౦౪	౫౦౮
పత్యాదిశబ్దేభ్యః.	౧	౩	అర్థాన్తరత్వాదివ్యపదే	౩	౪౪	౧౦౯	౧౦౯	౭౭	౪౦౧
పత్యురసామఞ్జస్యాత్.	౨	౨	పశుపత్యధికరణం.	౧	౩౫	౭౧	౨౦౯	౧౩౦	౫౪౭
పయోఽమ్బువచ్చేత్, తత్రాపి.	౨	౨	రచనానుపపత్త్యధి.	౨	౨	౩౮	౧౭౬	౧౧౪	౫౨౩
పరం జైమినిర్, ముఖ్యత్వాత్.	౪	౩	కార్యాధికరణం.	౬	౧౧	౫౦	౫౧౯	౨౭	౭౭౦
పరమతస్సేతూన్మానసమ్బన్ధభేదవ్యపదేశేభ్యః.	౩	౨	పరాధికరణం.	౧	౩౦	౫౭	౩౪౪	౧౯౫	౬౪౭
పరసంపత్త్యధి.	౪	౨	...	౧	౬	౧౭	౧౪౦	౧౬	౭౫౭

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబద్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
			...	అధి ఆది తః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః	శాస్త్రాదితః.	సాం. దీ.	భా.
పరాత్తు, తచ్ఛ్రుతేః.	౨	౩	పరాయత్తాధికరణం.	౧	౪౦	౧౧౮	౨౫౬	౧౪౯	౫౮౯
పరాధి.	౩	౨	...	౧	౭	౧౩	౯౧	౧౯౫	౬౪౭
పరాభిధ్యానాత్తు తిరోహితం తతో హ్యస్య బంధవిపర్యయౌ!	౩	౨	సంధ్యాధికరణం.	౪	౪	౩౧	౩౧౮	౧౮౧	౬౨౯
పరామర్శం జైమినిరచోదనాచ్చాపవదతి హి!	౩	౪	పురుషార్థాధికరణం.	౧౮	౧౮	౧౪౯	౪౩౬	౨౫౭	౭౧౩
పరాయత్తాధి.	౨	౩	...	౧	౬	౨౪	౫౯	౧౪౯	౫౮౯
పరిణామాత్.	౧	౪	ప్రకృత్యధికరణం.	౫	౨౭	౧౩౬	౧౩౬	౯౨	౪౪౯
పరేణ చ శబ్దస్య, తాద్విధ్యం భూయస్త్వాత్త్వనుబంధః.	౩	౩	పూర్వవికల్పాధికరణం.	౭	౫౦	౧౦౭	౪౦౪	౨౪౦	౬౯౯
పశుపత్యధి.	౨	౨	...	౧	౭	౧౭	౫౨	౧౩౦	౫౪౭
పారిప్లవాధి.	౩	౪	...	౧	౩	౪౩	౧౧౧	౨౫౮	౭౧౬
"పారిప్లవార్థా" ఇతిచేన్న, విశేషితత్వాత్.	౩	౪	పారిప్లవాధికరణం.	౧	౨౩	౧౫౪	౪౪౧	౨౫౮	౭౧౬
పుంస్త్వాదివత్త్వస్య సతోఽభివ్యక్తియోగాత్.	౨	౩	జ్ఞాధికరణం.	౧౩	౩౧	౧౦౯	౨౪౭	౧౪౬	౫౮౨
పురుషవిద్యాధి.	౩	౩	...	౧	౯	౪౧	౯౧	౨౧౮	౬౭౦
పురుషవిద్యాయామివచేతరేషామనామ్నానాత్.	౩	౩	పురుషవిద్యాధికరణం.	౧	౨౪	౯౧	౩౭౮	౨౧౮	౬౭౦
పురుషార్థాధి.	౩	౪	...	౧	౧	౪౧	౧౦౯	౨౫౦	౭౦౭
"పురుషార్థోఽతశ్శబ్దాత్" ఇతిబాదరాయణః.	౩	౪	పురుషార్థాధికరణం.	౧	౧	౧	౪౧౯	౨౫౦	౭౦౭
పురుషాశ్మవదితిచేత్తథాపి.	౨	౨	రచనానుపపత్త్యధి.	౫	౫	౪౧	౧౨౯	౧౧౫	౫౨౬

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబద్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం. అధి ఆదితః.	పాదాదితః	అధ్యాయాదితః	శాస్త్రాదితః	పుటమ్. సా. దీ.	భా.
పూర్వన్తు బాదరాయణో హేతువ్యపదేశాత్.	౩	౨	ఫలాధికరణం.	౪	౪౦	౬౮	౩౫౪	౨౨౨	౬౫౧
పూర్వవద్వా.	౩	౨	[illegible]ధికరణం.	౩	౨౮	౫౫	౩౪౨	౧౯౪	౬౪౨
పూర్వవికల్పః ప్రకరణాత్స్యాత్క్రియా మానసవత్.	౩	౩	పూర్వవికల్పాధికరణం	౧	౧౪	౧౧౧	౩౯౮	౨౩౬	౬౯౩
[illegible]	౩	౩	...	౧	౨౦	౩౪	౭౦౨	౨౩౬	౬౯౩
[illegible]	౨	౩	[illegible]ధికరణం.	౧౦	౨౮	౧౦౬	౨౪౪	౧౫౫	౫౮౧
[illegible]	౨	౩	[illegible]ధికరణం.	౩	౧౨	౯౦	౨౬౮	౧౩౮	౫౬౯
ప్రకరణాత్తు.	౧	౨	[illegible]ధికరణం.	౨	౧౦	౪౨	౪౨	౪౨	౩౧౬
ప్రకరణాత్.	౧	౩	[illegible]ధికరణం.	౫	౫	౮౦	౮౦	౫౪	౩౪౮
ప్రకాశవచ్చావైయర్థ్యాత్.	౩	౨	ఉభయలిఙ్గాధికరణం	౫	౧౫	౪౨	౩౨౯	౧౮౮	౬౩౮
ప్రకాశాదివచ్చ[illegible].	౩	౨	ఉభయలిఙ్గాధికరణం.	౧౪	౨౪	౫౧	౩౩౮	౧౯౩	౬౪౧
ప్రకాశాదివన్నైవం పరః	౨	౩	[illegible]ధికరణం.	౪	౪౫	౧౨౩	౨౬౧	౧౫౨	౫౯౩
ప్రకాశాశ్రయవద్వా తేజస్త్వాత్.	౩	౨	అహికుణ్డలాధికరణం.	౨	౨౮	౫౪	౩౪౧	౧౯౪	౬౪౨
ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞాదృష్టాన్తానుపరోధాత్.	౧	౪	ప్రకృత్యధికరణం.	౧	౨౩	౧౩౨	౭౩౨	౯౧	౪౪౩
ప్రకృతైతావత్త్వం హి ప్రతిషేధతి తతో బ్రవీతి చ భూయః.	౩	౨	ఉభయలిఙ్గాధికరణం.	౧౧	౨౧	౪౮	౩౩౫	౧౯౦	౬౪౦
[illegible]	౧	౪	...	౧	౮	౩౪	౩౪	౯౧	౪౪౩
ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్.	౧	౧	ఈక్షత్యధికరణం.	౫	౯	౯	౯	౨౧	౨౪౫

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం. అధి ఆదితః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	పుటమ్. సా-దీ.	భా.
ప్రతిజ్ఞాసిద్ధేర్లిఙ్గమాశ్మరథ్యః.	౧	౪	వాక్యాన్వయాధి.	౨	౨౦	౧౨౯	౧౬౯	౯౦	౪౩౭
ప్రతిజ్ఞాహానిరవ్యతిరేకాత్.	౨	౩	వియదధికరణం.	౫	౫	౮౩	౨౨౧	౧౩౫	౫౬౬
ప్రతిషేధాచ్చ.	౩	౨	ఆహికుణ్డలాధికరణం	౪	౨౯	౫౬	౩౪౩	౧౯౫	౬౪౩
ప్రతిషేధాదితి చేన్న శారీరాత్ స్పష్టో హ్యేకేషామ్?	౪	౨	అస్మృత్యుపక్రమాధి.	౬	౧౨	౩౧	౫౦౦	౧౫	౭౫౪
ప్రతిసంఖ్యాఽప్రతిసంఖ్యానిరోధాప్రాప్తిరవిచ్ఛేదాత్.	౨	౨	సముదాయాధికరణం	౫	౨౧	౫౭	౧౯౫	౧౨౩	౫౩౭
ప్రతీకాధి.	౪	౧	...	౧	౩	౩	౧౬౬	౩	౭౩౭
ప్రత్యక్షోపదేశాదితి చేన్నాధికారికమణ్డలస్థోక్తేః	౪	౪	జగద్వ్యాపారవర్జాధి.	౨	౧౮	౭౨	౫౪౧	౪౧	౭౮౮
"ప్రథమేఽశ్రవణాద్" ఇతి చేన్న తా ఏవ హ్యుపపత్తేః?	౩	౧	తదన్తరప్రతిపత్త్యధి.	౫	౫	౫	౬౯౨	౧౬౮	౬౧౫
ప్రదానవదేవ తదుక్తమ్.	౩	౩	ప్రదానాధికరణం.	౧	౪౨	౧౦౯	౩౯౬	౨౩౫	౬౯౦
ప్రదానాధి.	౩	౩	...	౧	౧౮	౩౨	౧౦౦	౨౩౫	౬౯౦
ప్రదీపవదావేశస్తథా హి దర్శయతి.	౪	౪	అభావాధికరణం.	౬	౧౫	౬౯	౫౩౮	౩౯	౭౮౬
"ప్రదేశభేదాద్" ఇతి చేన్నాన్తర్భావాత్.	౨	౩	అంశాధికరణం.	౧౧	౫౨	౧౩౦	౬౬౮	౧౫౪	౫౯౬
ప్రమితాధి.	౧	౩	...	౧	౬	౨౩	౨౩	౬౫	౩౭౪
ప్రయోజనవత్త్వాధి.	౨	౧	...	౧	౧౦	౧౦	౪౫	౧౧౦	౫౧౭
ప్రసిద్ధేశ్చ.	౧	౩	దహరాధికరణం.	౪	౧౬	౮౧	౮౧	౬౨	౩౬౯
ప్రాణగతేశ్చ.	౩	౧	తదన్తరప్రతిపత్త్యధి.	౩	౩	౩	౨౯౦	౧౬౭	౬౧౫

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం. అధి ఆదితః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	పుటమ్. సా-దీ.	భా.
ప్రాణస్తథాఽనుగమాత్.	౧	౧	ఇన్ద్రప్రాణాధికరణమ్.	౧	౨౯	౨౯	౨౯	౩౪	౨౯౮
ప్రాణాణుత్వాధి.	౨	౪	...	౧	౩	౨౮	౬౩	౧౫౭	౬౦౨
ప్రాణాదయో వాక్యశేషాత్, ...	౧	౪	సఙ్ఖ్యోపసఙ్గ్రహాధి.	౨	౧.౨	౧౨౧	౧౨౧	౮౪	౪౨౧
ప్రాణాధి.	౧	౧	...	౧	౯	౯	౯	౩౦	౨౮౮
ప్రాణోత్పత్త్యధి.	౨	౪	...	౧	౧	౨౬	౬౧	౧౫౫	౫౯౮
ప్రియశిరస్త్వాద్యప్రాప్తిరుపచయాపచయౌ హి భేదే! ...	౩	౩	ఆనన్దాద్యధికరణమ్.	౨	౧౨	౭౯	౩౬౬	౨౧౧	౬౬౨
ఫలమత, ఉపపత్తేః.	౩	౨	ఫలాధికరణమ్.	౧	౩౭	౬౪	౩౫౧	౨౦౦	౬౫౦
ఫలాధి.	౩	౨	...	౧	౮	౧౪	౮౨	౨౦౦	౬౫౦
బహిస్తూభయథాఽపి స్మృతేరాచారాచ్చ.	౩	౪	తద్భూతాధికరణమ్.	౪	౪౩	౧౭౪	౪౬౧	౨౬౭	౭౨౫
బుద్ధ్యర్థః పాదవత్.	౩	౨	పరాధికరణమ్.	౩	౩౨	౫౯	౩౪౬	౧౯౮	౬౪౮
బ్రహ్మదృష్టిరుత్కర్షాత్.	౪	౧	ప్రతీకాధికరణమ్.	౨	౫	౫	౪౭౪	౩	౭౩౭
బ్రాహ్మధి.	౪	౪	...	౧	౩	౩౦	౧౫౩	౩౪	౭౮౦
బ్రాహ్మేణ జైమినిరుపన్యాసాదిభ్యః.	౪	౪	బ్రాహ్మ్యధికరణమ్.	౧	౫	౫౯	౫౨౮	౩౪	౭౮౦
భాక్తం వాఽనాత్మవిత్త్వాత్, తథా హి దర్శయతి! ...	౩	౧	తదన్తరప్రతిపత్త్యధి.	౭	౭	౭	౨౯౪	౧౬౯	౬౧౬
భావం జైమినిర్వికల్పామననాత్.	౪	౪	అభావాధికరణమ్.	౨	౧౧	౬౫	౫౩౪	౩౮	౭౮౪
భావం తు బాదరాయణోఽస్తి హి.	౧	౩	మధ్వధికరణమ్.	౩	౩౨	౯౭	౯౭	౭౧	౩౮౮

సూ. అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆదితః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	సా. దీ.	భా.
భావశబ్దాచ్చ	౩	౪	స్తుతిమాత్రాధికరణమ్.	౨	౨౨	౧౫౩	౪౪౦	౨౫౭	౯౧౬
భావే చోపలబ్ధేః.	౨	౧	ఆరమ్భణాధికరణమ్.	౨	౧౬	౧౬	౧౫౪	౧౦౩	౫౦౬
భావే జాగ్రద్వత్.	౪	౪	అభావాధికరణమ్.	౫	౧౪	౬౭	౫౩౯	౩౮	౯౭౫
భూతాదిపాదవ్యపదేశోపపత్తేశ్చైవమ్.	౧	౧	జ్యోతిరధికరణమ్.	౩	౨౯	౨౯	౨౯	౩౩	౨౮౩
భూతాధి.	౪	౨	...	౧	౪	౧౫	౧౬౭	౧౨	౯౫౧
భూతేషు తచ్ఛ్రుతేః.	౪	౨	భూతాధికరణమ్.	౧	౫	౨౪	౪౮౩	౧౨	౯౫౧
భూమజ్యాయస్త్వాధి.	౩	౩	...	౧	౨౩	౩౯	౧౦౫	౨౪౩	౬౮౮
భూమాధి.	౧	౩	...	౧	౨	౧౮	౧౮	౫౫	౩౫౦
భూమా సమ్ప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్.	౧	౩	భూమాధికరణమ్.	౧	౯	౯౨	౯౨	౫౫	౩౫౦
భూమ్నః క్రతువజ్జ్యాయస్త్వం తథా హి దర్శయతి? ...	౩	౩	భూమజ్యాయస్త్వాధి.	౧	౫౫	౧౨౨	౪౦౮	౨౪౩	౬౮౮
భేదవ్యపదేశాచ్చ.	౧	౧	ఆనన్దమయాధికరణమ్	౬	౧౭	౧౭	౧౭	౨౬	౨౯౬
భేదవ్యపదేశాచ్చాన్యః.	౧	౧	అన్తరధికరణమ్.	౨	౨౨	౨౨	౨౨	౨౮	౨౭౪
భేదవ్యపదేశాత్.	౧	౩	ద్యుభ్వాద్యధికరణమ్.	౪	౪	౬౮	౬౮	౫౪	౩౪౯
భేదశ్రుతేర్వైలక్షణ్యాచ్చ.	౨	౪	ఇన్ద్రియాధికరణమ్.	౨	౧౬	౧౪౬	౨౭౪	౧౬౨	౬౦౯
"భేదాద్" ఇతి చేన్న ప్రత్యేకమతద్వచనాత్.	౩	౨	ఉభయలిఙ్గాధికరణమ్.	౨	౧౨	౩౮	౩౨౬	౧౭౫	౬౩౬
భేదాన్నేతి చేదేకస్యామపి.	౩	౩	సర్వవేదాన్తప్రత్య.	౨	౨	౬౮	౩౫౬	౨౧౪	౬౫౪

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబద్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				ఆధి ఆదితః	పాదాదితః	అధ్యాయాదితః	శాస్త్రాదితః	సా. దీ.	భా.
భోక్త్రాపత్తేరవిభాగశ్చేత్స్యాల్లోకవత్.	౨	౧	భోక్త్రాపత్త్యధికరణమ్	౧	౧౪	౧౪	౧౫౨	౧౦౧	౪౮౭
భోక్త్రాపత్త్యధి.	౨	౧	...	౧	౫	౫	౪౦	౧౦౧	౪౮౭
భోగమాత్రసామ్యలిఙ్గాచ్చ.	౪	౪	జగద్వ్యాపారవర్జాధి.	౫	౨౧	౭౫	౫౪౪	౪౩	౭౯౦
భోగేన త్వితరే క్షపయిత్వాఽథ సంపద్యతే.	౪	౧	ఇతరక్షపణాధికరణమ్	౧	౧౯	౧౯	౪౮౮	౯	౭౪౭
మధ్వధి. [illegible]	౧	౩	...	౧	౮	౨౫	౨౫	౭౦	౩౮౬
మధ్వాదిష్వసంభవాదనధికారం జైమినిః.	౧	౩	మధ్వధికరణమ్.	౧	౩౦	౯౫	౯౫	౭౦	౩౮౬
[illegible]	౪	౨	...	౧	౨	౧౩	౧౩౬	౧౧	౭౫౦
మన్త్రవర్ణాత్.	౨	౩	అంశాధికరణమ్.	౨	౪౩	౧౨౧	౨౫౯	౧౫౧	౫౯౩
మన్త్రాదివద్వాఽవిరోధః.	౩	౩	అఙ్గావబద్ధాధికరణమ్.	౨	౫౪	౧౨౧	౪౦౮	౨౪౩	౬౯౯
మహద్దీర్ఘవద్వా హ్రస్వపరిమణ్డలాభ్యామ్.	౨	౨	మహద్దీర్ఘాధికరణమ్.	౧	౧౦	౪౬	౧౮౪	౧౧౮	౫౩౦
మహద్దీర్ఘాధి.	౨	౨	...	౧	౨	౧౨	౪౭	౧౧౮	౫౩౦
మహద్వచ్చ.	౧	౪	ఆనుమానికాధికరణమ్	౭	౭	౧౧౬	౧౧౬	౮౦	౪౧౪
మాంసాది భౌమం యథాశబ్దమితరయోశ్చ	౨	౪	సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్త్యధి.	౨	౧౮	౧౪౮	౨౮౬	౧౬౩	౬౦౯
మాన్త్రవర్ణికమేవ చ గీయతే.	౧	౧	ఆనన్దమయాధికరణమ్	౪	౧౬	౧౬	౧౬	౨౫	౨౭౩
మాయామాత్రం తు కార్త్స్న్యేనానభివ్యక్తస్వరూపత్వాత్. ...	౩	౨	సన్ధ్యాధికరణమ్.	౩	౩	౨౯	౩౧౭	౧౮౦	౬౨౯
ముక్తః ప్రతిజ్ఞానాత్.	౪	౪	సంపద్యావిర్భావాధి.	౨	౨	౫౬	౫౨౫	౩౨	౭౭౭

సూ - అథవా అధి.			అ.	పా.	మాత్రసంబద్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటః.	
						అధి ఆది తః.	పాదాది తః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	పాదీ.	భా.
ముక్తిఫలాధి.	...	...	౩	౪	...	౧	౧౫	౫౫	౧౨౩	౨౮౧	౮౩౧
ముక్తోపసృప్యవ్యపదేశాచ్చ.	...	...	౧	౩	ద్యుభ్వాద్యధికరణమ్.	౨	౨	౬౮	౬౮	౫౪	౩౪౬
ముగ్ధాధి.	...	...	౩	౨	...	౧	౪	౧౦	౮౭	౧౭౪	౬౩౪
ముగ్ధేర్ధసమ్పత్తిః పరిశేషాత్.	...	...	౩	౨	ముగ్ధాధికరణమ్.	౧	౧౦	౩౮	౩౨౪	౧౭౪	౬౩౪
మానవదితరేషామప్యుపదేశాత్.	...	...	౩	౪	సహకార్యన్తరవిధ్యధి.	౩	౪౭	౧౮౯	౪౬౬	౨౬౯	౮౨౭
యత్రైకాగ్రతా తత్రావిశేషాత్.	...	...	౪	౧	ఆసీనాధికరణమ్.	౫	౧౧	౧౧	౪౭౦	౫	౮౪౦
యథాచతక్షోభయథా.	...	...	౨	౩	కర్త్రధికరణమ్.	౮	౩౯	౧౧౮	౨౫౫	౧౪౯	౫౭౭
యథాచ ప్రాణాదిః.	...	...	౨	౧	ఆరమ్భణాధికరణమ్.	౧	౨౦	౨౦	౧౫౭	౧౦౪	౫౦౯
యథాశ్రయభావాధి.	...	...	౩	౩	...	౧	౨౬	౪౦	౧౦౭	౨౪౮	౮౦౩
"యదేవ విద్యయేతి" హి?	...	...	౪	౧	అగ్నిహోత్రాద్యధి.	౩	౧౭	౧౭	౪౭౮	౯	౮౪౬
యావదధికారమవస్థితిరాధికారికాణామ్.	...	...	౩	౩	సామ్పరాయాధి.	౫	౩౧	౯౭	౩౭౫	౨౨౫	౬౮౬
యావదాత్మభావిత్వాచ్చ నదోషస్తద్దర్శనాత్.	...	...	౨	౩	జ్ఞాధికరణమ్.	౧౨	౩౦	౧౦౭	౨౪౬	౧౪౫	౫౭౨
యావద్వికారంతు విభాగో లోకవత్	...	...	౨	౩	వియదధికరణమ్.	౮	౮	౭౫	౨౨౩	౧౩౬	౫౬౬
యోగప్రత్యుక్త్యధి.	...	...	౨	౧	...	౧	౨	౨	౩౮	౯౬	౪౮౫
యోగినః ప్రతి స్మర్యతే స్మార్తే చైతే.	...	...	౪	౨	దక్షిణాయనాధికరణమ్	౨	౨౦	౩౯	౫౦౭	౨౦	౮౬౨
యోనిశ్చ హి గీయతే?	...	...	౧	౪	ప్రకృత్యధికరణమ్.	౬	౨౭	౧౩౮	౧౩౮	౯౪	౪౫౧

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆది తః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	సా-దీ.	భా.
యోనిశ్శరీరమ్.	౩	౧	అన్యాధిష్ఠితాధికరణమ్	౪	౨౭	౨౭	౩౧౪	౧౭౮	౬౨౭
రచనానుపపత్తేశ్చ నానుమానం ప్రవృత్తేశ్చ.	౨	౨	రచనానుపపత్త్యధి	౧	౧	౩౭	౧౭౫	౧౧౩	౫౨౧
రచనానుపపత్త్యధి.	౨	౨	...	౧	౧	౧౧	౪౬	౧౧౩	౫౨౧
రశ్మ్యనుసారాధి.	౪	౨	...	౧	౯	౨౦	౧౪౩	౧౮	౭౬౦
రశ్మ్యనుసారీ.	౪	౨	రశ్మ్యనుసారాధి.	౧	౧౭	౩౬	౫౦౫	౧౮	౭౬౦
రూపాదిమత్త్వాచ్చ విపర్యయో దర్శనాత్.	౨	౨	మహద్దీర్ఘాధికరణమ్.	౫	౧౪	౫౦	౧౮౮	౧౨౦	౫౩౨
రూపోపన్యాసాచ్చ.	౧	౨	అదృశ్యత్వాదిగుణకా	౩	౨౪	౫౬	౫౬	౪౮	౩౩౬
రేతస్-సిగ్యోగోఽథ.	౩	౧	అన్యాధిష్ఠితాధికరణమ్	౩	౨౬	౨౬	౩౧౩	౧౭౮	౬౨౭
లిఙ్గభూయస్త్వాత్తద్ధిబలీయస్తదపి.	౩	౩	లిఙ్గభూయస్త్వాధికరణ	౧	౪౩	౧౦౦	౪౯౭	౨౩౫	౬౯౧
లిఙ్గభూయస్త్వాధి.	౩	౩	...	౧	౧౯	౩౩	౧౦౧	౨౩౫	౬౯౧
లిఙ్గాచ్చ.	౪	౧	ఆవృత్త్యధికరణమ్.	౨	౨	౨	౪౭౧	౨	౭౩౪
లోకవత్తు, లీలాకైవల్యమ్.	౨	౧	ప్రయోజనవత్త్వాధి.	౨	౩౩	౩౩	౧౭౧	౧౧౧	౫౧౭
"వదతీ" తిచేన్న. ప్రాజ్ఞోహి ప్రకరణాత్.	౧	౪	ఆనుమానికాధికరణమ్	౫	౫	౧౧౪	౧౧౪	౮౦	౪౧౦
వరుణాధి.	౪	౩	...	౧	౩	౨౫	౧౪౮	౨౩	౭౬౫
వాక్యాన్వయాత్.	౧	౪	వాక్యాన్వయాధికరణ	౧	౧౯	౧౨౮	౧౨౮	౮౯	౪౩౩
వాక్యాన్వయాధి.	౧	౪	...	౧	౬	౩౩	౩౩	౮౯	౪౩౩

సూ - అథవా అధి.			అ.	పా.	సూత్రసంబద్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
						అధి ఆది తః.	పాదాదితః	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	సా. దీ.	భా.
వాగధి	...	...	౪	౨	...	౧	౧	౧౨	౧౩౫	౧౦	౭౪౯
వాఙ్మనసి, దర్శనాచ్ఛబ్దాచ్చ.	...	...	౪	౨	వాగధికరణమ్.	౧	౧	౨౦	౪౮౯	౧౦	౭౪౯
వాయుక్రియాధి.	...	...	౨	౪	...	౧	౪	౨౯	౬౪	౧౫౮	౬౦౩
వాయుమబ్దాద్, అవిశేషవిశేషాభ్యామ్.	...	...	౪	౩	వాయ్వధికరణమ్.	౧	౨	౪౧	౫౧౦	౨౨	౭౬౪
వాయ్వధి.	...	...	౪	౩	...	౧	౨	౨౪	౧౪౭	౨౨	౭౬౪
"వికరణత్వాన్నేతి" చేత్, తదుక్తమ్.	...	...	౨	౧	కృత్స్నప్రసక్త్యధి.	౬	౩౧	౩౧	౧౬౯	౧౧౦	౫౧౫
వికల్పాధి.	...	...	౩	౩	...	౧	౨౫	౩౯	౧౦౭	౨౪౬	౭౦౨
వికల్పోఽవిశిష్టఫలత్వాత్.	...	...	౩	౩	వికల్పాధికరణమ్.	౧	౫౭	౧౨౪	౪౧౧	౨౪౬	౭౦౨
"వికారశబ్దాన్నేతి" చేన్న, ప్రాచుర్యాత్.	...	...	౧	౧	ఆనన్దమయాధి.	౨	౧౪	౧౪	౧౪	౨౫	౩౭౨
వికారావర్తి చ, తథాహి స్థితిమాహ?	...	...	౪	౪	జగద్వ్యాపారవర్జాధి.	౩	౧౯	౭౩	౫౪౨	౪౨	౭౮౯
విజ్ఞానాదిభావే వా, తదప్రతిషేధః.	...	...	౨	౨	ఉత్పత్త్యసమ్భవాధి.	౩	౪౧	౭౭	౨౧౫	౧౩౨	౫౫౪
"విద్యాదికర్మణోరితి" ఇతితు ప్రకృతత్వాత్.	...	...	౩	౧	అనిష్టాదికార్యధి.	౬	౧౭	౧౭	౩౦౪	౧౭౪	౬౨౧
విద్యైవ తు, నిర్ధారణాద్, దర్శనాచ్చ.	...	...	౩	౩	పూర్వవికల్పాధి.	౩	౪౬	౧౧౩	౪౦౦	౨౩౮	౬౯౪
విధిర్వా, ధారణవత్.	...	...	౩	౪	పురుషార్థాధికరణమ్.	౨౦	౨౦	౧౫౧	౪౩౮	౨౫౭	౭౧౪
విధురాధి.	...	...	౩	౪	...	౧	౯	౪౯	౧౧౭	౨౬౪	౭౨౨
విపర్యయేణ తు క్రమోఽత ఉపపద్యతే చ.	...	...	౨	౩	తేజోఽధికరణమ్.	౬	౧౫	౯౩	౨౩౧	౧౩౯	౫౭౦

సూ. అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబద్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆదితః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	సా. దీ.	భా.
విప్రతిషేధాచ్చ.	౨	౨	ఉత్పత్త్యసమ్భవాధి.	౪	౪౨	౭౮	౨౧౬	౧౩౩	౫౫౫
విప్రతిషేధాచ్చాసమఞ్జసమ్.	౨	౨	రచనానుపపత్త్యధి.	౯	౯	౪౫	౧౮౩	౧౧౭	౫౨౭
విభాగః శతవత్.	౩	౪	పురుషార్థాధికరణమ్.	౧౧	౧౧	౧౪౬	౪౨౯	౨౫౪	౭౧౧
వియదతః.	౨	౩	...	౧	౧	౧౬	౫౪	౧౩౩	౫౬౪
విరోధః కర్మణీతి చేన్నానేకప్రతిపత్తేర్దర్శనాత్. ...	౧	౩	దేవతాధికరణమ్.	౨	౨౬	౯౧	౯౧	౬౭	౩౮౦
విలక్షణత్వాధి.	౨	౧	...	౧	౩	౩	౩౮	౯౭	౪౭౭
వివక్షితగుణోపపత్తేశ్చ.	౧	౨	సర్వత్రప్రసిద్ధ్యధికరణమ్	౨	౨	౩౪	౩౪	౩౯	౩౧౦
విశేషం చ దర్శయతి.	౪	౩	కార్యాధికరణమ్.	౧౦	౧౫	౫౪	౫౨౩	౩౦	౭౭౧
విశేషణభేదవ్యపదేశాభ్యాం చ నేతరౌ.	౧	౨	అదృశ్యత్వాదిగుణకా	౨	౨౩	౫౫	౫౫	౪౮	౩౩౨
విశేషణాచ్చ.	౧	౨	ఆ[illegible]ధికరణమ్.	౪	౧౨	౪౪	౪౪	౪౩	౩౧౮
విశేషానుగ్రహశ్చ.	౩	౪	విధురాధికరణమ్.	౩	౩౮	౧౬౯	౪౫౬	౨౬౫	౭౨౩
విశేషితత్వాచ్చ.	౪	౩	కార్యాధికరణమ్.	౨	౭	౪౬	౫౧౫	౨౬	౭౬౯
విహితత్వాచ్చాశ్రమకర్మాపి.	౩	౪	విహితత్వాధికరణమ్.	౧	౩౨	౧౬౩	౪౫౦	౨౬౩	౭౨౧
విహితత్వాధి.	౩	౪	...	౧	౮	౪౮	౧౧౬	౨౬౩	౭౨౧
వృద్ధిహ్రాసభాక్త్వమన్తర్భావాదుభయసామఞ్జస్యాదేవం దర్శనాచ్చ ‖	౩	౨	ఉభయలిఙ్గాధికరణమ్.	౧౦	౨౦	౪౭	౩౩౪	౧౮౯	౬౩౯
వేధాద్యధి.	౩	౩	...	౧	౧౦	౨౪	౯౨	౨౧౯	౬౨౧

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆదితః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	సా. దీ.	భా.
వేధాద్యర్థభేదాత్.	౩	౩	వేధాద్యర్థాధికరణమ్.	౧	౨౫	౯౨	౩౭౯	౨౧౯	౬౭౧
వైద్యుతేనైవతతస్తచ్ఛ్రుతేః.	౪	౩	ఆతివాహికాధికరణమ్.	౨	౫	౪౪	౫౧౩	౨౫	౭౬౭
వైధర్మ్యాచ్చనస్వప్నాదివత్.	౨	౨	ఉపలబ్ధ్యధికరణమ్.	౨	౨౮	౬౪	౨౦౨	౧౨౭	౫౪౧
వైశేష్యాత్తుతద్వాదస్తద్వాదః.	౨	౪	సంజ్ఞామూర్త్యధి	౩	౧౯	౧౪౯	౨౮౭	౧౬౫	౬౧౧
వైశ్వానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్.	౧	౨	వైశ్వానరాధికరణమ్.	౧	౨౫	౫౭	౫౭	౪౮	౩౩౬
వైశ్వానరాధి.	౧	౨	...	౧	౬	౧౭	౧౭	౪౮	౩౩౬
వైషమ్యనైర్ఘృణ్యేనసాపేక్షత్వాత్తథాహిదర్శయతి. ...	౨	౧	ప్రయోజనవత్త్వాధి.	౩	౩౪	౩౪	౧౭౨	౧౧౧	౫౧౭
వ్యతిరేకస్తద్భావభావిత్వాన్నతూపలబ్ధివత్.	౩	౩	శరీరేభావాధికరణమ్.	౨	౫౨	౧౧౯	౪౦౬	౨౪౨	౬౯౬
వ్యతిరేకానవస్థితేశ్చానపేక్షత్వాత్.	౨	౨	రచనానుపపత్త్యధి.	౩	౩	౩౯	౧౭౭	౧౧౫	౫౨౪
వ్యతిరేకోగన్ధవత్,తథాహిదర్శయతి.	౨	౩	జ్ఞాధికరణమ్.	౯	౨౭	౧౦౫	౨౪౩	౧౪౪	౫౮౧
వ్యతిహారోవిశింషన్తిహీతరవత్.	౩	౩	అన్తరత్వాధికరణమ్.	౨	౩౬	౧౦౩	౩౯౦	౨౩౦	౬౮౩
వ్యపదేశాచ్చక్రియాయాంనచేన్నిర్దేశవిపర్యయః. ...	౨	౩	కర్త్రధికరణమ్.	౩	౩౫	౧౧౩	౨౫౧	౧౪౮	౫౮౭
వ్యాప్తేశ్చసమంజసం. ...	౩	౩	అన్యథాత్వాధికరణమ్	౪	౯	౭౬	౩౬౩	౨౦౯	౬౫౮
శక్తివిపర్యయాత్. ...	౨	౩	కర్త్రధికరణమ్.	౫	౩౭	౧౧౫	౨౫౩	౧౪౮	౫౮౭
"శబ్ద" ఇతిచేన్నాతఃప్రభవాత్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యామ్. ...	౧	౩	దేవతాధికరణమ్.	౩	౨౭	౯౨	౯౨	౬౭	౩౮౦
శబ్దవిశేషాత్.	౧	౨	సర్వత్రప్రసిద్ధ్యధికరణమ్	౫	౫	౩౭	౩౭	౪౦	౩౧౨

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆది తః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	సా-దీ.	భా.
శబ్దశ్చాతోఽకామకారే. ...	౩	౪	సర్వాన్నానుమత్యధి.	౪	౩౧	౧౬౨	౪౪౯	౨౬౨	౭౨౦
శబ్దాదిభేదాధి.	౩	౩	...	౧	౨౪	౪౮	౧౦౭	౨౪౫	౭౦౦
"శబ్దాదిభ్యోఽన్తఃప్రతిష్ఠానాచ్చనే" ఇతిచేన్నతథాదృష్ట్యుపదేశాదసం	౧	౨	వైశ్వానరాధికరణమ్.	౩	౨౭	౫౯	౫౯	౪౯	౩౩౯
శబ్దాదేవప్రమితః. [ధనాత్పురుషమపిచైనమధీయతే.	౧	౩	ప్రమితాధికరణమ్.	౧	౨౩	౮౮	౮౮	౬౫	౩౭౪
శబ్దేభ్యః.	౨	౩	వియదధికరణమ్.	౬	౬	౮౪	౨౨౨	౧౩౫	౫౬౬
శమదమాద్యధి.	౩	౪	...	౧	౬	౪౬	౧౧౪	౨౬౦	౭౧౮
శమదమాద్యుపేతస్స్యాత్తథాపితుతద్విధేస్తదంగతయా తేషామవశ్యవ	౩	౪	శమదమాద్యధికరణమ్.	౧	౨౭	౧౫౮	౪౪౫	౨౬౦	౭౧౮
శరీరేభావాధి. [శ్యానుపస్థేయత్వాత్.	౩	౩	...	౧	౨౧	౩౫	౧౦౩	౨౪౧	౬౯౬
శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశో వామదేవవత్.	౧	౧	ఇన్ద్రప్రాణాధికరణమ్	౩	౩౧	౩౧	౩౧	౩౬	౩౦౨
శాస్త్రయోనిత్వాత్.	౧	౧	శాస్త్రయోనిత్వాధి.	౧	౩	౩	౩	౧౭	౨౦౯
శాస్త్రయోనిత్వాధి.	౧	౧	...	౧	౩	౩	౩	౧౭	౨౦౯
శిష్టాపరిగ్రహాధి.	౨	౧	...	౧	౪	౪	౩౯	౧౦౧	౪౮౬
శిష్టేశ్చ.	౩	౩	యథాశ్రయభావాధి.	౨	౬౦	౧౨౭	౪౧౪	౨౪౮	౭౦౪
శుగస్యతదనాదరశ్రవణాత్తదాద్రవణాత్సూచ్యతేహి ...	౧	౩	అపశూద్రాధికరణమ్.	౧	౩౩	౯౮	౯౮	౭౧	౩౮౯
శేషత్వాత్పురుషార్థవాదోయథాఽన్యేష్వితిజైమినిః. ...	౩	౪	పురుషార్థాధికరణమ్.	.౨	౨	౧౩౩	౪౨౦	౨౫౧	౭౦౭
శ్రవణాధ్యయనార్థప్రతిషేధాత్.	౧	౩	అపశూద్రాధికరణమ్	౬	౩౮	౧౦౩	౧౦౩	౭౪	౩౯౩

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబద్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆదితః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	సా-దీ.	భా.
శ్రుతత్వాచ్చ.	౧	౧	ఈక్షత్యధికరణమ్.	౮	౧౨	౧౨	౧౨	౨౩	౨౪౮
శ్రుతత్వాచ్చ.	౩	౨	ఫలాధికరణమ్.	౨	౩౮	౬౫	౩౫౨	౨౦౨	౬౫౧
శ్రుతేస్తు శబ్దమూలత్వాత్.	౨	౧	కృత్స్నప్రసక్త్యధి.	౨	౨౭	౨౭	౧౬౫	౧౦౯	౫౧౪
శ్రుతోపనిషత్కగత్యభిధానాచ్చ.	౧	౨	అన్తరాధికరణమ్.	౫	౧౭	౪౯	౪౯	౪౫	౩౨౩
శ్రుత్యాదిబలీయస్త్వాచ్చ న బాధః.	౩	౩	పూర్వవికల్పాధి.	౪	౪౭	౧౧౪	౪౦౧	౨౩౯	౬౯౪
శ్రేష్ఠశ్చ.	౨	౪	ప్రాణాణుత్వాధి.	౨	౭	౧౩౭	౨౭౫	౧౫౭	౬౦౨
శ్రేష్ఠాణుత్వాధి.	౨	౪	...	౧	౫	౩౦	౬౫	౧౬౦	౬౦౫
స ఏవ తు కర్మానుస్మృతిశబ్దవిధిభ్యః.	౩	౨	కర్మానుస్మృతిశబ్దవిధ్యధి	౧	౯	౩౬	౩౨౩	౧౮౩	౬౩౩
సంయమనే త్వనుభూయేతరేషామారోహావరోహౌ తద్గతిదర్శనాత్.	౩	౧	అనిష్టాదికార్యధి.	౨	౧౩	౧౩	౩౦౦	౧౭౩	౬౨౧
సంస్కారపరామర్శాత్తదభావాభిలాపాచ్చ.	౧	౩	అపశూద్రాధికరణమ్.	౪	౩౬	౧౦౧	౧౦౧	౭౪	౩౯౩
సఙ్కల్పాదేవ తచ్ఛ్రుతేః.	౪	౪	సఙ్కల్పాధికరణమ్.	౧	౮	౬౨	౫౩౧	౩౬	౭౯౨
సఙ్కల్పాధి.	౪	౪	...	౧	౪	౩౧	౧౫౪	౩౬	౭౮౨
సఙ్ఖ్యోపసఙ్గ్రహాధి.	౧	౪	...	౧	౩	౩౦	౩౦	౮౩	౪౧౯
సంజ్ఞాతశ్చేత్తదుక్తమస్తి తు తదపి.	౩	౩	అన్యథాత్వాధికరణమ్	౩	౮	౭౫	౩౬౨	౨౦౮	౬౫౮
సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్తిస్తు త్రివృత్కుర్వత ఉపదేశాత్. ...	౨	౪	సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్త్యధి.	౧	౧౭	౧౪౭	౨౮౫	౧౬౨	౬౦౭
సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్త్యధి.	౨	౪	...	౧	౮	౩౩	౬౮	౧౬౨	౬౦౭

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆది తః.	పాదాది తః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	సా-దీ.	భా.
సత్త్వాచ్చాపరస్య. … …	౨	౧	అరమ్భణాధికరణమ్.	౩	౧౮	౧౮	౧౫౫	౧౦౩	౫౦౮
సద్వ్యాధి. … …	౩	౨	…	౧	౧	౮	౮౫	౧౮౯	౬౨౭
సన్ధ్యే సృష్టిరాహహి. … …	౩	౨	సన్ధ్యాధికరణమ్.	౧	౧	౨౭	౩౧౫	౧౮౯	౬౨౭
సప్తగతేర్విశేషితత్వాచ్చ. … …	౨	౪	సప్తగత్యధికరణమ్.	౧	౪	౧౩౪	౨౮౨	౧౫౬	౬౦౦
సప్తగత్యధి. … …	౨	౪	…	౧	౨	౨౮	౬౨	౧౫౬	౬౦౦
సమన్వయాధి. … …	౧	౧	…	౧	౪	౪	౪	౧౮	౨౧౮
సమన్వారమ్భణాత్. … …	౩	౪	పురుషార్థాధికరణమ్.	౫	౫	౧౩౬	౪౨౩	౨౫౨	౮౦౯
సమవాయాభ్యుపగమాచ్చ సామ్యాదనవస్థితేః … …	౨	౨	మహద్దీర్ఘాధికరణమ్.	౩	౧౨	౪౭	౧౭౬	౧౧౯	౫౩౧
సమాకర్షాత్. … …	౧	౪	కారణత్వాధికరణమ్.	౨	౧౫	౧౨౪	౧౨౪	౭౬	౪౨౬
సమాధ్యభావాచ్చ. … …	౨	౩	కర్త్రధికరణమ్.	౬	౩౭	౧౧౬	౨౫౪	౧౪౯	౫౭౮
సమానఏవఞ్చాభేదాత్. … …	౩	౩	సమానాధికరణమ్.	౧	౧౯	౭౬	౩౮౩	౨౧౪	౬౬౮
సమాననామరూపత్వాచ్చావృత్తావప్యవిరోధో దర్శనాత్స్మృతేశ్చ.	౧	౩	దేవతాధికరణమ్.	౫	౨౯	౯౪	౯౪	౬౯	౩౭౪
సమానా చాసృత్యుపక్రమాదమృతత్వఞ్చానుపోష్య. …	౪	౨	ఆసృత్యుపక్రమాధి.	౧	౮	౨౬	౪౯౫	౧౨	౮౫౨
సమానాధి. … …	౩	౩	…	౧	౬	౨౦	౭౭	౨౧౪	౬౬౮
సమాహారాత్. … …	౩	౩	యథాశ్రయభావాధి.	౩	౬౧	౧౨౭	౪౧౫	౨౪౭	౮౦౪
సముదాయఉభయహేతుకేపితదప్రాప్తిః. … …	౨	౨	సముదాయాధికరణమ్.	౧	౧౮	౫౩	౧౯౧	౧౨౧	౫౩౪

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సంఖ్య. అధి ఆదితః.	పా దా దితః.	అ ధ్యా యా దితః.	శాస్త్రాదితః.	పుటమ్. సా. దీ.	భా.
సముదాయాధి.	౨	౨	...	౧	౩	౧౩	౪౮	౧౨౧	౫౩౪
సమ్పత్తేరితి జైమినిస్తథాహిదర్శయతి.	౧	౨	వైశ్వానరాధికరణమ్.	౮	౩౨	౬౪	౬౪	౫౨	౩౪౨
సమ్పద్యావిర్భావస్స్వేనశబ్దాత్.	౪	౪	సమ్పద్యావిర్భావాధి.	౧	౧	౫౫	౫౨౪	౩౧	౭౭౬
సమ్పద్యావిర్భావాధి	౪	౪	...	౧	౧	౨౮	౧౫౧	౩౧	౭౭౬
సమ్బన్ధాదేవమన్యత్రాపి.	౩	౩	సమ్బన్ధాధికరణమ్.	౧	౨౦	౮౭	౩౭౪	౨౧౫	౬౬౮
సమ్బన్ధాధి.	౩	౩	...	౧	౭	౨౧	౮౯	౨౧౫	౬౬౮
సమ్భృతిద్యువ్యాప్త్యపి చాతః.	౩	౩	సమ్భృత్యధికరణమ్.	౧	౨౩	౯౦	౩౭౭	౨౧౭	౬౬౯
సమ్భృత్యధి.	౩	౩	...	౧	౮	౨౨	౯౦	౨౧౭	౬౬౯
సమ్భోగప్రాప్తిరితిచేన్న వైశేష్యాత్.	౧	౨	సర్వత్రప్రసిద్ధ్యధి.	౮	౮	౪౦	౪౦	౪౧	౩౧౫
సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్.	౧	౨	సర్వత్రప్రసిద్ధ్యధి.	౧	౧	౩౩	౩౩	౩౮	౩౦౬
సర్వత్రప్రసిద్ధ్యధి.	౧	౨	...	౧	౧	౧౨	౧౨	౩౮	౩౦౬
సర్వథానుపపత్తేశ్చ.	౨	౨	సర్వథానుపపత్త్యధి.	౧	౩౦	౬౬	౨౦౪	౧౨౭	౫౪౧
సర్వథానుపపత్త్యధి.	౨	౨	...	౧	౫	౧౫	౫౦	౧౨౭	౫౪౧
సర్వథాపిత ఏవోభయలిఙ్గాత్.	౩	౪	విహితత్వాధికరణం.	౩	౩౪	౧౬౫	౪౫౨	౨౬౪	౭౨౨
సర్వధర్మోపపత్తేశ్చ.	౨	౧	ప్రయోజనవత్త్వాధి.	౫	౩౬	౩౬	౧౭౪	౧౧౨	౫౧౮
సర్వవేదాన్తప్రత్యయంచోదనాద్యవిశేషాత్.	౩	౩	సర్వవేదాన్తప్రత్యయా.	౧	౧	౬౮	౩౫౫	౨౦౪	౬౫౩

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆది తః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	సా. దీ.	భా.
సర్వవేదాన్తప్రత్యయాధి.	౩	౩	...	౧	౧	౧౫	౮౩	౨౦౪	౬౫౩
సర్వవ్యాఖ్యానాధి.	౧	౪	...	౧	౮	౩౫	౩౫	౯౪	౪౫౭
సర్వాన్నానుమతిశ్చ ప్రాణాత్యయే తద్దర్శనాత్	౩	౪	సర్వాన్నానుమత్యధి.	౧	౨౮	౧౫౯	౪౪౬	౨౬౧	౭౧౯
సర్వాన్నానుమత్యధి.	౩	౪	...	౧	౭	౪౭	౧౧౫	౨౬౧	౭౧౯
సర్వాపేక్షా చ యజ్ఞాదిశ్రుతేరశ్వవత్.	౩	౪	సర్వాపేక్షాధికరణమ్.	౧	౨౬	౧౫౭	౪౪౪	౨౬౦	౭౧౭
సర్వాపేక్షాధి.	౩	౪	...	౧	౫	౪౫	౧౧౩	౨౬౦	౭౧౭
సర్వాభేదాదన్యత్రేమే.	౩	౩	సర్వాభేదాధికరణమ్.	౧	౧౦	౭౭	౩౬౪	౨౦౯	౬౬౦
సర్వాభేదాధి.	౩	౩	...	౧	౩	౧౭	౮౫	౨౦౯	౬౬౦
సర్వోపేతా చ తద్దర్శనాత్.	౨	౧	కృత్స్నప్రసక్త్యధి.	౫	౩౧	౩౧	౧౬౮	౧౧౦	౫౧౫
సహకారిత్వేన చ.	౩	౪	విహితత్వాధికరణమ్.	౨	౩౩	౧౬౪	౪౫౧	౨౬౩	౭౨౧
సహకార్యన్తరవిధిః పక్షేణ తృతీయతద్వతో విధ్యాదివత్. ...	౩	౪	సహకార్యన్తరవిధ్యధి.	౧	౪౬	౧౭౭	౪౬౪	౨౬౮	౭౨౭
సహకార్యన్తరవిధ్యధి.	౩	౪	...	౧	౧౨	౫౨	౧౨౦	౨౬౮	౭౨౭
సాక్షాచ్చోభయామ్నానాత్.	౧	౪	ప్రకృత్యధికరణమ్.	౩	౨౫	౧౩౪	౧౩౪	౯౨	౪౪౮
సా చ ప్రశాసనాత్.	౧	౩	అక్షరాధికరణమ్.	౨	౧౦	౭౫	౭౫	౫౮	౩౫౮
సామాన్యాత్తు.	౩	౨	పరాధికరణమ్.	౨	౩౧	౫౮	౩౪౫	౧౯౭	౬౪౭
సామీప్యాత్తు తద్వ్యపదేశః.	౪	౩	కార్యాధికరణమ్.	౩	౮	౪౭	౫౧౬	౨౬	౭౬౯

సూ - అథవా అధి.			అ.	పా.	సూత్రసంబద్ధాధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
						అధి ఆది తః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః	శాస్త్రాదితః.	సా-దీ.	భా.
సామ్పరాయాధి.	...	...	౩	౩	...	౧	౧౨	౨౬	౯౪	౨౨౨	౬౭౪
సామ్పరాయే తర్తవ్యాభావాత్ తథాహ్యన్యే	...	...	౩	౩	సామ్పరాయాధి.	౧	౨౭	౯౫	౩౮౧	౨౨.౨	౬౭౪
సుకృతదుష్కృతే ఏవేతి తు బాదరిః.	...	...	౩	౧	కృతాత్యయాధి	౪	౧౧	౧౧	౨౯౮	౧౭౨	౬౨౦
సుఖవిశిష్టాభిధానాదేవ చ.	...	...	౧	౨	అన్తరాధికరణమ్.	౩	౧౫	౪౭	౪౭	౪౫	౩౨౧
సుషుప్త్యుత్క్రాన్త్యోర్భేదేన.	...	...	౧	౩	అర్థాన్తరత్వాధి.	౨	౪౩	౧౦౮	౧౦౮	౭౬	౪౦౦
సూక్ష్మం తు తదర్హత్వాత్.	...	...	౧	౪	ఆనుమానికాధికరణమ్.	౨	౨	౧౧౧	౧౧౧	౭౯	౪౦౮
సూక్ష్మం ప్రమాణతశ్చ తథోపలబ్ధేః.	...	...	౪	౨	ఆసృత్యుపక్రమాధి.	౩	౯	౨౮	౪౯౭	౧౪	౭౫౩
సూచకశ్చ హి శ్రుతేరాచక్షతే చ తద్విదః.	...	...	౩	౨	సన్ధ్యాధికరణమ్.	౬	౬	౩౩	౩౨౦	౧౮౨	౬౩౦
సైవ హి సత్యాదయః?	...	...	౩	౩	అన్తరత్వాధికరణమ్.	౩	౩౭	౧౦౪	౩౯౧	౨౩౦	౬౮౪
సోఽధ్యక్షే తదుపగమాదిభ్యః.	...	...	౪	౨	అధ్యక్షాధికరణమ్.	౧	౪	౨౩	౪౯౨	౧౧	౭౫౧
స్తుతయేఽనుమతిర్వా.	...	...	౩	౪	పురుషార్థాధికరణమ్.	౧౪	౧౪	౧౪౫	౪౩౨	౨౫౫	౭౧౨
స్తుతిమాత్రముపాదానాదితి చేన్నాపూర్వత్వాత్.		...	౩	౪	స్తుతిమాత్రాధికరణమ్.	౧	౨౧	౧౫౨	౪౩౯	౨౫౮	౭౧౫
స్తుతిమాత్రాధి.	...	...	౩	౪	...	౧	౨	౪౨	౧౧౦	౨౫౮	౬౧౫
స్థానవిశేషాత్ప్రకాశాదివత్.	...	...	౩	౨	పరాధికరణమ్.	౪	౩౩	౬౦	౩౪౭	౧౯౮	౬౪౮
స్థానాదివ్యపదేశాచ్చ.	...	...	౧	౨	అన్తరాధికరణమ్.	౨	౧౪	౪౬	౪౬	౪౪	౩౨౦
స్థిత్యదనాభ్యాం చ.	...	...	౧	౩	ద్యుభ్వాద్యధికరణమ్.	౬	౬	౭౧	౭౧	౫౫	౩౪౮

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం. అధి ఆదితః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	పుటమ్. సా. దీ.	భా.
స్మరన్తి చ.	౨	౩	అంశాధికరణమ్.	౫	౪౬	౧౨౪	౨౬౨	౧౫౨	౫౯౪
స్మరన్తి చ.	౪	౧	ఆసీనాధికరణమ్.	౪	౧౦	౧౦	౪౭౯	౫	౭౪౧
స్మరన్తి చ.	౩	౧	అనిష్టాదికార్యధి.	౩	౧౪	౧౪	౩౦౧	౧౭౩	౬౨౯
స్మర్యతే చ.	౪	౨	ఆసృత్యుపక్రమాధి.	౭	౧౩	౩౨	౫౦౧	౧౬	౭౫
స్మర్యతేపి చ లోకే.	౩	౧	అనిష్టాదికార్యధి.	౮	౧౯	౧౯	౩౦౬	౧౭౫	౬౭
స్మర్యమాణమనుమానం స్యాదితి.	౧	౨	వైశ్వానరాధికరణమ్.	౨	౨౬	౫౮	౫౮	౪౯	౩౩
స్మృతేశ్చ.	౧	౨	సర్వత్రప్రసిద్ధ్యధి.	౬	౬	౩౮	౩౮	౪౦	౩[illegible]
స్మృతేశ్చ.	౧	౩	అపశూద్రాధికరణమ్.	౭	౩౯	౧౦౪	౧౦౪	౭౪	౩[illegible]
స్మృతేశ్చ.	౪	౩	కార్యాధికరణమ్.	౫	౧౦	౪౯	౫౧౮	౨౭	౭[illegible]
స్మృత్యధి.	౨	౧	...	౧	౧	౧	౩౬	౯౫	౪
స్మృత్యనవకాశదోషప్రసఙ్గ ఇతి చేన్నాన్యస్మృత్యనవకాశదోషప్రస[ఙ్గాత్.	౨	౧	స్మృత్యధికరణమ్.	౧	౧	౧	౧౩౯	౯౫	౪
స్యాచ్చైకస్య బ్రహ్మశబ్దవత్. ...	౨	౩	వియదధికరణమ్.	౪	౪	౮౨	౨౨౦	౧౩౫	౫౬౫
స్వపక్షదోషాచ్చ.	౨	౧	విలక్షణత్వాధికరణమ్.	౭	౧౦	౧౦	౧౪౮	౯౯	౪౮౩
స్వపక్షదోషాచ్చ.	౨	౧	కృత్స్నప్రసక్త్యధి.	౪	౨౯	౨౯	౧౬౭	౧౦౯	౫౧౫
స్వశబ్దోన్మానాభ్యామ్.	౨	౩	జ్ఞాధికరణమ్.	౫	౨౩	౧౦౧	౨౩౯	౧౪౩	౫౮౦
స్వాత్మనా చోత్తరయోః.	౨	౩	జ్ఞాధికరణమ్.	౩	౨౧	౯౯	౨౩౭	౧౪౩	౫౭౯

సూ - అథవా అధి.	అ.	పా.	సూత్రసంబన్ధ్యధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుటమ్.	
				అధి ఆది తః.	పాదాదితః.	అధ్యాయాదితః.	శాస్త్రాదితః.	సా-దీ.	భా.
స్వాధ్యాయస్య తథాత్వేన హి సమాచారేఽధికారాచ్చ సవవచ్చ తన్నియమః	౩	౩	సర్వవేదాన్తప్రత్యయా	౩	౩	౭౦	౩౫౭	౨౦౪	౬౫౪
స్వాప్యయసమ్పత్త్యోరన్యతరాపేక్షమావిష్కృతం హి. ...	౪	౪	అభావాధికరణమ్.	౭	౧౬	౭౦	౫౩౯	౪౦	౭౮౬
స్వాప్యయాత్.	౧	౧	ఈక్షత్యధికరణమ్.	౬	౧౦	౧౦	౧౦	౨౧	౨౪౬
స్వామినః ఫలశ్రుతేరిత్యాత్రేయః.	౩	౪	స్వామ్యధికరణమ్.	౧	౪౪	౧౭౫	౪౬౨	౨౬౭	౭౨౬
స్వామ్యధి.	౩	౪	...	౧	౧౧	౫౧	౧౧౯	౨౬౭	౭౨౬
హస్తాదయస్తు స్థితేఽతో నైవం.	౨	౪	సప్తగత్యధికరణమ్.	౨	౫	౧౩౫-	౨౭౩	౧౫౭	౬౦౦
హానౌ తూపాయనశబ్దశేషత్వాత్కుశాచ్ఛన్దస్స్తుత్యుపగానవత్తదుక్తమ్	౩	౩	హాన్యధికరణమ్.	౧	౨౬	౯౩	౩౮౦	౨౨౦	౬౭౨
హాన్యధి.	౩	౩	...	౧	౧౧	౨౫	౯౩	౨౨౦	౬౭౨
హృద్యపేక్షయా తు మనుష్యాధికారత్వాత్.	౧	౩	ప్రమితాధికరణమ్.	౨	౨౪	౮౯	౮౯	౬౫	౩౭౫
హేయత్వావచనాచ్చ.	౧	౧	ఈక్షత్యధికరణమ్.	౪	౮	౮	౮	౨౧	౨౪౫

సూత్రాధికరణాకారా -
ది క్రమన్యాస్యసాధకా ॥
•అటొక్కొణ్డవిల్లి శ్రీరామ
†జీయర్ సన్నిధిదేశికా.

•అట్ కొణ్డవిల్లి శ్రీనివాసరాఘవాచార్యః
†జీయర్ సన్నిధితిరుమలాచార్యః.